ADOMAS
JAKŠTAS

RAŠTAI

II

ETIKA

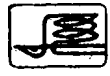

VILNIUS
„MINTIS“
1996

UDK 21(474.5):929
Ja219

Serija leidžiama nuo 1987 m.

Sudarė
ANTANAS RYBELIS

Redagavo
RIMA DULKINIENĖ

ISBN 5-417-00718-8
ISBN 5-417-00698-X

© Sudarymas — Antano Rybelio, 1996
© Įvadinis straipsnis — Bronės Leskauskaitės, 1996

ADOMO JAKŠTO ETIKA

Savo gyvenimo saulėlydyje Adomas Jakštas parašo dvi etikos klausimams skirtas knygas — „Pikto problema" (1935) ir „Aukščiausis gėris" (1937) — tuo tarsi įprasmindamas savo gamtotyros filosofiją ir apskritai savo kūrybinę veiklą. Tačiau šiose knygose mes nerasime savitos etikos sistemos, o tik populiariai išdėstytas tomistinės etikos problemas, itin suaktualintas atsižvelgiant į to meto socialinę ir ideologinę situaciją.

„Pikto problema" ir „Aukščiausis gėris" parašyti išgalvotų Lietuvos intelektualų pašnekesių forma. Pasaulėžiūrinė pašnekovų pozicija būties, gamtos, Dievo, tikėjimo atžvilgiu A. Jakštui tampa atitinkamų moralinių žmogaus nuostatų teigimo pagrindu. Todėl ir šiuose veikaluose pašnekovai daugiausia ginčijasi gamtos pasaulio ir Dievo pažinimo klausimais.

Katalikiškosios filosofijos, taip pat ir etikos pagrindas yra tikėjimas Dievu. Ir A. Jakštui Dievas nėra filosofinė abstrakcija, o visa ko egzistavimo šaltinis, kurį reikia ir galima pažinti. A. Jakšto filosofijos ir kartu etikos leitmotyvas — nori pažinti Dievą, pažink gamtą ir žmogų, ir toks pažinimas atves prie tikrųjų moralinių vertybių pagrindų.

A. Jakštas nedangsto savo pažiūrų tuo metu paplitusiomis modernizmo ir pozityvizmo sąvokomis, o tiesmukiškai propaguoja scholastinės filosofijos, pirmiausia šv. Augustino ir Tomo Akviniečio, teiginius apie pasaulio kilmę bei gėrio ir blogio sampratą.

Tomizmo požiūriu būtis yra absoliutus gėris — Dievas, kuris reiškiasi penkiomis ypatybėmis *(res, unum, aliquid, verum, bonum)*, egzistuoja pati savaime ir yra grynas veiksmas *(actus purus)*. Dievas — imateriali forma, kurianti pasaulį ir suteikianti jam tam tikrą apibrėžtumą ir prasmę, o materialus pradas nėra savarankiškas, nes neegzistuoja pats savaime ir iš savęs. Todėl taip svarbu pažinti Dievą ir juo tikėti. Pasak A. Jakšto, klysta tie, kurie mano, kad Dievas yra visiška paslaptis, apie kurią nie-

ko negalime žinoti, visai taip pat klysta ir tie, kurie yra įsitikinę, kad Dievą galima „kiaurai pažinti". Dievo pažinimo šaltiniai yra pasaulis ir Biblija. „Iš neapsakomo pasaulio didumo mes atspėjam Dievo begalinę galybę; iš Šventraščio (ypač Naujojo Įstatymo) nesunku mums suprasti, kad Dievas yra begalinė *Meilė* ir Aukščiausis *Gėris*" („Aukščiausis gėris", p. 165). Pasak A. Jakšto, Dievą, dieviškosios kūrybos pėdsakus galima atpažinti ir iš gamtos sąrangos, jos tvarkos ir tikslingumo, dangaus kūnų harmonijos. Tačiau materialusis pasaulis pats savaime yra inertiškas, pasyvus, neturintis savarankiško judėjimo ir savarankiškos kuriamosios galios, todėl jis yra įvairių chaotiškų veiksmų, tarp jų ir blogio, galimybė.

Aukščiausiasis gėris, dieviškumo požymiai žmoguje reiškiasi per žmogaus veiklą ir kūrybą. Žmogus, pasak A. Jakšto, yra Dievo darbų žemėje tęsėjas, „mažasis kūrėjėlis". Šią mintį A. Jakštas perėmė iš lenkų filosofo mistiko J. Hionės-Vronskio.

Gėrį A. Jakštas skirsto į absoliutųjį, nesukurtą ir sukurtąjį pasaulio gėrį, kuriam taikomas tinkamumo kriterijus. „Kur to tinkamumo nėra, nėra nei *gero*. <...> Nes gera yra tai, kas *tai ar kitai būčiai* daugiau ar mažiau *pritinka, jai yra reikalinga ar net būtina*" („Pikto problema", p. 16). O moralinis blogis atsiranda dėl valios laisvės, kuri ir yra pagrindinis blogio šaltinis. Pasak A. Jakšto, „protingų būtybių veikime yra galimas nukrypimas nuo tos normos (t. y. nuo atitikimo.— *B. L.*), o per tai galimas ir nusidėjimas bei atskira moralinio pikto rūšis" („Pikto problema", p. 20). Taigi blogis tapatinamas su nusidėjimu prieš Dievą, su nuodėme.

Į klausimą, ar Dievas sukūrė blogį, A. Jakštas atsako neigiamai. Tas, kas mano, jog Dievas yra ir blogio kūrėjas, „nesupranta transcendentinės Dievo prigimties ir valios ir neatskiria *pikto leidimo* nuo *jo kūrimo*" („Pikto problema", p. 39). Sekdamas Tomu Akviniečiu, A. Jakštas daro išvadą, kad metafizinis blogis išplaukia iš daiktų prigimties kaip netobulumas ir trūkumas. Kaip teigė Tomas Akvinietis, blogis neturi realaus buvimo, tai ne gamtos, o proto dalykas. Didžiausiu blogiu A. Jakštas laikė ateizmą, bolševizmą, materializmą, karus.

Svarstydamas gėrio ir blogio problemą, A. Jakštas pažymi vertybinį šių etikos kategorijų reliatyvumą.

Apskritai A. Jakšto etika, pagrįsta katalikiškojo tikėjimo vertybėmis, yra idėjiškai ir sociališkai orientuota pagal tomistinės filosofijos postulatus.

Bronė Leskauskaitė

PIKTO PROBLEMA

GELBĖK MUS NUO PIKTO
Kristaus maldos žodžiai

Brangiems
mano kritikams ir patarėjams
J. E. arkivyskupui PR. KAREVIČIUI M. I. C.,
J. E. vyskupui PETRUI PR. BŪČIUI M. I. C.
ir
kun. MYKOLUI VAITKUI

skiria dėkingas
AUTORIUS

ĮŽANGA

Dichtung und Wahrheit.
Goethe

Naujai pastatytoj ir visais patogumais aprūpintoj Girulių „Grožio" viloj birželiui baigiantis ėmė rinktis ramūs poilsio mėgėjai vasarotojai.

Jų tarpe pirmiausia pažymėtinas anksčiausiai atvykęs *Vilius Ginčys,* kilęs iš Tauragės. Jis buvo jaunas, dar neseniai Heidelbergo universitete garbingai laimėjęs filosofijos daktaro laipsnį. Tai buvo gabus mokslininkas ir drauge plačių pažiūrų lietuvis evangelikas, uolus žurnalo „Una sancta" skaitytojas ir bendradarbis. Mūsų protestantiškosios teologijos fakultetas buvo jį sau numatęs į docentus.

Pilnesnei jo charakteristikai tenka pridurti jį buvus vokiškos kultūros žmogų, didelį Hitlerio gerbėją, giliai įsitikinusį, jog šis politinis diktatorius esąs vienintelis vyras, kurs ir suskidusias protestantiškas Vokietijos konfesijas galėsiąs vienybėn suvesti ir glaudžiai susietas priekin prie Kristaus Bažnyčios idealo pastūmėti.

Be to, Ginčys brangino ir naują vokiečių protestantizme po karo gyviau pasireiškusią srovę, vadinamą „hochkirchliche Bewegung". Jis svajojo apie naują protestantų bažnyčios sureformavimą, apie įvedimą jon senovinės trijų laipsnių (diakonų, kunigų ir vyskupų) krikščioniškosios hierarchijos, apie išpažinties grąžinimą ir apskritai rūpinos, kad bažnytinė protestantizmo organizacija įgautų tikrų „evangeliškosios katalikybės" (evangelische Katholizität) žymių.

Dogmatinėse antinomijose jis nesitenkindavo istorinėmis jų formomis, bet siekdavo gilyn, ieškodamas jei ne protą, tai bent širdį patenkinančio mistiško jų išsprendimo.

Drauge su dr. V. Ginčiu atvyko į „Grožį" ir jo draugas *Vladimiras Ivanovas.* Tai buvo turtingų Lietuvos ru-

sų sūnus. Baigęs Kaune rusų gimnaziją ir Vytauto Didžiojo universitetą, jis kurį laiką gyveno Paryžiuj ir lankė tenykštę pravoslavijos Teologijos-Filosofijos Akademiją. Jos gabūs profesoriai padarė Ivanovui didelės įtakos, ypač Berdiajevo paskaitos ir jo veikalas „Laisvosios dvasios filosofija". Tačiau tos teologinės studijos nepadarė Ivanovo mistiniu gnostiku. Jis grįžo iš Paryžiaus ne tik tikįs į Kristaus dievybę ir Jo atsikėlimą iš numirusių, bet ir užsigrūdinęs savo specifiškai pravoslaviškuose įsitikinimuose. Pravoslavija jam atrodė ne tik atskala, bet tobuliausia krikščionybės forma, daug tobulesnė ne tik už protestantizmą, bet ir už pačią katalikybę...

Pačiose Joninių išvakarėse atšvilpė automobiliu į Girulius dar pora lietuvių. Tai buvo ordinarinis mūsų Teologijos-Filosofijos fakulteto profesorius *Tomas Minčius,* vyras pačiam stiprume; jo vardas buvo žinomas kaipo pirmojo pas mus neotomizmo skelbėjo. Be to, jis atsidėjęs sekė naująsias fizikos teorijas ir stengėsi jų daviniais pateisinti senojo hilemorfizmo teigimus.

Jo kelionės draugas buvo to pat fakulteto docentas *Ignas Serafinas,* jaunas, simpatingas, tik silpnos sveikatos Jėzaus draugijos narys. Studentai jį nuoširdžiai mylėjo tiek dėl jo lipšnaus būdo, tiek ir dėl to, kad jis energingai pabrėždavo, kurios jo paskaitose iškeltos teologinės tezės yra *tikėtinos kaip dogmos,* o kurios paliekamos teologų ginčams.

Pagaliau liepos 1 d. atskrido aeroplanu iš Paryžiaus į „Grožį" plačiai Amerikoj ir Europoj išgarsėjusi mūsų artistė *Alma Dievaitienė.* Be teatro ir filosofijos, ji ne mažiau domėjos ir religijos klausimais, drauge nepaliaudama būti ir praktikuojanti katalikė.

Kad ir nebe pirmos jaunystės ir nevartojanti moderniosios kosmetikos priemonių, ji vienu savo skaisčiu veidu ir įgimta gracija be jokių iš savo šalies pastangų savaime virsdavo draugystėje bendru susidomėjimo objektu, sudarydama aplink save tam tikrą krikščioniško gerumo ir draugiškos simpatijos atmosferą, kurioje visiems, josios paliestiems, būdavo neapsakomai jauku ir malonu. Sitą jos žavingumą didino ir aukšta europietiška kultūra, darniai sujungta su jos įgimtu kuklumu ir lietuvišku kaimietišku natūralumu. Dėlei to ji visur būdavo miela viešnia. Net ir priešingų nuomonių žmonėms ji sugebėdavo lipšniai tarti tiesos žodį jų neužgaudama.

Su lietuvišku būreliu ji greit susipažino ir mielai prie jo prisidėjo. Nuo to laiko užsimezgė bendras penkiese gyvenimas. Penkiese eidavo pasidžiaugti Girulių girios gražumais. Penkiese gėrėdavosi jūros bangavimu ir saulės nusileidimais, penkiese sėsdavosi prie stalo pietauti bei vakarieniauti. Ginčiui su Ivanovu pasiūlius, teesie gerbiamoji artistė viso būrelio šeimininkė, ši šypsodamos atsakė:

— Mielai sutinku, tik su sąlyga, jei sveiki leisite man šeimininkės teises praplėsti ir drauge su p. Minčium ir T. Serafinu padėsit surengti bendrą mums visiems *dvasios puotą*. Nes būtų juk neteisinga kasdieną maitinti vien kūnas, o dvasia palikti alkana. Ką mums už tai pasakytų seni dvasios puotų rengėjai Sokratas su Platonu?! Jie jau prieš du tūkstančiu su viršum metų panašius kilnius pokylius rengdavo, o dėl ko nepabandyti to mums, XX amžiaus vaikams?! Iki šiol mes tuščiai leisdavom laiką, šnekučiuodami apie įvairius dienos menkniekius. Na, dėl ko gi nepasirinkti mums kurios rimtos temos ir nepagvildenti jos iš įvairių šalių?! Tai, rodos, būtų ir įdomiau, ir naudingiau, ir garbingiau!

Ponios Dievaitienės sumanymas pagirtas ir priimtas. Čia pat tuojau imta ir temos būsimiems pašnekesiams piršti. Ivanovas siūlė pasaulinį kryžiaus žygį prieš bolševizmą, Ginčys — visų krikščionių bendrą frontą prieš visų religijų griovėją — bedievybę, Minčius — „amžinąją filosofiją" (philosophia perennis), kaipo sėkmingiausį ginklą dabartinei minties anarchijai nugalėti, T. Serafinas — pragaištingumą neapykantos, pastatytos socialinio gyvenimo pradu vietoj krikščioniškos artimo meilės.

Išklausius visa tai, gerbiamoji artistė tarė:

— Labai ačiū už Tamstų pasiūlytas temas. Jos yra ir įdomios, ir svarbios. Savo formulavimu jos atrodo labai tarpusavy skirtingos, bet arčiau pažvelgę rasime, kad jos visos galima sutraukti į vieną bendrą — *pikto problemą* [1]. Iš tikrųjų, kas gi yra bolševizmas, bedievybė, minties anarchija ir klasių neapykanta, jei ne vieno ir to paties piktmedžio šakos, tos pat vienos universalinės negerovės rūšys?! Viena bendra pikto problema apima savy visus

[1] Lietuvių kalba lotyniškam žodžiui *malum*, rusiškam *zlo* neturi pilnai atitinkamo termino. Viešpaties maldoje tąja prasme pavartota žodis *pikta*. Be to, žmonių kalboje sakoma *„piktoji* dvasia", „už *pikta piktu* mokėti". Taigi vietoj naujoviško *blogio* aš vartosiu šiam rašiny terminus: *pikta*, rečiau — *negerovė, nelabumas*.

Tamstų nurodytus ir nenurodytus konkrečius nelabumus. Dėlei to aš ir norėčiau, kad sveiki pikto problemą priimtumėt bendra mūsų būsimų pašnekesių tema.

Man pačiai ji labai įdomi, nes savo kūdikystėj aš daug pikto esu patyrus, daug baisių pergyvenimų turėjus, kuriuos prisiminus man net ir šiandien darosi šiurpu. Todėl jei mums pavyks pikto problema tinkamai išspręsti, tai šios mūsų atostogos ne veltui bus praleistos. Turėdama tai galvoj, aš ir klausiu, ar sveiki sutinkat su mano pasiūlymu — pasirinkti pikta mūsų būsimųjų studijų objektu?

Visi atsakė vienu garsiu:

— Su!..

Šiam pašnekesiui pasibaigus, jo dalyviai buvo besiskirią kas sau. Bet T. Serafinas pareiškė turįs padaryti dar mažą pranešimėlį. Mat jis Kaune studijavęs bolševizmą ir prašęs ateitininkų nurodyti jam gyvą, kultūringą bolševiką, iš kurio jis galėtų geriau sužinoti bolševizmo ideologiją ir jo sekėjų psichologiją. Jam nurodytas tūlas *Karolis Keinis.* Tai buvo Juridinio fakulteto ketvirto kurso studentas, rimtas, mandagus ir gana simpatingas vyrukas.

— Vakar,— tarė baigdamas savo pranešimą T. Serafinas,— aš sužinojau, kad ir jo Giruliuose vasarojama. Iš pasikalbėjimų su juo aš patyriau, kad jis turi daug antireliginių priekaištų ir mėgsta disputus, o porą kartų buvo net ir pikto problemą palietęs. Taigi jis, man rodos, galėtų mums patarnauti bent kaip autentiškas oponentas. Kokios jis tautybės, nesužinojau; jo veide esama vieno kito ir nelietuviško bruožo, bet lietuviškai jis kalba labai gražiai, tik šnekėdamas su vokiečiais kažkam savo lietuviškos pavardės galūnę *-is* nutraukia ir sakosi esąs *Karl Kein.* Jei Tamstos neprotestuojate, aš jį ryt atsivesiu.

— Tik su sąlyga, kad jo kišenėse nebūtų bolševikiškų proklamacijų,— pajuokavo Minčius.

— Nei bombų,— pridūrė Ivanovas.

— Kaip krikščionims, mums jis vis dėlto pašiepti nepriderėtų,— rimtai tarė Ginčys.

— Juoba kad idėjinis mūsų *priešas* nepaliauja buvęs mūsų *artimas,*— užbaigė ponia Dievaitienė.

Pirmas pašnekesys

PIKTO ESMĖ IR KILMĖ

Visas pasaulis yra piktojo pavergtas.
(1 Jn 5, 19)

Ryto metą pasitaikė labai graži diena. Saulė lyg miela močiutė gausiais spinduliais švelniai glostė ir baltą pajūrio smėlį, ir žalią Girulių mišką, ir paraudusius žmonių veidus. Lengvo vėjelio suraukšlėtas jūros paviršius siuntė krantui savo vėsų dvelkimą.

Jūros paviljono verandoj ėmė palengvėl rinktis mūsų lietuviai vasarotojai. Netrukus pasirodė ir T. Serafinas su savo „draugu" Keiniu. Sis, supažindintas su pašnekesių dalyviais, neįnešė jų tarpan jokio disonanso, anaiptol, savo džentelmeniškumu padarė visiems neblogo įspūdžio.

Poniai Dievaitienei pasiūlius, pašnekesiams vesti pirmininku buvo išrinktas prof. Minčius. Jis ir pradėjo šį pirmąjį pašnekesį.

Minčius. Labai ačiū už suteiktą man garbę ir uždėtą malonią pareigą. Pradėdamas ją eiti, aš pirmiausia turiu Tamstoms prisipažinti, jog mane tiesiog ima baimė, ar mes įstengsime pasiimtąją vakar pikto problemą tinkamai išspręsti. Savo platumu ir painumu ji pralenkia visas kitas problemas. Carlyle'is ją vadino „nesibaigiama", nes ji nuo pat pasaulio pradžios kyla kiekvieno žmogaus sieloje ir reikalauja išsprendimo. Žymus prancūzų filosofas Renouvier, kurs net mirties patale ją gvaldė, vadino ją „didžiuoju klausimu", „pačia filosofijos siela". Taigi kažin ar ne per drąsus mūsų pasiryžimas — imtis pikto problemą spręsti?

Ginčys. Sitaip manyti pritiktų nebent agnostikams. Bet agnosticizmas — bloga filosofija. Ji nieko neišaiškina, tik viską aptemdo. Kaip kituose moksluose, taip ir filosofijoj neišsprendžiamų problemų nėra. Į kiekvieną protingai suformuluotą klausimą visuomet yra galimas vie-

nas iš dviejų atsakas: *taip* arba *ne*. Prieiti jis visada galima; reikia tik pasirinkti tinkamas metodas ir gerai apibrėžti pasiimtas tyrimo dalykas. Mes pasirinkom spręsti *pikto klausimą*. Taigi ir pradėkim nuo apibrėžimo, *kas yra pikta?* To nepadarius, negalima nė žingsnio toliau žengti.

Ivanovas. Pabrėždamas pikto problemos ypatingą sunkumą ir painumą, prof. Minčius nė kiek nėra nuo tiesos nukrypęs. Man ši problema atrodo esanti tos pat rūšies kaip ir garsiosios kitos dvi — *erdvės* ir *laiko* — problemos. Kol mūsų nieks neklausia, kas yra pikta, mes tariamės puikiai tai suprantą. Ne vienas, tai išgirdęs, net šūkteli nustebęs: „Kas yr pikta, klausiate? O kas gi to nežino? Ak, ir mūsų pačių, ir kitų kasdienis patyrimas pirštu prikišamai tai parodo! Pikta yra visa tai, kas mus verčia liūsti, dejuoti, raudoti, kas sukelia mumyse nepasitenkinimą, nemalonumą, nerimą; pikta — tai, kas mus erzina, užgauna, spaudžia, klaidina; pikta galop yra visa tai, ko mes nemėgstam bei ko neapkenčiam...“

Žinoma, tai nėra pikto definicija, tik jo netobula ir nepilna konkretizacija. Ji netobula, nes ne visa, ko žmonės neapkenčia, yra pikta (pvz., bolševikai neapkenčia Dievo, Kūrėjo viso gero); ji ir nepilna, nes neapima daugelio pikto rūšių bei pasėkų.

T. Serafinas. Man rodos, pikto rūšys galima šiaip suskirstyti:

a) *fizinio pikto kategorija;* čion priklausytų įvairių rūšių ir laipsnių skausmai, sopuliai, ligos, kentėjimai, kūno sužalojimai, proto silpnumai, visokie gamtos nenormalumai, sausros, potvyniai, žemės drebėjimai, laivų nuskendimai, traukinių, automobilių, aeroplanų susikūlimai ir panašios katastrofos;

b) *socialinio pikto kategorija;* jon įeitų visokios riaušės, sukilimai, streikai, revoliucijos, karai, plėšimai, vagystės, galvažudystės, apgaulingos spekuliacijos, infliacijos, maisto ir pinigų nepritekliai ir panašios Dievo rykštės;

c) *moralinio pikto kategorija;* čion reiktų priskaityti žmonių netobulybės, silpnybės, klaidos, nusikaltimai, išbujojęs egoizmas, gyvenimo palaidumas, nedorybės ir kitokie nelabumai, ir galop:

d) *viršgamtinio pikto kategorija* — tai mus išbraukianti iš gyvųjų skaičiaus *mirtis* ir *skaistykla su pragaru* dėlei savo pomirtinių kentėjimų [2].

Iš čia matom, kad pikto rūšys bei pasėkos beveik nesuskaitomos. Jų diferenciacija, prasidėjus danguje, greit nusileido žemėn ir užvaldė visą pasaulį. Teisingu šv. Jono pasakymu, pasaulis nūn ir „yra piktojo pavergtas", [piktan] pasinėręs lyg jūroj *(1 Jn 5, 19)*.

Ginčys. Pikto suskirstymas kategorijomis yra naudingas ir įdomus dalykas; tačiau vis dėlto jis *nėra pikto esmės pažinimas,* nėra atsakymas į klausimą: *kas yra pikta?*

Minčius. Tai tiesa. Žmonės, kurie į jį atsako nurodydami tą ar kitą pikto rūšį bei pasėką, jau tuo pat parodo, kad jie savo dvasioje pikto idėją *daugiau nujaučia* negu *supranta.* Ilgiau galvodami apie tą dalyką, jie instinktyviai prieina jiems patiems dar ne visai aiškų spėjimą, kad *pikta yra tai, ko neturėtų būti.* Vokiečių kalboje tai išreiškiama vienu žodžiu *„Nichtseinsollendes"*.

Ginčys. Jei pikta yra tai, *kas neturėtų būti,* tai gal pikta ir neturi realinio buvimo, o yra tik grynas gero paneigimas?

Minčius. Sv. Tomas Akvinietis manė pikta savo esmėje realinio buvimo neturint, jį esant ne *gamtos,* ne realinį, bet *proto dalyką* (non *aliqua natura,* sed *ens rationis*), taigi ir nesant *grynągero neigimą,* bet faktišką *gero neturėjimą* bei *netekimą.* Pikta egzistuoja ne savyj, bet savo pasėkose. Kitaip sakant, pikta yra *gero priešingybė* ta prasme, kad per jį gero nustojama bei prarandama [3].

Iš čia jau aiškėja, kad norint pažinti, kas yra pikta, reikia pirma suprasti, *kas yra gera;* t. y. *kas verta būti* bei *kas turėtų būti* (Seinsollendes).

Svarstant šį pastarąjį klausimą, paprastai mums pirmiausia blyksteli spėjimas, bene bus tik *gera* tas pat, *ką*

[2] Sv. Tomas Akvinietis skirstė pikta į tris kategorijas: į *gamtos pikta* (malum naturae), *kaltės pikta* (malum culpae) ir *bausmės pikta* (malum poenae). Gamtos pikta atitiktų maždaug mūsų pirmą ir antrą pikto kategoriją, kaltės pikta — mūsų trečiąją ir bausmės pikta — mūsų ketvirtąją. Bet, žinoma, ši atitinkamybė nėra pilna nei tiksli.

[3] Žr. s. Th. 1ª. q. 48, 2 ad. 2; q. 49, c. 5.

ir būtis, nes gera skyrium, *be tam tikros būties, niekuomet nebūna.* Viduramžių mintytojai tvirtino, kad tarp *būties* ir *gero* esama net savitarpės pasikeičiamybės (*ens et bonum* convertuntur). Turint galvoj *metafizinį gerą,* tai ir bus tiesa. Bet bendrai kalbant, tarp *gero* ir *būties* esama nemažo skirtumo. Mat būtis yra *visų bendriausia* sąvoka, taigi ji ir užgriebia kur kas platesnę abstrakcijos sritį negu *gero idėja. Gera* dėl buvimo yra *būtis,* bet toli gražu ne kiekviena būtis yra *visiškai gerà.* Visiškai gerà tėra tik vienintelė *Dievo būtis.* Kitos visos, o užvis žmogaus sukurtos būtys šalia gerų savybių turi ir daugiau ar mažiau trūkumų bei netobulumų.

Iš kitos šalies, *gerą* visuomet lydi ir kita — didesnio ar mažesnio *tinkamumo* idėja. Kur to tinkamumo nėra, nėra nei *gero.* Pvz., rusai rodo Maskvoj milžinišką varpą (car kolokol), kuriuo negalima skambinti, ir dideliausią patranką (car puška), iš kurios negalima šaudyti. Dėlei tų savo neigiamų savybių abu tuodu padaru galima vadinti *keistais, retais,* bet nieku gyvu — *gerais.* Nes gera yra tai, kas *tai ar kitai būčiai* daugiau ar mažiau *pritinka, jai yra reikalinga ar net būtina.*

Iš čia, žinant, kad *pikta yra gero priešingybė,* mums jau nesunku bus gauti ir artimesnis pikto apibrėžimas. Būtent pikta yra tai *nebuvimas* (netekimas bei trūkumas) tam tikroj būty *to, kas jai iš prigimties priklauso, pritinka; yra reikalinga bei būtina.* Nebetekus tos ar kitos savo ypatybės, būtis tuo atžvilgiu menkėja, nebepasiekia savo tikslo, daros apgadinta, nebetinkama, bloga, nors kitais atžvilgiais gali turėti ir gerų ypatybių.

Panašų, tik bent kiek trumpesnį pikto apibrėžimą pateikia šv. Tomas Akvinietis. Jis sako: *„Pikta yra tai netekimas to, ko tam tikros būties prigimtis reikalauja"*[4]. Čia žodis „netekimas" (privatio) tyčia šv. Tomo pavartotas. Mat netenkama arba to, *kas turėta,* arba to, kas *reikėjo turėti, bet neturima.*

Dar trumpiau pikta apibrėžia šv. Augustinas, sakydamas: „Pikta — tai trūkumas". Ir iš tikrųjų, juo kurioj būty daugiau trūkumų, juo ji labiau artėja į savo *buvimo paneigimą bei niekį*[5].

---

[4] „Malum nihil est aliud quam privatio cius, quod quis natus est habere" (Summa contra Gentiles.— Lib. IV.— Cap. VII).

[5] Omnis defectus, ab eo quod est, tendit, ut non sit (Contra Secundinum.— C. XVII).

Ginčys. Aš mielai pripažįstu, kad šv. Augustino pasakyme dalis tiesos yra. Tačiau griežtai laikytis jo pikto definicijos nepatarčiau. Ji tuo negera, kad per trumpa ir neaiški. Joj pabrėžta tik vienas pikto elementas — *trūkumas.* Tuo tarpu pikto kriterijų sudaro ne vienas plikas trūkumas, bet *trūkumas dalykų, būties esmei atitinkamų bei reikalingų.* Taigi man atrodo, kad šv. Tomas tiksliau nusakęs pikto esmę negu šv. Augustinas. Šv. Tomas numatė, kad pikta gali kilti būty ne vien iš atitinkamų jai savybių trūkumo, bet ir iš *netinkamų bei nereikalingų ypatybių turėjimo.* Pvz., žmogui įgimta turėti rankoj penki pirštai. Netekimas kad ir vieno kurio piršto jau yra žmogui nemaža negerovė. Bet tokia pat negerovė būtų ir gimus šešiapirščiui bei trikojui. Iš čia matom, kad *nereikiamų savybių* turėjimas yra lygus *reikiamų ypatybių* neturėjimui, o tai jau yra trūkumo bei pikto žymė.

Tačiau ir šią pataisą įnešus pikto apibrėžiman, jis atskirais atvejais vis dėlto gali būti neteisingas. Mat sprendimai apie tai, kas kuriam daiktui yra tinkama ir gera, yra *vertybiniai,* o, kaip žinom iš gyvenimo, jie neretai būna *savanaudiški,* susidarę pašalinėms įtakoms veikiant. Šių veikimas kartais esti taip galingas, jog priverčia žmogų *net gerą piktu ir piktą geru laikyti.* Tas pat pasakytina ir apie tai, kas *tinka* bei *netinka* kuriai būčiai. Pasitaiko ir taip, kad tas pats dalykas, pirmiau brangintas kaip geriausis, paskui esti niekinamas kaip niekam netikęs. Būna dar ir taip, kad tas pats asmuo ar daiktas tuo pačiu laiku vienų esti į padanges keliamas, kitų — niekinamas bei smerkiamas. Pvz., religija mums yra kelias į išganymą bei tikrąjį gyvenimą, bolševikams ji — „opiumas liaudžiai". Taigi gyvenime su piktu atsitinka tas pat, kas su klaida ir bjaurumu: kaip *klaida* kartais peršama *tiesos* ir bjaurumas — *grožio* vieton, taip ir *pikta* neretai siūloma kaip *gera.* Šis gi pikto geru vertimas yra visų didžiausis nelabumas, daraąs mūsų žemę jau nebe ašarų pakalne, bet tikru pragaru.

Ivanovas. Maišydami priešingus pradus, imdami vieną kito vieton, mes savaime įneštumėm į minties pasaulį anarchiją, sukurtumėm intelektualinį chaosą ir tuo žymiai pasunkintumėm mūsų problemos išsprendimą. Mūsų uždavinys — nušviesti jį iš visų pusių. Mes iki šiol šiam tikslui dar nedaug tepadarėm. Mums kol kas tepaaiškėjo vien pikto problemos sunkumas ir painumas, įvai-

rios pikto kategorijos, pikto apibrėžimas. Visa tai buvo išdėta abstrakčiai ir sudarė lyg tam tikrą *pikto teoriją*. Bet kaip jau aukščiau matėm, pikto esmė yra *trūkumas*. Trūkumų gi gali būti ne vien daiktuose, bet ir sukurtose protingose būtybėse. Dėlei to mes apie piktą kur kas daugiau sužinotumėm, jei patyrinėtumėm jo pradžią. Nes pikto esama žemėj ne nuo šiandien; anaiptol, jis taip senas, kaip pati žmonija.

Dėlei to pikta turi ir savo istoriją, glaudžiai susijusią su žmonijos praeitim, tik, deja, nieks jos ik šiol nėra dar parašęs. Bet tai neturėtų mums kliudyti čia apie tą istoriją kiek platėliau pakalbėti.

Minčius. Draugo Ivanovo pastaba yra teisinga ir priimtina su padėka. Tiktai, pikto pradui pasireiškus pirmiausia ne mūsų žemėj, bet aukštesnėj hiperfizinėj srity, kurios mūsų filosofija vienomis savo jėgomis pasiekti negali ir tik vienintelis Apreiškimas kiek daugėliau žinių apie ją teturi, tuo remdamasis aš draugų vardu ir prašysiu T. Serafiną, kaipo Apreiškimo tiesų žinovą ir sargą, ateiti mums į pagalbą ir tarti šiuo klausimu savo autoritetingą žodį.

T. Serafinas. Pikto pradžios klausimas yra nenaujas. Dar prieš Kristų pagonių išmin̆iai ištisais šimtmečiais laužė sau galvą, bandydami išspręsti pikto, jo pradžios ir priežasčių problemą. Bet nesurado jokio priimtino tos problemos išaiškinimo. Kiek paskiau kai kurie pagonių mokslininkai, atvirtę į Kristų, bet nesitenkindami Jo mokslu, atgaivino senpagoniškas graikų filosofijos pažiūras, parsizmo ir budizmo teorijas, ir visa tai sumaišė su Katalikų Bažnyčios dogmomis. Iš to mišinio nuo Apaštalų laikų yra atsiradus vadinamoji *gnosė* bei tariamasis „gilesnis religinių tiesų pažinimas". Bet, deja, to neva moksliško judėjimo rezultatas buvo fatalinis: vietoj paprastų ir visiems prieinamų Kristaus tiesų tie „naujakrikščioniai" paskelbė pragaištingą dualistinę klaidą, tikindami, kad „šalia amžinojo Dievo egzistuoja lygiai amžina Materija, kuri ir esanti viso pikto šaltinis ir pradžia".

Iš tos erezijos po 200 metų išsivystė *manicheizmas*[6], kuris paviršutiniškai laikės krikščioniškų formų, bet sa-

[6] Jo įsteigėjas buvo *Manis*, gyvenęs II a. Persijoj, miręs 274 m. po Kr.

vo dogmatiniame moksle yr grįžęs į senąjį pagonių dualizmą, tikindamas, kad esančios nuo amžių dvi tarp savęs nuolat kovojančios *šviesos* ir *tamsos viešpatijos;* žmogus esąs jų padaras; jo dvasia gimsta iš šviesos, o kūnas — iš tamsios piktos materijos, dėlei to ir glūdi jame nuolatinis polinkis į bloga ir nesiliaujama kova su šviesos dvasia.

Sis klaidingas mokslas III amžiuje buvo plačiai paskliděs pasauly; juo kurį laiką buvo persiėmęs savo jaunystėj net ir šv. Augustinas. Paskiau, išvydęs manicheizmo klaidą, metė ją ir savo raštuose nesyk jį sumušinėjo. Iš čia tarp manichėjų ir katalikų kildavo ginčų: „Ar pasauly yra pikto? — klausdavo manichėjai. — Yra,— atsakydavo katalikai.— Jei yra, tai kas gi pikta sukūrė? Gal Dievas? — Ne. Dievas sukūrė tik gera.— Na, tai iš kurgi atsirado pikta“ [7]? Į tai šv. Augustinas atsakinėjo: „Pikta atsirado iš gero, tik *ne iš Aukščiausio gero, kuriuo yra Dievas, bet iš reliatyvaus, sukurtojo* gero, nes tik čia tegalimi trūkumai“. Tai buvo pirmutinis bandymas pikto genezę išaiškinti. Vėliau Bažnyčia šią šv. Augustino mintį labiau konkretizavo savo moksle apie angelų puolimą ir galop IV lateraniškiame Bažnyčios susirinkime 1275 m. jį dogmatiškai užfiksavo paskelbdama, jog „velnias ir kiti demonai buvo Dievo sukurti *iš prigimties geri, bet patys savaime pasidarė blogi*“ [8].

Ivanovas. Man būtų labai įdomu sužinoti, kaip galėjo įvykti ši baisi metamorfozė bei šis slaptingas angelų puolimas?

T. Serafinas. Savo sukūrime angelai yra gavę iš Dievo aukštą protą, laisvą valią, didelę galybę, pašvenčiamąją malonę ir kitas viršprigimtines dovanas, bet nebuvo jiems duota Dievas regėti (visio beatifica). Tai turėjo jie patys, Dievo padedami, nusipelnyti. Didelė jų dalis ir yra tai nusipelnę. Bet nemaža dalis Dievui nusidėjo ir tapo pragaran pasmerkti. Čia savaime kyla p. Ivanovo iškeltas klausimas, kaip angelai, būdami taip tobuli, galėjo nusidėti? Į tai šv. Tomas atsako nurodydamas, jog tik vienas Dievas tėra nenusidedąs, nes tobulo Jo veikimo norma yra *dieviškoji Jo valia.* Kitų protingų būtybių vei-

[7] Unde sit malum?
[8] Plg. I De fide catholica. Ench. Symb. Denz. u. 428.

kimo norma yra ne jų, bet *Dievo valia*. Todėl protingų būtybių veikime yra galimas nukrypimas nuo tos normos, o per tai galimas ir nusidėjimas bei atskira moralinio pikto rūšis.

Angelų puolimo faktą konstatuoja Šv. Raštas *(2 Pt 2, 4; Jud 6)*. Iš ten sužinom, kad „Dievas nepagailėjo nusidėjusių angelų", bet „nubloškė juos į tamsias pragaro bedugnes, kur laiko juos teismui". Jokių kitų angelų puolimo smulkmenų Biblija nepaduoda. Mūsų išganymui tų žinių ir užtenka. Bet teologams, žinoma, to nepakako ir jie, remdamiesi įvairiais išvedžiojimais, stengės arčiau susekti angelų puolimo priežastį. Vieni manė tą priežastį suradę angelų *puikybėje*. Nesitenkindami Dievo jiems duotąja tobulybe, angelai esą panorėję įsigyti *didesnio panašumo į Dievą*, bet *ne Dievo nurodytu, tik savo užsigeistu būdu*. Kitų teologų išmanymu, angelai nusidėję atsisakydami tarnauti jiems apreikštam Kristui Viešpačiui dėl to, kad Jis hipostatiškai savy yr sujungęs savo dieviškąją prigimtį *su žmogiškąja, o ne su angeliškąja*. Taigi čia puikybė yr pasireiškus neklusnumu. Bet visa tai, turiu pabrėžti, *nėra jokios dogmos, tik teologų nuomonės bei hipotezės*.

Ivanovas. Jei jau ir pačioj teologijoj netrūksta hipotezių, tai leiskit, Tamstos, ir man pasiūlyt savo naują, niekieno dar, rodos, nepareikštą. Mano išmanymu, angelai galėjo nupulti dar ir šitaip.

Sukūręs devynis angelų chorus, Viešpats Dievas galėjo jiems tarti:

— Na, mano mieli angelai, klausykit mano paskutinės valios. Prieš atsilsėdamas aš noriu sukurti dar vieną protingų būtybių rūšį. Tai bus žmonės, pusiau dvasiniai, pusiau materialiniai kūriniai. Nemaža jų dalis bus geri, bet daug daugiau rasis piktų, tevertų akmenį prie kaklo pririšus jūroj paskandinti. Bet aš to jiems nedarysiu, leisiu drauge su gerais gyventi žemėj. Tik kad jie man per daug pikta nepridarytų ir žemės vienu pragaru nepaverstų, jūs, meilučiai, turėsit būti jų *angelais sargais*. Nenorėdamas jūsų per daug apsunkinti, aš skiriu jums saugoti tik *po vieną žmogų*.

Čia Viešpats ėmė nurodinėti, kuris žmogus kuriam angelui teks saugoti. Daugelis angelų mielai sutiko paimti savo globon gerus ir blogus, kuriuos Dievas jiems parinko. Bet kai Viešpats ėmė iš eilės angelams skirti: tau

teks saugoti Kainas, tau — Judas, tau — Erodas, tau — Neronas, tau — Ivanas Rūstusis, tau — Leninas, tau — Trockis.., tai vargšus angelus tiesiog pagavo siaubas: jie sudrebėjo, ir jų prote lyg žaibas blykstelėjo mintis: „Kaip tai, mes — angelai, tyriausios dangaus dvasios, Dievo sūnūs, šviesos nešėjai, turėsim tarnauti tiems dvikojams skernagiams, tiems neraliuotiems galvijams, svetimo prakaito ir kraujo siurbėjams, žmonijos budeliams, nekaltybės mindžiotojams, teisybės niekintojams, visokiuose ištvirkimo purvuose išsivoliosiantiems!.. Ne, to tai mes nepadarysim... Verčiau visa kita negu tai!.." Ir ši mintis pražudė angelus, paversdama juos demonais... Na, draugai, kaip jums atrodo ši mano angelų puolimo hipotezė? Gal teologiškai ji ir ne per stipri, bet psichologiškai, rodos, neblogiausiai pagrįsta.

T. Serafinas. Ko Dievas aiškiai neapreiškė žmonijai, to mes niekuomet tikrai nesužinosim. Angelų puolimas buvo ir bus mums žemėje neišaiškinama paslaptis — *mysterium inquitatis.* Tenkint mūsų žingeidumą — ne Dievo pareiga. Mūsų išganymui užtenka žinoti, kad atsiskyrę nuo Dievo angelai visą savo energiją ir aukštą protą suvartoja nūn vien pastangoms ardyti žemėj Dievo karalystę, *traukti žmones nuo Dievo,* darant juos tokius pat neklaužadas maištininkus, kaip jie patys. Visų prigimtis yra ta pati. Kiekvienas jų — tai nepaliaujamas *pikto kūrėjas.*

Anot mūsų poeto,

Jis tamsybėj amžinoj gyvena,
Jis negali veikti prie šviesos,
Jis nemėgsta kito dvasios peno,
Kaip tik melą po kauke tiesos...
Griaut, ardyt, naikint viską papratęs,
Jis nekenčia kuriamos minties;
Nuolat rodo geluonį gyvatės
Ir ant Dievo plūsta išminties...
Jis gamtoje nuo pat sukūrimo
Stengias Dievo mintį iškraipyt;
Jis ir dorą žmonijos veikimą
Nor suvėlint arba sustabdyt...
Niekad jis neilsta ir nemiega
Dirb, kad žmonės virstų gyvuliais:
Saukia: „meskit šventą meilės jėgą,
Epikūro būkit meitėliais"!..

Dėlei to yra teologų, manančių, kad nūn kiekvienas žmogus, be gerojo angelo sargo, turi ir tam tikrą pik-

tąją dvasią, besistengiančią jį nuolat traukti į pikta. Tuo būdu aplink žmogaus sielą nuolat verdanti karšta kova tarp jos *angelo sargo* ir *demono gundytojo*. Pirmuoju žymiu tos kovos rezultatu ir yra *žmonijos puolimas* mūsų pirmųjų tėvų asmenyse. Per šį puolimą ir įvyko pikto persikėlimas iš hiperfizinių sferų žemėn.

Apie šį pastarąjį įvykį Šv. Raštas pateikia gana detalizuotą pranešimą, kuris savotiškai nušviečia pikto genezę, ir todėl, man matos, šiame pirmame mūsų pašnekesy jis negalima aplenkti. Taigi, jei sveiki leisite, aš pamėginčiau žmonijos puolimo istoriją, kaip ji yra išdėta Biblijos pradžioje, bent kiek egzegetiškai paaiškinti.

Visi (be Keinio). Prašom, prašom.

T. Serafinas. Žmonių puolimo pasakojimas, kaip jis surašytas Biblijoj *(Pr 3, 1—24)*, jautresnius literatus, net ir nekatalikus, nuo seno stebino savo meniškumu, natūraliu nuosakumu ir žmonių psichologijos pažinimu. Kadangi to pasakojimo turinys Tamstoms visiems yra žinomas iš Sventosios Istorijos, tatai aš paanalizuosiu vien tiktai patį puolimo įvykį. Jis žymiai skiriasi nuo angelų puolimo. Sie puolė *savaime*, be jokio pašalinio gundymo. Pirmieji žmonės puolė būdami *sugundyti* Žalčio Gundytojo. Po teisybei gundė ne pats žaltys, tik juo pasinaudojęs vienas iš puolusių angelų.

Pažymėtinas čia gundymo taktikos gudrumas. Gundytojas kreipias ne į stipresnį žmogų Adomą, bet į silpnesnę Ievą. Jis neparodo tuojau savo tikslo, jis nesako Ievai tiesiog: „Nusiskink uždraustą vaisių ir valgyk", bet atsargiai, palengvėl, melagingu klausimu pasiekia tai, kad Ieva įsileidžia su juo į pavojingą pašnekesį. Pirmąjį jame žodį taria Gundytojas. Jis kelia vylingą klausimą: „Kodėl Dievas judviem įsakė, kad nevalgytumėt iš visų Rojaus medžių"? Siam paklausime glūdi aiški pikta valia: Dievo uždraustas tik *vienas* medis, o Gundytojas padaro uždraustus *visus* ir tuo lyg gauna teisės reikšti žmonėms savo pasigailėjimą: „Oi, jūs vargšai, negalėdami valgyt vaisių nė iš vieno medžio, jūs Rojuj badu numirsit..." Tuo būdu Gundytojo paklausime *dėl ko* glūdi Dievą įžeidžianti mintis: kodėl Dievas taip negailestingai su jais pasielgęs, kokia to priežastis? . .

Hebrajiškame tekste Gundytojo paklausimas skamba truputį kitaip, būtent: „Ar tai tiesa, kad Dievas yr jums

uždraudęs nevalgyti iš visų sodo medžių"? Gundytojas gerai žino sakąs netiesą, tačiau, apsimetęs nežinančiu, vis dėlto klausia, ar tai tiesa.

Jau iš to tiesai prieštaraujančio paklausimo Ieva galėjo suprasti Rojaus žaltį nesant gerą būtybę. Tačiau ji žalčio paklausimo klastingumo nepastebi ir jam ramiai atsako: „Mudu valgome vaisius iš Rojuje esančiųjų medžių, tik vaisiaus medžio, kurs yra Rojaus viduryje, Dievas mums įsakė nevalgyti ir neprisiliesti, kad kartais nenumirtumėm".

Ievos atsakyme Dievo draudimas atpasakotas griežtai ir net yra praplėstas priedu „kad neprisiliestuva", ko Dievo įsakyme nebuvo, bet užtat Dievo pagrasymas mirtimi išeina žymiai susilpnintas Vulgatos pridurtu bausmės griežtumą mažinančiu žodeliu „kartais". Jame jau glūdi užuomazga Ievoj kylančio abejojimo: o gal Dievas mirtimi ir nebaus?

Šį Ievoj besireiškiantį svyravimą Gundytojas stengias savo pusėn palenkti. Tam tikslui jis Dievo pagrasytą mirties bausmę kategoriškai paneigia tardamas: „Visai judu nenumirsite; nes Dievas žino, kad tą dieną, kurioje judu iš jo (t. y. užginto medžio) valgysite, atsidarys jūsų akys, ir būsite kaip dievai, ir žinosite, kas gera ir kas pikta" *(Pr 3, 4—5)*.

Tais žodžiais Gundytojas jau aiškiai pasirodo, kas esąs. Jis Dievą daro *melagiu*, Jo mirties bausmę — *tuščiu baidymu*, žada abiem *sudievinimą*, buvimą kaip dievai, pažinimą gero ir pikto, t. y. galėjimą *patiems nustatyti, kas yr gera ir pikta*, bei pilniausią moralinę autonomiją.

Tie gražūs pažadai Ievai galutinai aptemdė protą. Ji jau nebejautė Gundytojo žodžiuose Dievą įžeidžiančio turinio, ji visą savo dėmesį nukreipė į užgintą vaisių.

Miltonas, aprašydamas šį įvykį savo „Prarastame Rojuje", išreiškia spėliojimą, kad Žaltys, ištaręs savo gundančius žodžius, *rangės aplink uždraustą vaisių ir net jį kandžiojęs* lyg drąsindamas: „Na, žiūrėk, aš kremtu jį ir visai nuo to nemirštu. Taigi ir judu su vyru nemirsite, bet anaiptol — gausite dar brangią dovaną, tapsite nuo Dievo nepriklausomi".

Tuo padrąsinta Ieva dar smalsiau pažvelgė į uždraustą vaisių. Jis atrodė jai turįs nepaprastų savybių: „<...> geras valgyti ir gražus akims, ir meilus pasižiūrėti" *(Pr 3, 6)*. Ir juo ilgiau ji žiūrėjo į jį, juo labiau silpo jos valia ir atsparumas pagundai, juo labiau stiprėjo noras pa-

ragauti uždrausto vaisiaus. Ir ji galop neišlaikė, pasidavė pagundai, nuraškė vaisių, pati valgė ir Adomui davė; šis pasirodė lygiai silpnabūdis, nes, pasekęs Ievos pavyzdžiu, taip pat valgė [9].

Tuo būdu abu pirmieji tėvai peržengė Dievo įsakymą, *savo norus* iškėlė aukščiau už *Dievo valią,* tapo Dievo *įžeidėjai, maištininkai;* atmetę *Dievo viešpatavimą jiems, užsigeidė būt nepriklausomi nuo Dievo,* patys būti kaip dievai, ir tuo būdu *suardė Dievo nustatytą žemėj tvarką,* tapo *pirmieji revoliucionieriai* ir net *pirmieji žmogžudžiai,* nes, gavę iš Dievo brangią dovaną — *galėjimą nemirti,* puldami prarado ją, užsitraukdami sau ir savo vaikams liūdną *mirties būtinumą.*

Keinis. Mano draugas T. Serafinas yra išdėstęs katalikų pažiūras į Biblijos pasakojimą apie pirmųjų žmonių puolimą. Toji pažiūra yra toli gražu ne vienintelė. Modernieji Biblijos kritikai turi susidarę kitą. Jie Bibliją laiko ne Dievo apreiškimu, bet *žydų liaudies tautosakos rinkiniu.* Taigi ir įdėtas ten pasakojimas apie žmonių puolimą yra ne daugiau kaip *žydų pasaka* ar iš Babilonijos skolintas *mitas,* o geriausiu atveju — tai *simbolinė alegorija,* kurioje Žaltys reiškia žmoguje glūdintį gašlumą, Ieva — tai mūsų juslės, pasiduodančios tam gašlumui, kaip tai aiškino senovės žydų filosofas Filonas ir krikščionis Bažnyčios rašytojas Origenas, o iš dalies net ir patsai šv. Augustinas.

T. Serafinas. Kad Šv. Rašte esama ir alegorijų, tai tiesa. Visi Evangelijose užrašyti Kristaus prilyginimai yra alegorijos. Bet tą jų alegoriškumą patys Evangelijų autoriai nurodo. Apie žmonių puolimo pasakojimą to pasakyti negalima. Pasakotojas dėsto puolimo įvykius sistematiškai, pažymėdamas svarbiausius jų momentus, šen ir ten įbrukdamas net veikiančiųjų asmenų dialogus, iš ko savaime aiškėja autorių parašius čia tikrą populiarinę istoriją, o ne alegoriją bei pasaką [10]. Neginčiju esant vieną kitą biblistą, laikantį pirmųjų žmonių puolimo pasakojimą pasaka. Pasakyti tai lengva, bet sunku moksliškai

[9] Žydų Talmude yra užrašyta, kad Ieva privertusi Adomą valgyti uždraustą vaisių *„mušimu"*. Bet šis padavimas nėra tikėtinas, nes per daug jau žymu jame rabinų noras vyrišką lytį pateisinti.

[10] Plg. De charactere historico trium priorum capitum Geneseos. Acta Ap. Sedis.— 1909.— T. 1.— P. 567—569.

įrodyti. Aš bent tokio įtikinančio įrodymo ik šiol neužtikau. Pasakų turinys paprastai nieko neišaiškina ir nieko nepagrindžia. Tuo tarpu *Pr 3, 1—24* ne tik leidžia mums įmanomai suprasti *dabartinių žmonių sugedimą,* bet ir deda tvirtą pagrindą visai krikščionijai. Nes jei nebūtų žmonių *puolimo,* tai nebūtų nė jų *atpirkimo;* jei nebūtų *atpirkimo,* tai nebūtų nei *Atpirkėjo Kristaus,* nei krikščionijos, ir mes neturėtumėm tų gausių malonių, kurias nūn per Kristų gauname. Taigi mes turim rimto pagrindo pripažinti bibliškąjį pasakojimą apie žmonių puolimą tikru istoriniu faktu. Patvirtino tai ir pati Katalikų Bažnyčia atskiru savo Bibliškosios komisijos dekretu 1909 metų liepos 30 d. Galop visi tolesni Biblijos pasakojimai, kaip šit apie Kaino brolžudystę, apie žmonių ištvirkimą, apie visuotinį tvaną, apie Sodomą ir Gomorą, apie socialinę netvarką Teisėjų laikais, apie visokias nedorybes žydų karalių gadynėj, apie Babilonijos vergiją — visa tai yra logiškai ir pragmatiškai susieta su žmonių puolimo istorine tikrenybe. Be jos visa Biblija taptų tiesiog nesuprantama knyga.

Žmonių puolimo idėja lyg koks raudonas siūlas driekiasi per visą Biblijoj glūdinčią žydų istoriją ir ją glaudžion vienybėn suveda. Dėlei to, teisingu lenkų filosofo Hoene-Wrońskio pasakymu, visas Senojo Įstatymo turinys galima trumpai išreikšti vienu žodžius — *puolimas,* kaip kad Naujojo kitu vienu žodžiu — *atgimimas* [11]. Dėlei to mes *žmonių puolimą ir laikom dogmatiniu faktu,* atskleidžiančiu mums ne vieną svarbią paslaptį.

Jų svarbiausioji — tai dabartinio žmogaus sumenkėjimas. Nusidėjęs jis neteko Dievo malonės. Nuodėmė aptemdė jo protą taip, kad tiesa tapo jam *sunkiau beprieinama* neg *pirma.* Jo valioj atsirado *polinkis į blogą.* Jis pajuto savy veikiant naują dėsnį: „Matau, kas gera, bet darau, kas bloga". Tai — žmogaus *dvasios sumenkėjimo paslaptis,* kurios joks filosofas nėra ik šiol dar tinkamai išaiškinęs. *Viena tik puolimo dogma ją įmanomai tenušviečia.*

Šalia dvasios gedimo ėmė žmoguje reikštis ir kūno gedimas. Iki puolimo pirmųjų žmonių gyventa pilnu, mirties nenutraukiamu gyvenimu. Nusidėjus ta jiems Dievo suteiktoji nemirybės dovana lieka atimta ir jų tolesnis gy-

[11] Sv. Bonaventūra abiejų Įstatymų turinį yra išreiškęs žodžiais *baimė, meilė,* kas irgi yra tikra tiesa.

venimas virsta kasdieniu kūno irimu bei *žengimu mirties linkon*. Visa aplinkuma — ir saulės karščiai, ir žiemos šalčiai, ir lietus, ir audros — viskas tą kūno irimą daugiau ar mažiau greitina ir galutinį jo suirimą bei mirtį artina. Maistas, tiesa, kuriam laikui kūno jėgas sustiprina ir irimą sumažina, bet visiškai jo sustabdyti negali. Anksčiau ar vėliau Dievo skirta bausmė turės nusikaltusius pasiekti ir nuodėmingą jų kūną paversti lavonu, o iš lavono — „žemės dulke". Tas dulke virtimas — tai *mirtis*. Ji netelpa žmogaus galvoje. Ji yra baisiausia jam paslaptis, kurią vien puolimo dogma padeda mums geriau suvokti.

Su mirtimi glaudžiai siejas jos pranokėjos — įvairios ligos ir skausmai. Net ir toks džiaugsmingas šeimų gyvenime įvykis, kaip naujo nario gimimas, motinoms virsta skaudžiausia ir pavojinga liga, neretai pasibaigiančia jų mirtimi. Dėlei to kiekviena motina po teisybei ir reiktų vadinti *mater dolorosa* [12]. Bet dėl ko gi jos visos turi pereiti per tuos gimdymo skausmus? Tai nauja paslaptis, teišaiškinama tik tuo, kad kiekviena motina yra *pirmosios motinos nusikaltėlės duktė* ir todėl solidarumo dėsniu turi dalyvauti paties Dievo Ievai uždėtoje bausmėje.

Taip tatai pirmiesiems tėvams puolus, susyk atsirado visos keturios pikto kategorijos. Iš Ievos puolimo atsivėrė neišsenkama *moralinio* pikto srovė. Įtraukus pirmojon nuodėmėn Adomą, ši srovė dar labiau padidėjo, iš individualinės virsdama šeimynine, *socialine*. Peržengimas Dievo įsakymo fiziniu valgymu davė pradžią *fizinio pikto* rūšiai — sunkių fizinių darbų, ligų ir kūniškų kentėjimų pavidalu; galop patikėjimas Gundytojo pažadu: „visai nemirsite", atnešė paskutinę hiperfizinę pikto kategoriją — *mirtį* su visais pomirtiniais kentėjimais.

Ivanovas. Tiesa, žmonių puolimas atvėrė niekad nesenkantį visokeriopo pikto šaltinį. Laikui bėgant jis auga ir didėja. Bet vis dėlto tai nėra joks būtinumas. Tas pikto augimas galima sumažinti: *reikia tik stoti į kovą su juo*. Ji jau pradėta iš seno ir po šiai dienai tebetęsiama. Su moraliniu piktu kovoja religija ir Bažnyčia, su

[12] Motina Sopulingoji.— Vl. Solovjovo ir kai kurių Rytų Bažnyčios Tėvų išmanymu, jei pirmoji nuodėmė būtų neįvykusi, tai ir įsakymas „veiskitės ir dauginkitės" būtų vykdomas ne šiandienišku, bet kitu — kilnesniu, mums nežinomu būdu. Tuomet ir pats gimdymas būtų buvęs *beskausmis*.

socialiniu — valstybė, su fiziniu — medicina, higiena ir kitokie mokslai. Net ir paskutinę pikto kategoriją — *mirtį* Kristus savo mirtimi nugalėjo, o savo dieviškam moksle paliko žmonijai neklaidingų nurodymų, kaip ir pragaro išvengti. O mano tautietis filosofas Fiodorovas yra iškėlęs ir įvairiais įrodymais pagrindęs drąsią mintį apie tai, kad didžiausia žmonijos pareiga nūn esanti *bendru sujungtu visų darbu grąžinti gyvybę mirusiems mūsų protėviams.* Jei tai pavyktų, tai nuolatinė kova su mirtimi būtų apvainikuota didžiausiu laimėjimu. Žmonija, rodos, jau ir žengia į tą laimėjimą. Užteks čia priminus kad ir dviejų prancūzų daktarų Vache's ir Corelli'o susektas keturias amžinosios jaunystės sąlygas [13]. Bet jei bus pasiekta amžinoji jaunystė, tai draug su ja ateis ir seniai žmonių svajotoji *nemirybė. Nesenti, nemirti* — tai kilnus tikslas, kuriam pasiekti žmonija turėtų suspiesti visas savo jėgas, metus šalin baisius, mirties viešpatiją beplečiančius karus. Taigi sujungtomis spėkomis — *bendru* įtemptu *visų tautų darbu — į nemirybę!..*

Kai tai pasieksim, bus galima galvoti ir apie tolesnę Fiodorovo nurodytą programos dalį. Ką sveiki apie tai manote?

Ginčys. Draugo Ivanovo pasiūlytą kovą su piktu aš laikau svarbia ir priimtina. Ir religija, ir Bažnyčia, ir valstybė, ir visuomenė, kiek jos kovoja su piktu, mums visiems reiktų energingai palaikyti. Stropiu, sutartiniu, planingu visų tautų darbu galima labai daug pikto pasauly pašalinti. Bet Fiodorovo programa perviršija žmonių išgales. *Prikelti iš numirusių tegali tik Dievas, ne žmonija.* Be to, prikėlus iš numirusių visus žmones, gyvenusius žemėj nuo pradžios iki šių laikų, žmonių skaičius žemėj neapsakomai padidėtų. Jau vienų tik mirusių nuo 1800 m. lig šių dienų, A. Jakšto apskaitymu, susidarytų 38 milijardai [14], o skaitant nuo pirmųjų tėvų — net apie 20 trilijonų. Tuo tarpu maksimalus žmonių skaičius, kurį žemė galėtų savy sutalpinti, tesiekia tik 148 711 500 000, t. y. apie 149 milijardus [15]. Taigi gautumėm apie 130 kar-

[13] Žr. „Ryto" 1932 m. 263 numery straipsnį „Amžinos jaunystės paslaptis". Jos sąlygos yra: 1) pilniausia aseptika, 2) dirbtinis maistas, 3) tobulas atmatų produktų pašalinimas ir 4) dirbtinės energijos protarpiais įleidimas į kūną.

[14] Žr. *Jakštas A.* Mokslas ir tikėjimas.— Kaunas, 1930.— P. 375.

[15] Žr. *Jakštas A.* Op. c.— P. 356.

tų daugiau žmonių, negu žemė galėtų jų sutalpinti. Vadinas, vietos jiems tektų ieškoti nebent kituose dangaus kūnuose. Bet jokia mūsų būsimoji astroaviacija neįstengs jų iš žemės ten nugabenti. Tačiau nesisielokim: ko neįstengs žmonės, padarys tai visagalis Dievas. Jis pasaulio pabaigoj ir žmones prikels iš numirusių, ir suras jiems užtektinai vietos *„naujoj žemėj po nauju dangum“*, nes ne veltui Kristus yra pasakęs: „Mano Tėvo namuose daug buveinių“ *(Jn 14, 2)*. Taigi tais klausimais neaušinkim sau galvos be reikalo: nieks iš žmonių nebus Viešpaties užmirštas nei nuskriaustas. Visi gaus, ką nusipelnė.

Dievaitienė. Pritardama ponui Ginčiui ir sakydama nuoširdų ačiū T. Serafinui už duotą visoms mūsų motinoms kilnų *mater dolorosa* vardą, aš laikau savo pareiga pažymėti Tamstoms, kad mes dar toli gražu pasirinktoj problemoj nesam pasiekę nei dugno, nei galo. Centrinis pikto problemos klausimas, *dėl ko Dievas leido pikta pasauly,* mūsų liko dar nepaliestas. Teesie jis antrojo mūsų pašnekesio tema. Ar sveiki nieko prieš tai neturite?

Visi vienu balsu atsakė:

— Nieko!..

* * *

Greit ir jūros paviljone nebeliko nieko. Dangus ėmė niauktis ir debesys tirštėti. Nuo jūros papūtė drėgnas vėjas, pranašaudamas popiet būsiant lietaus, kas iš tikrųjų ir įvyko.

1933 11 21.

Antras pašnekesys

KAM DIEVAS LEIDO PIKTA PASAULY?

Dievas bevelija iš pikto gera
išvesti negu jokio pikto neprileisti.
Šv. Augustinas

Ryto metą ėmė smarkiau lyti ir žaibuoti. Tad susitarta, kad antras pašnekesys įvyksiąs ponų Ivanovo ir Ginčio kambary. Mat jis buvo erdvesnis negu kitų.

Paskirtu laiku dalyviams čia susirinkus, pirmasis prabilo Keinis.

Keinis. Praeitas Tamstų pašnekesys buvo daugiau teologiškas negu filosofiškas. Man teologija, kaip ir religija, neturi reikšmės. Mano išmanymu, Visatos Tvarka pareiškia savo valią per žmogaus sąžinę ir protą, o ne per kažkokius Dievo pasiuntinius, Šventraščius bei bažnyčias. Tačiau net ir sutikus, kad pikto pradžia tikrai buvo tokia, kaip ją atvaizdavo T. Serafinas, lieka neišspręstas pagrindinis klausimas: *kam Dievas ne tik leidęs pikta pasauly,* bet ir nekliudęs jam *taip milžiniškai išsiplėsti?* Jei nustatyta tvarka pasauly eina iš Dievo, tai kodėl joje tiek netobulumų?! Kodėl, jai veikiant, tiek žmonių užsimuša krisdami žemėn su aeroplanais bei cepelinais, kodėl tiek kitų nuskęsta vandenyse bei žūva nuo žemės drebėjimų ar kitokių katastrofų?! Sveiki tikite Dievą esant gyvulių ir žmonių Kūrėją ir stebitės be galo tikslingu jų kūno organų sutvarkymu. Paviršutiniškai pažvelgus, jie tikrai atrodo nuostabūs kūriniai, tobuliausios mašinos. Bet kas iš to jų tobulumo, kad jos pačios be paliovos genda ir galutinai visai suirsta?! Kurgi čia jų Kūrėjo išmintis, gerumas, numatymas, nekintamumas, jei jis, jas sykį sukūręs ir jų gerumu pasigėrėjęs, paskui vėl jas suardo?! Jei Jis kitaip padaryti negali, tai nėra nei laisvas, nei visagalis. Jei Jis keičia savo valią, tai Jis nėra nekintamas. Jei Jis, davęs toms mašinoms jausmą, leidžia joms kentėti, tai Jam trūksta gerumo; jei jis negalėjo padaryti sa-

vo kūrinių stipresnių, tai Jam trūksta pajėgumo. Visa tai yra juk logiškos išvados iš to, ką mes matom pasauly!..

Tamstos tikite Dievą esant išmintingiausį ir laikote žmogų Jo šedevru! Taip, jis yra, bet tik... *vargo šedevras!*.. Nė vienam kitam gyvuliui netenka patirti tiek nelaimių, nuliūdimų, kentėjimų, kiek žmogui! Sakote, žmogui duota aukštesnė prigimtis. Bet kas iš to, jei žmonių rasę lydi vora baisiausių ligų, kurių jau vienas prisiminimas šiurpu mus sukrato?! Ir iš tikrųjų, argi yra būtina, kad mūsų gyvenimas ir prasidėtų, ir baigtųsi baisiuose sopuliuose?!.. Kam čia to reikia, kad moterys kankintųsi gimdydamos, ir mirtis ar negalėtų ateiti ramiai, kaip sapnas, užuot lydima nepakenčiamų skausmų?

Arba, kita vertus, jei be Dievo valios niekas nesidaro, tai kam Dievas leidžia gimti tiekai vaikų aklų, nebylių, bepročių, apkrėstų neišgydomomis ligomis?!..

Galop teesie man leista pakartoti čia ir anas, lig šiol dar, kiek žinau, tinkamai neatsakytas Epikūro klausimas: „Arba Dievas nori panaikinti pikta ir negali; arba Jis gali tai padaryti ir nenori; arba negali ir nenori; arba galop Jis ir nori, ir gali tai padaryti". Jei Jis nori ir negali, tai Jis yra nevisagalis, ko Dievuje negalima prileisti; jei Jis gali ir nenori, tai Jis pats yra negeras, kas irgi prieštarauja Dievo esmei; jei Jis ir negali, ir nenori, tai Jis nėra visagalis ir nėra geras, taigi nėra Dievas; ir galop jei Jis gali ir nori pikta pašalinti, tai iš kurgi pikta ir nelabumai?!. Išeina, kad Dievas ir pikta — tai du nesutaikomi dalykai: *jei yra Dievas, tai pikta neturėtų būti; o jei yra pikta, tai Dievo neturėtų būti.*

Minčius. Draugas Keinis yra paminėjęs nemaža įvairių pikto pasireiškimų. Jo pikto litanija yra gana ilgoka, bet ji toli gražu nėra pilna. Panorėjus ji galima dar gerokai pailginti įvairiomis kitomis pikto rūšimis. Yra žmonių, kartais net ir žymių (kaip štai Leopardi, Schopenhaueris ir kt.), kurie šiuo pikto ieškojimu mielai užsiiminėjo. Tie pikto medžiotojai lengvai priėjo įsitikinimą, kad šis pasaulis blogai sukurtas, pilnas nelabumų ir kažin iš visų galimų pasaulių ar tik nebus *pats blogiausis.* Tai — kraštutiniai *pesimistai.* Netrūksta ir kitų, kartais net irgi labai žymių vyrų (pvz., Leibnizas ir jo sekėjai), kurie, labiau kreipdami akį į gero bei neapsakomos Dievo Išminties gamtoje apsireiškimus, yra manę šį pasaulį, nežiūrint jame tūlų blogybių, esant iš visų ga-

limų pasaulių *patį geriausią.* Tai — pesimistų priešininkai *optimistai.* Nė viena iš tų kraštutinių nuomonių neatrodo teisinga. Tiesa greičiausiai būsianti jų vidury, lygiai nutolusi nuo abiejų. Tai *bonizmas* (nuo lot. žodžio *bonum* — gera). Jis tvirtina, kad pasauly esama *labai daug gera,* bet neneigia jame ir tūlų trūkumų bei pikto buvimo. Pasaulis bonistams atrodo gero ir pikto mišinys.

Ir iš tikrųjų, ar šiokius imsim Dievo kūrinius, ar kitokius, visi jie turės vieną bendrą ypatybę, kad bus *daugiau ar mažiau netobuli.* Jų netobulumo laipsnis vienuose bus didesnis, kituose — mažesnis; *pilno bei absoliučiai tobulo nerasime nė vieno.* Absoliučiai tobulas tebus tik vienas Dievas; kūriniai, jau vien dėl to, *kad yra kūriniai,* visada bus netobuli.

Tasai jų netobulumas pareis nuo jų *apibrėžtumo.* Mat kūriniai visuomet yra ir bus apibrėžti — erdvės, laiko, veikimo srities ir įvairių gamtos dėsnių sąlygomis. Nuo gamtos dėsnių daugiausia nukenčia organiškas pasaulis. P. Keinis tepaminėjo žmonių paskendimus vandenų gelmėse bei užsimušimus krintant iš aukšto. Kad paskendusių ir užsimušusių žmonių yra ne vienas tūkstantis, tai tiesa. Bet ar galima už tai kaltinti pasaulio Kūrėjas? Man matos, nieku gyvu. Nes toms blogybėms pašalinti reiktų viena iš dviejų: arba panaikinti *traukos dėsnį,* arba padaryti žmogų *daug lengvesnį,* panašų į tuščiavidurį elastišką futbolo sviedinį. Bet panaikinus traukos dėsnį, visas pasaulis virstų chaosu, o kaučiukinis be kaulų ir smegenų žmogus nebebūtų tikras žmogus. Be to, užsimušimai ir nuskendimai be blogų pasėkų turi ir gerų, nes išmokė žmones gamintis geresnius laivus, statyti tinkamesnius lėktuvus ir tuo būdu užsimušimo bei paskendimo pavojus padaryti minimalius arba net ir visai pašalinti. Tas pat pasakytina ir apie pikta, kurį sudaro žmogui kitos gamtos jėgos, kaip štai ugnis, perkūnas, potvyniai, žemės užgriuvimai ir t. t.

Iš čia matom, kad veikiantieji pasauly dėsniai ir įvairios gamtos jėgos kad ir padaro pripuolamai žmogui pikto, bet teikia jam nemaža ir gera. Be to, Dievas savo veikime pasauly pasirodo nuostabus alchemikas, nes sugeba *iš pikta* gauti *gero.* Pavyzdžiu čia gali būti kad ir žinoma visiems Juozapo istorija. Broliai žiauriai pasielgia su juo, parduoda jį vergijon, bet Dievas pasinaudoja tuo žiaurumu ir vergija kaip laiptais Juozapui išaukštinti. Gyvenime panašių atsitikimų surandame ne vieną. Tai ir pateisina pikto leidimą pasaulio tvarkon.

Ivanovas. Iš p. Keinio žodžių matyti jį laikantis kitokios nuomonės ir nepripažįstant pikto buvimui jokios racijos. Jis norėtų, kad ir Dievas laikytųs tokio pat nusistatymo ir visai nebūtų pikto leidęs. Bet kitokios yra Dievo mintys, kitokios — žmogaus. Be to, Dievas žino visa, kas pasauly daros ir darysis, mes težinom tik be galo mažą dalelytę. Taigi vien jąja remdamies mes ir negalim teisėtai spręsti, kas visuotinei pasaulio tvarkai priešinas, kas ne. Todėl ir norėti, kad Dievas mintytų ir elgtųsi taip kaip mes, būtų tai visai nesuprasti Dievo darbų ir pasiduoti, galvojant apie Dievą, visai nefilosofiškam antropomorfizmui, užmirštant, kad Dievo prigimtis yra neapsakomai aukštesnė už mūsiškę. Tai jau yra dailiai pažymėjęs Izaijas pranašas, statydamas mums prieš akis Dievą, tariantį: „<...> kaip dangus aukštai nuo žemės, taip aukštesni mano keliai už jūsų kelius ir mano mintys — už jūsų mintis" *(Iz 55, 9)*. Dėlei to mes Dievo minčių ir darbų dažniausiai visai neįstengiame suprasti.

Nesupranta jų nė patys angelai. Su savo žmogiška logika mes Jo Išminties dugno niekuomet nepasieksim. Mūsų paprasta žmogiškoji *logika* toli gražu neprilygsta be galo aukštai Dievo *viršlogikai* [16]. Štai vienas tik jos pavyzdys: kai Dievažmogis Kristus buvo prikaltas prie kryžiaus, žydai tyčiodamies šaukė: „Jei esi Dievo Sūnus, nuženk nuo kryžiaus! <...>Kitus gelbėdavo, o pats negali išsigelbėti. Jeigu jis Izraelio karalius, tenužengia dabar nuo kryžiaus, ir mes juo tikėsime" *(Mt 27, 40—42)*.

Laikantis žmonių logikos, atrodė, kad Kristui taip ir reikėjo padaryti. Bet Jis to žydų reikalavimo nepaklausė. Ar jis kaltintinas už tai? Nė kiek, nes Jis po trijų dienų padarė *daug daugiau, pats atsikeldamas iš numirusių*. Taigi su Dievo nustatytos žemėj tvarkos vertinimais turėtumėm būti labai atsargūs. Jei mes nesmerkiam, gerai neištyrę kurio garsaus žemės valdovo darbų, tai dar atsargesni turėtumėm būti imdamiesi spręsti pasaulio Karaliaus Dievo darbus ir Jo Apvaizdos nuostatus. Kalbėdamas apie tai, šv. Tomas Akvinietis yra išdrįsęs tarti šiuos drąsius žodžius: „Jei visa, kas yra pikta, būtų pašalinta, tai pasauliui *trūktų daug ko, kas yra gera,* pvz.,

[16] Bet ir žmogiškoji logika, kaipo dieviškosios viršlogikos atspindys, yra tinkama priemonė tiesai surasti, jei tik taisyklingai būna pavartota.

nebūtų didvyriškos kankinių kantrybės, jei nebūtų tironų persekiojimo“ [17]. O dar anksčiau prieš šv. Tomą šv. Augustinas nepabijojo pareikšti šios ne mažiau gilios minties: „Visagalis Dievas nieku būdu nebūtų įsileidęs pikto į savo darbus, jei nebūtų buvęs tiek visagalis ir geras, kad nebūtų galėjęs iš pikto gera padaryti“ [18]. Bet kadangi Dievas visuomet galėjo ir galės tai padaryti, tad Jam ir *nebuvo absoliutaus reikalo pasaulį bekuriant pikta šalinti.*

P. Keinio, deja, į tai neatsižvelgta. Jis, nurodęs ištisą eilę žmoniją varginančių pikto rūšių, kaip štai skausmai, ligos, mirtis ir kitokios negerovės, pasiskubino apkaltinti Dievą, kam visa tai yra leidęs. Bet tai yra vien jo subjektyvi pažiūra į tas blogybes. Žmonės, karščiau Dievą mylėjusieji ir geriau Jo mintį supratusieji, rasdavo sau net ir tuose pikto pasireiškimuose nemaža gero. Pvz., šv. Teresė kentėjimų tiesiog trokšte troško šaukdama: *kentėti arba mirti!* Šv. Magdalena de Pazzis dar labiau brangino kentėjimus, geisdama *ne mirti, bet kentėti!* Šv. Pranciškus Asyžietis net ir pačią mirtį laikė savo miela *sesele.* Daugybė kitų šventųjų savo kentėjimais atsilygino Dievui už savo kaltes, laimėjo jais daug dangaus malonių kitiems (pvz., Teresė Neumanaitė). Taigi mes ir turim rimto pamato manyti Dievą leidus pikta pasaulin ne be reikalo. O jei taip, tai ir p. Keinio priekaištai Dievui dėl pikto leidimo atrodo per skubiai padaryti ir nepergalvoti iki galo.

Iš kitos šalies, ir pats žmogus, sukurtas p. Keinio receptu, *taptų nebe žmogus,* nes norint, kad jis negalėtų nusidėti, *reiktų iš jo atimti laisvoji valia,* kad jis nebegalėtų laisvai apsispręsti, taigi padaryti faktiškai panašų į sykį užsuktą laikrodėlį, neklaidingai rodantį valandas, iki kol varys jį spyruoklė, arba dar geriau — į aną vaikų žaislelį *Rokį Stokį,* kuris, ar šiaip jį guldysi, ar taip, *visuomet atsistoja stačias.* Toks žmogus po teisybei būtų *ne žmogus,* tik gyvas mechanizmas; nedarytų jis pikto, bet nedaug būtų iš jo ir gero, nes trūktų jam variklio — žengti priekin, kilti aukštyn. Geriausiu atveju galėtų jis būti

[17] Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent universo... nec esset patientia martyrum, si non esset persecutio tyrannorum. 1 a. q. 22, c. 2 ad. 2.

[18] *S. Augustinus.* Enchiridion.— C. 11.

Dievo *vergu robotu,* bet niekuomet *Jo laisvu tarnu bei draugu.* Tas pat tektų pasakyti ir apie dangaus dvasias, jei ir jos būtų sukurtos be galėjimo laisvai apsispręsti.

Gintys. Aš visai sutinku su prof. Minčiaus ir p. Ivanovo išvedžiojimais. Kalbant apie Dievą, tikrai reikia saugotis antropomorfizmo klaidos, nes kelias į Dievą iš jausmų yra labai netikras, kadangi Dievo valios nusprendimai prašoksta mūsų supratimą.

Bet, iš kitos šalies, aš su p. Keiniu pripažįstu, kad kiekvienas skausmas ir mirtis, net ir gyvulių pasauly, šiek tiek jautresnį žmogų nemaloniai užgauna ir nenorom verčia pagalvoti: *tai nenormalu;* to Dievo kūriniuose *neturėtų būti!* Tai nujautė jau net ir pats šv. Paulius apaštalas, nes, rašydamas savo laišką romiečiams, yra įdėjęs šiuos nuostabius žodžius: *„Kūrinija su ilgesiu laukia, kada bus apreikšti Dievo vaikai.* Mat kūrinija buvo pajungta tuštybei,— *ne savo noru,* bet pavergėjo valia,— *su viltimi, kad ir pati kūrinija bus išvaduota iš pragaišties vergovės ir įgis Dievo vaikų garbės laisvę.* Juk mes žinome, kad *visa kūrinija iki šiol tebedūsauja ir tebesikankina" (Rom 8, 19—22).*

Minčius. Šie slaptingi šv. Pauliaus žodžiai tikrai yra įsidėmėtini. Aiškindamas juos mūsų jaunas filosofas p. A. Maceina teisingai yra pastebėjęs, kad „jie mums atskleidžia tą gilią tragediją, kuri glūdi po išviršine pasaulio ramybe, tąjį skausmą, kuris slegia ne savo valia pavergtą sutvėrimą. Bet jie kartu yra pilni vilties, kad ateis laikas, jog sutvėrimas bus išvaduotas iš kančios ir dalyvaus Dievo vaikų laimėje" [19]. Vadinas, dabartinė neprotingų Dievo kūrinių būklė yra taip pat nenormali kaip ir žmogaus. Bet šis nenormalumas *nėra nei būtinas, nei galutinis.* Jis yr pareinąs nuo žmogaus. Šiam atgavus savo garbingą padėtį, pasibaigs ir neprotingos gyvulijos *vaitojimai* ir *skausmai.* Šiandieninė liūdna jų būklė nėra *norma,* bet *išimtis;* ji nėra amžina, bet vien laikina. Iš čia matom, kad krikščionių tikėjimas neužmiršta nė gyvulijos. Taigi p. Keinio priekaištai net ir tuo atžvilgiu atkrinta.

„Kūno prikėlimas ir pasaulio pakeitimas", 409 p.

[19] Žr. „Tiesos kelio" 1933 m. 7—8 numery *A. Maceinos* straipsnį

Dievaitienė. Iš p. Ginčio išvedžiojimų man jau paaiškėjo, kad žmonės ir gyvuliai savo kentėjimuose yra solidarūs: ir vieni, ir antri kenčia, ir vieni, ir antri laukia galutinio išgelbėjimo. Ir tikėjimas mums užtikrina, kad ir vienų, ir antrų lūkuriavimai nebus apvilti.

Kai dėl p. Keinio paminėtų gimdymo skausmų, jie, tiesa, nemaži. Bet čia tenka pažymėti, kad pirmykštėj nekaltoj žmonijoj jų nebūta: jie atsirado vien žmonijai puolus, dabartinėn žemesnėn būklėn patekus. Tačiau ir čia skausmai nelygūs. Moterims, normaliai gyvenančioms (girinės, kaimietės), jie žymiai mažesni ir trumpesni; įvairiai save varžančioms miestų gyventojoms — didesni ir ilgesni. Japonijoj yr įsigalėjęs paprotys, kad gimdyvės *kenčia savo skausmus tylėdamos.* Kai sykį vieno europiečio pasiuntinio žmona Tokijuj gimdydama garsiai šaukė, japonų laikraščiai pažymėjo šį faktą kaipo „kuriozą", įrodantį Europos moterų silpną būdą ir nesusivaldymą. Vienas žymus Paryžiaus ginekologas, mano paklaustas apie gimdymo skausmus, atsakė: „Gimdyvėms jie naudingi, nes pagreitina pagimdymą ir tuo būdu sutrumpina skausmus. Išėjimas kūdikio iš įsčios neišvengiamai sužaloja motinos organizmą ir gamina jai skausmų. Bet dabar išrasta jau stiprūs anestezuojantieji vaistai, kurie, nekenkdami gimdymo procesui, padaro gimdymo skausmus visai nejaučiamus". Taigi, anot to ginekologo, žmonija nūn bestovinti *„beskausmio gimdymo angoje".* Jei tai pasirodytų tiesa, tai gimdymas, pasilikdamas sunkiu ir pavojingu natūraliu procesu, žymiai palengvėtų ir netekęs savo skausmingumo taptų artimas kitiems fiziologiniams kūno procesams, kurie nėra skausmo lydimi.

Bet ir, be to, gimdymo skausmus pasaldina gimdyvei viltis susilaukti štai naujos mielos gyvybės, daugeriopai atsilyginsiančios jai už visus skausmus ir suteiksiančios garbingą *motinos* vardą.

T. Serafinas. Mirties skausmai yra taip pat p. Keinio padidinti. Gydytojai tvirtina, kad, *žmogui einant silpnyn, silpnėja ir skausmo jutimai.* O žmonių, dorai ir ilgai gyvenusių, mirtis dažniausiai būna rami ir beskausmė: jie, galima sakyti, tikrai „užmiega Viešpatyje". Tiesa, nemaža yra mirštančių po ilgos ir skaudžios ligos. Tai ir nenuostabu. Mirties valanda yra juk drauge ir su Dievu atsiskaitymo momentas. Taigi į paskutinę, Dievo mums siųstą ligą turėtumėm žiūrėti kaip į laikiną

skaistyklą, kurioje mes galim visiškai savo sielą nuvalyti, kad galėtumėm po mirties tyri Dievo akivaizdoje stoti. Priimdami krikščioniškai skausmus ir mirtį ir jungdami juos dvasioj su Kristaus sopuliais ir mirtimi ant kryžiaus, mes galim tapti panašūs į aną gerąjį nusidėjėlį, kuriam Kristus nuo kryžiaus meilingai yr taręs: „Iš tiesų sakau tau: šiandien su manimi būsi rojuje" *(Lk 23, 43).*

Kadangi mes iš Apreiškimo žinom, jog nėra nė vieno žmogaus, kurs būtų be kaltės *(3 Kar 8, 46),* o kaltę paprastai lydi bausmė, kaip pasėka priežastį, tad kas Dievo teisybei nėra atsilyginęs *atgaila, malda ar gailestingumo darbais,* tam mirties skausmai lieka paskutinė priemonė moraliai nusivalyti prieš pasieksiant pomirtinę laimę. Jie ne tik neprieštarauja Dievo gailestingumui, bet kaip tik Jo gerumą ypatingai pabrėžia. Jie, galima sakyti, yra tie kartūs vaistai, kurie mūsų kaltėmis sužeistai sielai amžiną sveikatą grąžina. Taigi mirties skausmais visai nėra ko stebėtis, o dar mažiau — jais piktintis.

Tas pat pasakytina ir apie nesveikų ir neišgydomų vaikų gimimą. Imkim konkretų pavyzdį: iš tėvų sifilitikų gimsta vaikas, sifilio liga apkrėstas. Kas gi čia kaltas? Aišku, kalti tėvai, o ne Dievas, nes jie savo blogu gyvenimu įsigytą ligą perdavė ir savo vaikui. Kad šis negimtų, Dievas būtų turėjęs šiuo atveju *gimimo dėsnio veikimą sustabdyti, t. y. padaryti stebuklą.* Bet Jis, sutvarkęs pasaulį tam tikrais dėsniais, jų veikimą gamtoje ir palaiko. Dėlei to iš sveikų tėvų gimsta sveiki vaikai, o iš apsikrėtėlių — apsikrėtę. Tai yra irgi savotiškas gamtos dėsnis, o nuo jo pareinąs nesveiko vaiko gimimas nėra visai absoliuti ar betikslė blogybė; anaiptol, ji gali tėvams atnešti daug gera. Nes, matydami tą savo mažytį kenčiantį už jų kaltes, tėvai, jei dar nėra visai sugedę, gali atsiversti, susiprasti, gailėtis už savo nuodėmes ir sugrįžę prie Dievo pradėti naują dorą gyvenimą. Panašiai tenka manyti ir apie kitokių nesveikų vaikų gimimą. Leidimas jiems gimti nebuvo betikslis. Jis turėjo tą ar kitą svarbią raciją. Tos racijos gali būti įvairios, pvz., tėvų nubaudimas, jų pamokymas, Dievo garbė ir kita. Dažnai mes galim jų neatspėti ir nesuprasti, bet jų vis dėlto ten bus, nes šioks ar kitoks pikto leidimas įvyksta vien tik begalinei Dievo Išminčiai ir Gerumui sutinkant.

K e i n i s. Bet, gerbiamieji, palikot neliestą dar Epikūro priekaištą...

T. Serafinas. Laikydamies eilės, mes atidėjom jį į pat galą, nes ir Tamstos priekaištuose jis padėtas paskutinėj vietoj. Kaip labai senas, jis jau buvo žinomas pirmųjų amžių krikščionims. Gvildeno jį ir išlaikė III šimtmečio rašytojas *Laktancijus* († 325) savo veikale „Apie Dievo rūstybę“ [20]. Jis pirmutinis ir davė neblogą atsakymą į šį priekaištą. Tasai atsakymas, bent kiek jį sumodernizavus, galima šiaip suformuluoti:

Pirmosios trys hipotezės (Dievo, norinčio pikta pašalinti, bet *negalinčio;* galinčio, bet *nenorinčio;* nenorinčio ir negalinčio) savaime atkrinta, nes savo išvadose prieina *absurdišką* Dievo savybių — *visagalybės* ir *gerumo — paneigimą.* Šį jų absurdiškumą užtektinai yra pažymėjęs pats Epikūras. Taigi belieka pagvildenti vien paskutinė, ketvirtoji jo hipotezė (Dievo, galinčio pikta pašalinti ir norinčio). Dėl turėjimo ji neturi savy nieko, kas Dievo prigimčiai būtų priešinga bei Jo savybes įžeistų. Bet ji savo autoriui, pagoniui Epikūrui, sudarė neatspėjamą mįslę. Jis stovėjo prieš ją bejėgis ir buvo net belinksta daryti iš jos absurdišką išvadą, kad *Dievas pasauliu ir žmonėmis visai nesirūpinąs.*

Šitokia išvada Epikūrui, kaip stabmeldžiui, dovanotina, bet ji savo esme yra griežtai priešinga ne vien tiesai ir Dievo Apvaizdai, bet ir elementariai logikai. Nes iš ketvirtos Epikūro hipotezės viena tėra logiška išvada: *jei Dievas nori ir gali pikta pašalinti, tai jis pikto viešpatavimą pasauly, be abejo, ir pašalins.* Tik Jis *padarys tai ne tuojau,* kaip kad mes to norėtumėm, bet *savo begalinės Išminties nustatytu laiku,* kaip tai yra padaręs atsikeldamas iš numirusių savo valia, o ne pagal žydų reikalavimus. Mūsų religija pilnai tai patvirtina pranašaudama ateisiant laiką, kada „Dievas nušluostys kiekvieną ašarą nuo jų akių“ *(Apr 7, 17),* kada „nebebus liūdesio nei aimanos, nei sielvarto“ *(Apr 21, 4),* kada ir „kaip paskutinis priešas bus sunaikinta mirtis“ *(1 Kor 15, 26),* taip, jog atgimusi žmonija galės iš jos tyčiotis šaukdama: *„Kurgi, mirtie, tavoji pergalė? Kurgi, mirtie, tavasis geluonis?!“ (1 Kor 15, 55).*

Keinis. Vadinas, viskas bus sugrąžinta į pirmykštį palaimintą būvį: velniai vėl taps angelais, pragaran pasmerktieji susilauks visuotinės amnestijos?!

---

[20] *Lactantius.* De ira dei.— C. 11.

T. Serafinas. Dėl buvimo buvo pirmais krikščionijos amžiais ir šitaip maniusiųjų. Tarp jų pirmoj vietoj paminėtinas garsiausias senovės biblistas ir filosofas Origenas († 254). Jo mokslas tame dalyke buvo trumpai pavadintas „viso ko atstatymu" (αποχαταοταοις των παντων). Kiek vėliau tą pat mokslą skelbė garsusis Rytų teologas *Grigalius Nysietis* (332—400). Bet vėlesnių Bažnyčios Tėvų dauguma šiai nuomonei buvo priešinga, o kai kurie, kaip štai šv. Epifanijas Kiprietis, šv. Jeronimas, Teofilijas Aleksandrietis, net smarkiai ją puolė kaip eretišką. Tvirtai tikėdami protingų būtybių laisvąją valią, jie pripažindavo *nuolatinio ir galutinio nusistatymo — priešintis Dievo valiai — galimybę,* o tuomi pat ir visós per drąsiós ir per plačiós Origeno „apokatastazės" nepriimtinumą. Dėlei to ir „viso ko atstatymo" hipotezė nerado Bažnyčios pritarimo. Origeno klaida buvo ta, kad jis į savo „atstatymą" žiūrėjo per daug mechaniškai, užmiršęs, jog tarp atstatomųjų būtybių bus ir protingų, turinčių laisvąją valią, kurios gali ir nepanorėti būti atstatytos (pvz., piktosios dvasios į angelus). Tuomet jos tektų varu į dangų traukti. Bet tai būtų priešinga ir Dievo, ir tų pačių laisvų būtybių prigimčiai.

Keinis. Vadinas, išeina, kad protingų būtybių pikto valios nusistatymo negalįs nugalėti net ir pats Dievas?!

T. Serafinas. Fiziškai, pavartodamas savo visagalybę, Dievas galėtų ne tik nugalėti kiekvieną priešingą sau valią, bet ir pačią būtybę sunaikinti. Bet *moraliai* Jam tai nepriimtina, nes, būdamas geras ir teisingas, Jis fizinės prievartos valiai palenkti nevartoja. Jis laukia geros protingų būtybių valios. Tuo remdamasis šv. Augustinas ir pareiškė šią drąsią mintį: „Žmogau, Dievas sukūrė tave be tavęs, bet *išganyti tave be tavęs* Jis negali". Išganymas yra *teandriškas veikimas, t. y. ne vieno žmogaus ir ne vieno Dievo, bet jų abiejų sutartinis veiksmas.* Kad jis įvyktų, reikia dviejų — žmogaus ir Dievo valios *laisvo bendradarbiavimo.* Fizinė prievarta čia bejėgė. Kad šis bendradarbiavimas tikrai įvyktų, reikia, kad jis eitų iš žmogaus širdies, dvasios, meilės ir laisvės.

Dėl norėjimo Dievas visuomet nori, kad *Jo valia įvyktų,* kad Jo karalystė žemėn ateitų, bet kadangi žmogaus valia gali aptingti, pasiduoti tuštybei, egoizmui, neapykan-

tai, dėlei to šitos dvi — žmogaus ir Dievo — valios dažnai nesutampa ir laukiamo gero rezultato nepagamina. Dėl turėjimo žmogaus valia turi nemaža galybės, bet ne mažiau turi ji ir visokių silpnybių. Ji — nuostabus gero ir pikto mišinys. To nesuprantant negalima nieko tinkamai suprasti nė pikto problemoj.

Minčius. Iš šio pašnekesio man paaiškėjo, kad dėl pikto leidimo pasaulin lengva padaryti Dievui labai daug priekaištų. Jų, galima sakyti, yra tiek, kiek įvairių pikto rūšių ir atskirų jo apsireiškimų. Daro juos žmonės dažniausiai dėl to, kad nesupranta transcendentinės Dievo prigimties ir valios ir neatskiria *pikto leidimo* nuo *jo kūrimo.* Tuo atžvilgiu jie panėši į mažus vaikus, kurie, užsigavę kaktą į stalo kampą, skundžias motinoms, kad nedorėlis stalas juos užgavęs. Norėdamos nuraminti savo mažyčius neišmanėlius, šios nepedagogiškai pataria paimti šakalį ir gerai uždrožti jų skausmo kaltininkui. Vaikai mielai tai padaro ir nusiramina.

Atėję į protą jie tos kvailystės daugiau nebekartoja. Bet visiškai nusikratyti tos vaikiškos psichologijos net ir suaugę neįstengia, nes daugelis iš jų laiko Dievą tiesiogine pikto priežastimi, keldami prieš Dievą įvairių nusiskundimų bei priekaištų, kurių vertė nė kiek ne didesnė už minėtus jau vaikų skundus dėl užgavusio juos stalo.

Kadangi tų priekaištų, kaip aukščiau matėm, yra neapsakomai daug, tai, nesant galimybės juos *visus* tinkamai išnagrinėti, kažin ar nebūtų geriau tolesniems pašnekesiams pasirinkti vien tik tas pikto rūšis bei pasėkas, kurios arba dažniausiai gyvenime pasitaiko, arba skaudžiausiai žmoniją vargina, arba su Dievo gerumu atrodo sunkiausiai sutaikomos. Tuo būdu mums pavyktų jei ir ne visos, tai bent *žymiausios pikto šakos* geriau ištirti ir pikto problema pilniau nušviesti. Kas turėtų ką nors prieš šitą pasiūlymą, prašyčiau atsiliepti...

Ginčys. Siūlau p. Minčiaus sumanymą be diskusijų priimti ir tuo šį pašnekesį baigti.

* * *

Padėkoję šeimininkams už patalpą, svečiai išsiskirstė. Rytojaus pašnekesio pradžia nustatyta 10 valandą. Vietos klausimas palikta atviras žiūrint to, koks bus oras.

Trečias pašnekesys

DIDŽIAUSIOJO PIKTO KALVĖ — BOLŠEVIZMAS

Savo rankų pikta jis vadina geru.
(Mch 7, 3)

Trečiojo pašnekesio diena pasirodė ne per puikiausia. Dangus buvo apklotas tirštais pilkais debesimis. Ar paskui kiek pragiedrės, ar lietus prapliups, sunku buvo numatyti. Todėl nutarta šį kartą rinktis dailiame, egzotiškų gėlių klombomis išpuoštame „Grožio" vilos kieme, kad orui pablogėjus būtų galima rasti čia pat jauki pastogė.

Dalyviams susirinkus, T. Serafinas pranešė, kad jo draugas Keinis šį kartą nebūsiąs, nes dar anksti rytą su kauniečių ekskursija yra išvykęs garlaiviu į Nidą.

Minčius (atidarydamas posėdį). Gerbiamieji, eidami vakarykščiu nutarimu, mes turime iš neapsakomai didelės pikto rūšių daugybės surasti, kuri *būtų visų didžiausia.* Man apie tai begalvojant pasirodė, kad tai labai nelengvas dalykas...

Ginčys. Šis uždavinys būtų žymiai palengvėjęs, jei Tamsta būtum jį pakeitęs kitu, būtent — kuris žmogus, pirmųjų tėvų neskaitant, yra pridaręs pasauly daugiausia pikto?

Ivanovas. Čia nėra ko ilgai galvos besukti: toksai žmogus, manau, yra visiems žinomas.

Dievaitienė. Kas gi jis per vienas?

Ivanovas. Gi niekas kitas, kaip Karlas Marxas.

Minčius. Būtų įdomu išgirsti, kuriais įrodymais sveikas pagrindi šį savo teigimą?

Ivanovas. Aš pamatuoju jį pirmiausia tuo, kad K. Marxas yra tikras *komunizmo tėvas.* Kaip sveiki turbūt žinot, jis savo „Komunistų manifeste" ir „Kapitale" yra suformulavęs svarbiausias pagrindines komunizmo dogmas, kurios ir sukėlė Vakarų Europoj komunistinį judėjimą. Taigi komunizmas yra neabejotinas tamsios ir chaotiškos K. Marxo dvasios gaminys. Todėl jei kuomet prireiktų trumpai išdėti visa komunizmo istorija, tai ji būtų galima išreikšti šiais žodžiais. Pradžioje buvo Marxas. Jis pagimdė Engelsą. Engelsas pagimdė Bebelį. Bebelis pagimdė Kautsky ir Rozą Luxemburg. Kautsky pagimdė Klarą Zetkin ir Leniną. Leninas gi pagimdė Staliną su jo raudonuoju bolševizmu ir visais viršvelniškais žiaurumais.

Minčius. Pateiktoji čia komunizmo genealogija neatrodo visai tikra. Ir Stalino žiaurumai kažin ar galima Marxui primesti. Tiesa, Stalino valdžia kieta ir sunki, bet kad Rusijos bolševizmas būtų didžiausias pasaulio nelabumas, tai reiktų dar įrodyti. Kad p. Ivanovas taip mano, mums tai aišku. Bet dėl ko jis taip mano, mes dar nežinom.

Ivanovas. Aš taip manau dėl to, kad *didesnio nelabumo* žemėj nerandu. Jei sveiki jį žinot, teikitės nurodyti.

Ginčys. Nurodyt nesunku: didesnis nelabumas bus tuomet, kai bolševizmas, pasilikdamas Rusijoj, įsigalės drauge ir kitose viso pasaulio valstybėse...

Minčius. Pirmiausia, tai nepanašu į tiesą. O antra, jei jau tai ir įvyktų, tai ar galima čia kaltinti vienas Marxas?! Iš istorijos juk žinome, kad Marxas, kurdamas savo komunizmą, neturėjo jokių blogų norų. Anaiptol, matydamas nežmonišką anos gadynės darbininkų išnaudojimą, jis karštai troško tiems vargšams padėti, pagerinti jų būvį, sukurti jiems galingą organizaciją, kuri apgintų jų teises ir neleistų kapitalistams darbininkų toliau beskriausti. Vadinas, Marxas turėjo geriausių intencijų ir, pasigailėjęs žudomų beduonių, stengės užtikrinti priklausomą ir jiems žemiškos laimės dalį. Ar tai bloga?! Argi tai ne krikščioniška?! *Gera* juk niekuomet nepraranda savo *ge-*

rumo dėl to, kad jį sukuria ne mūsų, bet *svetimos rankos*. Taigi kažin ar nebūtų jau metas mums, krikščionims, susiprasti ir, užuot kitus kaltinus, patiems pradėti kiek galima daugiau gera daryti?!.

Ivanovas. Pono Minčiaus priminimas, be abejo, yra geras ir visiems geros valios žmonėms įsidėmėtinas. Bet, iš kitos šalies, gerbiamas profesorius neabejotinai ir pats pripažins, kad negana pasistatyti sau kilnus tikslas — gera daryti! Be *gero tikslo,* reikia dar ir *gerų priemonių* tam *geram tikslui* pasiekti. Apiplėšus banką, gausiai šelpti bedarbiai — juk nebūtų tai labdarybė kaip reikiant. Taigi negana daryti gera, bet reikia *daryti gera* ne tik *gerai, bet ir geromis priemonėmis.* Deja, Marxas to ar nežinojo, ar buvo pamiršęs.

Kapitalistų daromos darbininkams skriaudos dėl pažadinimo jį pažadino jų pasigailėti. Šis pasigailėjimo jausmas buvo geras. Bet, deja, greit prisiplakė prie jo ir kitas — kapitalistų *neapykantos jausmas.* Šis jau buvo aiškiai blogas. Marxui, kaip žydui, jis galėjo atrodyti visai natūralus ir leistinas, nes „Kapitalo" autorius buvo apsipratęs su senos žydų etikos principu: *akis už akį, dantis už dantį.* Taigi jo sąmonėj lengvai galėjo atsirasti mintis: kaip kapitalistai smaugia darbininkus, taip darbininkai turi teisę smaugti kapitalistus. Iš čia savaime susidarė išvada, kad darbininkų santykiai su kapitalistais turi būti pagrįsti ne kuo kitu, tik *žūtbūtine klasių kova.* Kad ji būtų sėkmingesnė, jon turi stoti *visi darbininkai,* nes jie sudaro vieną *darbininkų klasę.* Ši natūraliai yra ir turi būti priešinga kitai — *kapitalistų klasei.* Tuo būdu Marxo komunizmas suskaldė visuomenę į dvi dali: *vargo pelių darbininkų ir siurbėlių išnaudotojų piniguočių.*

Šiam per daug jau suprastintam visuomenės padalijimui Marxas pritaikė ir savo siauručiukę vienašališką klasių etiką. Jos pagrindinis principas buvo: savo *klasės žmogų palaikyk, o priešingos — neapkęsk.*

Bet čia naujoji komunizmo etika susidūrė su senąja krikščioniškąja, kuri, neapykantos visai nepripažindama, įsako mylėti net ir priešus. Marxui šį konfliktą konstatavus, beliko viena iš dviejų: arba išsižadėti savo komunizmo, arba paminti po kojų Kristaus mokslas. „Kapitalo" autorius pasirinko šią antrąją alternatyvą. Tai padaryti jam buvo juo lengviau, nes kaip žydas jis krikščionybės negerbė, o kaip materialisto Feuerbacho sekėjas jis ir ap-

skritai *jokios religijos nebrangino.* Iš čia jo ir prieita išvada, kad religija darbininkams yra visai nereikalinga, nes, jo išmanymu, ji esanti „kapitalizmo užtarėja".

Ši Marxo pažiūra buvo dar aiškiau išdėta jo mokinių Bebelio, Liebknechto, Dietzgeno ir kitų. Šie jau nieko nebevengdami drąsiai skelbė, kad vienatinė darbininkų *religija* — tai *socializmas,* kad *aukščiausioji* tos naujos religijos *būtybė* — tai žmonija, kad vienatinis *Dievo Sūnus* — tai darbininkų luomas, kad naujų laikų *Išganytojas* — tai *darbas,* kad didžiausias laisvės ir kultūros priešas — tai *krikščionybė* ir t. t. [21]

Dievaitienė. Kad Marxo sekėjai krikščionijoje anksti atspėjo savo didžiausį priešą, tai nenuostabu, nes tai savaime aišku iš jų mokslo pagrindų, paremtų žūtbūtine klasių kova, iš kurios savaime plaukia ir artimo meilės, o su ja — ir paties Dievo paneigimas. Daug nuostabiau, kad krikščionių teologai ir aukščiausi bažnyčių autoritetai, kurie dėl mažesnių atskirų tikybos klaidų greit keldavo balsą ir tam tikrais oficialiais aktais jas viešai pasmerkdavo, prieš Marxo sukurto socializmo klaidas ilgą laiką tylėjo ir viešai jų nesmerkė. Dėlei to daugelis krikščionių, ypač protestantų tarpe, nė nežinojo, ar *krikščioniui galima dėtis prie socialistų, ar ne.* Tuo atžvilgiu net ir katalikai ne visi buvo vienaip nusistatę. Ypač kad netrūko ir katalikų teologų, bandžiusių *patį socializmą sukatalikint* ar bent *sukrikščionint* [22]. Ar yra kurio nors pagrindo taip manyti?

Ivanovas. Deja, toms gražioms svajonėms tolesnė socializmo evoliucija bolševizme ir hitlerizme padarė jau galą, nes socializmo sukrikščioninimas yra taip pat negalimas, kaip velnio pakrikštijimas. Kas nori tuo įsitikinti, tepaklauso bent, ką šiandienio bolševizmo apaštalai visam pasauliui viešai skelbia. O skelbia jie štai ką [23]:

---

[21] Žr. *Klein J.* Religia i rewolucja socjalno demokratyczna w pytaniach i odpowiedziach.— Poznań, 1925.

[22] Žr. apie tai knygą „Der christliche Sozialismus! Die Versöhnung von Christentum und Sozialismus. System einer Gesellschaft nach Naturrecht und Sittengesetz" von *Josef Kral,* Direktor der katholischen Presse-Union, Verlag von J. Keller et Co. Dillingen a. Donau, 1919.— S. 184, in 8°.

[23] Plg. ABC du Communisme.

„Religija ir komunizmas yra teorijoj ir praktikoj nesutaikomi". „Visos religijos yra tie pat nuodai, kurie nugirdo ir užmigdo žmogaus dvasią, valią ir sąžinę." Bolševikų „uždavinys — ne reformuoti religijos, bet jos visos išgriauti" [24].

Kas yra dora, morališka? Į tai Leninas atsako: „Gi tai, kas yra naudinga komunistų partijai". Šiai dažnai naudinga meluoti, kankinti, žudyti, tvirkinti jaunimas, naikinti šeimos, bjauroti bažnyčios. Bolševikai tai ir daro. Taigi ir nenuostabu, kad jie stengias visur religiją paversti *visišku netikėjimu į Dievą.*

Į klausimą, dėl ko reikia netikėti į Dievą, buvęs bolševikų švietimo komisaras Lunačarskis atsako: „Mes neapkenčiam krikščionybės ir krikščionių: jų patys geriausieji yra pikčiausi mūsų priešai. Mat jie skelbia *artimo meilę ir pasigailėjimą, o tai kaip tik yra priešinga mūsų principams.* Krikščionių meilė yra revoliucijos kliūtis. Tad *šalin artimo meilė! Mums reikia vien neapykantos.* Gerai išmokę neapkęsti, mes nugalėsim pasaulį. Apsidirbę su žemės karaliais, turim dabar kibti į dangaus karalių. Ši antireliginė kova neturi apsibrėžti vien Rusijos ribomis: ji turi pasklisti visam pasauly, tiek musulmonų, tiek katalikų kraštuose" [25].

Ir tai ne tik skelbiama, bet ir vykdoma. Įsikūrusi 1925 m. rusų „Kovojančių bedievių sąjunga"

1926 01 01	turėjo jau	87 000	narių
1927 01 01	„ „	138 000	„
1928 12	„ „	300 000	„
1929 02 01	„ „	465 000	„
1929 12	„ „	700 000	„
1930 01 01	„ „	2 000 000	„
1930 03 01	„ „	3 000 000	„
1930 06	„ „	3 500 000	„

Vyriausiojo rusų bedievių organo „Bezbožnik" („Bedievis") 1927 m. leista 62 000 egz., 1929 — jau 144 000 ir 1930 m. — 400 000. Laikotarpiu 1927 — 1929 išleista vi-

[24] Ten pat.

[25] Plg. Kampf gegen Gott // Süddeutsche Monatshefte.— Juli, 1931.— S. 730—731.

sokių bedieviškų lapelių 34 milijonai egz., o per pirmuosius tris mėnesius 1930 m. paskleista jų 13 milijonų egz.

Kovoje su religija Rusijoj 1920—1930 m. pasiektas, galima sakyti, savotiškas rekordas: uždarinėta bei griauta cerkvės, kurta specialūs antireliginiai universitetai ir muziejai, steigta bedievių rateliai, bedievių kovotojų tuntai ir kitkas.

Nesitenkindami tais savo antireliginės kovos ar, tikriau pasakius, smurto pasiektais rezultatais, rusų „bezbožnikai" stengės sukurti dar ir *Tarptautinį Bedievių Internacionalą.*

1930 m. gruodžio 11 d. maskviškės komunistinės Akademijos suvažiavime įvyko ir visų Rusijos Sovietų antireliginių organizacijų konferencija. Ten buvo nutarta įvairiomis svetimomis kalbomis išleisti marksistiško *ateizmo enciklopedija,* organizuoti antireliginė paroda ir kovai su religija panaudoti filmai. Žinomas rusų bedievių vadas *Jemeljanas Jaroslavskis* toje konferencijoje pasiūlė:

1) antireliginį viso pasaulio judėjimą sucentralizuoti, pavedant antireliginės propagandos darbą vietos komunistinėms partijoms;

2) šitoks organizuotas žygis turi būti nukreiptas ne vien prieš visus religinius kultus apskritai, bet ir prieš atskiras religines sektas;

3) bedarbius raginti, kad išstotų iš visų bažnyčių, remiantis aukštais bažnyčių reikalams mokesčiais (kur jie yra);

4) varyti antireliginė akcija tarp vaikų[26] ir nesuaugusių, steigti jų tarpe antireliginiai narveliai („jačeikos");

---

[26] Pastaraisiais laikais kovai su religija vaikų tarpe pavartota nauja priemonė — patys elementoriai. Kiekvienai raidei pridėta koks nors labai paprastas antireliginio turinio šūkis, nušviestas specialiai tikėjimui niekinti skirtomis iliustracijomis.

Taip, pvz., B raidei pridėtas paveikslas, parodąs raudoną šluotą, šluojančią ikonas ir Šv. Raštą. Apačioj parašas: „Brostje, bratcy, bogov bojatsia" — liaukitės, broliai, bijoję dievų.

Kitoj vietoj raudonas traktorius su didele jėga važiuoja per kaimo bažnyčios griuvėsius, kartu suvažinėdamas ir du „buožes".

Paskutinei rusų alfabeto raidei я (ja) pailiustruoti paveiksle matom mitra apvainikuotą gyvatės galvą, iš kurios snukio iškištas ilgas liežuvis. Po paveikslu parašas: „Jadovitogo jazyka jarost jarka" (aiškus nuodingo liežuvio siutimas).

„Rytas", 1934, 78 (2930).

5) organizuoti antireliginės paskaitos, mitingai, kursai, leisti knygos, brošiūros ir filmai;

6) panaudoti antireliginei propagandai radijo stotys;

7) leisti specialinį antireliginį savaitraštį vokiečių, prancūzų ir anglų kalbomis [27].

Tuo būdu pasaulinis bedievių judėjimas tapo pakviestas ir sutiko dirbti išvien su Maskvos „bezbožnikais". Šiame antireliginės propagandos darbe vadovaujamąją rolę vaidina SSSR Bedievių Sąjunga, turinti daugiau kaip 4 milijonus narių. Jai talkininkauja Vokietijos Laisvamanių Proletarų Centras (Centralstelle) ir užsieniečių Laisvamanių Sąjungos Čekoslovakijoj, Lenkijoj, Prancūzijoj (net dvi), Belgijoj, Šveicarijoj (irgi dvi) ir kitur.

Ir Tamstos nemanykit, kad visos tos Sąjungos tik figūruoja ant popieriaus. Ne, jos gyvos, nuolat kruta, juda; kiek jose narių, tiek energingų darbininkų. Visi jie išsijuosę dirba, agituoja, kalba, rašo, spausdina, fanatizuoja aklas mases. Ir jų žodžiai nelieka bergždi, jų literatūra smarkiai veikia proletariškąją publiką. Kas su tąja literatūra nėra susidūręs, tas neturi supratimo, kaip ji yra fanatiškai aistringa ir velnioniškai pikta... Ypač tuo pasižymi komunistų dainos. Vienur jose raginama „tepti giljotinas tironų taukais", kitur — „suspaudus kumštį, stoti į raudonarmiečius ir deginti bažnyčios ir kalėjimai", trečiur — „neduoti nė skatiko ir nė vieno kraujo lašo už tėvynę, nes proletaras jau žinąs, kas yr tikras jo priešas — tai kunigas ir generolas"; dar kitur šaukiama „lauk eiti iš bažnyčių ir bėgti ten, *kur nesimeldžiama,* bet *kovojama...*" Ir tie šūkiai veikia minias, atpalaiduodami visus žvėriškus jų instinktus. Vardan jų nuo pat bolševizmo pradžios iki 1923 m. iššudyta Rusijoj: 28 vyskupai ir arkivyskupai, 1215 kunigų bei šventikų, 6895 profesoriai bei mokytojai, 8800 armijos karininkų, 200 000 kareivių, 48 500 policininkų, 156 168 dvasiškiai, 120 000 visokių inteligentų, 192 350 darbininkų ir 815 000 ūkininkų! Viso labo 1 516 956! Bet tai nesudaro nė dešimtos dalies tų, kurie yr žuvę per pastarąjį dešimtmetį (1923—1933) Sibire, Solovkuose, koncentracijos lageriuose, kalėjimuose

---

[27] Plg. Kampf gegen Gott // Süddeutsche Monatshefte.— Juli, 1931. Žr. taipgi dideliai įdomu *P. Desoqso* straipsnį „L'atéisme bolscheviste", įdėtą 1935 m. 4-am naujo laikraščio „Unitas" numery.

nuo bado, nuo ligų, nuo nežmoniškų bolševizmo pagamintų gyvenimo ir darbo sąlygų. Norėta be Dievo sutvarkyti valstybė — ir sukurta žemėje pragaras. Žadėta darbininkams laimė — ir įstumta jie didžiausian skurdan. Mokyta liaudis, kad žmogus būsiąs gyvas viena tik duona, be jokio Dievo žodžio,— ir pirm visko atimta iš jo duona. Kalta darbo žmonių galvon: „Jūs — ne vergai, vergai — ne jūs", ir sugrąžinta į visas produkcijos sritis bjauriausia senovinė priverstinio darbo baudžiava. Keikta kapitalizmas, o įvesta dar baisesnis kapitalizmas, nes *kapitalistu padaryta valstybė,* nuo kurios eksploatavimo nebėra jokio apsigynimo. Taip sutvarkytame ekonominiame gyvenime valstybinis kapitalizmas turi *visas teises,* o atskiras pilietis — beveik *jokių.* Tai yra negirdėta barbarybė, kurios pasaulis dar nėra matęs. O Sovietų Rusijoj tai laikoma socialinio gyvenimo idealu ir vadinama darbo žmonių „rojum".

Dievaitienė. Man tiesiog sunku suprasti, kaip čia yra: Marxas savo komunizmu, atrodo, norėjęs darbo žmonėms gera padaryti, o tuo tarpu yra juos privedęs prie negirdėto skurdo ir didžiausios vergijos. Seni Rusijos milijonieriai sugebėta suproletarinti ir kapitalai iš jų atimti, bet darbininkų būvis nė kiek nepagerinta, nes kapitalistų milijonai suplaukė ne į darbininkų kišenes, tik į Sovietų valdžios iždą. Išeina, jog pasiekta ne tai, ko Marxo norėta... Dėl ko taip įvyko?..

T. Serafinas. Tai, ponia, įvyko dėl to pat, dėl ko naujai pastatyti namai vieni išstovi šimtmečius, o kiti ir nebaigti statyti savaime išgriūna. Viskas čia pareina nuo pagrindų tvirtumo. Komunizmas yra viena iš daugelio socialinio gyvenimo statybų. Tose iš jų, kurios yra pagrįstos tokia gyvybine ir absoliutine tiesa, kaip *Dievo ir artimo meilė,* socialinis gyvenimas galės amžiais klestėti ir kuo daugiausia galimų žemėj laimės vaisių atnešti, o tos, kurios remiamos tokia tikrai velniška klaida, *kaip Dievo ir artimo neapykanta,* negali išduoti kitokių pasėkų, kaip tik pilniausią kūno ir dvasios vergiją ir pražūtį. Dievo ir artimo neapykanta — tai *erezijų erezija,* kurią visos religijos ir visos bažnyčios turėtų kuo aštriausiai pasmerkti, nes ji kiekvieną tikybą iš pamatų griauna. Tai užtektinai yra jau nušvietęs p. Ivanovas.

Bet jei bolševizmas, kaip atviriausia bedievybės religija[28], graso visus žmones besieliais gyvuliais paversti, jis ne mažiau pavojingas yra žmonijai ir kaipo tam tikra *valdymo sistema.* Apie tai, tariuos, p. Ivanovas galėtų mums papasakoti ne vieną įdomų dalyką.

Ivanovas. Paviršutiniškai žiūrint, bolševikų valstybė atrodo beveik niekuo nesiskirianti nuo kitų kultūringų valstybių. Kaip kitos, taip ir ji turi savo telegrafų, telefonų, gelžkelių, aeroplanų, fabrikų, valdininkų, kareivių, teismų, kalėjimų, mokyklų, ūkių ir kitko, bet bolševikų vals-

---

[28] Prancūzų filosofas, pats katalikų priešas, L. Rougier savo straipsny „Mystique sovietique" šiaip apibūdina „dialektinį materializmą" bei marksizmą-leninizmą:

„Cette religion est de type messianique. Elle repose sur l'annonce du Royaume die Dieu, réalisé par la classe élue du Prolétariat. Son Credo *a été révélé pour la premiére fois dans le* Manifeste Communiste *en février* 1848. *C'est l'Evangile de la religion nouvelle, développé dans les oeuvres de Karl Marx, d'Engels et de Lénine, en particulier dans cette Bible qu'est le* Capital. *Ces Ecritures Saintes du marxisme ont donné naissance à des gloses, à des commentaires, à des amplifications dus aux docteurs, aux théologiens, aux exégètes de l,* URSS: *professeurs des* Instituts Marx et Engels, *des* Instituts des Professeurs rouges, *membres des* Académics communistes, *véritables séminaires du parti. Leur effort pour justifier rationnellement la foi marxiste en partant de la philosophie officielle, considérée comme la philosophie définitive, du* Matérialisme dialectique, *a donné naissance à une* Scolastique nouvelle *qui comprend deux choses: une tentative de justification en raison, en partant de cette philosophie, de la religion marxiste: une tentative de systématisation de toutes les connaissances théoriques et pratiques du point de vue du matérialisme dialectique. Cette scolastique a about à des Sommes, comparables à celles des XII et XIII siècles: la* Grande Encyclopédie sovietique; *la Petite Encyclopédie soviétiqqe, et le Manuel de Matérialisme dialectique, à l'usage des Ecoles supérieures, l'Institut Marx et Engels de Kharkov.*

L'orthodoxie marxiste, religieuse et philosophique, est définie par un magistère ecclésiastique, le Comité Central du Parti, et, surtout, par l'organe où se concentre le pouvoir, le Politbureau. Elle a son Pontife Suprême en Staline, dont les discours et mandements sont de véritables encycliques. Elle a son Saint-Office, la Commision du Contrôle, chargée de démasquer l'hérésie, de fulminer des excommunications. Elle a son Tribunal de l'Inquisition, le Guépéou, chargé d'exécuter les sentences et de retrancher les hérétiques du nombre des vivants. Elle a ses ordres missionnaires, ses patronages de jeunes gens, son culte, son calendrier, ses fêtes, son martyrologe. C'est ainsi que, dans les demeures particulières, aux icones s'est substitué le coin de Lénine, où l'on trouve les bustes de Lénine, de Karl Marx, de Hegel, rappelant le lararium des maisons romaines dans l'antiquité". (Žr. Revue de Paris, 1933 m. balandžio 1 d. numery.)

tybėje visa tai kitaip sutvarkyta, kitais pagrindais įrengta. Visur kitur valstybė yra *žmonėms.* O Sovietų Rusijoj *žmonės yra valstybei.* Kitur atskiras žmogus yra juridinis asmuo, turįs tam tikrų įstatuose numatytų teisių. Bolševikijoj *vienatinis juridinis asmuo tėra valstybė. Ji turi visas teises, piliečiai — beveik jokių.* Ji yra vienatinė tikra Didžioji Būtybė, Comte'o *Grand Être,* bolševikų dieveklis, kurio kultas yra ne tik leistas, bet ir įsakytas. Toji Didžioji Būtybė yra visa galinti; ji gali iš savo gerbėjų reikalauti visokių aukų, net kraujo ir gyvybės, nieko už tai jiems neduodama. Jai priklauso visi Rusijos žmonės, gyvuliai, laukai, trobesiai ir turtai. *Ji — vienatinė viso ko savininkė.* Ūkininkas, suaręs ir apsėjęs nuo amžių dirbamą lauką, iš susilaukto derliaus *neturi teisės pasisemti nė saujos grūdų savo ir šeimos alkiui numalšinti;* jis privalo *visą derlių atiduoti nepasotinamam visagaliui Molochui valstybei.* Jei jis to nepadaro ir grūdų dalį paslepia, lieka sušaudytas. Dėl buvimo esama Rusijoj ir prekybos, bet teisėtai ką nors pirkti tegalima tik pas *vienatinį pirklį,*— o juo yra ta *pati Valstybė;* mat jos žinioj visi kooperatyvai ir torgsinai [29]. Valstybė eksploatuoja visus viešbučius, visus kurortus; ji — visų teatrų ir kinų direktorė ir režisierė; ji yra suvalstybinus ne vien duonos gamybą, bet ir dvasios kūrybą: visi rusų dabartiniai poetai, rašytojai, žurnalistai turi vieną gaidą traukti, vieną giesmelę giedoti ir tokio takto laikytis, kurį nustato vienatinis bolševikų dirigentas Stalinas. Visa spauda suvalstybinta ir klauso tam tikrų pristatytų komisarų komandos. Kitos laisvos, turinčios *ne valdžios, bet savo nuomonę, spaudos Bolševikijoj nėra.* Visi autoriai rašo tai, kas valdžios užsakyta bei įsakyta. Taigi ten nėra jokių spaudoje nesutarimų: visur viešpatauja nuomonių vienybė ir ramybė: nenuoramos, trokštantieji *savo nuomonę* reikšti, lengvai nuraminami duonos kąsnio ir pastogės atėmimu. To dėka bolševikų spauda turi „visišką laisvę": ji gali „kuo laisviausiai" vienu balsužiu kelti į padanges Marxo pasiektą „rojų" ir garbinti jo kūrėją Staliną...

Kitos valstybės rūpinas savo piliečių gerove, jų sveikata, gerindamos gyvenimo ir darbo sąlygas. Bolševizmo režimas tokiais niekais neužsiima. Jam rūpi kur kas svarbesni klausimai, būtent — komunizmo visame pasauly

[29] Krautuvės prekybai su kitataučiais (torgovlia s inostrancami).

stiprinimas. Šis gi dalykas pareina nuo komunistų skaičiaus padidėjimo. Plačioje Rusijoj prieš karą buvo nemaža stambių turtuolių, o dar daugiau šiaip taip pasiturinčių žmonių, ypač kaimiečių, įsigijusių nuosavybėn, pvz., po keletą vištų, po porą kiaulių, karvių ar arklių. Naujoji bolševikų valdžia juos pavadino „kulokais", varguomenės išnaudotojais ir tuo remdamos nusavino jų turtą. Šio nebetekę, jie savaime virto tikrais proletarais, be vaikų nieko daugiau neturinčiais. Bet užtat komunistų skaičius susyk padauginta šimtais milijonų. Vadinas, tikslas pasiekta, komunizmas sustiprinta.

Jau ir šiandieną rusų bolševikų komisarai giriasi, kad jų grynai komunistinė valstybė užimanti šeštą žemės paviršiaus dalį, kad ji turinti 150 milijonų gyventojų. Ir, deja, tie pasigyrimai nėra be pamato. Sovietų valstybė yra didžiulė politinė ir kultūrinė jėga. Kaip tokia, ji sudaro visam civilizuotam pasauliui labai rimtą pavojų. To pavojaus ji nė kiek neslepia: anaiptol, atvirai skelbiasi kitoms valstybėms: „Einu pult jūsų..." Tokio priešo, rodos, nė iš tolo nereiktų prisileisti. Bet Europos (o pastaruoju laiku ir Amerikos) politikai mielai priima Maskvos atstovus, veda su jais derybas, sudaro sutartis, tekeldami tik vieną sąlygą, kad jie nevarytų komunistinės propagandos juos įsileidusiose valstybėse. Šią sąlygą bolševikai priima, propagandos nevaryti pasižada, bet niekuomet tų pažadų nevykdo. Dėlei to bolševizmo agentų visur pilna. Ir reikia čia pažymėti, kad jie savo pragaištingą darbą varo išsijuosę, gerai moka prisitaikyti prie vietos sąlygų. Ypač sekas jiems bolševizmo tikslams sunaudoti visokius vietos tautinius, religinius bei rasinius nesutikimus ir antagonizmus. Prancūzijoj per didelės laisvės dėka jie varo propagandą atvirai ne tik tarp bedarbių ir darbininkų, bet akiplėšiškai veržias net armijon ir laivynan. Ispanijoj jie padeda nuversti monarchiją ir aktingai prisideda prie bažnyčių ir vienuolynų deginimo. Vokietijoj Hitlerio imami į nagą, gudriai išsislapsto savo komunistinėse, policijos nesusekamose gūžtose. Indijoj jie kursto indus prieš anglus, o pačių indų tarpe kelia religines musulmonų prieš budistus kovas. Afrikoj siundo negrus prieš europiečius. Azijoj stengias paimti į savo rankas 470 milijonų kinų tautą. Ir šis darbas ten jiems, matyt, gan gerai vyksta, nes XVII komunistų partijos suvažiavime Maskvoj pats Stalinas su pasididžiavimu pareiškė, kad bolševizmo įtaka kinuose taip jau esanti įsigalėjus, jog

nei japonai, nei europiečiai nebegalį jos veikimo sustabdyti [30].

Ta pati bolševikiška Maskvos akcija pradeda kaskart vis labiau reikštis ir prancūzų valdomoj Indokinijoj, ir olandų — Sumatroj Javoj, ir toliausioj anglų dominijoj — Australijoj. *Tokios milžiniškos propagandos pasaulis ik šiol dar nebuvo matęs.* Iš Maskvos, kaip iš centro, diena iš dienos eina vis naujos bolševikiškos direktyvos į visas pasaulio šalis, ir tų direktyvų vykdytojams plaukia reguliariai algos už atliktą darbą. Toms algoms reikia milžiniškų sumų. Iš kur jos imti? Bolševikų valdžia šiuo klausimu per daug sau galvos nesuka. Ji atima iš badaujančių savo piliečių paskutinius grūdus ir nuvežus į užsienius pusvelčiui parduoda. Tąja savo prekyba ji pasiekia susyk net keleriopą tikslą. Pirmiausia ji gauna pinigų tolesnei bolševikiškai propagandai. Antra, parduodama savo grūdus kuo pigiausiai, ji įneša užsienių javų prekybon suirutę. Trečia, ji gauna progos pareklamuoti savo „kolchozinio" (kolektyvaus) ūkininkavimo pranašumą...

Be javų, bolševikai yra suorganizavę dar milžinišką miško medžiagos eksportą. Mat Šiaurės Rusijoj niūkso neišmatuojami girių plotai. Iškirtus jas ir užsieniuose pardavus, galima gauti gražaus pinigo. Kad kirtimo darbas pigiau atsieitų, jis pavesta Solovkų ir kitų šiaurės kalėjimų kaliniams. Kokios yra sunkios jų darbo ir gyvenimo sąlygos, apie tai galima sužinoti iš 1933 m. spalių 19 d. grįžusių iš ten lietuvių kunigų.

Priverstinis kalinių darbas Sovietų Rusijoj šiandieną yra labai plačiai vartojamas ir kitose srityse. Pvz., „Osservatore Romano" neseniai yra pateikęs žinių apie Leningrado—Baltosios jūros kanalo kasimą. Kanalas turi 226 km ilgio; iškasė jį per pusantrų metų 150 000 priverstų darbininkų. Iš jų tik 10 000 išturėjo visus kasimo sunkumus. Vadinas, 140 000 darbininkų mirė ir jų lavonai sukasti į kanalo krantus. Gražus bolševikiškos laisvės ir kultūros atminimas būsimoms kartoms.

Be minėto kanalo, Sovietų valdžia mėgsta girtis bendrai savo komunistine statyba. Mat ji yra tikrai pristačiusi milžiniškų rūmų savo valdiškoms įstaigoms ir neapsakomai didelių elektros gamyklų, kaip štai „Svirstroj",

[30] Žr. „Misijų" š. m. 2-am numery *K. J. Martišiaus* straipsnį „Darbininkai Sovietų „rojuje"". Šis „Misijų" numeris ypatingai rekomenduotinas, nes jis beveik visas yra skirtas bolševizmo ideologijai, propagandai, veikimui etc. nušviesti.

„Volchovstroj“ ir kt. Savo elektrifikacija bolševikai ypatingai didžiuojasi. Mat ši yra mėgiamiausis dabartinės Maskvos šūkis. Tai yra arkliukas, ant kurio bolševizmo vadai nuolat jodinėja. Elektrifikacija jiems atrodo sudaranti esminę komunizmo dalį. Tai minčiai išreikšti jie turi susidarę net šią trumputę formulę:

Komunizmas yra tai Sovietų valdžia+elektrifikacija.

Taip pasididžiuodami jie nurodo savo „Dneprostrojų“, galintį pagaminti 810 000 arklio jėgų elektros srovę, bet iš 9 milžiniškų tos elektros gamyklos turbinų teveikia kol kas tik 4, nes daugiau elektros nėra kas sunaudoja.

Savo didumu „Dneprostrojus“ tarp elektros gamyklų užima antrąją pasauly vietą. Tuo remdamiesi bolševikai ir mano ne vien paviję, bet ir pralenkę net pačią Ameriką. Bet, deja, tai gryna iliuzija, nes, valdžiai sukišus pinigus į savo „strojus“, Rusijos piliečiai neturi nei ko užtenkamai pavalgyt, nei kuo žmoniškai apsivilkt; išskyrus komisarus ir raudonarmiečius, visi vaikščioja apdriskę, nuplyšę, išbadėję, išblyškę, paniurę, moraliai prislėgti, biją svetimam žmogui žodį tarti.

Ne geriau atrodo ir Sovietų miestai. Net ir tokiame Leningrade nuo ilgo neremontavimo daugybė rūmų stovi apšepę, nusilupinėjusiu tinku, langais be stiklų, nešvariais kiemais, užrioglintais visokiais gelžgaliais ir kitokiu laužu.

Į klausimą, kuo Sovietų pilietis minta, kažkoks juokdarys yra atsakęs: *gi oru.* Kas jį apšildo? — *Gi saulė.* Kas jį naktį apšviečia? — *Gi mėnulis.* Originale čia susidaro net eilės, puikiai charakterizuojančios šių dienų materialinę Rusijos būklę:

Vozdušnoje pitanije, solnečnoje otoplenije.
Lunnoje osveščenije, grobovoje molčanije![31]

Žinoma, čia šiek tiek poetiškai hiperbolizuota. Tačiau tikra realybė nuo šios hiperbolės labai nedaug tenutolus. Svarbiausias kasdienės Rusijos piliečio klausimas yra nūn šis: *ar aš ryt gausiu pavalgyt ir ką?* Pagrindinis valgis yra duona, bet ne visi jos po lygiai gauna. Paprastam eiliniam Sovietų darbininkui jos dienai teduodama vos po 200 gramų, t. y. *po penktą kilogramo dalį.* Ir tai porcijai gauti tenka išstovėti eilėje neretai po keletą ir

[31] Žr. prof. Pakšto pranešimą apie savo kelionę į Sovietų Rusiją (rankrašty).

net keliolika valandų[32]. Geriau užsitarnavę bolševizmui piliečiai gauna po 400 gramų, t. y. dvi penktas kilogramo dalis. O kas gauna po 800 gr., t. y. nepilną kilogramą, tas jau laikomas tikru ponu. Kiti valgomieji daiktai, kaip štai sviestas, cukrus, taukai, laikomi liuksusiniais; jie arba visai negaunami, ar teišduodami vien mikroskopiškomis porcijėlėmis. Taigi Sovietų Rusija, galima sakyti, ne gyvuoja, bet vegetuoja ir palengvėl miršta. Bolševizmas, lyg anas pasakų devyngalvis slibinas, laikydamas ją savo rankose, ryja paskutinį jos turtą ir čiulpia paskutinį jos kraujo lašą. Bolševizmas — tai nuodingiausios, Marxo sufabrikuotos dujos: jos plaukia nūn per visą pasaulį, ir kur tik jos kiek stipriau susikoncentruoja, naikina visokią gyvybę ir užmuša kiekvieną sveiką mintį. Didžiausiai susispietusios tos pragaro dujos šiandien Maskvoje. Dėlei to Maskva ir yra toji *didžiausioji pikto kalvė,* kur nuolat kalamos grandinės visai žmonijai supančioti ir, atitraukus nuo Kristaus, paklupdyti prieš Antikristą... Tam tikslui Sovietų Rusijoj visos religijos žiauriai persekiojamos[33], Dievo namai griaunami bei sekuliarizuojami, skirti Dievo garbei dalykai niekinami bei naikinami. Ir tai daroma ne tų ar kitų fanatikų, bet pačios Sovietų valdžios. Ji visą tą antireliginį frontą organizuoja, ji po teisybei ir yra *vienintelė ir didžiausia tikybų Persekiotoja...*

Dievaitienė. Tikrai nuostabus dalykas. Jei Stalinas su savo komisarais netiki Dievą, laiko Jį *neegzistuojančia fikcija,* tai kam bereikia su juo dar kovoti? Ar neužtektų, jos nepalaikant, leisti jai pačiai savaime sugriūti? Jei religijos bendrai laikomos neigiamais socialinio gyvenimo apsireiškimais, tai reikia neužmiršti, kad neigiamų apsireiškimų Sovietuose esama ne vieno, pvz., girtuokliavimas, žmonių nekultūringumas, žiaurumas ir kt. Bet jie toleruojama, į juos pro pirštus žiūrima. Tik viena religija visu valdžios smarkumu bepuolama. Dėl ko?

Ivanovas. Atsakymą į tai duoda mums Kristaus išdaviko istorija. Lukas savo evangelijoj *(22, 3)* ją pradeda nuo pažymėjimo fakto, kad „šėtonas įėjo į Judą". „Įėjo" kaip į *savo butą,* kaip į *savo nuosavybę.* Tam „įėji-

[32] Nuo 1935 m. pradžios kortelės duonai panaikintos, bet užtat duonos kaina gerokai pakelta.

[33] Anksčiau daugiau respektuota protestantų pastoriai. Dabar kibta ir į juos ir jau kelios dešimtys jų nužudyta.

mui“ Judas nesipriešino, priėmė šėtoną kaip tarnas savo valdovą. Ir tik po to Judas nuėjo derėtis su žydų vyresniaisiais dėl Kristaus išdavimo. Mano giliausiu įsitikinimu, kiek yra Sovietuose veiklių bolševizmo agitatorių, tiek yra ir judų išdavikų, ir kiekviename jų glūdi atskiras gyvas šėtonas, kurs ir yra tiesioginis visų žiaurumų žadintojas, visų niekšybių įkvėpėjas, visų religijos persekiojimų ir niekinimų kurstytojas. Visam bolševikų darbui, ypač prieštikybiniam, aš žmonių žodyne nerandu kito vardo, kaip vien „šėtoniškas“. Kristaus laikais pasitaikydavo vienur kitur sporadiškai velnio apsėstųjų. Racionalistai kritikai kelia abejojimą dėl tų apsėdimo faktų, bandydami juos aiškinti tam tikromis psichinėmis ligomis. Šiandieną jei galimas koks abejojimas, tai nebent šis: ar yra iš tikrųjų bolševikų nors vienas, kuris nebūtų velnio apsėstas?..

Ginčys. Jei taip būtų, kaip sveikas sakai, tai išeitų, kad Rusijoj velniai, nuveikę Dievą, patys vieni beviešpatautų. Tuo tarpu mes žinom, jog Dievas kaip buvo, taip ir tebėra viso pasaulio Viešpats; taigi jei nūn piktosios jėgos Rusijoj atrodo gavusios pilną laisvę, tai tik dėl to, kad Dievas yra leidęs joms ten kurį laiką energingiau pašeimininkauti.

Dievaitienė. Be abejo, bolševizmas yra Dievo leistas. Bet šis leidimas didžiajai rusų tautai yra didžiausis smūgis. Daugelis rusų tiesiog kreipias į Dievą, klausdami: už ką, Dieve, mus taip skaudžiai baudi?!. Ne pro šalį būtų ir mums išgirsti atsakymas į šį klausimą.

Ginčys. Rusų tauta, be abejo, yra didelė, bet *didelės ir jos istorinės kaltės.* Jas praeitam amžiuj yra nurodęs jau Vl. Solovjovas. Jis pranašavo ir bausmes už jas. Bolševizmo režimas ir yra viena iš tų didžiųjų bausmių.

Ar mes galime sakyti, kad Rusija tos skaudžios *Dievo rykštės* nenusipelniusi? Nieku būdu. Kodėl? Gi todėl, kad joj *nė vienas luomas nėra gyvenęs krikščioniškai.*

Pradėkim nuo liaudies. Senieji slavofilai idealizavo rusą valstietį; pats grafas L. Tolstojus pas kaimietį mužiką ieškojo gyvenimo išminties. Tuo tarpu, rusų patrioto Menšikovo pasakymu, rusų kaime *civilizacijos* vietoj tebuvo vien *sifilizacija,* aiškiau pasakius — dorinis supuvimas.

Ką gi veikė rusų inteligentija, tautos mokytojai, vadai? Gi šalinos nuo Bažnyčios, niekino religiją, visuotiniu savo uždaviniu laikė kovą su esamąja valdžia. Vienatinis dievukas, kuriam jie kartais ir gyvybės nesigailėjo, tai buvo *revoliucija*. Tos revoliucijos jie galop susilaukė ir nuo jos patys žuvo. Taip išsipildė žodžiai: kuriuo kas ginklu kovoja, nuo jo ir žūva.

Bet ar nešvietė liaudies ir inteligentijos pravoslaviškoji dvasiškija? Atsakymo vietoj štai vaizdelis. 1917 m. važiuoja vagone didis krikščionių studentų judėjimo rėmėjas. Du raudonarmiečiu garsiai girias savo plėšimais ir „buržujų" žudymais. Neiškentė krikščionis ir iš savo kertelės paklausė:

— Argi Kristus Evangelijoj taip mokė daryti?

— O ar mes skaitėm Evangeliją? *Mes tik jos viršelį bučiavom. O kas ten joj parašyta, mes nežinom,*— atsakė paklaustieji.

Vadinas, Evangelija Rusijoj gerbta, jos viršelis puošta auksu ir sidabru, bet jos turinys žmonėms maž teaiškinta, todėl ir tikros Kristaus dvasios rusuose maža tebuvo.

Patvirtina tai ir prieškarinė rusų literatūra, ypač Gogolio ir Dostojevskio veikalai. Verkšlenta, pvz., dėl Sonios Marmeladovos, virtusios prostitute savo šeimai nuo bado apsaugoti, o kad rusų visuomenėj nieks neatsirado, kas ją sušelptų, tai laikyta natūraliu dalyku ir visai nesipiktinta.

Tiesa, rusai žinojo, kad kiekvienas blogas darbas turi savo pasėkų, kad Dievas baudžia ne tik už piktus poelgius, bet ir už blogus žodžius ir mintis, bet giliau į tai nežiūrėta. Ir kaimiečiai, ir inteligentai, ir dvasiškiai, ir valdžios atstovai gyveno pasyviai pasidavę savo tamsiems instinktams, o atsilyginimu Dievui už savo socialines, tautines, politines ir asmenines nuodėmes visai nesirūpino. Bet toji atsilyginimo ir bausmės valanda buvo jau čia pat. Dievas pasinaudojo bolševizmu kaip botagu Rusijai nuplakti. Ir, kaip matom, tas nuplakimas yra labai skaudus ir tebesitęsia po šiai dienai.

Minčius. Aš bijau, ar mes ne per drąsiai kalbame apie bolševizmą, kaip *Dievo botagą*. Jei tai būtų tiesa, tai Dievas tuo pat botagu turėtų nuplakti ir visą Vakarų Europą, nes joj supuvimo ir kalčių bus ne mažiau kaip Rusijoj.

Ginčys. O ar gali Tamsta užtikrinti, kad Vakarų Europa to nesusilauks? Tiesa, ji dar vadinama krikščioniška, bet ar daug tojo krikščioniškumo joje beliko? Argi jis nepakeista beveik visur pagoniška *Staatsomnipotenzlehre* dogma, kuria ir bolševizmas remias? Kas gi yra šių dienų fašizmas, hitlerizmas, pilsudskizmas, jei ne pusėtinas bolševizmas. O nuo čia ir į pilnutinį bolševizmą tik vienas žingsnis. Antra, parodykit man, Tamstos, kuri šiandienė valstybė rimtai kovotų su bolševizmu? Ar paimsim Prancūziją, Lenkiją, Ispaniją, Italiją ar kurią kitą, visos jos prieš Maskvą lenkias, jai pataikauja, kai kurios net pinigų skolina ir tuo bolševizmą stiprina. Vienas tik Hitleris, supratęs, kad komunizmas yra didžiausias kultūringo pasaulio priešas, energingai ryžos nuo Marxo išperų apvalyti Vokietiją. Tai ir viskas. Bet užtat bolševikams į pagalbą atėjo tokia galybė, kaip Jungtinės Amerikos Valstybės [34] ir Tautų Sąjunga, pasikvietusi bolševikus kaip lygiateisius narius į savo tarpą...

Dievaitienė. Tasai Europos ir Amerikos jungimasis su Maskva man atrodo niekuo nepateisinamas ir nedovanotinas šiandieninių politikų žygis. Jie realiai suteikia bolševizmui didelės ir netikėtos paramos ir duoda jam galimumo žymiai praplėsti savo veikimą. Tačiau aš vis dėlto netikiu į galutinį komunizmo laimėjimą pasaulyje. Ten, kur šiandien yra įsigalėję fašizmas ir hitlerizmas, ten komunizmui nėra vietos ir religijai negresia didesni pavojai, nes ir Mussolini, ir Hitleris pripažįsta Dievą ir atvirai su tikyba nekovoja.

T. Serafinas. Šiandien nekovoja, bet ar nekovos rytoj, aš užtikrinti nedrįsčiau. Tegu tik Vakarų Europa pasidaro priklausoma nuo Maskvos, ir bematai, šiai mostelėjus, galim Vokietijoj ir Italijoj susilaukti tokio pat religinio persekiojimo, kokio nūn yra susilaukus Meksika. Netrūksta žmonių ir pas mus, kurie panašaus „kulturkampfo" laukte laukia. Tai mūsų vadinamieji „laisvamaniai". Jei galėtų, jie mielai išvarytų iš mūsų krašto visus vienuolius ir kunigus, uždarytų bažnyčias, mūsų mokyklose religijos mokslą tuojau pakeistų bedogmės laisvamanybės dėstymu, nors toji jų laisvamanybė be dogmų yra tokia pat nesąmonė, kaip geometrija be teoremų...

[34] Sios bent šiandieną atrodo supratusios savo klaidas ir besirengiančios nutraukti savo ryšius su Sovietų valdovais.

Ivanovas. Lietuviškoji laisvamanybė yra daugiau negu nesąmonė; ji yra tikra mūsų rusiškosios bedievybės sesutė. Tuo aš sau ir aiškinu lietuvių laisvamanių nematymą bolševikų žygyje prieš tikybą nieko smerktino. Kai 1929 metais popiežiaus Pijaus XI pažadintas visas katalikų pasaulis meldės už „didžiąją ir nelaimingąją Rusiją", prašydamas jai iš Dievo „taikos ir laisvės", lietuviai katalikai irgi mielai prisidėjo prie to maldos protesto, išleisdami net tam tikras maldas ir litanijas už mus, rusus pravoslavus[35]. Ką gi darė lietuviai laisvamaniai? Gi nieko: jie tylėjo. Dėl ko? Gi dėl to, kad kiekvienas pozityvios religijos naikinimas yra *ir jų pačių tikslas.* Tiesa, dėl žiaurių ispanų inkvizicijos darbų jie savo laikraščiuose ne sykį pašūkauja, bet dėl *žiauriai nukankintų milijonų rusų pravoslavų* jie nė žodelio neprataria, nes, smerkdami už tai bolševikus, turėtų pirma pasmerkti patys savy tikybos neapkentimą.

Minčius. Man rodos, kad mes pradedam krypti bent kiek į šalį. Mūsų uždavinys buvo kiek galima pilniau pažinti visą bolševizmo nelabumą. P. Ivanovas tų nelabumų yra nurodęs labai daug. Pilna jų visose srityse: religinėj, valstybinėj, ekonominėj ir kitur. Tuose nelabumuose skęsta visa Rusija. Jų baisios bangos išeina iš krantų ir bando užlieti visą pasaulį. Pavojus tikrai didelis. Bolševizmo nelabumai yra tikri, neišgalvoti. Mes matom juos patys savo akimis. Bet lieka dar vienas klausimas: ar bolševizmą sudaro vienos tiktai blogybės? Argi nebūtų jame vienos kitos ir geros bei teigiamos savybės, iš kurių galėtumėm pasimokyti ir mes, krikščionys?

Ivanovas. Norint į tai atsakyti, reiktų atskirti bolševizmo *teoriją* nuo *jo praktikos.* Jo teorija yra absoliučiai nepriimtina, nes ji susideda iš daugybės nepagrįstų neigimų: *Dievą netikėk,* Kristaus ir šventųjų paveikslų *negerbk,* bažnyčion *nevaikščiok,* kunigų *neklausyk,* pasiturinčių artimais *nelaikyk* ir t. t. Vadinas, vien tik *ne* ir *ne.* Tatai norint su bolševikais stot į idėjinę kovą, reiktų ji pradėt nuo visų tų jų *neigimų paneigimo.* Ir juo kurią krikščionybės dogmą jie labiau neigia, juo energingiau reiktų ji pabrėžti ir aikštėn kelti.

[35] Žr. „Malda į Sv. Vaikelio Jėzaus Teresę už rusus" (Kaunas, „Šviesos" sp., 1930, 2 p. in — 24, 5000 egz.); „Litanija bolševikų persekiojamiems Rusijos krikščionims Dievo pagalbos išmelsti" (Kaunas, „Šviesos" sp., 8 p. in — 24, 2000 egz.).

Visai kitokia bolševikų *praktika.* Dėl siekimo jie siekia blogų tikslų, bet pats siekimo būdas bei jų priemonės neretai gali būti mums, krikščionims, tikras pavyzdys. Koks, pvz., jų savai idėjai atsidavimas! Kiek energijos ir ištvermės parodo jie savo veikime! Nei pavojai, nei suėmimai, nei kalėjimai neatgresia jų nuo pavesto jiems partijos darbo. Čia tai ir reiktų mums iš bolševikų mokytis. Jie daug dirba dėl savo *idėjos,* mes dirbkim dar daugiau dėl savo *idealų.* Jie savo veikime pasirodo labai energingi ir ištvermingi, mes pasiryžkim net ir tuo atžvilgiu žymiai juos pralenkti. Jie plečia ir stiprina savo veikimą jungdamiesi su komunistiškomis, bedieviškomis Vakarų Europos sąjungomis, bandykime ir mes arčiau susipažinti sueidami į glaudesnį kontaktą su pozityviomis krikščioniškomis užsienių organizacijomis, bandančiomis priešais bolševikų steigiamąją visuotinę „šėtono imperiją" kurti žemėj sujungtomis tikinčiųjų jėgomis Kristaus pranašautą „Dievo karaliją"...

Kad sustiprintų savo militarinę galybę, šių dienų valstybės tariasi savitarpy, pasirašinėja nepuolimo aktus, jungiasi į kaskart kolosalesnes sąjungas. Daro tai ir pati Sovietų Rusija, nors ir sakosi nieko nebijanti. Šis faktas turėtų ir mums, krikščionims, priminti, ar nebūtų jau metas rimtai pagalvoti apie sudarymą *vieno tikinčiųjų fronto prieš tarptautinę bedievybę.* „Pragaro vartai juk kur kas stipresni negu bet kurios pasaulio militarinės galybės."

Iš to, kas mano aukščiau buvo pasakyta, galite ir patys daryti išvadą, kad bolševizmas galima trumpai apibūdinti kaip *„organizuotas plėšimas ir žudymas".* Bet jei taip tikrai yra, tai argi ne mūsų, krikščionių, pareiga priminti šių dienų valstybėms, kad jos turi ne tik rūpintis piliečių gyvybės apsaugojimu ir jų gerovės aprūpinimu, bet ir stengtis, pasak Vl. Solovjovo, tapti *„organizuotu gailestingumu",* imant savo ypatingon globon silpnesniuosius, skriaudžiamuosius, darbininkus, beturčius etc. Dabar šį gražų varguomenės gynėjų vardą neteisėtai yra pasisavinę rusai bolševikai. Bet kokie jie yra vargšų užtarytojai, parodo tai milijonai teroru ir badu iššudytų kaimiečių ir kitokių beduonių. Krikščioniškos valstybės turėtų tą neteisybę atitaisyti parodydamos ne vien žodžiais, bet ir darbais, kad joms varguomenės bei masių reikalai kur kas labiau rūpi negu bolševikams. Kolei šiandienės valstybės to neįvykdys, kolei aukštose valdininkijos sfe-

rose toleruos visokius sukčius ir vagis ir leis masėms kaskart labiau grimzti į materialinį ir moralinį skurdą, tol bolševizmas ras tose valstybėse prirengtą dirvą ir galės gaminti savo kuo raudoniausių pikto vaisių...

Minčius. Nuoširdžiai dėkoju Tamstai, p. Ivanove, už tokias įdomias pastabas apie bolševizmo nelabumus. Jie tikrai atrodo baisūs. Jo iš krantų išeinančios ir visą pasaulį užliejančios bangos puikiai atvaizduoja jo *universalinį ir maksimalinį* nelabumą. Tas nelabumas aptemdo visą mūsų ateities akiratį ir kelia rimtos baimės. Bet aš vis dėlto tikiu, kad mūsų Apgynėja Dievo Motina, visų klaidatikysčių Nugalėtoja, nugalės ir šią, visų didžiausią XX a. ereziją — bolševizmą!..

Dievaitienė. Duok, Dieve, kad tai kuo greičiausiai įvyktų.

* * *

Kadangi iki pietų buvo laiko daugiau kaip valanda, tad pašnekesio dalyviai nuėjo į pliažą pasivaikščiot. Jūra tebebuvo dar gerokai įsisiūbavus; jos vilnių ūžimas iš tolo jau buvo girdimas. Prof. Minčius, atsiminęs tik ką baigtą pašnekesį, tarė:

— Kažkuomet skaičiau eilėraštį „Tvanas". Iš jo teatsimenu tik pirmąją strofą:

Tai ne jūrių bangos ūžia, kriokia,
Tai ne ūmas viesulų dūkimas,—
Tai didžiausis viešo ir visokio
Šiam pasauly *pikto antplūdimas*...

Šie poeto žodžiai, kaip dabar matau, atrodo lyg tyčia būtų taikintini bolševizmui, nes visas jo veikimas tikrai negalima geriau apibūdinti, kaip pavadinant jį „didžiausiu viešo ir visokio pikto antplūdimu", išpranašautu mūsų dainiaus. Paieškojus mūsų poezijoj būtų galima rasti ir daugiau panašių pranašavimų. Jei kas juos surinkęs išleistų atskira knyga, nemaž tuo patarnautų mūsų visuomenei...

Kalbai nutrūkus, pasukta „Grožio" vilon. Gongo balsas kvietė pietų.

1934 02 11.

Ketvirtas pašnekesys

ŽIAURIAUSIOJI PIKTENYBĖ — KARAS

Bella premunt hostilia.
(Iš liturginio himno)

Rytojaus dieną pašnekesio dalyviai drauge su iš Nidos grįžusiu Keiniu vaikščiojo kurį laiką jūros pliažu. Oras buvo tylus, malonus. Saulė skaisčiai švietė ir šildė. Pajūrio smėlis atrodė lyg nematomo sargo dailiai nušluotas ir išlygintas. Kur ne kur juodavo bangų išmestos vandens žolės — vienintelės praūžusios audros liudytojos. Tolumoj, Klaipėdos link, matės jūros krantan ištrauktas žvejų laivas.

Beartėjant į jį, T. Serafinui prisiminė eilėraštis „Labas rytas jūrai". Kitiems tylint, gerbiamas docentas, kreipdamasis į jūrą, išrecitavo iš jo šį posmą:

— Ak, kodėl tu nelygi, nepastovi —
Tai maloni, tai vėlei pasiučiausia?
Užuot gaminus laimę ir gerovę,
Kam tu nesyk virsti deive pikčiausia?

Dievaitienė. Jūra, kaip nesavarankiška būtybė, atsakyt į tai negali. Jos vietoj atsakė pats poetas, iškeldamas kitą, daug racionalesnį klausimą:

— Ei, pats žmogeli, klauski savo širdį,
Kodėl ji žemės jėgoms pasiduoda?!
Kodėl dangaus rimties balsų negirdi?!.
Kodėl baisi ji, audringa ir juoda?!.

Minčius. Kas čia dainiaus pasakyta apie žmogų, tinka ir atskirom tautom. Pasidavę godumo aistrai, nacionalistiniam svaiguliui bei rasinei neapykantai, jos įsisiūbavę griūva kaip jūros bangos, sukeldamos kruvinų karų su gretimomis tautomis bei žiaurių revoliucijų savo gimtajam krašte. O kiekvienas karas, ypač šiandienis, juk nėr kaip kitaip pavadinti, kaip pikčiausia piktenybe!.. Apie ją priderėtų nūn oficialiai pakalbėti. Vietos šiam paš-

nekesiui toli ieškoti nereikia. Štai kad ir šis laivas. Jame, kaip matot, yra trys švarūs suolai. Lengvai čia visi sutilpsime. Prašau sėsti, kur kam patinka. Laivo savininkas mums tai leido. Taigi, jei sveiki sutinkat, bandysime čia karo klausimą toliau gvildenti.

Protestuojančių neatsiradus ir dalyviams laivan sulipus, Minčius tarė:

— *Karas ir pikta* yra du dalyku, labai glaudžiai susijusiu: *karo be pikto nėra,* kaip žmogaus — be šešėlio. Iš kitos šalies, karas žmonijai nėra jokia retenybė. Jos gyvenime jis labai dažnai kartojas. Per 3421 rašytosios istorijos metus buvo 3135 karo metai ir tik 286 taikos metai. Apie karą lydinčias piktenybes nėra reikalo daug kalbėti. Jos mums gerai žinomos kad ir iš pastarojo Didžiojo karo (1914—1918) laikų.

Kas jame pirmiausia mane stebina, tai jo pilnas *beprasmiškumas.* Senoviniai karai visuomet turėdavo šiokį tokį pateisinimą, nes muštis vedamos tautos žinodavo, *už ką ir dėl ko jos kovoja.* Pvz., garsiame Trojos kare graikai stengės atkeršyti Priamo valstybei už Menelajo žmonos Elenos pagrobimą. Kryžeiviai ėjo vaduoti Kristaus grabo iš turkų valdžios. Senovės rusams buvo įkalbėta: jie kovoją „už tikybą, carą ir tėvynę". Kiti karai turėdavo aiškių dinastinių, konfesinių bei tautinių tikslų. *Už ką žudės pasaulis pastarajame kare, nė vienas jo dalyvių gerai nežinojo bei nemokėjo aiškiai nusakyti.*

Pirmoji pradėjo karą Vokietija, puldama Prancūzijos talkininkes Rusiją ir Belgiją. Ji teisino savo žygį tuo, kad Rusija ir Prancūzija buvę pasirengusios ją pulti. Bet ar tiedvi valstybės būtų išdrįsusios pulti vokiečius, taip ir liko neišaiškinta. Dėlei to Vokietija ir laikoma *karo kaltininkė.*

Ir ką gi jai davė šis karas? Gi didžiausį pralaimėjimą!.. Prieš karą ji buvo viena stipriausių Europos valstybių. Jos gerai disciplinuota armija žadino vokiečių savim pasitikėjimą; jie galėjo drąsiai žiūrėti į kaimynus ir jų visai nebijoti. Milžiniškas vokiečių laivynas vežiojo jų gausios pramonės gaminius į kitus kraštus ir jų prekyba buvo bepasiekianti net tolimiausias pasaulio rinkas. Savo plačiose Afrikos kolonijose jie galėjo ramiai varyti kultūringą kolonizacijos darbą. Genialūs jų mokslininkai ir išradėjai žadino užsieniuose jei ne meilės vokiečių tautai, tai bent pagarbos ir simpatijų. Bet štai atėjo jų sukurtas Didysis karas, ir viskas pasikeitė. Pasitikėjus vien

savo armotomis ir pragaro dujomis, Vokietija neteko Elzaso ir Lotaringijos, prarado savo Kamerūną Afrikoje, gavo sumokėti milijardus aukso markių Antantei ir atstatyti savo lėšomis, ką Prancūzijoj buvo suardžius. Be to, užtraukė viso pasaulio nepasitikėjimą ir neapykantą, ypač nuo to laiko, kai Hitleris, tapęs vokiečių führeriu (vadu), ėmė rodyt savo šarvuotą kumštį Austrijai ir Lietuvai. Vadinas, karu ne tik nepasiekta Vokietijos praplėtimas (grösseres Deutschland), bet ji liko gerokai apkarpyta ir paversta klasine bedarbių ir skurdo šalimi, nors iš viršaus to ir nesimato. Todėl jei kas kas, tai pirmiausia vokiečiai turėtų šį karą laikyti visai beprasmingu, nes jie iš to, *ko norėjo, nieko nėra pasiekę.* Ir Hitleriui teks dar gerokai padirbėti, kol jis atves Vokietiją į prieškarinį būvį. Bet ir čia nežinia dar, ar jam tai pavyks... Ak, istorija nėra linkus atgal žengti.

T. Serafinas. Kad ir beprasmis šis karas, tačiau nėra tai pati charakteringoji jo žymė. Kur kas daugiau jis stebina pasaulį savo nežmonišku *žiaurumu.* Štai kaip jį vaizduoja vienas šių dienų pikto tyrinėtojas:

„Visur aplink baisenybė — degėsiai, pelenai, sudraskyti kūnai, pūvą lavonai...

Kraujo jūros, ašarų upės, gęstančių vaitojimų aidai...

Štai veda senelę išdžiūvusiais, pajuodusiais veidais, uždususią, klaikiai besižvalgančią ar net pamišusią; ji bėgo nežinia kur, granatoms besprogstant, armotoms bedundant...

Sužvėrėję kareiviai lyg skernagių tigrų ruja puola nakties tylumoj nuošaliai stovintį kaimelį, ir bematant viskas traška ugnyje, *nes taip* įsakyta; mirštančios moterys, bejėgiai seniai, lopšy gulį kūdikiai be pasigailėjimo deginami... Žmogaus žvėries sadizmas iškyla čia visoj savo pilnumoj ir atstumiančioj nuogumoj.

Ir pažymiu: tai — ne fantazijos padaras, ne gražios graikų istorikų teorijos apie žmonijos skausmus ir kentėjimus: tai — realiausia ir pasibjaurėtiniausia tikrenybė!..

Tai skausmų skausmas!.. Tai kainiško nusikaltimo vaizdas. Karas sužadina žemiausius instinktus, užtrina žmoguje šimtametės kultūros brangenybes, naikina didelės vertės liekanas... Jame viskas eina su „gaisrų dūmais"!.." [36]

[36] *Ks. Pellowski Leon.* Problem zła.— 1931.— S. 8.

Man tai atrodo kažkokia velniška *naikinimo manija.* Pvz., stovi sau kur pakelėj dailus, savininko rūpestingai prižiūrimas rūmas. Niekam jis nekliudo, niekam neužkerta kelio. Bet pastebėjo jį vadas, ir tuojau pasigirsta komanda: „Armotos pirmyn! Taikykit į šį priešų lizdą!.." Ir po kelių minučių iš puikaus rūmo belieka vieni griuvėsiai!.. Pasirodo kur ant kalnelio daili aukšta bažnyčia — ir vėl ta pati barbariška komanda, ir rezultatas: Dievo namų vietoj lieka beformė plytų krūva. Barbaras vadas patenkino savo sadistišką žingeidumą: jis pamatė, kaip svyra bažnyčios bokštai, kaip griūva jos sienos... Taip sunaikinta nemaža gražiausių bažnyčių Belgijoj, Prancūzijoj, Lietuvoj ir kitur.

Ivanovas. Įstatymai karo vadovybei duoda teisę strategijos reikalams sprogdinti bet kokius trobesius, neišskiriant nė bažnyčių. Bet tų įstatymų vykdytojai strategijos reikalus nevienokiai supranta. Dėlei to vieni jų per karą turimąja sprogdinimo teise beveik nesinaudojo, kiti darė tai, kur tik galėjo, su didžiausiu malonumu. *Ne be* kaltės čia ir rusai. Bet daugiausia griovė ir naikino vokiečiai. Jie net ir tokius nekaltus kultūros dalykus kaip knygos ir raštai naikindavo be jokio reikalo. Pvz., apsigyvenę Maironio namuose, Kaune, jie dalį bibliotekos pečiuj sukūreno, nors malkų jiems čia niekuomet nestigdavo, dalį Vokietijon išsivežė...

Keinis. Aš jiems irgi negaliu dovanoti sunaikinimo okupacijos metu Kauno esperantininkų draugijos knygyno, kuriame buvo nemaža gerų knygų tarptautine esperanto kalba, o ypač daugybė brangių iškarpų iš vietos laikraščių apie tos kalbos plitimą mūsų krašte.

Minčius. Bažnyčių bibliotekų, knygų, raštų naikinimas, be abejo, didelė piktenybė. Gerai suprasdami savos kultūros vertę ir naikindami svetimos kultūros brangenybes, vokiečiai yra nemaža nusidėję kultūrai apskritai. Bet dar daugiau jie nusikalto jų užimtuose kraštuose, nepaisydami gyventojų teisių ir nebrangindami jų gyvybės. Karo stovis negali pateisint visų jų žiaurumų. Nes kiek tai jie nekaltų lietuvių sušaudė savo karo teismuose, kiek iššudė savo koncentracijos stovyklose, kankindami juos sunkiais darbais ir dvasindami badu! O kiek per juos pirm laiko žuvo moterų ir vaikų nuo žiemos šalčių jų

nešildomuose, vėjo kiaurai perpučiamuose barakuose!.. Nekalbu jau apie Vokietijon išvežtus Lietuvos turtus, apie išgabentus į Prūsus gražiausius mūsų girių ąžuolus. Tai buvo tikras organizuotas mūsų krašto plėšimas. O ką jau besakyti apie vokiečių povandeninius laivus, skandinusius ne tik priešų skraiduolius, bet ir visai neutralių šalių prekybinius laivus. O kas besuskaitys visus jų rekvizicijų žiaurumus!..

Ginčys. Sveiki kaltinate ir smerkiate vienus tik vokiečius. O ar jų priešai buvo geresni?!.. Ak, jie, apsupę Vokietiją, neleido jon įvežti jokių maisto produktų, norėjo visą vokiečių tautą tiesiog badu numarinti. To dėka vokiečiams per visą karo laiką teko gyventi pusbadžiu. Šimtai tūkstančių vaikų ir senių, reikalingų stipresnio valgio, turėjo pirm laiko mirti dėlei maisto nepritekliaus (Unterernährung). Rusai šiais laikais iš bado ėda net žmogieną. Taigi badui įsigalėjus sunku reikalauti, kad žmonės, gelbėdamies nuo mirties, nesigriebtų kartais net ir ne visai švelnių priemonių. O kiek gerbiamoji Antantė yra išplėšus iš Vokietijos milijardų aukso markių, norėdama ją padaryti savo amžina verge ir besiremdama vienu tik plėšikišku posakiu: „Vokietija gali mokėti" (L'Allemagne peut payer)!..

T. Serafinas. Kaltinti dėl žiaurumo vieni vokiečiai, žinoma, būtų neteisinga. Žiaurumų būta ir priešingoj pusėj. Vokiečiai yr parodę bent tiek sveiko proto ir žmoniškumo, kad iš pašauktų armijon kunigų nereikalavo, kad jie su ginklu rankoj eitų lieti priešų kraujo. Vokiečių karo vadovybė skyrė kunigams kur kas tinkamesnį darbą — rinkti sužeistuosius mūšio lauke, būti sanitarais, tarnauti ligoninėse guodžiant paliegėlius, rašant jų giminėms laiškus ir t. t. Prancūzų armijoj kunigai tų privilegijų neturėjo. Jie drauge su paprastais kareiviais buvo verčiami šaudyti į priešus, nors Bažnyčios kanonai (žr. kan. 141) kunigams griežtai tai draudžia. Ir keistas dalykas: tie kunigai prancūzai ne tik tuo nesibjaurėjo, bet anaiptol, darė tai mielu noru. Didžiausis prancūzų katalikų dienraštis „La Croix" kėlė į padanges kunigus, pasižymėjusius savo karingumu, vadindamas juos *„belles figures des prêtres soldats"*. Man jie daugiau atrodo kunigų karikatūra. O kiek žiaurumų pridarė kareiviai nekunigai, sunku net apytikriai suskaityti.

Ivanovas. Tamsta, Tėvel, taip kalbi, kad būsi galvoj beturįs vien tik *praeitąjį karą* ir nesi galvojęs apie *būsimojo karo* baisenybes. Jų mes dar nė įsivaizduoti sau negalim. Mano geras pažįstamas ats. *generolas A. Kurkauskas* tikina, kad „būsimasis karas rengia beveik visišką žmonijos išnaikinimą...“ Jo pasakymu, „nė vienas kovojančių šalių pilietis niekur nesijaus esąs apsaugotas. Aviacija ir nuodingos dujos įneš šiurpą, mirtį ir sunaikinimą į pačius giliausius priešingos pusės užpakalius. Jos nepasigailės nė moterų, nė vaikų; valdovai prezidentai, ministeriai ir miestiečiai atsidurs ne mažesniame pavojuj kaip ir eiliniai kareiviai fronte“ [37]. Priešų žudymas eis be jokio pasigailėjimo, į nieką neatsižvelgiant, juoba kad ir nuodingų dujų bus galima pasirinkti pačios baisiausios. 1918 metais jų teturėta tik 30 rūšių ir temokėta jų pasigaminti vos po *30—40 tonų į mėnesį;* o dabar jų turima apie 1000 rūšių ir prireikus įstengiama jų prisidirbinti *po 100 tonų į dieną.* Taigi žmonių žudymas galės eiti didžiausiu greitumu ir dideliausiu mastu.

Štai, pvz., vienas silpnutis tokių žudynių vaizdas:

„Aeroplanų eskadrilės per keletą valandų apmėtys priešo sostinę bombomis, sunaikins parlamentą, ministerijas, generalinį štabą, bankus, gelžkelių stotis, fabrikus ir kitką... Lengva įsivaizduoti, kokia kils užpultoje šaly suirutė ir sumišimas visame valstybės gyvenime, kokie pasklis žūvančių gyventojų nusiminimo klyksmai: žmonės mėčiosis užnuodytose miesto gatvėse arba žus užtroškinti savo butuose, iki visas miestas pavirs viena negyvėlių tyruma...“ [38]

Ir nemanykit, Tamstos, kad šis vaizdas yra iš piršto išlaužtas. Šiandieną jau visur prie to dujų karo rengiamasi. Tos dujos gaminamos vis iškart didesniais kiekiais ir įvairiausių rūšių. Apsigynimo priemonės nieko čia nepadės, nes priešas negi skelbsis, kurias dujas jis pavartos. Dujų gi rūšies iš anksto nežinant, negalima žinoti nė priemonių, kurios geriausiai tiktų nuo jų apsiginti.

Dujų produkcijai augant, didėja drauge ir karo aviacija. Milijoninės sumos išleidžiama naujiems aeroplanams bei cepelinams. Pastaraisiais laikais imta gaminti net spe-

---

[37] Žr. jo rusų kalba išleistą knygelę „Ješčio ne pozdno“.— Kaunas, 1932.— P. 6—7.— Tą pat patvirtino ir ats. pulk. *J. Petruitis* savo naujam veikale „Didysis karas“.— Kaunas: Žaibas, 1935. „Būsimojo karo perspektyvos“ (5—10 p.).

[38] Plg. *Kurkauskas.*— Op. c.— P. 12.

cialūs milžiniški bombovežiai visokioms bomboms ant miestų mėtyti. Taigi ir žmonių žudynės būsimame kare bus milžiniškos. Jei Didžiajame kare per ketverius metus išmušta 10 milijonų žmonių, o sužeista bei sužalota apie 20 milijonų, tai kas suskaitys, kiek gyvybių prarys ateinąs chemijos bei aviacijos karas?! Taigi aukščiau minėtas generolo Kurkausko pasakymas, kad „būsimasis karas rengia beveik visišką žmonijos išnaikinimą", neatrodo perdėtas [39].

Dievaitienė. Bet jei taip yra ir jei tokios milžiniškos skerdynės netolimoj ateity numatomos, tai argi galima rankas sudėjus pasyviai laukti tos baisios katastrofos?! . Man rodos, visi geros valios žmonės turėtų sukrusti ir imti ieškoti priemonių tai nelaimei pašalinti. *Karui,* kaipo neapsakomai didžiai ir baisiai pikto rūšiai, būtinai reiktų *paskelbti karas,* kaip tai jau ne kartą pacifistinėj spaudoj ir buvo apie tai rašyta.

Ginčys. Karas karui — gražus šūkis, bet jis jokių rimtesnių rezultatų negali turėti. Čia reiktų Kristaus mokslo šviesoje giliau patyrinėti pati karo idėja, ar ji galima pateisint ir jei galima, tai kuo ir kaip?

Kad pavienis nekaltas žmogus nevalia užmušinėti, visi tai žinom iš penktojo Dievo įsakymo. Kristus ne tik tą įsakymą pakartojo, bet jį dar labiau sustiprino drausdamas ne tik žmogaus užmušimą, bet ir pyktį bei kitokį jo garbę įžeidžiantį pravardžiavimą *(Mt 5, 21—22).*

Senovės žydų paprotinė etika buvo ne per aukšta: ji sankcionuodavo kerštą (akį už akį, dantį už dantį) ir neapykantą (mylėsi savo artimą ir nekęsi savo neprietelio) [40]. Kristus savo Evangelijoj draudžia ir vieną, ir antrą. Jo etikoje keršto ir neapykantos dėsniai pakeisti naujais — krikščioniško atlaidumo ir visuotinės artimo meilės įsakymais. Jis ir seną Hillelio patarimą: „Ko norite, kad kiti jums *nedarytų, nedarykit* ir jūs kitiems", pakeitė teigiamu paliepimu: „<...> visa, ko norite, kad *jums darytų* žmonės, ir *jūs patys jiems darykite" (Mt 7, 12).* O kadangi visi nori, kad niekas jų nepultų su ginklu rankoj ir neatimtų iš jų gyvybės nei turtų, tai ir visi turėtų

[39] Tai patvirtina ir naujesni veikalai apie tą patį dalyką, kaip štai: *prof. Šimkus.* Cheminis karas.— 1934; *Plaušinaitis.* Priešlėktuvinė karo apsauga / Lietuvos aeroklubo leidinys.— 1934.

[40] *Mt 5, 38, 43.*

nenorėti karo ir griežtai smerkti jį kaip dalyką, Kristaus dvasiai ir mokslui visai priešingą. Tuo remdamies krikščionys pacifistai ir laiko šiandienį karą *absoliučia piktenybe,* visai neleistina ir nepriimtina.

Dievaitienė. Man rodos, kad ne vien pacifistai, bet ir visi krikščionys teologai turėtų absoliučiai pasmerkti karą.

T. Serafinas. Karas karui nelygu. Gali būti karas teisingas, gali būti ir neteisingas. Dalyvauti neteisingam kare neturėtumėm, o teisingam kare galim turėti net ir pareigos dalyvauti. Nes karas yra priemonė bendriems visų piliečių reikalams bei tam, kas visiems brangu — sava valstybė bei tauta,— nuo priešų ginti. Dėlei to katalikų teologai, nesmerkdami karo apskritai, stengias arčiau apibrėžti sąlygas, kurios karą padaro leistiną ir teisingą. Tokių sąlygų yra keturios:

1. Kad karas būtų teisingas ir leistinas, jis turi būti paskelbtas *aukščiausios civilinės valdžios autoritetu,* nes privatūs asmenys savo teisių apgynimo gali ieškoti aukštesniuose teismuose ir apsieiti be karo, o antra — privatiems asmenims nepriklauso teisė rūpintis bendrais visuomenės bei tautos gerovės (bonum commune) reikalais, šaukiant piliečius prie ginklų.

2. *Karo priežastis* turi būti *proporcionaliai* svarbi. Karas turi būti ne *noro,* bet *būtinumo dalykas,* kai jau nebėra jokių kitų susitaikinimo priemonių.

3. *Karo motyvai turi būti vien teisybė ir bendra gerovė* (bonum commune), taigi ne kerštas, ne tuščia garbė, ne viešpatavimo troškimas, ne pagiežos aistra ir t. t.

4. Kad karas būtų leistinas ir teisingas, reikia, kad jame būtų laikomasi gimtosios ir tautų teisės nuostatų, o taip pat ir tarptautinių sutarčių [41]...

Šiuo katalikų teologų mokslu, paremtu Šv. Tėvų žodžiais bei popiežių raštais, Bažnyčia stengės amžių bėgyje karų skaičių sumažinti ir patį karų vedimą sušvelninti. Nenusileisdama neteisybei, ji visuomet buvo teisybės gynėja, dėl to nė kiek neperdėjo šv. Ambraziejus, pavadindamas ją „tam tikra teisingumo taisykle" *(Ecclesia quaedam forma iustitiae est).* Jei tautos Bažnyčios balso

[41] *Merkelbach B. H. O. P.* Summa Theologiae Moralis.— Paris, Desclée, 1931.— Vol. 2.— P. 272—279.

klausytų, galėtų ne vieno kruvino karo išvengti. Tarptautinio teisingumo srity ji daug darbavos nuo pat pirmųjų krikščionybės amžių. Įdomi tų jos pastangų istorija vertėtų kiekvienam katalikui inteligentui arčiau pažinti. Ji galima rasti naujausiame prancūzų akademiko G. Guyau veikale „Bažnyčia ir karas“ [42].

---

[42] *Guyau Georges.* L'Eglise et la Guerre.— Paris: Flammarion, 1934.— Žr. taipgi veikalą: *Regout Robert S. J.* La doctrine da la guerre juste de S. Augustin à nos jours d'apres les théologiens et les canonistes catholiques.— Paris: Pedone, 1935.

Čia tariamės būsią ne pro šalį nurodžius ir dabartinę pop. Pijaus XI neseniai (1935 04 01) tuo klausimu konsistorijos posėdy pasakytą kalbą. Joje, tarp kitko, Šv. Tėvas šiaip yra išsitaręs:

„Dar neatstatyti ką tik praūžusio karo griuvėsiai, o štai dangus jau vėl apsidengia tamsiais debesimis, o niūrią padangę raižo žaibai“.

Dėl to tat Šv. Tėvas nesistebi, kad iš visų pusių baimės perimtų žmonių akys krypsta į visų bendrąjį Tėvą, maldaudamos šviesos, paguodos ir vilties. Į tai atsakydamas *jis nori visus žmones paraginti pasitikėti Dievo pagalba.* Nes jeigu visais laikais žmonės yra krikščioniškos vilties reikalingi, tai juo didesnis ramstis turi būti ši dorybė dabartiniame audromety.

Dabar atėjo tokia pat valanda kaip anoji, kada apaštalai, audros svaidomi ir siaučiančių bangų skandinami, glaudėsi prie Dieviškojo Išganytojo kojų, prašydami nuraminti audrą: „Viešpatie, gelbėk mus, nes žūstame“. Sklindant visur karo gandui, kuris kelia didį susijaudinimą ir gilią baimę, Šv. Tėvas, būdamas ištikimas savo apaštališkoms pareigoms, sako:

„Jeigu žmonės pradėtų naujas skerdynes, jeigu vėl būtų pralietas brolių kraujas, jeigu žemyne, jūrose ir ore būtų paleistos į darbą visos griovimo ir žudymo priemonės, tai būtų toks baisus nusikaltimas ir beprotystė, jog negalima tikėti, kad tai tikrai galėtų įvykti“.

„Mes negalim tikėti,— sako popiežius,— kad tie, kuriems yra patikėta jų tautos gerovė ir laimė, norėtų ne tik patys įkristi į bedugnę, bet dar kartu įtraukti ir savo tautą, ir visą žmonių giminę. Jeigu gi — ko, neduok Dieve, ir ko, mes tikime, nebus — kas nors panorėtų suruošti panašią rykštę, tada mes su giliu liūdesiu būtume priversti pakartoti prašymą Visagaliui Dievui: Viešpatie, išnaikink karo geidžiančias tautas.“

Tačiau Šv. Tėvas pareiškia, kad toks baisus eventualumas jam atrodo negalimas morališkai ir kad dabartinėmis aplinkybėmis jis atrodo esąs ir fiziškai neįmanomas.

Baigdamas savo kalbą, Šv. Tėvas pareiškia skaidraus tikėjimo didžiųjų Lurdo dienų našumu, kuriose, jo žodžiais, ir jis pats asmeniškai nori dalyvauti. Geriau užbaigti Šventuosius Metus nebūtų galima.

Dievo Motina tenai stovės prie altoriaus, kaip Ji stovėjo prie kryžiaus; Šv. Tėvas tiki, kad Skaisčioji Mergelė, kuri visa gali pas savo Dangiškąjį Sūnų, išmels pasauliui taiką, kurios ženklas vėl skaisčiai sušvis niūrioje padangėje.

(Žr. „Ryto“ 79 numery 1935 m.)

Ginčys. Katalikų teologų pastangos nustatyti karo teisingumo sąlygas, be abejo, gerbtinos. Tik ar šiandieniai mundieruoti ir nemundieruoti militaristai atsižvelgs į jas, labai abejotina. Tai viena.

O antra, ir pačios tos sąlygos, išskyrus pirmąją, yra daugiau teorinės, grynai formalinės. Pvz., teisingam karui reikia proporcionaliai svarbios priežasties. Bet kas gi spręs jos *svarbumą?* Gal patys besirengią į karą? Bet būdami suinteresuoti, jie vargiai begalės susišnekėti tuo reikalu. Kas gi daryti? Gal pavesti šis dalykas tarptautiniam teismui? Bet kas garantuos, kad to teismo sprendimui pasiduos abu priešininku? Tas pat pasakytina ir apie kitas sąlygas. Pvz., karo teisingumui reikia teisingų motyvų. Bet kas gi tą karo motyvų teisingumą konstatuos ir įrodys? Vadinas, vėl reiks kreiptis į tarptautinį teismą ar į šiandienės žmonijos sąžinę. Bet ši pastaroji yra gerokai atbukinta ir karo baisenybių nebeatjaučia, per lengvai jas pateisina tautiniais bei ekonominiais būtinumais. Tie gi pateisinimai, deja, neišlaiko elementariausios kritikos. Kai mes skaitom istorijoje, kad senovėj Molocho kulte buvo deginami gyvi kūdikiai, tai tuo piktinamės ir vadinam tai žiauria barbarybe. Bet kai šiandieną per karą badu marinama šimtai tūkstančių vaikų, tai šis faktas jau laikomas nebe barbarybe. Kai giriniai žmogėdros suėda vieną kitą biznierių anglą, tai keliamas didelis triukšmas prieš nekultūringus žmogėdras, o kai kare sušaudoma milijonai jaunų stiprių vyrų, tai dėlei to nė kiek nesijaudinama, nes tai laikoma „būvio kovos būtinybe". Aš tyčia gretinu tuos faktus, kad sveikiems geriau paaiškėtų visas šiandieninių militaristų ir logikos, ir sąžinės iškrypimas. Sveika logika ir krikščioniška sąžinė turėtų visur kelti griežčiausią protestą prieš tas XX a. barbarybes. Tai yra nedovanotini nusikaltimai ir humanizmui, ir dar labiau krikščionybei, juoba kad šiandieniniai karai į nieką neatsižvelgia, gimtosios teisės nežiūri, tautų teisę akiplėšiškai mindo, tarptautines sutartis beverčiais popiergaliais laiko. Dėlei to karai nūn yra virtę jau ne tik daline, kaip seniau, bet *pilna bei visiška piktenybe,* nes gresia, kaip matėm, iššudyti visą žmoniją. Tai tikras jau nebe žmoniškų, bet tiesiog šėtoniškų jėgų pasireiškimas [43]...

[43] Plačiau apie tai žr. protestantiško teologo pacifisto *Heringo G. J.* Dieu et César. La carence des Eglises devant le problème de la guerre.

Dievaitienė. P. Ginčio pasakyta čia daug tiesos. Bet aš vėl kartoju tą patį šiurpų klausimą: kas gi daryti? Juk negi galima rankas sudėjus pasyviai laukti, kol atėjęs naujas karas vėl apsiaus visą pasaulį?

T. Serafinas. Laukti pasyviai būtų neprotinga. Jau vienas krikščionis nemaža gali padaryti. O jų milijonai gali padaryti milijoną kartų daugiau. Pirma, nuo ko darbas reiktų pradėti,— tai žmonių krikščioninimas. Iki šiol, galima sakyti, jie tebėra dar tik puskrikščioniai. Jų gyvenime kur kas daugiau dar senos pagonybės. Po dviejų tūkstančių metų nuo Kristaus mirties vis dar *žmonės žmonėms tebėra vilkai (homo homini lupus),* draską vieni kitus. To nieku būdu neturėtų būt. Todėl visų religijų dvasiškiai turėtų nepaliaujamai skelbti: *žmonės, būkite broliai, mylėkite vieni kitus.* Žmogus yra ne gyvulys, ne niekis, jis yra *didžiausia vertenybė* ir retenybė, nes, sykį pasauly pasirodęs, jis daugiau niekuomet nebepasikartoja. Todėl nuo pat jaunystės jis reiktų auklėt tikro žmogiškumo ir teisingumo dvasia. Ypač tai reiktų turėti galvoj motinoms. Jos yra pirmutinės vaikų auklėtojos, taigi jų pareiga įdiegti vaikams nuo mažens religinę pažiūrą į žmogų, kaipo į *gyvą Dievo paveikslą.* Aiškindamos pagrindinę religijos tiesą, kad žmogus yra sutvertas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, jos turėtų pakišti tuojau vaikams ir plaukiančią iš čia išvadą, kad žmogaus užmušimas ar net ir sužeidimas yra daug didesnė kaltė negu bet kurio stebuklingo paveikslo sudraskymas bei išniekinimas. Pirkdamos vaikams žaislų, turėtų neimti nei kardų, nei šautuvų, nei pistoletų, nei kareivių, nei kitokių *karą primenančių dalykų.*

Labai naudinga patiekti vaikams literatūros apie pagarsėjusių žmonių gyvenimą. Bet ir čia geriausia būtų pasirinkus tuos didvyrius, kurie kuo daugiausia gero žmonijai yra padarę savo pasiaukojimu, mokslu, dorumu, o ne savo žygiais. Ypač rekomenduotina vaikams *gerumo dorybė* [44].

Jiems paaugus ir karo klausimą užkliudžius, reiktų būtinai paaiškinti, kad karas, apskritai imant, yra didžiausia piktenybė, jis teleistinas tiktai vienu atveju, būtent kai jis *atitinka visas teisingo karo sąlygas.* Tokiam tikrai teisingam kare piliečiai ne tik *turi teisės, bet ir pa-*

[44] *Faberis T.* Gerumas. Lietuviškai vertė kun. *P. L.* Antras leidimas / Red. kun. *M. Vaitkus.*— Kaunas, 1931.— 50 p. in—16.

reigos dalyvauti. Toksai karas yra, pvz., kai priešas užpuola nieko jam nenusikaltusią tėvynę. Čia leistina jis ginklais atremti. Bet ir teisingam kare reikia vengti nereikalingo priešų žudymo. *Tėvynės gynėjas* yra garbingas vardas, bet apie *priešų skerdiką,* pasidariusį sau iš to tam tikrą sportą, pasakyti to jau negalima.

K e i n i s. Man T. Serafino nurodytos teisingo karo sąlygos atrodo gryna viduramžių scholastika. Anais laikais, kai popiežiai diktavo savo valią tautoms ir karaliams, nustatinėjimas karo teisingumo turėjo reikšmės, nes Bažnyčia galėjo žmonėms įsakyti: šiame kare nedalyvaukit, nes jis yra neteisingas. Šiandieną viskas pakitėjo. *Karo teisingumo klausimas net visai nebekeliamas;* jis yra laikomas visai bergždžiu ir beprasmiu, nes pirmiau reiktų išspręsti kitas klausimas, *ar karas apskritai gali būti teisingas?* Mat yra mokslininkų, manančių, kad karas *niekuomet nebūna teisingas.* Dėlei to nūn politikoje ir viešpatauja visai kitoks įsitikinimas: *ką valstybė daro, tai ir teisinga.* Iš čia ir plaukia išvada, kad kiekvienas karas, kurį aukščiausia civilinė valdžia, pasitarus su savo krašto apsaugos ir užsienių reikalų ministeriais, paskelbia, ir esąs teisingas. Dėlei to, pvz., niekas, kiek žinau, nekėlė klausimo, *ar Didysis karas buvo teisingas, ar ne.* Ginčytasi tik apie tai, kas pirmas jį pradėjo bei kas yra jo kaltininkas.

T. S e r a f i n a s. Bet tas Didžiojo karo kaltininkų ieškojimas kaip tik ir parodo, kad giliausiose tautų sąžinės gelmėse tebeglūdi įsitikinimas:

1) kad neteisingi karai yra absoliučiai smerktini;

2) kad teisingo karo sąlygų nustatinėjimas nėra bergždžias darbas ir

3) kad dar nežinia, kas geriau: ar kad šias teisingo karo sąlygas nustatinėtų teologai moralistai, ar į jokius moralės dėsnius neatsižvelgią generaliniai štabai ir karo ministeriai...

D i e v a i t i e n ė. Man rodos, kad žmonija kur kas daugiau laimėtų pavesdama karo klausimus spręsti teologams negu generolams bei ministeriams. O dar geriau būtų, jei karo teisingumo klausimai būtų pavedami stovinčiam aukščiau tautų ir valstybių Šventajam Tėvui.

Ivanovas. Aš irgi manyčiau, kad Apaštališkam Sostui, kurio autoritetas po Didžiojo karo yra labai aukštai pasauly pakilęs, priderėtų energingiau rūpintis karų neprileisti, jų nelaiminti ir net tiesiog jų neleistinumą skelbti...

T. Serafinas. Viskas tai labai gražu, bet tenurodo p. Ivanovas, kaip tai padaryti? Pigu būtų Katalikų Bažnyčiai išleisti įsakymų: „Broliai, vardan Kristaus, paliaukit kariavę", jei ji žinotų, kad to jos įsakymo visi paklausys. Bet ar tuo galima tikėti? Man rodos, nieku gyvu. Ne tik Bažnyčios priešai, bet ir daugelis katalikų pasmerktų tokį įsakymą, šaukdami, kad Bažnyčia kišasi ne į savo dalykus, kad nori palaikyti neteisingai nustatytas tautų sienas ir t. t. Tuo būdu Bažnyčios balso paklausytų nebent mažos silpnesnės tautos; didžiosios ir galingesnės greičiausiai tik pasityčiotų iš to „Romos popiežių antimilitarizmo". Bet pagal Bažnyčios mokslą jos įsakymo peržengimas yra nuodėmė. Tatai drausdama kariavimą, Bažnyčia karų nepašalintų, tik nuodėmių skaičių pasauly padaugintų. Bet nuodėmių dauginimas nėra Bažnyčios uždavinys.

Galop religijos srity popiežiai visai neturi autokratiškų teisių. Juos varžo Šv. Rašto ir Padavimo normos. Taigi ir savo tariamąjį draudimą kariauti jie turėtų motyvuoti, paremti Šv. Rašto tekstais ir visuotiniu Šv. Tėvų mokslu. Bet Šv. Rašte griežto uždraudimo kariauti nėra [45]. Tas pat pasakytina ir apie Šv. Tėvų raštus. O nesant kuo pamatuoti, ir visas įsakymas nekariauti liktų bekabąs ore arba atrodytų iš pirštо išlaužtas. Taigi ir turėdamas geriausių norų apsaugoti žmoniją nuo karo baisenybių joks popiežius ano draudžiančio kariauti įsakymo negali išleisti.

Ginčys. Tai tiesa, bet vis dėlto tenka pripažinti, kad visų religijų vadai ir krikščioniškų bažnyčių galvos neišnaudojo viso savo aukščiausio religinio autoriteto Didžiojo karo baisenybėms sumažinti, nors tai buvo jų didžiausia ir tiesioginė pareiga.

Minčius. Religiniai autoritetai žmonijos gyvenime turi, be abejo, didelės reikšmės. Jų balsas daug sveria.

[45] Platesnį to teigimo įrodymą žr. mano veikale „Mokslas ir tikėjimas".— Kaunas, 1930.— P. 324—326.

Tačiau karui esant iš esmės *nereliginiam dalykui,* vieni religijų vadai net ir turėdami geriausių norų neįstengs karo problemos tinkamai išspręsti. Karas yra daugiau tarptautinių santykių bei politikos padaras. Todėl ir karo bei jo žiaurumų pašalinimo priemonių reikia ieškoti ne kitur, kaip tik tų tarptautinių santykių *padorinime* ir politikos *sukrikščioninime.*

Keinis. Mano išmanymu, nei religija, nei dorovė karo pašalinti neįstengs, nes jos tiesioginio ryšio su karu neturi. Karas yra sveiko proto ir gerai suprastos ekonomikos dalykas. Karo ideologai apraizgė jį painių sofizmų tinklu ir padarė iš jo kažkokią *mistiškąją būtinybę,* kurios niekas iš pasaulio pašalinti negalįs. Tai visiška netiesa. Karas pašalinti galima, reikia tik kitaip pertvarkyti žmonija.

Ivanovas. Tamsta turbūt turi čia galvoje savo pamiltąjį bolševizmą?

Keinis. Kaip komunistas aš nieko neturiu ir prieš bolševizmą, nes jam pasauly įsigalėjus karai savaime pasiliautų. Bet bolševizmas nėra vienintelė karui pašalinti priemonė. Esama ir kitų.

Dievaitienė. Būtumėm dėkingi tamstai, jei sveikas nurodytumei iš jų nors vieną. Įdomu būtų arčiau su ja susipažinti.

Keinis. Mielai tai padarysiu, bet pirma leiskit man sveikų paklausti, ar esat kur skaitę apie karus tarp Pensilvanijos ir Ilinojaus valstybių Amerikoj?

Ivanovas. Kokios jos valstybės?! Tai tik teritoriniai vienetai, panašūs į rusų gubernijas. Man neteko girdėti, kad Tula būtų kada kariavus su Kaluga. Manau, kad panašiai ir Pensilvanija nėra vedus karų su Ilinojum ir ateity neves.

Keinis. Dėl Tulos ir Kalugos aš nesiginčysiu. Bet dėl Pensilvanijos ir Ilinojaus turiu pasakyti, kad jos yra ne kokie teritoriniai vienetai, bet *tikros autonominės valstybės,* sudarančios *Jungtinių Šiaurės Amerikos Valstybių Federaciją.* Jų viso labo yra 48. Kiekviena jų turi savo

atskirą konstituciją ir net *suverenumo teisę,* tik ją yra perleidusios Centralinei Federalinei valdžiai. Vadinas, jos ir krūvoj, ir kiekviena skyrium nepaliauja buvę valstybės tikra to žodžio prasme, o betgi karas tarp jų yra tapęs nebegalimas.

Pietų Amerikos valstybės kol kas nėra tarpusavy dar susijungę ir dėl to tenai karai kol kas vis dar nesiliauja. Bet ir ten jau daroma pastangų sudaryti panašią *Jungtinių Pietų Amerikos Valstybių Sąjungą*[46]. Po kiek laiko abi tos Šiaurės ir Pietų Amerikos Sąjungos susilies į vieną didžiulę *Jungtinių Panamerikos Valstybių Federaciją,* kuriai įvykus karai Amerikoj pranyks.

Šiuo Jungtinių Valstybių kūrimosi keliu turėtų eiti ir Lietuva. Ji mielai turėtų palaikyti iškeltą šiandieną sveiką mintį apie Pabaltijo valstybių glaudesnį politinį susijungimą. Jei tik Lenkija sutiktų išspręsti Vilniaus klausimą lietuviams priimtinu būdu, visos kliūtys Pabaltijo Valstybių Sąjungai susikurti būtų pašalintos ir Lietuvai nebebūtų jokios racijos ton Sąjungon nesidėti. Anaiptol, ji nemaža laimėtų joms prisidėjus. Mat susibūrus krūvon Lenkijai, Latvijai, Estijai, Suomijai, Švedijai, Norvegijai ir Danijai, susidarytų stiprokas politinis vienetas, kurs galėtų sėkmingai pridengti ir Lietuvą nuo gresiančio jai karo pavojaus iš Vakarų...

T. Serafinas. Ir Rytų...

Keinis. Nežinodami ateities, mes nežinom, nė iš kur didžiausias pavojus mums užeis. Man aišku tik viena, kad Pabaltijo Valstybių Sąjungos sudarymas padarytų pasauliui didelio įspūdžio ir karo pašalinimo klausimui turėtų nemenkos svarbos. Ši jo svarba dar labiau padidėtų, jei jam pavyktų pirmyn pastūmėti kitą, dar svarbesnį *Paneuropos* bei *Jungtinių Europos Valstybių sudarymo klausimą.* Tik jį sėkmingai išsprendę tegalėtumėm karui galutinai užgiedoti *requiescat in pace.*

Ginčys. Man atrodo, kad šis karo laidojimas per ankstyvas. Šalia p. Keinio tik ką paminėtų Jungtinių Panamerikos ir Paneuropos Valstybių gali atsirasti dar

[46] Žr. „Ryto" 1934 m. 61 numerį, kur pranešama apie toli siekiantį sumanymą sudaryti Vidurinės Amerikos respublikų Gvatemalos, Salvadoro, Hondūro, Nikaragvos ir Kostarikos sąjungą.

naujos Jungtinės Valstybės, pvz., Panazijos, Panafrikos ir Panaustralijos, kurių interesai gali nesutapti su Jungtinių Paneuropos Valstybių reikalais. Iš čia galėtų kilti milžiniškas konfliktas, o iš jo ir karas, kuris, būdamas dar didesnis už buvusį Didįjį karą, galėtų sutriuškinti visą Europą...

Keinis. Nesiginčysiu. Dėl galėjimo toks karas galimas. Bet jei jau kalbame apie galimybes, tai reikia pridurti dar viena, šį kartą — tikrai paskutinė galimybė, tai — *Jungtinių Viso Pasaulio Valstybių* susidarymas. Jį svarstė ir gana plačiai aprašė garsus anglų beletristas kun. Hughas Bensonas savo apysakoje „Pasaulio valdovas" ir dar garsesnis rusų filosofas V. Solovjovas savo „Trumpam pasakojime apie Antikristą". Jungtinėms Pasaulio Valstybėms įsikūrus, *materialiems karams* žemėj jau nebebūtų vietos, beliktų vien tik *idėjų karai.* Bet čia mes paliečiam dar labai tolimą ateitį.

Tuo gi tarpu mes turėtumėm pasitenkinti kad ir kuklesne, bet užtat mums artimesne *Jungtinių Europos Valstybių Sąjunga.* Jos įsikūrimo visi Europos politikai turėtų nuolat rimtai siekti. O kol šis kilnus tikslas tebėra dar nepasiektas, imtis reikalingų tam prirengiamų darbų.

Jie turėtų eiti šia tvarka:

1. Karo klausimams spręsti steigiamas Aukščiausias Tarptautinis Tribunolas.

2. Jis susidaro iš pripažįstančių to Tribunolo statutą didžių ir mažų valstybių atstovų, gerų tarptautinės teisės žinovų.

3. Kilus tarp kai kurių Europos valstybių aštriems konfliktams, Tribunolas bando visomis teisėtomis priemonėmis paveikti susikivirčijusių valstybių vyresnybes ir jas sutaikinti.

4. Jei tos pastangos niekais nueitų ir viena iš susikivirčijusių valstybių, įsiveržus į kitos teritoriją, pradėtų karą, Tribunolas tuomet turėtų pavesti Tarptautiniam Hagos Teismui išspręsti klausimą, *ar pradėtasis karas yra teisingas, ar ne?*

5. Teismui nurodžius, kuri pusė yra karo kaltininkė, Tribunolas, pranešdamas apie tai savo valstybėms globėjoms, prašo jų paskelbti apie tai visam pasauliui ir pavartoti prieš valstybę kaltininkę visas Tribunolo Statute numatytas priemones, pradedant nuo *visiško jos boi-*

kotavimo ir griežčiausios blokados ir baigiant nutraukimu visų su ja santykių...

Jei valstybės, Tribunolo protektorės, pažadintų ir kitas neutralias valstybes blokuotis ir boikotuoti valstybę, taikos ardytoją, be abejo, ši, atsidūrus nepavydėtinoj padėty, pasiskubintų kuo greičiausiai pradėtą karą likviduoti.

Iš čia matom, kad priemonių karui neprileisti ir, jam kilus, sustabdyti — esama. Reikėtų tik jos geriau pažinti ir jų pritaikymo techniką detaliau išdirbti.

Minčius. Teorijoj visa tai labai gražu, bet ar viskas taip sklandžiai eis ir praktikoj, tai jau kitas dalykas. Jei nuo manęs tai pareitų, aš mielai balsuočiau ir už karo ginčams spręsti *Tribunolą,* ir už *Jungtines Europos Valstybes;* nieko neturėčiau nė prieš *Jungtines Pasaulio Valstybes,* jei tik jos savo karalium pripažintų Kristų ir karam padarytų galą. Bet kol kas, deja, pasaulis atrodo *einąs ne į taiką, tik į karą.* Net ir pats Kristus, kalbėdamas apie paskutiniuosius žmonijos laikus, aiškiai pranašavo: „Girdėsite apie *karus* ir *karų gandus.* <...> Tauta sukils prieš tautą ir karalystė prieš karalystę" *(Mt 24, 6—7).* Ir tie pastarieji karai, reikia manyti, bus ne mažiau žiaurūs kaip ir praeitas „didysis".

Keinis. Bet jei karai buvo ir bus ir jei jie dėl savo žiaurumų yra didžiausia ar net ir *absoliuti piktenybė,* tai jie atrodo nesutaikomi su Dievo buvimu. Karai suprantami, jei Dievo nėra. Jei Dievas yra, tai karų neturėtų būti: jų Dievo gerumas neturėtų leisti.

T. Serafinas. Karai yra *ne Dievo, bet žmonių laisvo veikimo padarai,* nelyginant kaip žmogžudystės, plėšimai ir kitokie blogi darbai. Jei žmonės kada tiek pakiltų dorovėj, kiek nūn yra pakilę technikoje, jei jie labiau sukrikščionėtų, giliau persiimdami Kristaus dvasia, pradėtų labiau branginti žmonių gyvybę, labiau pamiltų Dievą ir artimą, *karų galėtų ir nebūti.* Bet pakilti dorovėje ir Dievo meilėje žmonės tegalėtų vien *Dievo padedami.* Deja, tos pagalbos jie *neieško* ir *neprašo,* todėl ir pasilieka nupuolę, aptemusiais protais, nesuvaldomomis aistromis. Iš čia ir kyla nuolat ne tik naminiai bei šeimyniniai vaidai, bet ir tarptautiniai kivirčai, konfliktai ir galop karai. Jei Dievas jų neleistų, žmonės jaustųs suvaržyti, negalį pilnai pareikšti savo valios, įvykdyti visų savo pasiryžimų.

Leidęs žmogų laisvą, Dievas palieka jam tą laisvę net ir karo atžvilgiu panašiai, kaip ją palieka ir kitų blogų darbų atžvilgiu. Nori tautos karo — jos jo ir susilaukia. Būna atsitikimų, kad karo susilaukia net ir jo nenorėdamos. Tai įvyksta dažniausiai tuomet, kai Dievas *turi ne vieną priežastį leisti karą.* Mat karas ne be reikalo vadinamas *Dievo botagu* tautoms plakti. Ir kas nuostabiausia, tą botagą nuveja *ne Dievas, bet tautos pačios ir pačios save juo nuplaka.* Tai bausmė už tautų nuodėmes. Daug jų yra kitur, bet ir mūsų tauta argi jų neturi? Deja, tinka ne mažiau ir jai poeto žodžiai:

Liejas nuodėmės, liejas —
Juodos, dvokiančios, šlykščios ir bjaurios;
Renka įąsias Aukščiausias Teisėjas...
Jų jau pilnos rūstybės Jo taurės...

Ir iš tikrųjų, kiek vienoj tik mūsų laikinojoj sostinėj įvyksta per metus vagysčių, plėšimų, apgavimų, suktybių, užmušimų, nusižudymų ir kitokių į dangų šaukiančių atkeršijimo dalykų?!. Arba kas apskaitys, kiek pikto pridaro — kad ir tam pačiam Kaune — visokie komunistai, bolševikai, bedieviai, laisvamaniai, pornografai, paleistuviai venerikai ir kitokie silpnabūdžių žmonių suvedžiotojai!.. Paieškoję rastumėm ir aukščiau iškilusių veikėjų tarpe daug žemo egoizmo, tinginiavimo, sauvaliavimo, pavaldinių skriaudimo, neteisybės ir kitokių nepakęstinų ydų. Galop paaiškėtų, kad ir mes patys, tikį ir praktikuoją katalikai ir kunigai, nesam krikščioniško tobulumo pavyzdžiai kitiems, nes savo religines pareigas dažnai atliekam rutiniškai, savo santykiuose su artimais neturim tikros Kristaus dvasios, esam jiems pikti, šiurkštoki, linkę kitus kaltinti, save teisinti ir t. t.

Todėl, jei aukščiau minėtoji gen. Kurkausko priešų eskadrilė, apmėčius karo pradžioje nuodingų dujų bombomis Kauną, visus jo gyventojus iššudytų, tai nė vienas iš jų mirties valandą negalėtų pasisakyti esąs nenusipelnęs tos bausmės savo neištikimybėmis, apsileidimais, blogais darbais ir atgailos nepaisymu...

K e i n i s. Tai vėl viduramžinė pažiūra į karą.

T. S e r a f i n a s. Nesiginčysiu, nes giliau tikinčių žmonių visuomet į karą maždaug taip žiūrėta.

* * *

Apleidę laivą, pašnekesio dalyviai iš lėto slinko „Grožio“ vilos link. Ėjo jie tylėdami, susimąstę. Pastebėjęs tai, T. Serafinas tarė:

— Kaip matau, karas, jo žiaurumai ir pavojai gerokai sveikus yra prislėgę. Tokiais atvejais ne pro šalį šyptelt pro ašaras, žvilgtelt į ginčą *sub specie hilaritatis*. Ar aš galiu šia teise pasinaudoti?

Visi. Prašom, prašom.

T. Serafinas. Na, tai paklausykit štai kad ir šio senojo eilėraščio. Jis vadinas —

Karas

Vytuko pašnekesys su mama

Deklamuoja:

— Net nubodo jau klausyt:
Vien tik „karas, karo!..“
Pasakyk gi man, mamyt,
Kas ir kaip jį daro.
— Na, atstok, užauk pirma!..
Kas taip žingeidauja?..
— Ne, dabar sakyk, mama,
Kaipgi ten kariauja?..
— Tai nuobradas! Gi, vaike,
Eilėmis sustoja,
Mušas, šaudosi lauke,
Kardais priešą tvoja[47]...
Kulkos dūzgia... Už kalvos
Patrankos tik griauja.
Bum!.. Va, vienas be galvos,
Kit's pašautas bliauja!..
Negyvų kūnų šimtai,
Sužeistų daugybė!..
Na, dabar jau supratai
Karo baisenybę?!.
— Kad baisu, ką besakyt...
Bet kam tas jų mūšis?..
Va, andai mane, mamyt,
Nubaudė tėtušis.
Mudu mat su Joneliu
Susipešę buvom
Dėl žaislelių, dėl kelių...
Ir tėvui įkliuvom.

[47] Karo vaizdas čia imtas iš Krymo karo laikų pirmosios XIX a. pusės.

— Gėda, šaukė jis abiem,
Mušas vien peštukai!..
— Negražu, va, ir mažiem,
O juk ten vyrukai?!.

Ir kam mušasi aklai
Tam kare pulkeliai?
Ar kad rūpi jiem žaislai
Kaip man ir seselei?..

Minčius. Tikrai gėda tautoms, kad „dėl žaislelių, dėl kelių" žudo milijonus savo brolių. Ak, filosofiškai imant, visos karo priežastys nė kiek ne vertingesnės už vaikų žaislelius...

Ivanovas. „Negražu, va, ir mažiems, o juk ten vyrukai..." Cha cha cha... Tikrai nesugriaunamas argumentas. Nes jei vaikai nesusitaria ir susipeša, tai nenuostabu, nes jų protelis dar nesubrendęs. Bet dėl ko nesusitaria suaugę vyrai ir griebias už ginklų, tai tikrai neišaiškinamas dalykas?!.

1934 03 19.

Penktas pašnekesys

KENTĖJIMŲ PRASMĖ

Dabar gi mano skausmas
visai prislėgė mane...
(Job 16, 8)

Orui atšalus, ponia Dievaitienė buvo susirgus gripu. Pašnekesiai teko pertraukti. Bet gerbiama artistė, kaipo buvusi gailestingoji sesuo, neblogai nusimanė medicinoj, todėl greit pati išsigydė. Ši aplinkybė davė progos artimiausiam eiliniam pašnekesy jūros paviljone plačiau pagvildenti skausmų ir kentėjimų klausimą.

Minčius (atidarydamas posėdį). Viso mūsų būrio vardu reiškiu nuoširdaus džiaugsmo dėl brangios mūsų pašnekesių iniciatorės ponios Dievaitienės greito ir sėkmingo ligos nugalėjimo.

Dievaitienė. Ačiū Tamstoms už pareikštą man užuojautą. Mano liga nebuvo nei sunki, nei skaudi. Iš keturių tūkstančių medicinoj žinomų ligų rūšių yra labai daug kur kas pavojingesnių ir skaudesnių. Jos tai ir be karų padaro mūsų žemę *ašarų pakalne.* Jei karus mes pavadinom *Dievo botagais,* tai ligoms su jų skausmais ir kentėjimais tiktų *Dievo rykščių* vardas. Tik ir čia vėl reikia pažymėti, kad tas rykštes daugiausia gamina *ne Dievas,* bet *patys žmonės.* Nes iš tikrųjų kiek tai kasdieniame gyvenime užsitraukiame ligų savo persivalgymais, nusigėrimais, paleistuvavimais ir kitokiais aistrų nevaldymais! Daugelis tų ligų, pasiekę tam tikrą evoliucijos laipsnį, daros nebeišgydomos ir baigiasi mirtimi. Dėlei to, vieno žymaus gydytojo pasakymu, esą galima tikinti, kad žmonės *ne miršta, bet patys save žudą.*

Ginčys. Šiuose žodžiuose yra nemaža tiesos, tačiau visos kentėjimų problemos jie vis dėlto nenušviečia. Kentėjimai užgriebia kur kas platesnes pikto sritis negu didžiausi kentėjimų gamintojai — bolševizmas ir karas, nes

kad šiuodu ir pranyktų, kentėjimai, deja, vis dar pasiliks žemėje. Be to, ponia Dievaitienė tepaminėjo tiktai pačią žemiausią, mums su gyvuliais bendrą kentėjimų rūšį, būtent vien fizinius kentėjimus. Jų pagrindas yra mūsų kūnas. Šiam turint daugybę organų bei narių, kartais net ir be kaltės pasitaiko vieną ar kitą jų sužaloti ar net ir visiškai jų netekti. Žmogus pajunta iš čia kentėjimą. Tačiau tie *kūniški* kentėjimai toli gražu nėra patys didieji. Kur kas didesni už juos yra *dvasios kentėjimai.* Jų skaičiaus jokie mokslininkai nėra dar susekę. Daugiausia jie kyla iš to, kad žmogus netenka tų ar kitų jam labai brangių *dvasinių vertenybių,* pvz., garbės, meilės, laimės, pasisekimo darbuos ir kūryboj, sąžinės ramumo, Dievo malonės ir t. t. Bet netekę *gero,* mes tuojau pajuntame, kad tikruma nebeatitinka mūsų norų, kad prie jos yr prisiplakus tam tikra negerovė; iš čia mumyse kyla *nepasitenkinimo jausmas,* kurį mes ir vadinam *skausmu* bei *kentėjimu* [48].

Ivanovas. Jau šis pats kentėjimo apibrėžimas parodo, kad kentėjimo tema yra labai plati. Ji atrodo artima ir kiekvienam iš mūsų. Dar Dostojevskis yra pasakęs, kad „žemė nuo savo žievės lig centro yra permirkusi krauju ir ašaromis". Tai patvirtina ir apaštalo žodžiai: „<...> visa kūrinija iki šiol tebedūsauja ir tebesikankina" *(Rom 8, 22).* O pastaraisiais laikais, kai per visą žemę perėjo kardas, ugnis, badas ir nerimas, kentėjimai dar sunkiau prislėgė žmogų. Mat mes gyvenam tokiais laikais, kuriais kad ir šviečia saulė, bet žmonių veidai užgesę. Dingo juose šypsena, jos vietą užėmė kentėjimai, lydimi per ankstyvų raukšlių ir pražilusių plaukų. *Nes kenčia visi:* ir tie, kurie daug pikto padarę, ir visai nekalti vaikai, ir jaunuoliai, dar nesuskubę gyvenimo paragauti.

Kenčia ir geri žmonės — ir juo kuris geresnis ir jautresnę turi širdį, juo gausesni jo kentėjimai, nes jis, be savų, dar ir svetimus vargus atjaučia. Dėlei to Mickevičius yr pasakęs, kad didieji žmonės „kenčia už milijonus", o Dostojevskis tikino, kad jie turi „didelių kentėjimų".

---

[48] Ad dolorem requiruntur duo, sc. conjunctio mali et perceptio eius. *S. Thomas,* 1, 2, q. 35. l. 7. et al. ps.

Gauna patirti fizinių kentėjimų ir paprasti žmonės, „vargo pelės“ — nuo bado, šalčio, ligų, nepakeliamo darbo; kiti kenčia dvasia nuo pasaulio, nuo kitų ir savo paties netobulumų.

Kenčiama ir nuo nebuvimo kentėjimų, nes tuomet gyvenimas atrodo tuščias, nuobodus; mes patys atrodom lyg būtumėm iš gyvenimo išbraukti, niekam nereikalingi. Be kentėjimų mes jaučiamės ne gyveną, bet tik vegetuoją, lyg koks medis bevaisis ar akmuo bejausmis.

Kenčia net ir viso ko pertekę, viso ko ragavę, viską išbandę, nes jie yra praradę savo gyvenimo tikslą, *nebeturi ko ieškoti, ko daugiau besiekti.* Ši kentėjimų rūšis neretai daros žmogui kuo skaudžiausia, tiesiog nebepakeliama; jis įpuola į kraštutinį pesimizmą, laiko gyvenimą beverčiu daiktu, nuobodžiausiu dalyku, *lobynu, iš kurio* viskas *jau išsemta (taedium vitae),* ir baigia nusižudymu.

Dievaitienė. Tai gana reta išimtis. Šiaip jau žmonės gyvenimą brangina, tik yra nepatenkinti, kam Dievas primaišė į jį tiek daug kentėjimų. Kad šių nebūtų, jie laikytų gyvenimą žemėje *priimtinu* net ir *jo tikslo nežinodami.* Bet pasauliui esant ašarų pakalnė, neretai imama graudoti, kam čia Dievui reikėjo leisti tie kentėjimai, ir abejoti, ar jie sutaikomi su Dievo gerumu?

T. Serafinas. Pirmykščiame pasaulio kūrimo plane jų ir nebuvo. Apie naujai sukurtas gyvas būtybes Biblijoj pasakyta: „Ir Dievas matė, kad tai buvo gera“ (žr. *Pr 1, 21* ir kt.). Vadinas, ir pirmųjų žmonių prigimtis buvo gera. Ne tik kentėjimo jie nejautė, bet ir supratimo apie jį neturėjo, nes ir kentėjimo priežasčių dar nebuvo. Jų kūno organai buvo sveiki ir gerai funkcionavo. Jų kūnas klausė sielos, jų siela klausė Dievo balso, kiek jis joje reiškės per sveiką sąžinę bei tiesioginį bendravimą su savo Kūrėju.

Bet mes jau žinom [49], kokią suirutę jų gyveniman yr įnešus piktoji dvasia, pastūmėjusi juos į tikrojo gyvenimo dėsnių peržengimą, suardžiusi jų antgamtinius santykius su Dievu, žmonėmis ir gamta.

Tuo keliu įėjo žemėn nuodėmė, o su ja drauge visokia netvarka, ligos, kentėjimai ir mirtis. Šv. Jonas apaštalas

[49] Žr. pirmam pašnekesy 25—26 p.

teisingai nurodė, kad „nuodėmė — tai įstatymo laužymas“ *(1 Jn 3, 4)*, t. y. sąmoningas jo nepaisymas, o neretai ir akiplėšiškas po kojų mynimas. Bet gyvenimas be įstatymų yra ne gyvenimas, tik anarchija, chaosas. Dėlei to be įstatymų neapsieina ne tik gyvenimas apskritai, bet ir kiekviena atskira jo rūšis. Šių tarpe nerasim irgi nė vienos, kuri, be bendrų, neturėtų dar ir savo specialių įstatymų bei dėsnių...

Dievaitienė. Kas tai per dėsniai?

Ivanovas. Biologijos srity tai — gyvybės, veislės ir rūšies išlaikymo dėsniai. Etikos srity tai — meilės, nekaltybės, teisingumo dėsniai. Religijos srity tai — tiesioginiai Dievo įsakymai.

Kai bet kuris iš šių dėsnių, įstatymų bei įsakymų yra nevykdomas, anksčiau ar vėliau ima tai reikštis kaip netvarka, kuri ir gamina mums didesnio ar mažesnio kentėjimo.

Tuo būdu kentėjimo klausimas iš vienos šalies rišas su bendra *pikto problema,* iš kitos — su *gyvenimo prasmės bei žmogaus tikslo klausimu.*

Pagrindinis žmogaus gyvenimo dėsnis yra jo „sudievinimas“. Tai reiškia, kad pagrindinė jo pareiga bus *stengimasis tapti kaskart panašesniu į Dievą,* skleisti aplink save daugiau meilės, išminties, dorovinės kūrybos bei kultūros, nušviečiant ir sušildant save ir pasaulį dieviškos liepsnos ugnimi, aukštesnio dvasios gyvenimo spinduliais, galop be paliovos rūpinantis, kad Dievas būtų „viskas visame“.

Kur to nėra, kur nuo šio aukščiausio dėsnio nukrypstama, ten ir atsiranda kentėjimas. Apie tai sužinome iš Šventraščio pasakojimo apie pirmųjų žmonių pavarymą iš rojaus. Nuo to laiko visos žmonijos pastangos ir yra nukreiptos į „sugrįžimą rojun“, t. y. į prarastos laimės atgavimą ir atsipalaidavimą nuo kentėjimų. Pasiekti tai žemėje, deja, negalima. Čia kito kelio į laimę nėra, kaip tik per kryžių ir kentėjimą. Parodė tai mums Golgotos drama. Bet jei kentėjimų išvengti negalima, užtai svarbu mokėti atvirkščia kentėjimų puse pasinaudoti. Kentėjimai juk ne veltui leisti pasaulin. Jie ne vien mus kamuoja, bet ir teikia mums daug gero.

Keinis. Būtų įdomu išgirsti, ką gero yra padarę žmogui ir visai gyvijai kad ir vieni tiktai fiziniai kentėjimai?

Minčius. Neseniai man teko tuo klausimu šnekėtis su labai talentingu draugu. Jis turi retą dovaną — mokėjimą kiekvieną naują mintį kritiškai apsvarstyti iš visų pusių ir ištirti, ar ji kuriuo nors atžvilgiu neprieštarauja tiesai. Taigi sykį, nugirdęs draugystėj griežtą ir visišką fizinių kentėjimų pasmerkimą, jis tarė: „Negi galite, sveiki, tuos kentėjimus palaikyti absoliutine blogybe, nes jie ne vien gyvūnus kamuoja, bet ir daro jiems nemaža gero. Sakysim, suskaudo man dantis. Šis fizinis skausmas lyg koks vidaus signalas ragina mane susirūpinti jo gydymu, nes negydomas dantis gali išpūti ir subyrėti. Taigi tas fizinis skausmas man lyg sakyte sako: jei nenori netekti danties, eik pas dantų gydytoją. Tuo jis geriau už geriausią prietelį patarnauja man ir apsaugoja nuo danties netekimo. Imkim kitą pavyzdį. Štai nusigėrusiam girtuokliui daros negera, galva sukas, vemti verčia, žali kipšiukai ima rodytis. Svaigalų vergas tikrai kenčia. Bet ar galima ši jo kančia absoliučiai smerkti? Anaiptol, tos kančios lyg koks *stimulas* kužda žmogaus prablaivėjusioj sąžinėj: brolau, mesk gėręs; pats patyrei, kad alkoholis — nuodai".

Kaip su žmonėmis, taip daros ir su gyvuliais. Išgirdę, pvz., liūto balsą, jie ima nerimti, drebėti, kankintis ir sprunka, kur tik gali. Šis fiziškas sukrėtimas, be abejo, jiems *nemalonus,* bet jis jiems *naudingas,* nes apsaugo juos nuo žuvimo pavojaus. Taigi nenusidedant tiesai galima apskritai pasakyti, kad fiziniai kentėjimai, dažnai atlikdami signalų bei stimulų vaidmenį, yra ne blogo, bet gero nešėjai kaip žmonėms, taip ir gyvūnams, versdami juos kovoti dėl gyvybės ir sveikatos, vengti įvairių blogybių, spirtis prieš pražūtingas aistras ir t. t. Iš dalies tai galima pasakyti ir apie dvasinius kentėjimus (nerimą, baimę, liūdesį etc.), nes jie irgi yra geri mūsų perspėjėjai ne tik mums, bet ir kitiems.

Dievaitienė. Kentėjimų kaip signalų ir stimulų vaidmuo paneigti negalima. Bet kad jų reikšmė tuo ir baigtųs, aš nenorėčiau tikėti. Man rodos, kad jie turi ir kitą, daug aukštesnį vaidmenį.

Ivanovas. Tamstos pastaba visai teisinga: kentėjimai daug gero mums padaro dar ir kaip mūsų *mokytojai.* Jų patyręs žmogus nusikrato ne vieno savo storžieviškumo, pasidaro moraliai išblizgintas, daug ko išmokęs.

Sakysime, įžeidė kas artimą ir nesijaučia blogai pasielgęs. Bet po kiek laiko pats lieka kito įžeistas ir iš to nemalonumo gauna sau naudingą pamoką.

Gyvenime nuolat kartojas dėsnis: „Kas kuo nusikalsta, tuo ir baudžiamas".

Patirti kentėjimai praktiškai pamoko mus, kad mes nedarytumėm kitiems to, ko nenorim patys sau.

Jie liudija mums, kad gyvenime viešpatauja ne dorinis chaosas, bet nuostabiai griežta tvarka, pagrįsta teisybe, kuri anksčiau ar vėliau savaime išeina aikštėn.

Ne veltui žmonių sakoma: Dievas kantrus, bet nemaršus.

Kartais pasitaiko gyvenime lyg ir tūlo prieštaravimo tam dėsniui. Pvz., 73-ios psalmės autorius piktinosi tuo, kad nedoriems kartais gerai sekasi, kad jie ir betinginiaudami susikrauna turtų. „Taigi aš svarsčiau — sako jis,— kad tai suprasčiau; bet man rodėsi sunku, kolei neįėjau į Dievo šventovę ir neįsižiūrėjau, koks būna jų galas" *(Ps 72(73), 16—17).*

To galo nežinojimas kaip tik ir klaidina žmones, versdamas laimingais laikyti tuos, kurie paskiau gauna lig dugno išgerti skaudžiausių kentėjimų taurę. Šiai minčiai nušviesti užteks čia priminus kad ir daug kam žinomą Lydijos karaliaus Krezo istoriją. Mat jis pats laikė save turtingiausiu ir laimingiausiu žmogum, o netrukus, persų karaliaus Kyro nugalėtas ir nelaisvėn paimtas, neteko visų savo turtų ir atsidūrė ugnies laužė, iš kurio vos ne vos beišsigelbėjo.

Iš kitos šalies, skausmai dorą žmogų *padaro dar doresnį ir Dievo palaimos vertesnį.* Tipiškiausiu pavyzdžiu čia gali būti biblinis kentėtojas Jobas.

Visos žmonijos instinktas, kiek jis yra pasireiškęs senovės graikų, egiptiečių, babiloniečių ir net užgesusių Amerikos civilizacijų kultuose bei aukose, laikė kentėjimą tinkamiausia priemone nusikaltusiųjų dvasiai nuplauti.

Aukštųjų teismų kronikose taip pat netrūksta faktų, kur jokių seklių nesusekti galvažudžiai patys gera valia pasisako teisėjams savo piktus darbus ir mielai pri-

siima uždėtas jiems už tai skaudžias pabaudas, kad tuo bent iš dalies galėtų nutildyti savo sąžinės graužimus.

Panašūs faktai iš gyvenimo yr patekę ir grožinėn literatūron. Jie galima rasti, pvz., žinomame Dostojevskio romane „Nusikaltimas ir bausmė", jėzuito Spillmanno apysakoje „Išpažinties paslaptis", F. Coppée veikale „Gerasis kentėjimas" [50] ir kitur.

Dievaitienė. Mano išmanymu, kentėjimų vaidmuo žmonijoj tebėra lig šiol kol kas vis dar tinkamai neįvertintas ir beveik nesuprastas. Kentėjimai ne vien žmogų nuvalo ir pataurina, bet ir glūdintį jame Dievo paveikslą ir panašumą aikštėn išveda. Kentėjimų dėka žmogus pasidaro alter Christus, *antrasis Kristus,* Golgotos aukos dalyvis...

Ivanovas. Tai tikra tiesa. Bet ne mažesnės svarbos yra ir pedagoginė kentėjimų rolė. *Jie švelnina žmogaus būdą,* daro jį jautresnį, gyviau kitų vargus atjaučiantį, meilingesnį santykiuose su žmonėmis.

Žinomoj Gorkio dramoj „Dugne" vienas iš veikiančiųjų asmenų, paklaustas:

— Kodėl tu, Lukai, toks minkštas? — atsako:

— Dėl to aš ir *minkštas,* kad mane daug kas *minkė*...

Todėl kas buvo kentėjimų daug *minkytas,* tas yra išėjęs *gerą gyvenimo mokyklą.* Ir priešingai, kas pats kentėjimų nėra pergyvenęs, laikytinas grynu vaiku, kad ir būtų pražilęs išminčius.

Daug kas laiko kentėjimus beverčiais dalykais. Tai klaida. Kentėjimai yra brangintini kaip didžių *dvasiškų vertenybių gamintojai.*

Mūsų žemė — tai lyg didžiulė dirbtuvė, kur mes turime ne juokais pasidarbuoti, kad padarytumėm savo sielą *tinkamai papuoštą* naujam dangui ir naujai žemei. Tam darbe daug mums padeda kentėjimai.

Taigi nebijokim jų. Jie gal kaip tik įbrėš mūsų sielon naujų grožio brūkšnių ir padarys mus panašesnius į Dievo paveikslą.

Nesiskųskim nė dėl likimo smūgių, kaip nesiskundžia marmuro atplaiša, kai vaizdakalys visaip ją daužo, kol iš tos beformės medžiagos išeina galop žavi statula.

---

[50] Pirmuoju du veikalu išversta ir lietuviškai. Ketinama sulietuvinti ir trečiasis.

Ne pro šalį čia bus pakartojus iš mūsų garbaus Maironio panašius žodžius:

Lyg kad iš marmuro uolos
Artista skausmas iš sielos
Iškals paveikslą nekalčiausį.
Už ką? Kodėl? Ir kiek naudos
Iš tavo sopančios skriaudos,
Tada Apveizdos nebeklausi...[51]

Iš kitos šalies, kentėjimai ne tik mus pačius geresnius padaro, bet teikia sugebėjimo ir kitus *geresnius padaryti,* atlikti aukštesnę gyvenimo misiją. Tik didelę skausmo mokyklą išėjęs tetiko kilniam savo uždaviniui brolių nelaisvėn parduotas biblinis Juozapas ir iš Jeruzalės išvytas karalius Dovydas ir kt. Toj vargo, neturto ir pažeminimo mokykloj žmonės įgauna naują širdį ir daros tinkami didiems žygiams, aukštai vadovybei.

Tai yra kryžiaus kelias visų Dievo pranašų, naujų idealų skelbėjų, naujų takų mynėjų, kurie dėl Dievo garbės turėjo drąsos neiti su dauguma, išsižadėti jos rutinos, stoti prieš savo tautą kaip „vario siena", „laikyti savo veidą kaip titnagą". Skaudu, nemalonu, bet kentėjimas priduoda stiprybės ir išminties. Jis daro žmogaus regėjimą subtilesnį, pagilina sugebėjimą išgirsti aukštesnio pasaulio apreiškimus, išmoksta lengviau pagauti žmonių širdis ir patraukti jas prie Dievo.

Čia tai ar tik nebus beglūdinti amžino ir nenugalimo Kristaus žavingumo paslaptis. Prieš gerą ir galingą būtybę dar galima spyriotis, bet kaip besispirsi prieš mylinčią ir dar už mus kenčiančią, kaip Kristus?!.

Dievaitienė. Kristaus kentėjimai man suprantami, nes Jis yra prisiėmęs visos žmonijos nuodėmes; suprantami ir šiaip jau Dievo leidžiami kentėjimai už pavienių žmonių kaltes. Bet yra kentėjimų (jų ir aš pati, dar būdama vaikas, nemaža esu patyrus), kur jokios kaltės įspytrėti negalima. O Dievo leistų kentėjimų vis dėlto būta, ir dargi nemažų. Žmogaus šaltam protui tai didelė mįslė, kurios jis nei suprasti, nei įmanomai pateisinti neįstengia...

T. Serafinas. Taip, tokių kentėjimų esama. Tiesa ir tai, kad jie sunku suprasti ir pateisinti. Tokie ken-

[51] Žr. *Maironis.* Raštai.— T. 2.— P. 183.

tėjimai vadinas *nenupelnyti.* Jų priežastis glūdi giliau, kitoj būties plotmėj. Jie siunčiami *ne žmonėms bausti, tik išbandyti.* Kilniausį tų bandymų pavyzdį turime Jobo knygoj, pateikusioj žmonijai tiek paguodos, tvirtybės, nugalėjimo ir dvasinės naudos.

Kaip žinom, ten piktoji dvasia užsimano šį garbingą vyrą suklaidinti ir paversti jį Dievo gerumo neigėju. Tam tikslui ji, Dievui leidus, panaikina Jobo turtus ir iššudo net jo vaikus. Bet prakiša kovą, nes Jobas nesiduoda nuo Dievo atitraukiamas ir Jo priešininku padaromas. Net ir didžiausių skausmų užlietas, jis nepaliauja jungęs savo valią su Dievo valia, tardamas: „Viešpats davė, Viešpats atėmė, tebūna palaimintas Viešpaties vardas".

Jobo ištikimybė Dievui nušvinta skaisčia šviesa. Bet piktoji dvasia tuo nesitenkina. Ji, Dievui sutinkant, griebias prieš Jobą dar skaudesnių priemonių. Ji paliečia jį patį, atima jam sveikatą, nuberdama visą jo kūną bjauriais raupsais. Bet ir iš šio bandymo Jobas išeina laimėtoju, tardamas: „Jei priėmėme iš Dievo rankos kas gera, kodėl nepriimtumėm kas bloga?"

Taigi Jobo kaltės čia nėra, bet skausmų tenka jam išgerti didelė taurė. Jei ji nėra bausmė už kaltes, tai ką gi ji reiškia? Į tai tėra vienas tiktai atsakymas: ji reiškia didelius slapčiausius Dievo dalykus, kurie pateisina ir kenčiantį be kaltės žmogų, ir jam kentėti leidusį jo kūrėją Dievą [52].

Mat gero nugalėjimas mūsų sieloj bei mūsų *pateisinimas* reikalauja, kad mes laisvai ir nelaukdami atlyginimo verčiau pasirinktume tiesą, t. y. pasidavimą Dievo valiai, net ir tada, kai mums tektų nekaltai nukentėti. Jei tie nenupelnyti kentėjimai mums atrodo prieštaraują Dievo teisingumui, tai tik dėl to, kad mes į kentėjimus žiūrim subjektyviai, nemokėdami atskirti *kentėjimo* nuo *bausmės* ir negalėdami suprasti, kad *tarp kentėjimo ir bausmės nėra jokio būtino sąryšio.* Tikrumoje kas kita yra kentėjimas, kas kita — bausmė. Dėlei to ir Dievas, nė kiek neprieštaraudamas savo *teisingumui,* turi teisės ir gali pavartoti kentėjimą kaipo priemonę, kai Jis randa reikalinga tą ar kitą žmogų iškelti į aukštą tobulybės laipsnį. Jei nebūtų buvę tų nenupelnytų kentėjimų, neturėtumėm nė tų kilniausių viršžmogiško heroizmo pavyzdžių. Dėlei to ir galima Dievas pavadinti didžiausiu al-

[52] Čia prisimintina Kristaus kančia ir mirtis.

chemiku, nes Jis, pasinaudodamas tuo, ką žmonės laiko *didžiausiu nelabumu,* gauna *didžiausių moralių vertenybių.*

Ginčys. Pasižvalgius aplink, šiandieną lengvai pastebima, kad tų nelabumų skaičius vis didėja. Žmoniją ištinka kaskart daugiau krizių ir kentėjimų; ji atrodo tikrai beartėjanti į Jobo kentėtojo būklę, bet nei moralinių vertenybių padaugėjimo, nei žmonijos pagerėjimo nesimato. Dėl ko taip yra?

T. Serafinas. Tai dėl to, kad mes, žmonės, nemokam *tinkamai priimti kentėjimų* ir jais pasinaudoti. Kentėjimų priežastis yra dvejopa: viena *daromoji* (causa efficiens, tai — nukrypimas nuo gyvenimo normos ir prasmės; antra — *tikslinė* (causa finalis), tai — grąžinimas žmogaus prie normos, prie jo tikro pašaukimo, jo išmokymas benaudiškai mylėti gera.

Jei kentėjimų priežastis yra atsitraukimas nuo Dievo, tai jų tikslas — grąžinimas žmogaus prie Dievo, o per Jį — ir prie gamtos ir žmonių, ir net daugiau — viso ko „sudievinimas" taip, kad Dievas būtų „viskas visame kame" *(1 Kor 15, 28).* Bet tai yra ir būties tikslas.

Tuo būdu kentėjimai įgauna prasmės tuo, kad jie apskritai tarnauja būties prasmei. Šv. Pranciškus Asyžietis tvirtino net angelus pavydint mums, nes jie negali kentėti dėl Dievo, kaip mes.

Todėl ir esama tokių žmonių, kurie net laimina kentėjimus ir randa juose tam tikro grožio.

Jiems daros suprantama paslaptis šių Apokalipsės žodžių: „Aš baru ir ugdau tuos, *kuriuos myliu*" *(Apr 3, 19)* [53].

Jie tai ir dėkoja net Dievui už kentėjimus, šaukdami: „Ačiū Tau, Dieve, kad siunti mums ne vien saulės spindulius, nuo kurių mes galėtumėm virsti tyruma, bet teiki debesų ir lietaus, kad galėtumėm gaminti vaisių".

Esama ir tokių žmonių, kurie ne tik nebėga nuo kentėjimų, bet dargi bijo gyventi be jų. Jie linkę kentėti negu buržujiškai be rūpesčio gyventi. Jie sako sau: verčiau tekelia mus iš miego kentėjimas, negu kad virstumėm suakmenėjusiais, bejausmiais egoistais. Mat beskausmių gyvenimas yra labai pavojingas, nes, vieno rašytojo pa-

[53] Vietoj „baru" graikiškam tekste yra žodis παιδαγογω, kurs reiškia „auklėju, vedu".

sakymu, „Dievas, kuris mūsų nebaudžia, yra Dievas, kuris mumis nesirūpina".

Gal dėl to ir yra žmonių, *kurie patys ieško kentėjimų.* Vienas poetų aiškina šį faktą šiuo palyginimu: „Kad ir gražesni už žmones angelai, bet jų akyse ašara neblizga..." Tai reiškia, kad ašaromis ir kentėjimais žmogus gali pakilti aukščiau už angelus.

Tačiau toli gražu ne visi žmonės nugali kentėjimus. Daug ką kentėjimai sugniuždo padarydami juos iš Dievo garbintojų Jo niekintojais, sužadindami juose vietoj *liaupsės* tik murmesį ir burnojimą.

Dievaitienė. Čia ir iškyla praktiškas klausimas, *kaip nugalėti kentėjimus?*

Ivanovas. Praktikoje mūsų santykiavimas su kentėjimais yra dvejopas: arba mes nuo jų bėgam, arba juos priimam.

Pirmąjį santykiavimą randam Budos moksle. Buda buvo įsitikinęs, kad tikruma yra negera, kad žmonių geismai taip pat blogi, kad perkeisti viena ir kita nėra galima, taigi ir padarė išvadą, kad reikią bėgti nuo geismų, asmenybės ir sąmonės — į *užgesimą, nebuvimą, nirvaną.*

Buda pasakė tai prieš šešis šimtmečius — pirm Kristui pasaulin atėjus. Jis neturėjo iš kur pasisemti tikresnės tiesos. Jam rodės, kad gyvenimas yra kiaurai sugedęs, iškreiptas, kad *šitoks* gyvenimas nevertas gyventi, *geriau visai negyventi,* ir todėl skelbė *dvasios sunaikintinumą.* Kai kas net ir šiandieną šį smukdinantį mokslą giria ir perša.

Esama ir dar lengvapėdiškesnio bėgimo nuo kentėjimų, besiekiant malonumų, pomėgių, pramogų, bandant gyvenimo kartumus nuslopinti „puotomis maro metu", „šokiais mirties krante". Tai — senovinis epikūrizmas bei hedonizmas.

Visai kitoks santykis su kentėjimais, tai — jų *priėmimas.* „Aš noriu gyventi, kad galėčiau galvoti ir kentėti." Šitie Puškino žodžiai verti gilesnio susidomėjimo.

Bet ir kentėjimų priėmimas dar neišsprendžia kentėjimo problemos. Galima, dantis sukandus, kentėti be minties ir galima kentėjimai bandyti nugalėti, perkeisti. Kentėjimas gali būti akmeniu, spaudžiančiu mūs sielą, ir gali tapti uola, ant kurios mes atsistosim kaip ant tvirčiausios atramos. O galbūt ilgainiui mes suseksim ir paslaptį

perdirbti tą akmenį į sparnus, kurie įstengs pakelti mus aukštyn.

Bene tame ir glūdi aukštesnioji išmintis, dieviškoji gyvenimo kūryba?! . Bene ji tik yra toji jėga, kuri iš molio padaro smaragdą ir iš anglies — deimantą?! .

Tačiau tenka čia pažymėti, kad tie ir kiti nuostabūs daiktai tesukuriami vien *dideliu didelės jėgos įtempimu.*

Bet toks įtempimas yra skaudus, skausmui labai giminingas dalykas.

Dėl to ne be reikalo pasakyta: „Visa, kas didu, įeina pasaulin vien kentėjimų vartais".

Ginčys. Aš bijau, kad iš šių per plačių kentėjimo apibendrinimų neiškiltų kartais klaida. Nes esama juk kentėjimų, kurie jokių nuostabių dalykų nepadaro...

T. Serafinas. Na, žinoma, kaip skausmas skausmui, taip ir kentėjimas kentėjimui nelygu. Esama kentėjimų *dėl tiesos nepaisymo.* Kad tai įvyksta, mūsų sąžinė perspėja, kad tikrumoje *taip neturėtų būti.* Šiuo atveju tikruma yra *gera,* bet mūsų troškimai yra *nuodėmingi.* Sakysime, šykštuolis džiūna nuo gobšumo, alkoholikas nerimsta negaudamas svaiginamo gėralo, žiauruolis naktų nemiega, kad nesiseka kerštas, paleistuvį kankina nešvarios aistros. Visa tai yra irgi kentėjimai, tik jie neturi nei prasmės, nei vertės, nes jie kyla iš kovos *prieš Kristų dėl nuodėmės,* prieš aukščiausiąją prasmę (Logą) dėl nesąmonės. Jų neigiamoji, reliatyvi prasmė tėra tik ta, kad jie vien liudija apie nukrypimą nuo tikros, amžinos gyvenimo prasmės ir parodo, kaip *nereiktų gyventi.*

Tąja prasme Kristus kadaise yr perspėjęs Paulių, tardamas: „Sunku tau spyriotis prieš akstiną!" *(Apd 26, 14).* Tai reiškė: „Tavo širdy laikoma krikščionių neapykanta duria tave lyg koks akstinas ir gamina tau kentėjimo. Bet veltui tu priešiniesi Dievo galybei".

Ir apskritai visi kūno ir dvasios kentėjimai yra lyg kokie perspėjamieji ženklai, kuriais gamta apstatė mūsų kelią, kur jis eina tarp pragarmių ir pelkių, kad apsaugotų mus. Ir pats įkyriausis, nes nenusikratomas kentėjimas — *nuobodis* liudija apie aukštesnį žmogaus paskyrimą ir apie tai, kad sielos prigimtis nekenčia tuštumos ir kad jos neužpildys jokios žemės svajonės, nes nemiriąją sielą tik Dievas tegali pasotinti.

Taigi nuodėmingų kentėjimų turėtumėm griežtai neapkęsti ir šalinti jų priežastį — nuodėmę, ypač puikybę, žiaurumą, pasileidimą, nes jos, žadėdamos žmogui atpalaidavimą nuo kentėjimų, bruka jam mirtingiausių nuodų taurę. Tik toje dvasios revoliucijoje, toje nesiliaujamoje kovoje su nuodėmėmis ir glūdi mūsų išganymas.

Dievaitienė. Kentėjimai, kylantieji iš nuodėmių, pavadinta čia *nuodėmingais kentėjimais.* Jei taip, tai, einant analogijos keliu, kentėjimai *dėl tiesos bei už tiesą* tektų pavadinti *teisingais kentėjimais.* Bet tai ne visai teatitiktų tiesą ir galėtų kai ką net suklaidinti ar bent supainioti...

T. Serafinas. Ačiū poniai už pastabą. Tolesniuose išvedžiojimuose aš to ne visai vykusio termino vengsiu. Juo labiau, jei dėl paties termino galima ginčytis, dėl kentėjimų už tiesą, už skaistybę, už Dievo ir Kristaus teises negali būti jokių ginčų. Tokių kentėjimų tikrai yra, buvo ir bus. Jie kyla iš *kovos su nuodėme Kristaus vardu.* Norinčiam gyventi aukštesniu dvasios gyvenimu, nugalėti savo egoizmą, kūno geidulingumą, ši kova yra neišvengiama. Ji gali būti ir labai skaudi, juo aukštesnis norima pasiekti žmogaus sudievinimo laipsnis.

Iš čia ir kyla *kentėjimas dėl tiesos, dėl Kristaus.*

Žmonės, nepripažįstą Kristaus, negali nepašiepti, praeiti neužgavę krikščionies idealisto. Kristus dar gyvas būdamas buvo prikaltas prie kryžiaus; Jis ir dabar persekiojamas savo sekėjuose. Mat šie kovoja su nuodėme Kristaus vardu, tad ir pasaulis kovoja su Kristum *nuodėmės vardu.* Jie ir pasaulis nesutampa, jie skrieja visai apie kitą centrą.

Norėdami nuo jų atsiskirti, mes turime įnešti į mūsų gyvenimą aukštesnį gero ir pikto kriterijų, priimti sąmoningai Tą, kuris yra *gyvenimo prasmė — tikrasis Logas,* kuris yra taręs: „Aš esu pasaulio šviesa; kas eina paskui mane, tas nevaikščios tamsoje, bet turės gyvenimo šviesą".

Ir iš tikrųjų ne kam kitam yra atėjęs Kristus į šį pasaulį, tik tam, kad atpalaiduotų žmogų nuo kentėjimų sunkumo. Visa Jo „geroji naujiena", visa jo Evangelija apie tai tik ir kalba. Be Kristaus kentėjimo problema neišsprendžiama.

Buda buvo bandęs panaikinti kentėjimus, panaikindamas žmogaus geismus; bet tuo jis padarė žmogų *beaistrį, bejausmį, beasmenį,* t. y. draug su kentėjimais pašalino sąmonę ir patį gyvenimą.

O Kristus elgias kitaip: Jis blogus geismus paverčia gerais (nes tik blogi geismai sukelia žmoguje žalingų kentėjimų), Jis pašalina *ne geismus,* bet tik jų mirtingą geluonį — *nuodėmę,* o paties *žmogaus asmens,* jo sąmoningo dvasios gyvenimo Jis nė kiek neneigia.

Tik labai paviršutiniškas žinojimas tegali Budą gretinti su Kristum. Užteks čia priminti kad ir vieną šį faktą, jog Budai mirtis šiurpą įvarydavo, o nuo Kristaus mirtis pati bėgdavo. Kristus nėr pasakęs nė vieno laidojamojo pamokslo. Kai Jis sutikdavo laidotuves, Jis joms čia pat padarydavo galą, prikeldamas numirėlį...

Tad Kristus ir yra mirties nugalėtojas. Šį nugalėjimą Jis laimėjo savo kentėjimais ir *mirtimi ant kryžiaus.* Taigi į pagrindinį žmogaus klausimą, nukreiptą į Dievą: kam Tu, Viešpatie, leidai žmonijai kentėti, Dievui užtektų nurodyti Kristų ir tarti: „Apie tai pasiklauskit Jo...“

Ir šis patarimas reiškia tikriausią tiesą, nes nebuvo, nėra ir nebus kito žmogaus, kurs būtų taip gerai supratęs kentėjimų prigimtį ir tiek kentėjimų pats patyręs, kaip Kristus. Jis vienas tik ir galima tikrai pavadinti *Žmogus Kentėtojas (vir dolorum).* Nes jis visame savo gyvenime — ir gimdamas Betliejuj, ir dangindamasis į Egiptą, ir apaštalaudamas Galilėjoj, ir mirdamas Jeruzalėj — yra perėjęs per nesuskaitomus, baisiausius kentėjimus ir tapęs, galima sakyti, tikru *kentėjimo dalykuose specialistu.* Todėl ir paklaustas mūsų, kam prisiėmęs tiek kentėjimų, Jis galėtų atsakyti: „Prisiėmiau kentėti jus mylėdamas, nes norėjau, kad suprastumėt *nuodėmę esant ne niekį, ją reikiant atlyginti kentėjimais.* Nenorit kentėti — venkit nuodėmių. Savo kentėjimais aš atlyginau Dievo teisybei už visas jūsų kaltes, todėl gailėkitės už jas, ir jos jums bus atleistos. Aš gi iš savo šalies mielai lengvinsiu Dievo jums už kaltes ar dėl jūsų išbandymo siųstus kentėjimus...“

Keinis. Čia kažkokia man visai nesuprantama mistika. Aš nesiginčysiu, kad Kristus yra kentėjimų žinovas, bet norėčiau išgirsti bent trumpą paaiškinimą, kaip Kristus lengvina žmonėms kentėjimus ir net atpalaiduoja nuo jų?

T. Serafinas. Kentėjimų palengvinimo bei jų pašalinimo procesas yra *dvasinis.* Jis vyksta nepastebimu būdu. Prasideda nuo dvasios praregėjimo. Jei kentėjimų priežastis — nuodėmė, Kristus atsargiai paliečia žmogaus sąžinę savo malonės spinduliu, parodo visą nuodėmės bjaurumą. Tai yra *dvasios akių atvėrimas.* Praregėjęs žmogus pabunda iš dvasios miego, pamato savo apverktiną sielos būklę, nusikrato savo smerktino pasyvumo ir taria sau: kam čia man kankintis nuolatiniais sąžinės graužimais?! Eisiu ir išpažinsiu Dievui savo kaltes. Jis geras; Jis man atleis ir dovanos jas. Taip galėsiu vėl tapti ne tik Dievo *tarnu,* bet ir *Jo draugu,* ir net *Jo vaiku.* Ir kiek yra žmonių tai padariusių, tiek yra atsipalaidavusių nuo skausmingų sąžinės kančių...

Atleisdamas kaltę, Kristus tuomi pat atpalaiduoja mus ir nuo *amžinos pabaudos,* kurią, nepaisydami Jo valios, peržengdami lengvabūdiškai Jo įsakymus, buvom nusipelnę, — ir vėl Jis jungia mus su gyvybės šaltiniu Dievu. Dievui gi sielon įėjus, traukias iš jos savaime ir nusiminimas, ir baimė, ir kitos dvasios kentėjimų priežastys.

Galop mūsų kentėjimuose mes niekuomet nebūname patys vieni: visados su mumis yra ir Kristus. Kas Kristų tik myli, tas anksčiau ar vėliau išgirs iš Jo paguodos ir suraminimo žodžius: „Žmogel, nurimk! Ne tu vienas, ir aš kentėjau, dargi skaudžiau ir daugiau kaip tu. Taigi junk savo kentėjimus su manaisiais — ir jie tau žymiai palengvės. Tie tavo kentėjimai ne aklo likimo tau primesti, bet geriausio Dievo tavo naudai leisti. Galop jie *negi amžini, tik laikini,* taigi ateis laikas, ir jie praeis. Ak, ne veltui parašyta Šventrašty: „Ir Dievas nušluostys visokią ašarą nuo jų akių". Ir juo sunkesnis bandymas, juo skaistesnis bus ateinąs paskui netikėtas džiaugsmas.

Juo tamsesnė naktis, juo skaistesnės žvaigždės.

— „Nebijok — aš su tavim.""

Panašios mintys, kaip rodo šventųjų gyvenimai, nuostabiai saldino paskutines jų valandas ir davė jiems jėgų sutikti kentėjimus ir mirtį su gražia malonia šypsena [54].

Keinis. Dėl šių faktų aš čia irgi nesiginčysiu. Bet norėčiau atkreipti Tamstų dėmesį į vieną dalyką; visi

[54] Kentėjimų problemą aiškinant nemažai naudotasi *J. Marcinkowskio* knygele „Smysl stradanija" (Praha, 1928).

kalbėtojų išvedžiojimai sukosi vien apie *suaugusiųjų kentėjimus*. Jie bandyta pateisinti dvejopu Dievo noru: arba žmones už kaltes nubausti, arba kentėjimais pakelti juos į aukštesnį tobulybės laipsnį ir tuo padauginti jų nuopelnus. Tačiau neužmirškim, kad kentėjimų patirti gauna ne *vien suaugusieji,* bet ir *maži,* dar gero nuo blogo atskirti nemokantieji *vaikai.* Bet *bausmė* tegalima vien ten, kur yra *nusikaltėlis, ir bandymas* — tik ten, kur yra *būtybė, galinti tobulėti.* Tuo tarpu ar galima vaikai laikyti nusikaltėliais? Ar jie gali kilti dorybėse? Tikrumoje jų vos užsimezgęs protelis teleidžia jiems būti vien nekaltiems. Ir štai gaunam nekaltą būtybę, kuri kenčia ir kenčia be naudos ir be tikslo. Argi tai ne žiaurumas?! Ar tai ne barbarybė?! Dėlei to aš ir nesistebiu, kad randas žmonių, kurie, matydami tai, nesusilaiko nepaburnoję už tai prieš Dievą...

Minčius. Priekaištas atrodo rimtas ir vertas pagvildenti.

T. Serafinas. Sutinku. Tik prieš pradėdamas jį gvildenti, aš padalinčiau visus vaikus į dvi dalis: pirmon teįeina vaikai, kuriems skirta protu ir kūnu subręsti, antron — tie, kuriuos dėl ligų ar kitokių gyvenimo sunkenybių mirtis nusiskins sau dar pačioje jų kūdikystėje.

Pirmosios kategorijos vaikams kentėjimai ne tik nėra jokia nelaimė, bet anaiptol — yra būtinai reikalinga jų tolesniojo gyvenimo parengiamoji sąlyga. Kad tai geriau suprastumėm, prileiskim, kad Dievas yra prisitaikęs prie p. Keinio norų ir mūsų mažyčiai dabar jau nebekenčia ir negali kentėti: kentėjimai beprasidėsią tik jiems į protą atėjus. Pasižiūrėkim arčiau, kas iš to išeitų. Vaikų būklė kad ir nebūtų absoliučiai laiminga, tačiau ji daug kieno būtų laikoma maloni; daugelis verčiau pasirinktų ją negu dabartinę, susidedančią iš malonumų ir kentėjimų. Dauguma tėvų, bežiūrėdami vien vaikų gerovės, tenkintųsi tąja padėtimi ir stengtųsi ją kuo ilgiausiai palaikyti. Bet kas iš to išeitų? Gi tai, kad vaikų auklėjimas taptų baubu, nes su juo prasidėtų vaikų kentėjimai. Dėlei to vaikų mokymas būtų atidėliojamas kuo toliausiai. Mokslas taptų neapkenčiamiausiu dalyku. Visuomenėje susidarytų patarlė: laimingi nemokšos! Ir galutinai visi piliečiai virstų idiotais.

Bet ne vien vaiko išauklėjimas negalimas be kentėjimų; negalimas be jų nė jo *išauginimas*. Vaikas neauga savaime kaip augalas ar jaunas gyvuliukas. Ir tėvai, ir nemaža kitų asmenų turi juo rūpintis, kad jis galėtų gyvuoti ir augti. Bet kad šis rūpesnis taptų tikslesnis, reikia, kad jis būtų lydimas tam tikro signalo bei stimulo, kaip tai anksčiau buvo minėta. Tą tai signalą bei stimulą Apvaizda ir davė vaikui kentėjimuose. Paprastai jie sužadina vaikui karštos užuojautos. Mat mažytis silpnas, jam gresia daug pavojų. Bet jis klykia ir verkia dėl menkiausio skausmo, dėl mažiausio išgąsčio, dėl niekniekių — ir nėra bent kiek jautresnio žmogaus, kuris tais vaiko skundais nesusidomėtų, jo nepaguostų, jam šiuo ar tuo nepadėtų. Taigi, pašalindamas kentėjimus iš vaikų gyvenimo, Dievas užtvenktų šaltinį, iš kurio plaukia vaikams tiek simpatijos ir užuojautos.

Be to, kentėjimai žymiai praplečia vaiko patyrimo ribas, daug ko jį išmokina. Sakysim, pamatė vaikas žariją. Ji jam atrodo skaisti ir graži, ir jis tiesia rankutę į ją. Bet ją palietęs, nusisvilina sau pirštuką. Atsiminęs patirtą skausmą, jis jau žino, kad plikomis rankutėmis nereikia žarijos imti. Panašiai esti ir su kitais vaiką ištinkančiais kentėjimais. Dėlei to ir pats Rousseau teisingai yr pasakęs: „Kentėjimas yra pirmutinis dalykas, kuris užvis naudingas vaikui pažinti". Taigi ir nėra racijos kaltinti Kūrėjas dėl palikimo to, kas vaikams yra naudinga.

Dievaitienė. Bet lieka dar antroji, Tamstos paties nurodytoji vaikų kategorija. Jie nenusikaltę miršta, o betgi savo trumpam gyvenime nemaža prisikenčia. Kuo tai galima pateisinti? Ką jautriaširdžiams tokių vaikelių užtarėjams galėtumėm atsakyti?

T. Serafinas. Jiems galėtumėm atsakyti maždaug šiais žodžiais:

— Sveiki norėtumėt, kad jūsų trumpaamžiai mažyčiai apleistų šį pasaulį be jokių kentėjimų. Bet pagalvokit, ar šis jūsų pageidavimas neprieštarauja pačiam protui? Sakykim, kad Dievas išpildo jūsų norą ir atima jūsų vaikeliui jautrumą. Štai, sakysim, guli prieš jus toks *bejausmis* mažytis. Niekas jo nejaudina, niekas nesukelia jam skausmo. Jis nejaučia nei alkio, nei troškulio; jam vis tiek, ar šilta, ar šalta. Nei smūgiai, nei žaizdos neišveržia iš jo akučių nė vienos ašarėlės. Jis niekuomet

nepasiskundžia, niekuomet neklykia nei verkia. Bet *kaip tuomet sveiki sužinosit, ko jam trūksta, ko reikia?* Iš ko suprasit, kuo, kada ir kaip turit jį aprūpinti, jam padėti?.. Taigi, norėdami pašalinti kentėjimus iš jo gyvenimo, jūs pastatytumėt jį į šimtą pavojų, nuo kurių niekas jo negalėtų išgelbėti. Vadinas, paliktumėt: tegelbsti jį Dievas savo stebuklais kiekvienam žingsny... Bet ar tai nebūtų nuodėmingas Dievo gundymas? O antra, neardant Dievo nustatytos tvarkos gamtoje, ar tai galima? Ne, meilučiai!.. Ką Dievas padarė, gerai padarė. Ir mažyčių kentėjimai turi savo prasmę ir tikslą kaip tam tikri signalai bei stimulai.

Keinis. Kad ir daug šiame pašnekesy kalbėta apie kentėjimus, tačiau liko nepaliesta dar viena, bene pati didžioji kentėjimų rūšis, būtent gyvūnijos kentėjimai. Visas jos gyvenimas remias vienu žiauriu gamtos dėsniu — kad gyvūnai savo gyvybės palaikyti negali, kaip tik *naikindami gyvybę kitų gyvūnų.* Taip skernagiai žvėrys gaudo ir ėda kitus silpnesnius girių atstovus, plėšrieji paukščiai drasko mažesnius paukštelius, šie pastarieji maitinas jų pasigautais gyvais vabzdžiais; didesnės žuvys ryja mažesniąsias, taip kad visas pasaulis atrodo lyg būtų kokia didžiulė skerdykla, kur niekuomet nesiliauja *gyvūnų skerdimas.* O kadangi jie skerdžiami tai *atjaučia* ir *kenčia,* tai iš čia ir susidaro milžiniško kentėjimo jūra. Tariuos, sveiki sutiksit, kad tie gyvūnijos kentėjimai toli gražu nerodo esamosios gamtoj tvarkos idealumo. Daug kas ją laiko tiesiog žiauria ir prieštaraujančia Dievo gerumui.

T. Serafinas. Estetikos atžvilgiu — sutinku — gal ir būtų gražiau, kad gyvūnai vieni kitų neėstų ir nedraskytų, kad jie sau ramiai stovėdami leistų mums savo grožiu gėrėtis... Bet tai būtų jau nebe tikra gyva gamta, tik dirbtinė, panaši į tą, kurią matom zoologijos muziejuose. Gyvoj gamtoj viešpatauja kitas, grynai biologinis — *maitinimos* dėsnis: *kas gyvuoja, turi kuo nors misti,* nes tik maistas tepalaiko gyvybę. To dėlei pasaulis taip yra sutvarkytas, kad atrodo milžiniška *valgomųjų daiktų krautuvė.* Kiekvienas gyvūnas randa čia visuomet sau tinkamo šviežio maisto ir gali jo dovanai imtis, kiek įstengia ir kiek reikia.

To maisto savo kūnui gauna ieškotis ir žmogus, ir juo maitindamasis jis jų kūną ir kraują paverčia į savo

kūną ir kraują, įeidamas tuo su gyvūnais lyg į tam tikrą giminystę.

Tik aukštesnio savo dvasiai peno jis čia neranda. Šio jam tenka ieškotis kitoj universalinėj įstaigoj — *Katalikų Bažnyčioj,* kuri ir papeni jį tikru amžinu penu, *Kristaus kūnu ir krauju,* per kurį jis ir iškyla į nepasiekiamas aukštybes, susigiminiuoja su pačiu gyvybės Kūrėju, tapdamas aukščiausiu gyvūnijos atstovu, tarpininku tarp Dievo ir jos.

Tačiau šis viršgamtinis žmogaus iškėlimas nenaikina jame kito, žemesnio jo būtybės elemento — kūno. Šio gyvybei palaikyti reikia maisto. Maistui gi pasigaminti žmogui, kaip ir kitiems gyvūnams, tenka dažnai atimti gyvybė iš kitų gyvūnų, verčiant juos kentėti ir mirti. Tai yra nemaloni ir liūdna būtinybė, kurios paneigti negalima [55]. Bet, iš kitos šalies, nereiktų perdėti tų gyvūnijos kentėjimų, per daug juos išpučiant, kaip tai daro kai kurie gyvūnų prieteliai *filozojai.* Nes reikia žinoti, kad gyvuliai ir žvėrys *mažiau kenčia kaip mes, žmonės.* Jų fiziniai kentėjimai yra kurtesni, kadangi jų nervų sistema yra mažiau išsirutuliojusi ir ne taip gležna kaip mūsų. Žemesnės gyvūnų rūšys *taip mažai sugeba kentėti,* kad neretai galima matyti pusiau sugraužtą savo priešininko nasruose arba spilga persmeigtą vabalą, su apetitu ėdantį maistą, kuris jam pakliūna. O moralinių kančių, kurios yra sunkiausios ir kurios mumyse padidina kiekvieną fizinę kančią, gyvūnai visai nepažįsta; nemato mirties nei bijo jos pasėkų; nepažįsta ilgų ligų nei suglebusios senatvės...

K e i n i s. Bet vis dėlto, kad gyvūnai ėda gyvūnus ir kad tai kartoja kas minutę nuo amžių visame pasauly,— negi galima laikyti šitokia tvarka idealine?.. Argi ne gražesnis būtų pasaulis be gyvūnų skernagių?

T. S e r a f i n a s. Čia, deja, aš negaliu Tamstai pritarti. Jei pasauly tebūtų vieni tik gyvūnai žolėdros, jis netektų pačių žymiausių gyvūnijos atstovų — liūtų, tigrų, erelių, kurie ne be pamato vadinami faunos karaliais. O antra, jei jau gailimasi gyvūnų, kad jie nekentėtų, tai dėl ko nepasigailėti ir augalų, kurie, kaip organiškos būtybės,

---

[55] Plačiau apie tai žr. *A. Morawskio S. J.* veikale „Celowość w naturze".— Kraków, 1891.— S. 24—47.

turi irgi tam tikrą jutimą, taigi gyvūnų ėdamos ir kramtomos gali taip pat savotiškai kentėti. Vadinas, pasigailėjus augalų, tektų panaikinti ir gyvūnus *žolėdras*. Bet ir paukščiai maitinas gyvais daiktais — vabzdžiais. Šių pasigailėjus, tektų iš gyvūnų sąrašo išbraukti ir paukščiai. Todėl iš per didelės geraširdystės gautumėm visą gyvūniją nustumti nebuviman. Tuo remdamasis aš ir manau, kad geriau bus palikus gamtoje tokią tvarką, kurią Dievas nustatė, negu ieškoti naujos, kuri kai kam gal ir atrodytų geresnė, tikrumoje visai nebūdama tokia.

Keinis. Kad gyvūnai reikalingi maisto, čia dar nėra blogybės. Bloga yra, kad gyvūnai drasko žudo viens kitą, norėdami pramisti. Tokia tvarka, atrodo, maža Dievui tepritinkama. Jis juk galėjo suteikti jiems *nekruvino maisto,* pvz., tam tikros manos pavidalu, kaip kad maitino žydus, jiems bekeliaujant į pažadėtąją žemę, kaip tai pasakoja jūsų Šventraštis.

T. Serafinas. Ne mano dalykas ginčyti, kad Dievas nebūtų galėjęs gyvūnų šitaip išmaitinti. Aš neturėčiau nieko prieš tai, kad ilgainiui liūtas, tigras, leopardas ir jaunas veršelis krūvoje taikiai sugyventų ir duotųs mažo vaikelio ganomi. Tai būtų labai graži idilija. Aš būčiau net linkęs tikėti, kad ji galima ir tikrai įvyksianti. Tąja radikaline gyvūnijos permaina tektų žmonėms giliai susižavėti, nes būtų tai visai nauja flora ir fauna — daug tobulesnė ir gražesnė už dabartinę. Bet tobulumas paprastai pasiekiamas neūmai. Jam reikia laiko — ir nemažo, gal milijonų, gal milijardų metų. Taigi p. Keinio pageidavimui principinių kliūčių nenumatoma. Kas yra galima, Dievas rasit ir padarys, tik ne dabar, kaip mes norėtumėm, bet Jo paties nustatytu laiku. Tad nebūkim nekantrūs, mokėkim laukti...

Minčius (pažvelgęs į laikrodėlį). Šis mūsų pašnekesys, kaip matau, užsitęsė ilgiau kaip kiti. O tai dėl to, kad mūsų svarstomas kentėjimų klausimas yra taip platus, jog mes niekuomet negalėsim pasisakyti jį jau išsėmę ir baigę. Nes, pvz., kiek tai prisikenčia jaunos žmonos, netekusios vyrų, vyrai — žmonų, tėvai — vienatinės savo paguodos vaikelių, draugai — mylimų draugų ir t. t. O kurgi dar mirti pasmerktųjų, neišgydomų ligonių bei šiaip jau mirštančiųjų kančios?!. Norint visas kentėjimų rūšis

tinkamai nušviesti, reiktų kalbėti ne porą valandų, o porą dienų, o gal net ir porą savaičių. Bet įsileisti į taip ilgas kalbas nėra reikalo.

To, kas anksčiau buvo pasakyta apie skausmų vaidmenį pasauly, visai užtenka įrodymui, kad kentėjimai nėra kažkokios absoliutinės blogybės, visai nesutinkamos su Dievo gerumu.

T. Serafinas. Anaiptol, jie yra mums ypatingos Dievo malonės ženklai. Patvirtina tai ir Šventraštis *(Apr 3, 19)*. Dėlei to kiekvienam iš mūsų Dievas visada gali tarti:

> Tu šiame amžiuj nuolatos keliauni
> Į aną laimės begalinės šalį,
> Taigi pakęski, jei kartais ir gauni
> Rykštę iš Dievo, iš žmonių kryželį!

Minčius. Visai pritardamas šiems poeto žodžiams, aš siūlau šį pašnekesį tuo ir baigti, nes per daug jį beilgindami galim patys pasidaryti sau be reikalo tikrai skaudžių kentėjimų.

Niekam nepriešta raujant, posėdis baigtas. Jo dalyviai ėmė palengvėl slinkti „Grožio“ vilon.

1934 04 08.

Šeštas pašnekesys

NEIŠVENGIAMOJI PIKTENYBĖ — MIRTIS IR POMIRTINĖ VĖLIŲ BŪKLĖ

Žemėj aplanko žmogų be išimties
kiekvieną:
Ir paskutinė laimė, ir paskutinė diena.
Goethe

Maudynių sezonui įpusėjus, atvyko į Girulius dar vienas svečias. Tai buvo jaunas, bet jau pasižymėjęs kalbininkas, kandidatas į Vytauto Didžiojo universiteto docentus p. M. Jis buvo geras plaukėjas. Bet antrą dieną besimaudydamas nuplaukė per toli nuo kranto ir ten, didesnių vilnių pagautas, tragiškai nuskendo. Jo draugai, suradę jo kūną, gailiai apraudojo ir iškilmingai nulydėjo į amžino atilsio vietą.

T. Serafinas šia proga pasakė labai jausmingą pamokslą, sugraudindamas juo ne vien moteris, bet ir vyrus. Tai pažadino ne vieną iš jų daugiau susidomėti niekuomet savo aktualumo neprarandančiu „mirties klausimu".

Prof. Minčius kad ir pripažino šį pamokslą buvus dideliai vertingą, tačiau rado nemaža mirties aspektų visai jame nė nepaliestų. To dėlei grįždamas iš kapų jis pasiryžo mirties temai paskirti atskirą pašnekesį. Taigi dalyviams pavakary susirinkus, jis prabilo šiaip:

Minčius. T. Serafinas savo pamoksle pavadino mirtį „gera pamokslininke". Man atrodo, ji mus daugiau baugina negu mokina.

Ginčys. Jei ji ir baugina, tai veltui, nes mažai kas ją teprisimena, o dar mažiau rimtai apie ją tegalvoja. Daugumas žmonių juk gyvena taip, tarsi jos nė būte nebūtų. Taigi mirties baimės pasauly nesimato: nesisieloja dėl jos jaunuoliai, nejaučia to sielvarto nė seniai.

Minčius. Kad mirties baimės pasauly nesimato, tai gal ir tiesa, bet kad tos baimės visai nebūtų, negalima pasakyti. Jos esama, ir daug.

Pirmiausia baugina mus jau pats *mirties neišvengiamumas*. Visi žinom, kad anksčiau ar vėliau turėsime mirti, kad tai būtinai įvyks ir kad tos *būtinybės* niekuomet neišvengsim. Nuo kitų piktenybių, pvz., nuo bolševizmo, daug kas išsigelbėjo pabėgdami į užsienius. Didžiuose mūšiuose daug kareivių paguldo galvas, tačiau pasitaiko laimingų, kurie grįžta iš karo sveiki ir nesužeisti. Tik nuo vienos mirties išsigelbėjimo nėra. Net ir mirties Nugalėtojas Kristus yra ne tik kentėjęs, bet ir miręs ant kryžiaus, pats bendram mirties dėsniui tam kartui pasidavęs.

K e i n i s. Tai jau ir senovėj žinota, kaip matyt iš šios lotyniškos patarlės: *Amorbo mortis, non est medicamen in hortis,* ką ukrainiečiai daug trumpiau išreiškia: *Verty, neverty, a treba umerty...*

I v a n o v a s. Žiūrint paviršutiniškai, atrodo, kad su mirtim visi mes turėtumėm būti gerai apsipratę ir jos nebijoti, nes juk kasdieną turime progų jos iš arti prisižiūrėti. Ji nėra jokia retenybė: *per vieną parą* miršta žemėj apie 100 000 žmonių. Dėlei to šalia kiekvieno didesnio kaimo regim paprastai kapines, šalia gyvųjų miesto — negyvėlių miestelį... Ir takai iš vieno į antrą yra gerai išminti, nes beveik kasdieną šimtai gyvųjų lavonų tais takais žengia nešdami savo negyvuosius lavonus. O betgi to apsipratimo su mirtimi nėra. Visi jos bijo, net ir duobkasiai, tūkstančius numirėlių žemėj užkasę. Dėl ko taip yra? Man rodos, dėl to, kad mirtis yra *neatspėjama mįslė.* Ji glūdi *neišsklaistomoje tamsumoje.*

Fizikos mokslas žino, kad šalia šviesių spindulių esama dar ir neregimų, tamsių (ultraraudonų ir ultravioletinių). Iš po mirties netrykšta mums jokie aiškesni spinduliavimai. Į pomirtinį žmogaus būvį Dievas nedavė mums galimumo žvilgtelėt. Evangelijoj tik bendrais žodžiais tenurodyta, kad šį gyvenimą nuo anapus mirties skiria „neperžengiama bedugnė" *(Lk 16, 26)* ir kad dorai gyvenusieji turės laimės Dievą regėdami, o nedorieji gaus sunkiai kentėti pragare. Taigi tūkstančiai yra kelių, kuriais galima nueiti iš šio į kitą pasaulį, bet nėra nė vieno[56], kuriuo būtų galima iš ten atgal sugrįžti ir daugiau žinių mums parnešti. Dėlei to tiesioginio susisiekimo tarp šio

[56] Išskyrus stebuklą.

ir ano pasaulio nesama ir net pats to susisiekimo ieškojimas (pvz., iššaukinėjant mirusiųjų vėles) tiek Senajame Įstatyme, tiek ir dabar Bažnyčios griežtai yra draudžiamas.

Dievaitienė. Vadinas, apie mirtį mes tik težinome, kad ji yra tiesioginė ir neišvengtina pikto arba, tikriau sakant, *gimtosios nuodėmės pasėka.* Tai nedaug.

T. Serafinas. Sutinku, kad tai nedaug, bet mirties ir pikto esmę tai labai gerai nušviečia. Nes, žinant tai, mums savaime aiškėja, kad mirties šaknys glūdi ne kitur, tik nuodėmėje. Mirtis — tai natūralus nuodėmės žiedas. Iš kitos šalies, tas žinojimas padeda mums geriau suprasti ir kitas mirties pasėkas.

Mirtis, kaip žinom, laikoma *sielos nuo kūno atsiskyrimu;* bet šis atsiskyrimas yra drauge ir palikimas viso to, ką žmogus žemėj mėgsta ir myli. Myli gi jis pirmiausia savo kūną, nes siela ir kūnas — tai du seni draugai, sujungti į vieną žmogaus asmenį. Taigi kūnas ne be reikalo yra žmogaus branginamas. Jis sudaro gražiausiąjį šio pasaulio padarinį. Senovės graikai vadindavo jį su pagarba „mažyčiu pasauliu". Ir štai mirtis šį dailųjį pasaulį suardo. Ji sutraukia aną senąjį kūno ir sielos bendravimą.

Kiekvieną šiaip jau persiskyrimą visuomet lydi didesnis ar mažesnis kentėjimas; o ką besakyti apie tokį senų draugų, kaip kūno ir sielos, persiskyrimą?

Ginčys. Nurodytas mirties apibrėžimas nesunku suprasti. Jį žinojo jau senovės romėnai. Vienas jų žymus vyras bandė net apdainuoti liūdnos, atsiskyrusios nuo kūno vėlės būklę. Bet neįstengdamas nieko konkretaus apie tai pasakyti, sudėjo tik šią graudžią raudą:

Animula, vagula, blandula,
Comes hospesque corporis
Quae nunc abibis in loca?
Pallidula, frigida, nudula,
Nec, ut, soles, dabis jocos...[57]

---

[57] Vėluže, klajokle, viliotoja,
Mūs kūno lydėtoja, viešnia,
Kurion tu padangėn nuvyksi?
Išblyškus, sustipus, plikšelė
Juokauti, kaip mėgai, nebgalinti...

Bet raudojimais tiesa nepasiekiama. Tinkamai įsivaizduoti aną sielos nuo kūno atsiskyrimą mes niekuomet neįstengsime. Nes mirti — tai paliauti buvus žmogum, iš vieno žmogiškojo asmens suskilti į du atskiru elementu — *gyvą vėlę ir negyvą lavoną...*

Iš čia savaime aiškėja, jog kaip žmogus nėra vėlė, taip ir vėlė nėra žmogus. Žmogus ir vėlė yra du visai atskiru dalyku, kaip siela ir kūnas. Iš to gi žmogaus dvejopumo turėtų eit ir dvejopas žmogaus santykiavimas su tais dviem jį sudarančiais elementais.

Kad šis santykiavimas būtų kaip reikiant, jis turėtų būti proto kontroliuojamas. Bet ar jis yra toksai?

T. Serafinas. Deja, toli gražu ne visuomet. Klausant sveiko proto, mums turėtų labiau rūpėti siela negu kūnas, nes kūnas — tai žemesnioji mūsų dalis, o siela — aukštesnioji; kūnas — tai molio krėsta lūšna, o siela — jos gyventoja; kūnas — tai laivelis, o siela — jo vairininkė; kūnas — tai jojamasis asilėlis, o siela — jojikė. Taigi reiktų kur kas daugiau rūpintis gyventoja, vairininke, jojike negu lūšna, laiveliu, asilėliu. Deja, mes elgiamės priešingai: sielai skiriame labai maža laiko ir triūso, visos mūsų pastangos nukreiptos daugiau į tai, kad tik mūsų kūnui būtų gera, kad tik jo instinktai ir geiduliai būtų patenkinti, nors siela ir taptų tuo skaudžiai nuskriausta.

Dievaitienė. Atskyrimas sielos nuo kūno mirties valandą kad ir yra tikras ir neabejotinas, daug kam mažai tedaro įspūdžio, nes atrodo daugiau *abstraktus, metafiziškas.* Yra atskyrimų kur kas skaudesnių, būtent kai netenkame to, kas labiau branginama kaip pats gyvenimas. Atimk, pvz., iš sužadėtinio dievinamą jo sužadėtinę, iš tėvų — jų mylimąjį vaiką, iš draugo — brangų draugą, ir padarysi jiems amžiną, neužgydomą žaizdą, atimsi iš jų visą gyvenimo turinį ir tikslą. Patekęs tokion padėtin, ne vienas, užuot taip toliau begyvenęs, verčiau nori pats sau gyvybę atimti ir šaukias mirties... Bet ši, kad ir šiaip jau nekviesta ateina, šiuo atveju neklauso to žmogaus šauksmo: ji tenkinas vien tuo, kad nutraukia brangius meilės ryšius ir atskiria savo aukas nuo mylimiausių jam asmenų...

T. Serafinas. Net ir čia dar tų mirties atskyrimų ne galas. Ji elgias su žmonėmis kaip tikra komunistė: ji

viską *nusavina* ir *atima,* ką tik kas turėjo ir savo nuosavybe laikė. Priklausė kam dideliausi žemės plotai, jam mirus — jie jau nebe jo. Gyveno kas puikiausiuose savo rūmuose, mirė — ir iš jų turi kraustytis į ankštą ir nepatogų karstą. Turėjo kas didelius kapitalus, įgytus su dideliu vargu, kartais net nešvariais keliais, su skriauda artimo, — ir ką gi — nė skatiko iš to nepasiims su savim į užkarstinę kelionę. Negailestinga mirtis viską išplėš iš nelaimingo numirėlio, nepalikdama jam nė vieno sulūžusio centuko...

Ginčys. Tai tiesa. Bet yra dalykų, kurių nė mirtis atskirti nuo žmogaus neįstengia. Tai jo nuopelnai savo tautai bei žmonijai, tai jo vardą pagarsinusieji genialūs kūriniai, meno bei mokslo dalykai. Atsiminkim čia tik, pvz., kad ir keletą labiau žinomų vyrų: Aristotelį, Platoną, Sokratą, Newtoną, Koperniką, šv. Pranciškų Asyžietį, šv. Joną Boską ir kt. Dėl mirimo, tiesa, jie mirė, tačiau jų garbingo atminimo nei mirtis neišplėš, nei laikas neišdildys.

T. Serafinas. Čia reikia skirti *tikra garbė* nuo *netikros* bei *tuščios.* Žmonėms, vien Dievo teieškojusiems, tikra garbė atėjo savaime ir neieškoma. Tuo tarpu tuščios garbės mėgėjams atsitinka visai kas kita. Ko jie, vargšai, nedaro: ir dirba išsijuosę, ir eina visokius mokslus, ir ištisais metais rausiasi knygose, ir nesigaili pinigų, sveikatos ir net gyvybės, kad tik galėtų bent valandėlei pasaulį žybtelėti, išgirsti palankius sau minios šauksmus, gauti kurį pasižymėjimo ženklą bei šiaip jau spaudoje pagyrimų susilaukti. O tuo tarpu nėra nieko nepastovesnio kaip žmonių nuomonė apie pasaulio įžymybes. Šiandieną jie į padanges keliami, poryt kitų užtemdomi ir užmirštami. Mirtis išplėšia net ir geriausiai nusipelnytą garbę. Kaip laivas jūroj — praplaukė, ir bematai išsilygino vilnys, ir nežymu, kur jis bus nuplaukęs. Taip ir žmogus, kai miršta: buvo — ir jo nebėra. Užkals karstą, kapinėse atsiras naujas kapas, o šis pasaulis eis savo keliu: švies saulė, lis lietus, pūs vėjai ir žmonės grįš prie savo darbų, pakalbės, paverks ir... užmirš. Buvo ir jo nebėra, viskas pabaigta. Plyšo kaip muilo burbulas jo garbė, praskambėjo kaip varpo garsas ir pranyko kaip jis... „Kas jiems iš to, kad jie čia garbinami, kur jų nėra, o gauna kentėti ten, *kur jie yra*", — šaukia gailestaudamas šv. Augustinas.

Ginčys. Gerbiamieji kalbėtojai vis nurodinėjo, ką mirtis žmonėms pikto daro. Bet nebūkim neteisingi net ir mirčiai. Be pikto, ji padaro ir gero. Kad tai aiškiau suprastumėm, pereikim visas pasaulio ligonines ir įsižiūrėkim į gulinčius ten neišgydomus ligonius, kenčiančius dažnai didžiausius skausmus. Jie mirties laukte laukia kaip tikros geradarės, nes ji padaro galą visiems jų kentėjimams.

Be to, ji yra šio pasaulio atnaujintoja: be jos pasaulis visai pasentų ir sukvailėtų.

T. Serafinas. Tai tiesa. Mirtis padaro galą žmogaus skausmams, nelaimėms, vargams, kentėjimams, kovoms. Be to, ji pašalina iš pasaulio žmones, nebeturinčius daugiau jam nieko naujo bepasakyti. Bet, iš kitos šalies, ji atima ir tai, kas žmogui visų brangiausia, *būtent galėjimą daugiau įsigyti nuopelnų,* o šis juk vertingesnis turtas negu viso pasaulio laimėjimas *(Mt 16, 26).* Todėl šv. Paulius ir ragina visus mus dauginti tų nuopelnų skaičių ir „kol turime laiko, darykime gera visiems" *(Gal 6, 10).* Ir tai teisinga, nes gyvenimas mums duotas ne tam, kad mes vien tik valgytumėm, gertumėm, žaistumėm, lėbautumėm (tai ne žmonių, tik gyvulių tikslas), bet kad savo veido prakaite dirbtumėm, kurtumėm žemėj Dievo karalystę ir dėl jos kovotumėm. Kas nori pereiti per gyvenimą juokaudamas, žaisdamas, jokios naštos bei pareigos neprisiimdamas, tas yra neprotingas vaikas, nors ir atrodytų pražilęs senis.

Po teisybei mūsų gyvenimas nėra gyvenimas, bet *„palengvas mirimas".* Su kiekviena pergyventa valanda mes artėjame į mirtį ir mirtis — į mus. Ir juo ji artesnė, juo žmonės labiau jos bijo. Dėl ko? „Gi dėl to,— atsako Romos filosofas Seneka,— kad tai, *kas čia yra,* mes jau žinome, o apie *tai, kur turime nueiti numirę, neturime mažiausio supratimo."*

Minčius. Taip manančių netrūksta ir šiandieną, lyg mūsų pomirtinis likimas pareitų vien nuo *žinojimo.* Bet tai yra apgaulingas įsivaizdavimas. Pažymėjo tai jau senis Goethe primindamas, kad *„žinojimo medis nėra gyvybės medis".* Jei tas žinojimas būtų buvęs mums būtinai reikalingas, Dievas, be abejo, būtų jį mums suteikęs. Bet Viešpačiui gausesnių žinių apie tai mums nesuteikus, galime būti visai tikri, kad jos mums yra nereikalingos,

nes žmonijai jos būtų pridarę daugiau žalos negu naudos. Jos žymiai susiaurintų žmogaus laisvę; įvairaus plauko materialistai, laisvamaniai, ateistai ir kitokie būsimojo gyvenimo neigėjai taptų *absoliučiai nebepateisinami.* Taigi dėl tų žinių nedavimo Dievas reikia ne kaltinti, bet dėkoti.

Ginčys. Man rodos, kad mirties baimė eina ne tiek iš nežinojimo, kas bus su mumis po mirties, kiek iš mirties lydimų reiškinių. Mes matom, kaip ligoniui mirus jo kūnas dedamas karstan, vežamas į kapines, ten su karstu nuleidžiamas duobėn ir užkasamas žeme. Regint tai, mūsų vaizduotė ima veikti: „O ką, jei šis numirėlis dabar atsibustų? Kaip tuomet jis jaustųs? Koks būtų jo išgąstis ir nusiminimas! Imtų šaukti, bet kas jį iš po žemės beišgirs? Norėtų atsikelti, bet karsto lentos jam to neleis! Pasijustų atskirtas nuo pasaulio, *absoliučiai vienas,* nebematąs išeities, pasmerktas žūti pragarinėj kančioje...“ Taip begalvojant lengva užsikrėsti ano atbudusio numirėlio psichologija ir nejustinai įgauti neapsakomai didelės mirties baimės.

Keinis. Dėl to lavonų deginimas yra daug racionalesnis negu jų laidojimas žemėje...

Ivanovas. Ne ką laimėtų ir iš letargo atsibudęs komunistas, pasijutęs bečiurškinamas krematorijaus krosnyje...

Minčius. Mirusio kūno likimas žinomas: tuo ar kitu būdu jis virs dulkėmis. Bet čia kyla kitas, svarbesnis klausimas: kas bus su atsiskyrusia nuo kūno vėle? Ar ji liks žemėj, kaip kūnas? Ar bastysis kaip „dvasia be vietos“? Ar ji gyvuos tarp mūsų nematoma? Ar bus perkelta į neišmatuojamus tolius?

Teisingiausia gal būtų atsakius: *mes čia nieko nežinom.* Bet žmonių žingeidumas nepasotinamas: neturėdami jokių tikrų faktų, jie griebias svajonių bei nepagrįstų spėliojimų. Šių turi beveik kiekviena tauta. Nekalbėdamas apie tolimesniuosius rytiečius, aš čia priminsiu, pvz., kad ir žydus. Remdamies Talmudu, daugelis jų tiki, kad žmogaus vėlė po mirties pereinanti į kitų žmonių kūnus. Pvz., jų manoma, kad Adomo vėlė buvo perėjusi į Dovydo kūną ir dar kartą įsikūnysianti Mesijo kūne. Panašiai teisingojo

Abelio vėlė antru atveju gyvenus Sete, o trečiuoju — Mozėje.

Maža to: žmonių vėlės galinčios pereiti ne tik į kitus žmones, bet ir į gyvulius, paukščius, žuvis, augalus. Žydiškai šis reinkarnacijos mokslas vadinamas *Gilgul*[58].

Ivanovas. Apie vėlių būklę į rusų liaudį yra perėjus iš graikų legenda apie vargingą vėlių per 40 dienų po mirties kelionę po įvairias kankynių vietas bei *kankyklas* (mytarstva). Jų esama 20. Šis tikėjimas remias legendišku šv. Teodoros keliavimu po jas. Tos legendos turinys yra šitoks:

Šv. Teodorai mirus, tuoj apsireiškė jai palaimintasis Bazilijus. Jis dviem ją lydintiems angelams tarę: „Ši vėlė daug man tarnavo, taigi aš ir meldžiausi už ją, kad Dievas man ją dovanotų". Tai tarę, jis įteikęs angelams maišelį sakydamas: „Kai eisite per kankyklas ir piktosios dvasios ims šią vėlę kankinti, išpirkite tuo jos nuodėmes".

Gavę šį išganingą maišelį, angelai, šv. Teodora vedini, leidos į kelionę per kankyklas. Jų kiekvienoje piktosios dvasios dideliuose lakštuose pristatydavo šv. Teodoros kalčių sąrašus angelams. Šie išsimokėję vedė šventąją toliau. Išsimokėjimas buvęs nelygus: vienur tekdavo paimti iš maišelio daugiau dovanų, kitur — mažiau, žiūrint, koks buvęs kalčių skaičius.

Eidama per 15-ąją kankyklą, šventoji paklausė angelų palydovų: ar visoms krikščioniškoms vėlėms tenka eiti per tas kankyklas ir ar negalima jų pereiti be kentėjimo ir baimės? Angelai atsakę: „Kito kelio nėra. Visi taip eina, tik ne visi gauna kentėti, nes kurie yra darę atgailą, tie pereina be vargo".

Ypatingai sunki pasirodė 16-oji — *paleistuvystės* — kankykla, „nes velniai, — sako šventoji,— išnešę surašytus mano paleistuvingus darbus, kaltino mane nurodinėdami asmenis, su kuriais aš jaunystėje nusikalsdavau, o taip pat dienas, valandas ir vietas, kuriose kaltė buvo įvykus. Kad ir skaisčiai gyvenau aš paskui, bet ne pagal teisybę aš kaltes išpažinau. Užtat daug čia teko padėti iš palaimintojo Bazilijaus dovanų". Septynioliktoj — *svetimoteriavi-*

[58] Žr. *Schröder J. F.* Gesetzte und Gebräuche des talmudisch-rabinischen Judentums (1851) III skyrių. Šis veikalas lenkiškai išverstas žinomojo mūsų hebraisto vysk. nominato *J. Gintilos*. Vertimas tebėra rankrašty Kauno kapitulos bibliotekoj. Juo mes ir naudojomės.

mo — kankykloj buvo dar prasčiau, „nes čia tik po didelio ginčo vos ne vos beatvadavo mane šventieji angelai", — atvirai prisipažįsta šv. Teodora. Užtat tris paskutines: 18-ąją — *sodomiškos nuodėmės,* 19-ąją — *klaidatikystės* ir 20-ąją — *negailestingumo* yra praėjus šventoji „be vargo".

Prie šio pasakojimo pridėta ir atitinkami piešiniai, iš kurių matos, kaip šv. Bazilijaus maišelis, artėjant į paskutinę kankyklą, vis plonėja ir tuštėja [59].

Ši pomirtinė šv. Teodoros kelionė po kankyklas jautrioms rusų sieloms daro stipraus įspūdžio ir palengva verčia manyti, kad panašią kelionę turės atlikti ir visos kitos pravoslaviškai tikėjusios vėlės. Bet šis tikėjimas neturi aiškaus dogminio pagrindo.

Man rodos, kad panašių silpnai pagrįstų legendų apie pomirtinį vėlių būvį esama ir katalikų tarpe.

Minčius. Kur bus nebuvę?.. Daugiausia jų paskleidęs kažin ar tik nebus žymiausis viduramžių poetas Dante savo „Dieviškojoje komedijoje". Norėdamas aprašyti kelionėj po užkarstinį pasaulį matytus dalykus, jis suprato, kad su grynai dvasinėmis bekūnėmis vėlėmis neįstengsiąs sukurti savo poemos, nes negalėsiąs jų tinkamai atvaizduoti. Kas gi beliko jam daryti? Gi teko atsitraukti bent kiek nuo Bažnyčios mokslo apie vėles ir prileisti, kad jos, atsiskyrę nuo kūno, įgauna kitą, *subtilesnį, eterinį* kūną, kuris suteikia joms ir tam tikrą matomybę, ir panašumą į jų išvaizdą, turėtą prieš mirtį. Tai prileidęs galėjo jau Dante vaizduoti ne tik pačias vėles, bet ir jų kaltes, nusidėjimus, kovas ir kitką. Tuo būdu iš „Dieviškosios komedijos" ir pasklido nemaža legendų apie atsiskyrusių nuo kūno vėlių gyvenimą.

Kitas sunkiai sukontroliuojamų žinių šaltinis apie vėles — tai per daug laki kai kurių teosofų, okultistų bei spiritistų vaizduotė. Paskaitę, pvz., *Swedenborgo, Allano Kardeco, Blavatskajos* ir kitų raštus, rasime ten apie vėles pripasakota netikėtiniausių nesąmonių.

Rūpėjo tasai klausimas ir viduramžio filosofams. Eidami natūraliu dedukcijos keliu, jie yra priėję ne vieną išvadą tame dalyke, pvz., apie vėlių prigimtį, jų pažinimą,

[59] Šios žinios imtos iš knygutės „Choždenije sv. Feodory po mytarstvam", išleistos Maskvoj 1844 m. ketvirtu leidimu. Iš šio matom, kad ji Rusijoj buvo plačiai pasklidus ir mielai skaitoma.

jų veikimą ir kitką. Skaitytojai tas žinias surinktas ir susistematintas gali rasti neseniai išleistam Jo Eminencijos kardinolo Lépicier veikale [60]. Gerbiamas autorius bando čia išspręsti ne vieną svarbų klausimą, pvz., ar bekūnės vėlės gali tarpusavy susišnekėti ir kuriuo būdu? Ar jos gali mums pareikšti savo mintis? Ar jos gali veikti materialius daiktus? Ar galima vėlėms priskirti spiritizmo fenomenai? Ir t. t., ir t. t.

Garbusis mokslininkas vienas šių problemų išsprendė teigiamai, kitas — neigiamai. Pvz., spiritizmo fenomenus jis priskiria *ne vėlėms,* bet *velniams* [61]. Apskritai kas norėtų susipažinti su viduramžio racionaline psichologija, jos metodais ir pasiektais rezultatais, ras šiame veikale nemaža įdomių žinių.

Šia proga negaliu palikti nepriminęs ir kito naujo veikalo apie vėles, parašyto kun. *Ed. Montier.* Jis išleistas 1934 m., bet rašytas Didžiojo karo metu. Mat tuomet beveik kiekviena prancūzų šeima nešiojo gedulo rūbą netekusi tėvo, brolio, vyro, sužadėtinio, draugo ir buvo nusiminus. Norėdamas tuos nusiminėlius paguosti, kun. Montier ir pavadino savo knygą „Mirtis guodėja" [62].

Kuri gi yra jos pagrindinė mintis? Gi ši, kad mirusieji *malonės būvyje* nėra jokie vargšai, kad anaiptol — jų likimas reikia laikyti *pavydėtinu.* Šis teigimas kaip raudonas siūlas tęsiasi per visą šį veikalą.

Pažymėjęs pradžioje, kad mūsų mirusieji yra gražūs, skaistūs, ramūs, laimingi, autorius įrodinėja toliau, kad jie mus mato, girdi, yra arti mūsų, mus myli, mus supranta, mums yra atsidavę, mūsų laukia ir rengiasi mus sutikti.

Visas šis veikalas parašytas lengvai, aiškiai, jautriai, persunktas viena liturgiška mintimi, kad mirtis „neatima gyvenimo iš mūsų, bet tik jį pakeičia" (vita mutatur, non tollitur). Gaila vien, kad drąsios autoriaus tezės ir viliojančios pomirtinio gyvenimo perspektyvos nėra tinkamai įrodytos ir todėl labiau panėši į subjektyvius autoriaus spėliojimus negu į pozityvinę teologinę tiesą.

Dievaitienė. Neseniai „Lietuvos aide" (1935 m. 46 numery) radau šitokią žinią:

---

[60] *Card. Lépicier.* Le monde Invisible. Le spiritisme en face de la théologie catholique.— MCMXXXI, Desdlée, Brouwer et Cie Paris.

[61] Plg. *Card. Lépicier.* Op. c.— P. 197—198.

[62] *Montier Ed.* La Mort Consolatrice.— Paris, „Collection Credo" Edition „Education Intégrale", 1934.— P. 175 in-16.

„Anglų laikraščiai plačiai rašo apie 58 metų amžiaus sodininką Puckeringą, kuris operacijos metu mirė, matė „kitą pasaulį“ penkias minutes, kurias buvo miręs, ir paskui buvo atgaivintas. Per sunkią operaciją Puckeringo širdis visai neveikė. Gydytojai, pradėję ją masažuoti ir padarę tam tikrų įtrėškimų, širdį vėl atgaivino. Žmogus, kuris grįžo iš mirusiųjų, šitaip pasakojo apie savo įspūdžius anapus grabo.

Apie savo viziją jis kalba visai ramiai. Jis prisipažįsta, kad prieš operaciją jautė lyg ir mirties baimę. Dabar mirties jis visai nebijo. Jo matyta vizija buvo šitokia. Jam atrodė, kad jis žiūri į kažką panašų į menę, nors neprisimena matęs lubas ar sienas. Šviesa buvo gana aiški, ir jis matė daugybę žmonių. Žmonės stovėjo ratu, ir jis pastebėjo, kad jų tarpe nėra vaikų. Visi jie atrodė natūraliai sveikais veidais ir buvo apsirengę maždaug kaip žemėje. Jam gilaus įspūdžio padarė laimė, kuri spindėjo jų veiduose. Ji buvo tokia didelė, kad jis būtų visiškai nenusiminęs, jei būtų pas juos pasilikęs. Tarp ratu stovinčių žmonių jis pastebėjo du ar tris draugus iš savo gyvenamo kaimo, kurie buvo anksčiau mirę. Vienas buvo miręs prieš septynerius metus. Nors visi jie, rodos, jį sveikino, tas, anksčiau mirusysis, linkčiojo galva ir šypsojosi. Esą mirusiųjų laimė jį imte perėmė, ir jis dabar yra visiškai nustojęs mirties baimės.

Puckeringo duktė laikraščių atstovams pareiškė, kad jos tėvas, atgavęs sąmonę, tuoj paklausė apie savo prieš 15 metų mirusios žmonos sveikatą, paskui apie kitus seniau mirusius žmones. Apie juos jis kalbėjo kaip apie dar gyvenančius asmenis.

Ta proga anglų laikraščiai pažymi, kad vienas amerikiečių kapelionas, kuris irgi buvo miręs, o paskui buvo atgaivintas, panašiai susižavėjo mirtimi. Jis tvirtino, kad mirties veiksmas buvo vienas iš maloniausių ir jaudinamiausių jo gyvenimo patyrimų, kupinas džiaugsmingų jausmų.“

Ką manyti apie tuos čia paminėtus pomirtinio gyvenimo regėjimus?

Minčius. Man teko neseniai viename dienrašty skaityti mokslo feljetoną vardu „Mirties paslaptis“. Ten tvirtinama, kad *mirtis yra gyvybės priešingybė.* Jei žinotumėm, kas yra gyvybė, galėtumėm atsakyti ir į klausimą, kas yra mirtis. Bet, deja, šių dienų biologija, kuri spe-

cialiai tyrinėja gyvybės problemą, į klausimą, kas yra gyvybė, turi labai daug atsakymų, bet tarp jų nėra nė vieno, kuris būtų galima laikyti pilnai patenkinamu. Iš čia pigu suprasti, kad ir mirtis, nežiūrint jos universalumo ir kasdieniškumo, vis dar tebėra moksliškai neišaiškinta net ir biologijos atžvilgiu, nekalbant jau nieko apie filosofijos požiūrį į ją.

Mokslas tik seniai nustatė, kad mirtis yra gan painus dalykas ir galbūt net painesnis negu gyvybė. Pirmiausia reikia atminti, kad mirtis neateina ūmai, o susidaro iš ilgos atskirų mirimo procesų eilės. Be paprastos *žmogaus mirties,* mokslas nurodo ir atskirų organų bei kūno audinių mirimus, kurie paprastai vieni su kitais nesutampa. Griežtai imant, mirtis visą laiką lydi gyvybę, ir greta visų gyvybės procesų — narvelių ir audinių gimimo, augimo raidos — paraleliai eina kiti, skilimo, skaidymosi, senimo, stingimo, mirimo procesai. Kai tie visi procesai prieina prie galo, tuomet įvyksta tikroji organizmo mirtis.

Paprastai manoma organizmą mirus, kai širdis nebeplaka, kai plaučiai nebekvėpuoja. Bet ir tiems procesams pasiliovus, organizmas dar gali kurį laiką gyvuoti, ką ir parodo dirbtiniai organizmo atgaivinimai, vartojant širdies masažą ir kitokias fizines priemones. Turint tai galvoje, nesunku išaiškint ir aukščiau minėtieji Puckeringo regėjimai. Jie nebuvo jokie *pomirtinio pasaulio regėjimai,* bet psichiški gyvojo žmogaus būviai, panašūs į paprastus sapnus bei haliucinacijas. Dėl matymo Puckeringas galėjo matyti vaizdus, kuriuos jis sakėsi matęs, bet kadangi jis dar *tikrai nebuvo numiręs,* tad tie vaizdai neturėjo nieko bendra su pomirtiniu pasauliu. Matymas pažįstamų mirusiųjų asmenų yra paprasčiausias dalykas, nesyk atsitikęs ir man pačiam sapne. Tas lengvai gali atsitikti ir narkozės būvy, sunkios operacijos metu, kaip tai, rodos, ir buvo atsitikę su Puckeringu. Iš tikros mirties prie gyvybės natūraliu keliu negrįžtama; kas tikrai miręs, tas gyvybę tegal atgauti vien per stebuklą, nes gyvybė atsirasti tegal tiktai iš gyvybės *(omne vivum ex vivo).* Taigi ir Puckeringas dėl to tik „teatgijo", kad jis *nebuvo dar tikrai numiręs,* vadinas, *į pomirtinį pasaulį dar nepatekęs.* Visi jo pasakojimai apie savo regėjimus neatrodo paremti objektyvia realybe ir todėl šiek tiek kritiškesnio proto patenkinti negali. Kas norėtų gauti apie pomirtinį gyvenimą daugiau tikrų žinių, turėtų kreiptis ne į dailias legendas, ne į spiritistų svajones, ne į jautriaširdžius

guodimus, ne į filosofines teorijas ir ne į subjektyvius žmonių regėjimus, bet į autentiškąjį tame dalyke Katalikų Bažnyčios mokslą. Jį, tariuos, T. Serafinas neatsisakys mums turbūt nors trumpai išdėti.

T. Serafinas. Dogmatinis Katalikų Bažnyčios mokslas apie žmogaus mirtį ir mirusiųjų vėles yra gan trumpas ir nepainus. Jis galima sutraukti į šias tezes:

1. Žmogus, Dievo sukurtas, turėjo nemirybės dovaną.
2. Mūsų kūno mirtis yra gimtosios nuodėmės padarinys.
3. Vėlė per mirtį, atsiskyrus nuo kūno, tuojau būna Dievo teisiama [63], bet ir nuteista nepaliauja gyvavus kaip protinga ir nemiri dvasia [64].
4. Kaip žemiškų žmonių gyvenimas, taip ir pomirtinių vėlių likimas yra nelygus; jis pareina nuo užbaigto gyvenimo nuopelnų.
5. Nuplautų švento krikšto ir mirusių be jokios nuodėmės vėlės eina *į dangų,* mirusių sunkioj nuodėmėj — *į pragarą;* mirusių malonės būvy, bet su mažomis nuodėmėmis arba dar neatsilyginusių Dievui už užsitrauktas pabaudas — *į skaistyklą.*
6. Būdamos skaistykloj, vėlės negali įsigyti jokių nuopelnų, bet Bažnyčios maldos ir joms gyvų žmonių skiriamos mišios, atlaidai bei kitokie geri darbai gali palengvinti jų buvimą skaistykloj.
7. Išbuvę skaistykloj joms Dievo skirtą laiką, vėlės perkeliamos į dangų [65].

Štai žymiausios tezės, kurias mūsų Bažnyčia skelbia apie vėles ir jų pomirtinę būklę. Šis padavime išlaikytas mokslas buvo paskelbtas visuotiniame Tridento susirinkime. Atskiros to mokslo dalys buvo aikštėn keliamos ir anksčiau.

Minčius. Iš šio trumpo T. Serafino pranešimo tikrai matom, kad katalikų mokslas tame dalyke yra trumpas ir kategoriškas. Jei čia ko trūksta, tai nebent griežtesnio apibrėžimo, kas yra dangus, pragaras ir skaistykla: ar tai trys atskiros vėlėms skirtos *vietos,* ar trys atskiri jų *būviai?*

---

[63] „Juk visi turėsime stoti prieš Dievo teismą" *(Rom 14, 10).*

[64] „Ir dulkės sugrįš į žemę, iš kurios yra, ir dvasia grįš atgal pas Dievą, kurs ją davė" *(Koh 12, 7).*

[65] Žr. *Denzinger.* Enchiridion Symbolorum.— Ed. 12.— Freiburg im Br., Herder, Index systematicus, XIV a.

T. Serafinas. Bažnyčia šio klausimo iki šiol iškilmingai dar nesprendė, bet katalikų teologai yra linkę manyti, kad arčiau tiesos būsią dangų, pragarą ir skaistyklą laikyti ne vien vėlių *vietomis,* bet ir jų *būviais*[66]. Bažnyčia jiems tame dalyke tyliai pritaria.

Ginčys. Vadinas, teologai skiria vėlėms tris vietas: dvi *amžinas* — dangų ir pragarą, ir vieną *laikiną* — skaistyklą. Dėl pirmųjų dviejų senovėje krikščionijoje nebuvo jokių nesutikimų. Bet atsiskyrus Rytų Bažnyčiai nuo Katalikų, o ypač nuo Reformacijos laikų smarkiai susiginčyta dėl skaistyklos. Lutheris ir Kalvinas ją griežtai neigė. Pirmasis vadino ją „gryna velnio šmėkla" (mera diaboli larva), antrasis — „pragaištinguoju šėtono prasimanymu" (exitiale satanae commentum). Šiandien kai kurie protestantai kad ir pripažįsta tūlą vidurinį būvį tarp dangaus ir pragaro, bet „skaistyklos" vardo vengia. Panašiai elgias ir pravoslavai, kaip tai matėm iš p. Ivanovo papasakotos legendos apie šv. Teodorą. Taigi būtų įdomu išgirsti, kaip katalikų teologai įrodinėja skaistyklos buvimą?

T. Serafinas. Kiekviena tiesa visuomet atsiranda *anksčiau negu jos įrodymai.* Taip yra ir su skaistyklos dogma. Senumo, galima sakyti, ji yra net senesnė už pačią Kristaus Bažnyčią. Ji jau pasirodo Senajame Įstatyme. Jos pėdsakų randam ir pirmais krikščionijos amžiais. Vienas iš seniausių Bažnyčios rašytojų *Tertulianas* (160—240) mini, kad ir neaiškiai, skaistyklą, rašydamas: „Mirties metinėse mes atnašaujame aukas už mirusiuosius". Kitur tas pats autorius pasakoja apie vieną našlę, kuri „meldusis už savo vyro vėlę[67] ir maldavusi jam atvėsio". Taigi jo jau tikėta, jog esama vietos, kur už mažesnius nusidėjimus atlyginama Dievo teisybei kentėjimais.

Kitas rašytojas ir Bažnyčios Tėvas šv. *Kirilas Jeruzalimietis,* aprašydamas anų laikų mišių auką, sako: „Paskui mes meldžiamės už mirusius mūsų brolius, giliai tikėdami, kad paaukotoji malda suteiks pagalbos jų vė-

[66] Žr. *Tanquerey.* Synopsis theol. dogm. spec.— Vol. 3, ed. 14.— 748: Purgatorium est *locus* et *status.* Ten pat panašiai išsitaria ir apie dangų ir pragarą.

[67] Tikslesnes citatas žr. Tanquerey'o veikale „Synopsis theol. dogm. spec.— Vol. 3.— 751.

lėms". Panašiai rašo ir *šv. Efraimas* savo testamente, prašydamas, kad 30-tą dieną po jo mirties būtų padarytas jo paminėjimas, nes „gyvųjų aukos padeda mirusiems".

Tokias pat mintis randame išreikštas seniausiose liturgijose ir įbrėžtas antkapiuose bei paminkluose.

Nuo šv. Augustino laikų (384—430) skaistyklos idėja labiau aiškėja ir gilyn įsminga krikščionių sąmonėn. Šis mokslininkas jau aiškiai kalba apie „skaistinamąją ugnį" [68], apie *laikinas bausmes* tiems, kurie nebuvo nei tiek geri, kad tų bausmių nebūtų reikalingi po mirties, nei tiek blogi, kad tos bausmės po mirties jiems nieko nebepadėtų.

Šį šv. Augustino mokslą dar aiškiau išdėstė jo sekėjai *šv. Cezarijus Arlietis* ir *šv. Grigalius Didysis.*

Viduramžio scholastikai *skaistyklos neigimą* visi vienu balsu laikė absoliučiai smerktina klaida. Garsusis kard. *Bellarminas,* polemizuodamas su protestantais, skaistyklos neigėjais, ironiškai išsitarė, kad skaistyklos jie galį nebijoti, nes ten nepateks; daug labiau turėtų jie bijoti pragaro, nes kaip dogmatinės tiesos neigėjai labai lengvai gali ten patekti [69].

Kad šis padavimo išlaikytas mokslas apie skaistyklą turi rimtos paramos Biblijoj, įrodoma šiais Šventraščio tekstais:

1. Senojo Įstatymo Antrojoj Makabiejų knygoj skaitome apie Judą Makabiejų: „Padarius rinkliavą, jis nusiuntė dvylika tūkstančių drachmų sidabro į Jeruzalę, kad būtų paaukota nuodėmės auka už mirusius, turėdamas gerų ir pamaldžių minčių apie prisikėlimą. (Nes jei jis nebūtų turėjęs vilties, kad kritusieji kelsis, tai *rodytųsi nebereikiama ir tuščia melstis už mirusius.)* Be to, jis turėjo galvoje, kad tiems, kurie užmigo pamaldžiai, yra atidėta geriausia malonė. Taigi *šventa ir išganinga yra mintis melstis už mirusius,* kad jie būtų išvaduoti iš nuodėmių" *(2 Mak 12, 43—46).*

Iš čia aišku, kad ir Judas, ir žydų tauta, ir pats šios knygos autorius buvo giliai įsitikinę, jog maldomis ir aukomis galima padėti mirusiems. Vadinas, jų tikėta, kad esama skaistyklos, nes čia kalbama apie tuos, kurie *pamaldžiai* yra mirę, t. y. malonės būvyje, ir dėl to jie nėra patekę pragaran, o betgi jie reikalingi išgelbėjimo iš nuodėmės, taigi nėra dar patekę į dangų.

---

[68] *Ignis purgatorius,* iš kur paskui ir sudarytas daiktavardis *purgatorium* — skaistykla.

[69] *Card. Bellarminus.* De purgatorio, 1 c. 1—15.

2. Naujajame Įstatyme randame žinomą tekstą: „<...> kas kalbėtų prieš Šventąją Dvasią, tam nebus atleista nei šiame, nei būsimajame gyvenime“ *(Mt 12, 32)*. Iš čia aišku viena, kad esama nuodėmių, kurios yra atleidžiamos būsimajame gyvenime. Vadinas, šalia šiojo gyvenimo esama dar ir būsimojo, kur gaunama kalčių atleidimas. Bet pragare nuodėmės neatleidžiamos, o danguje vėlės nuodėmių neturi. Taigi nuodėmės tegali būti vėlėms atleidžiamos vien skaistykloj.

Kitoj vietoj kalbėdamas apie pamokslininkus, mėgstančius prie tikro mokslo priplakti ir įvairių žmogiškų tuštybių, šv. Paulius sako: „Teismo diena jį iškels aikštėn, nes ji pasirodys ugnimi ir ugnis ištirs, koks kieno darbas. Kieno statybos darbas ant to pamato išliks, tas gaus užmokestį. O kieno darbas sudegs, tas praras užmokestį, jis pats išsigelbės, bet tartum per ugnį“ *(1 Kor 3, 12—15)*. Kai kurie Bažnyčios Tėvai šią sunkiai suprantamą vietą taiko skaistyklai. Pvz., šv. Augustinas, kuris dvejopoj čia minimoj ugny pripažįsta ir dvejopą liepsną: vieną — pragaro, kitą — skaistyklos.

Galop už skaistyklos buvimą kalba ir sveikas žmogaus protas. Mat, Šventraščio liudijimu, į dangų „nepateks, kas netyra“ *(Apr 21, 27)*. Bet tarp mirštančių žmonių rasis ne vienas, kurio vėlėje bus tūlo sutepimo, neleidžiančio jai tuojau įeiti į dangų. Iš kitos šalies, bus ir tokių vėlių, kurių sutepimai nebus taip dideli, kad jos reiktų visiškai iš dangaus pašalinti. Taigi bus vėlių, kurios, atsiskyrę nuo kūno, nepateks tuojau nei į dangų, nei į pragarą, bet turės kurį laiką būti valomos skaistykloj nuo mažesnių ydų bei netobulybių.

Galop ir patys žmonės yra reikalingi priemonių, žadinančių juos gerai atlikti savo pareigas. Jei nebūtų skaistyklos, kur žmonės turės atsilyginti už savo mažas kaltes ir apsileidimus, jie mažų nuodėmių visai nė nesisaugotų, nė kreiptų į jas dėmesio. Dabar gi skaistykla nuolat jiems primena, kad reiks su Dievu atsiskaityti ne tik už sunkiąsias kaltes, bet ir už mažiausias, ne tik už nedorus darbus, bet ir už blogus žodžius, ir net už blogas mintis. Mūsų didis ganytojas vysk. Valančius ne be reikalo žmones perspėdavo: „Jei doros nepaisysit, teksit Dievui nusvilę...“ Taigi skaistykla yra didelė dorovės mokykla ir drauge brangi Dievo dovana, už kurią mes turėtumėm karštai Jam dėkoti, nes jei jos nebūtų, tai kaip

mes, pilni silpnybių, bedrįstumėm po mirties stoti Dievo akivaizdoje?..

Minčius (T. Serafinui). Esu pastebėjęs, kad mūsų inteligentai neturi aiškaus supratimo apie skaistyklą. Taigi būk gerutis, Tėveli, ir paaiškink kiek platėliau, kurios bausmės vėlėms skaistykloje yra uždedamos, ar jos sunkios ir kaip ilgai tęsiasi?

T. Serafinas. Pačiam Dievui nieko tame dalyke neapreiškus, Katalikų Bažnyčia nieko apie tai dogmatiškai nė neskelbia. Tylint gi Bažnyčiai, teologams telieka kalbėti vien savo vardu. Jie tai ir daro ir dažnai prieina tikrai neabejotinų išvadų, pvz., manydami, kad vėlės skaistykloje yra tikros savo išganymu, kad jos ten nebenusideda. Ši išvada remias tuo, kad priešinga jai Lutherio nuomonė yra Bažnyčios pasmerkta.

Panašiai tikra laikoma ir kita teologų nuomonė, kad vėlės skaistykloje *nemato Dievo veido.* Jos ten apgailestauja, kad per savo kaltes, apsileidimus bei atšalimą trumpesniam bei ilgesniam laikui yra netekę tos aukščiausios laimės.

Ar vėlės kenčia skaistykloje ir *ugnies bausmę,* teologų nuomonės nevienodos: Rytų teologai ugnies bausmę *neigia* manydami, kad vėles kankina dvasios kančios ir tam tikra tamsa. Vakarų teologams atrodo panašesnė į tiesą *ugnies bausmė*[70].

Bet ar skaistyklos pabaudos bus sunkesnės ar lengvesnės, vėlės kantriai priims jas nemurmėdamos kaip einančias iš Dievo valios, juoba kad išganymo viltis pasaldins visus jų kentėjimus.

Skaistyklos kančių *ilgumas* taip pat nežinomas. Manoma tik, kad su pasaulio teismo diena pasibaigs ir visa skaistykla[71].

Dievaitienė. Kad ir nebūtų ugnies skaistykloj, vis dėlto joje, kaip už kaltes baudimo vietoje, manau, turės būti didesnių ar mažesnių sielvartų ir kentėjimų, nes kaltė ir bausmė visuomet mus lydi kaip šešėlis. Bažnyčios

[70] Plg. *Tanquerey A.* Op. c.— P. 733—758. Tačiau naujausieji teologai teisingai nurodo, kad kai kurie pamokslininkai, vaizduodami skaistyklos kančias, *daug perdeda,* todėl ir pataria jiems „skaistyklos neversti pragaru".

[71] Plg. *Tanquerey A.* Op. c.— P. 755.

nurodymu jos bus laikinos ir gyvųjų aukomis, maldomis bei gerais darbais galės būti palengvinamos ir sutrumpinamos. Žinodami tai, mes, tikintieji katalikai, naudojamės tomis priemonėmis, norėdami savo brangiems mirusiems kiek galėdami padėti.

T. Serafinas. Tai labai kilnus ir tikrai krikščioniškas paprotys. Katalikų Bažnyčia mielai jį palaiko. Dėlei to kiek kartų ji plačiau atveria savo globai paliktus Kristaus malonės šaltinius (pvz., jubiliejų metais), niekuomet neužmiršta pažymėti, kad pelnomieji atlaidai galima paaukoti *ir vėlėms,* skaistykloje esančioms. Tuo mums juo labiau priderėtų pasinaudoti, nes, bendru teologų išmanymu, vėlės skaistykloje iš savo šalies meldžiasi už mus.

Kaip aukščiau nurodyta, skaistykla yra vėlėms atsilyginimo vieta Dievo teisybei už savo kaltes. Jei nebūtų buvę gimtosios kaltės, mirtis nebūtų įėjus į pasaulį; jei vėlės, gyvendamos kūne, nebūtų nusikaltusios, nebūtų joms tekę skaistykloje valytis. Vadinas, mirtis ir skaistykla kad ir nesudaro didžiausio pikto pasauly, vis dėlto yra tiesioginis moralinio pikto bei nuodėmės padarinys. Daug baisesnė už jiedvi yra trečia — hiperfizinio pikto pasėka. Tai — *pragaras.* Plačiau pasikalbėti apie jį šiandien nebebus laiko. Taigi atidėkim tai rytdienai.

* * *

Nuo jūros pakilo maloni vėsa. Toli horizonte pro tirštoką rūką nėrės jūron saulė. Rūkai, sugėrę jos spindulius, leido akims žiūrėti į raudoną jos diską. Štai jis jau palietė jūros paviršių. Štai jo tematoma tik pusė. Štai jo beliko tik vienas bespindįs mažytis taškelis. Štai galop dingo ir jis. Jo vietą benurodo tik raudona pašvaistė. Po kiek laiko dingo ir ji.

Pašnekesio dalyviai kurį laiką stovi ir tyli susikaupę. Galop prabyla

Dievaitienė. Nežinau, kaip Tamstoms, bet man atrodo, kad esama nemaža panašumo tarp saulės ir žmogaus gyvenimo. Kaip saulė, jis nušvinta mažyčiu spindulėliu vaiko veidely. Kaip saulė, jis paaugęs kyla į aukštybes. Kaip saulė, jis subrendęs kuria aplink save gyvy-

bę ir grožį. Ilgainiui, kaip saulė, jis ima leistis žemyn ir galop, švystelėjęs paskutinį kartą, pasitraukia nuo šios žemės, eidamas šviesti kitiems pasauliams.

T. Serafinas. Saulę ir žmogų yra neblogai sulyginęs ir vienas mūsų dainių. Štai jo klausimas ir atsakymas saulei:

Kuo gi man esi, saulyt maloni,
Kol mirtis akių dar man negęsia?..
Tu ne vergė, močia ir ne ponia,—
Tu tik miela, nors toloka sesė.
Tu ir aš iš to pat Tėvo gimę,
Jo šviesos mus apsupa vainikai,
Jo savy įspaustą turim žymę,
Jo abu mes esam darbininkai.
Tu ir aš — abu ne sau gyvuojam.
Aplink bendrą mudu centrą skriejam,
Mes ne savo ugnimi žėruojam,
Mes ne sau aplinkui šviesą liejam...

Ginčys. Panašumai parinkti gražūs; užmiršta tik skirtumai: mes greit užgesim, o saulė švies kaip švietus.

T. Serafinas. Astronomai yra kitokios nuomonės; jie mano, kad ilgainiui užgesianti ir saulė, o teologai drąsiai kartoja Šventraščio pranašavimą ne tik apie *naują žemę,* bet ir apie *„naują dangų“,* kur, be abejo, bus ir *nauja saulė*...

1934 06 26.

Septintas pašnekesys

NESIBAIGIAMOJI PIKTENYBĖ — PRAGARAS

Dieve, neleisk man nuo Tavęs
piktai nusigręžti
Maldos žodžiai

Sekančią dieną po pusryčio pašnekesių dalyviai nutarė pasisamdę laivą pasiirstyti po jūrą. Oras šiai ekskursijai buvo tinkamiausis. Vėjas atrodė nuėjęs kažkur snustelėt. Jūra irgi tylėjo nė nekrusteldama. Jos paviršius blizgėjo lyg veidrodžio stiklas. Laivas, dviejų stiprių žvejų varomas, skubiai skriejo tolyn nuo kranto. Apsišarvoję skėčiais nuo saulės, ekskursantai gėrėjos malonia oro šiluma ir jaukia jūros vėsele.

P. Dievaitienė prisiminė Vidužemio jūroj žavinčią Neapolio įlanką su aukštai iškilusiu ugningu Vezuvijum. Ji papasakojo ten iš italo žvejo nugirstą legendą apie tai, kad Vezuvijaus žiotis — tai anga į žemės vidų, kur nuolat kūrenasi negęstamoji pragaro ugnis.

Ginčys. Man rodos, kad ponios italas nieko naujo čia nepasakė: jis tik pakartojo tai, ką žymiausis italų poetas Dante dar viduramžiais yra dainavęs savo „Dieviškojoj komedijoj".

Ivanovas. Ar šią legendą italai ėmė iš Dante's, ar Dante — iš italų, tai toli gražu neaišku. Galėjo būti ir vienaip, ir antraip. Štai, pvz., kad ir rusų tauta: ji gyvena nuo italų labai toli ir apie Dantę maž ką tegirdėjo; o betgi, kaip aš Tamstoms minėjau, ji turi legendą apie vėlių kančias ir pragaro kankyklas. Taigi kažin ar nebus tik panašiau į tiesą, kad šios legendos bendrai yra atsiradę iš senų, plačiai pasauly pasklidusių krikščionijos dogmų apie pragarą.

Minčius. Pasakyti tai mes galėtumėm tik sulyginę tas legendas su minėtomis dogmomis, kaip jos krikščio-

nių teologų yra suformuluotos. Bet, kiek žinau, šio sulyginimo nieks dar nėra padaręs.

Ginčys. Apie pragarą galvojo ne vien krikščionių teologai, bet ir tikintieji filosofai. Taigi, sprendžiant pragaro problemą, reiktų atsiklausti ir vienų, ir antrų.

Keinis. Teologų ne badas, bet ar yra šiandien bent vienas filosofas, kuris rimtai pragaru domėtųs? Man tai atrodo netikėtina...

Ivanovas. Prieš Tamstos netikėjimą aš keliu faktą: štai naujas šių dienų filosofo veikalas, kuriame šalia kitų gražių dalykų radau netrumpą skyrių ir apie pragarą. Jame pilna gilių minčių ir įsidėmėtinų pastabų. Jei sveiki norėtumėt, aš galėčiau iš jo paskaityti vieną kitą ištrauką...

Visi. Prašom, prašom!..

Ivanovas (skaito): *„Filosofinė etika* visai nesidomėjo pragaro problema. Šiąją tegvildeno vien *religinė etika.* Tuo tarpu pragaras yra ne vien *galutinė,* bet *pagrindinė* etikos problema. Jos neišsprendus, etika lieka vien paviršutiniška. Dideliai nuostabu, kad žmonės nūn taip maža temąsto apie pragarą ir taip maža dėl jo tesisieloja. Daugiausia čia kaltas šiandienio žmogaus lengvapėdiškumas. Mat žmogus nūn yra linkęs gyventi paviršutiniškai, ir tuomet pragaro vaizdas jam nesirodo. Pragaro neigimas daro šių dienų gyvenimą per daug jau lengvą, paviršutinišką, neatsakingą...

Pragare glūdi tam tikra antinomija, nes, iš vienos šalies, pragaras atrodo neprileistinas, kaipo priešingas dorovinei žmogaus sąmonei, o iš antros — negalima pragaras ir neigti, nes tai priverstų mus paneigti ir žmogaus asmenybę, ir laisvę. O paneigus asmenybę ir laisvę, lengva paneigti ir pats pragaras. Pragaro nėra, jei asmenybė nepriklauso amžinybei. Pragaro nėra, jei žmogus yra nelaisvas ir gali būti priverstas gera daryti. Iš čia matom, jog pragaro idėja ontologiškai yra susijus su laisve ir asmenybe. Kad ir atrodo paradoksas, tačiau pragaras yra dorovinis žmogaus dvasios laisvės postulatas. Pragaras reikalingas ne tam, kad teisybė gautų viršų ir nedorieji taptų nubausti, bet tam, kad žmogus nebūtų varu įstumtas dangun. Kitaip sakant, žmogus turi dorovinę teisę

laisvai pasirinkti sau verčiau pragarą negu rojų. Čia tai ir glūdi dorovinis pragaro pagrindas ir pateisinimas.

Pragaras yra prileistinas ta prasme, kad žmogus *gali panorėti pragaro,* palaikyti jį *vertesniu už rojų,* jaustis pragare *jaukiau negu rojuj.* Pragaro idėjoj reiškias aštrus įtemptas asmenybės bei jos nepanaikinamumo jausmas. Amžina asmenybės žūtis ir yra jos *buvimas joj pačioj, jos absoliutinė vienatvė.* Pragarą sudaro tai, kad asmenybė nenori atsisakyti nuo tos vienatvės. Pragaras yra *negalinčios iš savęs išeiti sielos būvis,* kraštutinis jos *egocentrizmas, pikta ir tamsi vienatvė* bei galutinis *nebegalėjimas mylėti.* Pragaras sudaro ir organizuoja sielos atskyrimą nuo Dievo, nuo pasaulio ir nuo kitų žmonių. Pragare vėlė yra nuo visų ir viso ko atskirta ir drauge visiems ir visam kam pavergta. Pragaras nėra Dievo veikimas sielai, bet to *veikimo nebuvimas,* visiškas jos atkritimas bei *atsiskyrimas nuo Dievo...*"

Panašių minčių paberta čia didelė daugybė. Jos tuo įdomios, kad parodo, kaip šių dienų inteligentas krikščionis bando spręsti pragaro klausimą.

Minčius. Būtų įdomu sužinoti, iš kur imtos šios citatos?

Ivanovas. Jos imtos ne iš kurio teologijos traktato, ne iš asketiško veikalo bei kunigiško pamokslo, tik iš naujos žinomo rusų filosofo Berdiajevo knygos „Apie žmogaus paskyrimą" [72].

Minčius. Šio mintytojo vardas man irgi yra žinomas. Vieną kitą jo veikalą aš esu net skaitęs. Jo „Naujieji viduramžiai" padarė man nemenko įspūdžio. Tačiau netrūksta jo raštuose ir paradoksų, su kuriais sunku sutikti. Kalbant bendrai apie pragarą, naudinga yra žinoti ir Berdiajevo nuomonė apie jį. Bet dar svarbesnis mums yra Katalikų Bažnyčios mokslas apie šį dalyką. Tariuos, T. Serafinas neatsisakys mus apie tai platėliau painformuoti.

T. Serafinas. Mūsų Bažnyčios mokslas apie pragarą yra labai trumpas. Jis nėra jos prasimanytas, bet

[72] Žr. *Berdiajev N.* O naznačeniji čeloveka.— Paryž, 1931.— P. 236—303.

iš Dievo gautas. Dievas gi apie pragarą tiek tik teapreiškė, kiek žmogui būtinai reikėjo žinoti. O būtinai žinoti žmogui tereikėjo tik šie trys dalykai:

1) kad pragaras tikrai yra,
2) kad į jį patenka žmonės, mirę sunkioj nuodėmėj, ir
3) kad buvimas pragare pakliuvusiems į jį labai skaudus ir amžinas.

Ginčys. Dievo buvimo įrodymų yra daug, bet *pragaro buvimo* įrodymo man nepavyko rasti. Labai norėčiau išgirsti jų bent vieną.

T. Serafinas. Dievo buvimo įrodinėjimais užsiiminėjo daugiausia *filosofai,* pragaras įrodinėti teko *teologams.* Kiek šie yra parašę traktatų apie *pastaruosius dalykus* (de novissimis), tiek yra pateikę ir pragaro buvimo įrodymų. Kaip visi teologiški įrodymai apskritai, taip ir šie remias Šventraščio tekstais ir Bažnyčios padavimais.

Jau ir seniausiose Biblijos knygose yra minima Dievo teisybė, amžinai baudžianti nedoruosius: „Tavo teisybė yra amžinoji teisybė" *(Ps 118(119), 142).* Pradedant pranašų laikais, nesibaigiamos bausmės nusidėjėliams minimos dažnai ir aiškiai. Pvz., Danielius pranašas, be atsikėlimo iš numirusių, pranašavo ir amžinas bausmes. „Daugelis tų,— rašo jis,— kurie miega žemės dulkėse, pabus, vieni amžinam gyvenimui, kiti sugėdinimui, kad matytų jį visuomet" *(Dan 12, 2).* Hebrajiškam tekste pastarasis posakis išreikštas vienu žodžiu (sugėdinimui *„amžinam"*), kaip to ir pats teksto paralelizmas reikalauja. Bet ir Vulgatos tekstas toj vietoj tą pat reiškia. Taigi amžinam gyvenimui priešpastatomas „amžinas sugėdinimas" bei pragaras.

Kad gėrų ir blogų likimas po mirties yra nelygus, tai yra, galima sakyti, Senojo Įstatymo aksioma. Kad ji taptų dar vaizdesnė, Išminties knygos autorius deda į pragaran pasmerktųjų lūpas šiuos dorų ir nedorų likimo palyginimus: „Jie (nedorieji) sakys sau vieni, gailėdamies ir dvasios suspaudime vaitodami: Tai tie, kuriuos mes kitados laikėme pajuoka ir pasityčiojimo dalyku. Neišmanėliai! Mes laikėme jų gyvenimą beprotybe ir jų galą — negarbe. Štai kaip jie paskaityti tarp Dievo vaikų ir jų dalia tarp šventųjų. Taigi mes išklydome iš tiesos kelio, mums nešvietė teisybės šviesa ir pažinimo saulė mums neužtekėjo. Mes pavargome neteisybės ir prapulties kelyje

<...>, Viešpaties gi kelio nežinojome. Ką mums padėjo puikybė? Ar ką mums atnešė pasididžiavimas turtais? Visa tai praėjo kaip šešėlis...“ [73]

Vulgata čia dar prideda:

„Taip kalba pragare nusidėjėliai...“

Vadinas, dėl pragaro buvimo abejoti netenka. Jis tikrai yra paties Dievo apreikštas.

Dar aiškiau tą pačią tiesą patvirtina Naujasis Įstatymas. Atitinkamų tekstų čia randas daugybė. Pačių kategoriškiausių Kristaus posakių apie pragarą yra vienuolika. Pvz., apie piktžodžiautojus Šv. Dvasiai pasakyta, kad „kas piktžodžiautų Šventajai Dvasiai, tam *amžiais nebus dovanota,* ir jis bus kaltas *amžina nuodėme“ (Mk 3, 29);* netikį žydai bus „išmesti laukan į tamsybes“, kur „bus verksmas ir dantų griežimas“ *(Mt 8, 12);* piktintojai bus įmesti „į pragarą, į negęstančią ugnį“ *(Mk 9, 44);* negailestingieji beširdžiai išgirs teismo dieną iš Kristaus neatmainomą pasmerkimą: „Eikite šalin nuo manęs, prakeiktieji, į amžinąją ugnį“ *(Mt 25, 41)* ir t. t.

Ivanovas. Naudinga tvirtai tikėti, kad pragaras yra, bet dar svarbiau žinoti, kuriems žmonėms ir už kurias kaltes jis skiriamas?

T. Serafinas. Naujajame Testamente nesunku rasti tiesioginis į tai atsakymas. Pirmieji, kurie kreipės su tuo klausimu į šv. Paulių apaštalą, buvo Korinto ir Galatijos krikščionys. Korintiečiams šv. Paulius atsakė šiais žodžiais:

„Argi nežinote, kad neteisieji nepaveldės Dievo karalystės? Neklyskite! Nei ištvirkėliai, nei stabmeldžiai, nei svetimautojai, nei iškrypėliai, nei vagys, nei gobšai, nei girtuokliai, nei keikūnai, nei plėšikai nepaveldės Dievo karalystės“ *(1 Kor 6, 9—10).* O galatams tas pats apaštalas pateikė dar pilnesnį pragaran vedančių „kūno darbų“ sąrašą. Jin įeina: „<...> ištvirkavimas, netyrumas, gašlavimas, stabmeldystė, burtininkavimas, priešiškumas, nesantaika, pavyduliavimas, piktumai, vaidai, nesutarimai, susiskaldymai, pavydai, girtavimai, apsirijimai ir panašūs dalykai. <...> kurie taip daro, nepaveldės Dievo karalystės“ *(Gal 5, 19—21).*

---

[73] *Išm 5, 3—9, 14.*

Remdamiesi tais šv. Pauliaus sąrašais, vėlesnių amžių teologai praminė šias kaltes bendru *mirtinųjų nuodėmių* vardu. Pavadinimas visai tikęs, nes visos jos atima žmogui dvasios gyvybę ir skandina jį amžinojon prapultin.

Dievaitienė. Kai aš buvau maža, man kiekviena nuodėmė atrodė didelė. Yra ir suaugusių, panašiai manančių. Bet savo esme mažoji nuodėmė nuo didžiosios bei mirtinosios skirias kaip dangus nuo žemės. Todėl, norint išvengti sąžinės neramumų, reikia jos mokėti atskirti vieną nuo antros. Kitaip sakant, gerai žinoti, *kas yra mirtinoji nuodėmė.* Nes, to nežinant, žmonių sąžinė kartais baisiai suklysta laikydama dideles nuodėmes mažomis arba mažas — didžiomis.

T. Serafinas. Apimti *vienu bendru apibrėžimu visos sunkiųjų nuodėmių rūšys teologam nepavyko*[74]. Dėlei to ir vienos bendros mirtinųjų nusikaltimų definicijos nėra. Teologai tik nurodė tris požymius, kuriais mirtinoji nuodėmė skiriasi nuo atleistinosios, būtent *mirtinai nusideda žmogus tik tuomet, jei savo blogą veiksmą atlieka:* 1) *svarbioje materijoje,* 2) *pilnai nusimanydamas daręs bloga* ir 3) *pilnai pritardamas pagundai, traukiančiai į bloga.* Tik tų trijų požymių buvimas blogam veiksme padaro jį mirtinąją nuodėmę. Ir priešingai, *nesant tų sąlygų blogame veiksme, nėra nei mirtinosios nuodėmės.* Toks veiksmas, net ir būdamas nuodėmė, negramzdina dar nusikaltėlio pragaran. Šitas tris sąlygas reikia atmintin įsidėti, kad kalbėdami apie pragarą nesuklystumėm.

Ginčys. Jei pragaras yra skirtas vien didiesiems nusidėjėliams bausti, tai svarbu žinoti, kokios gi yra tos pragaro bausmės?

T. Serafinas. Pagal Katalikų Bažnyčios mokslą, jos yra dvejopos[75]: vienos — *dvasinės,* kitos — *jausminės.* Dvasinės susidaro netekus Dievo regėjimo. Teologai šią pabaudą vadina *praradimo* arba *prarandamąja bausme* (poena damni) ir laiko ją pačia didžiausia. Mat Dievas

[74] *Noldin S. J.* Imposibile est de omnibus definire quaenam peccata sint *objektive* gravia.

[75] Žr. *Tanquerey A.* Synopsis theol. dogm. specialis.— Vol. 2.— 1914.— N. 1047.

yra visų didžiausio gėrio šaltinis; iš jo plaukia visos gėrybės. Taigi regėjimas ir gėrėjimasis Dievu ir Jo gėrybėmis sudaro žmogui didžiausią laimę. Ir priešingai, nematymas Dievo gamina vėlėms didžiausių kentėjimų.

Kad pragare tokios praradimo bausmės esama, Kristaus Bažnyčia nė kiek tuo neabejoja; anaiptol, ji laiko tai tikra *tikybos dogma.* Ši remias Kristaus žodžiais, tarsimais teismo dieną pasmerktiesiems: „Eikite šalin nuo manęs, prakeiktieji... <...> aš jūsų nepažįstu!" *(Mt 25, 41, 12).* Tuo posakiu išreiškiama amžinas sunkiai nusidėjusiųjų *atskyrimas nuo Dievo* ir atėmimas viso gėrio, kuris plaukia iš Dievo regėjimo. Visos žemiškos bausmės, kaip štai ištrėmimas iš tėvynės, praradimas garbės, turtų, netekimas brangių asmenų visam amžiui be vilties kuomet nors juos pamatyti ir kt., nė iš tolo neprilygsta prarandamos bausmės skaudumui [76].

Be to, prisidės prie jos dar ir baisus nusidėjėlių *nusiminimas* supratus, jog jie neatitaisomai yra pražudę patys save per savo pačių kaltę, praradę begalinę laimę, kurią taip lengvai galėjo pelnyti. Užuot ją pelnę, jie atsiduris padėty, kurią Psalmių autorius šiaip vaizduoja: „Nusidėjėlis matys (dorojo laimę) ir pyks, grieš savo dantimis ir nyks; nusidėjėlių geismas nueis niekais" *(Ps 111(112), 10).*

Bet prie tų dvasios kančių prisidės dar ir *jausminės* (poenae sensus). Patvirtina tai Kristus, tardamas: „Verčiau bijokite to, kuris gali pražudyti ir sielą, ir kūną pragare" *(Mt 10, 28).* Tiesa, visoks žmogaus veiksmas turi pradžią sieloje, bet kūnui buvus sielos įrankiu pridera, kad ir jis atsiimtų atitinkamą bausmės dalį. Taigi nusidėjėliai gaus pragare kentėti ne vien savo dvasia — *psichiškai,* bet ir jausmais — *fiziškai.*

Šių pastarųjų kančių *prigimtis* mums yra *nežinoma.* Bažnyčia jokiu savo nutarimu to nenustatė. Biblijoj pragaras vaizduojamas įvairiai: tai kaip *kalėjimas,* kur nusidėjėliai kalinami, tai kaip *tamsybių vieta,* tai kaip *ugnies ir sieros tvenkinys,* tai kaip *kankynių patalpa* [77]. Iš čia jau užtektinai yra aišku, kad pasmerktųjų likimas pragare yra tikrai apverktinas.

---

[76] Žr. *Tanquerey A.* Op. c.— N. 1048.
[77] Žr. *2 Pt 2, 4; Mt 23, 33; Apr 20, 10* etc.

Ginčys. Bet kažin, ar visi tie Kristaus žodžiai apie pragarą nebus tik *palyginimai?* Ak, „be palyginimų jiems jis nekalbėdavo“ *(Mk 4, 34).* O jei taip, tai tie posakiai gali tereikšti vien, jog sunkiai nusikaltę *teverti to, kad jie būtų laikomi amžinai tamsybėj ir deginami amžinoj ugny* ir t. t. Bet ar toji ugnis pragare *tikrai yra,* Kristus nėr pasakęs. Tai tėra vien žmonių išvada iš Kristaus žodžių, kuri gali būti ir priešinga tiesai.

T. Serafinas. Kur Kristaus žodžiuose yra palyginimų, ten Evangelijose ir nurodoma, kad *tai palyginimai,* pvz., *Lk 8, 11; Mt 13, 35, 36 ir kt.* Tengi, kur Kristus kalba apie pragaro ugnį, to nurodymo nėra. Vadinas, tie žodžiai reikia imti *tikra prasme.* Be to, jei Kristaus žodžiai apie pragaro ugnį teturėtų tik tą prasmę, kurią jiems nori priduoti p. Ginčys, tai jie būtų tušti grasymai, nes jų neatitiktų jokia realybė. Bet šitam prileidimui mes neturim rimto pagrindo.

Ginčys. Tad, Tamstos išmanymu, *visi* Kristaus žodžiai apie pragarą reikia imti *tikra literaline prasme?*

T. Serafinas. Bažnyčia to nereikalauja, o šv. Tomas Akvinietis mano, kad kai kurie Šventraščio išsitarimai apie pragaro kančias galima imti ir dvasine prasme, pvz., „nemirštamasis kirminas“ gali reikšti nesiliaujamąjį sąžinės graužimą; „verksmas ir dantų griežimas“ gali būti didžiausio susikrimtimo metafora ir t. t.

Ginčys. Na, tai gal ir „pragaro ugnis“ bus irgi nerealinė, tik metaforinė?

T. Serafinas. Taip yra manę kai kurie Bažnyčios Tėvai, pvz., *šv. Ambraziejus, šv. Jeronimas, šv. Jonas Damaskietis* ir iš teologų *Katarinas,* bet žymi jų dauguma prieštaravo tam, laikydami pragaro ugnį *realine* ir *fizine.* Garsusis *Suárez'as S. J.* šią pastarąją nuomonę laikė *katalikiška* ir *tikra, Perroneau* draudė jąja abejoti, *Hurteris* vadino ją *bendra visų teologų* ir jos nepaisymą laikė neleistinu atžarumu. Naujausi teologai, kaip šit vysk. *Buchbergeris,* pragaro kentėjimų priežastimi laiko pašalinį, mums arčiau nežinomą veiksnį (unbekanntes Äusseres, d. h. vom Sünder selbst verschiedenes Agens), sugebantį

vėles labiau įskaudinti negu žinomoji mums žemės liepsna ir dėl to pavadintąjį „pragaro ugnimi“ [78].

K e i n i s. Bet jei pragaro ugnis yra fizinė, tai ji: 1) reikalinga tam tikros vietos pasauly. Prašyčiau nurodyti, kurgi randas toji *pragaro vieta?* 2) Jei ši ugnis fizinė, tai joj esama ir savos *fizinės temperatūros.* Kiekgi ji turi šilumos laipsnių? Galop 3) jei ši ugnis fizinė, tai kaip ji gali veikti *bekūnes vėles* ir *piktąsias dvasias?*

T. S e r a f i n a s. Pragaro vietos ieškoti labiau mėgsta žydai negu krikščionys. Rabinų knygose apie pragarą prirašyta devynios galybės. Žydų mokslininkai, atrodo, pragaro topografiją geriau žino negu savo Palestinos. Jų pasakymu, pragaras turi *septynias dalis ir tris angas.* Šias atskiras dalis valdo atskiri *valdovai.* Rabinai žino ir tų dalių pavadinimus, ir tų valdovų vardus [79]. Jie surado, kad pragare esama *penkeriopos ugnies:* viena — *naikinanti,* antra — *praryjanti,* trečia — *ėdanti, bet nepraryjanti,* ketvirta — *nei ėdanti, nei praryjanti,* penkta — *ėdanti net pačią ugnį.* Jie išmatavo ir rado, kad pragaras yra *šešiasdešimt kartų didesnis už pasaulį.* Katalikų Bažnyčia į panašius tyrimus neįsileidžia. Negavus iš Dievo jokio apie tai apreiškimo, ji tiek težino, kad apie *pragaro vietą mes šiame gyvenime nieko* tikrai *nežinosim.* Dėlei to, anot šv. Grigaliaus Didžiojo, „mūsų uždavinys yra ne spėlioti, *kame yra pragaras,* bet ieškoti priemonių, kuriomis galėtumėm *pragaro išvengti*“.

Pragaro vietos klausimas yra ne *tikybos,* bet smalsumo dalykas. Tenkinti jį nėra Dievo pareiga. Kas nori, gali sau visaip apie tai spėlioti. Senovėj manyta pragarą glūdint *žemės vidury.* Šiandieną niekam nekliudoma vaizduotis pragarą esant perkeltą *saulės* bei kitos kurios žvaigždės centran. Tuo būdu apie pragaro vietą tektų jau kalbėti nebe *vienaskaita,* bet *daugiskaita* [80], nes kiek yra žvaigždžių, tiek gali būti ir *pragaro vietų.*

Šių dienų astronomija žino kai ką net ir apie tų žvaigždžių temperatūrą. Ji yra labai aukšta. Pvz., *Sirijaus* paviršiuje ji siekia 15—20 tūkstančių laipsnių. Kai kurios žvaigždės *Kasiopėjos* ir *Oriono* žvaigždynuose yra įkai-

[78] Lexikon für Theologie und Kirche.— 1939.— T. 5.— P. 117.
[79] Plg. *Schröder J. F.* Op. c.— IV.
[80] Tai atitiktų ir lot. terminą *inferi.*

tintos iki 50 000 laipsnių. Žvaigždė „gama" Pegaso žvaigždyne turi temperatūrą, siekiančią net 400 000 laipsnių! O centrinėse tų žvaigždžių dalyse, astronomų apskaitymais, temperatūra galinti siekti net 50 000 000 laipsnių!.. Vadinas, pas Dievą kaip danguj, taip ir pragare *vietų netrūksta.* Panorėjęs Dievas galėtų kiekvienam nusikaltėliui parūpinti net ir *atskirą individualinį pragarą* su atitinkama pasmerktojo kaltėms pragaro ugnies temperatūra, nes, kaip matėm, pasauly yra užtektinai ugnies, *daug karštesnės už visas žemės ugnies rūšis...*

Belieka dar paskutinis p. Keinio klausimas: *kaip fizinė pragaro ugnis gali deginti bekūnes* vėles ir piktąsias *dvasias?* Apie tai nei Šventrašty, nei padavime *nėra jokių žinių.* Šv. Augustinas tepriduria čia vien pastabą, kad „pragaro ugnis veikia dvasias *nuostabiu, bet tikru būdu*". O šv. Tomas Akvinietis bando tai išaiškinti tam tikru *dvasių pririšimu prie ugnies* (per modum alligationis). Dievo galybė gali juk amžinai pririšti jas prie tam tikro *fizinės ugnies kiekio, kaip pirmiau žemėje buvo jas pririšus prie atskiro kūno,* todėl jos ir jaus amžinai tos ugnies deginimą, bet niekuomet joje nesudegs [81]. Tačiau tai yra ne Bažnyčios mokslas, bet vien šv. Tomo spėliojimas.

Ivanovas. Jei pragaro ugnis amžina, tai išeitų, kad pragaro kančios visiems pasmerktiems būtų *vienokios ir lygios?*

T. Serafinas. Amžinumo atžvilgiu jos bus lygios, bet jų *skaudumas* bus toli gražu nevienoks. Kurių nuodėmės mažesnės, tie ir pragare mažiau kentės, kurių didesnės — daugiau. Dievas atlygins kiekvienam, *žiūrėdamas jo darbų (Rom 2, 6).*

---

[81] Priėmę šv. Tomo teoriją, kad vėlės pragare yra *pririštos* prie tam tikros *fizinės ugnies kiekio* ir kad toji ugnis randas tam tikruose ugninguose dangaus kūnuose, pvz., *Saulėj,* rastumėm, kad pasmerktos vėlės, būdamos pragare, atlieka *naudingą* dangaus kūnų (pvz., *Saulės*) *energijos palaikymo darbą.* Šiandieninė fizika, atrodo, šiai minčiai visai pritarianti, nes, pvz., anot garsaus *H. Weylio,* „materijos dalelės yra dalykai visai beerdviai" (überhaupt nichts Räumliches); jos analogiškos mūsajam „aš". Šis mokslininkas yra linkęs matyti jose net „gyvybės ir valios". Plg. *Weyl H.* Was ist Materie? — Berlin, Springer, 1924.— S. 58. Mes, žinoma, nieko čia griežtai netvirtinam, bet paduodam tai vien kaip charakteringą šių dienų hipotezę, nesiimdami jos vertinti mokslo ir ortodoksijos atžvilgiu.

Ginčys. T. Serafinas dėstė mums iki šiol vien savo Bažnyčios mokslą apie pragarą. Bet į tikinčiųjų krikščionių tarpą pastaraisiais laikais ima skverbtis vis drąsesni abejojimai, ar katalikų teologai savo moksle apie pragarą neprieštarauja Dievo tobulybėms ir ar jis yra sutaikomas net su sveiku protu?

T. Serafinas. Pragaras, kaip aukščiau esam matę, yra *didžiausio ir baisiausio pikto — nuodėmės pasėka.*

Bet kiekviena pasėka būtinai plaukia iš savo priežasties. Ji savo priežastyje glūdi, kaip didelis gaisras mažoj kibirkštėlėj. Tai yra neužginčytinas faktas. Protestuoti prieš gaisrą reikštų protestuoti prieš ugnį. Bet be jos nebūtų pažangos, nebūtų jokios kultūros, kuria mes taip didžiuojamės. Dėlei to turbūt mes ir nerandam istorijoj prieš pragarą rimtai pamatuotų protestų. Anaiptol, jų vietoj randam visur tokį ar kitokį tikėjimą į *mirusiųjų baudimą už kaltes.* Šis tikėjimas kultūringiausioms senovės tautoms (pvz., egiptiečiams, graikams, romėnams) atrodė natūraliausis ir savaime suprantamas. Jei kas ir šiaušdavos, tai ne tiek prieš patį pragarą, kiek prieš jo *amžinumą.* Tiesa, palikti patys sau, žmonės negalėjo surasti nesugriaunamų įrodymų, kad pragaro bausmės *turi būti amžinos.* Jų laikinumas jiems atrodė artimesnis tiesai. Žmonėms nuo to paklydimo apsaugoti reikėjo aukštesnio autoriteto — Dievo apreiškimo ir Bažnyčios mokslo.

Bet sykį šios tiesos buvimą konstatavęs žmogaus protas gali ir pats rasti tinkamų motyvų tai tiesai pateisinti ir keliamiems prieš ją sofizmams atremti.

Keinis. Jei taip yra, tai prašau įrodyti, kad pragaro amžinumas neprieštarauja *Dievo teisingumui.*

T. Serafinas. Gerai, sutinku, bet pirma, kaip to reikalauja pati logika, Tamsta pats pabandyk įrodyti, kad *pragaro bausmių amžinumas tikrai prieštarauja Dievo teisingumui.*

Keinis. Tai įrodyti labai lengva. Pragaras, apie kurį mes ginčijamės, yra glaudžiai susijęs su Dievo klausimu. Bet jei Dievas yra, tai Jis turi būti tobuliausia būtybė; taigi ir visos Jo savybės turi būti be galo tobulos, tame skaičiuje ir Jo teisingumas. Bet ar galima šis Jo teisingumas laikyti tobuliausiu, kurs už nuodėmę, trukusią

tik *vieną akies mirksnį,* uždeda nesibaigiamą *amžiną bausmę?* Be to, argi Dievas nebūtų galėjęs surasti kitokio, tinkamesnio būdo nusidėjėliams nubausti, pvz., visai juos *sunaikindamas,* nes nesibaigiamoji bausmė atrodo labiau panaši į begalinį žiaurumą negu į tikrą teisingumą. Tai viena.

O antra — čia, žemėj, mes turim sau uždėtą pareigą atleisti artimui, net kad jis ir septyniasdešimt septynis kartus mums nusidėtų, nes mes turim būti „tobuli, kaip Tėvas danguje yra tobulas". Bet kaip mes galim tos Jo tobulybės siekti, jei iš dangaus turim *amžino nedovanojimo* pavyzdį? . .

T. Serafinas. Tamstos įrodymas neatrodo įtikinąs. Nuodėmės didumas juk *nepareina nuo laiko,* reikalingo jai padaryti. Labai dažnai didžiausioji nuodėmė padaroma per vieną sekundę. Einant Tamstos protavimu, tokiai nuodėmei tektų uždėti tik vienos sekundės bausmė. Bet ar tai būtų teisinga? O antra, argi Dievas neatleidžia mums mūsų nusidėjimų *tiek kartų, kiek mes į Jį su tikru gailesiu kreipiamės?!* Vadinas, Dievo atlaidumas užtektinai įrodytas. O jei šalia atlaidumo randam Jame ir *teisingumą,* baudžiantį kaltininkus, tai dėl to neturėtumėm nei stebėtis, nei piktintis, juoba kad tie kaltininkai gyvendami nenorėjo Dievo atlaidumu naudotis ir buvo linkę pasilikti amžinai *patys sau* vieni, be Dievo. Dievas tam jų norui leido įvykti. Jis nuo jų amžinai pasitraukė. Taigi dabar jie ir *turi, ko norėjo.* Be Dievo gyveno, be Dievo mirė, taigi ir pritinka jiems likti amžinai vieniems, be Dievo.

Kad sunkiai nusidėję yra visiško sunaikinimo verti, dėlei to aš nesiginčysiu. Bet ar tie nusidėjėliai norėtų būti visai sunaikinti negu likti pragare per amžius, tai dar didelis klausimas. Neatsiklausus pačių pasmerktųjų, per drąsu jis griežtai spręsti. Šio gyvenimo sąlygomis kaliniai, turėdami pasirinkimo laisvę, paprastai renkas kalėjimą *ligi gyvos galvos, o ne mirtį.*

Šv. Tomas mano, kad panašiai yra ir pragare. Mat kaip kiekvienam gyvam daiktui, taip ir pragaro pasmerktiesiems maloniau turėti kad ir ne per laimingą būtį negu visai jos netekti. Dėlei to tas pats Tomas Akvinietis Dievo susilaikyme nuo pasmerktųjų sunaikinimo mato *ne kietą žiaurumą,* bet anaiptol — *Dievo gailestingumą,* nes, palikdamas nusikaltėliams gyvybę, Viešpats mažiau juos baudžia, negu jie savo kaltėmis yra nusipelnę.

Iš kitos šalies, žmogaus nusikaltimai *žmogui* nėra lygūs jo nusikaltimams *Dievui.* Nusidėdamas žmogui, jis nusideda *sau lygiai būtybei.* Tuo tarpu, įžeisdamas Dievą, jis įžeidžia *būtybę begalinę.* Taigi ir tam *begaliniam begalinio Dievo įžeidimui* atlyginti neužtenka bet kurios *laikinos* bausmės, kad ir kažkaip ilgos, bet reikia lygiai begalinės, *bent laiko atžvilgiu.* Ir Dievas, uždėdamas ją žmogui, nė kiek neprieštarauja tam savo begaliniam teisingumui. Jis juk nėra skyręs žmogaus pragarui, bet amžinajai laimei danguje. Mus nuo pragaro apsaugoti Jis parūpino visokių priemonių (kaip štai maldą, išpažintį, komuniją, gausių savo malonių). Galop Jis leido mieliausiajam savo Sūnui priimti žmogystę, joje kentėti baisiausias kančias ir mirti ant kryžiaus, kad tik mus apsaugotų nuo pragaro. Kurgi čia žiaurumas?! Didesnio žmonėms pasiaukojimo, didesnės mums Dievo meilės juk nė įsivaizduoti negalima!..

K e i n i s. Manęs, prisipažįstu, ši begalinė Dievo meilė nežavi, nes ji rišas su visai nekalto žmogaus Jėzaus kančia ir mirtim. Man daug gerbtinesnis atrodytų toks Dievas, kurs ir žmoniją būtų atpirkęs vienu Kristaus kraujo lašu, ir nusidėjėlius bausdamas pasitenkintų kad ir labai ilgu, bet ne amžinu kentėjimu pragare.

T. S e r a f i n a s. Ne tik Tamstai vienam, bet ir daug kam *Dievas nepatinka.* Bet nieko nepadarysi. Koks Jis yra, toks Jis amžinai ir pasiliks. Nei Tamsta, nei aš — mudu jo saviškai nesureformuosim. O ir kaltindami Jį ne ką laimėsim, juoba kad giliau pažvelgę pamatytumėm, kad nėr už ką Jis ir bekaltinti. Nes negi galima Jam prikaišioti tai, kad padarė žmonijai daugiau gero negu reikėjo. Vieno Kristaus kraujo lašo žmonijai atpirkti, pvz., gal ir būtų užtekę, bet tas lašas vargiai bau būtų galėjęs užtektinai mums nušviesti visą nuodėmės baisumą ir parodytos mums Dievo meilės didumą. Dabar gi, pažvelgę į Dievo Sūnų, prikaltą prie kryžiaus, mes jau pirštu prikišamai įsitikinam, kad *nuodėmė — ne juokai,* kad ji be galo baisus dalykas, nes dėl jos Dievažmogis Kristus gavo tiek prisikentėti, visą savo Kraują išliedamas ir ant kryžiaus numirdamas.

Iš kitos šalies, nuodėmė rišas betarpiškai su pragaru: ji yra pragaro priežastis, pragaras — jos pasėka. Draugas Keinis norėtų, kad pragaro nebūtų, bet nuodėmės pa-

siliktų. Šis jo noras remias aiškiu prieštaravimu. Bet prileiskim, kad Dievas į tą jo logikai prieštaraujantį norą atsižvelgė ir pragarą panaikino. Pažiūrėkim, kas iš to išeitų.

Visų pirma pranyktų *pagrindinis skirtumas tarp gero ir pikto.* Nes ar kas gerai gyventų, ar blogai, jų likimas nuo to nebepareitų, nes jų galutinis tikslas — dangus — anksčiau ar vėliau vis tiek savaime būtų pasiektas. Nusidėjėliai kiek tinkami galėtų tyčiotis iš Dievo šaukdami: „Didis čia daiktas, kad tu Dievas. Štai aš noriu ir neklausau Tavęs, kas man patinka, tai ir darau, brisdamas iš purvo į purvą. Tu mane sąžinės balsu ragini skubėti bažnyčion ir nusivalyti, bet aš to nedarysiu, nes žinau, kad aš ir purvinas, ir murzinas po kiek laiko vis tiek būsiu danguje. Ak, amžinai manęs bausti Tu jau nebegali..."

Taigi, padarius pragarą laikiną, įvyktų žmoguje esminga moralinė permaina, *jis dar labiau suvelnėtų,* o Dievas liktų bejėgis, negalįs nei nusidėjusių protingų būtybių tinkamai nubausti, nei savo valios įvykdyti, nei už gera amžinąja laime atsilyginti, nes, pragarui tapus laikinam, laikinas turėtų tapti ir dangus [82]. Bet Dievas yra Dievas ir kitkuo būti negali. Taigi Jis liks, kaip buvo, ir be galo galingas, be galo teisingas, ir jo nustatyta gero ir pikto sankcija pasiliks, kaip buvusi, su amžinu pragaru už bloga, su amžinu dangumi už gera. Ar mes to norim, ar ne, pragaras yra faktas, *ne vienoj, bet vienuolikoj* Evangelijos vietų Kristaus aiškiai nurodytas ir patvirtintas. Kas šį Jo mokslą atmestų, tas turėtų atmesti ir patį Kristų, nebelaikyti *Jo Dievu ir savęs — krikščioniu.*

K e i n i s. Savęs krikščioniu ir Kristaus Dievu aš ir nelaikau, nes jei Kristus būtų Dievas, tai Jis būtų aukščiausia Išmintis. Ši gi, bausdama žmogų, jį *taisytų,* o ne vien tik jam *keršytų.* Kitaip sakant, Dievui labiau pritiktų *vesti žmogų į gerą kelią* negu vien tik jį bausti.

T. S e r a f i n a s. Dievas kaip tik tai ir daro. Kaipo be galo geras Jis traukia žmogų savęsp, teikia jam visokių malonių ir pagalbos, bet kaip be galo *teisingas* Jis atkakliesiems neklaužadoms turi ir skaudžių bausmių. Išganymas yra *laisvės dalykas, bendras Dievo ir žmogaus*

[82] Šią išvadą mūsų jauni laisvamaniai jau yra priėję ir savo spaudoj paskelbę.

veiksmas. Jei žmogus tam tikslui veikti išvien su Dievu atsisako, *jis padaro savo išganymą nebeįvykdomą,* nes atsisakymas nuo bendradarbiavimo su Dievu yra lygus išganymo *nenorėjimui* bei jo *nepriėmimui.* Varu dangun įstumti tegalima vien *bevalis daiktas; asmenybė* ten teįeina vien savo *gera valia.*

Kaltinimas, kad Dievas nusikaltusiems taiko vien „keršijamąsias", o ne taisomąsias pabaudas, yra neteisingas, nes keršto, kaip tobula būtybė, Dievas neturi. Kas yra pataisomas, tą Jis ir taiso šios žemės bei skaistyklos kentėjimais. Amžinos pragaro bausmės teskiriamos tik tiems, kurie nesiduoda pataisomi. Tačiau ir šios pastarosios yra drauge ir „taisomosios", tik, žinoma, ne patiems baudžiamiems, bet baudimo liudytojams. Geriau tai mums paaiškins žemės teismas.

Prancūzijoj kurį laiką mirties bausmė buvo penkeriems metams panaikinta. Bet tuo laikotarpiu žmogžudystės taip buvo padaugėję, kad teko mirties bausmė vėl grąžinti, kad galvažudžiams būtų įkvėpta iš naujo išganinga baimė.

Panašiai yra ir su pragaru. Pasmerktųjų mirusiųjų jis nepataiso, bet gyviesiems, ypač baigiantiems savo gyvenimą, jis duoda progos apsimąstyti, sužadina juose atgailą, o per ją nuveda ne vieną į bažnyčią, o iš čia — ir į Dievą.

Dievaitienė. Viename mūsų studentijos susirinkime man teko išgirsti dar kitas priekaištas, paremtas Dievo Apvaizda. „Dievas, girdi, nekuria mūsų, kad pragaran gramzdintų. Per savo Apvaizdą Jis valdo visus daiktus. O jei taip yra, tai ar galimas daiktas, kad Dievas kurtų žmones, kuriuos paskui turėtų pragaru bausti?"

T. Serafinas. Kad Dievas nesukūrė mūs tam, kad pragaran gramzdintų, tai tiesa. Bet Dievas taipgi nesukūrė mūs nė tam, kad mes Jį niekintumėm, Jo įstatymus laužytumėm. Darydamas tai, žmogus pirmutinis suardo Apvaizdos nustatytą tvarką, nes įžeidžia Dievą, savo Kūrėją, kurį turėtų užvis daugiau mylėti ir kalčių vengti. Jei žmogus to nedaro, tai pats *savo išganymo tvarką* pakeičia *savo pasmerkimo tvarka.*

Ginčys. Taip, šį nelemtą pakeitimą jis padaro, bet vis dėlto man sunku tikėti, kad Dievas už tai amžinąjį

pragarą skirtų. Man atrodo, kad Dievas yra *per daug geras,* kad galėtų *žmogų nesibaigiamu pragaru bausti.* Jo begalinis gerumas neleis Jam to daryti.

T. Serafinas. Neginčiju, dėl atrodymo atrodo, kad čia tūlos antinomijos lyg ir būtų, nes amžinas pragaras yra, o Dievas vis dėlto nepaliauja buvęs geras. Kaip tuodu dalyku sutaikinti? Iš dalies čia padeda mums pats Apreiškimas. Iš jo mes žinom, kad Dievas yra meilė *(1 Jn 4, 8).* Bet ar galim mes reikalauti, kad iš savo begalinės meilės Dievas taptų *aklas,* nebematąs mūsų kalčių, net ir didžiausių? Sveikas protas atsako: nieku gyvu. Akla meilė gali būti žmonėse, bet niekuomet tobuliausioj būtybėj — Dievuje. Tikra, gyva, laimės teikianti meilė tegali užsimegzti tik ten, kur yra dvi protingos būtybės. Dėlei to tikra meilė paprastai ir esti *abišališka.* Vienai kuriai šaliai pasirodžius neištikimai, meilės santykis savaime nutrūksta, pasidaro *nebesumezgamas.* Nusikaltusioji šalis praranda teisę reikalauti meilės pareigos iš nekaltosios. To dėlei didelė pirmykštė tų dviejų būtybių meilė virsta dažnai didele, nebepašalinama neapykanta. Joks jų bendravimas pasidaro nebegalimas, nors *nekaltoji pusė jokių savo gerų savybių dėlei to nepraranda.* Ši analogija iš dalies nušviečia ir meilės santykį tarp Dievo ir žmogaus: *Dievas* — tai nekaltoji šalis, žmogus — nusikaltusioji. *Dėl žmogaus kaltės Dievo gerumas nenyksta;* Jis pasilieka, koks buvęs; tik sunkiai nusikaltęs žmogus nebetenka teisės *bendrauti su Dievu ir būti su Juo danguje.* Taigi ir nenuostabu, kad savo esmėje Dievas pilnai sutaiko abu kraštutinumu: ir begalinį Jo gerumą, ir nesibaigiamąją bausmę. Jame tikrai *extrema se tangunt.*

Dievaitienė. Kas gerai supranta, kas yra gyventi visą amžių su nemylimu žmogum, tam šis T. Serafino įrodymas turėtų būti labai įtikinąs. Nes Dievui ne tik geram, bet ir šventam nenusivaliusio per atgailą žmogaus draugystė reikia laikyti moraliai labiau nepakenčiama negu žmogui sugyvenimas su nemylimu asmeniu. Jei apskritai žmogus yra be galo nutolęs nuo Dievo, tai sunkiai nusidėjusio nutolimas nuo Dievo bus nesuskaitomai daug kartų didesnis. Taigi Dievas tokiam nusidėjėliui yra tiesiog nepasiekiamas. Patvirtina tai ir Šv. Raštas, sakydamas, kad į dangų „nepateks, kas netyra" *(Apr 21, 27).* Kadangi Dievas yra meilė, tai Jis ir santykiauja su

žmonėmis kaip *mylįs tėvas* su vaikais. Jis myli savo vaikus ir leidžia vadinti Jį savo *tėvu:* „Tėve mūsų"; Dievo vaikams ir skiriama vieta prie Tėvo, danguje. Jei žmonės, buvę Dievo *vaikais,* virsta Jo priešais, *maištininkais,* pasikeičia ir Dievo santykis su jais: paniekinta Dievo meilė virsta jų kaltintoja ir Dievas iš jų Tėvo daros jų *Teisėju* ir *Baudėju.* Bausti Jis negreitas ir atlaidus, bet savo nustatytos mums *teismo valandos* Jis niekad neužmiršta. Kas manytų, kad ši teismo valanda niekuomet mums neateis, labai klystų.

Ivanovas. Pragaras už didelę daugybę sunkių nuodėmių dar suprantamas, bet, jei tikėsim asketais, jis gali būti paskirtas net ir *už vieną sunkią kaltę.* Šitokiai bausmei aš iki šiol dar nesurandu tinkamo pateisinimo.

T. Serafinas. Patarčiau Tamstai giliau pamąstyti apie sunkios kaltės esmę. Jų kiekviena savyje yra lygi norui, kad *Dievo visai nebūtų,* kad *su Juo nereikėtų turėti jokių santykių.* Gerbdamas laisvą žmogaus valią, Dievas ir pasitraukia amžinai nuo tokio nusidėjėlio, palikdamas jį *patį vieną, jo amžinoj tamsioj vienatvėj,* tik su kentėjimu, nusiminimu ir Dievo neapkentimu. Taigi pragaran žmogų murdo ne tiek didelis sunkių kalčių skaičius, kiek nusikaltėlio *pragarinė* Dievo neapykantos psichologija, kuri galima užsitraukti net ir viena tik nuodėme. Čia tai ir glūdi amžinojo pragaro paslaptis, lygiai nesuprantama kaip kitos, bet mums dar baisesnė už kitas.

Dievaitienė. Juo ilgiau žmogus galvoja apie pragarą, juo šis daros baisesnis ir neatspėjamesnis. Jei jame tebūtų *tik vienas* didelis nusidėjėlis, pvz., Judas Išdavikas, jau ir taip paimtų mus šiurpas. O ką besakyti, jei pragare kenčia žymi žmonijos dauguma, milijonai ir milijardai žmonių, kaip tai bendrai yra tikėję teologai nuo krikščionijos pradžios iki Suárez'o S. J., iškėlusio XVII a. naują mintį apie pasmerktųjų skaičių.

Ginčys. Kiek žinau, dar ir šiandien tarp katalikų teologų eina ginčas, kur žmonių bus daugiau — danguje ar pragare? Vieni mano, kad pragaran pasmerktųjų skaičius būsiąs daug didesnis negu išrinktųjų. Netrūksta prisilaikančių ir priešingos nuomonės. Sunku pasakyti, katrų nuomonė galutinai gaus viršų.

T. Serafinas. Mano išmanymu, viršų paims greičiausiai trečiųjų nuomonė, laikančių šį klausimą *visai neišsprendžiamu*[83], nes apie tai, kas bus tirščiau apgyventas — dangus ar pragaras, *nėra aiškaus apreiškimo.* Taigi vienatinis teisingas atsakas čia tebus: *ignoramus — nežinom...* Iš tos priežasties Katalikų Bažnyčia kad ir yra kanonizavus daugybę šventųjų, *pasmerktųjų sąrašo visai neturi ir nė vieno* atskiro *nusidėjėlio nėra paskelbus pragaran pasmerktuoju.*

Minčius. Tai ir suprantama, nes su pragaran pasmerktaisiais Bažnyčia neturi ką veikti. Kaip tokie jie nebepriklauso nei Bažnyčios *kūnui,* nei jos *sielai.* Bažnyčios uždavinys visai kitas. Ji skirta būti *išganymo įstaiga mums, gyviesiems.* Kaip tokia ji ir terūpinas, kad *nė vienas iš mūsų nepatektų pragaran.* Visos jos priemonės, maldos, sakramentai, mišios, pamokslai, rekolekcijos vien tam tik ir tarnauja. To vienatinio tikslo siekdama, Bažnyčia, reikia tikėtis, kasmet dideles žmonių minias apsaugo nuo pragaro ir padaugina Dievo garbintojų skaičių danguje ir žemėje.

Ivanovas. Kuri gi yra svarbiausia Bažnyčios priemonė tam tikslui pasiekti?

T. Serafinas. Svarbiausia priemonė, atrodo, *atgaila.* Ji tai paragina žmogų savin įsigilinti, geriau savo silpnybes ištirti, jas tinkamai klausykloje išpažinti ir, sužadinus už jas tikrą gailesį, pradėti naują gyvenimą vienybėje su Dievu. *Kas glaudžiai susijęs yra su Dievu, tam pragaro kaip ir nėra.* Būti susijungusiam su Dievu — tai mūsų svarbiausioji pareiga. Ją po daug kartų ir primena kunigas kiekvienose mišiose tardamas: *Dominus vobiscum — Viešpats teesie su jumis ir jūs su Viešpačiu!..*

Keinis. Bet jungtis su Dievu tegal tik laisva būtybė. O argi žmogaus valia laisva? Ar ji nesukaustyta amžinu būtinumu, kurį mes vadinam *likimu?* „Kas turi būti, to neišvengsi...“

---

[83] „Eine dritte Gruppe von Theologen hält dafür, dass wir nach keiner Seite genug Gründe haben um Bestimmtes zu behaupten“. *Zimmermann O.* S. J. Warum Schuld und Schmerz.— Freiburg im Br., Herder, 1918.— S. 10.

T. Serafinas. Kas taip galvoja, užmiršta, kad Dievo žodžiai, pranašaujantieji apie atskirų žmonių ir tautų pražūtį, teturi sąlyginę, perspėjančią prasmę; ji nėr fatalinė, sukaustanti žmogų, bet tik įspėjanti: *„Štai kaip molis puodžiaus rankoje,—* sako Viešpats,— *taip ir jūs, Izraėlio namai, mano rankoje. Ūmai aš kalbu prieš tautą ir prieš karalystę, kad ją išraučiau, išardyčiau ir sunaikinčiau. Jei ta tauta apsigręžia nuo savo piktenybės, dėl kurios aš prieš ją kalbėjau, gailėsiuos ir aš piktenybės, kurią ketinau jai daryti" (Jer 18, 6—8).* Patvirtina tai ir žinomoji Jonos iš Ninevės istorija.

Tas pat pasakytina ir apie kiekvieną žmogų. Yra kas, sakysime, laisvamanis, bedievis, nepripažįstąs Kristaus dievybės. Viską matančiose Dievo akyse jis jau yra bestovįs kairėje tarp tų, kurie yra pasmerkti žūti. Bet jei toks žmogus pakeis savo *sąsają* su Kristum, jau tuo pat pasikeis ir jo *vieta,* kurią jis užims paskutinio teismo dieną. Taigi absoliutaus būtinumo patekti pragaran nėra; jin patenkama vien savo laisva valia, laisvu pasirinkimu, sąmoningu nutraukimu savo santykių su Dievu, egoistišku nukrypimu nuo to, kas amžina, į tai, kas laikina, nuo to, kas dieviška, į tai, kas kūniška, nuo to, kas esminga, į tai, kas paviršutiniška, nuo tikro gyvenimo į sapnus ir svajones. Tai ir yra kelias, kuriuo einama į pragarą.

Dievaitienė. Jis man atrodo bent labai panašus į šį mūsų plaukiojimą jūroj. Jei mes užsispirtumėm plaukti vis toliau nuo mūsų mielų Girulių, tai lengvai galėtumėm atsidurti pavojuje, nepasiekti kito jūros kranto ir audrai ištikus nuskęsti. Kad to neatsitiktų, prašyčiau įsakyti irklininkams pasukti laivą atgal į krantą. (Šie įsakyti kreipia laivą priešingon šalin.)

T. Serafinas. Šūkiui „atgal į krantą" dvasios gyvenime atsako šūkis „atgal į Dievą". Subedievėjusi šių dienų žmonija, lyg padykęs vaikas, *nenori Dievo.* Ji atkakliai šaukia Jam: *„Kad ir iš algės, bet tik ne iš Tavęs, kad ir į nirvaną, bet tik ne į Tave".* Bet užėjus nelaimėms ima vis stipriau girdėtis sieloj balsas „atgal į Dievą". Kas jo paklauso, gauna teisės vėl glaustis į Jį, vadinti Jį savo *Tėvu,* o save — Jo *vaiku.* Tai ir yra tikriausia apsauga nuo pragaro. Nes kas gyvena su Dievu, kas kaip

Kristus stengias eiti per gyvenimą gera darydamas, tas palengvėl virsta *įkūnytu gerumu,* kuris ir nuveda žmogų į dangų.

Keinis. Ak, kodėl gi šių dienų krikščionijoj taip maža to gerumo? Kodėl joj kur kas daugiau visokios neapykantos ne tik nekrikščionims, bet ir patiems Kristaus išpažinėjams? O juk neapykanta, paties Kristaus mokslu, yra nuodėmė, baustina amžinuoju pragaru. Kodėl gi to baisaus pragaro taip maž nūn bepaisoma? Kodėl klausimu, *kas bus su mumis po mirties,* taip maža tesidomi net ir tie, kurie sakosi tikį pragarą? Aš jei jį tikėčiau, nei dieną, nei naktį neturėčiau ramumo dėl jo, nuolat ieškočiau priemonių, kad save ir savo artimuosius nuo pragaro apsaugočiau. Dabar gi tos *pragaro baimės* nematyt net ir vyriausių krikščionijos vadovų tarpe! Skelbti bažnyčiose pragarą, o elgtis, lyg jo visai nebūtų, juk tai ir nelogiška, ir neetiška. Geriau paaiškins tai pavyzdys.

Šiandieną visam pasauly keliama triukšmas, kad bolševikai baisiai kankina nelaimingą rusų tautą. Skundas šis reiktų patikrinti. Bet jei tie bolševikų „kankinimai" ir būtų tikri, vis tik jie nė iš tolo neprilygsta pragaro kančioms. Teologų išmanymu, šios pastarosios esą milijonus kartų skaudesnės už visus žemės kankinimus. Tuo tarpu rusų tautos gailimasi ir reiškiama jai užuojautos, o pragaro kankiniams neparodoma jokio pasigailėjimo ir nedaroma jokių žygių, kad bent jų skaičius nedaugėtų naujais pasmerktaisiais, kurie, kol gyvi, juk dar būtų galima išgelbėti... Kodėl gi jų negelbstima?!.

Minčius. P. Keinio pastaboje pasakyta mums, tikintiesiems, gana daug karčios tiesos. Ji yra labai skaudi, nes mūsų gyvenimas, deja, neatitinka mūsų tikėjimo. Tikėdami pragarą, mes dažniausiai manome, kad jis esąs skirtas *kitiems, tik ne mums.* Bet kodėl *ne mums?* Argi mes kokie šventuoliai, neturį visai „sunkių" nuodėmių?!. Kad mes „nieko nepavogėm", „nieko neužmušėm", tai toli gražu nereiškia, kad pateksim dangun. „Nevogti", „neužmušti" tai reiškia *nenusidėti tik dviem Dievo įsakymam.* Bet jų yra dar aštuoni, nekalbant jau apie katekizme minimas įvairias nuodėmes. Vadinas, ir nieko nepavogus, ir neužmušus galima sunkiai nusidėti ir pragaran patekti. Taigi būtų labai ne pro šalį pragaro paslaptį giliau pergalvojus, sakyčiau, net *pergyvenus.* Deja, mes re-

ligines tiesas daugiau priimam atmintimi negu širdimi. Mes užmirštam, kad religija apskritai yra *Dievo meilė,* o krikščionybė — *Kristaus meilė.* Ak, ne veltui Evangelijoj pats Kristus apie save yra pasakęs: „Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas" *(Jn 14, 6).* Taigi Kristus ir turi būti mūsų gyvenimo centras, užimti jame visuomet *pirmą vietą.* Jei to pas mus nėra, jei vietoj Kristaus pirmoj vietoj stovi *kuris dieveklis* (turtas, garbė, valdžia etc.), tai mes po teisybei ir negalim vadintis Kristaus sekėjais, krikščionimis, nes Kristus mums svetimas, Jo mumyse kaip ir nėra. O jo nesant nebus mumyse ir Jo dvasios, o be jos abejotinas taps ir mūsų išganymas. Nes išganymas pelnyti ir į dangų įeiti tegalima tik *per Kristų,* mūsų Mokytoją, Vadą, Karalių. Štai kur mums visiems reiktų kreiptis.

T. Serafinas. P. Keinio užuojauta pragaro pasmerktiesiems yra grynai humanitarinio pobūdžio ir jų apverktino būvio palengvinti negali. Jo graudenimas, kad nėr, kas rūpintųs žmonių gelbėjimu nuo pragaro, taip pat yra be pagrindo. Nes aukščiau jau buvo minėta, kad esama net atskiros įstaigos, vien tuo tik ir teužsiimančios. Ji vadinas *visuotinė Bažnyčia.* Jos tarnai kunigai daug dirba besistengdami gelbėti puolusiąją žmoniją nuo amžinos pražūties, ir ne jų kaltė, kad prieš jų skelbiamąjį Kristaus mokslą stoja šimtai neigėjų, atkakliai šaukiančių: „Netiesa, neklausykit jų!.."

Dievaitienė. Kai pamąstau, kad mano tėvas, vyras ar kitas brangus asmuo yra atsidūręs pragare, mane tiesiog šiurpas nukrato. Dėlei to ir man ne mažiau kaip p. Keiniui gaila amžinai pasmerktųjų. Bet dar skaudžiau man darosi, kai išgirstu tą ar kitą jaunuolį drąsiai tikinant, kad pragaro nesama, ir tuo Bažnyčios akciją prieš pragarą verčiant niekais. Tokie „apaštalai" tikrai „nežino ką darą" ir kam betalkininkauja...

Ginčys. Pasitaiko ir man panašių dvasios nerimų. Bet aš tuomet pagalvoju: kas yra pragare — tas ne man jis iš ten išvaduoti. Tai padaryti galėtų nebent vienas Dievas, jei panorėtų. Bet ar Jis gali to panorėti, man tai toli gražu neaišku. Be to, *tokie pragaro griovėjai ir pasmerktųjų vaduotojai nori būti teisingesni už Dievą.* Bet ši jų pretenzija yra panaši į tų katalikų, kurie nori būti „katalikiškesni" už patį popiežių. Taigi aš ir manau, kad

pomirtinį žmonių likimą daug *geriau sutvarkys Dievas, negu tai padaryčiau aš ar kitas kuris žmogus.*

Iš kitos šalies, aš nežinau, nė kurios vėlės randas pragare, nė to, ar pragaras perpildytas, ar apytuštis. Aš, pvz., nelabai nustebčiau net ir paties Kristaus išdaviko Judo pragare neradęs, nors apie jį ir pasakyta: „Geriau jam būtų buvę negimti" *(Mt 26, 24)*. O tai dėl to, kad begaliniai Kristaus kančios nuopelnai galėjo būti pritaikyti ir jam. Kai kurios maldingos vienuolės net neabejoja, kad galingu Marijos užtarimu taip iš tikrųjų ir įvykę. Ir kažin ar tik neklysta tie teologai, kurie, rašydami apie tai, ironiškai iš to vienuolių tikėjimo nusišypso [84].

Ivanovas. Nežavi tokie teologai nė manęs. Aš labiau linkčiau į neseniai paskelbtą p. M. Kurdiumovo mintį, išreikštą straipsny „Kova su Dievu ir pragaras". Jis tiki, kad karšta visuotinės Bažnyčios malda galėtų išmelsti pragaro kančių panaikinimą, bet su sąlyga, kad žmonės teužgesina pirma jų pačių žemėj sukurtą *laikiną pragarą* [85]. Šiam tikslui autorius kaip geriausią priemonę rekomenduoja krikščionišką artimo meilę ir neįsileidimą dvasion egoistiškos minties: „Ak, kad tik man nepatekus pragaran, o kiti tesižino sau". Toksai šūkis labai nutolęs nuo Kristaus dvasios. Tikras krikščionis, neužmiršdamas savo sielos, nuolat prisimena turįs pareigą — kovoti be paliovos su anuo laikinu žemės pragaru, juoba kad jis nėra kur toli nuo mūsų, jis čia pat ir mes jame lyg kokioj jūroj nepaliaujamai plūduriuojam. Ir toje kovoje Dievo padedami mes galim tikėtis puikių laimėjimų. Kas kita kova su *pomirtiniu* pragaru. Čia nugalėjimai daugiau negu abejotini.

Ginčys. Kodėl?

Ivanovas. Gi todėl, kad pragaro panaikinimas pareina ne vien nuo nekintamos Dievo valios, bet ir nuo piktan nukrypusio ir suakmenėjusio pačių pasmerktųjų nusistatymo. Kad tai labiau paaiškėtų, panagrinėsim arčiau kad ir tą pačią p. Kurdiumovo hipotezę. Sakysim, visuotinės Bažnyčios nesiliaujamą karštą maldą: „Viešpa-

[84] Žr. „Revue Apologétique" (1932, Nr. 560) *T. E. Hugueny* str. „L'Enfer et la Misericorde".

[85] Žr. žurnale „Putj" (1934, Nr. 44) *M. Kurdiumovo* str. „O Bogoborčestve i geennie".

tie, panaikink pragarą", Dievas išklauso ir įsako angelams atidaryti pragaro vartus. Štai pragaras jau atviras. Bet kas čia? Niekas iš pasmerktųjų neskuba dangun. Klausiami, kodėl nesinaudoja šia Dievo malone, jie atsako: „Mums čia *j a u k i a u!* Mes turim čia *laimės nelaimėje.* Danguje ir Dievas, ir šventieji mus varžytų, mes negalėtumėm laisvai reikšti Dievui savo neapykantos nei išlaikyti reikiamo stiliaus... Ne, dangus ne mums, ir mes ne dangui!.."

Ir man matos, kad ši hipotezė apie pasmerktųjų atsisakymą nuo dangaus kažin ar nebus tik daug panašesnė į tiesą negu jų nuoširdus susitaikinimas su Dievu ir persidanginimas dangun...

M i n č i u s. Iš to, kas aukščiau kalbėta, jau, rodos, visiems paaiškėjo, kad visi pragaro panaikinimo projektai eina iš vieno prileidimo, kad *mes, žmonės, galim būti geresni ir teisingesni už Dievą.* Bet tai yra aiškiausia nesąmonė ir gryniausias absurdas. Vienintelis kelias išvengti to absurdo yra nulenkti mūsų protą prieš autentiškąjį Bažnyčios mokslą apie Dievo apreikštas mums tikybos tiesas, tame skaičiuje ir apie pragarą. Tvirtai tikėdami jas, mes, iš vienos šalies, žinosim, kad be kalčių Dievas mūsų nebaus, o iš antros, kad pragaras — tai logiška išvada iš žmonių nedorybės. Jos nesant, nebūtų nė pragaro. Bet, deja, daug kas nenori to pripažinti ir pragaro buvimo kaltininku daro vieną tik Dievą. Tai išeina visai kaip anoj dainoj:

Kad pasauly pragar's daros,
Žmonės velnio apsėsti,—
Kaltas Dievas, kaltas caras,
Tik mes vieni nekalti...

O po teisybei mūsų išganymo dalykuose ir Dievas, ir caras nieko nekalti, o kalti vien tik mes patys ir mūsų palaidas gyvenimas. Žinoma, patekti pragaran niekam nemalonu; visi norėtų linksmintis danguje. Bet dangaus linksmybė — brangus daiktas: jis teskiriamas vien jį nusipelniusiems. Iš kitos šalies, dangui pelnyti reikia žemėj energingai su pragaru kovoti ir jo vietoj kurti tikrą Kristaus karalystę. Tos kovos rezultatai pareis ne vien nuo kovotojų sumanumo ir narsumo, bet ir nuo jų skaičiaus. Juo daugiau turėsime padėjėjų, juo geriau seksis mūsų žygiai; o juo toliau nukelsime Kristaus viešpatijos sienas, juo labiau susilpninsime ir pikto viešpatavimą žemėj. Paskelbę Kristų

savo Amžinuoju Karaliumi, stoję garbingų Jo karžygių būrin, mes ir patys sustiprėsime, ir visus pragaro puolimus sėkmingai atmušime. Ir išgirs tuomet visas pasaulis garsų mūsų šūkį: *tegyvuoja Kristus, mūsų Karalius!..*

Ginčys. Pritardamas gerbiamam profesoriui, aš norėčiau pažymėti, jog nuo Kristaus Karaliaus šventės įvedimo (1925 m. gruodžio 11 d.) jau nebegalima pasakyti, kad „katalikai, per daug bijodami pragaro, užmiršta Kristų". Man net noris tikėti, kad ir mes, protestantai ir pravoslavai, drauge su katalikais sudarysime ilgainiui *vieną bendrą frontą kovoje prieš piktą ir pragarą po viena Kristaus Karaliaus vėliava!..*

T. Serafinas. Tai būtų labai gražu, nors aš ir nematau, kaip tai galėtų įvykti.

Ivanovas. Yra Dievas, Jis suras ir būdus. Reikia tik žiūrėti, kad mums nepristigtų *geros valios eiti išvien žūtbūtinėn kovon su piktu.*

T. Serafinas. Tai tiesa. Bet, iš kitos šalies, aš norėčiau pridurti dar vieną pastabą. Kalbėdami apie piktą, mes ėmėm ne tiek jį patį apskritai, kiek svarstėm konkrečiai svarbiausias jo pasėkas: ieškojom pikto puolusiuose angeluose, pirmuose žmonėse, bolševizme, kare, kentėjimuose, mirty ir skaistyklos bei pragaro bausmėse. Tie pikto apsireiškimai parodė mums visą demoniškąją jo prigimtį ir jo veiksmą. Tačiau pats šis jo veiksmas dar nesudaro *absoliutinio pikto.* Tai yra tik jo reliatyvi piktenybė. *Tikrasis piktas tėra vien sunkioji nuodėmė.* Iš jos, kaip iš nuodingos šaknies, išsirutuliojo visokie pikto žiedai. Dėl gaminimo jie gamina baisiausių pikto vaisių, bet be pikto jie vis dėlto turi savyje ir tūlo gero. Pvz., puolusieji angelai turi gyvybę, aukštą protą, gilų žinojimą, didelę galybę — visa tai yra nemažos Dievo dovanos, nepaliaujančios buvę geros net ir demonuose. Blogas tik jų vartojimas piktiems tikslams.

Nusidėję pirmieji žmonės taip pat ne visai piktenybėje paskendę: liko jiems kad ir bent kiek apsilpęs protas ir valia, liko brangūs kūrybos gabumai, kurių pasigaudami jų vaikai ne tik pagerino savo gyvenimo sąlygas, bet ir sukūrė aukštas kultūras su poezijos ir meno šedevrais, su genialiais mokslo išradimais... Taigi būtų tikra klaida nematyti žmonių veikloj jokių gero pragiedrulėlių.

Griežtai imant, netrūksta gero ir bolševizmui. Bolševikai juk palaiko daug ką, kas buvo gera pirma. Jų milžiniška statyba ir elektrifikacija yra savy irgi neblogi dalykai. Jų lėktuvai, traktoriai, patobulinti įrankiai nepasidarė blogi dėl to, kad juos vartoja Stalino komisarai.

Panašiai tenka pasakyti ir apie karą. Nėra man reikalo jis teisinti, bet, manau, nesiginčysit ir patys, jog karai tikrai stumia žmoniją pirmyn. Imkim kad ir Lietuvos nepriklausomybę. Ar taika ją būtų sukūrus? Nieku gyvu! Ją sukūrė vien Didysis karas. Nei rusai, nei vokiečiai nė iš tolo nenorėjo nepriklausomos Lietuvos. Nepriklausomą ją padarė vien Didžiojo karo sudarytos politinės sąlygos. O nepriklausomybėje argi maža gero?

Keinis. Sveiki sakėtės radę gero ir fiziniuose skausmuose. Aš tuo negaliu tikėti...

Dievaitienė (kreipdamasi į Keinį). Jei sveikutis pažvelgsi giliau į gyvenimą, greit pastebėsi, kad džiaugsmai ir linksmybės dažniausiai mus neigiamai veikia, padidindami ir be to nemažą mūs polinkį į egoizmą. Tuo tarpu kentėjimai, parodydami mūsų menkumą, kelia mus doriškai, daro geresnius, pašalina kietumą, moraliai auklėja, mankština ir apskritai padaro žmonėms kur kas daugiau gero negu džiugesiai ir malonumai. Plačiau apie tai rasi, draugas, prancūzų poeto F. Coppée knygoje „La bonne souffrance".

Ginčys. Iš šešto pašnekesio mes žinom, kad nėra absoliuti blogybė nė mirtis, nes ir ji žmonijai padaro nemaža gero.

Keinis. O pragaras?!

T. Serafinas. Tas pat pasakytina ir apie pragarą, nes jis jau vienu savo amžinumu sulaikė ir sulaiko milijonus žmonių nuo galutinio sugyvulėjimo. Žmogus, moraliai dar ne visai sugedęs, daugiau ar mažiau su pragaru skaitosi ir daro pastangų jo išvengti. Pragaro baimė yra labai sėkminga priemonė piktiems žmogaus polinkiams pažaboti. Be jos žmonija ne tik visiškai sugyvulėtų, bet tiesiog *suvelnėtų* ir padarytų mūsų žemę jau nebe ašarų pakalne, bet tikrų tikriausiu *pragaru.* Jei kol kas dar to nėra, tai, be kitko, tenka už tai dėkoti pragarui.

Dėlei to Dante ne be pamato pavadino pragarą ne vien teisybės, bet ir *Dievo meilės padaru.* Atrodo tai paradoksas, bet iš tiesų tai tikra tiesa. O jei taip yra, jei visos mūsų peržiūrėtos pikto pasėkos nėra absoliučios blogybės [86], tai ir *nebuvo pagrindo, dėl kurio Dievas būtų turėjęs pikto pasaulin visai neįsileisti.*

Tas pat tenka pasakyti galop ir apie pačią didžiausią piktenybę, visokeriopo pikto versmę — *nuodėmę.* Jos visiško pasaulin neįsileidimo šalininkai, matyt, norėtų protingas būtybes savotiškai išganyti, varu jas dangun įstumdami kaip kokias mechaniškas bevales lėles, nesinaudojančias savo laisva valia, neturinčias jokio savo nusistatymo bei apsisprendimo. Bet kurdamas šį pasaulį taip, kaip jų norima, Dievas pasirodytų ne geriausiu tėvu, tik galingu despotu, varžančiu protingų būtybių valią. O iš to, po teisybei, nebūtų tikros garbės nei Dievui, nei žmogui.

Davęs žmonėms protą ir laisvą valią. Dievas leido jiems laisvai apsispręsti. Besinaudodami tąja laisve, jie suklydo ir nusidėjo. Iš čia žemėj atsirado *pirmoji kaltė.* Ji buvo baisi ir sunki, verta didžiausios bausmės. Tačiau Dievas Atpirkime rado nuostabią priemonę tai kaltei išdildyti. Jis savo minties reiškėjai, Kristaus Bažnyčiai, leido net sykį metuose [87] džiaugsmingo himno žodžiais viešai šūktelėti: *„O tikrai būtina Adomo nuodėmė, kurią Kristaus mirtis išdildė. O laimingoji kaltė, kuri tokio ir taip didžio susilaukė Atpirkėjo!“* [88]

Dievaitienė. Keisti to himno žodžiai, negirdėti jo šūkiai. Mane tikrai jie stebina ir net baugina, kad vienas kitas per uolus, bet maž išlavintas krikščionis nepasipiktintų pamanydamas Bažnyčią iš didelės Atpirkėjo meilės išėjus iš krašto ir nuo tiesos nutolus...

T. Serafinas. Piktintis čia nėra kuo, o nustebti tikrai yra pagrindo, nes Adomo nuodėmė pavadinta „bū-

---

[86] Sv. Tomas Akvinietis yra net dar drąsiau išsitaręs pareikšdamas, kad „pikta yra tai tam tikra gerovė, kaip melas yra tam tikra tiesa“; žinoma, tai pasakyta ne absoliučiai, bet tik tam tikru atžvilgiu. Žr. *A.-G. Sertillanges'o* straipsnį „Dialogue sur la Providence“ žurnale „La vie intellectuelle“.— 1929.— Juillet-Août.— P. 19.

[87] Didįjį šeštadienį, šventinant Velykų žvakę (paschalą).

[88] *O* certo *necessarium Adae peccatum,* quod Christi morte deletum est. O *felix culpa, quae talem ac tantum meruit habere Redemptorem!*

tina", o jo kaltė — net ir „palaiminta". Tai juk aiškūs paradoksai, panašūs į tertulianiškį *„credo, quia absurdum"*. Bet kad ir keisti tie šūkiai, lengva jie išaiškinti ir pateisinti, nes jie kilę ne iš šalto proto, bet iš meile liepsnojančios pirmųjų krikščionių širdies ir gilios tikybinės jų ekstazės. Dar aiškiau nušviečia tą ekstazę laikas, kada ji įvyko. Tai buvo didįjį šeštadienį, šventinant Velykų žvakę (paschalą). Po ilgų maldų ir giedojimų, belaukdami džiaugsmingo Kristaus iš numirusių atsikėlimo, jie buvo pilni meilės ir dėkingumo Atpirkėjui už Jo kančią ir mirtį, tatai ir nenuostabu, kad jie buvo užmiršę *visa kita*, tame skaičiuje — *nuodėmę ir kaltę*.

Be to, reikia čia atsiminti dar ir tai, kad minėtas himnas buvo ne koks teologinis traktatas, bet grynai poezijos dalykas, kur kaip paprastai yra leidžiamos įvairios licencijos, metaforos, hiperbolės ir kitokios poetiškos figūros. Štai kodėl jų netrūksta ir minėtame himne.

Įdėdama jį savon liturgijon ir tuo pagerbdama religinę poeziją, Bažnyčia parodė net ir tame dalyke savo nuostabų pažiūrų platumą ir protingą tolerantiškumą.

Keinis. Čia kažkokia grynai religinė metafizika. Gal ji kam ir atrodo graži, bet man ji visai nesuprantama!

T. Serafinas. Tai bendra tikybinių tiesų žymė. Žmogus, kad ir mokyčiausis, daug ko nesupranta. Tamsta pats sakeisi nesuprantąs, kaip gali būti pasauly pikta, jei Dievas yra, ir manei priėjęs prieštaravimą tarp Dievo ir pikto buvimo. Iš mūsų pašnekesių paaiškėjo, kad tikro prieštaravimo čia nėra, o yra tik slėpininga *pikto paslaptis*. Bendra gi paslapčių žymė — tai jų nesuprantamumas. Tai jau pastebėjo Dante rašydamas:

> Anei skaisčiausia žmogaus vėlė danguj,
> Nei serafimas, į Dievą beveizįs —
> Negali tavo klausimo išspręsti,
> Nes ko tu klausi, taip giliai panerta
> Amžino Dievo sprendimų gelmėje,
> Kad akis jokia neįstengs pasiekti.
>
> (III, p. 21)

* * *

Čia žvejai priplaukė prie kranto. Ekskursantai, išlipę iš laivo, palengva ėjo susimąstę savo vilos linkui. Tylą

pertraukė p. Dievaitienė, pranešdama, kad ryt ji turėsianti apleisti Girulius, nes jai reikėsią vykti Kaunan pasimatyti su broliais, o iš ten skristi Paryžiun pas vyrą, kuriam suplanuotas bendras atostogas Giruliuose sukliudė netikėti reikalai.

Ginčys nuoširdžiai apgailestavo, kad šiems įdomiems pašnekesiams teteko taip maža laiko. Jis turėjęs galvoj sumanymą suruošti dar vieną pasikalbėjimą — apie tikybų susiskaldymą, kuris žmonijoj aušina meilę, gimdo ginčus ir kliudo misionieriams apaštalavimo darbą tarp stabmeldžių. Naujausi Hitlerio ir Müllerio bandymai sujungti Vokietijos protestantiškas konfesijas po viena bendra protestantizmo vėliava krikščioniškų tikybų susijungimo klausimui suteikia nemaža aktualumo.

P. Dievaitienė, mielai pripažindama didelę naujai iškeltos problemos svarbą, nurodė, kad apie tai būsią galima plačiau pakalbėti ateinančiomis atostogomis, surengus naują panašią pasikalbėjimų eilę.

Į tai visų dalyvių vardu atsakė prof. Minčius, dėkodamas gerbiamai šių pašnekesių iniciatorei ir palinkėdamas jai laimingos kelionės.

Ryto metą dalyviai susirinko dar kartą ir iškilmingai išlydėdami brangią viešnią įteikė jai gražią gyvų gėlių puokštę.

1935 04 09.

LITERATŪRA

Dr. Bartmann B. Das Fegfeuer. Ein christliches Trostbuch.— Paderborn, Bonifacius Druckerei, 1929.

Bautz J. Das Fegfeuer. Im Anschluss an die Scholastik, mit Bezugnahme auf Mistik und Ascetik. — Mainz, Kirchheim, 1883.

Berdiajev N. O naznačeniji čeloveka.— Pariž, YMCA — Presse.

Blanc de Saint-Bonet A. La Douleur.— Paris, La Bonne Presse, 1911.

Bonniot S. J. Le probléme du mal.— 3 ed.— Paris, Téqui, 1911.

Journet Ch. Probléme du mal. Mystére ou absurdité // La Vie Intellectuelle.— Novembre, 1928.

Keppler W. Das Problem des Leidens.— Freiburg, Herder, 1919.

Marcinkowskij. Smysl stradania.— Praha, 1929.

Molina Th. Das Leiden im Weltplanij, Lösung tiefster Menscheitsfragen.— „Tyrolia", 1929.

Monsabré J. Dogme catholique. Carème 1888. La vie future.— Paris, Lethielleux, 1901.

Ks. dr. Pellowski L. Problem zła.— Wąbrzežno, 1931.

Mgr. Quiellet. La bonté divine et la souffrance humaine.— Paris, La Bonne Presse, 1929.

Ks. dr. Rychlak J. Złe moralne, a natura ludzka.— Krakóv, 1899.

Sadet C. Un angoissant problème: si Dieu existe, pourquoi le mal? — Avignon, Aubanel, 1926.

Schneider W. Das andere Leben, Ernst und Trost der christlichen Welt und Lebensanschauung.— Paderborn, Schöningh, 1914.

Scheeben—Atzberger. Handbuch der katholischen Dogmatik.— Freiburg, Herder, 1898.— Bd. 4.

Sertillanges A. D. Dialogue sur la Providence // La Vie Intellectuelle.— Juillet Aout, 1929.

Tanquérey A. Synopsis theol. dogm. specialis.— 14 ed.— 1914.— Vol. 3.

Wortlitscheck. Der Sinn des Leidens. Vorträge.— Freiburg, Herder, 1919.

Zimmermann O. S. J. Warum Schuld und Schmerz? — Freiburg, Herder, 1918.

TURINYS

Įžanga. Pašnekesio dalyviai. Pašnekesių temos. Jų suvedimas į vieną bendrą pikto problemą.

Pirmas pašnekesys. PIKTO ESMĖ IR KILMĖ. Pikto problemos sunkumas. Pikto kategorijos. Jo apibrėžimai šv. Tomo Akviniečio ir šv. Augustino. Sunkumas atskirti pikta nuo gero. Piktas dvasių pasauly. Angelų puolimas. Jo aiškinamosios hipotezės. Piktas žemėje. Pirmųjų žmonių puolimas. Angelai sargai ir demonai gundytojai. Gundytojo ir Ievos pašnekesys. Tas pašnekesys nėra žydų pasaka nei Babilonijos mitas, bet tikra populiari istorija. Ji išaiškina žmogaus prigimties sugedimą, jo proto susilpimą, jo valios polinkį į blogą, galop jo kūno ligų ir net pačios mirties atsiradimą. Iš žmonių puolimo eina visos keturios pikto kategorijos. Kova su piktu. Naujoviškos svajonės apie nemirybės atgavimą.

Antras pašnekesys. KAM DIEVAS LEIDO PIKTA PASAULY? Dėl ko pasauly tiek netobulumų? Gamtos jėgos ir pikta. Epikūro priekaištas. Ar šis pasaulis pats blogiausis? Ar jis pats geriausis? Bendra pasaulio kūrinių savybė — jų apibrėžtumas ir einąs iš čia jų netobulumas. Pikto buvimo racija. Dievo alchemija — gavimas gero iš pikto. Žmonių logika ir Dievo viršlogika. Kalbant apie Dievą, vengtinas antropomorfizmas. Dabartinė kūrinių būklė nėra būtina nei galutinė. Gimdymo ir mirties skausmai. Atsakymas į Epikūro priekaištą. Viso ko atstatymo klausimas. Pikto leidimas nėra pikto kūrimas. Svarbiausių pikto rūšių nustatymas ir padarymas jų tolesnių pašnekesių tema.

Trečias pašnekesys. DIDŽIAUSIOJO PIKTO KALVĖ — BOLŠEVIZMAS. Žmogus, daugiausia pikto pridaręs pasauly — K. Marxas. Jis norėjęs gero — padėti išnaudojamiems darbininkams. Bet, atmetęs etiką ir religiją, pagrindė savo komunizmą klasių kova ir bedievyste. Šiandieninė bedievystė skaitmenų šviesoje. Tos kovos rūšys. Religijos persekiojimas. Materialinis skurdas vietoj žadėtos gerovės. Neapykanta vietoj artimo meilės. Bedievystė — valstybėje. Visuotinis nusavinimas. To pasėkos socialiniame gyvenime. Badas, skurdas, priespauda. Bolševizmo pavojus visam kultūringam pasauliui. Bolševikų pasiekti rezultatai. Jų statyba. Priverstinis darbas. Ar bolševizmo kūrėjai yra velnio apsėsti, ar jie tik įrankis Dievo rankoje? Rusijos socialinės ir istorinės nuodėmės. Ar Vakarų Europa geresnė už Rusijos Sovietus? Viešpataujanti ten „Staatsomnipotenzlehre" maž teleidžia tikėtis ko geresnio. Lietuvos laisvamaniai ir jų tylus pritarimas Rusijos bolševizmui. Ko mes galim pasimokyti iš bolševizmo? Bendras frontas prieš tarptautinę bedievystę.

Ketvirtas pašnekesys. ŽIAURIAUSIOJI PIKTENYBĖ — KARAS. Karas ir taika istorijos bėgyje. Didysis karas. Jo beprasmingumas, žiaurumas. Beprasmiškas bažnyčių ir kitų kultūros įstaigų naikinimas, žmonių žudymas ir betikslis varginimas. Būsimasis karas, atrodo, būsiąs dar baisesnis. Karo aviacija ir nuodingos dujos. Karo vaizdai. Karas — karui. Karas Evangelijos šviesoje. Karas ir teologija. Teisingo karo sąlygos. Bažnyčia ir karas. Kas daryti, kad karų nebūtų? Didesnis persiėmimas Kristaus dvasia. Žmonijos auklėjimas taikos dvasia. Didesnis kreipimas dėmesio į teisingo karo sąlygas. Ar negalėtų Apaštalų Sostas apskritai pasmerkti karus? Ar karai yra istorinė būtinybė? Kelias į karų panaikinimą. Jungtinės Panamerikos Valstybės. Jungtinės Paneuropos Valstybės. Jungtinės Panazijos ir Panafrikos Valstybės. Jungtinės Pasaulio Valstybės Tarptautinio Tribunolo įkūrimas. Karai kaipo Dievo pabauda.

Penktas pašnekesys. KENTĖJIMŲ PRASMĖ. Kentėjimai — žemės ašarų pakalnė padarytojai. Jie dažnai pačių žmonių pagaminami. Kūno ir dvasios kentėjimai. Jie pasiekia visus žmones. Kentėjimai ir pikto problema. Ken-

tėjimai ir žmogaus gyvenimo tikslas. Pagrindinis žmogaus gyvenimo dėsnis — sudievinimas. Kelias į jį — Golgota. Kentėjimai kaipo pedagoginė priemonė. Kentėjimai kaipo bandymo įrankiai. Kentėjimų priėmimas. Nuo kentėjimų bėgimas. Kentėjimų ieškojimas. Budos klaidos. Kentėjimai, jokių nuostabių dalykų nepadarantieji. Kentėjimai dėl tiesos nepaisymo. Kentėjimai kaipo perspėjamieji ženklai. Mažų vaikų kentėjimai. Gyvulių kentėjimai. Jų pateisinimas.

Šeštas pašnekesys. NEIŠVENGIAMOJI PIKTENYBĖ — MIRTIS IR VĖLIŲ POMIRTINĖ BŪKLĖ. Mirties nepaisymas. Jos baimė. Mirties būtinumas. Žmonių negalėjimas su ja apsiprasti. Mirties apibrėžimas — sielos nuo kūno atsiskyrimas. Mirtis kaip viso ko nusavintoja. Mirties gerieji darbai. Mirtį apsupanti tamsa. Žmones bauginantieji laidojimo vaizdai. Pomirtinis vėlių būklės klausimas. Klaidingi apie tai prasimanymai žydų talmudistų. Legenda rusų pravoslavų apie šv. Teodoros pomirtinę kelionę po vėlių kankyklas. Dante's „Dieviškosios komedijos" legendos. Svajonės teosofų, spiritistų, okultistų. Racionalinės viduramžio filosofų dedukcijos. Kard. Lépicier ir kun. Ed. Montier veikalai apie vėles. Katalikų Bažnyčios mokslas apie jas. Skaistykla ir jos bausmės. Tų bausmių esmė ir ilgumas.

Sekmas pašnekesys. NESIBAIGIAMOJI PIKTENYBĖ — PRAGARAS. Legendos apie pragarą. Modernaus filosofo Berdiajevo nuomonė apie pragarą. Katalikų Bažnyčios mokslas apie pragarą. Ką sako apie jį Senasis Įstatymas? Naujojo Įstatymo tekstai apie jį. Kam skirtas pragaras ir už ką? Šv. Pauliaus mokslas. Mirtinoji nuodėmė. Ją nustatančios sąlygos. Pragaro bausmių amžinumas. Kančių rūšys. Pragaro ugnis. Pragaro vieta. Žydų pažiūros į pragarą. Žemės, saulės ar kurios žvaigždės vidurio, kaip pragaro vietos, hipotezė. Vėlių, kaipo saulės ar kitų žvaigždžių energijos palaikytojų, hipotezė. Kaip gali deginti pragaro ugnis bekūnes vėles? Ar pragaro kančios visiems pasmerktiesiems vienodos? Ar jos nepriešarauja Dievo teisingumui, gerumui, Jo Apvaizdai? Dėl ko neužtektinos laikinos pragaro bausmės, kad ir didesnės, ir ilgesnės? Pasmerktųjų skaičiaus klausimas. Bažnyčia nėra paskelbusi nė vieno žmogaus pasmerktuoju. Geriau-

sia priemonė apsisaugoti nuo pragaro — atgaila ir Kristaus meilė. Nerimas dėl pragaro. Pragaras nėra absoliučiai neišvengtinas. Šūkis „atgal į Dievą“. Reikalas ne vien save nuo pragaro gelbėti, bet ir kitus žmones. Reikalas pačiam žmogui pergyventi pragarą. Ar galima Judo pragare nerasti? Ar gali visuotinė Bažnyčia išmelsti pasmerktųjų išvadavimą iš pragaro? Kova su žemės pragaru.

Literatūra

AUKŠČIAUSIS GĖRIS

PAŠNEKESIAI

Įžanga

KAS YRA DIEVAS

Suprask, kad tikėtumei,
ir tikėk, kad suprastumei.
Šv. Augustinas

Prieš porą metų vienas mūsų inteligentų būrelis buvo surengęs keletą pasikalbėjimų, sudominusių net platesnę visuomenę. Juose dalyvavo Vytauto Didžiojo universiteto prof. *T. Minčius,* doc. *T. Serafinas,* mokytas lietuvis evangelikas dr. *V. Ginčys,* giliai tikįs rusas pravoslavas *Ivanovas,* komunistas studentas *K. Keinis* ir plačiai pagarsėjusi Amerikoj ir Lietuvoj artistė ponia *Dievaitienė.* Šitie pasikalbėjimai įvyko Girulių kurorte vasaros atostogų metu. Šioms pasibaigus, minėto būrelio nariai sugrįžo į savo gyvenamąsias vietas.

Tačiau po kiek laiko likimas vėl juos suvedė krūvon, tik nebe Baltijos pajūry, bet mūsų laikinojoj sostinėj. Tai įvyko šiomis aplinkybėmis.

P. Dievaičiui gavus mūsų valdžios dirbtuvėse gana aukštą vietą, jo žmona turėjo palikti savo teatrą Paryžiuj ir atsikraustyti Kaunan.

Čion atvykus, ji įkūrė *pirmą krikščioniškąjį kiną.* Jame ji norėjo turėti modernų krikščioniškojo apaštalavimo įrankį ir švelnų kultūringą mūsų publikos dorintoją.

Tuo pat tikslu ji aktingai rėmė ir kelių dorų artistų suorganizuotą *pirmą Lietuvoje krikščioniškąjį teatrą.*

Apsigyvenus Kaune, ji atnaujino pažintį su nuolatiniais to miesto piliečiais prof. Minčium ir doc. T. Serafinu.

Tuo pačiu laiku Vytauto Didžiojo universiteto protestantiškosios teologijos fakultetas pakvietė savo docentu ir dr. V. Ginčį.

Šiojo draugui Ivanovui kelią Kaunan praskynė pati Lietuvos valdžia, paskirdama jį kauniškės rusų gimnazijos direktorium vietoj į pensininkus išėjusio senojo tos gimnazijos vedėjo. Betrūko tik Keinio, gavusio neblogą vietą Šiauliuose, Ligonių Kasos valdyboj.

Sužinojus apie šias permainas, p. Dievaitienė, vyrui pritariant, visus Kaune besančius giruliškių pašnekesių dalyvius sukvietė pas save arbatėlės atsigerti ir po senovei draugiškai pasišnekėti.

Pakviestieji gražiai padėkojo ir paskirtu laiku į vaišingus Dievaičių namus punktualiai susirinko.

Supažindinus svečius su savo vyru, diplomuotu inžinierium, o taipgi ir su kiek ankstėliau atvykusiu jos pažįstamu p. Dovydu Lakštučiu, Jeruzalės universiteto studentu, šeimininkė meilingai pakvietė visus prie stalo.

Beužkandžiaujant užsimezgė bendras pasikalbėjimas apie dienos naujienas ir karo gandus. P. Ivanovas prisiminė pirmuosius Girulių pašnekesius ir pareiškė pageidavimą, kad jie būtų atgaivinti ir toliau tęsiami. Šiam sumanymui pritarė ir kiti svečiai.

Tuomet ponia Dievaitienė tarė:

— Jei, geručiai, taip norite, tai galite tuos pasikalbėjimus atnaujinti kad ir tuojau, tiktai ne čia, bet mano kukliame salonėly. Ten tai padaryti Tamstoms bus kur kas patogiau.

Šeimininkės vedami visi nuvyko į saloną. Tai buvo gana didokas ir aukštas kambarys. Jį puošė žymioj vietoj sienoje pakabintas gana didelis meno darbo krucifiksas ir keli žymių dailininkų religinio turinio paveikslai. Baldai buvo dailūs, stilingi ir, be to, „unikai".

Svečiams vietas užėmus, pirmoji prabilo

P. Dievaitienė. Mano vyrui ir man, sveikučiai, padarėte didelį malonumą, atvykdami į šį kuklų vakarą. Tame aš matau Tamstų pritarimą sumanymui surengti čia, Kaune, antrą pašnekesių eilę, kurie sudarytų lyg tolesnę anų, giruliškių, tąsą. Bereikia tik, kaip tenai, iš anksto nustatyti tiems pasikalbėjimams temas, kad viskas eitų sklandžiai ir tvarkingai. Svarbiausis dalykas — tai pasirinkimas temų. Jos, žinoma, turėtų būti mums visiems lygiai rūpimos, įdomios ir aktualios.

Lakštutis. Jei žiūrėsim aktualumo, tai bene teks tik rinktis dalykus, apie kuriuos šiuo momentu žmonės *daugiausia kalba.*

Ginčys. Tikrumoje gali pasitaikyt ir taip, kad svarbiausis klausimas bus kaip tik tas, apie kurį pasaulis kalba kuo mažiausiai ar net ir visai jį nutyli.

Dievaitis. Ieškant pašnekesiams temų, dažnai būna naudinga žvilgtelėti į tai, kas pirmiau buvo kalbėta. Tamstos pirmiau kalbėjot apie „pikto problemą", tai dabar pati logika ragina imtis kaip tik priešingos —*gėrio bei labo problemos.* Užsieniuose ji jau ir pradedama judinti; ji net įgyja tam tikro aktualumo [1].

Minčius. Už josios nurodymą aš nuoširdžiai p. Dievaičiui dėkoju. Ji iš tikrųjų yra dideliai svarbi ir įdomi. O jau platumo tai bene bus tik dar platesnė už pačią pikto problemą. Ji taip pat ir nelengvai suprantama. Mat gėrį mes labiau jausmais atjaučiame, negu protu suvokiame. Dėlei to į klausimą, kas yra gėris, mes dažnai naiviai atsakom: gėris tai yra visa, kas mus džiugina, linksmina, maloniai nuteikia, kas žadina mumyse pasitenkinimo, ramumo, laimės; galop gėris yra visa, ką mes mėgstam, ko trokštam, ko norim pasiekti.

Viduriniais amžiais gėrio studijoms skirta nemaža laiko ir įtempto darbo. Šv. Albertas Didysis, šv. Tomo Akviniečio mokytojas, yra parašęs net platoką traktatą apie gėrį [2]. Ten jis pateikia net ir skolintą iš Aristotelio gėrio apibrėžimą: „Gėris yra tai, ko viskas trokšta" [3].

Bet trokšti tegali vien būtybės, turinčios *gyvybę ir valią.* Dėlei to gėris paprastai šiaip ar kitaip santykiauja su *ta ar kita valia* kaip jos objektas. Bet kadangi valią turinčių būtybių pasauly yra neapsakomai daug, tai nemažiau bus ir pačių valių. Jos visos yra *vienos aukščiausios Valios padaras.* Ji viena tik visokių gėrių sąlygas neklaidingai nustato. Visos kitos valios tam tikru bandymo metu gali suklysti ir, užuot troškusios *tikrojo,* užsigeisti *tariamojo gėrio,* kuris savy gali pasirodyti *visišku blogiu.*

T. Serafinas. Sveikos, nesugedusios valios paprastai trokšta ir ieško vien tikrojo gėrio. Bet ir tikrasis gėris nelygu: vienas yra mažas, antras — didesnis, trečias — begalinis. Turėdami tai galvoje, mokslininkai ir skirsto gėrius į du milžinišku skyriu. Pirmajam jie sutalpina tik vieną patį, iš savęs esantį, *nesukurtą Aukščiausiąjį Gėrį.*

---

[1] Plg. *Monod M. W.* Le problème de bien. Essai de Theodicée.— Paris, 1935. Plg. Revue Apolog.— 1935.— Novemb.

[2] *S. Alberti Magni.* Quaestiones de bono. Plg. *Geyer et Zellinger.* Florilegium Patristicum Fasciculus XXXVI.— Bonnae, Hanstein, MCMXXX.

[3] Bonum quod omnia appetunt.— Op. c.— P. 10.

Jis negali nei mažėti, nei didėti, nes yra begalinė absoliuti visokio *gėrio pilnuma.* Antrajan skyriun dedami nesuskaitomi galuoti, Dievo sukurti viso pasaulio gėriai. Šis pastarasis skyrius turi savo ribas; jis galima išsemti. Apie Aukščiausiąjį Gėrį to pasakyti negalima, nes jis yra neišmatuojamas ir neaprėpiamas. Jis yra visų sukurtų gėrių tikslas, pagrindas ir šaltinis.

Iš čia savaime eina išvada, kad jeigu mūsų ieškomoji pašnekesių tema bus santykiaujanti su gėriu, tai ji turės liesti ne vieną kurį galuotą gėrį, bet ir patį Aukščiausiąjį, nesukurtą, iš savęs esantį, begalinį Gėrį. Mes Jį vadiname *Dievu.*

Ginčys. Bet jei mes Dievą rinksimės savo pašnekesių tema, tai ar neįbrisim tik į beribę teologijos sritį, kurios daug kas bijo, o dar daugiau laiko ją neįdomia, skersai ir išilgai išbraidyta ir jokios naujos, gyvos tiesos nežadančia... Taip į teologiją žiūrinčius vargiai mūsų pašnekesiai begalės suvilioti...

Dievaitienė. Man rodos, dr. Ginčio pastaba per daug pesimistiška. Mūsų pašnekesiai nėra jokia baudžiava. Dalyvavimas ar nesilankymas juose paliekamas kiekvieno laisvai valiai. O dėl įdomumo — iš anksto spręsti pavojinga. Čia, man rodos, užteks šios vienos pastabos. *Mes čia visi tikim Dievą, bet maža apie Jį temąstom, o* dar mažiau, *kas Jis yra, težinom.* Kaip senovės atėniečiams, Jis vis dar lieka mums Nežinomas Dievas — *Ignotus Deus.* Nė vienas iš mūsų, esu tikra, neišdrįs pasisakyti *žinąs apie Dievą labai daug.* Net ir patys profesionalai teologai čia išimties nesudaro. Laisvam draugiškam pasikalbėjime dažnai teologo galvoj nušvinta ne viena nauja mintis, kuri kitomis aplinkybėmis niekuomet nebūtų jam galvon atėjus. O pažinimas svarbu juk ir teologams. Iš čia tai ir atsirado garsūs šūkiai: *pažinki save, pažinki pasaulį!* Bet tie šūkiai toli gražu ne viską apima; jiems trūksta dar trečiojo, paties svarbiausiojo — *pažinki Dievą!*

Patarlė sako: daug yra kelių Romon. Ne mažiau jų ir į Dievą. Vieni eina į Jį pro *tiesą,* kiti — pro *grožį.* Mums siūloma eiti į Dievą pro *gėrį.* Man atrodo, šis kelias nė kiek ne blogesnis už kitus. Eiti juo ne nuodėmė. Nuodėmė būtų sustoti ir nė žingsnio pirmyn nežengti Dievo pažinimo linkui. O dar blogiau būtų manyti, kad to Dievo pa-

žinimo mes jau turį užtenkamai ir daugiau jo mums nė nereikią. Tai būtų didžiulė klaida. Nes, po teisybei, ką mes žinom apie Dievą? Aš kalbu čia ne apie kitus, tik apie save pačią. Pasisemtos jaunystėj iš katekizmo žinios apie Dievą, išmoktos atmintinai, protui beveik neprisidedant, seniai jau iš atminties išdulkėjo. Taigi papildyti jas, iš naujo pergyventi ir pergalvoti man yra didelis reikalas.

Ginčys. Visa tai labai gražu, bet mane baugina pats beribis temos platumas. Kalbėti apie Dievą bene bus tik panašu į bandymą jūrą šaukštu išsemti.

T. Serafinas. Tiesa, temos platumo paneigti negalima. Bet užtat pačią temą lengva susiaurinti. Kalbant apie Dievą daug kas mano turįs pareigos pradėti nuo *Dievo buvimo įrodymų.* Tie įrodymai sudaro gan plačią atskirą mokslo šaką, vadinamą *teodicėja.* Mes ją visai galime apleisti, nes ją atskiram veikale jau yra išdėstęs prof. dr. *A. Maliauskis* [4].

Kas tais klausimais domis, gali pasinaudoti šiuo veikalu, ir mums visai nereikės savo pašnekesiuose tie dalykai beliesti.

Panašiai galime aplenkti ir kitus klausimus, pvz., apie sukurtojo gėrio santykius su Aukščiausiuoju Gėriu, nes šitus dalykus yra išaiškinęs kitas mūsų mokslininkas prof. *P. Kuraitis* savo plačiame „Ontologijos traktate" [5].

Dėlei to mums beliktų tik nušviesti pačią Dievo prigimtį, Jo asmenų trejybę, Jo savybes ir mūsų pačių santykius su Juo.

Taip susiaurinę savo temą, mes, man rodos, kad ir nepilnai, vis dėlto įstengtumėm, kiek protas leidžia, pateisinti savo tikėjimą ir žymiai pagilinti savo toli neužtenkamą Dievo kaip *Aukščiausiojo Gėrio* pažinimą.

Minčius. Atidžiau pažvelgus į pasaulį, lengvai pastebima, kad jis mielai ir daug kalba apie įvairias gėrio rūšis, kaip štai sveikatą, mokslą, turtą, garbę ir kitką, tik apie vieną *Aukščiausiąjį Gėrį* beveik neužsimena, lyg Jo visai nebūtų arba Jis mums visai nieko nereikštų. Mūsų dienraščiai jau beveik nebegali sutalpinti žinių apie viso-

[4] Žr. jo knygą: Teodicėja, Dievas, jo buvimas ir jo esmė.— Kaunas, 1931.

[5] Žr. *Dr. Kuraitis.* Ontologija.— Kaunas, 1931.— T. 1.— P. 178—195.

kias paskaitas, pranešimus, konferencijas etc. Nuo visokių šiandienių garsenybių vardų ten net akys raibsta. Nerasi ten vien *Dievo vardo...*

Ivanovas. Sveiki tuo stebitės. O mums, rusams, tai paprasčiausias dalykas. Mat pirm ištrinsiant Dievo vardą iš žmonių atminties, pas mus pasirūpinta atkaklia tyla pašalinti pats jo garsas. Tai yra vienas bendrojo bedieviško fronto „sektorius".

Minčius. Prieš tą bedieviškąjį frontą užsieniuose jau rengiama vienas visų *krikščionių frontas.* Jo bendras šūkis yra „už Dievą" — *pro Deo!*

Dievaitis. Šūkis tikrai gražus ir belieka vien palinkėti, kad jis pasauly kuo plačiausiai pasklistų. Negalime mes priversti, kad žmonės visa širdžia pamiltų Dievą — Aukščiausiąjį Gėrį, bet turėkim bent mes patys tiek drąsos, kad nesidrovėtumėm viešai pareikšti giliausios pagarbos visų gėrių neišsenkamam šaltiniui ir pačius Jo gėrius išmoktumėm *kaskart geriau* pažinti ir branginti.

T. Serafinas. Kaip, anot Kristaus, iš vaisių pažįstamas medis, taip mūsų pareiga *iš gėrių* pažinti jų Kūrėjas ir Davėjas.

Dievaitienė. Man rodos, kad šiandieną dėl to taip maža tėra Aukščiausio Gėrio pažinimo, kad mes, žmonės, net ir žemesnių gėrio rūšių, kaip štai sveikatos, kasdienės duonos, mokslo ir kitko, vertės nemokam tinkamai įkainoti. Mes vartojame jas savo naudai kaip ir bepročiai gyvuliai, nieko negalvodami, jokio dėkingumo tų gėrių Teikėjui nepareikšdami. Būdami visokeriopo pikto apsupti, mes ne kartą nusiskundžiam, kad mums sunku, kad mes nematom jokio gėrio pragiedrulėlio, o nepasiklausiam patys savęs, dėl ko taip yra? Kiek rimčiau pagalvoję, rasit įsitikintumėm, kad čia be nebus tiktai mūsų pačių kaltė, nes mes per daug esam linkę *imti viską tik sau, o nieko neduoti kitiems.* Mes esam užmiršę net elementariausį padėkos žodelį „ačiū". Visur ir visuomet mes norim būti vien *gavėjai, ėmėjai,* o niekuomet *davėjai.* Šį pastarąjį vaidmenį paliekam vien Dievui. Jis visa gera yra sukūręs, Jis ir teduodie mums visa gera. Tai yra mūsų egoistinė valia. Mes ir neturėtumėm nieko prieš tai, kad

ji visur ir visada būtų vykdoma. Bet Dievo valia kitokia: ji paremta principu *do, ut des: nori duodamas, duok ir pats; nori gėrio, kurk ir pats jį.* Gėrio karalystė pati iš dangaus nenusileidžia: ji reikia kviesti „teateinie" ir kviesti ne vien geru žodžiu, bet ir gerais darbais.

Žinoma, paėmę Aukščiausiąjį Gėrį kaip sausą abstrakciją, galėtumėm paversti jį nejdomia pašnekesių tema. Bet mes neturim jokio reikalo tai daryti. Mes galim paimti Aukščiausiąjį Gėrį kaip begalinę tobulybę, kaip *ribų neturinčią asmenybę,* galinčią ir mūsų protus į begalines aukštumas pakelti, ir mūsų širdis dangiška ugnimi uždegti. Paaiškinsiu tai pavyzdžiu. Ne per seniai man teko pažinti dideliai retas Dievo mylėtojas. Jam nebuvo malonesnio daikto, kaip kalbėti apie Dievą. Pvz., žvaigždėto dangaus reginys jį neapsakomai žavėte žavėdavo. Planetos, jų palydovai, kometos, žvaigždžių toliai, paukščių keliai ir kitokie dangaus kūnai buvo mieliausios jo pašnekesių temos. Vasarą, išėjęs kur į žydinčią pievą, duodavos pagaunamas neapsakomo entuziazmo ir negalėdavo atsigėrėti žolių įvairumu, žiedų gražumu, jų spalvų gyvumu. Jam kiekvienas augalėlis buvo tikras brolelis, kiekviena gėlelė — seselė. Žiūrėdamas į tą margaspalvį vasaros kilimą, užlietą gausia saulės šviesa, jis gėrėdavos ir stebėdavos, melsdavos ir šnekučiuodavos su tais grožio ir gėrio padarais lyg gyvomis būtybėmis.

Man tai prisiminus atrodo, kad ir mes rinktis savo pašnekesių tema turėtumėm ne ką kita, kaip tik patį Dievą, *esminį gėrį, tobuliausį grožį, absoliučią tiesą.* Šv. Bernardas savo himne „Iesu dulcis memoria" teisingai yra pastebėjęs:

Nėr kas mieliau būt giedamas,
Nėr kas godžiau būt klausomas,
Nėr kas saldžiau būt minimas,
Kaip Dievo Sūnus mylimas.

Tas pat pasakytina ir apskritai apie Dievą. Dėlei to ir nenuostabu, kad seniau Dievo vardą rasdavom visur: ne tik Bažnyčios maldose ir giesmėse, bet ir mokslo veikaluose, ir net privačiuose pašnekesiuose. Jei nūn to nebėra, jei vietoj Dievo garbės dažniau girdis Jo negerbimas ir net piktas burnojimas prieš Jį, tai mums, tikintiems, ne pavyzdys. Mūsų pareiga kitokia ir visai tam priešinga: pasauliui Dievą boikotuojant, mes turėtumėm dažniau kreipti į Jį savo mintis ir širdis. Ak, ne paslaptis, jog mes

kiekvieną dieną einam vis artyn prie savo gyvenimo pabaigos. Mirtis atima iš mūsų draugus, gimines, mieliausius asmenis, galop ir mus pačius nustums nuo žemės ir, atskyrus nuo gyvųjų, pastatys Dievo akivaizdoje. Tada ir pasijusime ten bestovį *patys vieni,* be draugų, be užtarėjų, akis į akį su mūsų Kūrėju Viešpačiu, Teisdaviu ir Teisėju. Ir šis pastarasis susitikimas su Dievu kasdien artėja, ir jo neišvengiamumas kaskart labiau aiškėja. Taigi ir reikalas pažinti Dievą nėra koks teologų prasimanymas, bet gyvas ir tikras būtinumas. Užmerkti akis ir nepažvelgti į Jį, kol galima, nebūtų protingas poelgis.

Tiesa, nuo platesnio Dievo pažinimo daug kas gali atsisakyti jau tai dėl laiko ar tinkamos literatūros neturėjimo. Bet mūsų numatytieji pašnekesiai nei laiko daug neužims, nei proto nenuvargins, nes juose dėstomi dalykai, tikiuosi, bus aiškinami suprantamai ir populiariai.

Ginčys. Būtų ne pro šalį sužinojus iš anksto, kurie klausimai tuose pašnekesiuose bus judinami?

T. Serafinas. Tų pašnekesių turinį aš sau vaizduojuos maždaug šiaip: pirmiausia bus duotas supratimas, *kas yra Dievas,* kokia Jo *esmė ir koks yra Dievas* — kokios yra Jo *savybės.* Po savybių eis mokslas apie Šv. Trejybę, nušviečiąs kiekvieno dieviško Trejybės asmens veiksmą. Pažinę Dievą Jo vidaus gyvenime, eisime prie Dievo kūrybos išorėje, apžvelgsime svarbiuosius Dievo kūrinius — erdvę, laiką, materiją, žvaigždžių, augalų ir gyvių pasaulį. Žmonijai dėl jos ypatingos svarbos paskirsime atskirą pašnekesį, nušviesdami ypatingai glūdintį žmoguje Dievo paveikslą ir panašumą. Nebus užmiršti ir Dievo santykiai su žmonėmis Jo sukurtoje Bažnyčioje. Toks bent, mano išmanymu, galėtų būti mūsų pašnekesių planas.

Minčius. Tam planui aš neturėčiau pagrindinių priekaištų. Aš sakyčiau net, kad tokie pašnekesiai galėtų būti daugiau ar mažiau mums visiems naudingi ir įdomūs.

Ivanovas. Aš irgi prie jų mielai prisidėčiau. Mat karingam ateizmui nūn paskelbus Dievui žūtbūtinę kovą, kieno gi, jei ne mūsų, tikinčiųjų, pareiga griebtis atitinkamų ginklų ir tapti tikrais karžygiais *„pro Deo“.*

Dievaitis. Prieš atvirus bedievių burnojimus tikintiems nevalia lūpas sučiaupus tylėti.

Ginčys. Mūsų pareiga — pažiūrėti, ko verti bedievių argumentai prieš Dievą.

Dievaitienė. Kaip matau, už pasirinkimą Dievo šių pašnekesių tema yra išsitarusių nemaža balsų. Ar yra, kas tam būtų priešingas?

Visi. Nėra.

Minčius. Vadinas, mūsų pasikalbėjimų *pagrindinis objektas bus Dievas.* Jų planą bendrais bruožais yr mums jau nurodęs T. Serafinas. Jo mes ir laikysimės, nesivaržydami per daug dėl smulkmenų.

Dievaitis. Kad neišeitų kokių nesusipratimų, aš darau šį konkretų pasiūlymą: sekantis mūsų pasikalbėjimas tebūnie po mėnesio mano bute ir tuo pačiu laiku. Pirmininkauti tuose pašnekesiuose prašysime gerbiamą prof. Minčių.

Visi. Prašom, prašom.

Nuoširdžiai padėkoję mieliems šeimininkams, svečiai atsisveikino ir išsiskirstė kas sau.

1936 03 30.

Pirmas pašnekesys

DIEVAS VIENAS

Kai Sirakūzų Viešpats Hieronas
Paklausė garsų dainių Simonidą,
„Kas yra Dievas“,— šis dienos jam laiką
Paprašė duoti, kad į paklausimą
Šį atsakyti tinkamai galėtų.
Praslinkus dienai skirtai, vėl jis meldė
Suteikti nauji tolesni dvi dieni,
Kurių jis skaičių dvigubino nuolat,
Iki supykęs Hieronas liepė
Atsaką savo pagaliau patiekti.
Verčiamas dainius taip tada prabilo:
— Juo aš ilgiau vis apie tai galvoju,
Juo man dalykas darosi tamsesnis
Ir man sunkiau jis žodžiais beišreikšti...

Bonsels

Sutartu laiku svečiams Dievaičių salone susirinkus ir prof. Minčiui posėdį atidarius, pirmas paprašė žodžio T. Serafinas. Jis tarė:

T. Serafinas. Norint protingai kalbėti apie Aukščiausiąjį Gėrį Dievą, reiktų pirma turėti apie Jį bent šioks toks supratimas, pagrįstas žinojimu, *kad Dievas yra.* Tą gi žinojimą žmogus prieina tuo pat keliu kaip ir žinojimą, kad *pasaulis yra.* Pareikšti, kad *pasaulis yra,* tegalima *įtikėjus į jo buvimą.* Nes paabejoję pasaulio buvimu, nebeturėtumėm kuo pagrįsti nė savo *tikėjimo, kad Dievas yra.* Vadinas, mes nebetektumėm *jokių žinių* apie Dievą, taigi ir negalėtų būti nė jokios kalbos apie Jį.

Ginčys. Bet turėti žinių apie Dievą reikštų Jis bent kiek pažinti. Ar tai žmogui galima? Ar ne lengviau pasakyti, *kuo Dievas nėra, negu kas Jis yra?*

T. Serafinas. Visiškai save suprasti tik pats Dievas tegali. Apibrėžtoms būtybėms tai yra neatspėjama mįslė.

Dėlei to, kalbant apie Dievą, reikia visuomet vengti dviejų kraštutinių nuomonių: viena, kad mes apie Dievą *nieko negalim sužinoti,* antra, kad mes savo protu įstengiam Jį *kiaurai suprasti.* Abi jiedvi yra lygiai klaidingos. Mūsų Dievo pažinimas stovi kažkur vidury tarp *visko žinojimo ir nieko nežinojimo.* Nuo nieko nežinojimo mes einam į *pilnutinį žinojimą, kurio tačiau niekad nepasieksim.*

Šv. Raštas Dievą vadina *šviesa,* bet ji yra tokia gyva ir galinga, kad mūsų protas nuo jos lyg apanka, ir jam atrodo, lyg Dievuje būtų viena tamsa. Bet tai netiesa: šviesa Jame pasilieka kaip buvus; ji „spindi tamsoje ir tamsa jos neužgožė" *(Jn 1, 5).*

Žmonių protas tos šviesos pragiedrulėlius pirmiausia pastebi pasauly. Mat šis savo milžiniškais dangaus kūnais, kaip didžiulėmis raidėmis, apsako mums Dievo galybę ir garbę.

Bet kur kas daugiau žinių apie Dievą Jisai pats yra žmonijai suteikęs gyvu žodžiu per savo pranašų ir kitų Dievo įkvėptų žmonių lūpas. Galop laikų pilnumoje Jis atsiuntė savo Sūnų, tikrąjį Dievą ir tikrąjį žmogų, kursai savo šventais žodžiais ir kilniausiais pavyzdžiais atnešė mums iš dangaus tikrai dieviškąjį mokslą, nušvietusį visą žmoniją. Jis ir po šiai dienai nepaliauja savo šviesos spindulių bėręs net ir ant kiekvieno žmogaus, ir ta šviesa ateina į šį pasaulį *(Jn 1, 9).*

Ilgainiui šis patiės Dievo apreikštas mokslas buvo surašytas ir sudarė vieną knygą, vadinamą *Biblija,* arba *Šventraščiu.*

Pasaulis ir Šventraštis — tai du žymiausiu šaltiniu žinių apie Dievą. Iš neapsakomo pasaulio didumo mes atspėjam Dievo begalinę galybę; iš Šventraščio (ypač Naujojo Įstatymo) nesunku mums suprasti, kad Dievas yra begalinė *Meilė* ir Aukščiausis *Gėris.*

Ivanovas. Logiškai imant, taip turėtų būti, bet istorijos liudijimu taip nebuvo. Žmonija gerokai paklaidžiojo, kol nuo to, *kas nėra Dievas,* priėjo tai, *kas yra tikrasis Dievas.* Prieš tapdama garbintoja vieno tikrojo Dievo, ji garbino daugybę negyvų stabų ir netikrų dieveklių, kaip štai dangų, saulę, mėnulį, žemę, jūrą ir kt.

Ši negarbinga stabmeldystė, deja, nėra pranykusi dar ir šiandieną. Nekalbant jau apie tokius dievukus kaip garbė, turtai, valdžia, valstybė, užteks čia priminus kad ir šių dienų ateistų didžiausį stabą — *materiją,* kuris nūn Dievo vieton statomas ir visomis Dievo savybėmis apdovanojamas. Maža to, jis, galima sakyti, yra dieviškai, tik iš kito galo garbinamas. Mano tautiečiai bolševikai visoj plačiojoj Rusijoj skelbia savo spaudoje ir mokyklose, kad Dievo nebėra, Jis atgyvenęs savo amžių. Vienatinė aukščiausia būtybė tesanti vien *materija.* Ji — viso ko pradžia; ji viską sukūrusi ir viską išaiškinanti. Kur jos nėra, ten nieko nesą ir negali būti. Tai — visiška ir begalinė materijos apoteozė. *Dievas — niekis, materija — viskas.* Tai — *aukščiausia bolševizmo dogma.* Jos įrodymo bolševikai neturi, *bet tiki ją* kaip absoliučią tiesą.

Minčius. Tikėjimas, neturįs nei pagrindo, nei įrodymų, kitaip negalima pavadinti, kaip tik *aklu.* Būdamas *aklas,* jis žmogui garbės nedaro. Tikėti aklai — tai atsisakyti nuo proto, tai savo valia *virsti bepročiu...*

Tiesa, materialistai tą savo dievinamąją materiją bando pateisinti tuo, kad ji yra apčiuopiama, matoma ir todėl savaime suprantama.

Bet paklausti, *kas gi yra materija, kokia jos esmė,* jie būna priversti nutilti, nes joks gamtos mokslas dar nesurado šiam klausimui ik šiol jokio protą patenkinančio atsakymo. Anaiptol, juo mokslas žengia tolyn, juo *materijos esmė* daros vis tamsesnė ir neprieinamesnė, o per tai ir pats materializmas virsta kaskart painesniu galvosūkių mišiniu. Tikrai tenka stebėtis, kaip materialistai nemato nenuoseklumo savo protavimuose. Jie viską pasaulį bando išaiškinti materija, *o kas yra materija, visai nežino.* Vadinas, jie žinomąjį pasaulį aiškina *nežinomąja materija.* Bet šitoks metodas yra visai nemoksliškas, nes tikras mokslas *nežinomus dalykus aiškina žinomaisiais,* o ne atvirkščiai.

Ivanovas. Materialistai mokslo garbei daug prikalba, bet jų galvosena yra visai nemoksliška. Nes, iš vienos šalies, mokslas juos spiria pripažinti materiją esant inerčią, negyvą, o iš antros — išvedžioti iš jos visą pasaulio judėjimą, gyvybę ir net nuostabią gamtoj apsireiškiančią išmintį. Vadinas, materija inerti, o betgi ji duoda pradžią visokiam judėjimui; ji yra negyva, o betgi ji tenka

laikyti gyvybės kūrėja; galop ji neturi proto, o betgi jos padariny — pasauly — pilna aukščiausio protingumo pėdsakų. Išeina, kad materija pati *nieko neturi,* o betgi pasauliui *viską suteikia.* Ar bereikia didesnio prieštaravimo?!.

Panašių principinių prieštaravimų materializme galima rasti kiek norima, ypač mano tėvynėje Rusijoj. Pvz., ten ginčijamasi apie reliatyvybės teoriją. Bet kaip? Tikram mokslui svarbu sužinoti, ar toji teorija yra tikra, ar ji klaidinga. Sovietų Rusijoj tuo galvos nesukta. Ten smarkiai susiginčyta visai kitu klausimu: ar reliatyvybės teorija *materializmą palaiko, ar jį griauna?* Maskvos mokslininkai pasidalijo dviem dalim: vieni įrodinėja tą teoriją esant materializmui palankią, kiti tikina ją esant buržujišką, antimaterialistinę [6].

Minčius. Kad materializmas yra šių dienų bjauriausia stabmeldystė, to nieks iš mūsų neginčija. Bet man matos, kad mes pradedam nukrypti nuo temos. Už materijos *mes nebematom Dievo.* O tuo tarpu svarbiausias mūsų objektas kaip tik yra Dievas, *Aukščiausis Gėris.* Tat ir grįžkim prie Jo.

Dievaitienė. Visai pritariu prof. Minčiui. Norėčiau tik pridurti, kad, prieš pradėdami mūsų pašnekesį apie Dievą, mes turėtumėm sužadinti savy atitinkamą religinę nuotaiką, kuri ne vien mūsų žinojimą praplėstų, bet ir mūsų širdis aukštyn pakeltų. Apie didįjį mokslininką I. Newtoną man teko skaityti jį buvus labai dievotą žmogų: kiek kartų jam tekdavę paminėti Dievo vardą, visad jis nusiimdavęs kepurę. Tuo jis išreikšdavęs savo gilią pagarbą Dievui. Ir mūsų pašnekesy teks Dievo vardas dažnai minėti. Būtų ne pro šalį Newtono pavyzdžiu, išgirdus Dievo vardą, bent galvos linktelėjimu Jį pagerbti. Apskritai šis mūsų pašnekesys turėtų labiau panėšėti į maldingą apmąstymą negu į sausą akademišką ginčą.

Ginčys. Aš to nemanau ginčyti. Bet, iš kitos šalies, laikau savo pareiga priminti, kad prieš mus stovi aiškus konkretus klausimas: *kas yra Dievas, kokia yra Jo prigimtis.* Jam tinkamai išspręsti reikia disciplinuoto žmogaus proto įtempimo, o ne palaidų jausmo polėkių.

---

[6] Žr. „Kosmose" 1931 m. mano straipsnį „Reliatyvybės teorija Vakarų Europoj ir Sovietų Rusijoj".

Lakštutis. Man rodos, Dievo pažinimas mums žymiai palengvėtų, jei mes Jame atskirtumėm Jo *prigimtį nuo Jo savybių.* Šių pastarųjų *yra labai daug,* bet *Jo prigimtis yra viena.* Ir ji nėra visiška paslaptis. Žydų Šv. Rašte mes randam gilų tos Dievo prigimties apibrėžimą. Nes į Mozės paklausimą, koks yra Dievo vardas, Dievas atsakė: *„Aš esu, kursai esu" (Iš 3, 14).* Tais daug reiškiančiais žodžiais nurodyta pagrindinė Dievo savybė bei Jo esmė. Jis yra *iš esmės esąs* (hebr. *Jahvė,* graik. o ων). Esimas — tai Jo žymiausia tobulybė. Kaip *esmingai esąs* ir *negalįs kuomet nors nebūti* ar tapti *nesąs,* Jis yra *visada,* t. y. amžinai *turįs esimą;* Jis tą esimą turi ne iš ko kito, bet *iš savęs patiės.* O kaip turįs esimą iš savęs, Jis yra *vienas* ir nuo nieko nepareinąs.

Taigi kai į klausimą, kas yra Dievas, žydų Šventraštis atsako: *Dievas yra esąs,* jau tuo vienu žodžiu jis ganėtinai apibūdina Dievo prigimtį bei esmę. Hamleto dilema *būti ar nebūti* Dievui nepritaikoma. *Dievas negali nebūti.*

Dievaitienė. P. Lakštučio nurodytas Dievo pavadinimas yra, be abejo, gražus, turiningas ir gilus. Jis yra imtas iš žydų Biblijos. Man rodos, kad krikščionių Šventrašty, kaip pilnesniame, nes apimančiame ne vien Senąjį, bet ir Naująjį Įstatymą, galima rasti dar gražesnių Dievo pavadinimų.

T. Serafinas. Visus krikščionių Šventrašty pasitaikančius Dievo pavadinimus mūsų teologai seniai jau surinko ir net apie juos savo teologijose atskirų traktatų yra prirašę [7].

Gintys. Teologų aš neskaičiau, bet neseniai pateko man į rankas Victoro Hugo apysaka „Vargdieniai". Ten kaip tik radau Šventrašty vartojamų Dievo vardų sąrašą. Jis mane taip sudomino, kad aš persirašiau jį į savo užrašų knygutę. Autorius šį sąrašą priskiria savo teisuoliui vyskupui Myrieliui, padėjusiam vienos knygos pakrašty šią pastabą:

„O Tu, Kuris esi!

Ekleziastas Tave vadina *Visagalybe;* Makabiejai Tave vadina *Kūrėju;* Laiškas efeziečiams Tave vadina *Laisve;*

[7] De divinis nominibus. Plg. Brevior synopsis theologiae dogmaticae / Auctore *Ad. Tanquerey.*— Paris, Desclée, 1914.— P. 191.

Baruchas Tave vadina *Begalybe;* Psalmės Tave vadina *Išmintimi* ir *Tiesa;* Jonas Tave vadina *Šviesa;* karaliai Tave vadina *Viešpačiu;* Mozės knyga Tave vadina *Apvaizda,* Levitų knyga — *Šventybe,* Ezdras — *Teisingumu,* pasaulis — *Dievu;* žmogus Tave vadina *Tėvu;* bet Saliamonas Tave vadina *Gailestingumu,* o tai yra gražių gražiausias Tavo vardas" [8].

T. Serafinas. Jei tai būtų parašęs koks teologas, tai jis tektų gerokai pabarti. Bet kadangi šį Dievo vardų sąrašą sustatė nespecialistas literatas, tai, atsižvelgiant į jo gerus norus, tenka daug kas jam dovanoti. Nes, griežtai imant, šis V. Hugo sąrašas yra ir nesistemiškas, ir nepilnas. Jis yra *nesistemiškas,* nes prie įkvėptų Šv. Rašto autorių yra ten be reikalo priplaktas bendrai *pasaulis* ir *žmogus.* Be to, šis sąrašas ir *nepilnas,* nes, pvz., gražiausis Dievo vardas — *Meilė* — liko visai nepaminėtas.

Minčius. Aš bijau, kad mes, įsileidę į ginčus dėl Dievo vardų, nenukryptumėm per toli nuo mūsų temos. Mūsų uždavinys — pažinti Dievo prigimtį. Bet ar galima ji pažinti vien iš to ar kito Dievo vardo? Man rodos, kad tikras Dievo pažinimo kelias eina ne pro čia. Pasauly daug yra žmonių, kurie vadinas tuo pačiu vardu, pvz., saliamonais, tačiau jie savy neturi jokių Saliamono savybių. Bet jei kuriame žmoguje rastumėm Saliamono ypatybių, galėtumėm drąsiai pasakyti šį žmogų esant panašų į *Saliamoną.* Panašiai pasakytina ir apie Dievą. Jo vardas, kad ir pats gražiausias, dar nedaug mums apie Jo prigimtį tepasako. Visai bus kas kita, kai pilniau pažinsime Jo savybes bei tobulybes. Taigi, man rodos, kad tolesnė šio pašnekesio tąsa turėtų būti nukreipta kaip tik į Dievo tobulybių pažinimą, juo labiau kad jos esmingai nesiskiria *nuo Dievo esmės.* Nes savo tikrumoj Dievo savybės yra ne kas kita, kaip vien Jo tobulybės, kurios Jo esmėj glūdi ir iš ten galimos išvesti.

Lakštutis. Įdomu būtų sužinoti, kurias gi Dievo savybes p. Minčius laiko pačiomis svarbiomis?

T. Serafinas. Kaip savo esmę ir savybes, taip ir šių pastarųjų skaičių težino tiktai vienas Dievas. Jokia

[8] *Hugo V.* Vargdieniai.— Kaunas: Sakalas, 1935.— T. 1.— P. 41.

sukurta protinga būtybė nei jų apimti, nei suskaityti negali. Arčiausiai tiesos bus pasakius, kad Jo *savybių* yra *begalinė daugybė*. Nes jei mažiausias, per mikroskopą vos užmatomas gyvis turi įvairiausių (judėjimo, maitinimosi, viršikinimo, veisimosi ir kt.) organų ir tie organai yra sudėti iš milijonų atomų, tai nėra ko stebėtis, jog begalinėj Dievo prigimty glūdi ir begalinė Jojo *tobulybių daugybė*.

Lakštutis. Bet kas gali begalinę Dievo tobulybių daugybę pažinti? Tas pažinimas maž kuo besiskirtų nuo nieko nežinojimo.

T. Serafinas. Tai ne visai tiesa. Negalėdami pažinti visų Dievo tobulybių, vis dėlto galime įgyti supratimo bent apie vieną kitą Dievo prigimties savybę. O jau ir tai mums būtų nemažas pliusas.

Lakštutis. Įdomu sužinoti, kurias gi Dievo tobulybes žmogus įstengtų arčiau pažinti?

T. Serafinas. Gi pirmiausia kad ir šias penkias: *vieningumą, nekintamumą, amžinumą, neišmatuojamumą, begalinumą.*

Pažymėtos tais vardais Dievo tobulybės nėra tušti žodžiai. Juose glūdi gili prasmė, nušviečianti Dievo prigimtį kiekvieną kartą vis iš kitos šalies. Pradėkim, pvz., kad ir nuo pirmos Dievo savybės — *vieningumo.* Žinodami, kad Dievas yra *vienas bei vieningas,* mes tuomi pat įgaunam supratimo, kad jo esmėje nėra jokių kitų elementų nei dalių, į kurias Jis būtų galima padalinti ir iš tų dalių vėl Jo esmė sudėti ar sudaryti.

Dievo esmė yra *viena, vieninga, nedali, nesudėta* nei fiziškai, nei metafiziškai, nei logiškai. Dievo esmėje nėra *nieko kito, kaip tik* Dievas. Dėlei to ir būtų teisingiau Jo esmę pavadinus vienu *antesmės* vardu.

Su Dievo vieningumu glaudžiai siejas ir kita Jo savybė — *nekintamumas.* Šv. Rašte Jis pats apie save sako: „Aš Viešpats ir aš nesikeičiu" *(Mal 3, 6).* Taigi Jame nėra jokio *darymosi, tapimo, virtimo* kuo kitu, įgijimo ko nors naujo, ko Jame pirmiau nebūtų buvę, ir t. t.

Dievo nekintamumui artima ir trečia Jo esmės savybė — *amžinumas.* Tai nurodo Jo paties apie save tarti žodžiai: „Aš esu Alfa ir Omega, <...> *kuris yra,* kuris bu-

vo ir kuris ateis, Visagalis" *(Apr 1, 8)*. O kitoj vietoj apie Dievą pasakyta: „<...> tu gi esi tas pats, ir tavo metams nėra galo" *(Ps 101(102), 28)*. Vadinas, *pradžios* ir *galo* kategorijos dieviškajai *antesmei* yra *nepritaikomos*. Jis neturėjo pradžios, Jis neturės nė galo, Jis visais atžvilgiais yra *amžinas, nuo laiko visai nepareinąs*.

Jis nepriklauso ir nuo *erdvės*. Nėra joje tokios vietos, kur Jo nebūtų, nei tokio daikto, kurio Jis nežinotų. Ši Jo esmės savybė vadinas *neišmatuojamumu* (immensitas). Per tą savo tobulybę Dievas yra čia pat prie kiekvieno daikto, ir nėra nė vieno daikto, *kuris Jį apimtų*.

Šią Jojo savybę nurodo įvairūs Šventraščio tekstai, pvz.: „Jam nėra jokių paslėptų padarų, bet visa yra gryna ir atidengta akims to, kuriam turėsime duoti apyskaitą" *(Žyd 4, 13)*. Kitur pasakyta: „<...> ji (Dievo Išmintis) galingai pasiekia nuo galo iki galui ir visa meiliai sutvarko" *(Išm 8, 1)*. Dar kitur: „<...> jis (Dievas) yra visiškai netoli nuo kiekvieno iš mūsų. Juk mes jame gyvename, judame ir esame" *(Apd 17, 26)* ir kt.

Galop nuo neišmatuojamumo atskiriamas dar Dievo *begalinumas. Begaliniu* apskritai vadiname tai, kas kuriuo nors atžvilgiu *neturi ribų*. Taikant šį terminą Dievui, priduodame Jam specialią *tobulybės prasmę*, taip kad tarus, jog *Dievas yra be galo tobulas*, tuo posakiu išreiškiame teigimą, jog Dievas turi *visas tobulybes* ir tai *begaliniu laipsniu*. Dėlei to psalmėse ir parašyta: „Didis yra Viešpats ir labai girtinas, ir jo didybė neištiriama" *(Ps 144(145), 3)*.

Ginčys. Keistas dalykas: lig šiol peržiūrėtos Dievo savybės paremtos vien *neigimais:* vieningumas neigia *sudėtinumą*, nekintamumas — *kintamumą*, amžinumas — *laikinumą*, neišmatuojamumas — *išmatuojamumą*, begalinumas — *galuotumą*...

T. Serafinas. Dėlei to šios pirmosios penkios Dievo savybės ir vadinamos bendrai *neigiamomis*.

Ginčys. Jei taip, tai turėtų būti ir teigiamųjų Dievo esmės savybių?

T. Serafinas. Jų ir esama. Štai jų svarbiausios: *išmintis, galybė, šventumas, gerumas, gailestingumas, tei-*

singumas ir kt. Jas arčiau pažinti mums labai praverstų. Apžvelkime jas nors trumpai.

Dievo *Išmintis* (hebr. *Chokma*, gr. σοφια) yra aukščiausias tvarkos pamėgimas ir sugebėjimas nusistatytus tikslus tinkamiausiomis priemonėmis pasiekti. Ši išmintis Dievuje yra begalinė, kaip tai nurodo pats Šventraštis, kreipdamasis į Dievą šiais žodžiais: „Kiek daug yra tavo veikalų, Viešpatie! visa tu padarei su išmintimi" *(Ps 103(104), 24)*. O kitur dar aiškiau teigiama, kad „jo (Dievo) išminčiai nėra saiko" *(Ps 146(147), 5)*. Tuo nustebintas šv. Paulius negali susilaikyti nesušukęs: „O Dievo turtų, išminties ir pažinimo gelme!" *(Rom 11, 33)*.

Apčiuopiamiausiai Dievo išmintis apsireiškia pasaulio sukūrime ir sutvarkyme. Čia tikrai tenka pasakyti, kad Dievas yra be galo išmintingas tiek *didžiausiuose*, tiek *mažiausiuose dalykuose*. Viskas Jo išminties yra kuo tiksliausiai *išmatuota, atsverta, apskaičiuota* be klaidos. Ne mažiau Dievo išmintis spindi ir žmonijos, ir net atskiro žmogaus gyvenimo eigoje. Neretai mes gaunam tuo įsitikinti net iš mūsų pačių patyrimo. Teisingu Evangelijos pasakymu, „be Dievo žinios nė vienas plaukas nekrinta nuo mūsų galvos". Viskas nuo amžių Jo numatyta ir nustatyta.

Ginčys. Numatyti, nustatyti ir net padaryti daug ką gali angelai ir net žmogus. Šių dienų nesibaigiamos pažangos garbintojai neretai skelbia, kad ilgainiui mūsų mokslas ir technika taip aukštai pašoks, jog žmonija viską galės susikurti, ką tik panorės: ji nuskris į Mėnulį ir kitas planetas, susisieks net su mirusiųjų pasauliu, nugalės visas neišgydomomis laikytas ligas ir net pačią mirtį. Tuo ji tapsianti visa galinti. Ką apie tai manyti?

T. Serafinas. Kad žmogus daug ką gali padaryti ir padaro, tai tiesa. Bet ne mažesnė tiesa bus visada ir tai, kad žmogaus galybė turi ribas. Didžiausi žmonių darbai (pvz., aukščiausių rūmų pastatymas, ilgėliausių tiltų nutiesimas ir pan.), sulyginus su Dievo darbais, yra vieni niekai. Žmonijos galybė prieš *Dievo visagalybę* yra ne daugiau kaip silpnutis šešėlis. Viena tikroji *visagalybė* pilna to žodžio prasme priklauso ir priklausys vienam tik Dievui, nes Jis tik vienas tegali *padaryti viską*, išskyrus vien tik, kas nėra nesąmonė ir negalimybė.

Lakštutis. Žydų Biblijoje yra daugiau kaip 70 kartų Dievas pavadintas žodžiu *Šaddai,* kuris reiškia tą pat, ką ir lietuvių *visagalis.* Vadinas, žodžiai *Dievas* ir *visagalis* yra sinonimai. Psalmėse toji tiesa dar aiškiau išreikšta žodžiais: „Ko tik Viešpats nori, jis daro danguje ir žemėje, jūroje ir visose vandenų gelmėse" *(Ps 134(135), 6).* Vadinas, žydų mielai pripažinta Dievui *visagalybės savybė.*

T. Serafinas. Tą pat randame ir Naujajame Įstatyme, kaip tai matyt iš angelo žodžių, užrašytų pas šv. Luką: „<...> nes Dievui nėra negalimų dalykų" *(Lk 1, 37).* Taigi nėra dalyko, kurio Dievas negalėtų padaryti, išskyrus tik tai, kas prieštarauja dorovės ar logikos dėsniams, kaip štai nusidėti, nusižudyti, padaryti, kad mažesnioji dalis taptų didesnė už didesniąją, ir pan.

Ši Dievo visagalybė žinoti labai pravartu, nes, iš vienos šalies, ji mokina mus nusižeminimo, kad visokia mūsų galybė prieš Dievą yra niekis, o iš kitos, žadina mumyse nepalaužiamo pasitikėjimo, kad Dievas, jei panorės, gali mus net ir iš didžiausio pavojaus išgelbėti, nes jis visagalis.

Ivanovas. Rusų liturgijoj kartojamas serafimų šauksmas: „Šventas, šventas, šventas Galybių Dievas!" Ar nebus tik tais žodžiais nurodoma dar viena Dievo savybė — *Jo šventumas?*

T. Serafinas. Tie žodžiai kartojami ir kiekvienose katalikų mišiose. Jie mums primena, kad Dievas yra *be galo bei esmingai šventas* ir kad mes patys taipgi turim svarbią pareigą *būti šventi:* „<...> būkite šventi, nes aš (Dievas) esu šventas" *(Kun 11, 44).*

Šventumas Šv. Rašte reiškia neturėjimą jokios dorovinės sutepties ir laikymąsi aukščiausios dorovinės taisyklės. Dievui ji yra pati Jo valia. Ji ir mums yra aukščiausia elgimosi ir veikimo norma. Taigi aukščiausias dorovinės *tobulybės* bei *šventumo* dėsnis yra elgtis ne taip, *kaip mums patinka,* bet kaip *Dievas nori* [9].

[9] Tikriau sakant, dorovės dėsniai nepareina nuo laisvos Dievo valios, bet jie savaime remias būtinais santykiais tarp Dievo ir žmogaus ir jo artimo, tarp žmogaus sielos ir kūno, tarp juslinio potroškio ir valios. Bet, iš antros šalies, Dievas tų būtinų santykių *negali nenorėti, negali laikyti geru to, kas iš savo esmės yra bloga,* ir atvirkščiai.

Tarp dviejų — Dievo ir žmogaus — valių neturi būti jokio nesutarimo, jokio priešinimosi. Valios dvi, bet vienas tikslas, viena linkmė: jos turi eiti lygiagrečiai kaip dviejų stygų balsas, giedąs Aukščiausiajam Gėriui amžiną giesmę „Šventas, šventas, šventas".

Ginčys. Aukščiau nurodytos Dievo savybės neturi savy nieko priešingo Dievo prigimčiai. Bet, deja, netrūksta priskiriamų Jam ir visai netinkamų, ir net juokingų materializacijų. Pvz., mūsų žinomojo hebraisto vyskupo nominato J. Gintilos raštuose aš radau žinią, kaip žydai talmudistai vaizduojas Dievo aukštumą. Jų išmanymu, Dievo aukštis nuo sėdynės lig viršugalvio siekiąs 11 800 000 mylių. Tiek pat mylių esą ir nuo sėdynės žemyn, taip kad visas Dievo aukštis sudaraąs 2 360 000 000 mylių. Nuo dešinio Dievo peties ligi kairiojo yra 770 000 mylių; nuo dešinės akies lig kairės esą 3000 mylių; Dievo kiaušas turįs 70 000 mylių ilgio ir tiek pat pločio... Taip teigia rabinas Ismaelis. Aš tiesiog stebiuos, kaip gerbiamam rabinui Ismaeliui galėjo ateiti į galvą tokie keisti išskaičiavimai. Jis, matyt, norėjo jais vaizdžiai nurodyti Dievo didybę. Bet visas šis jo kurioziškas matavimas atrodo tikrai vaikiškas.

Lakštutis. Nevykusių posakių pasitaiko visur. Yra jų ir Talmude. Bet greta esama ten ir kitokių. Imkim, pvz., kad ir garsųjį žydų filosofą ir teologą *Maimonidą.* Jis įtikinamai dėstė saviems tautiečiams, kad Dievas yra vienas, kad ta Jo vienybė nepadalijama. „Jis yra *bekūnis.* Jame nėra nieko padalijamo ir sujungiamo. Jame nėra nei vietos, nei saiko. Jis neturi nei dešinės, nei kairiosios pusės, nei priešakio, nei užpakalio. Jis nei sėdi, nei stovi, jis neturi nei pradžios, nei galo, nei kalbos, nei tylos, kaip pas žmones." Šie Maimonido išvedžiojimai, manau, praverstų ir krikščionims prisiminti.

Minčius. Šiame pašnekesy jau esam sužinoję ne vieną Dievo esmės savybę, pažinom, koks Jis yra patsai savyje. Bet Dievas neglūdi savo esmėje pats vienas, kaip vienuolis, užsidaręs savo celėje. Didis Dievas teikėsi atkreipti savo akį ir į menkučius savo kūrinius žmones, sueiti su jais į tam tikrus santykius. Taigi mums toli gražu ne pro šalį sužinojus ir tai, koks yra Dievas savo santykiuose su žmonija bei kokios yra Jo savybės tuo atžvilgiu.

T. Serafinas. Į tai atsakyti nesunku: savo kūrinių apskritai, o žmonių atžvilgiu ypatingai Dievas yra neapsakomai *geras.* Jis trokšta jiems laimės ir dideliai myli. Dėlei to šv. Jonas teisingai yra Jį pavadinęs vienu žodžiu: *Meilė.* O Išminties knyga tą Jo meilę aprašo šiais gražiais žodžiais: „<...> tu myli visa, kas yra, ir nelaikai neapykantoje nieko iš to, ką esi padaręs... Tu pasigaili visų, nes jie tavo, Viešpatie, kurs myli sielas" *(Išm 11, 25—27).*

Dėlei to kitur Šventrašty Dievas dar vadinamas *gailestingu, maloningu, kantriu.* Ir štai šitas Dievas nesišalina ir nenusigręžta nuo mūsų, bet rūpinas ir ieško mūsų, lanko mus kaip savo draugus ar vaikus, trokšta jiems kuo didžiausio gėrio, kuriuo Jis pats yra. O kiek meilės ir pasigailėjimo Dievas yra parodęs žmonijos Atpirkime, savo Sūnaus kruvinoj kančioj ir Jo mirty ant kryžiaus, to nė storiausiose knygose aprašyti nieku gyvu nebūtų galima. Kiekgi mes, žmonės, turėtumėm Jį už tai mylėti, būti Jam dėkingi, atsidavę ir klusnūs?! Bet, deja, pasauly viskas eina kitaip.

Ivanovas. Tai ir nenuostabu, nes diena iš dienos gyvu žodžiu ir spauda milijoninės minios kurstomos netikėti Dievą, mesti Jį, niekinti Jo vardą, kaltinti Jį patį kaip didžiausį žmonijos priešą, visų žemėj įvykstančių piktenybių, neteisybių, skriaudų, plėšimų, išnaudojimų vienatinį kaltininką ir pagrindinę visų nedorybių priežastį.

Prieš kokius trisdešimt metų po Prancūzijos miestus važinėjo prancūzų bedievių šulas A. Faure, kartodamas *vieną ir tą pačią paskaitą,* įvardintą „Dievo prasižengimai", pripildytą didžiausių burnojimų. Vėliau ši paskaita buvo išversta įvairiomis kalbomis ir išleista atskira knygute.

Ji ir po šiai dienai nuodija nekritiško jaunimo galvas. Ją skaitant nenoromis veržias galvon kitas klausimas, iš kur toji tiesiog velniška neapykanta Dievo žmonėse, panašias paskaitas rengusiuose ir panašias knygutes vertusiuose ir leidusiuose.

T. Serafinas. Giliau pagalvojus, atsakymas pats savaime ateina. Mat jei Dievas būtų tiktai geras, gailestingas, atlaidus, arba jei Jis būtų bejėgis, negalįs žmogų nubausti, tai tokį Dievą laisvamaniai pakęstų, su Juo

nekovotų. Bet tikrumoje Dievas, be aukščiau nurodytų savybių, turi dar vieną didingą tobulybę — *teisingumą.* Jis yra ne vien be galo geras, išmintingas, visagalis ir t. t., bet ir be galo *teisingas.* Jis puikiai *atskiria gera nuo pikta, už gera dangumi moka, už pikta pragaru baudžia.* Tos Dievo savybės bedieviai pakęsti nebegali. Iš čia ir atsiranda toji įnirtusi kova prieš Dievą. Bet faktiškai ji tuščia ir neprotinga, nes pikti burnojimai negi gali teisųjį Dievą iš pasaulio pašalinti ir neleisti Jam būti gyvųjų ir mirusiųjų Teisėju [10]. Tuščios pastangos: Dievo savybės nuo Jo esmės neatskiriamos. Yra ir bus Dievas, yra ir bus Jo teisingumas. „Tu esi teisingas, Viešpatie, ir teisus yra Tavo teismas" *(Ps 118(119), 137),* šaukia Psalmių knyga, o Tobijas tą pačią mintį dar stipriau išreiškia rašydamas: „Teisus esi, Viešpatie, ir visi Tavo nutarimai teisingi, ir visi Tavo keliai gailestingumas, tiesa ir teisybė" *(Tob 3, 2).* Tuo remdamasis ir šv. Paulius, baigdamas savo gyvenimą, rašė Timotiejui: „Todėl manęs laukia teisumo vainikas, kurį aną dieną man atiduos Viešpats, teisingasis Teisėjas" *(2 Tim 4, 8).*

Bet nebūtų *teisingasis teisėjas,* kas teisiamuosius arba *visus išteisintų,* arba visus pasmerktų. Teisingasis teisėjas, bylą gerai ištyręs, vienus išteisina, kitus nubaudžia, jei tik jų randa. Taigi ir Dievas, jei yra *teisingasis Teisėjas,* tai Jis bus ir teisingasis *Baudėjas,* atlyginsiąs kiekvienam pagal jo darbus.

Klausimas, kas tas bausmes įvykdys, svarbos neturi, nes pasauly visuomet buvo ir bus užtektinai piktų dvasių ir dar piktesnių už jas žmonių, kurie su budelišku pamėgimu puls nusidėjėliams pikta daryti.

Dievaitienė. Kad ir daug kas šiandien buvo pasakyta apie Dievą, tačiau, man rodos, mes toli gražu ne viską teiškėlėm apie Jį, *kas reikėjo.* Pirmiausia, beveik nebuvo paminėtas Dievo *nematerialumas.* Šiandieną, kai materija mūsų inteligentų dievinte dievinama, būtinai reikėjo pabrėžti, kad Dievo *esmėje materijos visai nėra.* Ji teišeina aikštėn vien pasaulio kūrime, kur Dievas pasinaudoja ja kaip bendru materialinių daiktų substratu. Šis Dievo nematerialumas galima logiškai išvesti ir iš pirmosios Dievo savybės — *vieningumo.*

[10] Kaip Dievo teisumas sutaikomas su Jo gerumu, apie tai plačiau kalbama mano knygoj „Pikto problema", 131—140 p.

Antra, žinant, jog šių dienų pasaulis, sumaterialėjęs ir suskeptikėjęs, jokių kitų nematerialių būtybių už materijos ribų linksta nebepripažinti, reikėjo bent moksle apie Dievą stipriau pažymėti, kad Dievas yra *dvasinė būtybė,* tam tikra aukščiausioji *viršdvasia.*

T. Serafinas. Yra ir daugiau svarbių, bet mūsų nepaminėtų dalykų, pvz., apie *Dievo veiksmus.* Iš jų mes šiek tiek geriau atsimenam pasaulio sukūrimą ir naudojamės juo katekizme net Dievo esmei apibrėžti. Į mūsų klausimą: „Kas yra Dievas", vaikai, katekizmą išėję, vienu balsu atsakinėja: „Dangaus ir žemės sutvėrėjas". Pasaulio sukūrimas neabejotinai buvo Dievo veiksmas, bet *išorinis* (ad extra), lygiai kaip ir Dievo rūpinimasis pasauliu ir jo globojimas. Šis Dievo veiksmas turi atskirą Dievo *Apvaizdos* vardą.

Be išorinių, yra Dievuje ir vidujinių veiksmų. Viduramžio teologai yra net pavadinę Dievą *tyriausiu veiksmu* (actus purus). Iš tų vidujinių veiksmų žymiausi yra du: *žinojimas* ir *norėjimas.* Žinojimo organas yra *protas,* norėjimo — *valia.* Be proto ir valios Dievas tebūtų vien tamsi akla jėga, kurios negalėtumėm nei suprasti, nei mylėti. Tokiu Dievu būtų patenkinti net ir laisvamaniai. Bet, deja, tikrasis Dievas nėra toks: Jis turi gyvybę (in ipso vita erat), turi begalinį protą ir nepalenkiamą valią. Savo protu Jis *pažįsta,* savo valia Jis *nusprendžia* ir *nusistato.*

Ginčys. Ką gi Dievas pažįsta ir kokie yra Jo pažinimo objektai?

T. Serafinas. Jis tobulai pažįsta pirmiausia save patį, savo esimą ir visa, kas yra Dievas; antra, Jis pažįsta ir visa, kas yra *ne Dievas,* t. y. visas savo sukurtas būtybes ir visus jų veiksmus — buvusius, dabartinius ir būsimuosius, atvirus ir paslėpčiausius. Todėl Psalmių knyga teisingai šaukia: „<...> štai, Viešpatie, Tu jau visa žinai... Labai nuostabus yra man šitas žinojimas, labai aukštas, aš jo nesuprantu" *(Ps 138(139), 4, 6).* Jis pažįsta net ir vien *galimus* daiktus, nes „iš nebūties pašaukia būti daiktus" *(Rom 4, 17).* Ir šis Jo pažinimas yra vieningas, nuo nieko nepareinąs, neklaidingas, intuityvus, nereikalingas galvojimų nei įrodinėjimų, bet susyk vienu žvilgsniu viską apimąs. Taigi Jo pažinimas yra universalinis; nėra tokio mokslo, kurio Jis nežinotų ir jo paslapčių atnarplioti neįstengtų.

Ivanovas. Apie Dievo žinojimą T. Serafinas jau mums davė supratimą. Būtų įdomu, kad gerbiamas tėvelis teiktųsi mus supažindinti ir su Dievo norėjimų objektais, aiškiau sakant, ko *Dievo valia nori?*

T. Serafinas. Atsakymas čia bus labai trumpas: Dievo valia nori vien to, kas yra *gera.* Taigi jo troškimo bei norėjimo vienas tėra objektas — *gėris.* O kadangi, kaip aukščiau matėm, Dievas pats yra aukščiausis Gėris, taigi pirminiu Jo norėjimo objektu yra pati Dievo esmė, antriniu — Dievo sukurtos būtybės, ypač protingosios — angelai, dvasios ir žmonės. Šv. Tomas Akvinietis išreiškė šią mintį šiuo trumpu sakiniu: „Dievas nori savęs kaip *tikslo,* nori kūrinių kaip *priemonės* šiam tikslui pasiekti".

Lakštutis. Bet jei Dievas tenori vien gero, tai iš kurgi pasauly atsirado tiek pikta?

Minčius. Šis klausimas buvo plačiai gvildentas anksčiau įvykusiuose mūsų pašnekesiuose Girulių kurorte, kur Tamstos nebuvo. Bet dėl to nebuvimo sveikas skriaudos neturėsi, nes šiandieną tie pašnekesiai jau yra išleisti atskira knyga vardu „Pikto problema". Ją gavęs galėsi, Tamsta, apie pikto klausimą plačiau sužinoti visa, lyg pats ten būtum buvęs. Dabar gi, manau, mums be nebus jau metas šis pasikalbėjimas baigti, nes mes meilingiems šeimininkams esam, rodos, gerokai įkyrėję, užimdami jiems tiek daug brangaus laiko.

Dievaitienė. Nė kiek sveiki mums neįkyrėjote. Anaiptol, savo dalyvavimu šiame pašnekesy suteikėt mums malonumo ir tikros dvasinės naudos. Tamstų padedami gavome suprasti, jog Dievas nėra kokia sausa abstrakcija, bet *realiausia būtybė,* turinti savo nuostabią prigimtį, savo neapsakomas savybes ir stebuklingus veiksmus. Jei būtų tokia būtybė, kuri teturėtų tik vieną kurią nors iš dieviškų savybių, pvz., begalinę išmintį, gerumą ar galybę, tai jau dėl tos vienos ji turėtų būti mūsų neapsakomai branginama ir garbinama. Dabar gi Dievuje randam *visas dieviškas savybes* sujungtas krūvoj ir tai dar *begaliniu laipsniu.* Ir ta būtybė *yra,* ji vadinas *Dievu.* Aišku, jog nėra tokios pagarbos, kuri būtų Jo verta. Čia jau neužtenka ne tik galvos palenkimo nė kepurės pakėlimo, bet

ir kuo nuolankiausio žemėn parpuolimo prieš Jo Didenybę. Taip bent nurodo sveika logika.

Antra vertus, dėl Dievo begalinumo visais atžvilgiais mes, be abejo, nė neįstengiam viso mokslo apie Dievą kaip reikiant čia išdėstyti. Taigi teks, manau, šiam mokslui paskirti dar naujų pašnekesių. Jei Tamstoms nenuobodu, mudu su vyru prašytumėm dalyvauti juose ir toliau. Ateinantis pašnekesys bus po mėnesio toj pačioj vietoj ir tuo pačiu laiku.

Padėkoję šeimininkams už vaišes, svečiai neskubėdami išsiskirstė.

1936 05 22.

Antras pašnekesys

DIEVAS TRIASMENIS

Kvailas, kurs mano, kad mūs protas gali
Perbėgti erdvę aną begalinę,
Kur jungias asmens trys vienoj esmėje...
Taigi, žmonija, pasitenkink *quia,*
Nes jei galėtum viską sužinoti,
Nebūt reikėję gimdyti Marijai.

Dante. Skaistykla III.

Mėnesiui praslinkus, pas Dievaičius vėl susirinko tas pats būrelis. Jo pirmininkas prof. Minčius paklausė:

Minčius. Ar sveiki neturite kokių pastabų dėl praeito pašnekesio? Kad netektų mums paskui tvarkos keisti, prašyčiau jas dabar pareikšti.

Lakštutis. Praeitas pašnekesys nesukėlė man jokių abejojimų. Kad Dievo prigimtis yra *antesamybė,* kad Dievas yra gyvas, vieningas, neišmatuojamas, begalinis, išmintingiausis, galingiausis, geriausis, teisingiausis, viršdvasia, turinti protą ir valią, tame nėra jokio prieštaravimo ir žmogaus protui nėra jokių sunkenybių toms Dievo savybėms pripažinti. Sunkenybės teatsiranda tik, kai krikščionys iškelia aikštėn savo naują Trejybės dogmą, kuri mums, žydams, atrodo priešinga sveiko proto dėsniams ir dar svarbiau — griaunanti iš pamatų senovinės mūsų tikybos pagrindą — *monoteizmą.* Dievo įkvėptas Mozė mus pamokė, kad Dievas tėra tik *vienas (Įst 6, 4),* o ne du nei trys.

T. Serafinas. Jei ši trijų Dievų aliuzija taikyta mums, krikščionims, tai Tamstos, p. Lakštuti, apsirikta, nes, kiek žinau, nėra nė vienos krikščioniškos konfesijos, kuri neišpažintų *vieno Dievo,* o tikėtų tris dievus. *Vieno*

Dievo dogma yra lygiai privaloma visiems krikščionims, kaip ir žydams. Tuo atžvilgiu mes, krikščionys, nuo žydų nė kiek nesiskiriam. Ir mums, ir jiems Dievo *prigimtis yra viena,* todėl ir Dievas yra *vienas.*

Lakštutis. Taip, bet kieno vardan krikščionys yra krikštijami?

T. Serafinas. Mes, krikščionys, esam krikštijami vardan Dievo Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios.

Lakštutis. Bet tie trys vardai kaip tik ir reiškia tris Dievus, nes jūsų tikėjime ir Tėvas yra Dievas, ir Sūnus yra Dievas, ir Šventoji Dvasia yra Dievas. Taigi ir yra *trys dievai, o ne vienas.*

T. Serafinas. Tamstos išvada nėra teisinga: yra ne trys dievai, bet *vienas Dievas,* tik Jis *yra triasmenis,* arba, tikriau tarus, yra *vienas Dievas, bet trijuose asmenyse.* Kitaip sakant, Dievo prigimtis yra viena *bendra visiems trims dieviškiems asmenims,* dėlei to Dievas yra vienas, tik *ne vienam asmeny,* kaip angelas ar žmogus, bet *trijuose.* Dėlei to ir vadinam Jį *Triasmeniu.*

Lakštutis. Vienas triasmenis Dievas! Kas gali tai suprasti?

T. Serafinas. Angelui, žmogui ši Šv. Trejybės paslaptis nesuprantama, bet Dievas gerai ją supranta, nes Jam tai yra Jo prigimties faktas. Jei šis faktas mums ir kitoms galuotoms būtybėms yra ir visados pasiliks *paslaptim,* tuo mes neturėtumėm per daug stebėtis nei piktintis, nes mūsų protas, sulygintas su Dievo protu, kaip nepalyginamai silpnesnis, Dievo prigimties nei apimti, nei suprasti negali. Viena, ką jis iš dalies gali, tai nurodyti, jog ši Šv. Trejybės paslaptis neveda į jokį prieštaravimą bei nesąmonę.

Nesąmonė būtų, jei mes tvirtintumėm, kad *trys dievai yra vienas dievas* arba kad *viena prigimtis sudaro tris prigimtis.* Bet krikščionys to nemokina: jie tik laiko tikėjimo tiesa, kad Dievas yra vienas trijuose asmenyse, bet tų trijų dieviškųjų *asmenų yra viena bendra prigimtis.* Tame gi teigime nėra jokio prieštaravimo, kaip ir pasakyme, kad *viename* trikampyje yra *trys kampai, trys kraš-*

tinės ir trys viršūnės. Reikia tik gerai suprasti *prigimties ir asmens* skirtumas.

Ginčys. Jei tik tuodu dalyku duodas atskiriami...

Minčius. Prigimties ir asmens sąvokos seniai jau teologų ir filosofų išanalizuotos ir atskirtos. Pirmiausia ištirta prigimties sąvoka. Jai reikšti buvo sugalvota net trys terminai: *prigimtis, esmė ir substancija. Prigimtimi* filosofai vadino *tai, kuo* ar *per ką* apsireiškia daikto veiksmas. *Daikto* esme laikyta *tai, kuo jis skiriasi nuo kitų daiktų, o substancijos* vardu žymėta dalykas, esąs ar *veikiąs savy,* o ne *kame kitame.*

Visi tie trys terminai — *prigimtis, esmė, substancija* — Dievuje tą pat reiškia ir tarpusavy realiai nesiskiria. Tačiau tais vardais pavadintieji dalykai skirias nuo *asmenybės.* Mat prigimtį, esmę, substanciją turi visi daiktai, o asmenybę teturi tik *aukštesnės gyvos, protingos būtybės* — žmonės, dvasios, Dievas. Taigi tarp mineralų, augalų, bepročių gyvių veltui ieškotumėm *asmenybės.* Jos ten nerasime, nes tie Dievo padarai negali sąmoningai pasakyti apie save: „aš".

Taigi asmenybei sudaryti reikia tam tikrų sąlygų. Jas nurodė jau šv. Tomas Akvinietis. Jos yra šios:

1) kad toji prigimtis būtų realiai *atskira,* pvz., *tas žmogus* (sakysime, Petras, Jonas ar kuris kitas). Pasakę abstrakčiai *žmogus,* mes dar asmenybei pagrindo nepadėtumėm, nes *abstraktaus žmogaus tikrumoje nėra,* jis tėra vien *mūsų minty* ir todėl jis negali būti visų mūsų veiksmų priežastis bei centras;

2) kad toji prigimtis būtų *atbaigta,* ne pusėtina, nereikalinga sujungimo su kita prigimtimi, kad taptų asmuo;

3) kad ji būtų neperduodama kitai prigimčiai, kad būtų savitai esanti ir veikianti ir už visus savo veiksmus atsakanti, ir galop

4) kad ji būtų protinga, nes protingumas yra lyg apvainikavimas visos prigimties bei aukščiausia prigimties *tobulybė.*

Kitaip sakant, *prigimtis* yra tai, kas *duodas veikiamas, o asmuo* yra tai, *kas veikia.*

Be to, kalbant apie Dievo asmenybę, reikia neužmiršti, kad Dievas ir bet kuri sukurtoji asmenybė toli gražu ne tas pat dalykas, nes Dievo asmenybė begaliniu laips-

niu prašoksta visas sukurtąsias asmenybes. Todėl apie asmenybę Dievuje tegalime kalbėti vien analogiškai ir vadinti jį labiau pritiktų *antasmenybės* vardu.

Ivanovas. Kaip kiti mokslai, taip ir dievamokslis bei teologija yra prasidėję nuo Dievą reiškiančių vardų sustatymo.

Jie pirmiausia atsirado Rytuose patristinėj graikų literatūroj. Iš ten jie palengvėl perėjo į Vakarus ir sulotyninti pateko į teologų raštus ir visuotinių Bažnyčios susirinkimų nutarimus bei kanonus. Ginčų jie daug sukėlė, bet Dievo esmei suprasti maž tepadėjo. Tačiau teologų darbas neliko visai bergždžias. Jų galvojimų rezultatus Bažnyčia sankcionavo pasinaudodama jais tikėjimo tiesoms tiksliau apibrėžti. Tos tiesos trumpai pavadinta *dogmomis.* Jos buvo paskelbtos ne vienu laiku. Pirmutinės lietė kaip tik Dievo esmę — *Jo prigimties vienumą ir Asmenų Trejybę.* Dėlei to jos ir pavadinta *trinitarinėmis* [11]. Taigi norėdami Dievo esmę geriau pažinti, pasistenkim sužinoti pagrindinę trinitarinę dogmą, kaip ji Bažnyčios yra suformuluota ir teologų skelbiama kaip būtinai priimtoji tezė.

T. Serafinas. Ji trumpai išreiškiama šiais žodžiais: *Trys yra nuo vienas kito atskiri Dievo asmenys, Tėvas, Sūnus ir Šventoji Dvasia, toje pat kiekybiškai vienoje prigimtyje.*

Lakštutis. Įdomu sužinoti, kuo tai pagrindžiama ir kaip tai įrodoma.

T. Serafinas. Pagrindžiama tai Dievo Apreiškimu ir iš ten imama visi įrodymai. Pirmutinį įrodymą teikia mums jau patys Dievo žodžiai, tarti prieš sukuriant žmogų: „*Padarykime* žmogų pagal *mūsų* paveikslą ir *mūsų* panašumą“ *(Pr 1, 26).* Tą pat patvirtina ir Dievo nusikaltusiam Adomui padarytas ironiškas priekaištas: „Štai Adomas pasidarė kaip vienas iš *mūsų*...“ *(Pr 3, 22),* o taip pat ir Dievo žodžiai, tarti prieš sumaišant Babelio bokšto statytojų kalbas: „<...> *nuženkime ir sumaišykime* tenai jų kalbą“ *(Pr 11, 7).* Kaip matom, visais šiais atvejais visur pavartota *daugiskaita,* kuri ir nurodo Dievuje esant *ne vieną asmenį.*

[11] Nuo lot. žodžio *Trinitas,* reiškiančio *Trejybę.*

Netrūksta Senajame Įstatyme ir aiškesnių tekstų apie atskirus Šv. Trejybės asmenis.

Pvz., apie antrąjį Dievo asmenį, amžinąjį Dievo prigimties atspindį bei Išmintį Patarlių knygoje skaitome: „Viešpats turėjo mane savo kelių pradžioje pirma, negu yra ką nors padaręs nuo pat pradžios. Aš esu įstatyta nuo amžių... Kada Jis rengė dangų, aš ten buvau... Kai dėjo žemės pamatus, aš buvau drauge su Juomi, visa tvarkydama, ir gėrėjaus kasdien, žaisdama visą laiką jo akivaizdoje, žaisdama ant žemės skritulio, ir mano pasigėrėjimas būti su žmonių vaikais“ *(Pat 8, 22—23, 27, 30—31)*. Kaip matom iš tų tekstų, asmuo, apie kurį čia kalbama, nėra koks žmogiškas nei angeliškas, bet aiškiai dieviškas, nes jis turi įvairių dieviškų savybių — *amžinumą,* nes „įstatytas nuo amžių“, *visagalybę,* nes „rengė dangų“, „dėjo žemės pamatus“, *begalinį gerumą,* nes gėris „žmonių vaikais“.

Dar aiškiau apie antrąjį Trejybės asmenį kalba pranašai. Pvz., Izaijas ne tik vadina jį Emanueliu (Dievu su mumis), bet ir kitais labai reikšmingais vardais: „Nuostabus, Patarėjas, Galingasis Dievas, būsimojo amžiaus Tėvas, Taikos Kunigaikštis“ *(Iz 7, 11; 14, 9, 6)*. Vienas kitas tų vardų (pvz., Patarėjas, Taikos Kunigaikštis) galėtų atrodyti abejotinas, nežinia kam taikomas, bet užtat kiti (kaip štai Emanuelis, Galingasis Dievas) jau aiškiai nurodo, kad čia kalbama vien apie *dieviškąjį asmenį,* juoba kad kitose vietose jam priduodama *dieviškų savybių, amžinumas:* jo „<...> kilmė yra nuo pradžios ir nuo amžinybės dienų“ *(Mch 5, 2);* jo „amžina valdžia“ *(Dan 7, 14)*.

Panašiai tenka pasakyti ir apie *trečiąjį Šv. Trejybės asmenį — Šv. Dvasią.* Ji Senajame Įstatyme dažnai minima. Ji ten vadinama „dvasia iš aukštybių“ *(Iz 32, 15),* žemės veido atnaujintoja, dangiškųjų dovanų dalintoja *(Iz 41, 1; Oz 9, 7; Ez 11, 19),* nors jos įasmeninimas ir skirtumas nuo Dievo ir nėra taip aiškus.

Visi tie Šventraščio tekstai buvo lyg atskiri elementai, kurie, tinkamai gretinami vieni su kitais, rengė žydų protus prie pilnesnio Šv. Trejybės paslapties apreiškimo, nors žydų mokslininkai ir maž tekreipė dėmesio į aukščiau nurodytus Biblijos tekstus.

Lakštutis. Mes, žydai, neginčijam, kad mūsų šventose knygose galima rasti pėdsakų tų religinių idėjų, ku-

rios, eidamos evoliucijos keliu, ilgainiui susikristalizavo iš Biblijos išėjusiame krikščionijos moksle. Tų pėdsakų netrūksta ir vėlesnėj religinėj žydų literatūroj. Pvz., tokiame autoritetingame veikale kaip „Zohare" randame Dievui pritaikytą net ir šią visai krikščioniškai skambančią formulę, būtent kad Dievas yra *Aba Ienikta Va Richa Kadiša* [12]. Bet tie pėdsakai yra tiek mįslingi ir tamsoki, kad būtų neteisinga kaltinti mus, žydus, dėl jų nesupratimo.

T. Serafinas. Mes jų ir nekaltinam. Mes tiktai stebimės, kad žydų teologai, tiek protinių jėgų paaukoję savo Talmudui ir mėgę ieškoti gilesnės prasmės kiekvienoj Biblijos raidėje ir net ženklely, savo „Chokmoj" [13] nerado nieko daugiau kaip tik gryną abstrakciją ir savo „Memroj" [14] nieko daugiau kaip paprastą „žodį". O ir aukščiau Tamstos paminėtoji „Zoharo" formulė [15] mums atrodo reiškianti daugiau negu mįslingą žydų išminčių neatsargų prasitarimą.

Ivanovas. Kas būtų buvę, jei žydai savo Biblijoj būtų pastebėję dieviškuosius Sūnaus ir Šv. Dvasios asmenis, mes nežinom ir nežinosim. Palikę tad šį bergždžią spėliojimą, eikim toliau ir pažiūrėkim, kaip Naujajam Įstatyme Sūnaus ir Šv. Dvasios asmenys aiškiai skiriami nuo Dievo Tėvo ir jų dieviškumas lengvai duodas įrodomas.

T. Serafinas. Šv. Evangelijoje ir kituose Naujojo Įstatymo raštuose antrasis Šv. Trejybės asmuo yra minimas daug kartų — Jis vadinamas ten tikruoju, *vienatiniu Dievo Sūnumi,* esančiu Tėvo prieglobsty, tikrai *nuo Jo atskiru, o betgi tikru Dievu, kad ir įsikūnijusiu žmogaus prigimty.* Patvirtinančių šį mokslą tekstų galima rasti daugybė. Mūsų tikslui užteks paanalizavus kad ir šv. Jono evangelijos pradžią.

Ji skamba šiaip: „Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą. Ir Žodis buvo Dievas" *(Jn 1, 1).* Sakiniu „Žodis buvo *pas Dievą*" aiškiai nurodoma skirtumas tarp Dievo ir Žodžio, nes būti *pačiam pas save patį* būtų nevykęs pasakymas. Drauge sakiny „Žodis buvo Dievas" nu-

[12] Kas reiškia: *Tėvas, Sūnus* (vaikas) ir Šventoji Dvasia.
[13] *Chokma* — išmintis.
[14] *Memra* — žodis.
[15] Zohare Berešith, 25 eil.

rodoma ir to „Žodžio“ dieviškumas. Keliomis eilutėmis toliau nurodoma Jo dieviškoji galybė: „Visa per jį atsirado ir be jo neatsirado nieko, kas tik yra atsiradę“ *(Jn 1, 3)*. O kad neliktų jokio abejojimo, kas yra tas Dievo Žodis, šv. Jonas pažymėjo aiškiai, kad čia kalbama ne apie ką kitą, tik apie *„vienginį sūnų“*, kurs yra „Dievas, Tėvo prieglobstyje esantis“ *(Jn 1, 18)*.

Ir toliau visoj savo evangelijoj šv. Jonas visur pabrėžia, kad Žodis bei Dievo Sūnus yra viską gavęs iš Tėvo, kad tas Tėvas myli Sūnų ir ką daro Tėvas, tą pat daro ir Sūnus. Taigi „kaip Tėvas prikelia numirusius ir juos atgaivina, taip ir Sūnus grąžina gyvybę kam tik panorėjęs“ *(Jn 5, 21)*. Sūnui Tėvo atiduota visa teisimo valdžia. Tėvas ir Sūnus yra viena *(Jn 10, 30)*. Tuo griežtai pažymėtas ir asmenų (Tėvo ir Sūnaus) skirtumas, ir jų prigimties vienumas arba bendrumas.

Tas pat tenka pasakyti ir apie trečiąjį Trejybės asmenį — Šv. Dvasią. Ji apaštalams aiškiai paskelbta per paskutinę Kristaus vakarienę, kaip nuo Tėvo ir Sūnaus einąs atskiras, bet jiems lygus ir drauge su jais bendradarbiaująs sielų apšvietime *asmuo,* nes Kristus yra pasakęs: „Aš paprašysiu Tėvą, ir jis duos jums kitą Ramintoją [16], kuris liktų su jumis per amžius,— Tiesos Dvasią, kurios pasaulis neįstengia priimti <...>, o Ramintojas — Šventoji Dvasia — kurį mano vardu Tėvas atsiųs,— jis išmokys jus visko ir viską primins, ką esu jums pasakęs“ *(Jn 14, 16—17, 26)*. Taigi kitas yra *Tėvas,* kurs *siunčia* Šv. Dvasią, kitas *Sūnus,* kurs *meldžia,* kad Šv. Dvasia būtų Tėvo pasiųsta *Sūnaus* vardu. Šv. Jonas vadina ją *Tiesos Dvasia,* pripažįsta jai *visokios tiesos* žinojimą. Jis rašo: „Kai ateis toji Tiesos Dvasia, jus ji ves į tiesos pilnatvę. Ji nekalbės iš savęs, bet skelbs, ką bus išgirdusi, ir praneš, kas turi įvykti“ *(Jn 16, 13)*.

Iš čia matom, kad yra trys bendraesmiai asmenys, dalyvaujantieji iš vieno bendrame žmonių kūrimo ir pašventimo darbe.

Dar labiau Šv. Dvasios savybė aiškėja apaštalų pamokymuose ir laiškuose. Ten Šv. Dvasiai pripažįstama dieviškos savybės, kaip štai begalinis protas: „Dievas mums tai apreiškė per Dvasią, nes Dvasia visa pažįsta, net Dievo gelmes“ *(1 Kor 2, 10)*. Kitur Šv. Dvasiai priskaitoma

[16] Taip yra arkivyskupo Skvirecko vertime; būtų kur kas arčiau originalo išvertus *guodėjas.*

valia: „Ir visa tai veikia ta pati Dvasia, kuri dalija kiekvienam atskirai, kaip jai patinka“ *(1 Kor 12, 11),* o taipgi ir dieviški atgimimo, nuteisinimo ir pašventimo *veiksmai:* „Jūs esate nuplauti, esate pašventinti, esate nuteisinti mūsų V. Jėzaus Kristaus vardu“.

Netrūksta tekstų, kur visi trys Dievo asmenys minimi susyk. Pvz., Kristų krikštijant ne tik dieviškų asmenų skirtumas nurodomas atskirais jų *vardais,* bet ir trimis atskirais jų *veiksmais,* nes *Tėvas* taria iš dangaus žodžius: „Šitas yra mano mylimasis Sūnus, kuriuo aš gėriuosi“ *(Mt 3, 17). Sūnus* yra Jono krikštijamas, galop *Šv. Dvasia,* kuri nužengia ant Kristaus balandžio pavidalu. Iš čia matom, kad toje teofanijoje dalyvauja ne vienas, bet trys dieviškieji asmenys, atskiri nuo vienas kito.

Galop prieš žengdamas į dangų Kristus, siųsdamas apaštalus savo mokslo skelbti, duoda aiškų įsakymą: „Tad eikite ir padarykite mano mokiniais visų tautų žmones, krikštydami juos vardan Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios“ *(Mt 28, 19).* Čia trimis atskirais vardais nurodoma asmenų *trejybė,* o vienaskaita „vardan“ (εις το ονομα) — jų prigimties *vienumas.*

Tą įsakymą apaštalai vykdė ir šį Kristaus mokslą išplatino ne tik Palestinoj, bet ir visoj anų laikų Romos imperijoj.

Lakštutis. T. Serafino paduotieji tekstai po teisybei nėra jokie Dievo Trejybės dogmos įrodymai. Jie tik pirmųjų amžių krikščionims yra davę progą Dievo Žodį ir Šv. Dvasią *suasmeninti,* t. y. tiedvi sąvokas paversti dieviškais asmenimis. Tas jų suasmeninimas yr įvykęs anksti, pirmais krikščionybės amžiais, kai tik yra atsiradę Naujojo Testamento raštai. Taigi ir nenuostabu, kad mes, eidami nuo šių laikų į pirmuosius amžius, visur rasime jau susikristalizavusį pas krikščionis tikėjimą į dieviškųjų asmenų trejybę. O šis tikėjimas atsirado vienu laiku su Bažnyčia, kurion patekti tebuvo galima priėmus vien krikštą, kuris savo ruožtu tebuvo teikiamas vien vardan *Tėvo ir Sūnaus, ir Šv. Dvasios.* Toji gi krikšto formulė palaikė ir stiprino krikščioniškos Trejybės dogmą. Šventieji Tėvai nieko naujo ton dogmon neįnešė. Jie tik egzegetiškais Šv. Rašto tekstų aiškinimais stengės įrodyti, kad Dievo *Išmintis* (sapientia), *Dievo Žodis* (verbum) ir *Mesijas Kristus* yra tas pat *Dievo Sūnus,* antrasis Trejybės asmuo, o *Šv. Dvasia* — trečiasis, lygus pirmiems dviem.

Bet ar tiems trims vardams — *Tėvas, Sūnus, Šv. Dvasia* — Dievuje ontologiškai atsako kokia realybė, kaip buvo, taip ir tebelieka neįrodyta ir, mano išmanymu, net negali būti įrodyta. Galop, kaip kituose moksluose, taip ir moksle apie Dievą neturėtų būti grįžimo atgal. Šiandieną jau įrodyta, kad pirmykščioji žmonijos religija buvo *monoteizmas.* Politeizmas yra atsiradęs daug vėliau.

Bet įvedimas religijon Trejybės yra nukreipimas jos politeizman, taigi — pasukimas atgal į daugdievystę. Tuo būdu Trejybė ne tik nekelia Dievo idėjos aukštyn, bet, priešingai, stumia ją į žemesnį žmonijos jau pergyventą laipsnį ir, užuot Dievo idėją nušvietus, be reikalo tik ją aptemdo.

Dievaitis. Yra visokių įrodymų, bet įrodymas įrodymui nelygu. Seniau stipriausiu ir vertingiausiu įrodymu laikytas matematiškasis. Man atrodo, kad ir p. Lakštutis norėtų jį įvesti Dievo mokslan. Man rodos, kad tam įrodymui teikiama per daug garbės, nes jis vien protą tepatenkina. Yra įrodymų kitos rūšies. Aš juos pavadinčiau *pilnutiniais.* Jie patraukia ne vien žmogaus *protą,* bet ir jo *širdį* ir *jausmą,* trumpiau tarus, *visą žmogų.* Mano išmanymu, Trejybės įrodymas kaip tik yra tos rūšies. Nes jei Dievas būtų toks, kaip Jį vaizduojas monoteizmo šalininkai, t. y. *vienasmenis,* tai Jis būtų per daug panašus į mus, kurie irgi esam *vienasmeniai.* Jame tereikštųs vien pastovi Dievo *statika,* be jokio dinamizmo, taigi Dievas neturėtų sau lygaus asmens, su kuriuo galėtų santykiauti. Esant gi Dievui triasmeniui, savaime atsiranda galimybė įvairiausių vieno dieviško asmens santykių su kitais dviem. Dėlei to Dievas jau yra ne vien *tas, kurs yra,* bet ir *tas, kurs veikia* ir kuriam dėlei to teisingai duotas *gryno veiksmo* (actus purus) vardas, pažymįs Jo gyvą, begalinį *dinamizmą.* Tuo būdu mes gaunam žymiai praplėstą, kur kas aukštesnį Dievo supratimą, Dievo nebe *vienasmenio,* kaip monoteizme, bet ir *triasmenio,* kaip krikščionybėje. Taigi Dievo pažinime Trejybės dogma yra žymus *žingsnis pirmyn,* o ne atgal, kaip p. Lakštutis mano. Nėra čia taipgi nė jokio grįžimo į politeizmą, tik konstatuojama faktas, jog gyvame Dievuje vienybė neprieštarauja trejybei, nei trejybė — vienybei.

Minčius. Mano garsusis mokytojas Vl. Solovjovas yra bandęs įrodyti tai net filosofišku protavimu. Jis šiaip galvojo:

„Kai mes sakom apie kurį gyvą daiktą, kad *jis yra,* mes jam būtinai teikiame tam tikrą vienybę, dvejybę ir trejybę. Tame daikte yra vienybė, nes mes kalbame apie *vieną* tam tikrą daiktą. Jame esama ir *dvejybės,* nes mes negalime teigti, kad *daiktas yra,* nepažinę tuo pačiu laiku, kad jis yra *šis tas* (quelque chose) ir turi savo tam tikrą *apibrėžtą objektyvybę.*

Taigi dvi pagrindinės kiekvieno gyvo daikto kategorijos yra jo buvimas kaip realinio objekto ir jo objektyvi *esmė* bei jo *idėja* (jo *raison d'être).*

Pagaliau gyvam daikte yra ir *trejybė,* nes daikto subjektas trimis įvairiais būdais esmingai siejas su jam priklausančia objektyvybe; mat jis pirmiausia *turi* ją jau pačiu savo *egzistavimu,* kaip realybę savyje, kaip savo vidaus substanciją; antra — jis ją turi savo *veiksme,* kurs yra būtinas tos substancijos apsireiškimas; galop jis ją turi *jausme,* kaip tuo daiktu ir tuo veiksmu *pasigėrėjimą* bei *grįžimą į save,* einantį iš veiksmu apreikšto egzistavimo. Tie trys egzistavimo būdai, ar būdami vienalaikiai, ar einą vienas paskui kitą, yra būtinai reikalingi gyvam daiktui sudaryti. Nes jei neabejotina, kad be egzistavimo negali būti jokio veiksmo nei jausmo, tai dar labiau neabejotina, kad realybė, negalinti veikti nei jausti, nebūtų gyvas daiktas, bet tik inerti ir negyva būtybė".

Žinoma, ši sukurtų gyvų daiktų trejybė yra nepilna ir netobula. Galuotas gyvas daiktas niekuomet neegzistuoja pats *savy* bei *iš savęs* ir neveikia vien *per save,* ir negali pilnai *gėrėtis savimi* bei tobulai *sugrįžti į save.* Jis visuomet reikalingas pašalinio papildymo.

Apie tobulos būtybės Dievo Trejybę to pasakyti jau negalima. Dievo Trejybė visai kitokia: ji yra grynai vidinė, nuo nieko nepareinanti, tik vien nuo absoliučios Dievo prigimties bei substancijos. Tą substanciją Dievas 1) turi *savyje, pirmame* akte bei absoliučiame *fakte;* 2) Jis turi ją *sau pačiam* apreikšdamas bei atgamindamas ją pats iš savęs *antrame* akte bei absoliučiame *veiksme* ir 3) Jis turi ją grįždamas į save bei surasdamas *trečiuoju* aktu savo tobulos būties vienybę bei absoliutų *pasigėrėjimą.* Tie trys aktai, tie trys būviai bei trys santykiai (čia tie terminai pilnai sutampa) savitarpy neatskirtinai

sujungti; savy jie yra skirtingi, bet lygūs pilnos dievybės reiškiniai.

Ivanovas. Čia labai pritiktų bent trumpai palietus rusų labai ginčijamą *Filioque,* t. y. Šv. Dvasios kilmę bei jos ėjimą iš Tėvo ir Sūnaus.

Minčius. Tas pats Solovjovas, tęsdamas toliau savo išvedžiojimus, paliečia trumpai ir dieviškųjų Trejybės asmenų kilmę. Jis rašo:

„Pareikšdamas savo vidinę prigimtį arba atgamindamas save, Dievas neturėjo jokio tarpininko ir nebuvo reiškiamas jokio pašalinio veiksmo, kuris galėtų tą atgaminimą iškreipti ar padaryti jį nepilną. Čia gaminys yra visu kuo lygus gamintojui, išskyrus tik patį santykį, kuriame vienas yra gamintojas, o antras — gaminys. Ir kaip visa Dievybė glūdi jos atgaminime, taip lygiai ji glūdi ir visame pasigėrėjime, kuris iš čia eina. Nepriklausomas nuo jokios pašalinės sąlygos, šis pasigėrėjimas negali būti atsitiktinis būvis, neprilygstąs absoliučiai Dievo būtybei, jis yra tiesioginis ir pilnas dieviško egzistavimo ir veiksmo rezultatas. Taigi Dievas, kiek jis yra besigėrįs savimi, eina iš savęs paties, kiek jis yra gamintojas ir gaminys. Ir kadangi trečias terminas (einąs, kyląs) yra apibrėžtas vien dviem pirmais, visai lygiais tarp savęs, jis negali būti jiedviem nelygus visame kame, išskyrus vien tik santykį, kuris padaro, kad vienas kyla iš dviejų, o ne atvirkščiai".

Ginčys. Sutinku, kad šie Solovjovo išvedžiojimai yra filosofiški, bet negaliu pasakyti, kad jie būtų aiškūs ir lengvai suprantami.

Minčius. To ir aš neginčiju, bet tas neaiškumas eina iš to, kad aš negalėjau tų Solovjovo išvedžiojimų patiekti visoj jų pilnumoj, o atpasakoti juos savais žodžiais bijojau, kad neiškreipčiau jo minties. Pažymėsiu čia dar tik tiek, kad Solovjovas yra mánęs savais filosofiškais išvedžiojimais griežtai įrodęs Šv. Trejybės dogmą. Aš to pripažinti negaliu, nes tikėjimo tiesos gryno proto galvojimais neįrodomos. Moksliškai Trejybę įrodyti reikštų ją kiaurai suprasti, bet tam žmogiško proto neužtenka: tam reiktų turėti dieviškąją išmintį, kaip Kristus, kitaip sakant, prilygti Dievui. O tai jau yra negalimas dalykas.

T. Serafinas. Aš čia turiu dar pridurti, kad rusų teigimas, jog Šv. Dvasia neinanti iš Sūnaus, bet tik iš vieno Tėvo, yra savavališkas ir neįrodytas. Jis niekuomet nebuvo visos Bažnyčios priimtas. Rytų teologai apie Šv. Dvasios kilmę yra kitaip manę. Vieni tvirtino Šv. Dvasią einant *iš Tėvo ir Sūnaus,* kiti — ją einant *iš Tėvo per Sūnų.* Nuomonė, kad Šv. Dvasia visai *neinanti iš Sūnaus,* o tik iš *vieno Tėvo,* seniems Bažnyčios Tėvams buvo visai nežinoma; ji yra atsiradus vėliausiai, Rytų Bažnyčiai jau atsiskyrus nuo Bažnyčių vienybės centro — Romos. Ši trečioji nuomonė tepalaikoma vien oficialių rusų teologų. Bet ji prieštarauja ir Šventraščiui, ir senovės padavimui.

Nes Naujajame Įstatyme Šv. Dvasia aiškiai vadinama *Sūnaus Dvasia* bei *Jėzaus Dvasia.*

Pvz., šv. Paulius galatams rašė: „Dievas atsiuntė į mūsų širdis savo Sūnaus Dvasią" *(Gal 4, 6).* „<...> tačiau Jėzaus Dvasia jų neleido" *(Apd 16, 7).* Kitur Šv. Dvasia laikoma pasiųsta Sūnaus kaip ir Tėvo: „<...> aš paprašysiu Tėvą, ir jis duos jums kitą Globėją, <...> Tiesos Dvasią" *(Jn 14, 16).* Be to, apie Šv. Dvasią šv. Jonas savo evangelijoj į Jėzaus lūpas deda šiuos žodžius: „Šventoji Dvasia <...> išmokys jus visko ir viską primins, ką esu jums pasakęs" *(Jn 14, 26).* Bet jei Šv. Dvasia yra *Sūnaus, Jėzaus Dvasia,* jei ji *ima iš to, kas yra Kristaus,* tai kaip galima sakyti, kad ji nieko bendra neturi su Sūnumi ir iš Jo neinanti?! Taip tvirtinti reikštų prieštarauti ne tik Naujajam Įstatymui, bet ir Šventiems Tėvams, tiek lotyniškai, tiek graikiškai rašiusiems, ir galop visuotinių Bažnyčios susirinkimų nutarimams, kaip tai detaliai nurodo teologijos traktatai apie Dievą triasmenį [17].

Ginčys. Išklausęs aukščiau draugų pateiktus teologiškus išvedžiojimus, aš gavau tokio įspūdžio, kad pirmieji krikščionys, analizuodami savo Šventraščio (Naujojo Įstatymo) tekstus, yra darę iš jų tam tikrų teologiškų dedukcijų. Tuo jie panėšėjo į senovės žydų rabinus, kurie, betyrinėdami savo Šventraščio (Senojo Įstatymo) tekstus, yra sukūrę savo garsųjį Talmudą. O kadangi pirmieji krikščionys daugiausia buvo žydai, tai jiems ir buvo nesunku žydiškąją *Memrą* ir *Chokmą* suasmeninti, paverčiant

[17] Свящ. кн. *А. Волконскій.* Католичество и свящ. преданіе Востока.— Часть 2.— С. 339.

jas Šv. Trejybės asmenimis. Tai galėjo juo lengviau įvykti, nes graikų terminai *Logos* ir *Sophia* reiškė beveik tą pat, ką ir žydų *Memra* ir *Chokma*. Be to, žydai mėgo beasmenius dalykus *asmeninti* ir vėlesniais laikais. Pavyzdžiu čia gali būti kad ir jų atilsio dienos — *subatos suasmeninimas*. Suaugę žydai laiko ją kažkokia pusiau dieviška būtybe, kreipias į ją su didžiausia meile, ją garbina, jai maldas siunčia.

Lakštutis. Tai nėra joks suasmeninimas, bet poetiškas bei simboliškas religinių idėjų *vaizdavimas*. To simbolizmo yra pilnas visas senasis žydų Šventraštis. Kad tas žydų simbolizmas galėjo daryti įtakos ir dalinai palengvinti krikščioniškajai Trejybei atsirasti, to aš neturiu drąsos ginčyti. Aš tik kategoriškai teigiu, kad žydai, skaitydami savo Bibliją, nė iš tolo nebuvo prisileidę minties, kad Dievuje galėję būt daugiau asmenų, kaip vienas.

T. Serafinas. Kiek aš supratau p. Ginčio mintį, jo tvirtinama, kad mūsų Šv. Trejybės dogma galėjus evoliucijos keliu atsirasti iš žydiškų Memros ir Chokmos idėjų. P. Lakštutis tai griežtai paneigia. Aš manau, kad čia tiesa yra p. Lakštučio pusėje. Pagrindinė trinitarinė krikščionijos dogma yra gauta ne iš žydų, bet atnešta mums paties Kristaus iš dangaus ir todėl jos šaknų reikia ieškoti ne žemėj, žydų šventuose Raštuose, bet danguj, paties Dievo esmėje. Šv. Trejybė yra tokia pat dieviška paslaptis kaip ir Eucharistija. Jos apreiškimas atrodė žydams esą „kieti žodžiai" ir daug kas pradžioje ją laikė visai nepriimtina ir užtektina priežastim atsimesti nuo paskelbusio ją Kristaus. Bet atsiminę Kristų esant Dievažmogį, tikrą tobulą žmogų ir drauge tikrą tobulą Dievą, negalintį nei suklysti, nei mus suklaidinti, mes visiems šių dienų gundytojams Dievo padedami galim drąsiai šv. Petro žodžiais atsakyti: „Viešpatie, pas ką mes eisime?! Tu turi amžinojo gyvenimo žodžius" *(Jn 6, 68)*.

1936 06 14.

Trečias pašnekesys

DIEVAS IR PASAULIS

Ar pasaulis regimas yr Dievas,
Ne, bet Jo kiekvieną atomą
Dievas mato, valdo ir palaiko
Galybe sava nematoma.
Jo mintis pasauly nuolat veikia,
Spiečia, jungia priešingas jėgas...
Dievu niekad jis negali virsti,
Bet jis gali būt sudievintas.

Minčius. Skelbiu mūsų trečią pašnekesį pradėtą.

Dievaitienė. Aš džiaugiuosi nemaža sužinojus naujų man dalykų apie Dievo prigimtį, Jo savybes ir Jo asmeniškąjį vidaus gyvenimą. Šiandien tikiuos išgirsianti nemaža kitų naujų, dar įdomesnių.

T. Serafinas. Šis dieviškų asmenų santykiais paremtas vidinis Dievo gyvenimas toli gražu nesudaro paskutinės Dievo veiksmo ribos. Būdamas savo viduje begalinė egzistavimo ir gyvybės pilnuma, Dievas panorėjo lyg ir *išeiti iš savęs* (kaip teologai sako — *ad extra*) ir praturtinti visą pasaulį visokiomis visokiausiomis negyvomis ir gyvomis būtybėmis, kurios iki šiol neegzistavo, ir nešti gyvybę ten, kur jos dar nebuvo.

Pasakymas „nebuvo" čia yra negriežtas. Visi daiktai, akmenys, augalai, gyviai, žmonės, angelai — dėl buvimo pradžioje jau *buvo,* bet *ne tikrumoj,* o tik *galimybėj* bei *Dievo minty.* Kitaip sakant, visi tie dalykai *buvo* tik *potencialiniai,* bet dar ne *realiniai.* Kad jie taptų, kuo dabar yra, reikėjo juos surealinti, realizuoti, *iš nebuvimo* atvesti *į buvimą.*

Kai žmogus sumano padaryti ką nors nauja, ko dar nebuvo ir nėra, jis gauna nemaža pavargti: pirmiausia

jis turi gerokai galvą pasukti, kaip čia sumanytas tikslas pasiekti; tenka nustatyti, iš kiek dalių norimas dalykas turi būti sudėtas, kaip tos dalys sutaikinti, kad jos norimą veikimą atliktų. Po ilgų galvojimų, po daugelio nemiegotų naktų galop mintis įgauna norimo aiškumo, sumanytas daiktas ima kristalizuotis, daros vis konkretesnis, ir belieka jis įkūnyti. Bet mūsų kūrėjo vargų čia dar ne galas. Sumanytam daiktui reikia tinkamos *medžiagos,* kartais net labai brangios, kaip štai platinos, aukso, sidabro ar kitos kurios...

Dievas panašių kūrimo vargų neturėjo. Pasaulio idėja bei planas su visokiomis smulkmenomis Dievo mintyje jau glūdėjo. Jokiam galvosūkiui čia nebebuvo vietos. Užtat medžiagos pasauliui kurti nebuvo *jokios.* Tuo būdu prieš kuriant pasaulį buvo susiėję trys labai nelygūs veiksniai: *Kūrėjas Dievas,* gatavas *pasaulio planas* Dievo mintyje ir *absoliutus niekis* bei *visiška nebūtis.* Ar šiems trims veiksniams bendrai veikiant realinio pasaulio sukūrimas galimas, ar ne?

Ginčys. Remiantis paprasta logika, atrodo, kad *iš nieko* sukurti *ką nors* negalima. Nes jei tai būtų galima, tai tektų pripažinti, kad lygiai galimu turėtų būti pripažintas ir sukūrimas ko nors ir *be nieko.* Pvz., pasaulis galėtų būti ir *niekieno nesukurtas,* ir Kūrėjo visai nereikalingas, nes amžinas.

Minčius. Tarp atsiradimo ko nors *iš nieko* ir *be nieko* yra didelis skirtumas. Atsiradimas ko nors *be nieko* būtų lygus atsiradimui ko nors *be jokios priežasties.* O tai būtų negalimas daiktas, nes tai prieštarautų *priežastingumo dėsniui.* Dėlei to pasauly, kaip priežastingumo srity, ir nėra jokio pastovaus buvimo; ten viskas daros, kinta, tampa, juda, bėga, nyksta. Taigi geriausiai apibūdino pasaulį Herakleitas dviem žodžiais: *panta rei — viskas plaukia.* Iš kur jis plaukia? *Iš nieko.* Į kur? Gi greičiausiai į *tą patį nieką* [18].

Ginčys. Bet kaip pasaulis galėjo išeiti iš nieko?

Minčius. Pats jis išeiti iš nieko negalėjo. Bet visagalei Priežasčiai išvesti jis *iš nieko* nebuvo per sunku.

[18] Ir pats šių dienų mokslas išveda pasaulį iš *beveik nieko.*

Ginčys. Jai, be abejo, buvo nesunku; ji tarė žodį — ir padarė. Tai faktas. Bet *kaip ji tai padarė?*

Minčius. Mums užtenka žinoti, kad Ji tai padarė. O *kaip,* tai jau vienas Dievas težino. Yra tai *Jo paslaptis,* kurios Jis niekam neapreiškė. Dėlei to ir galima pasakyti, kad pasaulio sukūrimo paslaptis yra *par excellence, dieviška,* didesnė už kitas.

Kitoms tikybos paslaptims, pvz., Švenč. Trejybei, Eucharistijai, mes randam gamtoje šiokių tokių analogijų, *o sukūrimui ko nors iš nieko* jokių analogijų visoje gamtoje niekas dar nesurado ir, be abejo, nesuras. Žinomas teologas Scheebenas atvirai tai pripažįsta: „Nur bringt es die Natur dieses Begriffes (t. y. sukūrimo iš nieko), dass es ein reiner und ganz eigenartiger Vernunftbegriff, durch keine Analogie aus der Tätigkeit der Geschöpfe, der geistigen wie der sinnlichen erklärt und Veranschaulicht werden kann“ [19].

Pastaraisiais laikais prancūzų filosofas Gratry, beieškodamas tokių analogijų, kreipės į matematiką. Jo išvedžiojimų pagrindinė mintis galima išreikšti šiaip. Teesie $\frac{a}{b} = c \ldots$ (1), kur *a, b, c* reiškia tam tikrus kintamus dydžius. Dėlei savitarpės jų pareinamybės (1) didėjant dydžiui *b* dydis *c* mažėja, taip kad dydžiui *b* artėjant į begalenybę (∞) *c* artėja į nulį. Matematiškai tai galima išreikšti formule: $\frac{a}{\infty} = 0 \ldots$ (2). Iš kur gaunam: $a = \infty \times \times 0 \ldots$ (3). Ši pastaroji formulė parodo, kad principas *ex nihilo nihil* [20] yra visada teisingas, išskyrus vien atvejį, kai vienas iš daugiklių yra *be galo didelis.* Anot Gratry, (3) formulė yra nebloga analogija Dievo kūrimo paslapčiai nušviesti, nes kaip bet koks galuotas dydis *a* gaunamas iš padaugo $\infty \times 0$, taip lygiai Dievas, begalinė Būtybė, *veikdama nieką,* sukuria *šį bei tą,* t. y. galuotus pasaulio kūrinius.

Minčius. Ši analogija kad ir labai įdomi, vis dėlto negalima pripažinti visiškai tinkama. Nes Dievo kūrimas yra *veiksmas pilna to žodžio prasme,* o padaugas $\infty \times 0$ yra vien *simboliškai matematinė formulė,* kuri sukūrimo ko nors iš nieko vis tik neišaiškina.

---

[19] Žr. jo Handbuch der kath. Dogmatik.— Bd. 2.— S. 11.
[20] Iš nieko negausi nieko.

Ginčys. Kiek žinau, žydų Biblijoj nieko ir nepasakyta apie pasaulio *sukūrimą iš nieko.* Apie tai kalbama vien Makabiejų knygoj *(2 Mak 7, 28).* Bet ji rašyta graikiškai ir ten *nieko* vietoj padėta daugiskaita *ta uk onta,* kas reiškia *nesamieji dalykai.*

Naujajame Įstatyme šv. Paulius, dėstydamas korintiečiams mokslą apie pasaulio kūrimą, yra pavartojęs posakį: *„Heis theos ho Pater ex hu ta panta, heis Kyrios I. Christos di hu ta panta" (1 Kor 8, 6).* Vadinas, pasaulio pradžia Pauliaus siejama su Tėvu per Kristų, o Makabiejų — su *nesamais* dalykais, kurių daugiskaita parodo, kad jie yra *ne grynas niekis,* bet sukurtinių daiktų *galimybė* bei scholastikų *potentia.*

T. Serafinas. Vyskupas A. Baranauskas 1900 m. išsitarė: „Jei mes pažymėsim aktą bei realumą raide *a,* nieką — nuliu, o begalenybę — simboliu ∞, tai tos trys idėjos reikš ne vien tris atskiras sritis, nieko savitarpy neturinčias bendra, bet ir net nesusisiekiančias tarpusavy. Nes tarp akto ir nieko yra begalinės potencijos tarpas. Pažymėkim jį raide *p.* Panašiai tarp akto ir begalenybės yra taip pat begalinės potencijos tarpas *p.* Iš čia plaukia išvada, kad aktas betarpiškai nesusisiekia nei su nuliu, nei su ∞. Kiekvienas aktas, išskyrus vien Dievą, yra iš visų šalių apibrėžtas begalinės potencijos. Todėl susisiekiančių sričių eilę galime išreikšti šia formule:

$$O, \overset{\frown}{p}, \overset{\frown}{a}, \overset{\frown}{p}, \infty \ldots \quad (4)$$

Sukūrimas iš nieko, tikriau sakant, yra sukūrimas iš potencijos: iš nieko eina potencija, iš potencijos — aktas. Baranausko (4) formulėj galima ir pakeisti simbolių eilė šiuo būdu:

$$\infty \overset{\frown}{p}, \overset{\frown}{a}, \overset{\frown}{p}, 0 \ldots \quad (5)$$

Taip pažymėta formulė gali reikšti: iš begalinės Dievo galybės eina potencija, iš potencijos — aktas, kuris, Dievui panorėjus, gali virsti potencija, o iš jos ir nieku.

Formulė (4) atitinka Makabiejų posakį *ta uk onta,* formulė (5) — Pauliaus išsireiškimą *di' hu ta panta.*

Taigi ar mes į kūrimą iš nieko žiūrėsime vienaip ar kitaip, vis dėlto jis, pasilikdamas tikru faktu, nepaliaus buvęs drauge Dievo ir materijos paslaptis.

Dievaitis. Juo labiau kad, mokslininkų spėjimais, kosmoso kūryba iš nieko yra prasidėjus nuo bendro pa-

saulio substrato išėjimo aikštėn. Kas jis yra? Nesant tinkamesnio termino, aš jį pavadinsiu *ultraeteriu.* Jis sau galima vaizduotis kaip milžiniškas *beformės materijos* ir *nematerialinės energijos* konglomeratas. Iš skirtingo jų veikimo yra atsiradę ultraeteryje nevienodo įtempimo laukai. Jie ir davę pradžią svariajai materijai. O iš šios susidarę ir visi dangaus ir žemės kūnai.

Ginčys. Bet kas gi yra pati materija, ta visų regimų daiktų motina?

Minčius. Šis klausimas atsakyti nelengva. Natūraliausia būtų atsakius, kad materija yra susikoncentravęs ultraeteris, panašiai kaip ledas yra susikoncentravęs vandens garus. Bet kritiškesni protai tuo aiškinimu nepasitenkins. Jie prikiš, kad mes žinomesnį dalyką — materiją — aiškinam mažiau težinomu ultraeteriu.

Tiesa, būtybių eilėje materija stovi žymiai žemiau negu mes. Mes juk kojomis ją minam, rankomis liečiam, akimis matom, taigi atrodo, jog turėtumėm jos esmę kiaurai suprasti kaip daug žemesnę už mus. Tikrumoje, deja, taip nėra. Jos kilmė iš mįslingo ultraeterio yra gryna hipotezė, o šiojo kilmė iš nieko yra mums visai nesuprantama. Viena tik mes neaiškiai jaučiame, kad materija yra lyg kokia siena, už kurios stovi Dievas, ir kad toje sienoje nėra jokių durų nei langų, pro kuriuos galėtumėm į anapus pasaulio pažvelgti.

Tačiau kad ir nežinom, kas yra materija, vis dėlto žinojimas, kad ji Dievo sukurta iš nieko, nėra bergždžias ir bevaisis. Anaiptol, juo remdamies mes turim galimumo geriau suprasti ir Dievo, ir pačios materijos prigimtį.

Ir iš tikrųjų, kaip išvesta iš nieko materija savo esmėje yra Dievo, *būties pilnumos,* tikriausia *priešingybė.* Tuo atžvilgiu ji galima pavadinti vienu žodžiu *ne-Dievas.*

Analizuojant detaliau tą priešingybę, galima gauti tolesnių įdomių išvadų, dar aiškiau nušviečiančių materijos esmę. Štai keletas svarbesniųjų:

Dievuje viskas *sujungta vienybėje,* materijoj yra *viskas suskaidyta* milijardais molekulių, atomų, protonų, elektronų, neutronų, pozitronų etc.

Dievas yra tyras *veiksmas* (actus purus), materija yra tyras *ne-veiksmas,* grynas *pasyvumas,* inertingumas, įvairių *ne-dieviškų* ir todėl chaotiškų veiksmų *galimumas.*

Dievas yra absoliuti *Dvasia* ir *gyvybė,* materija gi — visiška *ne-dvasia* ir *ne-gyvybė.* Kaip materijai sukurti iš nieko, taip ir gyvybei iš ne-gyvybės reikėjo atskiro Dievo Kūrėjo akto.

Dievas visais atžvilgiais yra *be galo didis,* materija gi visais atžvilgiais *galuota,* suskaitoma, išmatuojama, susveriama ir todėl galima tvarkyti, Šventraščio pasakymu, *in mensura, pondere et numero.*

Dievas yra *visur esąs,* materija savaime tegali būti tik *vienoj* kurioj vietoj. Bet ir ši viena jos vieta yra nepastovi, kiekvieną akimirksnį dėl nuolatinio materijos judėjimo nuolat kintanti.

Dievas yra *amžinas,* be pradžios ir galo, materija yra laikina, turėjusi pradžią ir evoliucijos keliu einanti prie suirimo, dematerializacijos, taigi ir prie galo. Šių dienų mokslas ne tik to neginčija, bet anaiptol, remdamasis radioaktingumo fenomenais, kategoriškai tai patvirtina.

Ivanovas. Kai kurie mokslininkai net perdeda skelbdami visišką materijos pranykimą. Man ši nuomonė atrodo netikėtina, nes ką Dievas daro, daro ne tam, kad paliautų gyvavę, bet kad eitų prie tobulesnės būties.

T. Serafinas. Nesikišdamas į mokslininkų ginčus tuo klausimu, aš turiu pažymėti, kad Šventraščio skelbiamas pasaulio galas nebus visiškas materijos panaikinimas, tik suteikimas jai naujo, garbingesnio būvio, kuriame ji, paliaudama buvus, kuo buvo, įgaus naujų savybių, kurias mums bent kiek nušviečia Kristaus iš numirusių atsikėlusio Kūno ypatybės.

Ginčys. Tačiau man vis dėlto atrodo keista, kad žmonija po tiekos tūkstančių metų vis dar neįstengė ne tik materijos klausimą išspręsti, bet nei padaryti jį mums bent kiek suprantamesnį.

Ivanovas. Jei Dievas būtų numatęs, kad žmonija, sužinojus, kaip iš nieko sukurti materiją, sunaudos tą žinią geriems tikslams, Dievas gal ir būtų atskleidęs mums materijos paslaptį. Bet tuomet žmonija, galėdama iš nieko naujos materijos prisigaminti, žinotų ir kaip *esamąją materiją nieku paversti.* O kadangi visa gamta yra ultraeteriu glaudžiai susieta, tai, virstant nieku vienam materijos

atomui, nueitų tuo keliu nebūtin ir kiti, ir galop visas pasaulis taptų sunaikintas.

Žinant tai, atsirastų tūkstančiai tos pasaulio žūties pageidautojų. O, su kokiu velnišku pasityčiojimu jie burnotų: „Tu, Dieve, iš nieko pasaulį sukūrei, o štai mes priešais Tavo valią paversim jį nieku, kad ir patys žūdami".

Mūsų laimei, *materijos paslaptis* ir saugo šį pasaulį nuo tų virš-Herostratų pasikėsinimų. Taigi ne murmėti, bet ačiū tarti turime Dievui už materijos paslapties *neatskleidimą žmonijai.* Ši Dievo tyla yra tikrai gera byla.

Ginčys. Bet kad Dievas ir nedavė mums suprasti, kaip Jis galėjo iš nieko sukurti materiją, tačiau remdamies pačiu jos sukūrimo faktu mes turim pripažinti, kad tas kūrimas iš nieko nė kiek neprieštarauja protui, nes logika draudžia išvedžioti vien *buvimą iš galimumo,* o atvirkščią išvedžiojimą — *galimumą iš buvimo* — laiko visai teisingu. Taigi materijos sukūrimas iš nieko mus neturėtų stebinti.

Ivanovas. Man daug stebėtinesnis yra sukūrimas *erdvės.* Nes ji sunkiau suprasti negu materija. Mat materija yra visgi šiokia tokia *būtybė* bei *realybė,* o kas yra erdvė — sunku pasakyti; atrodytų, lyg tai būtų *būtybė,* bet būdama nematerialinė ji, atrodo, lyg ir *neturėtų jokio realumo.* Tačiau matematikai sukūrė apie ją ištisą gan painų geometrijos mokslą [21], kur plačiai kalbama apie erdvės savybes, o filosofai bando ją susieti net su Dievo prigimtimi, vadindami ją Dievo *visuresamybės atspindžiu.* Mums ji atrodo neturinti nei pradžios, nei galo, viską apimanti, išskyrus tik ją apimantį Dievą. Ji atrodo begalinė, neturinti ribų, nes mūsų protas visai neįstengia įsivaizduoti, *kas, kaip ir kuo* galėtų išvesti erdvės ribas. Yra mokslininkų, manančių, kad erdvei ribas nustato pasaulis ar, tikriau pasakius, materija: kur šios nėr, ten nebėra nė erdvės. Šio teigimo tikrumas atrodo labai abejotinas, nes jo išsprendimas pareina nuo klausimo: kas kame glūdi — *pasaulis erdvėje ar erdvė pasauly?* Jei pasaulis erdvėj, tai ši būtų daug didesnė negu pasaulis; šis laikytų užėmęs tik *erdvės dalį.* Jei pasaulis didėtų, kaip kai kurie mokslininkai mano, tai su juo didėtų ir erdvė. Bet ji at-

[21] Kuris XIX amžiuje tapo dar labiau sukomplikuotas naujų neeuklidinių geometrijų išradimų.

rodo pastovi — nei didėjanti, nei mažėjanti. Taigi ar šiaip, ar taip galvosime, gausime lygiai pripažinti, kad erdvės pradžia yra taip pat slaptinga, kaip ir materijos.

Tas pat pasakytina ir apie *laiko* pradžią. Apibrėžti jis galima kaip konkretizuotas *Dievo amžinumos atspindys.*

Tie trys pirmieji dalykai — materija, erdvė ir laikas — greičiausiai bus atsiradę susyk tuo pačiu momentu. Griežtai imant, jie nėra trys atskiri kūriniai. Teisingiau jie galima pavadinti fiziškai realinėmis gamtos sukūrimo *sąlygomis.* Kad koks konkretus daiktas atsirastų, jis pirmiausia reikalingas tam tikros vietos bei erdvės; kad jis neliktų neapibrėžtas, jis reikalingas ir laiko, kuriame jo pradžia galėtų griežtai būti nurodyta. Galop, kad jis konkrečiai galėtų atsirasti, jis reikalingas materijos, iš kurios jis galėtų būti padarytas. Taigi materija, erdvė ir laikas nėra dar Dievo išviršinio kūrimo pradžia, bet tik lyg kokia į tą *kūrimą įžanga.* Pats išorinis kūrimas pasirodė su pirmuoju Dievo sukurtuoju pasaulyje daiktu.

Ar sudarą pasaulį daiktai buvo sukurti visi susyk vienu žodžiu: „Ik šiol nebuvę atsiraskit", ar jie per milijonus metų palengvėl rutuliojos, ši paslaptis vis dar mokslininkų tebėra nesusekta. Mes težinom tik viena, kad pats savaime pasaulis atsirasti negalėjo, kad jo tokia ar kitokia atsiradimo priežastis buvo Dievas, visagalis dangaus ir žemės Kūrėjas. Jo begalinė išmintis nuo amžių turėjo sumanius pasaulio planą, o Jo begalinė galybė laiko pradžioje tą planą pati viena nuostabiai įvykdė apsieidama be medžiagos ir be padėjėjų[22]. Būdamas *būties pilnuma,* Jis suteikė *tuščiam niekui buvimo galią* ir, pasilikdamas absoliuti *vienybė,* davė pradžią *begalinei atskirų daiktų daugybei.* Iš jos tai ir susidarė visas pasaulis bei visata.

Dievaitienė. Žinia, kad Dievas yr pasaulį sukūręs, kad ir apsaugo žmoniją nuo stabmeldystės bei gamtos jėgų garbinimo, tačiau apie patį pasaulį jokių beveik žinių nesuteikia. Norėdami pasaulį šiek tiek geriau pažinti, turime kreiptis į gamtos mokslus. Ypač tuo atžvilgiu mums naudinga yra astronomija. Parodydama pasaulį, koks jis yra, astronomija nušviečia iš dalies, ir

[22] Kai kurie apologetai mano, kad pasaulio kūrime yra aktingai dalyvavę ir angelai. Šv. Tomas Akvinietis, remdamasis tąja hipoteze, mano, kad ir Dievo paveikslas, ir panašumas angeluose reiškias daug žymiau negu žmonėse. Žr. *S. Th.* I q. 91 a. 3.

koks yra Dievas, to pasaulio Kūrėjas. Tad pažiūrėkim, ką mums sako apie pasaulį šių dienų astronomija?

Minčius. Ji sako štai ką: kada pirmutinis žmogus pažvelgė pirmą kartą į pasaulį, jis viršum savęs pamatė dangų, po savim išvydo žemę ir savy — įvairias kūno dalis. Žemėj jis pastebėjo daug visokių dalykų: pievų, miškų, kalnų, gyvulių ir kitko. Danguje gėrėjos saulės spindėjimu, mėnulio ir žvaigždžių šviesa. Ilgainiui pamatė, kad žvaigždės nevienokios: vienos laikos dangaus skliaute visada vienoj vietoj, lyg būtų kalte prikaltos; kitos skliaute slankioja keisdamos vietas. Šios pavadinta *planetomis,* t. y. klajūnėmis. Be Saulės ir Mėnulio, tokių planetų senovėj težinota tik penkios ir pavadinta dievaičių vardais: vieną Merkurijum, antrą, skaisčiąją aušrinę — Venerim [23], trečią, pasižyminčią raudona spalva — *Marsu,* ketvirtą, turinčią didesnę už kitas ramią baltą šviesą — *Jupiteriu* ir penktą — Saturnu.

Iš gan painių tų planetų judėjimų dangaus skliaute senovės mokslininkai buvo sudarę šį savitarpės planetų priklausomybės mokslą.

Patį pasaulio vidurį užima Žemė: ji yra pastovi, nejudanti; apie Žemę sukas Saulė, Mėnulis ir kitos penkios planetos. Taip mokino senovės astronomas Ptolemajas, gyvenęs II šimtmety Kr. gimus. Šis mokslas buvo pripažintas tiesa ir dėstomas senovės mokyklose. Planetų judėjimą danguje jis stengdavosi vargais negalais išaiškinti, bet tai nelabai jam tevykdavo, o nevykdavo dėl to, kad jis buvo klaidingas. Jo klaidas įrodė garsusis mokslininkas *kun. Mikalojus Kopernikas* savo veikale „Apie dangaus kūnų sukimąsi", išleistame Niurnberge 1543 m. Šitame veikale buvo moksliškai įrodyta:

1) kad pasaulio vidury stovi ne Žemė, bet Saulė; 2) Žemė yra tokia pat planeta kaip ir kitos: 3) ji sukas net dvejopu judėjimu — aplink savo ašį ir aplink Saulę.

Aplink Žemę besisukąs tik vienas mėnulis, kaip neatskiriamas jos palydovas.

Tuo būdu Koperniko mokslo dėka Žemės reikšmė atrodė žymiai sumažėjusi. Bet užtat pasaulis pasirodė esąs kur kas didesnis negu senovėje buvo manyta.

---

[23] Rusiškai ji vadinas *Venera;* lietuviškai ji pritiktų vadinti *Venuo,* Veners, kaip *sesuo, sesers.*

Dar labiau tai paaiškėjo, kai apskaityta keliai planetų ir jų nuo Saulės toliai ir dydžiai. Tie apskaitymai parodė, jog, pvz., Žemės tolumas nuo Saulės siekia 149 400 000 kilometrų, paskutinė gi iš senovės žinomų planetų Saturnas bėga aplink Saulę dar beveik 10 kartų didesnėje tolumoje.

Lygiu būdu padidėjo ir Saulė. Pasirodė, ji jau nebe kepurės didumo, kaip paprastai akiai atrodo, bet esanti ruta, kurios skersinis turi ilgio 1 586 690 kilometrų, t. y. 109 kartus ilgesnis už Žemės skersinį, kurs irgi yra ne niekis, nes turi ilgio 12 756 km. ... Dėlei to jei Saulę įsivaizduotumėm vidutinio obuolio didumo, tai Žemę tektų įsivaizduoti aguonos grūdo didumo. Saulės didumo rutai sudaryti reiktų imti tokių rutų kaip Žemė apie 1 283 000!..

Dievaitienė. Dideliai įdomūs skaičiai. Deja, gimnazijos laikais mūsų kosmografijos mokytojas nemokėjo mūsų sudominti dangaus kūnais, palikęs neišaiškintą net ir klausimą, koks yra Saulės dydis ir kaip ji toli nuo mūsų, arba kodėl Mėnulis, kad ir mažesnis už Saulę, atrodo jai lygus, o kartais net ir už ją didesnis.

Minčius. Mūsų Saulė dėl to maža atrodo, kad ji yra nuo Žemės nutolus apie 149 400 000 kilometrų. Tokį tolį sunku net sau įsivaizduoti. Mėnulis kad ir atrodo lygus Saulei, bet tikrumoj yra daug mažesnis ne tik už Saulę, bet ir už Žemę, panašiai ir jo atstumas nuo Žemės yra daug mažesnis, nes tesiekia vidutiniškai apie 380 000 km.

Lakštutis. Ar astronomai nebandė suskaičiuoti dangaus kūnus ir sudaryti, taip sakant, pasaulio inventorių?

Minčius. Dėl bandymo bandė. Pradėjo jie savo skaičiavimo darbą nuo planetų, besisukančių aplink Saulę. Jų pasirodė ne per daugiausia. Be Žemės, senovėj težinota tik penkios planetos; XVI amž. planetų skaičiun buvo įtraukta šeštoji — *Žemė,* XVII surasta septintoji — *Uranas,* XIX — aštuntoji — *Neptūnas* ir *XX* — devintoji — *Plutonas.* Išskyrus Merkurijų ir Venerį, visos likusios turi ir aplink jas besisukančių palydovų — mėnulių, būtent: Žemė — 1, Marsas — 2, Jupiteris — 9, Saturnas — 9, Uranas — 4 ir Neptūnas — 1. Pas toliausiąjį Plutoną mėnulių

nepastebėta kol kas, bet kadangi visos tolimos planetos turi net po keletą mėnulių, tai galimas daiktas, kad jų esama ir pas Plutoną, tik jie dėl didelio tolio nematomi.

Visos ik šiol išskaitytos planetos vadinama *didžiomis*. Šalia jų esama ir *mažųjų planetėlių,* kurių skersiniai tesiekia vos keliasdešimt ar net ir keliolika kilometrų. Pirmoji tų mažyčių planetų žaisliukų atrasta 1801 m. italo astronomo kun. Piazzi. Ji sukas aplink Saulę tarp Marso ir Jupiterio ir buvo pavadinta gausumo dievaitės *Cereros* vardu. Vardas pasirodė tikrai pranašingas, nes iki 1845 m. tarp Marso ir Jupiterio jau buvo surasta dar 5 naujos planetėlės. Jų skaičius kone kasmet sparčiai augo, taip kad dabar jų jau yra sužymėta apie pusantro tūkstančio.

Galop aplink Saulę sukas dar apie 10 000 periodinių kometų. Tuo būdu artimasis mūsų pasaulis bei Saulės sistema atrodo šitaip:

1. Jo vidurį užima Saulė. Ji yra 745 kartus didesnė negu visos planetos, krūvon sudėtos, ir todėl ji jas visas valdo, traukia ir aplink save sukdina.

2. Aplink ją sukas 9 didžiulės planetos su 26 mėnuliais.

3. Toliau tarp Marso ir Jupiterio skrieja aplink Saulę lyg koks bičių spiečius apie 1400 mažųjų planetėlių.

4. Dar kiek toliau sukas apie 10 000 periodinių kometų.

Visą šį gražų dangiškųjų kūnų būrį Saulė ne tik apšviečia ir apšildo, bet ir aplink save sukdina ir paskui save traukia su dideliu greitumu, nes per vieną sekundę nulekia tolyn 19,9 kilometro.

Kai atsirado pirmieji gelžkeliai, žmonės stebėdavos matydami, kaip vienas garvežys velka paskui save pūškuodamas kelšasdešimt prekinių vagonų, lyg kokį ant ratų pastatytą kaimą ar miestelį.

Čia kur kas didesnis stebuklas, nes Saulė traukia paskui save 9 dideliausias planetas su jų 26 mėnuliais, o be to, dar apie 1400 mažųjų planetėlių ir apie 10 000 kometų, ir visą tą būrį traukdama lekia skrieja 1200 kartų greičiau už patį greičiausį traukinį, nes per vieną sekundę pralekia po 19,9 kilometro! .. Taigi, kol mes baigsim šį pašnekesį, Saulė bus pralėkus ne mažiau 154 000 kilometrų, o su Saule ir mes ant žemės būsim tokį pat tolimą kelią padarę, nors to visai nė nepajusim.

Toks tai yra mūsų artimasis pasaulis bei Saulės sistema.

Ginčys. Įdomu būtų bent kiek arčiau susipažinti su tolimesniu bei žvaigždžių pasauliu.

Lakštutis. Šio antrojo žvaigždžių pasaulio inventorius sustatyti, manau, bus kur kas sunkiau negu jau minėtasis artimesnis planetų pasaulis.

Minčius. Tamstos spėjimas tikrai teisingas. Kaip jau aukščiau minėjau, visą artimąjį pasaulį traukia paskui save Saulė, lėkdama pirmyn. Kuria kryptimi bei į kurį punktą ji skrieja? Astronomai dar nesutaria[24]. Bet ir pats Saulės kelias kol kas gerai neištirtas. Žinoma tik, kurion pusėn Saulė bėga, nes pastebėta, kad ji į vienas žvaigždes artėja, o nuo kitų tolsta.

Tuo remdamies astronomai spėja, kad mūsų Saulė yra tokia pat žvaigždė kaip ir kitos ir kad draug su kitomis ji priklauso neapsakomai didelei žvaigždžių krūvai, vadinamai Paukščių Taku. Tuo vardu, kaip žinote, vadinama anoji balzgana juosta, kuri tęsias per visą dangų, vietomis persiskirdama į dvi šakas. Plika akim tematos tik silpnutė šviesa ir kur ne kur viena kita žvaigždelė. Bet pažiūrėjus per didžiulius teleskopus pasirodo, kad visas Paukščių Takas susideda iš neapsakomai didelės daugybės žvaigždžių, kurių spinduliai ir sudarą aną balzganą Paukščių Tako šviesą. Astronomai yr bandę suskaityti, kiek Paukščių Take yra žvaigždžių. Rusų astronomas Struve priskaitė jų 20 000 000. Prancūzas Chocornacas tikina, kad jų esą ne mažiau 70 000 000. Norėdami gauti tame dalyke tikslesnių davinių, viso pasaulio astronomai susitelkė krūvon ir, pasidaliję visą dangų tam tikromis sritimis (žemės politikai jiems to negyné), nufotografuodino visą dangų 22 054 klišėse. Kiekviena žvaigždė tose klišėse atsimušė kaip mažesnis ar didesnis taškelis. Tuo būdu žvaigždžių suskaitymo darbas buvo žymiai palengvintas, nes skaičiuoti buvo galima ne vien naktį, bet ir dieną, prie saulės šviesos. Po kiek laiko šis milžiniškas darbas buvo baigtas ir pasirodė, kad visų Paukščių Take mato-

[24] Herschelis ir Argelanderis mano suradę jį Heraklio žvaigždyne, L 260°, d+30, Stumpe ir Newcombas — L 280°, d+35, o Koboldas — 270°, d 0°.

mų žvaigždžių yra 125 000 000! Tai jau nebe spėjimas, bet tikras faktas, galimas panorėjus kiekvieną kartą moksliškai patikrinti.

Dievaitienė. Mūsų Paukščių Take esamųjų žvaigždžių bene bus tik daugiau negu pačių paukščių žemėj.

Minčius. Tikrai tai panėši į tiesą, nes astronomams net ir šis didžiulis skaičius atrodo per mažas. Pvz., mūsų jaunas mokslininkas p. P. Slavėnas mano, jog žvaigždžių Paukščių Take esą nebe 125 000 000, bet *„kelios dešimtys* milijardų“...

Tuo būdu, jei Dievas kuomet nors sumanytų savo žvaigždes išdalinti žmonėms, tai mes visi gautumėm jų ne po vieną, bet po keliolika ar net ir po kelias dešimtis...

Lakštutis. Tai gal Paukščių Takas ir bus paskutinė pasaulio riba ir už jos jokių dangaus kūnų gal visai nebėra; toliau gal ten beliekanti vien tuščia erdvė?!.

Minčius. Taip manyti būtų didelė klaida. Mūsų Paukščių Takas, arba, kaip jį astronomai vienu žodžiu vadina — *galaksija,* nėra vienintelė. Tokių galaksijų mokslininkai priskaitė apie 500 000, o Einsteino manymu — net ir ištisas milijonas.

Vienos tų galaksijų esą nepriklausomos, kitos sudarą neapsakomo didumo *galaksijų krūvas,* vadinamas *metagalaksijomis.* Mokslas jau žinąs keletą tokių milžiniškų metagalaksijų, tik kol kas nėra dar susekęs, ar mūsų galaksija yra kurios metagalaksijos narys, ar yra nuo kitų nepriklausoma. Be to, mūsų galaksijoj yra apie šimtą milžiniškų *atskirų žvaigždžių krūvų*... Visi jų toliai paprastais kilometrais sunku išmatuoti. Tam reikia imtis didesnis mastas — *šviesmetis.* Tuo vardu vadinas kelias, kurį sudaro šviesos spindulys, belėkdamas per ištisus metus. O šviesa, kaip žinote, yra gera lakūnė, nes per sekundę pralekia 300 000 km. Kad geriau suprastumėt, koks tai greitumas, atsiminkit, kad nuo Saulės lig Žemės yra 149 400 000 kilometrų. Tolumėlis, rodos, nemažas, bet šviesai jis perlėkti vieni juokai. Ji visą tą kelią perbėga per 8 minutes ir 15 sekundžių, bet nuo priešpaskutinės planetos Neptūno lig Žemės jau šviesai tenka būti kelionėje daugiau kaip 4 valandas, nes ta planeta yra nutolus nuo Žemės daugiau kaip 4 000 000 000 kilometrų. O artimiau-

sioms nuo mūs žvaigždėms pasiekti tektų šviesai bėgti apie pustrečio šviesmečio. Perskridimui gi mūsų Paukščių Tako nuo vieno krašto lig kito reiktų pagal vienų astronomų apskaičiavimą 7000, o pagal kitų — net 300 000 šviesmečių!..

Tokie tai tie dangiški tolumėliai! O betgi žvaigždės tose kelionėse nesuklysta, visos eina savais, nuo amžių joms paskirtais takais, vienos kitų nenustumdamos į šalį, vienos kitoms nepastodamos kelio.

Ar yra dangaus kūnų, nuo kurių šviesa dar Žemės nėr pasiekus, mokslas nežino. Jei ir yra, mums jie lieka kol kas nematomi. Toliau eiti būtų betikslė kelionė. Tad, užuot ten keliavę, žvilgtelėkim verčiau atgal ir peržiūrėkim pasaulio inventorių, tik jau nuo kito galo. Štai iš ko jis susideda:

1. Jin įeina kelerios metagalaksijos ir apie pusę milijono paprastų galaksijų. Viena iš tų galaksijų yra mūsų Paukščių Takas.

2. Mūsų galaksijoj yra apie 125 000 000 žvaigždžių. Mūsų Saulė yra viena iš jų.

3. Nuo mūsų Saulės pareina visos planetos. Mūsų Žemė yra viena tų planetų.

4. Draug su Žeme aplink Saulę sukas 8 kitos didžiosios planetos su 26 mėnuliais, apie 1400 mažųjų planetėlių ir apie 10 000 periodinių kometų. Vadinas, mūsų Žemė keliauja aplink Saulę ne viena; ją lydi gražus ir gausus palydovų būrys. Tarp jų ji užima toli gražu ne paskutinę vietą.

Jos tikras dydis šiandieną jau ištirtas. Jos skersinis žinomas. Tai — milžiniška ruta. Jai sukurti ir erdvėn paleisti reikėjo begalinės galios, jai išbaigti — aukščiausios išminties. O ką besakyti apie Saulę, žvaigždes ir visą visatą.

Toks tai yra pasaulis!.. O kas yra pats jo Kūrėjas Dievas?!. Mūsų žmonėms belieka su giliausiu nusižeminimu Jam vien žemai nusilenkti ir viešai išpažinti: *„Tikiu Dievą Tėvą, visagalį, dangaus ir žemės Kūrėją"*.

Ši pagarba Jam pilnai pritiktų, net jei pasaulis ir būtų tik nuostabus *perpetuum mobile, negyva mašina.* Bet tikrumoje jis nėra bergždžias dangaus kūnų sūkurys; jis gausiai praturtintas slėpininga gyvybe; jo paviršius lyg koks margaspalvis kilimas žėri mirga įvairiausiais augalų žiedais. Tų augalų žemėj mokslininkai priskaito apie 120 000 veislių. Kiekviena veislė savo ruožtu turi dar dau-

gybę rūšių. Pvz., kas nežino, kiek įvairiausių atmainų turi kad ir visiems gerai žinomos našlaitės?! Ne mažiau įvairumo pastebime augalų pavidaluose, lapų iškarpymuose, žiedų formose ir spalvose. O tos spalvos taip skaisčios ir gyvos, kad jokios dirbtinės žmonių audinių varsos nė iš tolo negali su jomis susilyginti.

Ne mažiau yra įvairi ir gyvijos karalija. Nuo dramblio lig vos akim užmatomo vabalėlio, nuo milžiniško aro lig auksu žėrinčio mažyčio kolibrio visokio dydžio ir visokio plauko pilna visur įvairiausių gyvių. Nuo jų knibždėte knibžda pievos ir laukai, girios ir dykumos, vanduo, žemė ir oras. Visi jie juda, kruta, bėga, šliaužioja, rėplioja, skraido rodydami savo gyvybę įvairiausiais balsais, surasdami sau tinkamų gyvenimo sąlygų ir reikalingo maisto.

Dievaitis. Yra mokslininkų, kurie mano buvus laiką, kada, žemei esant įkaitintai lig raudonumo, jokios joje gyvybės negalėjo būti. Jei dabar jos visur yra daugiau neg reikia, tai savaime kyla klausimas, iš kur toji gyvybė žemėj atsirado?

Minčius. Jos pradžia, be abejo, glūdi ne kitur, kaip vien Dievuje, ją sukūrusiame vienu savo žodžiu: *būk,* kaip tai Jo padaryta pirmiau su šviesa.

Ginčys. Dievu išaiškinti lengva, bet, po teisybei, ar toks išaiškinimas galima pavadinti mokslišku?

Minčius. Man rodos, kad gyvybės pradžia vien tik taip ir tegalima aiškinti, nes gyvijai žemėj sukurti buvo reikalinga ir begalinė galia, ir begalinė išmintis, o jiedvi drauge sujungtas ir teturi tik vienas Dievas Kūrėjas.

Ginčys. O kodėl gi neišvedžioti gyvybės iš materijos?

Minčius. Gi dėl to, kad materija yra inerti ir negyva. Palikta sau viena, ji, neturėdama gyvybės, negali jos pati sau duoti. Materija tegali būt vien medžiaga, kurią veikdamas Dievas kuria gyvus daiktus. Pavartojimas materijos gyvijos medžiagai, tiesa, nėra įrodytas, bet jis nesipriešina nei tikybai, nei mokslui.

Ginčys. Aiškindamas augmenijos ir gyvijos atsiradimą, mokslas labai gerai apsieina be Dievo kūrimo dogmos. Tam užtenka vien biologinės evoliucijos ir transformizmo.

Dievaitis. Evoliucija ir transformizmas visai neprieštarauja kūrimo dogmai. Tos dvi teorijos atsako ne į klausimą, *kas augmeniją ir gyviją sukūrė,* bet į kitą: *kaip, kuriuo būdu,* Dievui veikiant, augmenija ir gyvija atsirado žemėj?

Trumpai sakant, šiame klausime reikia griežtai skirti *kūrimo faktas* nuo *kūrimo būdo.* Kūrimo faktas neabejotinas: jis yra *vienas.* Sukūrimo būdų galima sugalvoti didelė *daugybė;* jų skaičiun įeina lamarkizmas, darvinizmas, transformizmas, mutacionizmas ir kitos panašios hipotezės. Niekam neužginta rinktis kuri nors viena iš jų. Nepatartina tik guldyti galvą už pasirinktąją, lyg ji būtų absoliuti tiesa. Absoliuti tiesa yra ta, kuri būtinai yra reikalinga mūsų išganymui. Tokią tiesą turime kūrimo dogmoj, Dievas ją ir atskleidė mums savo Šventraščio pradžioje. To dėka dabar kiekvienas vaikas žino, kad Dievas yra dangaus ir žemės Kūrėjas. Bet *kaip, kuriuo būdu* augmenija ir gyvija buvo sukurtos, to mes nežinom ir vargiai bau kada nors sužinosim, nes tai yra *nei išganymo,* nei tikėjimo, bet *tuščias* žmonių žingeidumo dalykas. Kaip tokį, Dievas ir paliko mokslininkams tirti. Šis tyrimo darbas buvo ilgas, tęsės apie porą tūkstančių metų, bet prieiti žymesnių rezultatų jiems nepavyko. Jų pareikšta tik daugybė įvairiausių nuomonių ir spėliojimų, kurių vertė kaip buvo, taip ir tebėra vis dar problematiška.

T. Serafinas. Net ir genialiausių žmonių žinojimas tame dalyke negali Dievo išminčiai prilygti, nes jī neturi galo. Dėlei to ir Dievo darbų mes kiaurai suprasti niekuomet neįstengsime. Mums belieka vien su Psalmių autorium nuolankiausiai sušukti: „Viešpatie mūsų, Viešpatie, koks nuostabus yra tavo vardas visoje žemėje" *(Ps 8, 2).* „Viešpats išmintimi padėjo žemės pamatus; jis gudrumu sutvirtino dangų. Jo išmintimi pasidarė gelmės ir debesys susimeta iš rasos" *(Pat 3, 19—20).*

Ši pastabų eilė pigu ir toliau pratęsti, nes kas gi yra erdvė ir laikas, materija ir jėga, ir visas iš jų sukurtas pasaulis su milijonais žvaigždžių ir „paukščių kelių", jei

ne Tavo, Dieve, galybės padarai?! . O ir čia, žemėj, kiek yra visokiausių augalų ir įvairiausių gyvių — bėgiojančių, šliaužiančių, skraidančių, plaukiojančių, tiek yra Tavo rankų padarų, Tavo Išminties kūrinių! . .

Dievaitienė. Kad Dievas galėjo sukurti milijonus dangaus kūnų ir iš jų sudaryti įvairiausių pasaulių, be abejo, buvo tai neapsakomas stebuklas. Bet jis man neatrodė dar toks stebėtinas. Mat dangaus kūnai buvo vieno tipo — vis apskritos rutos, lyg ant vieno kurpalio siūtos. Kur kas nuostabesni man atrodė augalai ir gyviai. Juose apsireiškė jau visai naujas dalykas — *gyvybė.* Jau ir prieš *materiją* stovi mūsų *mokslas* bejėgis ir neįstengia išaiškint, kas ji yra. Gyvybė jam dar didesnė paslaptis, juoba kad ji yra įvairiarūšė ir įvairiaformė, ir įvairiaspalvė. O labiausiai mane stebina jos gausybė. Kur pažvelgsi, visur jos pilna. Į kiekvieną plyšelį ji skverbias. Visą žemės paviršių ji užpildo. Netrūksta jos ir žemėj, ir ore, ir vandeny. Ji stengiasi būti visur esanti. Tai yra faktas, kursai, neduodamas man ramybės, kelia įkyriai dar ir kitą sunkiai išsprendžiamą klausimą.

Serafinas. Kurį?

Dievaitienė. Gi apie *gyvybės esimą kituose dangaus kūnuose.* Žinant, kaip gausiai Dievas yra pabėręs gyvybės žemėj, man sunku prileisti, kad tik viena žemė tiek daug turėtų gyvybės, o kiti dangaus kūnai tebūtų sudėti iš vienos tik *negyvos* materijos.

Minčius. Tarp gyvybės ir materijos yra didelio skirtumo: *materija* gali *visur* pasireikšti, *gyvybė* — tiktai ten, *kur yra tam tikros sąlygos.* Mokslas spėja, kad žemei žėrinčiai esant gyvybės joje negalėjo būti. Ji tepasirodžius daug vėliau, kada jau žemė gerokai atvėso. Kad taip įvyko, mes neabejojam, bet *kaip ir kuriuo būdu tai įvyko, mes nežinom.*

Dėl gyvybės kituose dangaus kūnuose tenka pažymėti, kad tie kūnai, kurie nūn susideda vien iš dujų bei ugningos materijos, gyvybės visai neturi, bet kūnuose, panašiuose į mūsų žemę, kaip štai Marse, Venery ir kt., gyvybė gali būti, jei tik ten esama reikalingų gyvybei sąlygų. Šią nuomonę labai energingai gina prof. *J. Donatas S. J.* savo

veikale „Cosmologia“ (Innsbruck, 1931, edit. VII a). Jam ji atrodė ne vien panaši į tiesą hipotezė, bet ir beveik moksliškai įrodytas faktas[25]. Kam ji patinka, gali ja gėrėtis. Neužginta laikytis net ir dar rizikingesnės nuomonės, būtent kad esama, be žemės, ir kitokių dangaus kūnų, kur esama net ir *protingų būtybių, daug tobulesnių už žmones*. Bet ar mes pamatysim kada jas, sunku pasakyti. *A priori* tai neatrodo negalima. Ak, jau ir nūn, pasigaudami televizijos, mes galim Berlyne pamatyti, kas daros Londone. Technikai žymiai aukštyn pašokus, galimas daiktas, kad būsimosios kartos galės užmegzti pažinčių su mėnuliečiais, veneriečiais, marsiečiais ar net ir dar tolesnių planetų gyventojais, *jei tik jų ten esama*...

Bet ar mes su jais kada susisieksim, ar ne, vis tiek pasiliks neabejotina tiesa, kad Dievas visur yra tas pats, jų ir mūsų Kūrėjas, gyvybės, proto ir visokio gėrio Davėjas, vertas didžiausios pagarbos ir meilės, dabar ir visados ir per amžių amžius...

Ivanovas. Šiais gražiais mūsų gerbiamo pirmininko žodžiais, aš manau, geriausia bus šį pašnekesį ir užbaigus.

1936 07 02.

[25] Plg. op. c.— P. 271—275.

Ketvirtas pašnekesys

DIEVAS IR ŽMOGUS

Žmogus, parodąs darbu genijaus galybę, Dievo esi panašybė!

Dievaitis (Minčiui). Prašau žodžio.

Minčius. Teikitės pradėti.

Dievaitis. Iš šv. istorijos mes žinom, kad Dievas savo *didelį* pasaulio kūrimo darbą yra užbaigęs *mažyčio pasaulio* — žmogaus — sukūrimu. Tuo tarpu mūsų pereitas pašnekesys buvo skirtas įvairiems žymiausiems Dievo kūriniams — materijai, visatai, augmenijos ir gyvijos karalijai. Bet visų svarbiausia ketvirtoji — *žmogaus karalija* ir jis pats, visos gyvijos karalius, sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą ir gavęs paskyrimą pripildyti žemę, ją pavergti ir valdyti „jūros žuvis ir dangaus paukščius, <...> ir visus roplius, kurie kruta ant žemės“ *(Pr 1, 28)*, liko kaip ir užmirštas. Tai dalykas, kuris nėra kaip pateisinti. Duota žmogui valdžia yra universalinė. Ji išplėsta ne vien gyviams, bet ir žolėms, ir medžiams *(Pr 1, 29)*. Žmogus yra ne vien Dievo kūrinys, bet ir gamtos valdovas, tarpininkas tarp jos ir Dievo. Taigi žmogaus sukūrimas buvo lyg viso Dievo kūrybos darbo apvainikavimas, tikras Jo šedevras, „nuostabusis Aukščiausiojo Gėrio padaras“ [26].

Todėl priplakimas jo prie gyvijos apskritai, jo traktavimas „rein zoologisch“ à la Haeckel būtų tai sąmoningas Dievo minties iškreipimas ir žmogui suteiktos centrinės reikšmės užtrynimas. Visa žmonijos istorija aiškiai tam priešinas. Kaip karalius valstybėje yra daugiau negu šiaip jau vienas iš piliečių, taip ir žmogus yra daugiau negu šiaip jau gyvas daiktas.

[26] *Opus Altissimi.*

Minčius. P. Dievaičio pastabos yra visai teisingos, todėl aš ir manau Tamstas mielai sutiksiant šį, ketvirtą, pašnekesį paskirti specialiai *žmogui,* kuriame *Dievo paveikslas ir panašumas* ypatingai apsireiškia.

Ivanovas. Man rodos, kad gerbiamo prof. Minčiaus pasiūlymas yra visais atžvilgiais priimtinas ir palaikytinas.

Dievaitis. Juo labiau kad žmogus ne tik savo dvasia viešpatauja pasauly, bet ir savo kūnu, galima sakyti, užima pasaulio vidurį.

Kad tai geriau suprastumėm, imkim iš pradžių tuodu Dievo nuostabiu padaru: iš vienos šalies — *visą pasaulį,* iš kitos — tik *vieną atomą.* Žmogaus kūnas už atomą yra didesnis $1 \cdot 10^{27}$ kartų, o pasaulis už žmogaus kūną yra didesnis $1 \cdot 10^{28}$ kartų [27]. Vadinas, atomas yra beveik tiek pat kartų mažesnis už žmogų, kiek žmogus mažesnis už kosmosą. Tuo ir pateisinamas posakis, kad žmogus užima vidurį tarp atomo ir kosmo.

Ivanovas. Žmogaus pasauly užimamoji *vieta* turi, be abejo, savo svarbą, bet kur kas svarbiau, *kuo jis pats yra.* Jo gi visa svarba tame, kad Dievas yra jį *padaręs savo paveikslu ir panašumu.* Reikia tik gerai suprasti tų dviejų žodžių tikrąją reikšmę.

T. Serafinas. Tos reikšmės Šventraščio aiškintojai yra ieškoję nuo seniausių laikų. Vieni, laikydami „panašumą" „paveikslo" sinonimu, manė, kad Biblijos posaky: „Padarykime žmogų pagal mūsų paveikslą ir mūsų panašumą" *(Pr 1, 26)* esama *ne dviejų atskirų idėjų,* tik *vienos,* nes antrasis daiktavardis, jų išmanymu, esąs tik „pirmojo sustiprinimas", ir todėl visą aną sakinį parafrazuoja šiaip: *„Padarykime žmogų pagal mūsų panašiausį paveikslą".* Tos nuomonės laikosi žinomas biblistas

[27] Pasaulio dydis šiaip apskaitomas: jis vaizduojamasi kaip neapsakomai didelė ruta arba, tikriau sakant, kaip milžiniškas elipsoidas. Jo spindulys (stipinas) $R = 3 \cdot 10^{26}$ kilometrų. Jo tūris apskaitomas ne iš formulės $\frac{3}{4} \pi R^3$ kaip euklidinėj geometrijoj, bet iš formulės 2, $^2R^3$, vartojamos Riemanno geometrijoj. Ja pasinaudodamas Einsteinas ir gauna, kad pasaulio tūris ir siekiąs $2 \cdot 10^{77}$ kubinių centimetrų, o visa pasaulio materija besanti tik 230 trilijonų kartų didesnė už mūsų saulės masę. Plg. *Haas.* Kosmologische Probleme der Physik.— Leipzig, 1934.— S. 73—83.

Kaulenas, mūsų Šv. Rašto vertėjas arkivyskupas Skvireckas ir kiti.

Ginčys. Ar ši nuomonė katalikų mokslininkų tarpe yra labiausiai įsigalėjus?

T. Serafinas. To pasakyti negalima, nes kiti egzegetai katalikai „paveikslą" griežtai skiria nuo „panašumo" ir todėl minėtąjį Šv. Rašto sakinį parafrazuoja žodžiais: *„Padarykime žmogų taip, kad jis būtų mūsų paveikslas dėlei savo panašumo į mus"* [28].

Pirmoji nuomonė remias vien filologija, tariamąja hebrajų kalbos dvasia, bet, suplakdama dvi atskiras idėjas (paveikslo ir panašumo) vienon, tuomi pat gerokai atsitraukia nuo Biblijos teksto. Be to, dar ji per mažai atsižvelgia ir į pozityviąją teologiją, ypač į tokius autoritetus kaip šv. Tomo Akviniečio, šv. Bonaventūros, Petavijaus, Scheebeno, o taip pat ir į Rytų teologus, kurių dauguma rimtai gvildena skirtumą tarp Dievo paveikslo žmoguje ir jo panašumo [29]. Tuo remiantis mums ir atrodo, kad antroji nuomonė kur kas geriau duodas sutaikoma ir su Šv. Rašto tekstu, ir su visuotinės Bažnyčios padavimu. Dėlei to mes jos čia ir laikysimės.

Ginčys. Bet ir nusistatę laikytis antrosios nuomonės, mes dar nedaug tesam laimėję. Nes į klausimą, kas gi yra tas Dievo paveikslas ir panašumas žmoguje, mes vis dar aiškaus atsakymo neturim.

T. Serafinas. Senovės romėnai sakydavo: *festina lente,* nebūk per greitas. To paskubio reikia saugotis ne tik gyvenime, bet ir teologiškuose klausimuose. Palengvėl, Dievo padedami, aš tariuos, mes surasime tinkamą atsakymą ir į klausimą, kas sudaro Dievo paveikslą ir panašumą žmoguje.

Kaip kitos tikybos tiesos, taip ir ši paaiškėjo ne susyk. Bažnyčios Tėvai galvojo taip: jei žmoguje esama Dievo paveikslo ir panašumo, tai dėl to, kad žmoguje ir Die-

---

[28] Žr. *Ks. Nowakowski P.,* Dr. Sw. Teol.: Uczyńmy człowieka na obraz i podobieństwo nasze. Rozprawa egzegetyczno-dogmatyczna.— Warszawa, nakł. księgarni „Kroniki Rodzinnej", 1913.— S. 88 in 12°—27 p.

[29] *Dr. Matulevičius G.* Doctrina russorum de statu justitiae originalis.— Cracoviae, 1903.— P. 52—68.

vuje esama *panašių savybių.* Kokios gi tos savybės? Pirmiausia tai, kad Dievas yra *būtybė bekūnė, gryna dvasia.* Nematerialinio bei *dvasinio* elemento turi ir žmogus. Tai jo siela. Taigi pirmiausia žmogus panėši į Dievą savo *sielos dvasiškumu.* Dievas yra dvasia ir mūsų siela — dvasia. Dievas yra bemirtis, ir siela nemiršta. Panašumas savaime puola į akį.

Plėsdami toliau tą palyginimą, Šv. Tėvai kaskart arčiau ir griežčiau apibrėžia Dievo paveikslo esmę žmoguje. Ir taip šv. Augustinas mato Dievo paveikslą *žmogaus prote,* Makarijas Aleksandrietis — žmogaus *laisvoj valioj,* šv. Ambraziejus — *prote ir valioj,* šv. Jonas Auksaburnis — Dievo suteiktame žmogui viešpatavime jūros žuvims, oro paukščiams ir visokiems žemės gyvuliams.

Kiti eina dar toliau ir bando nurodyti, kame žmoguje apsireiškia *Dievo paveikslas* ir kame *Jo panašumas?* Ir taip: šv. Jonas Damaskietis žmoguje Dievo *paveikslą* randa *proto galioje ir valios laisvėje,* o Dievo *panašumą* — *doroje,* kiek žmogus gali jos turėti. Šv. Eucherijus Lionietis bando nustatyti skirtumą tarp Dievo paveikslo ir panašumo rašydamas: tarp paveikslo ir panašumo yra tas skirtumas, kad Dievo *paveikslas* yra *visuose žmonėse,* o *panašumas* — tik *kai kuriuose.* Dievo paveikslas skiriasi nuo Dievo panašumo bei tobulybės dar tuo, kad Dievo *paveikslo* savo sieloje žmogus nepraranda net ir nusidėdamas, o Dievo *panašumą* tepasiekia vien *šventosios sielos,* nes Dievo *paveikslas* liečia žmogaus *prigimtį, o panašumas* pareina *nuo Dievo malonės.*

Sutraukdamas krūvon įvairias Šv. Tėvų nuomones tuo klausimu, įžymus katalikų biblistas T. Hummelaueris S. J. šiaip rašo: „Dievo paveikslas yra *visame* žmoguje, o labiausiai jo sieloje — dvasinėj, nemirioj, protingoj, turinčioj laisvą valią, papuoštoj dorybėmis, bandančioj atvaizduoti savy Dievo tobulumus, o antraeiliu keliu *Dievo paveikslas* reiškias žmoguje ir fiziškai dėl jo kilnios išvaizdos, atvaizduojančios Dievo didenybę, o taip pat ir dėl jo kalbos, kuri yra mūsų minčių ir valios reiškėja, pagalau ir dėl išorinių veiksmų, reiškiančių vidaus dorybes“ [30].

Gin č y s. Egzegetų išvados man atrodo ne be pagrindo, tik kažin ar pozityvios teologijos atstovai jas pripažįsta?

[30] Žr. *Nowakowski.* Op. c.— P. 60. Iš to pat veikalėlio imtos ir kitos Šv. Tėvų ir teologų mano čia pateiktos citatos.

T. Serafinas. Tam užteks arčiau susipažinti kad ir su vieno tik garsiausiojo viduramžių teologo šv. Tomo Akviniečio nuomone tame dalyke. Būdamas visokio idėjų painiojimo priešininkas, jis stengės kuo griežčiausiai atskirti Dievo paveikslą nuo Dievo panašumo žmoguje, kuo aiškiausiai tiedvi idėjas nušviesti ir pagilinti. Tam tikslui jis ima *paveikslą apskritai* jo esmei apibrėžti, nustato tris sąlygas pažymėdamas, kad paveikslo esmei neužtenka bet kurio panašumo į vaizduojamąjį daiktą, bet reikia, kad panašumas liestų tos pat rūšies daiktą (secundum speciem) arba bent charakteringą jo žymę (accidens proprium speciei) ir kad todėl, pvz., daiktų „baltumas" nesudaro dar jų panašumo. Panašumas atsiranda paveikslą jau nupiešus, ir todėl *panašumas* yra *paveikslo tobulumas.*

Po tų bendrų pastabų šv. Tomas eina prie Dievo paveikslo ir panašumo žmoguje ir skiria jame net trejopą Dievo paveikslą — *prigimties, malonės ir garbės danguje* (naturae, gratiae, gloriae).

Kitas ne mažiau garsus Bažnyčios mokslininkas pal. Bonaventūra, gvildendamas tą pat klausimą, taip atsiliepia: „Reikia žinoti, kad į Dievo paveikslą žmoguje yra galima trejopa pažiūra — prigimties, nuolatinio polinkio (habitus) ir atskiro veiksmo atžvilgiu. Iš tų trijų paveikslų kategorijų antrasis ir trečiasis sudaro vien pirmosios kategorijos paveikslo ištobulinimą. Nes piešiant paveikslą, jei yra jame pažymėti linijų bruožai, jau yra tikras paveikslas, kad ir neišbaigtas; kai jis įgaus varsų, taps dar tobulesnis; o kai jame bus žymu net muskulai, gyslos ir kitos smulkmenos, jis pasieks savo aukščiausią tobulumą; tokiu pat būdu ir protingos sielos substancija jau yra Dievo paveikslas; bet kai ji bus malonės būvy, Dievo paveikslas joje bus tobulas ir dailus, o kai ji dar ir darbu pamils ir pažins Dievą, joj Dievo paveikslas pasieks didžiausią tobulumą ir grožį. Vadinas, Dievo paveikslas sieloje, augant joje dorybėms, eis kaskart tobulyn, ir per tai Dievo panašumas joje nuolat didės".

Panašiu būdu tą klausimą gvildena Scheebenas, Hurteris, Peschas ir kiti įžymesni katalikų teologai. O apie pravoslavus teologas kun. Nowakowskis sako, kad jie „net perdėdami stengias visą mokslą apie žmogų paremti Biblijos nurodymais apie mumyse išreikštą Dievo paveikslą ir panašumą" [31].

[31] Plg. *Dr. Matulevičius G.* Op. C.— P. 52—68.

Kas tuo norėtų pats įsitikinti, tepaskaito kad ir naujausį *B. Vyšeslavcevo* straipsnį „Dievo paveikslas žmogaus prigimtyje“, įdėtą pernykščiame 49-ame žurnalo „Putj“ numery. Ten šis jaunas rusų filosofas, remdamasis žinomų psichologų Freudo ir Jungo mokslu apie septynis ontologiškus žmogaus prigimty laipsnius, stengias įrodyt, kad panašios struktūros esama ir Dievuje ir kad tuo būdu žmoguje esama net septyneriopo panašumo į Dievą. Klystų, kas manytų autorių šį savo mokslą iš piršto išlaužus. Jis toli gražu nėra svajotojas, bet yra rimtas, nors ir nedvasiškis rusas teologas, tęsiąs Chomiakovo ir Vl. Solovjovo tradicijas. Jis gerai yra įsiskaitęs į Rytų Bažnyčios Tėvo *Grigaliaus Nysiečio* ir į viduramžio Rytų teologo *Palamo* raštus. Tai jam ir padėjo nelengvą žmogaus į Dievo panašumo klausimą žymiai praplėsti ir pagilinti.

Ginčys. Vadinas, šis klausimas jau išspręstas, išsemtas ir iš visų pusių nušviestas, taip kad daugiau prie jo nėr ko bepridėti?

Minčius. Tikrumoje tai toli gražu taip nėra. Sveiki ir patys greit įsitikinsite, jei nepatingėsit arčiau susipažinti su seno, tik, deja, užmiršto lenkų filosofo Hoene-Wrońskio žemiau dedamomis pastabomis tuo klausimu. Jos galima suvesti į šias tezes:

1. Mokslas apie žmogaus sukūrimą pagal Dievo paveikslą ir panašumą yra pateiktas pirmame pirmos Šventraščio knygos perskyrime drauge su mokslu apie Dievą, pasaulio Sukūrėją. Bet jei pirmoji religijos tiesa skelbia Dievą esant dangaus ir žemės Kūrėją, o antroji, kad žmogus yr sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, tai, anot Wrońskio, esą aišku, kad to Dievo paveikslo žmoguje reikia ieškoti ne kur kitur, tik jo iš Dievo gautoje kuriamoje galioje (sa virtualité créatrice).

2. Bet jei Dievas yra Kūrėjas (Créateur), tai žmogus, sukurtas pagal Dievo Kūrėjo paveikslą ir panašumą ir Dievo apdovanotas kuriamąja galia, turi, be kitko, ir pašaukimą atbaigti Dievo kūrimo darbą pasauly (accomplir la création de Dieu), kaip Dievo padėjėjas bei Sankūrėjas (Co-créateur).

3. Dievas sukūrė dangų ir žemę, bet neparūpino gatavų priemonių kūrimo paslapčiai tirti, nesukūrė jam gatavos astronomijos, fizikos, geologijos ir kitų mokslų. Parodęs savo begalinę galybę visatos sukūrime, Dievas pa-

norėjo, kad ir žmogus, kaip Dievo paveikslas, parodytų atitinkamą kūrimo galią, sukurdamas mokslą ir kultūrą, o labiausiai atrasdamas absoliučias tiesas, kurių pasigaudamas ir galėtų pasiekti galutinį savo žemėj gyvenimo tikslą.

4. Toji kuriamoji žmogaus galia turi būti sunaudota ne tiktai Dievo kūrimui pasauly užbaigti vis labyn ir labyn tobulinant materialinę kultūrą, bet ir Dievo kūrimui užbaigti pačiam žmoguje. Visa, kas žmoguje jau yra iš prigimties, kas Dievo kūrimu sukurta, turi būti papildyta paties žmogaus pastangomis bei jo paties kuriamąja jėga, naudojantis jojo protu. Iš čia — *paties žmogaus susikūrimas* (création propre de l'homme) yra viena iš pagrindinių Wrońskio filosofinės sistemos tezių. Ją jis dažnai kartoja ir aiškina įvairiuose savo veikaluose [32].

---

[32] Štai keletas paaiškinančių citatų: savo laiške popiežiui Leonui XII Wrońskis, remdamasis šv. Jono evangelija *(3, 3—7)*, taip rašo: „Ainsi, suivant ces paroles sacrées de l'Ecriture sainte, l'immortalité *est une regénération spirituelle* de l'homme, cui doit être *son propre ouvrage* (oportet vos nasci denuo), c'st à dire, la création propre de l'homme."

Į priekaištą, kaip žmogus pats gali save sukurti, Wrońskis atsako: „Cette difficulté est purement apparente; car ce que l'homme doit créer lui même, n'st pas ce qu'il y a déjà de créé en lui. L'immortalité qu'il doit se donner, par une création proper, n'est pas au nombre des attributs qu'il a recus du Créateur. Ces attributs créés ne sont, pour ainsi dire, que les organes par les quels l'homme peut opérer la production de l'immortalité, qu'il n'a pas encore; à proprement parler ce qu'il y a de créé dans l'homme, ne constitue que les facultés par les quels il peut accomplir *sa création propre*".

O kitoje vietoje jis priduria: „Dans sa toute puissance le Créateur ne pouvait concevoir rien autre qui fût digne de lui, si ce n'est la production d'êtres inconditionels qui à l'instar de lui, accomplissent eux mêmes leur création et qui, „formés ainsi à son image", comme le dit l'Ecriture sainte, se donnent comme lui leur immortalité. Or ce don celeste que nous promet la religion, c'est à dire. *l'existence par soi même,* car e'est en cela que consiste *l'immortalité,* n'est naturellement possible que par soi même. Plg. *Wrońsk*i. Reforme du Savoin humain.— T. 2.— P. 407, 425—426, 476—477.

Tuo būdu, anot Wrońskio, žmoguje fizinis kūnas su jo gabumais ir nemiria siela, su jo protu, valia, atmintimi ir galop *Dievo malonė,* dovanai Dievo suteikiama žmogui,— visa tai yra ne kas kita, kaip tik sąlygos bei priemonės, kurių pasigaudamas žmogus patsai turi *save susikurti,* t. y. pasigaminti savo amžinąją laimingą nemirybę, nes toji nemirybė, kurią mes žemėj turim, yra nekvalifikuota, potencialinė, galinti tapti *ir gera, ir bloga.* Kitaip sakant, Wrońskio tezė apie žmogaus paties susikūrimą yra filosofinė parafrazė šv. Augustino žodžių: „Žmogau, Dievas sukūrė *tave be tavęs,* bet negali išganyti *tave be tavęs*".

5. Tuo būdu kūrimo dovana matomam pasauly išreiškia žmoguje *Dievo paveikslą;* paties gi savęs sukūrime bei doriškame tobulėjime kaip laipsniškame prilygime Dievui apsireiškia žmogaus panašumas į Dievą [33].

Nurodytos Wrońskio pažiūros, man rodos, yra vertos ypatingo dėmesio. Šiais laikais, kai yra susidarius net tam tikra pažiūra į pasaulį ir uoliai platinama mokyklose ir populiaresnėse knygelėse apie tai, kad mokslas, girdi, negalįs kitaip žiūrėti į žmogų, kaip tiktai „rein zoologisch", t. y. kaip į gamtos padarą, sukurtą pagal *gyvulio paveikslą ir panašumą,* krikščioniškiems mintytojams nepridera tenkintis vien atmetimu tos „grynai zoologiškos" pažiūros, bet reikia prieš tą žmogų žeminančią materializmo dogmą sąmoningai kelti krikščioniškąją tezę apie žmogų kaip gyvą Dievo Kūrėjo paveikslą. Atsižvelgiant į tai, nurodytoji Wrońskio pastanga filosofiškai nušviesti dogmą apie žmogų reikia laikyti brangintina, kaip nurodančia kelią į galutinį antropologinio klausimo išsprendimą.

Ir iš tikrųjų — nurodytiems penkiems Wrońskio tvirtinimams vargiai bau galima padaryti svarbesnis koks priekaištas. Kad žmogus turi kuriamąją galią, to, manau, nieks nedrįs ginčyti. Kad tąja kuriamąja galia pasinaudodamas žmogus kuo aiškiausiai įgauna panašumo į Dievą, savo Kūrėją, tam taip pat vargiai kas tepanorės prieštarauti. O pripažinę šią pažiūrą teisinga, turėsime savaime sutikti ir su teigimu, kad žmogus yra tam tikras kūrėjėlis, Dievo bendradarbis padėjėjas, Dievo pašauktas Dievo kūrybos darbą žemėje papildyti ir atbaigti. Ši mintis kad ir aiški kaip diena, tačiau dar toli gražu nėra ganėtinai tarp žmonių paplitus.

Ivanovas. Senovės graikų filosofai vadindavo žmogų ne mažu *kūrėju,* bet *mažyčiu pasauliu.*

Minčius. Tiesos dalis yra ir šiame pavadinime, nes žmogus iš tikrųjų turi šiek tiek bendra su visu pasauliu, kaip šit — aplamą egzistavimą, bendrą su negyvąja gamta, augimą ir plėtimąsi — bendrą su visa augmenija ir gyvija, galvojimo savybę — bendrą su visu dvasiniu pasauliu. Tačiau kur kas teisingiau bus pavadinus žmogų

[33] Pažymėtina, kad rusų teologų aiškinimai, kas yra Dievo paveikslas ir panašumas žmoguje, labai artimi Wrońskio pažiūroms. Žr. aukščiau dr. Matulevičiaus op. c. 95 p.

ne *mažyčiu pasauliu,* bet mažu *kūrėjėliu,* arba, anot šv. Pauliaus apaštalo — *Dievo padėjėju, bendradarbiu (1 Kor 3, 9).*

Ir iš tikrųjų, ar sveiki einat miesto gatvėmis, ar sėdit savo kambary, ar meldžiatės bažnyčioje, žvilgtelėkit tik į aplinkinius daiktus ir pasiklauskit savęs, kas tai yra visi tie rūmai, tiltai, paminklai, kuriais gėritės, arba visos tos knygos, albumai, paveikslai, kuriais savo butą esat papuošę, arba visi tie bažnytiniai daiktai, rūbai, žvakės, altoriai, kryžiai, vargonai, kurie kelia jumyse maldingumo jausmų? Kaip visa tai pavadinti? Kurion kategorijon priskirti? Ir sveiki, esu tikras, nerasite kito atsakymo, kaip tik tą, kad visa tai yra *žmogaus rankų darbai,* sudarą lyg tam tikrą Dievo darbų žemėje *priedą* bei *tų darbų papildymą.* Jei tų *priedų* nebūtų arba jei žmoonės pasitenkintų vien tuo, kas paties Dievo žemėj yr sukurta, tai žemiškas jų gyvenimas būtų pilnas įvairiausių trūkumų ir vargiai begalėtų vadintis kultūringu.

Imkim nūn kitą, socialinę sritį. Dievas sukūrė rojuje pirmą žmonių draugiją pirmos šeimos pavidalu, o vėliau Kristus, Dievažmogis, įsteigė kitą, *dievažmoginę,* draugiją — Bažnyčią. Šie faktai kiekvienam krikščioniui yra aiškūs ir neabejotini. Bet, iš antros šalies, pažiūra į žmogų kaip į Dievo darbų papildytoją ir baigėją randa pritaikymo ir čia. Nes jei pasiklausime istorijos, iš kur ir kaip atsiradę kitos žmogiškos draugijos, visos tos karalystės, respublikos, akcinės bendrovės, prekybos firmos ir t. t., o taip pat ir visos tos parapijos, dekanatai, vyskupijos, metropolijos, patriarchatai, tai pasirodys, kad tiesioginis ir artimiausias tų visų socialinių žmonijos organizacijų įkūrėjas yra *ne Dievas, bet žmogus.*

Taigi nėra nė mažiausios abejonės, jog Dievas kad ir yra sukūręs *viską,* betarpiškai tverdamas dvasių pasaulį, materiją ir gyvybę, bet, suteikdamas kūrybos dovaną žmogui, leido ir jam šį bei tą sukurti ir tuo papildyti bei užbaigti Dievo kūrybos darbą žemėje.

Ir šitas posakis galima taikyti ne vien fizinei tvarkai, bet ir moralinei. Nes žmogus kad ir negali pats savęs sukurti, bet užbaigti savy kūrimo darbą Dievo padedamas ne tiktai gali, bet *ir privalo.* Visa, kas mumyse Dievo sukurta, be abejo, yra gera, bet tas gerumas, jei Dievo malone ir sąmoningomis žmogaus pastangomis nebus tobulinamas, gali greit pagesti, o tai, kas žmoguje yra visų geriausia — *gyvas antgamtinis Dievo paveikslas,*— gali

būti nuodėmių subjaurotas ar net ir visai sunaikintas. Todėl, kaip fizikas, remdamasis gamtos jėgomis, susikuria skaisčią elektros šviesą, taip lygiai ir kiekvienas žmogus, naudodamasis Dievo malonėmis, turi savo įgimtomis jėgomis bei gabumais pats savy sukurti pomirtinio laimingo gyvenimo negęstančią amžinąją šviesą. Kūrybos malonė padarė mus tokius, *kokie esame,* bet, pasigaudami *sušelpiamosios Dievo* malonės, privalome tapti tokie, *kokie turime būti* pagal Dievo valią, kad nenusipelnytumėm papeikimo už Dievo malonės pavertimą nieku *(2 Kor 6, 1).*

Tuo būdu kiekvienas žmogus, kaip gyvas Dievo Kūrėjo paveikslas, apdovanotas kuriamais gabumais, ypač kilnesni žmonijos vadai, ar tai bus valstybių bei miestų įkūrėjai, garsūs karvedžiai ar teisdaviai, dainiai ar filosofai, menininkai ar išradėjai, mokslininkai ar reformatoriai, popiežiai ar teologai, pamokslininkai ar šventieji, nežiūrint taip didelio jų pašaukimų skirtumo, visi jie istorijos žvilgsniu gali būti teisingai pavadinti vienu bendru vardu — *Dievo kūrimo darbo padėjėjai bei atbaigėjai,* nes Viešpats, nevaržydamas jų laisvos valios, naudojosi jais kaip *protingais įrankiais* savo aukštam tikslui, būtent savo kūrimo darbui žemėje atbaigti. Tuo atžvilgiu visa žmonijos istorija yra ne kas kita, kaip tiktai *gesta Dei per homines.* Dievo ir žmogaus bendradarbiavimas yra visos istorijos turinys [34].

Šią tiesą Wrońskis aiškiai pripažino ir energingiau už kitus filosofus skelbė žmonijai. Anot jo, visa žmonijos ateitis pareis nuo to, kaip ji (žmonija) pasielgs su tąja tiesa. Tos tiesos pripažinimas nurodys žmonijai jos galutinį žemėj gyvenimo tikslą (sa création propre); tos tiesos atmetimas turės nuvesti žmoniją į naują nupuolimą, jau nebe individualų, kaip tai atsitiko su pirmuoju žmogum Adomu, bet *kolektyvų,* kurs ir bus galutinė žmonijos pražūtis bei nusižudymas (sa destruction propre) [35].

---

[34] Ne pro šalį, tariamės, bus čia priminus, kad žmogus ne tik padaro daug dalykų, kurių pirmiau nebuvo, bet jis sukuria *ištisas naujas kultūras,* pvz., asiriečių, babiloniečių, egiptiečių, graikų, romėnų, arabų ir kitas. Tuo aiškiai įrodoma, kad žmogaus kūrybiniai gabumai yra begaliniai. Nematyti to ir nedaryti jokio skirtumo tarp žmonių ir gyvulių kūrybos yra tai gera valia būti aklam ar užsimerkusiam ir visai nesiskaityti su faktais.

[35] Adomo nusidėjimą pavadinom individualiu, kiek jis lietė patiės Adomo asmenį. Bet kiek Adome glūdėjo potencialiai visa žmonija, jo nuodėmė tam tikru atžvilgiu gali būti pavadinta ir *kolektyvia.*

Ginčys. Lig šiol mes kalbėjome apie paveikslą ir panašumą tarp žmogaus sielos ir Dievo, *prigimtimi vieno.* Bet žmoguje, be sielos, yra dar ir kūnas, ir Dievuje, be vienos prigimties, yra dar ir trys Šv. Trejybės asmenys. Įdomu, ar tarp žmogaus ir Dievo nėra kokio panašumo ir šiuo antruoju atžvilgiu [36]?

Minčius. Kalbėdami apie žmogų kaip apie gyvą Dievo Kūrėjo paveikslą, mes žiūrėjom į jį, kaip sakant, abstrakčiai, apskritai. Tuo tarpu tikrumoj abstraktaus žmogaus nėra, o yra vien konkretus žmogus, gyvuojąs kaip vienas iš *trijų žmogiškų asmenų* — būtent kaip žmogus *vyras* arba kaip žmogus *moteris,* arba galop kaip žmogus *kūdikis* [37]. Iš čia jau matom, kad žmoguje esama ne vien prigimties *vienumo,* bet ir savotiškos tam tikros *asmenų trejybės.* Tarp tos žmogiškos trejybės ir *tikros dieviškos* Trejybės skirtumas yra begalinis. Žmogiškoji trejybė reiškias ne tiek žmogaus dvasioje, kiek jo kūne. Dievo prigimty asmenų Trejybė yra visai krikščionijai gerai žinoma nuo pat krikščionybės pradžios. Į asmenų trejybę žmogiškoj prigimty ik šiol maža tebuvo kreipiama dėmesio. O tuo tarpu tai faktas neabejotinas ir, sprendžiant žmogaus paslaptį, labai svarbus.

Negalima sakyti, kad šiam klausimui išspręsti nebūtų jokių nurodymų. Jų esama iš senovės: jie randas antrame Pradžios knygos perskyrime. Tiesa, kritikai racionalistai nepripažįsta nei pirmojo, nei antrojo Pradžios knygos perskyrimo tikrybės, tvirtindami, kad tai esąs dvejopas vienos senovinės pasaulio sukūrimo legendos variantas. Bet užtenka abu tuodu tariamuoju variantu atidžiai perskaityti, kad įsitikintumėm, jog čia esama ne dviejų *to pat pasakojimo* variantų, bet dviejų savo turiniu visai *atskirų pasakojimų.* Ir iš tikrųjų visas pirmojo Pradžios knygos perskyrimo tikslas — pateikti ne ką kitą, tik trum-

---

[36] Žemiau čia išdėtoji mintis bendrais bruožais yra skolinta iš ispanų filosofo *Donoso Cortéso,* būtent iš jo veikalo: Essai sur le catholicisme, le liberalisme et le socialisme.— Lyon, 1876.— P. 74—75. Kitokia bent kiek išvaizda ją randam pas *Scheebeną:* Handbuch der kathol. Dogmatik.— Freiburg i. Br.— Bd. 2.— S. 373—375.

[37] Įdomu, kad kalbose su trejopa daiktavardžių lytimi žodis *kūdikis* yra niekatrosios lyties, kaip štai graikų *tēknon, paidion,* vokiečių *das Kind,* lenkų *dziecię niemowlę,* rusų *ditia.* Tuo instinktyviai nurodoma, kad kūdikis, ar jis yra tos ar kitos lyties, iš tikrųjų nėra nei vyras, nei moteris, bet tartum kažkas vidutinis, kur lytis nevaidina jokios rolės.

pą apsakymą apie Dievo sukurtą pasaulį (makrokosmą), kurin žmogus įeina vien tik kaip jo dalis. Užtat tenai apie žmogų ir kalbama trumpai kaip apie paskutinį Dievo sukurtąjį padarą. Tuo tarpu antrame perskyrime randam specialų pasakojimą apie sukūrimą mikrokosmo, t. y. žmogaus, pirmųjų dviejų žmogiškų asmenų pavidalu — *žmogaus vyro* ir *žmogaus moters,* Adomo ir Ievos, paties Dievo surištų moterystės ryšiais ir turinčių savyje galios išvesti trečią žmogiškąjį asmenį — *žmogų kūdikį.*

Biblijos pasakojimas apie žmogaus sukūrimą jau nuo seniausių laikų buvo kuo įvairiausiai aiškinamas. Tų aiškinimų šiandieną net suskaityti nebegalima. Bažnyčios Tėvai tąja tema yra parašę gražiausių homilijų, rabinai talmudistai išreiškę įvairiausių moterį žeminančių gudragalviavimų [38]. Aiškindami Biblijos pasakojimą apie žmogaus sukūrimą, Talmudo išminčiai, gvildendami įvairias to pasakojimo smulkmenas, yra sukėlę daug įvairių kazuistiškų klausimų, aklai prisilaikydami teksto raidės, bet dvasios, t. y. to, kas šiame pasakojime yra svarbiausia, visai nepagavo. O tas svarbiausias dalykas kaip tik yra *vyro ir moters lygybė Dievo akivaizdoje,* jų pagal Dievo paveikslą ir panašumą sukurtos prigimties vienodumas. Biblijos pasakojimas neduoda nė mažiausio pagrindo moterį žeminantiems išvedžiojimams, kuriais užpildytas Talmudas. Anaiptol, šis pasakojimas aiškiai parodo, kad moteris, lygiai kaip ir vyras, yra betarpiškai Dievo sukurti, o pateiktos ten smulkmenos duoda mums labai brangių nurodymų išspręsti klausimui, kaip ir kuo Dievo paveikslas ir panašumas apsireiškia kiekviename skyrium paimtame žmogaus asmeny. Tos smulkmenos teikia mums apie pirmuosius žmones šių brangintinų pozityvių žinių:

P i r m a s žmogiškasis asmuo, pirmas *žmogus vyras,* Adomas, *Dievo betarpiškai sukurtas,* yra gavęs gyvybę iš *bepradės pradžios* ir tuo būdu jis yra visų pirmoji žmogiškosios prigimties pradžia, kaip *absoliučiai pirmasis,* t. y. *žmogus, nepagimdytas* ir iš žmonių nekilęs.

A n t r a s žmogiškasis asmuo, *pirmas žmogus — moteris,* Ieva. Pagal Šventraštį, ją padaro Dievas ne iš žemės gniužo, bet iš Adomo šonkaulio. Tuo būdu ji savo žmo-

[38] Žr. a. a. prof. *J. B. Pranaičio* straipsnį „Kobieta w Talmudzie" rinktiniam veikale „Charitas".— Petersburgas, 1894.— P. 302—311. Šis straipsnis ypač vertėtų perskaityti tiems, kurie mano moterį esant krikščionybėj labiau nuskriaustą negu judaizme.

giškąją prigimtį turi iš *pirmojo žmogaus asmens.* Į tą pirmosios moters kilmę galime žiūrėti kaip į tūlą *aukštesnį gimimą,* nes kiekvienas *gimimas* yra ne kas kita, kaip *prigimties gavimas vieno asmens iš kito* arba *iš kitų.*

Galop *trečias* žmogiškasis asmuo, *pirmas žmogus kūdikis,* Kainas. Jis savo prigimtį gauna iš *pirmojo* žmogiškojo asmens *per antrąjį* arba, teisingiau, *iš abiejų,* kaip einąs iš Adomo ir Ievos.

Visos tos bibliškojo pasakojimo smulkmenos, iš pirmo požiūrio keistos ir užtat nei dabartinių, nei senovės žydų nesuprastos, atrodo visai aiškios mums, krikščionims, išpažįstantiems mokslą apie Dievo prigimties asmenų Trejybę.

Ir iš tiesų, kas gi yra *pirmas* žmogiškasis asmuo, pirmas žmogus *vyras,* Adomas, *niekieno nepagimdytas* ir *iš žmonių neinąs,* jei ne *bepradžio Dievo Tėvo paveikslas?* Lygiu būdu antrame žmogiškame asmeny, *pirmame žmoguje — motery,* gavusiame savo prigimtį iš pirmojo asmens, argi nespindi paveikslas *antro dieviškojo asmens,* Dievo *Sūnaus,* gavusio savo dieviškąją prigimtį *praamžinu gimimu iš pirmojo asmens, Dievo Tėvo?*

Tas antro žmogiškojo ir antro *dieviškojo* asmens santykis daros dar aiškesnis, kai, laikui bėgant, naujoji Ieva, Švenč. Mergelė Marija, gauna pašaukimą būti Dievo Gimdytoja, t. y. tikra *įsikūnijančio Dievo Sūnaus* Motina. Galop trečias žmogiškasis asmuo, *pirmas žmogus kūdikis,* Kainas, gavęs savo prigimtį iš pirmo žmogiškojo asmens per antrąjį arba, tikriau, iš *abiejų drauge,* argi nėra gan žymus paveikslas *trečio dieviškojo asmens,* Šventosios Dvasios, gavusios savo dieviškąją prigimtį *praamžinu ėjimu iš pirmojo dieviškojo asmens per antrąjį* arba, anot Vakarų Bažnyčios žodžių,— *iš pirmojo ir antrojo, kaip iš vienos pradžios?* [39]

---

[39] Norėdamas išvengti priekaišto, tariuos, būsią ne pro šalį paaiškinti, kad į Kainą aš žiūriu čia ne kaip į *pirmą žmogžudį, bet kaip į pirmąjį žmogiškąjį kūdikį.* Kaip nusidėjėlis žmogžudys, Kainas, žinoma, yra *piktosios dvasios* paveikslas, bet kaip nekaltas kūdikis jis, be abejo, yr buvęs *Šv. Dvasios paveikslas.* Tuo faktu, kad *pirmas žmogiškasis sūnus* yr tapęs draug ir *pirmuoju* žmogžudžiu, nėra ko daug stebėtis, juk ir *pirmi gimdytojai* buvo ne geresni; sulaužę Dievo įsakymą, jie užsitraukė mirtį ne vien sau, bet ir visai savo ainijai, todėl jie visai teisingai gali būti vadinami ir *nusižudėliai,* ir *žmogžudžiai,* ir net *dievažudžiai,* kiek antrojo Adomo Dievažmogio mirtis yr parėjus nuo pirmojo Adomo velniažmogio nuodėmės.

Aukščiau nurodytosios analogijos, žinoma, nėra joks Švenč. Trejybės paslapties išaiškinimas. Tarp tų analogijų ir Švenč. Trejybės tikrovės esama tokio pat skirtumo kaip tarp Dievo ir žmogaus. Tačiau, kadangi žmogiškoji asmenų trejybė bent kiek nušviečia dieviškosios Trejybės esmę, todėl mums matos, kad vargiai kas iš krikščionių teologų ryšis tų analogijų tinkamumą neigti. O jei mes sutiksime pripažinti jas bent iš dalies tinkamomis, tai turėsime taip pat sutikti ir su tuo, kad nesuprantamoji Švenč. Dievo Trejybės paslaptis aiškia šviesa nušviečia mums didžiai rūpimą žmogaus paslapties klausimą ir savo ruožtu iš dalies aiškėja ir ji pati. Nes jei mes nerandam jokio sunkumo šalia *vienos žmogiškos prigimties pripažinti trijų žmogiškų asmenų buvimą,* tai ir neturim pagrindo neigti *Dievo asmenų Trejybę* šalia dieviškosios prigimties *vienumo.* Nes kaip nėra jokio prieštaravimo tame, kad Adomas — ne Ieva ir ne Kainas, Ieva — ne Adomas ir ne Kainas ir Kainas — ne Adomas ir ne Ieva, nors jie visi trys, paimti skyrium, turi *tą pačią žmogišką* prigimtį (vieną esme, bet ne skaičium), taip lygiai nėra jokio prieštaravimo ir Švenč. Trejybės dogmoj, kuri mus moko, kad Dievas Tėvas nėra Dievo Sūnus nei Šv. Dvasia, Dievo Sūnus nėra Dievas Tėvas nei Šv. Dvasia ir Šv. Dvasia nėra Dievas Tėvas nei Dievas Sūnus, nors kiekvienas iš tų dieviškųjų asmenų turi tą pačią dieviškąją prigimtį (vieną esme ir skaičium).

Dievaitienė. Vyras, moteris, vaikas — tai tikra savotiška žmogiška trejybė. Keista tik, kad mokslininkai ir net teologai iki pastarųjų laikų beveik visai nekreipė dėmesio į ją. O tuo tarpu, kaip nūn matom, ši žmogiškoji trejybė yra gan aiškus Dieviškosios Trejybės šešėlis. Be to, tai neabejotinas ir nesugriaunamas faktas.

Ginčys. Tokios kūniškos trejybės esama ne vien žmonėse, bet ir gyvuliuose.

T. Serafinas. Tai tiesa. Bet kadangi Biblijos pasakojime mes turime nurodymų vien apie pirmųjų dviejų žmogiškųjų asmenų sukūrimą, apie pirmųjų gyvulių atsiradimą jokių žinių ten nerandam, todėl mes ir turim teisės spėti, kad tikrasis Švenč. Trejybės paveikslas tėra išreikštas vienoj tik žmogiškoj prigimtyje, o gyvuliuose, galima manyti, besąs vien tik netobulas Švenč. Trejybės

atspindžio šešėlis — *vestigium seu adumbratio S. Trinitatis,* kaip sako teologai.

Ivanovas. Šv. Trejybės tam tikrų pėdsakų esama ne vien žmoguje ir gyvuliuose, bet netrūksta jų nė negyvuose daiktuose, gamtoje ir moksle ir net abstrakcijos srityje. Pvz., materialiame pasauly randame trejopos rūšies būtybių: *mineralų,* kurie egzistuoja, *augalų,* kurie egzistuoja ir gyvuoja, ir *gyvulių,* kurie egzistuoja, gyvuoja ir jaučia.

Gyvulių esama taipgi trejopų: vyriškos, moteriškos ir niekatros giminės.

Visata susideda iš trijų pasaulių: dvasinio, materialinio ir mišraus.

Kiekviena sukurta ar nesukurta būtybė priklauso vienai kuriai iš trijų kategorijų: *gėrio, tiesos* bei *grožio.*

Kiekvienas silogizmas bei protavimas susideda iš trijų dalių: didžiojo termino, mažojo termino ir išvados.

Mūsų erdvė turi tris matavimus: ilgį, plotį, aukštį (bei gylį).

Geometrijoj visos tiesialinijinės figūros galimos suskaidyti trikampiais.

Kiekvienas trikampis turi tris kampus, tris šonus (kraštines) ir tris viršūnes.

Kiekviena linija gali būti viena iš trijų: tiesi, laužtinė ir kreivė ir t. t., ir t. t.

Taigi, kaip matom, visur atsispindi *Trejybės* idėja.

Dievaitienė. Ją aš randu ir savo dvasioj trijose jos galiose — *prote, valioj ir atminty.* Man ji nenorom primena garsių menininkų paveiksluose dedamus jų parašus. Tiesa, Dievo kūriniuose dėl buvimo parašų nėra, bet visuose juose žymu *Trejybės ženklas* bei Dievo Triasmenio *antspaudas.* Blogos akys tų, kurie to ženklo nemato, o dar blogesnės tų, kuriems rodos, jog ir pats žmogus esąs gyvulys, neturįs jokio panašumo į Dievą. Bet šį teigimą sėkmingai griauna istorija, nes ji aiškiai parodo, kad kur tik žmonijos gyventa, visur kurta meno, poezijos, kultūros, gamintasi naujų pabūklų, reikšta naujų idėjų. Tuo tarpu net ir pas artimiausius žmogui gyvulius nieko panašaus nerandame. Jei viena kita gyvulių rūšis ir sukuria šį bei tą, tai toji jų kūryba visuomet esti menkutė, statiška, vis ta pati, nė kiek pirmyn nepažengianti. Pvz., voras spendžia tinklą, bitė lipdo korį, bet vis taip pat,

kaip buvo daroma prieš tūkstančius metų. Aiškus atsilikimas nuo žmogaus, nors kūno atžvilgiu kai kurie gyvuliai ir labai žmogui artimi atrodo. Dėl ko taip yra? Dėl ko pas gyvulius nematom jokio dinamizmo, jokios pažangos? Dėl ko jie vis tebestovi vietoj, duoda save pralenkti žmogui? Gi dėl to, kad jie neturi dvasiškumo, neturi proto, o ypač neturi jokių kūrybinių gabumų. Per tai gyvulys ir lieka amžinai gyvuliu. Žmogus yra jo valdovas, didžiojo Dievo Kūrėjo gyvas paveikslas ir panašumas.

Ginčys. Ši tiesa man atrodo jau pilnai išgvildenta. Taigi kažin ar nebūtų jau metas, padėkojus garbiems jos įrodinėtojams, baigti šį pašnekesį, nes prie to, kas aukščiau pasakyta, nėra, rodos, ko bepridėti.

Minčius. Baigti tikrai jau reiktų. Bet pridėti prie jo būtų galima dar ne vienas dalykas. Tačiau tai palikime sekančiam pašnekesiui.

1936 07 15.

Penktas pašnekesys

DIEVAS IR ŽMONIJA

Žmonių, tautų viena mintis —
Pasiekti idealas.
Deja, jį dengia paslaptis —
Kame tiesa? Kur melas?..

Ivanovas. Praeitam pašnekesy buvo užtektinai įrodytas Dievo panašumas žmoguje — kaip atskirame individe, taip ir jo pirmoje šeimoje, toje žmogiškų asmenų trejybėje.

Ne vienam iš mūsų gal atrodys, kad žmogaus klausimas tuo ir baigtas ir kad prie jo nėra kas daugiau bepridėti. Bet gerbiamas pirmininkas pažymėjo, kad yra nemaža klausimų, kurie būtų galima čion dar pridurti. Iš to daugelio mums būtų įdomu išgirsti bent vienas kitas svarbesnis dalykas.

Minčius. Kaip jau minėjau, nuo žmogiškosios asmenų trejybės pareina žmonių daugėjimas. Jei žmogus visą laiką gyventų vien individo gyvenimu, tai šis jo gyvenimas būtų trumpas ir greit pasibaigtų.

Kas kita šeimoje. Kaip gyvi organizmai, šeimos auga ir plečias, išleidžia naujas atžalas — naujas šeimas. Iš jų susidaro giminės, padermės, tautos. Laiko bėgyje iš šių kurias įvairūs *politiniai vienetai* — valstybės, karalystės, imperijos. Jos, labiau įsigalėdamos, stengias ginkluota jėga nuveikti kitas ir priversti savęs klausyti. Tuo būdu viena kuri valstybė, pavergus visas kitas, gali tapti viena *universaline imperija.* Tuomet nebeliktų nė vienos nepriklausomos tautos bei valstybės; kiekvienas atskiras žmogus virstų tos imperijos valdiniu. Žmonija taptų ne tik *de facto,* bet ir *de jure* tam tikra organizuota būtybe, Comte'o „Grand Être".

Kristaus laikais Romos imperija jau ir buvo beveik pasiekusi tą idealą, bet vėliau savo nekultūringų kaimynų buvo nuveikta ir suskaldyta į daugybę atskirų nepriklausomų vienetų. Apie sujungimą visų pasaulio valstybių į

vieną antvalstybę svajoja nūn tik pasaulinio komunizmo teoretikai. Jie labai norėtų faktiškai egzistuojančią, bet kol kas dar nesuorganizuotą žmoniją suburti po *viena raudona komunizmo vėliava.*

Ginčys. To pat tikslo siekia ne vien komunistai, bet ir Romos Bažnyčia su savo diktatoriais — popiežiais. Mano išmanymu, pats siekimas tuo ar kitu būdu sujungti visas tautas ir valstybes į vieną milžinišką politinį kūną savyje nėra blogas. Ak ir Kristus, Bažnyčios įsteigėjas, norėjo, kad *visi būtų viena (Jn 17, 22),* o žymiausias Kristaus sekėjas Ignaco Loyola savo apmąstymuose argi neragina visus krikščionis rinktis savo vadu Kristų, burtis aplink Jo vėliavą ir stoti drąsiai į kovą su Jojo priešais. Aš net manau, kad kolektyvioj žmonijoj Dievo paveikslas ir panašumas pasireikš kur kas aiškiau negu atskirame žmogaus individe ar atskiroj šeimoje.

Minčius. Su tuo negalima nesutikti. Nes žmonijai esant sudėtai iš atskirų individų ir šeimų, o atskiriems žmonėms ir šeimoms turint neabejotino panašumo į Dievą, tenka būtinai pripažinti, kad ir žmonijoj neabejotinai esama tam tikro paveikslo ir panašumo į Dievą. Ir juo labiau žmonių veislė fiziškuoju gimdymu nuolat daugėja, juo Dievo prigimties atspindys žmonijoj daros kaskart pilnesnis ir aiškesnis.

Pvz., atskiram žmoguje, individe, ir net atskiroj šeimoj mes negalim pripažinti jokio Dievo *visuresamybės paveikslo,* tačiau kolektyvioj žmonijoj, gyvenančioj visame žemės paviršiuje nuo pusiaujo beveik lig pat žemės ašigalių, tam tikrą Dievo *visuresamybės paveikslą* turim jau būtinai pripažinti.

Lygiai ir Dievo duotoji žmogui *galia valdyti žemę* atskiram žmoguje ir atskiroj šeimoj visai nežymi, bet faktiškai ji jau yra praplėsta ir įvykdyta *kolektyvioj žmonijoj,* surišusioj toliausius žemės kraštus telegrafais, telefonais ir kitokiomis susisiekimo priemonėmis. O tai kaip tik ir teikia mums gražų *Dievo visagalybės* bei *visavaldybės* paveikslą.

Toliau iš savo patyrimo mes gerai žinom, kad atskiro žmogaus ir net atskiros šeimos gyvenimas yra labai neilgas, nes mirties dalgis tolydžiai kerta gyvybę. Bet, iš antros šalies, mes lygiai gerai žinom, kad nors ir nepa-

liaujamai žūva atskiri žmonės, atskiros šeimos, o kartais net ir ištisos tautos ir valstybės, tačiau *visa žmonija* nuolat *bedaugėdama* vis gyvuoja ir net nugali mirtį [40]: tuo ji teikia tam tikrą fizinės *nemirybės pavyzdį,* kuris kas gi yra, jei ne tam tikras *absoliučios Dievo nemirybės paveikslas.*

Galop kad ir parodo mums istorija eilę genialių žmonių (kaip štai šv. Augustiną, Tomą Akvinietį, Aristotelį, Leibnizą, Hoene-Wroński ir kt.), kurie savo galingu protu buvo užvaldę beveik visą žinijos plotą ir tuo būdu net savo atskiram asmeny išreiškę tam tikrą Dievo visažinybės paveikslą, tačiau kolektyvioji žmonija, be abejo, nepalyginti *daugiau žino negu atskiras, kad ir genialiausis žmogus,* todėl ir kolektyviosios žmonijos žinojimas yra, be abejo, daug pilnesnis ir tobulesnis *Dievo visažinybės* paveikslas negu vieno, kad ir mokyčiausio žmogaus žinojimas.

Aukščiau pateikti išvedžiojimai, mums matos, yra pakankamai aiškiai įrodę, kad Dievo paveikslo apsireiškimo žmoguje klausimu žmonijos paplitimas žemėje yra labai svarbus dalykas. Dėlei to, mums atrodo, ne be reikalo Biblijos pasakojime greta nurodymo, kad Dievas sukūrė žmogų vyrą ir žmogų moterį pagal savo paveikslą ir panašumą, tuojau čia pat pridurtas ir kitas Dievo įsakymas: „Veiskitės ir dauginkitės, ir pripildykite žemę, ir ją paverkite" *(Pr 1, 28).*

Žemės pavergimas yra vienas iš žmonijos tikslų. Būdama negausi, ji to tikslo niekaip nebūtų galėjus pasiekti. Bet išaugus ir pripildžius *visą žemę,* jai jau nesunku ir ilgiausius geležinkelius nutiesti, ir milžiniškus tunelius prakasti, ir greitą susisiekimą per okeanus suorganizuoti...

Ivanovas. O, kokius stebuklus žmonija padarytų, jei ji, Dievo pagalbos paprašius, *stotų sutartinai į vieną bendrą, visam pasauliui naudingą ir reikalingą darbą,* kaip tai mano tautietis Fiodorovas dar praeitame amžiuje rimtai įrodinėjo.

---

[40] V bitve smerti i roždenja
Osnovalo Božestvo
Neskončajemost tvorenja,
Mirozdanja prodolženje,
Večnoj žizni toržestvo.
Grafas A. Tolstojus

Ginčys. Bet ar vienas bendras visos žmonijos darbas yra galimas?

Dievaitis. Aš turėčiau kitą abejojimą: ar pati žmonija gali būti *viena* — turėti *vieną valią, vieną supratimą, vieną tikslą?* Galop ar nūn gyvuojanti žmonija yra sveika, nesugedus? Kada mes kalbėjom, kad žmogus yra mažas Dievo Kūrėjo paveikslas — mažas kūrėjėlis, mes turėjom galvoj žmogų dar nenupuolusį, išėjusį tik ką iš Dievo rankų ir todėl *gerą,* nes visa, ką Dievas sukūrė, dar buvo gera. Žmogui nupuolus, įvyko jame žymių permainų. Jo valioj atsirado polinkių į bloga, jo prote — tam tikro sunkumo tiesai suprasti, galop ir jo pačios kūrybos rezultatuose ėmė šalia gerų rastis ir blogų dalykų. *Sudaryta iš sugedusių žmonių, sugadinta yra ir visa dabartinė žmonija.* Taigi ir tikėtis iš jos daug gero negalima. Kūrimo galios ji nėra dar nustojusi, bet jos sukurti dalykai gali būti ir būna ne vien geri, bet ir blogi. Pastarųjų laikų karai, revoliucijos, klasių kovos dažnai pasireiškia tokiomis žiauriomis formomis, jog nenorom veržias galvon klausimas, kur šiandienė žmonija eina: ar pirmyn, kaskart labiau kultūrėdama, ar atgal — į pikčiausios barbarybės laikus. Ar ji, užuot panėšėjus į Dievą, nėr tapus panašesnė į velnius?

Dievaitienė. Seniau aš mėgdavau skaityti knygas apie būsimąją žmonijos pažangą. Mat pažanga daug kieno vaizduotasi lyg kokia stebukladarė deivė. Ji, pasigaudama nuolat aukštyn bekylančio mokslo ir technikos, viską žemėj patobulinsianti ir pagerinsianti, pagaminsianti visai naujas gyvenimo sąlygas, visus sunkesnius darbus dirbsiančios mašinos, darbo dienos ilgis būsiąs suvestas iki minimumo (2—3 valandų), visą likusią dienos dalį žmonės galėsią sau ilsėtis bei linksmintis. Tuo būdu žemė iš ašarų pakalnės pavirsianti tikru rojum. Dirbant kuo mažiausia, melstis visai nebereikėsią, nes bažnyčias pakeisią teatrai, kinai, dansingai. Iš dievų beliks tik vienas — pinigas. Kristus, Jo dvasia ir mokslas iš visur bus šalinami. Šeimose, mokyklose, valstybėse Jam nebebus vietos. Visos įstaigos, visas gyvenimas bus laicizuotas. Tos laicizacijos pasėka bus visuotinis kultūros pakilimas. Žmonės nusikratys visų prietarų, įgys aukštą gamtos supratimą, bus vieni kitiems geri, lipšnūs, mandagūs, mylėsis kaip broliai. Nebebus beduonių, bedarbių, vagių, plė-

šikų, galvažudžių, nes laicizuota valstybė aprūpins visus savo piliečius maistu, butais, drabužiais ir pinigais. Turint gi viso, kas reikia gyvenimui, nebebus piliečiams nei pagundų daryti ką nors pikta. Taigi pažangos dėka žmonės gyvens neapsakomoje laimėje, o ir mirti galės laimingai, nes nesibijos nei Dievo, nei pragaro...

Taip tai prieš 50 metų pranašavo mūsų pažangos ir mokslo garbintojai. Ką gi šiandien matom? Ar išsipildė bent vienas iš tų pranašavimų? Ar laicizuota žmonija pagerėjo, patobulėjo, sušvelnėjo? Nė kiek! Ji tik išmoko viešuose pasirodymuose *vaidinti dorus švelnius žmones, visai nebūdama tokia.*

Geriausiais to įrodymais gali būti kad ir nežmoniški žiaurumai, vartojami nūn Sovietų Rusijoj, Meksikoj, Ispanijoj ir kitur. Vadinas, kad žmonija gerėtų, tobulėtų, to nesimato, o jos sužiaurėjimo, sužvėrėjimo pavyzdžių pilni visi laikraščiai. Žmonija kaskart aiškiau skyla į dvi dalis — dešiniąją ir kairiąją, dorą ir nedorą, Dievą garbinančią ir Dievą niekinančią. Pirmosios skaičius nuolat mažėja, o antrosios — vis auga. Kurgi čia pažanga? Pažanga būtų, jei žmonės Dievą mylėtų, Jo valią stropiai vykdytų, Jo karalystę žemėj kurtų. Kaipgi yra tikrumoj? Visai priešingai. Dievo meilė pakeičiama Jo neapykanta. Dievas varomas lauk iš visų gyvenimo sričių. Jo visai nenorima, kad Jis būtų. Taigi ir skelbiama, bent žodžiais, kad *Jo jau nesą.*

Bet sveika logika įrodinėja, kad jeigu ko nėra, tai ir to nesamo daikto neapykanta neturi jokio pagrindo ir yra gryniausia nesąmonė. Tačiau Dievo priešai yra taip apakę, kad to aiškaus prieštaravimo nemato. Tai tau ir pažanga!

Bet jei jau dingo *Dievas,* tai gal liko bent *artimas?* Nes argi pažanga, beeidama pirmyn, būtų praradus visus savo kilnius altruizmo, humanizmo ir net elementaraus teisingumo idealus? Deja, ji ir jų jau yra netekus. Ak, kitaip negalėjo ir būti, nes, atmetus *idealų Idealą Dievą,* nebeliko nieko, kuo būtų galima bepagrįsti ir artimo meilė, juoba kad nūn drauge su Dievu šalinama ir pati *artimo idėja.* Eidama vis „pirmyn", kairioji pažanga prieš *žmogų artimą* pastatė *žmogų žvėrį* ir jų savitarpius santykius sunormavo senovine pagoniška taisykle: žmogus žmogui, tauta tautai — *vilkas.* Kas turi stipresnius dantis, aštresnius nagus, to ir viršus. Kalbėti apie humanizmą, žmoniš-

kumą santykiuose su žmonėmis nebėra nūn jokio pagrindo, nes kairioji pažanga pripažino patį žmogų esant *gyvuliu,* traktuotinu vien „rein zoologisch", ir jam valdyti tesurado vieną tik tinkamą priemonę — *fizinę jėgą. Žmonėmis* tepripažinta vien valdovai, kurie, paėmę į savo rankas valdžią, vieni ir teturi teisę spręsti, kas gera, kas bloga, kas tiesa, kas ne ir t. t. Atskiriems individams spręsti tai nebeleidžiama. Jie savo pažiūras į pasaulį turi imtis gatavas iš savo valdovų. O kadangi kiekvienas iš tų valdovų turi savo nusistatymus, tai valdovų įsitikinimai verčiami neliestinomis dogmomis, kurių ne tik kad atmesti, bet nė paabejoti jais nevalia. Tokia tai yra nūn ideologijos srity kairioji laisvė!

Socialiniame gyvenime žadėta rojus be darbo ir vargo. Bet ką gi šiandien matom? Milijonus bedarbių ir beduonių. Visi jie *sulyginti nelaimėje* ir *skurde.* Tokia tai naujoviška *lygybė.*

Pranašauta, kad ateisianti visuotinės meilės era. Nieks nebekelsiąs balso prieš svetimas tautas, ir svetimos nuomonės rasiančios prideramą pagarbą... Kaipgi yra iš tikrųjų? Gi visai atvirkščiai. Etiopai neapkenčia italų, vokiečiai — prancūzų, rusai — japonų... O ir tose pačiose tautose kiek yra nežmoniškos neapykantos! *Rusai* bolševikai žudo *rusus* monarchistus, *ispanai* komunistai skerdžia *ispanus* katalikus... Vietoj padorių krikščioniškų tarptautinių santykių visur kyla nešvaraus „kaukiančio ir kriuksinčio" nacionalizmo bangos. Sunku rasti bjauresnis už jį dalykas, nes jis viską giria, kas savo, nors ir būtų bloga, ir peikia, kas svetima, nors tai ir būtų *kuo geriausia.*

Taigi iš šiandieninės žmonijos daug gero vargiai bau galima laukti. Ji visai beveik dar savo gyvų reikalų nesupranta ir savo sąmonės dar neturi. Sprendžiant iš šiandienių valstybių, mokyklų, socialinio gyvenimo sutvarkymo, žmonija nelinksta integruotis, spiestis į vieną pasaulinį organizmą. Joje vis dar ima viršų priešingas diferenciacijos procesas. Valstybės, tautos labiau mėgsta palaidą, nepriklausomą gyvenimą. Visos žmonijos suspietimo krūvon dar nejaučiama reikalo. Vien tik bolševikai apie tai tesvajoja, bet iš to, kaip jie tvarko socialinį rusų gyvenimą, aišku, kad jie neturi tikro supratimo, nei kas yra *žmogus,* nei kas yra *žmonija.* Mat šiai pastarajai sukurti jie neranda geresnio plano, kaip girios skruzdėlyną...

Ginčys. Dėl ko?

Ivanovas. Gi dėl to, kad jie mano esą galima be Dievo sukurti ne vien šeimą ir tautą, bet ir valstybę, ir net pačią žmoniją. Bet apie tai jau senovės išminčius yra pasakęs, kad tai padaryti *be Dievo* būtų daug sunkiau negu miestas ore pastatyti.

Kaip jau aukščiau minėjom, žmonija, bendrai kalbant, yra labiau palinkus į pikta negu į gera. Žmonėms nuo pikto sulaikyti lig šiol naudota teismai, piniginės baudos, kalėjimai. Deja, tos fizinės priemonės dažnai pasirodo bejėgės prieš piktus žmonių palinkimus. Daug stipriau už jas sulaiko mus nuo kalčių mūsų sąžinės balsas: nedaryk to, tai bloga! Bet kad sąžinė turėtų jėgos mus nuo blogo sulaikyti, reikia, kad ji remtųs aukščiausiu autoritetu — Dievu. Nes tegu tik Dievo nebūna, nebebus nė sąžinės. O be sąžinės nebus, kas apsaugotų mūsų gyvybę ir turtą, kas mūsų gyvenimą padarytų įmanomą. Jei ir dabar neretai pasitaiko visuomenės gyvenime vogimų, plėšimų ir žmogžudysčių, tai net baisu daros pagalvojus, kiek visokių piktadarybių atsirastų, sąžinei žmonėse visai išnykus. O ką besakyti apie visą žmoniją, jei ji netektų sąžinės?!. Juk ji tuomet pasidarytų panaši į palaidą ir nebesuvaldomą plėšriųjų žvėrių bandą ar net ir į šėtonų legioną.

Dievaitienė. Kas gi daryti, kad ji tuo nevirstų?

Ivanovas. Mano išmanymu, reiktų mums kaskart geriau ir pilniau pažinti save ir drauge rūpintis, kad ir pati žmonija nepaliautų ugdžius savyje geismo susekti, kas yra *ji pati ir kokie jos svarbiausieji uždaviniai žemėje.*

Ginčys. Mes nežinom dar bendrai *žmogaus* prigimties, tai kaip mes galim sužinoti *žmonijos* prigimtį, kas ji yra ir kurie jos svarbiausi tikslai?

Ivanovas. Tiesa, netrūksta mokslininkų, teigiančių, kad iš visų mokslo tyrinėjamų dalykų *žmogus yra kuo mažiausiai ištirtas.* Tuo remdamasis garsusis fiziologas dr. *Alexis Carrelis* yra pernai išleidęs savo knygą vardu „Žmogus tas nežinomasis“ [41], kuri yra jau išversta į dau-

[41] Dr. *Carrel Alexis.* L'homme cet' inoconnu.— Paris, Plon, 1936.— 56ª mille.

gelį Europos kalbų ir vieno tik prancūziško leidimo yra išėję jau 56 tūkstančiai egzempliorių. Joje įrodoma, kad žmogus rimtai tyrinėti tepradėta vos tik šiame šimtmety. Pradžią tiems rimtiems žmogaus tyrinėjimams yra davus Šiaurės Amerika. Ten pirmiausia yra atsiradę tokios garsios mokslo įstaigos kaip *Johno Hopkinso* „Medical School", *Rockefellerio* „Institute for Medical Research" ir kitos. Čia žmogaus prigimtis tyrinėjama iš įvairių įvairiausių šalių. Čia kruopščiai renkamos žinios, ką apie žmogų gali pasakyti mechanika, fizika, chemija, biologija, fiziologija, psichologija etc. Nepamiršti net ir tokie mokslo dalykai kaip sociologija, pedagogika, estetika ir net poezija. Taikant tų mokslų nurodymus atskiriems individams, gaunama labai įdomių praktiškų rezultatų. Taigi ir galima tikėtis, kad ilgainiui tos mokslo įstaigos, pasiremdamos savo naujais metodais ir gautais tyrimo rezultatais, duos pradžią įvairioms svarbioms reformoms pedagogikoje, socialinio gyvenimo sutvarkyme, mene, eugenikoje ir kitur.

Vadinas, žmogus nebus jau mums visiškai *terra incognita*. Jis iš fantastų ar neišmanėlių rankų palengvėl pereis tikrų mokslininkų žinybon; o šie jau nesiims sveiką jauną žmogų perdirbinėti ant savo kurpalio, kaip tai neretai daryta ik šiol įvairių „švietėjų", žmogaus prigimties visai nepažinojusių. Jiems terūpės vien žmogus iš tikrųjų patobulinti, padaryti jis tinkamesnis gyvenimui, o ne subedievinti, supartijinti bei kitaip sukvailinti. Tuomet tik ir tebus galima rimtai kalbėti apie visos žmonijos patobulinimą, apie jos aukščiausią tikslą ir pašaukimą žemėje.

Minčius. Dėl bandymo šie klausimai seniai jau bandyta kelti ir spręsti. Ypač šioje srityje buvo pasižymėjęs lenkų filosofas Hoene-Wrońskis (1778—1853). Jis buvo giliai įsitikinęs, kad jo sukurtoji „absoliuti filosofija" bei „mesianizmas" gali net ir šiuos klausimus moksliškai išspręsti. Tam savo teigimui įrodyti jis 1843 m. išleido platų veikalą vardu „La destin de la France, de l'Allemagne et de la Russie, comme Prolégomènes du Messianisme". Wrońskio išmanymu, nurodytų čia tautų pašaukimai esą šie:

Prancūzija esanti pašaukta sureformuoti, ištobulinti ir galutinai nustatyti valstybės sutvarkymo pagrindus, nurodant, jog jie reikia remti ne vien aukščiausiu mokslu,

bet ir begaliniu Dievo autoritetu, nes be to ji negalės turėti nei reikiamo stiprumo, nei pastovumo.

Vokietijos pašaukimas esąs per *naują reformą* sureformuoti galutinai *religiją* ir atvesti ją į atbaigtą *tobulą krikščionybę.*

Galop Rusijai skirta būti įkūrėja ir vykdytoja *absoliučios unijos.* Ši gi turėtų susidaryti iš mokyčiausių žmonių be tautybės skirtumo ir vesti visas tautas prie galutinio žmonijos tikslo, kurį Wrońskis matė *absoliučios tiesos* ir *absoliutaus gėrio* (savaiminės nemirybės) pasiekime. Absoliuti tiesa apsaugotų žmoniją nuo visų klaidų, o savaiminė nemirybė suteiktų jai *absoliutų gėrį* ir tuo pasotintų nenumalšinamą troškimą amžinai gyvuoti, niekuomet nemirti.

Apibūdinęs aukščiausį žmonijos tikslą jos pagrindiniais santykiais su absoliučia *tiesa* ir absoliučiu *gėriu,* Wrońskis stengės ir atskirų tautų, kaip *žmonijos dalių,* nušviesti tautinį požymį iš tų pat jų santykių su aukščiausiu žmonijos tikslu.

Tam jis savo veikalan „Métapolitique messianique" (Paris, 1840, in 4 p. 139—140) ir įdėjo šią įdomią lentelę:

„*Vokiečių* tautinis požymis yra nuolatinis tiesos ieškojimas ir progresyvus gėrio tyrimas.

Belgų — tiesos reikalo nujautimas, gėrio gerbimas.

Danų — tiesos studijavimas, gėrio branginimas.

Ispanų — tiesos įrodinėjimas, gėrio fanatizmas.

Jungtinių Šiaurės Amerikos Valstybių — tiesos siekimas, gėrio tyrimas.

Prancūzų — tiesos atgimimas, gėrio entuziazmas.

Graikų — grįžimas tieson, tęsimas gėrio.

Olandų — tiesos gynimas, gėrio palaikymas.

Italų — tiesos vėlinimas, gėrio konservavimas.

Žydų — tiesos viltis ir gėrio laukimas.

Lenkų — tiesos laukimas, gėrio viltis.

Portugalų — tiesos mėgdžiojimas, gėrio reforma.

Švedų — tiesos kultūra, gėrio praktika.

Šveicarų — tiesos palaikymas, gėrio gynimas.

Turkų — nepasitikėjimas tiesa, gėrio fatalizmas..."

Čia tenka pažymėti, kad tie Wrońskio apibrėžimai, kaip per daug abstraktūs, neduoda aiškaus supratimo nei tų tautų būdo, nei jų tautinių idealų. Tačiau vis dėlto bendrais bruožais nurodo bent kelio kryptį, kuriuo jos instinktyviai eina kiekviena į savo ateitį. Žinant gi, kur link jos

eina, ko trokšta, jau galima šiek tiek spėlioti, ir kokia maždaug bus jų ir visos žmonijos ateitis. Ši ateitis laikui bėgant darysis kaskart aiškesnė, jei tik rinkti tautoms vadovauti žmonės bus besilaiką mūsų tautinio šūkio: *„Ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi"*, t. y. išminčiai, jungią savy aukščiausį mokslą su aukščiausia dorove. Aukščiau minėtasis mokslininkas dr. Carrelis iš tokių žmonių siūlo sudaryti Aukštąją Tarybą (haut Conseil). Jie neturėtų sau uždėtos jokios pareigos užsiimti mokslo tyrinėjimais nei skaityti jokių paskaitų, nei sakyti prakalbų, nei leisti knygų. Jų uždavinys būtų vien stebėjimas ekonominių, socialinių, psichologinių, fiziologinių ir patologinių fenomenų, pasireiškiančių juos apsupančiose tautose bei individuose. Jie vien atidžiai sektų mokslų raidą, jų pritaikymų įtaką mūsų gyvenimo įpročiams. Jie stengtųsi surasti, kuriuo būdu galima būtų šių dienų civilizaciją atlieti žmonėse, neslopinant jų esminių ypatybių. Jų tylusis mąstymas saugotų naujoviškosios valstybės piliečius nuo mechaniškų išradimų, pavojingų jų audiniams ir jų dvasiai, nuo falsifikacijų minties, kaip saugojami piliečiai nuo falsifikuotų maisto produktų, nuo netikusio auklėjimo, nuo specialistų fantazijų, lygiai ir nuo visokios pažangos, gaminamos ne piliečių naudai, bet išradėjų asmeniškiems interesams bei iliuzijoms patenkinti. Taigi ši Taryba turėtų kliudyti organišką bei protišką tautų blogėjimą... Tų Aukštosios Tarybos narių uždavinys būtų daug svarbesnis negu juristų, konstitucijos nuostatų gynėjų...

Ivanovas. Iš to, ką čia p. Minčius pasakė, matom, kad ir XIX a. idealistas Wrońskis, ir šių dienų blaivus mokslininkas Carrelis yra priėję labai panašių apie žmoniją išvadų. Jos galima išreikšti šiąja teigimų eile:

1. Šiandienė žmonija faktiškai jau egzistuoja, tik ji tebėra dar palaida ir chaotiška, neturi dar savo aiškios gyvybės nei sąmonės, nors palengvėl į tai jau eina.

2. Atskiros tautos yra žmonijos dalys, bet jos vis dar tebėra nesusijungę ir nesusiorganizavę į vieną visos žmonijos kūną.

3. Žmonijos sąmonei žadinti reikalingi tam tikri žmonės. Jų jau yra po vieną kitą įvairiose tautose, tik, deja, jie dažniausiai vienas kito nepažįsta ir yra nesusiorganizavę.

4. Bendras jų požymis yra tas, kad jie būna visų mokyčiausi, visų doriausi ir kuo plačiausių pažiūrų. Ne visuomet jie savose tautose užima aukščiausias vietas, bet visada tinka būti savų tautų vadovais.

5. Jie tai ir turėtų būti kviečiami į aukščiausiąją *Žmonijos Tarybą* bei *Pasaulinę Tautų Sąjungą.*

6. Ji reiktų sudaryti panašiais pagrindais kaip ir Carrelio Aukštoji Taryba.

7. Žmonijos Taryba turėtų stropiai žiūrėti, kad būsimoji pažanga nenukryptų į šalį nuo aukščiausios tiesos kelio.

8. Kaip yra protinga spaudos, teatro, kino cenzūra, taip ir Žmonijos Taryba turėtų svarbią pareigą *kontroliuoti naujas idėjas, naujus išradimus,* kurie būtų priešingi žmonijos tikslams bei idealams. Nes žmonijos interesai turi būti keliami pirmoj vietoj. Kaip yra pavojingas panašios *kontrolės nebuvimas,* geriausiai tai matom iš žiauriausio barbariškumo apsireiškimų dabartinėj Sovietų Rusijoj, Meksikoj ir komunistinėj Ispanijoj.

9. Žmonijos Taryba būtų drauge ir *žmonijos sąžinė.* Viešai jos šauktis galėtų visos tautos, kurios turi nelaimės būti valdomos žiaurių, neteisingų, jokios teisėtos laisvės neapkenčiančių diktatoriškų režimų, kaip štai Rusijoj, Vokietijoj, Lenkijoj ir kt.

10. Žmonijos Tarybos buvimas parodytų pasauliui, kad ir be išsigimusių diktatūrų ir kruvinų barbariškumų yra galima kitokia, protinga ir teisinga tautų ir visos žmonijos valdymo forma, paremta *protu ir sąžine, o ne kardu, badu ir teroru.*

11. Žmonijos Tarybai reikėtų turėti visose tautose savo skyrius, kurie ir būtų artimiausiais pagalbiniais jos organais, Žmonijos Tarybos informatoriais ir padėjėjais. Masonai, rotariečiai, komunistai *panašius organus jau turi.*

Iš to viso sveiki, tariuos, sutiksit, kad žmonija nėra tuščias žodis, kad ji yra, anot Comte'o, *Didžioji Būtybė* [42]. Jos autoritetas tūkstanteriopai padidėtų, jei ji pripažintų savo aukščiausiu vadu Dievą, o savo veikimo pagrindu — *dekalogą* bei 10 Dievo įsakymų. Jei tai įvyktų, žmonija bent savo pastaruoju žemėj gyvenimo laikotarpiu galėtų suvaidinti labai svarbią rolę. Bet ar ji nusileis Dievui, ar pasišiauš prieš Jį dar labiau, mes nežinom. Kristus šį

[42] Grand Être.

klausimą dėl iškėlimo iškėlė, bet į jį atsakyti nesiteikė. Matyt, laikė jį mūsų išganymui nereikalingu, o tuščio mūsų žingeidumo tenkinti nepanorėjo.

Dievaitienė. Aš labai dėkinga Tamstoms, brangūs sveteliai, kurie teikėtės dalyvauti šiame pašnekesy. Iš jo aš pastebėjau, kad žmogaus sukūrimas yra daug sudėtingesnis klausimas, negu šiaip žmonės apie jį mano. Pirmiausia, kaip matėm, sukuriamas *pirmas žmogus* individas — Adomas. Paskui kuriama *pirmoji moteris* ir sujungiama su Adomu į *pirmąją šeimą.* Šeimų skaičiui daugėjant, susidaro *tautos.* Ir galop iš tautų istorinio proceso bėgyje daros palengvėl žmonija. Žmonija lyg kokiais laiptais kopia vis aukštyn prie idealų Idealo. Bet ir šis etapas nėra paskutinis nei pats aukščiausis. Visais atžvilgiais daug aukščiau už jį stovi Kristaus Bažnyčia. Kas joje gyvena, tas gyvena jau nebe žmonijoje, tiktai *Dievuje ir su Dievu.* Bet apie tai, tikiuos, sveikučiai neatsisakysit plačiau pakalbėti sekančiame pašnekesy.

1936 08 19.

Šeštas pašnekesys

DIEVAS IR BAŽNYČIA

Dotata Patris gloria,
Respersa Sponsi gratia,
Regina formosissima.
Himm. eccl.

Minčius. P. Ginčys turi žodį.

Ginčys. Praeitam pašnekesy p. Ivanovas pavadino žmoniją *Didžiąja Būtybe.* Tai tiesa: ji yra tikrai didelė. Bet tas jos dydis duodas apskaičiuojamas. Šiandienė statistika skelbia, kad gyvenančių žemėj žmonių esą apie *du milijardu.*

Vadinas, vienas atskiras žmogus sudaro vos vieną dumilijardinę žmonijos dalį. Taigi jo reikšmė skyrium atrodo visai menkutė. Dėlei to paprastai ir sakoma: vienas vyras — ne karys. Tik susispietę į kuopas, pulkus, armijas, kariai gali nusverti pergalę. Iš čia kyla nūdien toks pasitikėjimas kariuomenės gausumu ir pašėliškai visur varomas jos dauginimas.

Iš kitos šalies, tame pat praeitame pašnekesy buvo pareikšta mintis, kad Kristaus Bažnyčia nepalyginti yra daug aukštesnė būtybė negu *žmonija.* O jei taip, tai čia kyla tam tikras prieštaravimas, nes Kristaus Bažnyčios narių skaičius neapima nė pusės žmonijos. Skaičiaus atžvilgiu *žmonija atrodo kur kas didesnė negu Bažnyčia.*

T. Serafinas. Taip tiktai atrodo, bet po teisybei taip nėra. Nes *žmonijos narys* kas kita, o *Bažnyčios* — vėl kas kita: tai du visai nesulyginami dalykai.

Ginčys. Nesuprantu. Argi Bažnyčios ir žmonijos nariai ne tie pat žmonės?

T. Serafinas. Atrodo tie pat, bet tikrumoje tapatybės nėra. Mat žmogus kaip *žmonijos narys* yra visada *vienas,* tuo tarpu tas pats žmogus kaip *Bažnyčios narys* niekuomet *nesti vienas;* jis mistiniais ryšiais visuomet yra

surištas su Dievu ir priklauso *mistiniam Kristaus kūnui.* Tam pačiam mistiniam Kristaus kūnui priklauso net ir žemėje jau *nebegyveną,* bet *išganymą laimėję* mūsų broliai. Turėdami tai galvoje, mes drąsiai galime skelbti, kad net ir skaičiaus atžvilgiu Bažnyčia turi kur kas daugiau narių negu nūn gyvuojančioji žmonija. Mūsų tikimas Šventųjų Bendravimas leidžia mums be jokio prieštaravimo tai tvirtinti.

Be to, žmogus teesti žmonijos narys tik *kol jis gyvas;* mirdamas jis visai praranda tą savo priklausymą žmonijai. Kas kita žmonės kaip Bažnyčios nariai: jie ir gyvi būdami, ir laimingai mirę nepaliauja priklausę Bažnyčiai; jie tebegyvuoja Kristuje ir su Kristum, neatskiriami nuo Jo mistinio kūno.

Dievaitienė. Ką reiškia žodis „mistinis"?

T. Serafinas. Mistinis, mistiškas reiškia *slaptingas,* turįs ryšių su *tikybos paslaptimis.* Tikyba veda žmones į išganymą. Dėlei to mūsų tikybos ir mūsų Bažnyčios įsteigėją Kristų mes teisingai vadinam *Išganytoju.* Nes iš Jo ir per Jį mes gaunam išganymą. Niekas kitas negali mūs išganyti, tik Jis, nes Jis yra Dievas. Bažnyčia yra Jo įsteigta *išganymo priemonė.*

Kaip turįs dvejopą prigimtį — dievišką ir žmogišką, mūsų Išganytojas yra tikras *dievažmogis* — tobulas Dievas ir tobulas žmogus. Kaip tobulas žmogus Jis gali jungtis su bet kuriuo kitu Jį mylinčiu žmogum. Kaip Dievui Jam nesunku tą savo meilės ryšį su žmonėmis be galo praplėsti ir apimti juo visus žmones. Dėlei to Šventieji Tėvai, remdamiesi šv. Pauliaus žodžiais: „Jūs esate Kristaus kūnas" *(1 Kor 12, 27),* ir vadina Bažnyčią *mistiniu Kristaus kūnu.*

Rusų filosofas V. Solovjovas yra davęs Kristaus Bažnyčiai dar kitą, ne mažiau tinkamą *Dievažmonijos* vardą. Vadinas, Kristus mums yra tikras Dievažmogis, mes gi Kristui — *Jo kūnas bei Dievažmonija.*

Kaip tokia, Bažnyčia yra neturinti „jokios dėmės nei raukšlės" *(Ef 5, 27),* o kitur Naujajame Įstatyme ji vadinama „tiesos šulu ir atrama". Mat ji yra „gyvojo Dievo Bažnyčia" *(Tim 3, 15),* o Kristus — jos galva *(Kol 1, 18).*

Taigi ir netenka stebėtis, kad Bažnyčios autoritetas buvo visuomet lygiomis laikomas kaip ir paties Dievo,

nes kas Bažnyčiai nusidėdavo ar jos neklausydavo, buvo laikomas dideliu kaltininku, netoleruotinu tarp tikinčiųjų. Mat, paties Kristaus pasakymu, Bažnyčios neklaužada laikytinas kaip „pagonis ir muitininkas“ *(Mt 18, 17)*. Tai yra labai skaudus pasmerkimas. Ir priešingai — jai priklausyti, būti jos nariu tikri krikščionys visuomet laikė didele žmogaus laime. Mat Bažnyčia ne tik neklaidingai veda mus į išganymą, bet yra, be to dar, net ir pačių pragaro vartų nenugalima. Kas yra jos globoje, kam ji yra *motina,* tam ir Dievas yra *Tėvas.* Tokiems Bažnyčios vaikams Dievas atveria savo širdį, laiko mylimais savo prieteliais, galinčiais kiekvienu momentu be jokios vergiškos baimės prieiti prie Jo kaip prie mieliausiojo savo Tėvo. Tą meilę Jis rodo mums ir *individualiai* kaip Dievažmogis, ir kolektyviai kaip visų žmonių Išganytojas. Dėlei to Jo Bažnyčia ir yra galutinis žmonijos *atbaigimas* ir aukščiausia žemėj jos garbės viršūnė. Aukščiau bepakilti ji tegali vien būdama Dievo dangun įkelta, kur nei akis neregėjo, nei ausis negirdėjo, nei į žmogaus širdį neįėjo, ką Dievas yra paruošęs tiems, kurie Jį myli *(1 Kor 2, 9)*. Tokiais tai keliais Dievas per Bažnyčią veda žmogų į save.

Sukurdamas jį, Viešpats teikia jam savo paveikslą ir panašumą. Gimdamas žmogus visuomet turi savo tėvą ir motiną ir yra kieno nors sūnus bei vaikas. Suaugęs jis virsta *šeimos, tautos* ir *žmonijos* nariu. Galop jis turi teisę tapti ir tikrosios Kristaus Bažnyčios nariu.

Žmonijos nariu jis daros be jokių savo pastangų, be jokio ypatingo noro; kad jis taptų *sąmoningai* Bažnyčios nariu [43], tam jau reikia jo geros valios ir tam tikro pasiryžimo.

Tiesa, dėl šaukimo Kristus savo Bažnyčion mus šaukia, bet vieno pasyvaus to šauksmo nugirdimo dar neužtenka: čia reikia mūsų pačių aktyvaus pritarimo. Įstojimas į Bažnyčios narius yra laisvas: *jon stoti niekas neverčia.* Prievartos griebias tik netikros bažnytužės. Iš čia mums ir atsiranda savaime priedermė saugotis tų netikrų bažnytužių, o drauge ir reikalas mokėti jas atskirti nuo tikrosios, Kristaus įkurtos Bažnyčios, kuri viena tiktai ir tegali mus nuvesti į tikrąjį išganymą.

---

[43] *Nesąmoningais* Bažnyčios nariais tampa vien pakrikštyti vaikai, neatėję dar į pilną protą ar praliejė dėl Kristaus savo kraują, kaip, pvz., Betliejaus berneliai.

Ivanovas. Surasti toji tikroji Bažnyčia neapsakomai svarbu. Bet ar tai yra galima? Juk tiek pasauly yra visokių atskalų, erezijų, sektų, kad ir vienoj tik krikščionijoj!.. O betgi jos visos turi pretenzijų vadintis „Kristaus bažnyčiomis", savo mokslą laikyti „Kristaus mokslu", be kurio esąs negalimas išganymas!.. Kas įstengs visas tas pinkles atpainioti ir neabejotiną tikrą tiesą tarp tiekos nesutarimų surasti?..

T. Serafinas. Dėl buvimo yra teologų, manančių, kad tas darbas nėra jau toks sunkus. Aš neturiu drąsos taip tvirtinti. Man anaiptol atrodo, kad tai dalykas yra labai *nelengvas.* Aš manau net, kad žmogus, paliktas *sau pats vienas,* be ypatingos Dievo malonės, tiesiog negalėtų susigaudyti tiekoje skirtingų teigimų.

Tačiau, iš kitos šalies, negalima taipgi neigti, kad tikroji Kristaus Bažnyčia turi ir tokių požymių, kurie *jai vienai tik tepriklauso* ir kurių netikros bažnyčios *neturi.*

Ginčys. Įdomu sužinoti, kokie gi yra tie jos požymiai?

T. Serafinas. Norėdami juos sužinoti, perskaitykit atidžiai kad ir patį tiktai Bažnyčios įsteigimo aprašymą, kaip jis yra Mato evangelijos pateiktas. Štai to aprašymo tekstas *(Mt 16, 13—18):*

„Atėjęs į Pilypo Cezarėjos apylinkes, Jėzus paklausė mokinius: „Kuo žmonės laiko Žmogaus Sūnų?" Jie atsakė: „Vieni Jonu Krikštytoju, kiti Eliju, kiti Jeremiju ar dar kuriuo iš pranašų".

Šios nuomonės buvo klaidingos. Tat Jėzus vėl paklausė: „O kuo jūs mane laikote?" Tada Simonas Petras atsakė: „Tu esi Mesijas, gyvojo Dievo Sūnus".

Petro atsakymas buvo *tikras,* paties Dievo įkvėptas, taigi pagyrimo vertas ir Bažnyčios pagrindan dėtinas. To dėlei Kristus, jau nebeskirdamas Petro *išpažinimo nuo jo asmens,* iškilmingai ir pareiškė: „Palaimintas tu, Simonai, Jono sūnau, nes ne kūnas ir kraujas tai tau apreiškė, bet mano Tėvas, kuris yra danguje. Ir aš tau sakau: tu esi Petras — Uola, ant tos uolos aš pastatysiu savo Bažnyčią, ir pragaro vartai jos nenugalės".

Vadinas, ta Bažnyčia nėra žmonių sugalvota, bet paties dangaus Tėvo per Petrą apreikšta. Dėlei to ir Kris-

tus mielai sutinka būti jos steigėju ir steigia ją, bet tik *vieną vienintelę (savo Bažnyčią),* o ne jų *daugelį (ne bažnyčias)* ir prižada padaryti ją nenugalimą net sujungto pragaro spėkoms. O drauge teikia jai aukščiausiąją valdžią („dangaus karalystės raktus"), taip kad ką Petras suriš žemėje, bus surišta danguje, ir ką jis atriš žemėje, bus atrišta ir danguje *(Mt 16, 19).*

Vadinas, tikra Kristaus Bažnyčia yra paties *Dievo įkvėpta, Kristaus įsteigta,* Petro išpažinimu ir asmeniu *pagrįsta,* nenugalimu stiprumu ir aukščiausia valdžia *apdovanota;* be to, dar ji turi ir požymių, atskiriančių ją nuo netikrų, žmonių pramanytų bažnytužių.

Ivanovas. Dabar ir man pačiam labiau aiškėja Bažnyčios ir jos požymių svarba. Kokie gi yra tie požymiai?

T. Serafinas. Visų pirma tikroji Bažnyčia yra *viena,* kaip vienas yra Dievas, vienas Išganytojas, vienas tikėjimas, vienas krikštas. Bažnyčių *daugumas* parodytų tik jų *netikrumą, klaidingumą,* jų Dievo valiai *prieštaravimą.* Šitas Kristaus nusistatymas buvo pareikštas aiškiai ir kategoriškai: „Ant tos uolos aš pastatysiu *savo Bažnyčią"* (vienaskaita), o *ne bažnyčias* (daugiskaita). Taigi ir negali būti tikrų bažnyčių *daugiau kaip viena,* panašiai kaip ir Dievų negali būti daugiau *kaip vienas.* Dėlei to gerai yra pasakęs vienas vokiečių poetas:

Tūkstančiai yra velnių,
O viena dievybė;
Tūkstančiai yra klaidų,
O viena teisybė...

Minčius. Iš vieno tikrojo Dievo ir negali kas kitas išplaukti, kaip tiktai viena absoliuti tiesa.

Dievaitienė. Kiek aš atsimenu iš katekizmo, esama ir daugiau požymių, kuriais tikroji Bažnyčia atskiriama nuo netikrų. Tai parodo mūsų *Credo* bei viešasis tikybos išpažinimas. Jame juk ne veltui iškilmingose Mišiose garsiai giedama: *Et unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam.* Tai reiškia, kad toji Bažnyčia, kurią mes tikim, yra ne tik *viena,* bet ir *šventa,* ir *visuotinė,* ir *apaštališka.*

T. Serafinas. Garbė mūsų brangiai šeimininkei, kuri pasirodė taip puikiai žinanti svarbiausius mūsų Bažnyčios požymius. Ir iš tikrųjų mūsų Bažnyčia yra ne tiktai *viena,* bet ir *šventa.*

Ir nesunku suprasti, dėl ko. Nes kaip ji galėtų *nebūti šventa,* jei jos įkvėpėjas yra pats Dievas Tėvas, jei jos įkūrėjas buvo Dievo Sūnus, kuriame glūdėjo visa Dievybės pilnuma, galop jei ir ji pati buvo Šv. Dvasios malonėmis gausiai apipilama?

Ne mažiau šventas ir jos uždavinys — *vesti žmoniją į Dievą,* skleisti žemėj šventąjį Kristaus mokslą, stiprinti žmones šventais sakramentais, šventomis Mišiomis, maldomis ir kitomis šventumo priemonėmis.

Tiesa, ne visada tas uždavinys pavykdavo Bažnyčiai, ne visi jos nariai tikro šventumo įsigydavo; buvo ir yra joje nemaža nusidėjėlių, bet ji dėl to nenustoja būti šventa, nes ji neatsako už juos, kaip gera motina neatsako *už paklydėlį savo vaiką.* Ji visus veda į šventumą, visus nori išganyti ir daro tam tikslui visa, ką tiktai gali.

Ginčys. Kad Kristaus Bažnyčia turi būti tikrai šventa, man tai yra aišku. Bet kuo įrodomas jos visuotinumas arba katalikiškumas?

T. Serafinas. Senovės žydai buvo įsitikinę, kad jie, kaip jų protėvio Abraomo ainiai, tėra vien Dievo vaikai, o visi nežydai negali būti Dievo karalystės dalyviai. Tai buvo prietaras, kurį Kristus iš pamatų sugriovė įsakydamas savo apaštalams mokyti *visų tautų žmones (Mt 28, 19),* nedarant skirtumo tarp žydo ir nežydo, tarp vergo ir laisvojo *(Kol 3, 11).* Taigi Kristaus Bažnyčia yra skirta visiems amžiams, visoms rasėms, visoms tautoms, visoms šalims. Ir šį savo uždavinį ji vykdė visais laikais. Todėl kur tik nueisi, į kurį kraštą pateksi, visur rasi jos narių, visur išgirsi ją vadinant *visuotine* arba *katalikiška.* Taip buvo senovėj, taip yra ir dabar. Ji yra pasklidus visame pasauly.

Šalia to ji išlaikė dar *apaštalams* paliktą Kristaus mokslą ir nenutraukiamą šv. Petro ir kitų apaštalų įpėdinystę, taigi ji teisėtai ir vadinas *apaštališka.*

Ginčys. Žiūrint į tolimą krikščionybės praeitį, atrodo, kad Kristus tikrai yra įsteigęs savąją Bažnyčią ir kad ji turi būti viena, šventa, visuotinė ir apaštališka.

Tačiau jei yra koks neabejotinas faktas, tai krikščionybės *suskilimas*. O šiai skilus, kažin ar tuo skilimu nėra paliesta ir pati Kristaus Bažnyčia? Man atrodo, kad šis klausimas ne vienam krikščioniui gali ateiti į galvą ir privesti jį prie dilemos: ar keturi tikros Bažnyčios požymiai neturi reikiamo aiškumo, ar žmonėms nėra griežtos pareigos tikros Bažnyčios ieškoti ir ją radus būtinai jon prisijungti?

T. Serafinas. Sveiki gerai žinot, kad milijonai žmonių tikrąją Bažnyčią iš jos požymių yr pažinę ir jon prisijungę. Bet tai padarę, jie jau nebeturėjo pareigos toliau jos beieškoti. Jei kas ją pažinęs vis dar *jon nesideda,* tai jau čia kaltas ne požymių neaiškumas, bet jų *valios atkaklumas.* Mat valia veikia jų protą, užtemdo tiesą ir skaldo krikščioniją. Tai yra didelė kaltė. Ji Dievo užginta ne mažiau kaip ir žmogaus nužudymas. O betgi žmogžudysčių visur pasitaiko. Kodėl? Ar kad šios nuodėmės baisumas būtų neaiškus? Ne, bet dėl to, kad žmonių valia, pasidavus pykčiui, nebesuvaldo savo aistrų ir lieja žmonių kraują.

Panašiai prieš Bažnyčią kelia nūn audras ne kokie nesugriaunami įrodymai, bet sugedusi žmonių valia, sukėlusi bedievišką šūkį prieš Kristų: „Netarnausiu Jam. Neklausysiu Jo Bažnyčios!" Ir tas antikristiškas šūkis sklinda nūn per visą pasaulį, skaldydamas žmoniją į dvi dalis — *vieną už Dievą,* kitą *prieš Jį.* Pirmoji sudaro tikrąją Kristaus Bažnyčią, antroji — Antikristo lindynę.

Ivanovas. Pastarajai labiau pritiktų *velnio tvirtovės* vardas.

T. Serafinas. Velniui galima rasti ir kitų, tinkamesnių vardų. Garsusis prancūzų filosofas E. Hello jį pavadino „celui qui s'est séparé et celui qui séparé". Ir iš tikrųjų, pats atsiskyręs nuo Dievo, jis stengias atskirti nuo Jo ir visą žmoniją. Jo tikslas — kelti *amžiną separatizmą* tarp *žmonių ir Dievo.* Mat jis yra amžinas vienybės ardytojas, griovėjas, naikintojas. Dievas nori, kad viskas būtų viena, *su Juo sujungta.* Velnio noras, kad viskas būtų išskirstyta, chaotiškai suatomizuota, dulkėmis paversta. Tose tamsiose dulkėse jis daros nematomas ir ne vienam žemės gudruoliui įkalba, kad jo net ir visai nesama.

Iš kitos šalies, jis ne be reikalo „Dievo beždžione“ vadinamas. Mat Kristui savo Bažnyčią įkūrus, įkūrė ir jis savo Antibažnyčią. Kristus prieš žengdamas į dangų pareiškė: „Man duota visa valdžia danguje ir žemėje“ *(Mt 28, 18)*. Negalėdamas visos valdžios paimti danguje, velnias stengias užvaldyti bent *visą žemę,* užnuodyti savo dvasia visas valstybes, paimti į savo rankas jų valdymo aparatus, visas pinigines vertenybes, visus maisto produktus ir tuo visus žmones padaryti sau priklausomus. Istorijos procese Dievas veikia *per žmones;* tą pat daro ir velnias, pasinaudodamas *kitais savo žmogynais,* kurdamas visur savo užnuodytos dvasios karalystę. Ir ji nėra fiktyvi, bet realiausia. Kaip ji atrodo, galima dalinai spręsti jau ir dabar iš šių dienų Maskvos, Meksikos ir Ispanijos „raudonųjų“ režimų, kur žmogus žmogui pasidaro jau *nebe vilku, bet tikriausiu šėtonu...* Seniau, atmetus Dievą, „gerasis kairiųjų tonas“ reikalavo žmogaus gerbimo bent žodžiais, laikymosi šiokio tokio žmogiškumo. Šiandieną jau nueita toliau. Mat nebesant Dievo, ko čia besisieloti žmogum?! Jei nesivaržoma Dievu, ko čia bežiūrėti persenusios artimo meilės?! Ak, žmogus yra ne daugiau kaip paprastas gyvulys. Iš čia prieita galutinė išvada: „Šalin Dievas, šalin artimas, šalin visos etikos normos, šalin elementaraus teisingumo vertenybės! Visos priemonės geros, jei tik veda į tau reikiamą tikslą! Žudyk, šaudyk net artimus draugus, jei tik jie tau kelią pastoja. Sovietų Rusijoj ir kitur jau taip ir daroma. Zinovjevas, Kamenevas *et consortes* jau ant savo kailio tai išmėgino.

Dievaitienė. Aš negaliu suprasti vieno tik dalyko, kodėl bedieviai, komunistų vadai yra tokie žiaurūs? Juk daugelis jų išėjo aukštus mokslus, sakosi esą vargšų užtarėjai, tarnaują žmonijos idealams; tuo tarpu jų retas kuris nėra susitepęs žmonių krauju. Maža to, jie tame kraujuje tiesiog maudos ir baisiausiomis priešų ir net nekaltų žmonių kančiomis sadistiškai gėris. Dėl ko taip yra?

Ivanovas. Man rodos, kad tai yra nuosekli išvada iš paties ateizmo principo. Nes jei tikro Dievo nėra, tai nėra nė aukščiausio autoriteto. Dievo vieta likus tuščia. Tuomet kiekvienas ateistas gali į ją repečkinti ir pasiskelbti pats esąs Dievas. Tuomet jo valia bus Dievo valia. Jis galės išleisti savo įsakymą: „Klausyk, pasauli, aš esu

tavo vienintelis dievas. Mane vieną tegerbsi ir man vienam tetarnausi. Jokių kitų dievų nepripažinsi ir jiems maldų nesiųsi. Žmogų laikysi grynu gyvuliu ir gyvensi kaip Epikūro meitėlis. Jei taip gyventi nepanorėtumei ir būtumei sugautas begarbinąs kuriuos svetimus dievus, dideliai nusidėtumei man, teisėtam ir vienatiniam savo dievui, taptumei kontrrevoliucionierium, vertu mirtimi nubausti". Daug kur ta prasme jau ir kalbama ir tie principai praktikoj griežtai vykdomi. Vardan jų griaunama bažnyčios, badu marinama dvasiškiai, naikinama kryžiai, šv. paveikslai ir kitokie kulto dalykai. Tuo būdu skelbiama formali Dievui kova ir tikimasi, kad trumpu laiku ji būsianti laimėta. Visa tai turi jau nebe *sociologinį,* bet tiesiog *patologinį* pobūdį. Dėlei to kai kas šių dienų ateistus ir vadina *socialiniais pamišėliais.* Bet tikrumoje jie yra daug pavojingesni negu tikri bepročiai. Jie tai, reikalaudami sau absoliučios laisvės, atmeta kitiems žiauriausią vergiją, nepripažindami jiems jokių žmogaus teisių. Jų sukurtoji valdžia yra tikriausia *zookratija* arba, teisingiau pasakius, *pragariška satanokratija.* Užsidegę savo maniakišku užsispyrimu, jie savo tikslams pasiekti neranda kitokių priemonių kaip tik žiaurią prievartą, naikinimą ir terorą, virsdami tuo ir patys tikrais žmogžudžiais ir visokių moralinių vertenybių — gėrio, grožio, žmoniškumo — neigėjais. Jokiems vidaus ir išorės skatuliams jų nevaržant, nenuostabu, kad pas juos atsiranda visokių sadistiškų polinkių, kaip štai nekaltų kūdikių, beginklių moterų ir vienuolių nežmoniško kankinimo ir velnioniško žudymo. Ypač tai žymu tokiose tautose kaip ispanų, kurios nuo jaunystės buvo pratinamos prie kruvinų bulių rungtynių, kur neretai ir patys žmonės po įdūkusių gyvulių ragais galą rasdavo. Tuos nekultūringus žiaurumus Bažnyčia buvo bandžius uždrausti, bet Ispanijos didikams tos akcijos nepalaikius net ir aukščiausias popiežių autoritetas nieko nepešė.

Ginčys. Iš Tamstos išvedžiojimų tektų spėlioti, kad etikos ir humanizmo atžvilgiu žmonija atsipalaidavus nuo Bažnyčios įtakos, žengianti nūn ne pirmyn, bet atgal ir kad šių dienų žmogus esąs jau nebe *animal rationale* — protingas gyvulys, bet tiesiog *beširdis velnias,* pralenkęs *visus pragariško žiaurumo rekordus.*

Ivanovas. Kai žmogus išdrįsta Dievą neigti, Jo šėtoniškai neapkęsti ir net stoti su Juo į beprotišką kovą, tai apie to *žmogaus protą nebetenka jau kalbėti,* nes jis visai paneši į tikrą beprotį, kurs *užmerkęs akis tvirtintų, kad saulės nebesą, nes jis jos nenoris matyti ir tikrai nebematąs.* Aišku, jog su tokiu „gudragalviu" veltui būtų ginčytis. Jis tegalimas vien pasigailėti, kaip gailimasi aklų, kurčių ir kitokių paliegėlių...

Seniau jie bandyta gydyti atitinkamais vaistais, dieta, tam tikro gyvenimo režimu. Gydymo rezultatai būdavo nekokie. Bet kol bedievybe užsikrėtusiųjų buvo nedaug, didesnio pavojaus iš jų nematyta. Šiandieną bedievybė, deja, virto tikra *socialine liga,* taigi ir metas jau užsiimti jos gydymu, kaip gydomi nelaimingi užsikrėtėliai raupsais, sifiliu ir kitomis limpančiomis ligomis.

Po teisybei bedievybė yra net daug pavojingesnė negu sifilio nuodai, nes bedievis, pamatęs bažnyčią ar kurį kitą kulto daiktą, nustoja nuovokos, sąžinės ir gėdos ir puola sužvėrėjęs, lyg anas ispanų bulius, pamatęs raudoną skraistę.

Ginčys. Jei bedievybė tokia pavojinga, jei ji griauna visų *tikybų pagrindus,* dėl ko gi bažnyčios, tame skaičiuje ir pati stiprioji iš jų — katalikiškoji,— taip maža ik šiol parodė veiklumo toje žūtbūtinėje kovoje su aktingu ateizmu ir stipriau nesigynė nuo jo? [44]

T. Serafinas. Dėl gynimos mūsų Bažnyčia nuo jo gynės, kiek tik galėjo, bet tik *savomis dvasinėmis priemonėmis.* Daug kur ji net ir gintis negalėjo, nes iš jos buvo atimtos visos apsigynimo priemonės, būtent susirinkimų, žodžio ir spaudos laisvė. Valstybės aparato palaikomi komunistai puolė ją visai beginklę ir didžiavos ją nuveikę. Kai kurios kitos valstybės kad ir Bažnyčios nepersekiojo, bet ir su komunizmu jai kovoti nepadėjo. O tuo tarpu valstybės egzistavimui bedievybė dar labiau gresia negu Bažnyčiai. Mat bedieviams atrodo, kad jiems viskas leista, jokie įstatai jų nesaisto, niekuo jie nesivaržo, nieko nepaiso. Taigi labai klysta valstybės vyrai, kurie į bedievybę pro pirštus žiūri ir mano, kad ji valstybei

[44] Tie Katalikų Bažnyčios žygiai prieš komunizmą yra išskaityti naujausioj Pijaus XI enciklikoj „Divini Redemptoris", Martii 19 d. 1937 m.

nežalinga. Taip manyti tegali vien valstybės priešai, o ne valstybės vyrai. Tinkamai *sutvarkyti ir sustiprinti valstybė be Dievo nėra galima.* Manyti kitaip būtų tai sąmoningai griauti savo valstybės pagrindus. Didžiausi minties galiūnai, kaip štai Aristotelis, Wrońskis, Vl. Solovjovas, seniai jau yra tai nesugriaunamai įrodę. Kas to nesupranta, yra žmogus labai negilus, nesugebąs logiškai galvoti, nes po teisybei kiekvienas bedievis yra *medžiaga visokiems kriminalistams, galvažudžiams, plėšikams ir kitokiems piktadariams.* Anie jų veiksmai, žinoma, nedori, bet patys jie nuoseklūs: jei jau Dievo iš tikrųjų nėra, tai nėra nei artimo, nei tiesos, nei doros, nei ko nors, kas būtų verta pagerbti, pasigailėti, pamilti. Žmogus tokiais principais daro ir visuomenei, ir sau gyvenimą nepakenčiamą. Jis — pilniausia priešingybė idealinio krikščionies: šiam *pasaulis ir jis pats yra niekis, Dievas — viskas,* o bedieviui *Dievas ir visa kita — niekis, o jis pats — viskas.* Iš čia ir kyla pasiučiausia *teomachija* bei kova su Dievu...

Ivanovas. Labai gaila, kad tų kovotojų su Dievu skaičius vis didėja. Skyrium paimti jie gal ir nėra tokie blogi, kaip atrodo. Yra juose ir šiokios tokios nuovokos. Dažniausiai tai „buržujaus ir proletaro mišinys". Blogiausia juose — tai nepaisymas *proto* ir per didelis *pasidavimas afektams.* Jais užsidegę, jie jau nieko nebežiūri ir praranda savo žmoniškumą, įgydami tikrai demoniškų požymių. Tuo savo demoniškumu jie veikia tikinčius žmones taip, kad šie, nebetekę drąsos, bijo parodyti savo tikrąjį veidą. Iš šių baikštuolių Dievo neigėjai sudaro sau vergų minias ir, tuo padidinę savo skaičių, pasidaro galingi. Baikštuoliai gi, laikydamies pasyviai ir būdami išsisklaidę, eina vis silpnyn, nes nėra kas juos krūvon suspiečia. Vieta, kur jie geriausiai galėtų susijungti ir drąsos atgauti, tai Kristaus Bažnyčia. Ji pagrįsta nesuskaldoma Petro uola, ji ir neatskiriama nuo Kristaus, pažadėjusio būti su ja „visas dienas iki pasaulio pabaigos" *(Mt 28, 20).*

Žinant tai, net ir didžiausiems baikštuoliams galėtų sugrįžti drąsa ir pasitikėjimas Kristumi, ypač atsiminus Jo žodžius: „<...> būkite drąsūs, aš nugalėjau pasaulį" *(Jn 16, 33).*

T. Serafinas. Tie Išganytojo žodžiai lyg gyvybės eleksyras gaivino krikščionis sunkiausiais laikais, tiek pirmais krikščionybės amžiais, tiek ir dabar, bedieviams ir komunistams siaučiant. Jie praverstų dažniau minėti ir mums.

Bet, iš kitos šalies, mes turėtumėm nieku gyvu neužmiršti turį priedermę dažniau ir karščiau maldauti, kad Kristus suteiktų mums daugiau energijos, atsparumo, gausesnių malonių, pagalbos ir nenuveikiamo tikėjimo. Išganytojas pats yra vienintelis *tikrasis Nugalėtojas.* Jis laukia, kad ir *mes patys,* Dievo padedami, pasirodytume panašiais nugalėtojais visuose mūsų žygiuose, darbuose ir kovose.

Tiesa, išeiti iš tų kovų laimėtojais mums nelengva dėl to, kad mes esam silpni. Bet jei mes *silpni, yra visagalis Dievas, mūsų gelbėtojas, padėjėjas ir tvirtybė.* Be Jo mes nieko gero negalim padaryti; bet Jam padedant mums nesunku bus net ir stebuklais minias nustebinti, kaip tai apaštalai Dievo vardu darydavo. Tos stebuklingos jėgos tikrai Bažnyčiai niekuomet nestigdavo, lygiai kaip ir tikro šventumo.

Kas aukštesnis: šventumas ar stebuklai, nelengva pasakyti. Kanonizavimo procese Bažnyčia iš kanonizuojamųjų reikalauja stebuklo kaip šventumo ženklo, bet kai kuriais atvejais ji tenkinasi vien didvyriškomis kanonizuojamojo dorybėmis. Iš čia matom, kad didvyriškos dorybės yra bendresnis šventumo požymis negu stebuklai.

Šventumas ir didvyriška Dievo ir artimo meilės dorybė — tai, galima sakyti, yra tas pats dalykas. Taigi šventumo įgijęs žmogus pasiekia aukščiausį garbės laipsnį. Aukščiau pakilti žmogui nėra galima, nes, pasiekęs šventumą, jis patį Dievą pasiekia.

Praeitais (1936) metais viso pasaulio laikraščiai kėlė į padanges drąsią anglų alpinistų ekspediciją, pasiekusią aukščiausią Himalajų kalnų viršūnę. Žygis, be abejo, pagarbos vertas, bet, palyginus jį su pasiekto šventumo aukštumomis, tai ne daugiau kaip tuštybių tuštybė. Kelią į šias pastarąsias aukštumas nurodo vien Kristaus Bažnyčia, nes ji pati yra šventa.

Ginčys. Gaila tik, kad tą jos šventumą temdo blogi kunigai, negarbingi kardinolai, o kartais net ir toli gražu nepavyzdingi popiežiai. Tiesa, jų skaičius ne per didelis,

bet vis dėlto jų būta, ir bešališka istorija turi jų vardus sau pasižymėjus.

Minčius. Mums, katalikams, tai irgi ne paslaptis. Mes žinom, kad mūsų kunigai ir popiežiai ne kurioj svetimoj planetoj gimę, bet yra paimti iš tų pačių nelobulų žmonių kaip ir mes. Jie ir nesudaro Bažnyčios *esmės,* tik vieną *žmogiškąjį* jos elementą. Taigi jie ir nereikėtų painioti su pačia Bažnyčia ir jų kaltes šiai prikaišioti. Kai iš tų istorijos faktų kalasi sau ginklus komunistai ar kitokie Bažnyčios priešai, aš tuo nesistebiu, nes jie temato vien jos paviršių ir nemoka jo atskirti nuo nekintamo, amžino, *dieviškojo* jos elemento. Bet kai graudenti ima katalikai, kodėl ne visi kunigai šventi ir ne visi popiežiai kanonizuoti, tai man atsiranda noras paklausti tuos ponus katalikus: ar jie yra ką nors padarę, kad *visa katalikų kunigija būtų šventa?* Jie, tikiuos, žino, kad mūsų Bažnyčia savo kandidatus į kunigus šventina ne kasdien, bet paprastai metų ketvirčių dienomis. Ji primena jiems tuomet jų priedermių šventumą ir prašo jiems Šventosios Dvasios malonių ir reikalingų dorybių. Dorų katalikų pareiga yra su Bažnyčios maldomis jungti savąsias bent tomis keturiomis dienomis. Dar geriau mes padarytumėm, jei kasdien šv. Mišiose dvasiškijos intencijai nors trumpai pasimelstumėm. Ar pas mus tai daroma? Deja, to gražaus papročio Lietuvoje kaip ir nėra. Neretai aštrokai pabarama pas mus savas klebonas, prikišama ne vienas dalykas savo vyskupui, reiškiama net nepasitenkinimo ir popiežiams, kodėl jie nesiskubina įvesti Bažnyčion reikalingų reformų, o nė kiek neprisimenama, kad ir klebonas, ir vyskupas, ir popiežius yra žmonės, reikalingi gausesnių Dievo malonių, kad galėtų tinkamai atlikti savo priedermes. O ar mes prašom tų Dievo malonių?!. Tad ir nenuostabu, kad pas mus ir pildos Šv. Rašto *(Iz 24, 2)* žodžiai: *„Sicut populus, sic sacerdos"* — kaip tautai, taip ir kunigui.

Mozės, žydų vado, istorijoje pažymėta gražus epizodas. Bekovojant žydams su Amaleku, Mozė meldės už savo tautą, rankas iškėlęs į dangų, ir žydai imdavo viršų; o jei kiek žemyn nuleisdavo rankas, pergalėdavo Amalekas. Tuomet prie besimeldžiančio Mozės buvo pristatyti Aaronas ir Huras, kad padėtų Mozei nuvargusias rankas laikyti iškeltas maldoje iki galutinės pergalės. Tuo mūšis ir buvo laimėtas *(Iš 17, 8—13).*

Mūsų kunigai irgi kasdieną meldžias už savo tautą ir Bažnyčią, bet, deja, užuot susilaukę iš savo ganomųjų *dvasinės paramos,* jie tegauna dažnai išgirsti vien skaudžių priekaištų ir demagogiškų kaltinimų.

Ivanovas. Ką bolševikai prikaišioja pravoslavų šventikams, sveiki ir patys turbūt gerai žinot. Man būtų įdomu išgirsti, kuo lietuviai kaltina savo katalikiškąją dvasiškiją.

Dievaitienė. Mūsų kunigai, bendrai kalbant, yra gerbiami; mat jie yra dvasiniai mūsų tautos vadai. Be savo tiesioginių pareigų — mokymo tikybos ir doros dalykų,— jie kelia liaudyje ir tautinę sąmonę, veda religines ir kultūrines draugijas, platina geras knygas ir laikraščius. Tas jų veikimas nenueina niekais: vienur jie neša didesnį, kitur — mažesnį vaisių. Tai pareina nuo pačių kunigų sumanumo, takto ir moralinio autoriteto. Šiems, kaip paprastai, nelygiems esant, nelygus yra ir atskirų kunigų veikimas. Pastebėję tai, kai kurie mūsų jaunesnieji veikėjai ėmė pastaraisiais laikais reikšti tam tikro nepasitenkinimo mūsų dvasiškijos veikimu. Įsibėgėję jie pabandė padaryti ją senovės žydų „atleidžiamuoju ožiu" ir užkrauti jai visas tautos negeroves: ji, girdi, nestovi tinkamoj moralinėj aukštumoj, nešviečia pilnutiniu blaivumu, skaistumu ir kitokiais kunigiškais tobulumais; ji be reikalo laikanti savo bažnyčiose aukso ir sidabro indus, kuriuos, kaltintojų išmanymu, geriau būtų pavertus pinigais ir išdalijus varguomenei.

Aš nesakau, kad mūsų kunigijoj viskas tvarkoj, kad joje nebūtų šešėlių. Bet tuose reikalavimuose prašaunama pro šalį, juoba kad ir mūsų bažnytėlės daugiausia yra neturtingos ir aukso ar sidabro jose nė su žiburiu nesurastumėm. Savo dvasines avis mūsų ganytojai traukia bažnyčion ne brangiais liturginiais indais, bet geromis širdimis ir savo sumaniu vadovavimu parapijose. Dauguma jų — tikri ganytojai vadai. Bet ir vadams malonu pasijusti, kad jie *ne vieni,* kad juos seka bendratikių būriai. Šiandien, kai visur dvasiškija puolama, reiktų už ją *ne tik melstis,* bet ir palaikyti ją, sukuriant šalia draugijos *pro Deo* dar ir kitą panašią *pro clero* krikščionių dvasiškijai pozityviuose ir geruose jos darbuose paremti. Nes dvasiškijos puolėjų nūn yra net per daug, o kas jai ranką paduotų ir *bendrą katalikų akciją varyti padėtų,* tokių

talkininkų iki šiol tėra mažoka. Užuot padėjėjų susilaukę, turim kur kas daugiau kritikų ir krikščioniško darbo kliudytojų, linkstančių primesti mūsų kunigams net ir tokias blogybes, kaip bedievybę ir bolševizmą. Netikėtina, bet tiesa.

Ginčys. Protestantizmo pradžioje ir mes, evangelikai, kaltinom katalikų kunigus kaip visų negerovių kūrėjus. Šiandieną mes subrendom ir panašių negudrių priekaištų katalikų kunigams jau nebedarom. Dėlei to aš principialiai nieko neturėčiau net ir prieš organizacijos „pro clero" steigimą. Vieno tik tetrokštu, kad šių dienų krikščioniškoji dvasiškija labiau persiimtų tikra Kristaus dvasia ir savo tarpkonfesiniuose santykiuose parodytų daugiau *taikos* ir *meilės*. Nes metas jau būtų visiems krikščionims suprasti, kad tęsęsis 400 metų tikybinės *diferenciacijos* procesas turi jau baigtis ir prasidėti naujas — *integracijos* bei taikaus jungimosi procesas....

Minčius. Ačiū Dievui, šios skaistesnės dvasios pragiedruliai jau šen ir ten ima rodytis. Šiuo atžvilgiu ypatingai paminėtina *Maldų savaitė* bažnyčių vienybei išmelsti. Ji trunka nuo sausio 18 iki 25 d. Vienu iš jos sumanytojų buvo garsus anglikonų pastorius *Spenceris Jones*. Jo įsteigtoji Maldų savaitė greit pasklido Anglijoj ir Šiaurės Amerikoj. Ją priėmė ir žymūs pravoslavų veikėjai, kaip štai metropolitas *Eulogijus* Paryžiuj, vysk. *Tichonas* Berlyne, Pečioros arkivyskupas *Mikalojus* Estijoj, Kiriko seminarijos rektorius arkivysk. *Damijonas* Bulgarijoj ir kt.

Čia paminėtini unionistiški protestantų kongresai Upsaloj, Lozanoj, Jeruzalėj, Lambete ir kitur.

Dievaitienė. Duok, Dieve, kad tie unionistiški sąjūdžiai susilauktų netrukus žymesnių laimėjimų.

T. Serafinas. Tariuos būsią ne pro šalį pridūrus, kad šiame unionistiškame sąjūdy dalyvauja žymūs vyrai ir iš lietuvių dvasiškijos, pvz., vysk. *P. Būčys,* mūsų Tėvai Marijonai, leidžią Charbine net atskirą rusų kalba laikraštį „Katoličeskij vestnik", ir kiti.

Ginčys. Religinių krikščioniškų bendruomenių susijungimo klausimas yra toks svarbus, jog jam, man rodos,

praverstų paskirti specialiai dar vienas pašnekesys. Jo aktualumą gyvai jaučia katalikai. Ne mažiau jis yra aktualus ir mums, protestantams. Negali, man rodos, jam nepritarti ir rusai pravoslavai, besiginą nuo juos puolančio karingojo ateizmo. Aš gailestavau, kad šis krikščionijos susijungimo klausimas liko nepajudintas Girulių pašnekesiuose. Būsiu labai laimingas, jei jis nors trumpai bus pagvildentas bent dabar.

Dievaitienė. Aš mielai tam pritariu ir mudu su vyru mielai lauksime Tamstas po mėnesio dar kartą pas mus apsilankant. Dalyvavus su mielu noru praeituose pasikalbėjimuose, mums bus malonu prisidėti ir prie numatyto pastarojo. Jis iš eilės bus sekmas. Septyni — šventas skaičius. Šiuo septintuoju mūsų pašnekesiams bus uždėtas lyg koksai vainikas. Be to jie atrodytų lyg neužbaigti, lyg kokie bestogiai rūmai. Taigi dar kartą kviečiame: būkite, meilučiai, geri ir nepatingėkit po mėnesio pas mus apsilankyti. Lauksime.

1936 10 09.

Sekmas pašnekesys

DIEVAS IR KITOS TIKYBOS

Juk turi pas jus būti atskalų
(1 Kor 11, 19).

Ne tik už juos aš meldžiu, bet ir už tuos, kurie per jų žodį mane įtikės: tegul visi bus viena! Kaip tu, Tėve, manyje ir aš tavyje *(Jn 17, 20—21).*

Minčius. Kalba ponia Dievaitienė.

Dievaitienė. Praeitam pašnekesy mes išgirdom ne vieną naują dalyką apie Kristaus Bažnyčią. Šios temos, man rodos, mes toli gražu nesam dar lig galo išsėmę. Mes pripažinom tik jos įsteigėją Kristų norėjus, kad ji būtų viena, šventa, visuotinė ir apaštališka. Tokia ji nuo pradžios ir buvo, tokia ji amžinai ir liks.

Jos įsteigimas yra istorinis faktas. Kritikai bando nustatyti ir jos įkūrimo laiką. Bet anksčiau dar prieš tą laiką gyvavo jau žydų sinagoga su savo Tora, buvo babiloniečių ir asiriečių šventyklos, Egipto, graikų ir romėnų žinyčios, o po Kristaus atsirado mahometonų mečetės, pravoslavų cerkvės, protestantų kirkės. Visos jos taipgi stengės nustatyti žmonių santykius su Dievu, aiškinti jiems Jo valią, skelbti Jo mokslą. Tai darydamos, jos norėjo patarnauti Dievui ir žmonėms. Dievas, kaip nepareinąs nuo žmonių nuomonių, liko savy *tas pats,* ta pati *Aukščiausioji būtybė,* bet žmonių moksle apie Jį atsirado palengvėl įvairių nesutikimų ir net aiškių prieštaravimų. Sių skaičius buvo jau didokas prieš Kr. g.; dar labiau jis padaugėjo po Kristaus, o nuo pusiau XI amžiaus prasidėjo ir pačios krikščionijos atviras skilimas. Mat Mykolas Kerularis, Konstantinopolio patriarchas, atsisakė tuomet viešai klausyti Romos popiežiaus ir galutinai atitraukė Rytų Bažnyčią nuo Vakarų. Lutheris, Kalvinas ir

kiti tą pat padarė XVI amžiuje, suardydami bažnytinę vienybę Vakarų Europoj. Tuo būdu šalia vienos Katalikų Bažnyčios atsirado dvi naujos jos priešininkės, pasivadinusios viena *ortodoksiška* bei *pravoslaviška,* antroji — *evangeliška* bei *protestantiška.* Jiedvi patraukė paskui save ištisas tautas ir valstybes. Šių dienų statistika nurodo, kad protestantų visame pasauly esą 230 milijonų, o pravoslavų — 120 milijonų [45]. Katalikijai buvo tai didelis nuostolis, bet ji nuo to nepašlijo ir savo pirmos vietos krikščionijoj neprarado, nes katalikų skaičius visam pasauly siekia nūn 363 734 790 milijonų [46].

Nesumažėjo taipgi nė jos išpažįstamų religinių tiesų skaičius. Ko ji mokė seniau, to pat tebemoko ir dabar. Nieko ji neužmiršo, nieko nepakeitė. Ji viską išlaikė, *ką iš Kristaus gavo.* Jos vienos pradžia betarpiškai susisiekia su Išganytoju. Tame jos tvirtumas ir galybė. Tai yra neužginčijamas faktas.

Ginčys. Negalima pasakyti, kad ir kitos dvi minėtos krikščionijos šakos būtų visai nieko nenuveikusios. Pravoslavija, pvz., išlaikė gilų tikėjimą Kristaus dievyste ir nuoširdų Švenč. Dievo Motinos kultą. O protestantizmas savo giliomis Šventraščio studijomis padėjo visai krikščionijai pilniau suprasti apreikštąjį Dievo žodį. Tuo atžvilgiu tikintieji protestantai yra atlikę didelės reikšmės darbą, už kurį jie tikrai verti padėkos.

T. Serafinas. Mes, katalikai, tų pravoslavijos ir protestantizmo nuopelnų nėmaž neginčijam: mes pažymim tik viena, kad tie nuopelnai buvo galima įgyti ir *neardant bažnytinės vienybės.* Tuomet Kristaus Bažnyčia būtų turėjus nebe 363 milijonus išpažinėjų, bet 713 milijonų, taigi būtų beveik dvigubai gausingesnė ir daug galingesnė negu dabar. Iš čia savaime aišku, kad atplėšimu 350 milijonų išpažinėjų padaryta Kristaus Bažnyčiai dideliausia žala, kurią vargiai begali atstoti pravoslavijos ir protestantizmo nuopelnai krikščionijai.

Minčius. Kad atsiskyrimas nuo bažnytinės vienybės yra nemaža kaltė, jaučia tai ir patys atsiskyrėliai, nes tas jų žygis aiškiai prieštarauja Kristaus valiai, kad visi būtų viena *(Jn 17, 21).*

---

[45] *Meyers.* Taschen Atlas.— 1935.
[46] Amerikiečio kun. kan. Gorsmano apskaitymu.

Be to, jis visuomet vykdomas su negryna sąžine. Mat joj vis girdis kad ir kiek apkurtintas balsas: *atskala nėra geras daiktas,* ji po teisybei yra labai *sunki nuodėmė* ir todėl grįžimas Bažnyčios vienybėn yra griežta atsiskyrėlių priedermė. Romos popiežiai ją laiks nuo laiko disidentams tėviškai tebeprimena. Tie priminimai padažnėjo, ypač pastaraisiais laikais, kuomet tarptautinė bedievystė kaskart drąsiau pradėjo kelti galvą ir pulti visas religijas be konfesijų skirtumo. Bedieviams organizuojantis ir daugėjant, reikėjo ir krikščionims pagalvoti apie jungimosi reikalą prieš karingąjį ateizmą. Tuo reikalu atskirais atvejais kalbėjo ir rašė Pijus IX, Leonas XIII, Pijus X ir Benediktas XV. Bet labiausiai parūpo krikščionijos sujungimo klausimas dabartiniam popiežiui Pijui XI. Jo unionistiškos enciklikos („Ecclesiam Dei", „Mortalium animos" ir kt.) padarė įspūdžio ne vien katalikams, bet ir drąsesniems disidentams. Iš tikrųjų, kam tai nebūtų malonu, kad atsiskyrusieji Rytai ir Vakarų protestantai pajustų savy noro meilingai pažvelgti į katalikus ir tarti jiems meilės žodį: „Sveiki, broliai, Kristuje"? Bet ar tai galima? Pijus XI tiki, kad ilgainiui tai turės įvykti, nes ne veltui juk paties Kristaus pranašauta, kad bus „viena kaimenė, vienas ganytojas" *(Jn 10, 16).* Jei šiandieną to dar nėra, tai nereiškia, kad ir amžinai to nebūsią. Dėl galėjimo tai *gali būti.* Bet kas reiktų tam tikslui padaryti?

Pijui XI tą klausimą iškėlus, kai kurie katalikai ir disidentai, blogai supratę Šv. Tėvo mintį, buvo bepradedą kalbėti ir rašyti apie žymiausių krikščionijos (katalikų, pravoslavų ir protestantų) šakų dėjimąsi į vieną didžiulę, bet neaiškią *pankrikščioniškąją sąjungą.* Mat jiems atrodė, kad ir atsiskyrę nuo Romos Rytai ir protestantiški Vakarai sudarą atskiras lygiateises *tikros Bažnyčios dalis.*

Tai buvo principinė klaida, galėjusi niekais paversti visą Pijaus XI sumanytąją unionistiškąją akciją. Tiems negeistiniems nesusipratimams pašalinti Pijus XI 1928 m. sausio 6 d. išleido savo antrąją enciklką „Mortalium animos". Ten jis įrodė, kad unijos darbų tikslas yra ne kažkoks neaiškus *pankristianizmo kūrimas,* bet tikron vienon Kristaus Bažnyčion *grąžinimas* tų krikščionių, kurie nuo jos yra atsiskyrę. Bažnyčia, kaip aukščiau matėm, yra vienas gyvas mistinis Kristaus kūnas. Pankrikščioniškajai sąjungai nėra čia vietos.

Tos sąjungos šalininkai buvo daugiausia protestantai. Mat jiems ją sudarius, logiškai reikėtų atskiros konfesijos

laikyti nepriklausomomis, lygiateisėmis *tikros Bažnyčios dalimis,* nors jos ir liktų tarpusavy niekuo nesusietos. Suprantamas dalykas, Pijui XI, kaip Katalikų Bažnyčios galvai, panaši pažiūra buvo nepriimtina, nes jei konfesijos yra lygiateisės ir nuo kita kitos nepriklausomos, tai jos ir negali sudaryti *vienos* Bažnyčios. Jos tegalės vaizduoti *ne vieną,* atskirą Bažnyčią, bet jų *daugelį,* ko Pijus XI, be abejo, negalėjo turėti galvoje ir tikrai nebuvo turėjęs.

Ivanovas. Ir man rodos, kad ši protestantų pažiūra į Bažnyčią neatitinka tiesos. Nes jei atskiros konfesijos niekuo nėra tarpusavy sujungtos, jos ir negali būti tikros Bažnyčios dalys. Jos yra visai atskiri padarai, naujos rūšies dalykai. Dėlei to man ir atrodo, bene bus tik artimesnė tiesai mūsų garsaus metropolito Platono pažiūra. Mat jis į katalikų, pravoslavų ir protestantų bažnyčias žiūrėjo kaip į *tris susikivirčijusias* ir todėl po vienu stogu negyvenančias *seseris.*

T. Serafinas. Man, deja, nė šis prilyginimas neatrodo priimtinas. Dėl ko? Pirmiausia dėl to, kad Bažnyčia yra *mūsų motina:* ji yra *viena* ir *seserų neturi.* Antra — kas su *motina kivirčijasi,* tas nėra tobulas nei *šventas* ir todėl neturi reikalingo Bažnyčiai *šventumo* požymio, kuris jai yra būtinai reikalingas.

Dievaitis. Ką gi tad reiškia *bažnyčių susivienijimas,* apie kurį neretai tenka išgirsti žmones kalbant spaudoj ir visuomenėj?

T. Serafinas. Susivienijimas — tai padarymas, kad būtų *viena,* kas buvo virtę *nebe viena;* tai *grįžimas vienybėn,* kas nuo jos buvo *nutolę;* tai *užmezgimas ryšių,* kur jie buvo *visai nutrūkę.* Taigi susivienyti yra tai *laisvai, gera valia susijungti kilnių tikslų žmonijos labo ir aukštesnės Dievo garbės besiekiant.*

Ginčys. Tie susivienijimo apibrėžimai gražūs, bet ar jie praktiškai pritaikomi kuriam nors konkrečiam religiniam veiksmui? Sveikiems ne paslaptis, kad mūsų protestantiškas tikėjimas, pvz., daug kuo nūn skiriasi nuo katalikų. Tarp tų skirtumų yra labai svarbių, galima sakyti, pagrindinių, griežtai neigiančių katalikų dogmas.

Turėdamas tai galvoje, aš ir klausiu, ar susivienijimas protestantų evangelikų su Katalikų Bažnyčia apskritai yra galimas?

T. Serafinas. Imant protestantizmą tokį, koks jis *nūn yra,* jo *statikos būvy,* jis atrodo nesutaikomas su katalikyste, kietas kaip akmuo. Tuo konservatyviu savo kietumu ir katalikų neapkentimu jis daugiausia ir laikosi.

Bet, iš kitos šalies, protestantizme netrūksta ir *dinaminio aktingumo,* gyvos judrios srovės, plaukiančios iš tyrų Evangelijos gelmių. Tos gaivinančios srovės pagauti mūsų broliai evangelikai atmerkia akis ir pastebi, kad jų tikėjimas toli gražu nėra toks, kokio Evangelijos mokslas reikalauja. Taigi jie, beskaitydami Šv. Raštą, pradeda *laisvai galvoti* ir prieina įsitikinimų, *visai artimų katalikybės dogmoms* ir *net praktikoms.* Jie tai ir yra sudarę protestantizme atskirą srovę (hochkirchliche Bewegung), besistengiančią priduoti protestantizmui daugiau „evangeliškojo katalikiškumo" (evangelische Katholizität), nesibijančią krikščioniškos hierarchijos, išpažinties, rekolekcijų, net ir tam tikro vienuoliško gyvenimo.

Kolei panašių apsireiškimų nebuvo, aš ir pats maniau, kad protestantizmas, net ir ortodoksinis, esąs nuo katalikybės labiau nutolęs negu pravoslavija. Dabar gi katalikų teologai pradeda į jungimąsi su protestantais jau optimistiškiau žiūrėti. Ypač būdinga yra šiuo klausimu prelato d-ro *C. Seltmanno* knyga „Die Wiedervereinigung der getrennten Christen, zunächts in deutschen Landen" (Breslau, A. Gerholz, 1903). Jos turinys yra šis: nurodęs neigiamas ir teigiamas protestantizmo priežastis, autorius nušviečia protestantiškos atskalos žalingumą ir bažnytinės vienybės būtinumą. Nepraeina jis nepalietęs ir protestantiškų pasiteisinimų: jie, girdi, turį *vienybę,* bet *nematomą;* šablonus jie palieka katalikams, o patys naudojasi įvairumu; jie tenkinasi tuo, kad esą tolerantai; atskalų visados būta ir būsią; jos miklina žmonių protą, užtenka melsti iš Dievo vienybės; pati Katalikų Bažnyčia pirma tegu padaro atgailą ir t. t.

Antroj daly pateikta teologiškas Lutherio trumpojo katekizmo įvertinimas ir plati augsburgiškio protestantiškojo Credo analizė. Autorius ima čia kiekvieną iš 28 to Credo punktų ir iš eilės kvalifikuotu sprendimu nustato, kuris su katalikų mokslu visai sutinka, kuris yra priimtinas, kuris dalinai yra teisingas, dalinai — ne. Galutinis tų visų

kvalifikacijų rezultatas yra šis, kad Katalikų Bažnyčiai su protestantais, besilaikančiais augsburgiškio tikybos išpažinimo, užmegzti derybas dėl bažnytinės vienybės *būtų ne pro šalį*. Jos galėtų pasibaigti ir pilnu abiejų šalių susitarimu, jei tik protestantai parodytų užtektinai geros valios ir energijos klausyti Dievo valios labiau negu savo senų specifiškai protestantiškų prietarų.

Dievaitienė. O ką sako katalikų teologai apie pravoslaviją: ar ji gali kada nors tikybiškai susijungti su Katalikų Bažnyčia?

T. Serafinas. Dogmų atžvilgiu pravoslavai mums, katalikams, yra net daug artimesni negu protestantai. Pravoslavai teatmeta (arba, tikriau sakant, teginčija) vien šias tris dogmatiškas tiesas: Šv. Dvasios ėjimą ir iš Sūnaus, Švenč. Panelės Nekaltąjį Prasidėjimą ir Romos popiežiaus primatą ir jo neriklumą tikybos ir doros dalykuose. Bet, neapkęsdami katalikų, pravoslavų polemistai senovėje buvo priskaitę net 72 katalikų tikybos „klaidas". Daugelis tų „klaidų" šiandieną jau užmiršta, pvz., kad katalikų kunigai skutas barzdas, vartoja Mišioms neraugintą duoną, dalija šiaip jau žmonėms komuniją vien duonos pavidalu, neprimaišydami konsekruoto vyno, ir kitas panašias. Ypač tas polemikas mėgdavo rusai. Jų seminarijose ir akademijose polemiškoji teologija buvo privalomas dalykas. Rusuose daugiausia išeidavo polemiškosios teologijos vadovėlių. Tuo atžvilgiu pažymėtina jų garsaus arkivyskupo Nikanoro knyga „Jest li čto jereticeskoje v latinskoj cerkvi", išleista prieš karą. Šis pravoslavų hierarchas čia drąsiai tvirtina, kad Katalikų Bažnyčioj beveik *viskas yra eretiška* arba erezijų sutepta. Netrūksta tokių karingų teologų ir nūdien. Jų pavyzdžiu gali būti kad ir Vytauto Didžiojo universiteto profesorius *L. Karsavinas,* kuris Paryžiaus euraziniame žurnale yr įdėjęs savo straipsnį, kuriame ne tik minėtąjį arkivyskupą Nikanorą pavijo, bet dar tam tikru atžvilgiu jį net yr pralenkęs [47].

[47] Žr. „Evrazijskij vremennik", ketvirtoji knyga, 1925, kur įdėta platus (82—155 p.) straipsnis „Uroki otrečennoi viery". Autorius pateikia čia karštą pravoslavijos dogmatinio mokslo apologiją ir kategorišką katalikų tikybos ir teologijos pasmerkimą.

Aiškumu ir logika šis straipsnis nepasižymi, bet jis yra tuo įdomus, kad jis duoda moderniausią pravoslavijos supratimą evraziečių tarpe. Prof. Karsavino išmanymu, religijos turinys — tai abso-

Turėdami tokius dvasios vadus, pravoslavai ir nelinksta jungtis su katalikais. Prieš karą jie politikoj buvo monarchistai, Bažnyčioje — respublikonai. Nūdien monar-

---

liuti viena visame (vsejedinaja) Tiesa. Taip suprasdamas religiją, jis pirmiausia prikiša katalikybei, kad ji suskaldžius tikybą į „gerus darbus" ir tikybą „siaura to žodžio prasme". Tame atskyrime jis mato „atskyrimą" (otjedinenije) žmogaus nuo Dievo. Tuo remdamasis jis toliau smerkia katalikų mokslą „apie gerų darbų iždą", „apie indulgencijas", „apie skaistyklą" ir stengiasi pateisinti pravoslaviškas „mytarstvas" ir „sielų vaikščiojimus po kančias".

Prikišęs Katalikų Bažnyčiai, kad ji pripažįstanti bedugnę tarp religijos ir mokslo tiesų, prof. Karsavinas įrodinėja, kad katalikų mokslas vedąs žmogų į subjektyvizmą ir net į skepticizmą, nes jis esąs paremtas vien pašaliniu autoritetu, o ne Dievu. Dėlei to jam rodos, kad katalikų tikybos aktas esąs nelaisvas ir kad todėl katalikiškame tikybos supratime jau glūdinti predestinacijos idėja. Be to, katalikybė neužtektinai vertinanti (nedoocenivajet) Dievažmogystę ir per tai atsižadanti (otrekajetsia) Jėzaus Kristaus. Per aštriai smerkti katalikus jis nenori, pataria verčiau už juos melstis, bet kol jie visų savo klaidų neatsižadėsią visa širdim, iki tol jie *reikią laikyti eretikais,* juoba kad jie yr iškreipę beveik visas dogmas. Trejybės mokslą jie yr iškreipę savo Filioque. Kad čia esanti klaida, autorius plačiai įrodinėja tvirtindamas, kad Tėvo ir Sūnaus asmenyje negali būti vieno Šv. Dvasios ėjimo prado, kad katalikai, įvedę Filioque į savo Credo, yra įvedę Dievo esmėn ketvirtąjį pradą ir t. t.

Kūrimo mokslas pas katalikus irgi esąs klaidingas, nes tvirtinąs, kad pasaulio kūrime yra dalyvavę ne visi trys Trejybės asmenys, bet tik vienas Tėvas. Dėlei to klaidingas esąs ir visas katalikų teologų mokslas apie apropriacijas. Tas pat, autoriaus išmanymu, pasakytina ir apie katalikų Eucharistijos mokslą. Transsubstancija atmestina ir pakeistina „paprastu pavirtimu" (metabole) ir įvestina komunija dviem pavidalais. Įsikūnijimą katalikai klaidingai suprantą, nes Kristus jiems esąs Dievas ir žmogus, bet ne Dievažmogis.

Katalikų mokslą apie nekaltą Marijos prasidėjimą randa taipgi kritikuotiną. Jam atrodo, kad tuo mokslu esanti paneigiama Marijos laisvė ir užtrinamas skirtumas tarp Marijos ir Kristaus nenuodėmingumo (bezgrešnost).

Dar smarkiau prof. Karsavinas kritikuoja katalikų išganymo ir malonės mokslą. Jis prikiša katalikų teologams, kad jie savo distinkcijomis yra sudarę *net 30 malonės rūšių* ir tuo patys susipainioję taip, kad dabar neberandą išeities.

Bendra autoriaus išvada yra ši: katalikybė esanti tam tikra „arianizmo rūšis bei viena iš susilpnintų homojuzijybės formų". Dievo Kūno ir Jėzaus Širdies kultuose esąs nusidėjimas mokslui apie tai, kad Jėzus yra vienos esmės su Tėvu. Dogma apie Filioque esanti jei ne išsižadėjimas, tai bent mažinimas (umalenije) Dievo Įsikūnijimo ir Dievažmogystės. Katalikų mokslas, anot Karsavino, esąs tiesiog „monofizitiškų ir panteistiškų tendencijų apsireiškimas". Apie popiežiaus primatą ir neriklumą tikybos ir doros dalykuose nėr kas nė kalbėti: jis griežtai atmetamas remiantis savotiškais istorijos ir egzegezės argumentais. Plačiau žr. mano straipsnį „Tiesos kely" 1925 m. 10-am numery vardu „Naujas pravoslavų žygis prieš katalikybę".

chizmo šalininkų skaičius atrodo ten sumažėjęs, bent emigracijoj, bet demokratizmo polinkių cerkvėje kažin ar tik nebus nūn dar labiau padaugėję. O ši demokratizmo dvasia priklausomybei nuo Romos ir bažnyčių susijungimui yra kaip tik priešinga.

Daug kliudo joms tarpusavy jungtis dar ir per didelė pravoslavų dvasiškių priklausomybė nuo šiaip jau tikinčiųjų. Pravoslavai ganytojai negali kelti jokių sumanymų, negali imtis jokios iniciatyvos tikybos bei Bažnyčios reikaluose, ypač jei ten būtų kas nauja, nes pravoslaviškos avys visuomet gali nustelbti savo ganytojų žodį dėl to, kad sprendžiamasis balsas joms priklauso. Tuo būdu pravoslavų dvasiškija yra bejėgė, nes priversta klausyti dažniausiai tamsių masių. Jos terorizuoja savo vadus vyskupus. Štai kodėl, tarp kitko, iš kelių dešimčių pravoslavų hierarchų, atsidūrusių nūn užsieniuose, neatsirado nė vieno, kurs būtų *išdrįsęs nuvykti Romon pas popiežių.* Toksai retas svečias nebuvėlis būtų Vatikane su didžiausia pagarba mielai priimtas, gautų audienciją pas Šv. Tėvą ir turėtų gražią progą pasakyti popiežiui ne vieną svarbų Bažnyčios reikalais žodį, kaip ir popiežius tam savo svečiui. Bet, kaip žinom, nė vienas pravoslavų vyskupas to vizito popiežiui nėra padaręs. Kodėl? Prieš karą tokio apsilankymo Vatikane nebūtų leidęs caras. Bet carui žuvus, ši kliūtis dingo. Pravoslavų vyskupai gali laisvai lankytis Vatikano rūmuose. Bet kodėl jie to nedaro? Gi vien iš baimės, ką apie jų žygį pasakys viešoji pravoslavų opinija? Kaip į tai pažiūrės pravoslavų masės? [48]

Jei toji baimė pavyktų pašalinti ir Rytų hierarchai sutiktų sueiti į artimesnį kontaktą su aukščiausiu Katalikų Bažnyčios Vadu, bažnytinio susivienijimo akcijoj tuo būtų padarytas didelis žingsnis pirmyn.

Dievaitienė. Bet pravoslavai tuo meilės keliu eiti nenori. Kas gi daryt? Gal visai paliaut apie bažnyčių vienybę su jais kalbėjus?

T. Serafinas. Visai paliauti kalbėjus apie bažnytinę vienybę, tai reikštų nuleisti rankas, nusiminti ir nebetikėti Kristaus žodžiu: „<...> ir bus viena kaimenė, vienas ganytojas" *(Jn 10, 16).* Pasiduoti tam skepticiz-

[48] Tas poelgis yra juo keistesnis, kad tarptautiniuose protestantų kongresuose pravoslaviškoji hierarchija dalyvauja.

mui neleidžia mums tikėjimas. Kelias, kurį pravoslavai atmeta, nėra vienintelis. Ne be reikalo pasakyta: „Romon veda daug kelių". Nenorima eit *laisvo susitarimo, meilės keliu,* štai lyg pro ūkus nušvinta kitas, jau ne nuo šiandien bolševikų tiesiamas kelias. Kad ir nenorėdami, pravoslavai jau gerokai yra juo pažengę. Jie religijos esmę yra matę paviršutiniškume: cerkvėse, ikonose, caro vartuose, varpuose, šventikų kastoje ir panašiose šventenybėse. Kur jos šiandieną? Auksabonės cerkvės nugriautos, uždarytos arba paverstos klubais. Auksu, sidabru ir brangiais akmenimis sagstyti stebuklingų ikonų rūbai nuplėšti, o jos pačios išniekintos bei sunaikintos. Šimtapūdžiai varpai perlieti į patrankas. Vedę, neblogai apmokami šventikai paversti beteisiais elgetomis, neturinčiais duonos kąsnio. Net ir liturgiškų knygų jiems nieks nebespausdina, ir vyno vietoj liturgiją gauna jie laikyti burokų rasale. Jei bolševikų režimas išsilaikys dar kelias dešimtis metų, senoji šventikų karta išmirs, jaunoji jų vieton nestos; visa Rusija virs didžiule misijų dirva. Atvirtę iš ateizmo kad ir negausūs rusai inteligentai, ištroškę tikros dvasios religijos ir nebekliudomi senų specifiškai pravoslaviškų tradicijų ir prietarų, reikia tikėtis, bus sukalbamesni ir šv. Petro įpėdiniui tikybos ir doros dalykuose paklusnumo nebelaikys jokiu savo dvasios pažeminimu.

Tuo būdu, nepanorėjusi gera valia taikytis su Roma, rusų tauta, nusivalius nuo bizantiškų raupsų, galės stot laisvų Europos tautų būrin ir pasižymėti kaip nauja, pozityvi religinės kūrybos jėga.

Ivanovas. Kad bolševikai su savo griežta ateizmo akcija gali sunaikinti rusuose ne vieną religinį paprotį, tai galimas daiktas, bet kad jie įstengtų sunaikinti net mūsų brangią liturgiją, tuo aš netikiu. Anaiptol, ji, man rodos, paliovus būt rutiniška, įgaus gilesnės reikšmės, daugiau dvasiškumo ir nušvis nauja mistine šviesa.

Yra dar ir kitas dalykas, kurio aš labiau bijau, tai kad žiauri Hitlerio ranka neužgniaužtų galutinai ortodoksinio protestantizmo Vokietijoj. Laisvoji mintis tikybos dalykuose davė jam pradžią, vieša drakoniška Hitlerio priespauda gali padaryti jam galą, neleisdama jam laisvai net kvėptelėti.

Ginčys. Mintis yra jėga — *idée force.* Ji galinga, jokiomis materialinėmis priemonėmis nenugalima. Viena,

ką prievarta gali, tai nebent nukreipti ortodoksinę protestantiškąją srovę ne ton pusėn, kurion gal Hitleris norėtų. Mindydamas savo purvinu batu tiek katalikų, tiek protestantų bažnytines teises, jis gali prieš savo norą pastūmėti vienus prie kitų ir pagreitinti jų bažnytinį susitarimą. Turėdami išmiklintą protą, pripratintą prie įvairių iš Šventraščio išvadų bei dedukcijų, vokiečiai protestantai gali logiškai įsitikinti, kad kuriant protestantizmą padaryta ne viena tikybinė klaida ir kad todėl protestantizme — toje XVI amžiuje *sureformuotoje* naujoje religijoje — toli gražu ne viskas yra *tvarkoj* ir ne viskas ten *tiesa*. Mat pirmykščiame reformatoriškame užsidegime ne vienas svarbus ir brangus dalykas išmesta lauk be pagrindo ir tuo savo naująją tikybą gerokai nususinta. Taigi nūn geriau apsvarstę protestantai gali prieiti nusistatymą, kad sureformuotoji protestantų tikyba yra reikalinga *naujos reformos, naujo taisymo* ir net *grįžimo* į priešreformacinius laikus, apvainikuoto kilniu šūkiu „Zur Wiedervereinigung der getrennten Christen, zunächst in deutschen Landen".

Dievaitienė. Duok, Dieve, kad šis d-ro Ginčio nujautimas pasirodytų pranašiškas.

Minčius. Laukti greitu laiku protestantizmo ir pravoslavijos susivienijimo su katalikybe — tai būtų per didelis optimizmas, sakyčiau, net laukimas stebuklo. Krikščionijos susijungimui — *integracijai* — greičiausiai reikės ne mažiau laiko, kiek jo reikėjo josios suskilimui bei *diferenciacijai*. Mat prie evoliucijos keliu susidariusių krikščionijos formų žmonės priprato, su jomis susigyveno ir keisti jas naujomis nėra linkę. Taigi, man rodos, neklydo V. Solovjovas pranašaudamas, kad krikščionija su dabartinėmis savo formomis išsilaikys iki pasaulio pabaigos ir pilnas jos susijungimas teįvyks tiktai Kristui debesyse žmonijos teisti beateinant *(Mt 24, 30)*. Tuomet visiems krikščionims paaiškės, kad religijos esmė glūdėjo ne išviršinėse krikščionijos kulto formose, už kurias jie neretai galvas guldė ir kitatikių kraują liejo, bet tame, ar jie *gyveno su Kristumi ir Kristuje ir ar laikėsi Jo dvasios*. Stodami prieš Kristų savo galutinėms gyvenimo sąskaitoms suvesti, žmonės pamatys, kad jų moralinė vertė pareis ne nuo to, kaip jie aukštai skraidė, kaip greitai bėgiojo, kurion partijon priklausė, kiek savo priešų iššudė,

bet nuo to, kiek *gero kitiems padarė,* kiek savo širdy turėjo meilės artimo, ar skubėjo alkanus papenėti, trokštančius pagirdyti, nuogus pridengti ir t. t. *(Mt 25, 35—37).* Vadinas, mūsų likimas pareis nuo to, kaip mes vykdėm gyvenime savo *socialines* pareigas, ar *darėm kitiems tai, ko patys norėjom, kad kiti mums darytų.* Meilė artimo — tai vienatinis kriterijus moralinės žmogaus vertybės. *Artimo neigėjai* yra patys sau *pragaro kasėjai.* Jie neras pasigailėjimo ir pateisinimo, nes „kiek kartų taip nepadarėte vienam iš šitų mažiausiųjų, nė man nepadarėte" *(Mt 25, 45),* atsakys jiems Viešpats paskutiniame teisme.

O dar mažiau beras pasigailėjimo tie, kurie kruvinas revoliucijas kėlė, naminius karus kurstė, tarptautines žudynes organizavo, milijonams jaunų žmonių gyvybę atėmė, kraujo upes praliejo, vargšus darbininkus badu marino, o maisto produktus jūroj skandino ir patį Dievą niekino, o savo beprotiškus prasimanymus minioms varu bruko ir savęs kaip kokių dievaičių absoliučiai klausyti įsakinėjo. Visi panašūs žmonių skerdikai, galvažudžiai ir kankintojai gaus, ką nusipelnė. Visus juos pasieks bendra ištarmė: „<...> didikai bus smarkiai baudžiami" *(Išm 6, 7).*

Tuo ir baigsis šis visos žmonijos Teismas. Jame paaiškės visiems kiekvieno atskiro žmogaus nuopelnai, kaltės ir nuo jų pareinąs likimas. Čia visi begalinėje šviesoje pamatys ir įsitikins, kad Dievas yra *aukščiausis gėris.* Jo tobulybės nesuskaitomos ir neišmatuojamos. Ypač sužavės mus Jo *šventumas,* kurį angelai ir šventieji savo negirdėtu žemėj himnu lyg kokiu galingu finalu paskelbs visam pasauliui amžiais nesibaigiančią liaupsę šaukdami: „Šventas, šventas, šventas Viešpats Dievas" *(Iz 6, 3).*

Dievaitienė. Šitie paskutiniai dangaus himno žodžiai yra ypatingai įsidėmėtini. Mat juose paminėti du Dievo tobulumai: Jo *galybė* ir *šventumas.* Savo visagalybe Jis mus sukūrė, o savo trigubu ir triasmeniškų *šventumu* Jis mus išganys, jei to būsim nusipelnę.

Ivanovas. Taip, Jis yra šventas *galybių* Viešpats; bet Jis yra ir *gėrybių* Dievas, nes, kaip matėm, Jis yra ir visokio *gėrio* šaltinis.

Dievaitis. Tai tiesa. Bet šalia to Jis yra ir neapsakomos *Išminties* Dievas, nes Jis yra *pati begalinė Išmintis.*

Ginčys. Neužmirškim, kad Jis yra ir pasaulį išganysiančio *Grožio* Teikėjas...

T. Serafinas. O dar labiau turėkim atmintyje, kad Jis yra pati neišmatuojamoji *Meilė.*

Minčius. Kaip matau, iš čia pareikštų liaupsių savaime susidaro kilni *Dievo tobulybių litanija.* Rytiečiai, net ir nekrikščionys, tokią litaniją jau turi ir savo privačiose maldose vartoja. Kažin ar nepriderėtų ir mums, krikščionims, savo privačiam pamaldumui turėti panašią Dievo tobulybių litaniją.

T. Serafinas. Ji sustatyti nesunku. Tam užtektų kairėje teksto pusėje surašyti svarbiausias aukščiau, antram pašnekesy, nurodytas Dievo savybes, o dešinėje padėti po vieną kitą invokaciją: pvz., „pasigailėk mūsų", „neapleisk mūsų", „saugok mus" ar kurią kitą panašią.

Štai tokios litanijos projektas:

O Dieve,	Pasigailėk mūsų!
kuris esi vienas,	
„ triasmenis,	
„ nematerialinis,	
„ neišmatuojamas,	
„ amžinas,	
„ išmintingiausis,	
„ galingiausis,	
„ švenčiausis,	
„ geriausis,	
„ gailestingiausis,	
„ teisingiausis	
ir t. t.	

Ši litanija galėtų tikti *visiems krikščionims,* o neminint Trejybės — ir *visiems žmonėms.* Visur ji žadintų gyvą pamaldumą ir pagarbą Dievui, kaip tai Rytų praktika parodo.

Ginčys. Pradėję šiuos pašnekesius nuo Dievo, mes, man rodos, ir negalime gražiau jų užbaigti, kaip šia kilnia Dievo tobulybių litanija. Aš — protestantas ir su litanijo-

mis maž teapsipažinęs, bet šiai Dievo tobulybių litanijai aš nieko neturėčiau prikišti.

Dievaitienė. O aš, kaip katalikė, su litanijomis esu gana apsipratus, bet šią aš ypatingai branginu, nes ji ne tik kelia mano sielą į patį *Aukščiausiąjį Gėrį,* į Dievą, bet ir lengva atmintinai išmokti. Už jos nurodymą aš T. Serafinui esu labai dėkinga.

Ponios Dievaitienės žodžiams pritarė ir kiti. Ivanovas tik pridūrė:

— Pradėję nuo Dievo, mes padarėm didelį ratą ir priėjom Dievo tobulybių litaniją. Tai labai gražu. Bet aš manau, kad būtų labai naudinga metus žvilgsnį atgal ir prisiminus bent trumpai svarbesnius visų mūsų pašnekesių punktus.

Minčius. Pritardamas p. Ivanovui, aš, baigdamas šį pašnekesį, laikau savo pareiga pažymėti štai ką:

Savo gyvenime mes gal ne sykį esam sugaišę nemaža laiko tuščiai bešnekučiuodami apie niekus. Šie gi mūsų pasikalbėjimai kad ir neturėjo gal reikiamo kilnumo ir gilumo, užtat jie bent *nebuvo tušti,* nes juose mes gavom geriau pažinti du svarbiausiu pasauly dalyku — *Dievą* ir *žmogų.* Kiek mūsų silpnas protas leido, mes stengėmės pažinti Dievo tobulybes Jo prigimtyje ir Jo didžius darbus pasaulio kūryboje. Trumpai apžvelgėm dangų ir žemę, materiją ir žvaigždžių pasaulį, augalų ir gyvių karaliją. Kiek ilgėliau sustoję ties žmonija, mes, iš vienos šalies, pastebėjome jos vis labiau didėjančią bedievybę, o iš kitos — vis glaudžiau besijungiančią su Dievu Kristaus Bažnyčią. Katra iš jų pasirodys galutinai laimėjusi kovą?

Nėra abejonės, kad pergalė bus ten, kur bus Kristus, nes Jis pats pasakė: „<...> jūs būkite drąsūs: aš nugalėjau pasaulį" *(Jn 16, 33).* Tik mums reikia ištverti toje kovoje iki galo ir iš jos *nepabėgti.*

Mat užimdami žemėj tą ar kitą vietą, kur Dievas mus pastatė, mes turim būti veiklūs Dievo bendradarbiai, Jo padėjėjai, Jo kūrybos darbų žemėj atbaigėjai, ypač tie, kurie iš Dievo daugiau esam gavę kūrybinių gabumų.

T. Serafinas. Prof. Minčiaus pastabos atrodo teisingos. Tik reikėtų neužmiršti, kad žmogaus kūryboj gali būti (ir neretai būna) taipgi ir *demoniško elemento,* galinčio apsireikšti ne vien *kūrimu,* bet ir *ardymu, skaldymu*

ir naikinimu. Kitaip sakant, žmogaus kūryba ne visada būna *gera,* bet neretai esti ir *blogiausia.* Ir tas demoniškas pradas šiandieną žmonijoj vis labiau auga ir stiprėja, o drauge su juo stiprėja ir *pikto* kova su *gėriu.*

Ar ji bus paskutinė ir galutinė, mes nežinom. Kai kas yr linkęs manyti, kad žmonija jau beprieinanti galą. Bet Dievui to galo laiko nenustačius, jis mums tebelieka nežinomas. Dėl galėjimo jis gali būti ir *labai tolimas,* ir *visai artimas.* Tikslios precizijos eschatologijose paprastai ir nebūna. Čia svarbu ne tiek laiko nustatymas, kiek doras pasirengimas tinkamai baigti savo galutines sąskaitas su Dievu...

Baigus kalbėti T. Serafinui, prof. Minčius svečių vardu nuoširdžiai padėkojo poniai Dievaitienei ir jos vyrui už vaišes, palinkėdamas jiems geros sveikatos, sėkmingos kloties ir laimingo gyvenimo.

Dievaitienė. O aš, meilučiai, visa širdžia linkiu mums visiems susilaukti to džiaugsmo, kad naujoji mūsų inteligentijos karta labiau susidomėtų amžinais gyvenimo klausimais, karščiau pamiltų Amžinąjį Gėrį ir drąsiau žengtų prie pilnutinės krikščionijos idealo, mieliausio mūsų Viešpaties, Išganytojo ir Atpirkėjo Dievažmogio Jėzaus Kristaus, aukščiausio mūsų Karaliaus, Kunigo ir Pranašo, kuriame gyvuoja visa dievybės, šventybės ir išminties pilnuma.

1937 02 04.

TURINYS

Įžanga. KAS YRA DIEVAS? Antra pašnekesių eilė. Jų tema — gėrio problema. Gėrio apibrėžimas. Gėris ir valia. Gėrio rūšys. Gėris ir Dievas. Dievo temos neaprėpiamumas. Kaip ji galima susiaurint. Dėl ko pasaulis apie Dievą maž tekalba, o dažnai jį net ir visai nutyli. Reikalas Dievą pažinti ir Jį ginti. Bendras bedievių frontas. Akcijos „pro Deo" reikalas. Dievas — ne abstrakcija, bet tobulybė. Detalesnis Dievo temos konkretizavimas. Pašnekesių vieta ir laikas.

Pirmas pašnekesys. DIEVAS VIENAS. Dievo supratimo reikalas. Vengtini kraštutinumai. Pasaulis ir Apreiškimas. Žmonijos klaidos. Materijos dievinimas, jos esmės nežinojimas. Materialistų nenuoseklumas. Dievo esmė ir savybės. V. Hugo apie Dievo savybes. Tos nuomonės kritika. Dievo esmės pažinimas ieškotinas Jo tobulybėse. Jo vieningumas. Jo nekintamumas. Jo amžinumas. Jo neišmatuojamumas. Jo begalinumas. Teigiamos Dievo savybės. Jo išmintis. Jo galybė. Jo šventumas. Jo gerumas. Jo gailestingumas. Jo teisingumas. Dievo ir žmogaus savybių palyginimas. Dievui priskiriamos klaidingos savybės. Maimonido paaiškinimas. Dievas ir žmogus. Iš kur žmonių neapykanta Dievui. Pasikalbėjimuose apie Dievą kas dar reikėtų priminti. Dievo žinojimas. Dievo norėjimas bei valia. Dievo pažinimo ir norėjimo objektai. Dievo Apvaizda.

Antras pašnekesys. DIEVAS TRIASMENIS. Pastabos dėl praeito pasikalbėjimo. Dievo Trejybė neprieštarauja Dievo apreikštam monoteizmui. Ji yra tikybos paslaptis — neprieinama angelams ir žmonėms, bet perdėm suprantama Dievui. Dėlei to ji ir neveda į jokį prieštaravimą. Ter-

minai, kuriais tas neprieštaravimas remiasi. Prigimties ir asmens skirtumai. Prigimtį turi visi daiktai, asmenybę — vien tik gyvos, protingos būtybės. Asmenybės sudarymo sąlygos. Dievo ir sukurtoji asmenybė. Teologijos mokslo pradžia Rytuose ir Vakaruose. Trinitarinės dogmos. Pirmutinė trinitarinė dogma. Jos įrodymai, imti iš Senojo Įstatymo. Jos įrodymai, imti iš Naujojo Įstatymo. Priekaištai, daromi tiems įrodymams. Jų atrėmimai. Vl. Solovjovo pastabos apie tą dalyką. Kritiškos pastabos apie Solovjovo nuomonę. Žodis dėl *Filioque*. Kodėl Trinitarinė dogma negalėjo atsirasti evoliucijos keliu iš žydų sąvokų *Chokmos* ir *Memros* bei graikų ἴσαος ir δφογλ. Galutinis krikščionių atsakymas į tą hipotezę.

Trečias pašnekesys. DIEVAS IR PASAULIS. Buvimo ir nebuvimo sritys. Tikruma ir galimybė. Galimybės surealinimas. Dievo kūryba. Dievas Kūrėjas. Pasaulio planas Dievo mintyje. Absoliutus niekis. Sukūrimas daiktų iš nieko. Didelė Dievo paslaptis. Scheebeno nuomonė apie tai. Gratry nurodyta analogija matematikoj. Dievo kūryba ir Šventraštis. Nesamieji daiktai nėra absoliutus niekis. Pirmas Dievo iš nieko sukurtas dalykas — materija. Dievas ir materija. Materijos pradžia ir galas. Materijos paslaptis. Jos neprieinamumas žmogui. Žmogus tuo neturėtų stebėtis. Erdvės sukūrimas. Kas kame glūdi: pasaulis erdvėje ar erdvė pasauly. Laiko sukūrimas. Materija, erdvė, laikas nėra dar pats kūrimas, tik to kūrimo sąlygos. Apreiškimas konstatuoja vien pasaulio kūrimo *faktą*, bet nenurodo *kūrimo būdo*. Apie kūrimo būdą žinių reikia ieškoti gamtamoksly ir gamtos stebėjime. Dangaus kūnai, planetos. Jų judėjimas. Koperniko mokslas. Mėnulio, planetų, Saulės nuotoliai nuo Žemės. Saulės sistemos inventorius. Paukščių Takas. Žvaigždžių krūvos, ūkai. Visatos inventorius. Augalų ir gyvijos karalijos. Gyvybės pradžia. Įvairios hipotezės. Gyvybė už žemės ribų.

Ketvirtas pašnekesys. DIEVAS IR ŽMOGUS. Žmogaus paskirtis ir duota jam valdžia. Jis negalima traktuoti „rein zoologisch". Jis yra Dievo paveikslas ir panašumas. Jis užima pasaulio vidurį. Dievo paveikslo ir panašumo reikšmė. Egzegetų nuomonės. Šv. Tėvų nuomonės. Teologų nuomonės. Kuo skirias Dievo panašumas žmoguje nuo Dievo paveikslo? Šv. Tomo Akviniečio nuomonė. H.-Wrońskio nuomonė. Žmogus — mažas kūrėjas. Žmogus — Dievo

padėjėjas. Pirmųjų trijų žmogiškų asmenų trejybė. Jo panašumas į dieviškąją Trejybę. Dievo panašumas kolektyvioj žmonijoj. Dievo Trejybės pėdsakai gamtoje. Žmonių ir gyvulių kūryba.

Penktas pašnekesys. DIEVAS IR ŽMONIJA. Trejopas žmogaus gyvenimas — individe, šeimoj, žmonijoj. Žmonių polinkis spiestis į kaskart didesnes valstybes ir pasaulines imperijas. Tai matoma ir šiandienėj komunizmo svajonėj, ir kilnioj visuotinės Bažnyčios idėjoj. Dievo paveikslas ir panašumas objektyvioj žmonijoj. Kaip žmonijoj atsispindi įvairios Dievo savybės: visuresamybė, visagalybė, nemirybė, visažinybė ir kt. Kokius stebuklus padarytų žmonija, jei stotų į vieną bendrą darbą, ypač jei būtų nenupuolus. Gražios svajonės, liūdna realybė. Moralinis žmonijos žemyn smukimas. Valstybių be Dievo kūrimo ir stiprinimo menki rezultatai. Kas būtų žmonijai netekus sąžinės? Naujoviški bandymai žmogaus esmę geriau ištirti. Dr. A. Carellio ir H. Wrońskio nuomonės apie tą dalyką. Kelias į žmonijos patobulinimą. Dekalogas. Paskutinis žmonijos raidos etapas.

Šeštas pašnekesys. DIEVAS IR BAŽNYČIA. Bažnyčios dydis. Jos nariai. Jų skirtumas nuo žmonijos narių. Mistiškas Kristaus kūnas. Jo reikšmė. Bažnyčia — išganymo priemonė. Jos ypatybės ir požymiai. Bažnyčios vieningumas. Jos šventumas; jos visuotinumas ir apaštališkumas. Blogi Bažnyčios nariai. Priedermė laikytis Bažnyčios vienybės. Jos nesilaikymo priežastis. Bedievybė. Atkaklumas. Bedievių žiaurumo priežastys. Bedievių žalingumas ne vien Bažnyčiai, bet ir valstybei, ir visuomenei. Bedieviuose auga medžiaga visokiems piktadariams. Jų pavojingumas, jų neklausymas proto, tik aklų afektų. Jų nepaisymas teisybės ir katalikų terorizavimas. Šių stiprybė — glaudžiame laikymesi su Bažnyčia ir Dievu. Didelė šventumo reikšmė. Maldos galybė. Naujoviškas dvasiškijos puolimas. Katalikų silpnybės. Malonės reikalingumas. Maldos už kunigiją klausimas ir organizacijos „pro clero" reikalas. Švelninimas santykių su kitatikių dvasiškiais. Maldų savaitė.

Sekmas pašnekesys. DIEVAS IR KITOS TIKYBOS. Katalikijos padėtis tarp nekatalikiškų tikybų. Katalikybė tarp jų užima pirmą vietą. Ji išlaiko nesugadintą savo

mokslą. Veikė ir pravoslavija su protestantizmu. Bet būtų dar daugiau nuveikę neardydami bažnytinės vienybės. Tuo atskilimu padaryta Bažnyčiai didelė žala. Tai yra nemaža atskilėlių kaltė. Jaučia tai ir jie patys. Popiežių kvietimai grįžti vienybėn. Klaidingas tų kvietimų supratimas. Atmestinas panchristianizmas. Pravoslavija ir protestantizmas nėra atskiros Kristaus Bažnyčios dalys nei trys susikivirčijusios seserys. Tikrasis bažnyčių susivienijimo supratimas. Ar galimas susivienijimas su protestantais? G. Seltmanno nuomonė. Galimas susivienijimas ir su pravoslavais? Bet yra tam ir daug kas jį kliudo, kaip štai siaurapročiai teologai, baimė, ką pasakys dvasiškoji vyriausybė, per didelė pravoslavų ganytojų priklausomybė nuo savo avių ir kt. Taigi kad pravoslavai mums ir artimesni, bet unija su jais sunkesnė negu su protestantais. Šie logiškesni ir su jais lengviau susikalbėti ir prie unijos prieiti. Ją pirmyn pastūmėti gali ir Hitlerio žiaurumai. Bet laukti to greitu laiku būtų per didelis optimizmas. Greičiausiai ši unija įvyks pasaulio pabaigoj, Dievui atėjus gyvų ir mirusių teisti. Dievo tobulybių litanija. Pabaigos žodis.

STRAIPSNIAI

PAŠNEKESYS APIE NUOSAVYBĘ

Trečios klasės vagone važiuoja kumetis ir kunigas. Tarp jų užsimezga šitoks pašnekesys:

Kumetis. Dirbu sunkiai, gyvenu prastai, džiuginu save vien viltimi, kad komunistai paims pagaliau valdžią į savo rankas ir pagerins mūsų, vargšų, būvį, atimdami iš tų, kas turi per daug, ir duodami tiems, kas vargsta.

Kunigas. Ko sveikas lauki, Rusijoj jau yra įvykę. Bolševikai komunistai yra paėmę valdžią į savo rankas, ponų dvarus atidavę bežemiams, o skurdas ir badas vargšus darbo žmones ten slegia dar labiau negu pas mus.

Kumetis. Tai turbūt netiesa. Mūsų „jačeikos" vadas sako, kad Rusijoj darbininkams yra rojus, kad ir pirmieji krikščionys buvę komunistai, nes turėję viską bendra, nežinoję privatinės nuosavybės...

Kunigas. Tarp bendro pirmųjų krikščionių ir dabartinių komunistų komunizmo yra žymaus skirtumo: krikščionys sakydavo: *kas mano, tai ir tavo,* o šių dienų komunistai sako: *kas tavo — tai ir mano, o kas mano, tai jau ne tavo.*

Kumetis. Tai kunigėlis smerki komunizmą?

Kunigas. Aš nesu pratęs smerkti bendrai bet ką, aš tik noriu sveikam nurodyti, kad esama komunizmo ir komunizmo. Visi katalikų vienuoliai gyvena krikščioniškojo komunizmo dėsniais. Padarę gera valia skaistybės, paklusnumo ir neturto apžadus, jie turi viską bendra; jei ką kuris ir uždirba, deda ne savo kišenėn, bet atiduoda į bendrą vienuolyno iždą. Toks bendras gyvenimas yra galimas. Bet jei vienuoliai turėtų savo žmonas ir vaikus — vienybė tuoj iširtų ir bendras komunistiškas gyvenimas

suirtų. Taigi jei Tamstai patinka komunizmas, daryk atgailą, išsižadėk viso, ką turi, ir stok vienuolynan.

Kumetis. Tamsta ne taip mane supratai. Aš norėjau pasakyti tiktai, kad Dievas yra sutvėręs turtus žemėje ne tam, kad juos laikytų paglemžę visokie gobšai, bet tam, kad jais galėtų naudotis visa žmonija.

Kunigas. Tai tiesa. Bet kad kiekvienas žmogus būtų pavalgęs ir apsidengęs, reikia, kad jis galėtų pasakyti: ta duona yra *mano,* tas rūbas yra *mano* ir kad tos duonos ir rūbo negalėtų iš jo atimti koks gobšas.

Kumetis. Visai sutinku. Ir komunistų valdžia nori kiekvienam užtikrinti jo dalį ir apginti nuo gobšų išnaudotojų.

Kunigas. Gal ji tai ir nori užtikrinti, bet jai tai nevyksta. Daug anksčiau prieš komunistus Dievas pats yr pasirūpinęs apginti žmogaus nuosavybę, duodamas įsakymą: *nevok!*

Kumetis. Bet tuo savo įsakymu Dievas kaip tik ir smerkia visus vargšo darbininko išnaudotojus...

Kunigas. Vadinas, tą darbininkų išnaudojimą, jų darbo vaisių savinimąsi sveikas laikai, jei neklystu, vagyste?

Kumetis. Tikrai taip.

Kunigas. Bet jei taip, tai sveikas išsižadi komunizmo mokslo ir pripažįsti privatinę nuosavybę?..

Kumetis. Vaisių, maisto nuosavybę pripažįstu, bet nepripažįstu žemės ir darbo įrankių nuosavybės, nes tai veda į darbo žmonių išnaudojimą...

Kunigas. Bet jei žemės vaisiai ir maistas bus bendri visiems, tai kiekvienas sieks jų daugiau ir geresnių gauti, kitus nuo jų nustums. Argi iš čia nekils grobimo, muštynių?

Kumetis. Tai tiesa. Čia ir yra komunizmo nelaimė.

Kunigas. Bet tą nelaimę jūs, komunistai, patys dar labiau didinat. Nes tas žemės vaisiais ir maistu dalijimasis bus juo žiauresnis, juo mažiau bus kuo dalytis. Prieš pasidalijant žemės vaisiais ir maistu, reikia jis pasigaminti, reikia suimti rugiai nuo lauko ir duona iš pečiaus.

Bet šios pastangos bus nekokios, jei ūkininkas ir kepėjas negalės pasakyti: ta žemė yra *mano,* tas pečius yra *mano.* Pasakysiu daugiau: visi jūs, patys komunistai, seniai būtumėt dingę, jei motinoms būtų atimta teisė pasakyti: tas vaikas yra mano, tai — mano vaikas! — Būtumėm seniai ir duonos netekę, jei iš ūkininkų būtų atimta teisė tarti: tai — *mano* laukas, tai — *mano* žemės sklypas.

Taigi Dievas ir leido įstatymų davėjams reguliuoti žemės nuosavybę, nes šiomis gyvenimo sąlygomis nuosavybė yra geriausiai žmogaus prigimčiai pritaikyta priemonė, kad kiekvienas žemės sklypelis būtų rūpestingai dirbamas ir tuo būdu atneštų daugiau naudos visuomenei. Dėlei to pagal Katalikų Bažnyčios mokslą privatinė nuosavybė yra teisėta, nes ji atitinka bendros naudos tikslus, nustatytus paties Dievo, tik su sąlyga: 1) kad toji nuosavybė būtų dorai įgyta, 2) kad būtų vartojama sulig Dievo įstatymais.

Kumetis. Bet ar, kunige, manai, kad didžiulės nuosavybės galėjo būti *dorai* įgytos?

Kunigas. Nematau jokios priežasties, dėl kurios jos negalėtų būti dorai įgytos. Galiu Tamstai net pavyzdžiais paaiškinti. Sakysime, sveiks stoji paprastu darbininku į aeroplanų dirbtuvę, ten dirbi keletą metų ir pagaliau išrandi tokį lėktuvą, kurs negali nei žemėn nukristi, nei apsiversti, nei užsidegti. Tokiais lėktuvais lėkti nori visas pasaulis. Amerikos milijardieriai už sveiko išradimą siūlo 5 milijonus dolerių. Sveikas nesutinki ir reikalauji 10 milijonų dolerių. Amerikos biznieriai sutinka, ir Tamsta susyk virsti milijonierium, nieko neužmušęs ir nieko neapgavęs — taigi visai dorai. Tokie dalykai šiandien ne retenybė. Štai kad ir amerikietis Lindberghas. Jis net jokio naujo aeroplano neišrado, tik kitų išrastu aeroplanu perskrido per okeaną iš Amerikos į Paryžių ir už tą vieną perskridimą laimėjo milijonus dolerių.

Linkiu ir Tamstai tos laimės.

Tik jos sulaukęs turėtum neužmiršti, kad tie milijonai yra sveikam Dievo duoti ir kad po teisybei esi jų ne savininkas, tik Dievo pastatytas jų užvaizda ir todėl neturi teisės jų leisti niekams nei lėbavimams, bet turi apversti juos doriems darbams ir visuomenės naudai. O dabar sudiev, nes artinasi mano stotis, kurioj turiu išlipti.

KLAIDI SĄŽINĖ

Nuosavybė yra labai svarbus kultūros veiksnys. Pats Dievas ją sankcionavo savo dekaloge, tardamas: nevok!

Bet, iš kitos šalies, nusidėjimai tam įsakymui, gali sakyti, yra taip pat seni kaip ir pati nuosavybė.

Jie yra dvejopi: tiesioginiai ir netiesioginiai. Tiesioginiai — nusideda nuosavybei tas, kas svetimą nuosavybę savinas, jos savininkui to nežinant. Toks darbas paprastai vadinamas *vagyste.*

Netiesioginių svetimos nuosavybės pasisavinimo būdų yra daug: apgavimas, suktybė, vartojimas netikro saiko ir svaro, mokėjimas netikrais pinigais ir t. t. Trumpai, vienu žodžiu visa tai galima pavadinti *artimo skriaudimu.* Čion priklauso taip pat ir per didelių nuošimčių ėmimas pinigus skolinant.

Lyginant vagystę su šiaip jau žmonių skriaudimu, pastebimas gan keistas apsireiškimas: vagystė laikoma *nusikaltimu* ir bent pradžioje jaučiama dėl jos tikro sąžinės graužimo, o į šiaip jau skriaudą dažnai visai nekreipiama dėmesio ir *nelaikoma jokiu nusidėjimu.*

Ypač tai tenka pažymėti kalbant apie per didelių nuošimčių ėmimą. Mat dabar daugelis žmonių šiuo dalyku kalba taip: „Bankai vartoja milijonus ir nesidrovi imti net po 24 procentus, tai mums, teturintiems vos vieną kitą tūkstantėlį, nebus jokios nuodėmės, paėmus jų pavyzdžiu iš savo skolininkų po tiek pat nuošimčių".

Tuo būdu mūsų liaudyje yra susidarius savotiška *klaidi sąžinė* (conscientia erronea), kuri gyveniman įneša daug blogybės ir skriaudos.

Bet kiekviena blogybė ir skriauda paprastai nelieka be pasėkų. Anksčiau ar vėliau atsiranda žmonių, kurie tas blogybes ir skriaudas iškelia aikštėn ir sunaudoja kovai su valstybe.

Tokie valstybės priešai paprastai rašo ir šaukia: „Draugai, ar mes nesakėm, kad jūsų valstybė yra kapitalistiška, piniguočių palaikytoja?! Nes jei jai rūpėtų darbo žmonių gerovė, argi ji leistų bankams ir kitiems piniguočiams lupti iš jūsų po 24 procentus? Ak, jūs ir galą gausit juos bemokėdami... Jei jai rūpėtų jūsų vargai, tai ji už 24 procentų plėšimą visus lupikus pasodintų 12-ai metų sunkiųjų darbų kalėjiman. Bet ar ji tai daro? Ne! O pažiūrėkit, ar proletariškoj Sovietų respublikoj yra kas panašu? Nėra. Dėl ko? Gi dėl to, kad ten tokie lupikai „kulakai" tiesiog sušaudomi!.."

Mes numanom, kad čia perdėjimas. Mes žinom, kad mūsų valstybė nėra kapitalistiška. Bet vis dėlto mes norėtume, kad mūsų valdžia neduotų progos panašiems kaltinimams, paskubėdama 24 procentų ėmimui iš ūkininkų įstatymo keliu padaryti galą.

Teisingu V. Solovjovo pasakymu, valstybė — tai organizuotas gailestingumas. O Lietuvoj ūkininkai yra kaip tik verti didžiausio valstybės pasigailėjimo, nes jie ir savo jaunimo duoda mūsų kariuomenei, ir daugiausia mokesčių sumoka mūsų valstybės iždui. Dėlei to jie ir laukia, kad mūsų valdžia griežtai uždraustų ik šiolei toleruotą 24 procentų iš ūkininkų ėmimą, nes tai veda juos tiesiog pražūtin.

Kad ši valstybės kova su ūkininkų išnaudotojais duotų tikresnių rezultatų, valstybei čia turėtų padėti ir mūsų Bažnyčia, nes per didelių nuošimčių ėmimas ne tik prieštarauja mūsų Baudžiamojo kodekso 608 paragrafui, bet ir Kanoniškų teisių kodekso 1543-iam kanonui. Tasai kanonas teleidžia tartis tik dėl *teisėto pelno* (de lucro legali), nurodydamas drauge, kad tas pelnas neturi būti per didelis (immoderatum).

Taigi pirmiausis Bažnyčios uždavinys turėtų būti *atitaisymas susidariusios mūsų visuomenėje klaidžios sąžinės,* nelaikančios per didelių nuošimčių ėmimą *jokia nuodėme.* Tikrumoj tai yra nemažas paklydimas, nes imąs per didžias palūkanas nusideda ir artimo meilei, ir teisybei, ir net pozityviam Bažnyčios įstatui.

Tiesa, Bažnyčia nenustato matematiškai leistino *nuošimčių aukštumo,* bet kadangi ji kalba apie „teisėtą pelną", tai iš čia galima spręsti, kad ji teisėtais nuošimčiais telaiko tuos, *kurie nustatyti valstybės įstatuose.* Kanonas 1543 numato ir tokį atsitikimą, kad valstybė gali nustatyti

per didelę nuošimčių normą, ir nurodo, kad laikymasis tos normos gali būti neteisėtas, nuodėmingas.

Iš čia matom, kad kanoniškai bei teologiškai teisėtas nuošimtis *negali būti didesnis, negu valstybės yra nustatytas,* bet valstybės nustatytas teisėtas nuošimtis *negali būti didesnis, negu kanonai ir teologija leidžia.* Kanoniškas nuošimtis visuomet turi būti ne per didelis (moderatus).

Aiškindami (bent sykį per metus) tą mokslą iš sakyklos, mūsų kunigai turėtų aiškiai pabrėžti:

1) kad per didelių nuošimčių ėmimas yra nuodėmingas darbas, nė kiek ne geresnis už paprastą vagystę;

2) kad einant išpažinties šis darbas būtinai reikia išpažinti kunigui drauge su kitomis nuodėmėmis;

3) kad už perimtus virš teisėtos Lietuvoje nuošimčių normos (12 procentų) pinigus reikia su skolininku atsilyginti bei padaryti jam restituciją, kaip kad tai yra daroma ką pavogus;

4) kad kunigas per didelių nuošimčių ėmėjui, nenorinčiam paliauti tai darius, neturi teisės duoti nuodėmių išrišimo.

Šio mokslo paskelbimas bažnyčioje šiandieną yra būtinai reikalingas, nes daugelis mūsų žmonių ima per didelius nuošimčius *bona fide,* manydami, kad čia *nėra jokios nuodėmės,* nes kunigai iš sakyklų to nedraudžia.

Per didelių nuošimčių naikinimas yra bendras valstybės ir Bažnyčios reikalas. Bažnyčia gali eiti čia išvien su valstybe, nė kiek nenusidėdama savo aukštam pašaukimui. Abiem tom įstaigom solidariai veikiant (valstybei — įstatymo keliu, Bažnyčiai — per sakyklą ir išpažintį), reikia tikėtis, kad bendras tikslas bus ilgainiui pasiektas: plėšikiškoms palūkanoms ateis galas, o su juo dings ir siurbęs lig šiol mūsų ūkininkų kraują 24 procentų slogutis.

AUTORITETAS IR LAISVĖ

Mūsų visuomeniniame gyvenime niekur neapsieinama be autoritetų. Teokratai turi savo autoritetus šventuosius, palaimintuosius, Bažnyčios Tėvus ir t. t. Kiekviena ideologinė srovė turi savo autoritetus, tos ideologijos kūrėjus, kuriais remiamasi sprendžiant įvairius gyvenimo klausimus. Net tokia, rodosi, laisviausia nuo visokių autoritetų garbinimo visuomeninė ideologinė srovė kaip anarchistai — ir tie turi savo autoritetus. Tenka čia prisiminti Bakuniną, Kropotkiną, Reklių ir kitus, kurie, kaip tam tikros srities mokslininkai, gali būti autoritetai ir kitiems žmonėms, ne anarchistams. Autoritetus kritikuoti arba, atvirkščiai, kelti juos į padanges yra bergždžias darbas. Autoritetai iškyla ne todėl, kad juos kas iškelia, bet todėl, kad jie savo darbais priverčia pripažinti jų pranašumą vienoje ar kitoje srityje. Taip pat ir autoritetų kritika bus bevaisė, jeigu ji norės paneigti tai, kas iš tikrųjų yra. O jeigu kritika, viešoji nuomonė, kritikuoja kokį nors asmenį, kritikuoja jo darbus, randa daug netikslumų ar net blogumų, tai tas asmuo visiškai nėra autoritetas, o yra toks pats „mirtingasis" kaip ir visi kiti. Autoritetas nekritikuojamas, o tik pripažįstamas. Tas pripažinimas turi būti sąmoningas, bet kartais būna ir ne visai sąmoningas. Žmogus pripažįsta autoritetą, bet nesugeba įsigilinti į objektyvius to pripažinimo pagrindus. Tokie daugiau vaduojasi intuicija, jausmu, įtaiga.

Vienus autoritetus niekinti, o kitus girti nėra pedagogiškas darbas. Čia pirmiausia nusižengiama tiesai, objektyvumui, ir, be to, auklėtinio akyse bet kokių autoritetų objektyvioji vertė krinta. Jis pradeda iš viso autoritetų, kokie jie bebūtų, nebepripažinti. Girdi, vieni sako, kad vieni autoritetai niekai, kiti — kad kiti ir t. t. Klausytojas gauna įspūdžio, kad gal visi autoritetai yra niekai, kad

nieko gyvenime nereikia boti. Tik fizinės jėgos autoritetas paprastai savo pripažinimo niekad nenustoja.

Pedagogikoj autoritetus visi pripažįsta. Visos pedagoginės srovės, neišskyrus nė Tolstojaus laisvosios mokyklos šalininkų, pripažįsta, kad mokytojas vis tik turi pasilikti mokiniams autoritetas. Taip pat mokslininkai, vadovėlių, knygų autoriai ir kt. mokiniams turi būti autoritetai, nes be to ir pats mokymo darbas ne taip vyktų.

Autoritetas, atrodo, tam tikru atžvilgiu turėtų varžyti laisvę. Bet taip nėra. Žmogaus laisvė tai nėra pamišimas, kaip tai norėtų suprasti įvairūs žmogaus laisvės priešininkai. Jie sako: jei duosi žmogui visišką laisvę, tai jis ims ir panorės, pvz., sudeginti miestą arba šiaip ką nors padaryti. Negalima jam to leisti, vadinas, reikia laisvę varžyti ir t. t. Kas taip galvoja, tai gal tam psichiatrai ir iš tikrųjų nepripažintų visiškos laisvės. Viskas pasauly vyksta dėsningai, pagal tam tikrus gyvosios ir negyvosios gamtos dėsnius. Žmogus, panorėjęs pakilti į dangų, taip pat nepakils. Vadinasi, ir čia jo laisvė bus suvaržyta gamtos dėsnių, žemės traukimo jėgos. Pati žmogaus prigimtis taip pat dėsninga. Žmogaus kūnas funkcionuoja pagal tam tikrus fiziologijos dėsnius, sielos gyvenimas — pagal psichologijos dėsnius, mąstymai — pagal logikos dėsnius ir t. t. Todėl tos absurdiškos laisvės, nepareinančios nuo jokių priežastingumo dėsnių, nėra, ir apie tokią laisvę niekas ir nekalba. Kai mes kalbam apie laisvę, tai priešingai, nenorim išsivaduoti nuo bet kokio dėsningumo ar normališkumo, bet norime išsivaduoti nuo smurto, kuris mus verčia nepaisyti tų bendrų dėsningumų. Kas pasaulyje gyvendamas eina prieš jo dėsningumą, tas skaudžiai nukenčia. Todėl kam yra šia prasme varžoma laisvė, tas yra skriaudžiamas, tas už tai ir kovoja dėl savo laisvės, nori nusikratyti tiek išorinio, tiek kartais ir išvidinio smurto, kuris neleidžia žmogui pagal prigimties dėsnius gyventi. Pvz., visiems žmonėms yra įgimti logiško mąstymo dėsniai. Kiekvienas, kuris mąsto, turi teisę ir pareigą mąstyti tik logiškai, teisingai. Taip pat žmogus turi teisę ir pareigą — nes toks prigimties dėsnis yra — kaip ką mąsto, taip ir kalbėti, kad žodžiai ir darbai atitiktų mintis. Čia yra žmogaus prigimties dėsnis. Dabar pažiūrėkime gyveniman, kiek yra vartojama visokio smurto neleisti žmonėms galvoti logiškai ir teisingai. Jeigu žmogus mano, pvz., kad pasaulyje velnių negali būti, tai Bažnyčia pa-

reiškia, kad velniai vis tiek yra, ir žmogus privalo tikėti, nors jo protas su tuo ir nesutinka. O jeigu žmogus seniau imdavo ir kalbėti taip, kaip manydavo, kad, pvz., velnių nėra pasaulyje, tai Bažnyčia tokį žmogų nubausdavo „be kraujo praliejimo", t. y. sudegindavo. Taigi iš to pavyzdžio galima matyti, kad kova dėl laisvės — tai kova dėl žmogaus prigimties išlaisvinimo iš visokio smurto, kad žmogus galėtų elgtis tik pagal savo teisingus įsitikinimus, kad jis galėtų savo prigimtį pagal jos dėsnius kuo tobuliausiai išplėtoti ir tuo pasiekti didžiausios laimės.

Tikras autoritetas žmogaus laisvės nevaržo. Jeigu žmogus ką nors savo laisvu įsitikinimu, savo protu pripažįsta, tai tas jam ir tėra autoritetas. Jeigu kas žmogui, priešingai jo įsitikinimams, jo protui, yra primetamas, verčiamas garbinti, tai tuomet jokio autoriteto nėra. Gali tokį „autoritetą" garbinti iš baimės, gali apie jį gražiai kalbėti dėl tam tikrų sumetimų ir t. t., bet tikro autoriteto pagarbos čia jau nebus. Tokie „autoritetai" mintyse bus niekinami, spjaudomi, bjaurimasi jais. Todėl jei kas nori ką nors iškelti autoritetu, turi žmonių mintis, įsitikinimus jo pusėn palenkti. O žmonių mintys, įsitikinimai palenkiami ne skambiais ir tuščiais žodžiais, bet darbais, kuriems pritartų visi žmonės. Reikia parodyti objektyviąsias vertybes, dėl kurių autoritetas turi būti pripažįstamas. Nors tos objektyviosios vertybės, jeigu jas autoritetas iš tikrųjų turi, nereikalauja dar specialios reklamos. Geri darbai patys už save kalba. Tuomet ir autoritetas bus pripažintas.

Įkyrus reklamavimas kokio nors asmens, vertimas jo visose srityse autoritetu sąmoningiems žmonėms, kurie iš tikrųjų pažįsta tą „autoritetą", sukelia tuojau įtarimų, kad tai daroma ne iš įsitikinimo ir susižavėjimo jo autoritetu, bet dėl tam tikrų kitokių sumetimų. Tuomet to asmens autoritetas kitų akyse dar labiau menkėja.

Nesąmoningai nusiteikusius žmones, kurie lengvai pasiduoda kitų įtaigai, arba nežinančius tikros padėties nuolatinis reklamavimas, įkalbinėjimas gali kartais ir suklaidinti. Laikinai tokie žmonės autoritetu gali pripažinti visai neautoritetingą asmenį. Tik vėliau pažinę, kad tapo apgauti, jie ne patys ant savęs pyksta už savo nekritiškumą, bet išlieja visą pyktį ant to suklaidinusio autoriteto ir jo šalininkų. Todėl nekritiškai priimti autoritetai gyvenime labai maža teturi vertės.

Lietuviai iš prigimties yra linkę į per didelį visokių autoritetų garbinimą. Tai yra liekana baudžiavos laikų, kada žmonės besąlygiškai lenkėsi visiems ponams, ir bažnytinio auklėjimo. Dar ir dabar rasime kaimuose kokį nors stebuklingą „daktarą", kuris visoj apylinkėj didžiausias autoritetas sveikatos reikaluose, visokias ligas užkalbinėja, vienu pažvelgimu išgydo ir t. t. Ir žmonės juo tiki, nes neturi pakankamai kritiškumo, pasiduoda jo įtaigai, įkalbinėjimui.

KOKS MOTERS GROŽIS LABIAUSIAI GERBTINAS?

Mūsų moterys neseniai labai buvo susidomėjusios „Mis Lietuvos" rinkimais. Tai matyt iš to, kad jos rado reikalo kreiptis į žymiausius mūsų literatus, klausdamos jų nuomonės apie šį dalyką. Atsiliepė Vaižgantas, Putinas, J. A. Herbačiauskas ir kiti — visi neigiamai. Vadinas, pridaryta daug triukšmo dėl menkniekio.

Ir iš tikrųjų, kuri gi būtų mūsų tautai nauda, jei mes ir surastumėm pačią gražiausią Lietuvoje moterį? Ar po metų, po kitų ji netektų savo grožio, ar neatsirastų naujų gražuolių, gražesnių už ją? Iš kitos šalies, abejotinas atrodo net ir pats klausimas, ar galima rasti pati gražiausioji moteris Lietuvoje. Nes kas gi moters grožio sprendėjais renkami? Gi paprasti vyrai. Ar jie tinka tam dalykui? Ne, nes nežino moters grožio paslapčių. Tikros to dalyko specialistės tėra vien pačios moterys. Todėl labai dažnai ten, kur sužavėtas vyras mato moters grožį, įgudusi moters akis tepastebi vien paprasčiausią kosmetikos efektą. Dėlei to jei kas ir galėtų surasti tikrą kandidatę į „Mis Lietuvą", tai jau tik ne vyrai, bet pačios moterys.

Ieškodamos tos gražuolės, mūsų moterys žiūrėtų jos išorinės išvaizdos, gražių veido bruožų, dailios kūno sudėties, trumpai tarus — *kūniško grožio.* Vyrai jį vieną temato ir brangina, dėlei to dažnai ir suklysta užmiršdami, kad motery, be kūniško, esama daugiau ar mažiau dar ir kito — *dvasinio grožio.* Jis padaro moterį tikru angelu. Be jo didžiausia gražuolė esti neretai bjauri raganėlė.

Savaime aišku, kad dvasios moters grožis yra kur kas brangesnis negu kūniškasis. Šis pastarasis, kaip jau sakiau, būna paprastai trumpalaikis, tuo tarpu dvasiškasis

grožis dažniausiai lydi moterį lig pat karsto. Pažinti tokia moteris pravartu bet kam. Jos gyvenimas gali būti pavyzdžiu kitoms moterims. Taigi jei jau mūsų rūpinamasi *didžiausios Lietuvoj gražuolės* suradimu, tai būtų kur kas svarbiau paieškojus *doriausios Lietuvoje moters.*

Jos suradimui tektų sunaudoti kiek laiko ir darbo. Mat tokios moterys iš pažiūros nesiskiria nuo kitų, jos dirba ir meldžias kaip kitos, bet neieškodamos garbės padaro tikrai didvyriškų darbų, paaukodamos artimo gerovei kartais net savo sveikatą ir gyvybę. Žmonės paprastai nejautrūs — neužjaučia jų, leidžia joms kamuotis nepakeliamais darbais ir pirm laiko baigti amžių. To neturėtų būti. Mūsų moterys tas doriausias savo drauges turėtų suieškoti ir ateiti joms į pagalbą.

Surasti tas dvasios moteris nebūtų per sunku. Lietuvoje yra juk nemaža mūsų Moterų draugijos skyrių. Tų skyrių valdybos lengvai galėtų sužinoti savo apylinkėse, kurios moterys yra pačios doriausios. Surašę tų moterų visus doriausius ir kilniausius darbus, turėtų tuos pranešimus pasiųsti Moterų draugijos Centro valdybai. Čia tam tikra moterų komisija, perskaičius ir sulyginus gautuosius pranešimus, galėtų jau išspręsti, kuri iš dorų moterų galima laikyti *doriausia ir verčiausia* sušelpti. Bet kuo ir kaip?

Čia būtų gal ne pro šalį paėmus pavyzdį iš Prancūzijos. Ten pasižymėjusiems savo dorumu šelpti yra įsteigtos vadinamosios *dorybės premijos.* Jų įsteigėjas buvo baronas Montyonas. Iš jo palikto kapitalo tos dorybės premijos tebedalijamos kasmet. Tiesa, Montyono premiją gali gauti ir vyrai, bet faktiškai tos premijos daugiausia tenka moterims.

Galima būtų ir pas mus dorybės premijų davimą praplėsti dalijant jas ne vien doriausioms moterims, bet ir *doriausiems vyrams.* Tuomet reiktų plačiau išstudijuoti Montyono dorybės premijų skyrimo taisykles ir jas pritaikyti mūsų gyvenimui. Bet tai jau gal greičiau bus ateity atliktas dalykas. Tuo gi tarpu daug jau padarytų mūsų moterys, jei pasirūpintų doriausias moteris surasti ir aukų dorybės premijoms parinkti. Tiesa, už dorybę geriausiai atlygina Dievas, bet gražu būtų, kad ir visuomenė per tas

dorybės premijas parodytų dorybę branginanti ir doriausių moterų neužmirštanti.

Suprantamas dalykas, kad kiekvienos dorybės premiją gavusios moters biografija ir jos nuveikti darbai turėtų būti plačiau aprašyti ir galėtų būti pavyzdžiu visoms Lietuvos moterims.

Taigi, gerbiamosios, į darbą — *doriausios Lietuvoje moters* ieškoti ir ją dorybės premija pagerbti. Tam darbui negaila aukoti savo jėgų, lėšų ir laiko. O „Mis Lietuvos" rinkimus palikim žmonėms, kuriems daugiau rūpi triukšmas negu tai, kas yra dora ir gera.

[PLATONO „FEDONAS"]

[Vertimo recenzija]

Be „Puotos", man lig šiol nebuvo tekę kitų Platono veikalų skaityti. Iš šalies tik žinojau, kad jo „Fedone" esą pateikta žmogaus sielos nemirybės [1] įrodymų. Taigi, paėmęs į rankas prof. M. Račkausko dailiai sulietuvintą „Fedoną", nudžiugau manydamas galesiąs iš šio klasiško veikalo geriau pažinti Platono minčių kilnumą, jo dialektikos sumanumą, o užvis brangius mano sielos nemirybės įrodymus. Deja, skaudžiai apsivyliau. Mat, pasirodė, Platonas „Fedone" nuo savęs nieko nekalba, savo vietoj jis teleidžia kalbėti daugiausia savo mokytojui Sokratui. Tuo būdu jis ir už sielos nemirybės įrodymų tikrumą atsakomybės nesiima palikdamas ją pačiam Sokratui, juoba kad ir visas „Fedonas", atrodo, parašytas ne *ad probandum*, bet vien *ad narrandum*.

Dar būtų buvę pusė bėdos, jei Sokratas „Fedone" būtų atvaizduotas kilniu doro gyvenimo mokytoju, kaip aš sau jį lig šiol vaizdavausi. Bet, deja, taip nėra. Anaiptol, jis ten figūruoja kaip neaukštos vertės sofistas, kartais visai nepaisąs logikos ir savo įrodymus dažnai remiąs visai aiškiomis klaidomis. Ir tų klaidų pas Sokratą tiek, kiek pas kitą senovės filosofą vargiai bau rasi. Todėl beskaitant „Fedoną" nenorom veržias abejojimas, bene bus tik Platonas Sokrato mokslą iškreipęs, sukarikatūrinęs.

Bet šis įtarimas neatrodo pagrįstas. Pačiam Platonui liudijant, Sokratą prieš jo mirtį dažnai yra lankę jo mokiniai: jie dalyvavę ir pastarajame Sokrato pašnekesy apie sielos nemirybę. Taigi, jei Platonas Sokrato pažiūras į tą dalyką būtų savo „Fedone" iškraipęs, tai vienas ar kitas Sokrato mokinys būtų raštu viešai užprotestavęs prieš

[1] Kaip iš *birti* turim būdvardį *birus*, taip iš mirti bus *mirus, nemirus, nemira*.

tokį Platono poelgį. Bet žinių apie tai istorijoj neužsiliko. Vadinas, tenka pripažinti Platoną Sokrato mokslą apie žmogaus sielą išdėjus „Fedone" teisingai. Todėl ir turime laikyti Sokratą tokiu, kokį mes randame „Fedone", o ne tokiu, kokį norėtumėm turėti. Pripratę matyti Sokrato asmeny kilniadvasį vyrą, mes norėtumėm, kad ir jo pažiūros į žmogaus sielą būtų teisingos ir mums, XX amžiaus žmonėms, priimtinos. Bet, deja, taip nėra. Jo sielos nemirybės įrodymas yra vienas ilgas sofizmas. Kad taip iš tikrųjų yra, pamatysim patys, atidžiau įsižiūrėję į tą įrodymą.

Prasideda jis klausimu: „Ar yra Hade mirusių žmonių sielos, ar jų ten nėra?" Užuot teigiamai ar neigiamai į tai atsakęs, Sokratas prisimena labai seną padavimą, „kad sielos, nuvykusios ten (Hadan), būna ir paskui vėl grįžta čionai ir vėl gimsta po mirties" (11 p.). Šiame padavime yra šiek tiek tiesos, bet yra ir nemaža klaidos. Tiesa yra tai, kad, žmogui mirus, jo siela nepranyksta, bet netiesa, kad ji po kurio laiko vėl grįžta žemėn, užgimdama naujam kūne. Sokratas, deja, neatskiria tos tiesos nuo netiesos. Anaiptol, tolesnius savo išvedžiojimus remia kaip tik klaidingu ano padavimo tvirtinimu. Mat jei sielos iš naujo gimsta, tai jų nemirybė savaime aiški, nes jos „negalėtų grįžti į pasaulį, jei išnyktų" (11 p.). Bet kur įrodymas, kad sielos iš Hado į pasaulį tikrai grįžta? Sokratas jo visai nepateikia. O tuo tarpu jei sielos gali kurį laiką būti Hade, tai jos gali ten pasilikti ir amžinai pasaulin visai negrįžti. Šios pastarosios galimybės Sokratas kažkodėl nenumatė, nes ją paliko visai nesvarstęs. Jos vietoj jis, nukrypęs į šalį, imasi įrodinėti visiškai paradoksalinę tezę, būtent kad *gyvenimas kyląs iš mirties.* Kuo gi jis ją remia? Gi visai sofistišku tvirtinimu, kad pasauly viskas atsirandą „ne iš kur kitur, kaip tik iš savo priešingybių, bent tenai, kur toji priešingybė pasitaiko" (12 p.).

Šis tvirtinimas savo ruožtu įrodomas tokiais pavyzdžiais, kaip bjaurumo, atsirandančio iš grožio, neteisybės — iš teisingumo, budėjimo — iš miego, ko nors didesnio — iš to, kas pirmiau buvo mažesnis, ir t. t. Iš čia daroma išvada, kad kaip iš gyvo darosi mirusis, taip ir iš mirusių gimsta gyvieji, iš mirties atsiranda gyvenimas. Bet čia ir be jokios filosofijos aišku, kad tai — gryniausias sofizmas, nes mirtis kyla ne iš gyvenimo, tik iš įvairiausių

priežasčių. Vienos jų yra mechaniškos, kaip štai užmušimas, nušovimas, sudegimas, paskendimas vandeny, perkūno nutrenkimas, elektros kėdė ir t. t.; kitos — chemiškos, kaip štai narkotikai, nuodai, sugedęs maistas ir t. t.; trečios — psichiškos: per didelis išsigandimas, nusiminimas, netekimas viso savo turto, sau brangių asmenų ir t. t. Taigi išvedimas mirties iš gyvenimo neišlaiko kritikos. O apie išvedimą gyvenimo iš mirties nėr ko nė sakyti: tai yra visai neįrodytas ir niekuo neparemtas tvirtinimas.

Jautęs tai, matyt, ir patsai Sokratas, nes ieškojo kito sielos nemirybės įrodymo ir manė jį radęs savo gnoseologinėj teorijoj, „kad mokymasis yra mums ne kas kita, kaip prisiminimas“ (14 p.). Prisiminimą gi, Sokrato išmanymu, sukelia daiktų panašumas, o iš dalies — jų nepanašumas. Lygindami panašius daiktus, mes prieinam jų nelygybę arba *lygybę*. Ta lygybės sąvoka šalia daiktų yra kažkas kita. Ji visai nepanaši į lyginamuosius daiktus; lygūs daiktai ir pati lygybė nebus tas pat. Bet dažnai pasitaiko regėti daiktai tik panašūs, bet nelygūs. Vadinas, prieš pradėdami regėti, girdėti ar bendrai jausti, mes turime jau supratimą apie pačią lygybę. Taip Sokratui ir *rodėsi,* kad mes prieš gimdami esam jau įgiję šitą lygybės pažinimą.

Panašiu būdu Sokratas prieina ir kitas sąvokas, kaip štai grožio, labo, teisingumo, šventumo ir apskritai viso, ką mes laikome tikrąja būtimi. Jo išmanymu, mes visas tas sąvokas atsinešame į šį pasaulį gimdami. Tuo būdu mūsų siela gimsta ne kaip *tabula rasa,* nieko savy neturinti, bet ateina nešina geroku kraičiu — įvairiausių įgimtų idėjų pavidalu. O kadangi, pasak Sokrato, siela tų idėjų negalėjo gauti iš savo jutimų, tai jis ir tvirtina ją tas idėjas atsinešus iš praeito savo gyvenimo žemėj. Vadinas, siela *preegzistavus prieš užgimimą.* Tuo būdu antras Sokrato sielos nemirybės įrodymas yra paremtas dvejopu visai neįrodytu teigimu, būtent kad mūsų sielos, prieš įeidamos mūsų kūnan, yra gyvenusios pirmiau ištisoj nesibaigiamoj kūnų eilėje ir kad jos gimusios su gatavomis idėjomis galvoje. Bet ši nesibaigiamoji sielos reinkarnacijų eilė ne tik niekuo nėra įrodyta, bet yra dar ir visai bergždžia, nes ji neišaiškina nei sielų pradžios, nei jų prigimties, nei galop tų reinkarnacijų būtinumo ir tikslo. Tas pat pasakytina ir apie įgimtąsias idėjas. Jei jų iš tikrųjų būtų mūsų sielose, tai jos iš mūsų sielų pašalintų kūrybos galią, padarytų jas panašias į elektros ba-

terijų elementus, mechaniškai įbrukamus mūsų kūnuosna lyg kokiosna mašinosna. Visa tai parodo tik Sokrato psichologijos ir gnoseologijos elementarumą, tikriau pasakius, vaikišikumą. Tačiau dėl didelio Sokrato autoriteto visos tos jo pažiūros — apie mokymąsi kaip prisiminimą, apie sielų preegzistenciją ir reinkarnaciją ir apie žmogaus įgimtas idėjas — buvo ne tik plačiai pasklidę senovės Graikijoj, bet ilgai viešpatavo net ir krikščioniškoj Vakarų Europoj.

Sokrato pažiūra į žmogaus sudėtį savo esme buvo teisinga. Jis laikė žmogų esant sudėtą iš sielos ir kūno. Kūnas yra matomas, siela — nematoma (20 p.). Bet ta jos nematomybė yra neabsoliuti, tik reliatyvi. Nematomos tėra tik dorai gyvenusių sielos. Nedorųjų siela, Sokrato pasakymu, „esti sunki, ir apkrauta, ir regima". Tokios sielos klajoją kapuose ir galį vaidentis žmonėms (22 p.).

Šiandieną mes žinom, kad tai klaida. Bet Sokratas laikė ją tiesa ir jąja remdamasis klimpo dar giliau, skelbdamas net pačios neprotingiausios metempsichozės teoriją.

Ne pro šalį bus parodžius, kaip šitokias, taip toli siekiančias išvadas Sokratas prieina. Visų pirma jis kelia abejotiną ir neaiškią hipotezę, kad žmonių sielos po mirties „eis į vietas, atsakomas jų rūpesčiams" (23 p.).

Remdamasis jąja jis ir vaizduojas, kad mirusių žmonių sielos „apsivelka tokiomis būtybėmis, kurių papročiai tiko sielai žemėje gyvenant".

Gerai to nesuprasdamas, Sokrato mokinys Kebetas klausia:

— Ką turi galvoje taip sakydamas, Sokratai? — Į tai Sokratas atsako:

— Pavyzdžiui, temokėję apsiryti, pasigerti, paleistuvauti turi virsti turbūt asilų ir kitų panašių gyvulių paderme. Ar ne taip manai?

— Visai galimas daiktas, kad taip, kaip sakai.

— O pamėgusieji neteisybę, priespaudą, plėšimus virsta vilkais, vanagais, kirliais. Ar gal pasakysime, kad tokių žmonių sielos eina kur kitur?

— Be abejonės, jos eina į tavo nurodytas vietas,— pasakė Kebetas.

Bet esama ir geriausių žmonių. „Kas iš jų gaus geriausią vietą? — klausia toliau Sokratas.— Ar ne tie, kurie buvo atsidavę visuomeninei ir valstybinei dorybei, va-

dinamai sveiku protu ir teisingumu, atsiradusiai iš gero būdo ir lavinimosi?“

Skaitytojas laukia, kad tiems teks geriausioji vieta Olimpe ar kokiose dausose. Sokratas laikos kitokio masto ir mano, kad „jiems tinka vėl apsigyventi jų sielai artimoje, ramioje, visuomenę mėgstančioje padermėje, kaip antai bitėje, vapsvoje, skruzdėlėje ir dargi net vėl žmoguje, ir tada iš jų išeis tinkami žmonės“. Kebetas ir tai pripažįsta galimu daiktu.

Į dievų giminę tepateksią tik tie, kurie buvo atsidavę filosofijai ir baigę gyvenimą visai skaistūs.

Kaip matom, Sokratas pakiša mokiniams savo tvirtinimus ir, hipnotizuodams juos, išgauna savo pažiūroms pritarimą. Bet ir tas pritarimas nevisiškas. Kebetas Sokrato hipotezes tepripažįsta „galingomis“.— Jei Kebetas būtų turėjęs daugiau laiko pagalvoti, jis galbūt būtų priėjęs kitokią išvadą negu Sokratas, pvz., gal būtų pasakęs, kad mirusių žmonių sieloms atsakomą vietą neša gyvulių kūnai ir kad tuo būdu visa metempsichozės teorija yra niekuo nepagrįsta svajonė.

Kiek geresnį sielos nemirybės įrodymą pateikia Sokratas, remdamasis sielos esme. Žmoguje ji yra gyvybės pradas. Bet gyvybėje nėra jai priešingos mirties. Taigi kaip sėta visuomet lieka sėta ir lyka lyka, taip ir siela lieka visada gyva ir yra nemiri. Bet tų atskirų teigimų įrodymai „Fedone“ yra labai ilgi ir painūs.

O jau ką Sokratas kalba gale apie sielų pomirtinį būvį, yra gryna mitologija, lakios senovės graikų fantazijos padaras. Skaitytojas tiesiog gauna stebėtis, kaip Sokratas, toks karštas filosofijos gerbėjas, galėjo rimtai kalbėti apie senus graikų mitus, aiškiai negalimus nei patikrinti, nei įrodyti.

Tuo, kas aukščiau pasakyta, yra užtektinai konstatuotos Sokrato mokslo silpnos pusės. Bet jame esama ir kilnių dalykų. Jie irgi pažymėti tame pat Platono „Fedone“. Žmogaus siela Sokratui buvo ne vien gyvybės pradas, bet ir „kažkas galingo ir dieviško“ (34 p.), jos pašaukimas esąs pažinti tiesą; norint to pažinimo pasiekti, reikią susilaikyti „nuo visų kūno aistrų“ (23 p.); siela, visą gyvenimą besirūpinusi tiesą pažinti, po mirties „nuvyks į panašią į save nematomą, dievišką, nemirtingą, išmintingą sritį“, „bendraus amžinai su dievais“ (22 p.); mirusiųjų sielos *būna,* nenyksta, gerųjų pomirtinis likimas geresnis, blogųjų — blogesnis (14 p.) ir t. t. Pana-

šiais tvirtinimais Sokratas yra tikrai prašokęs kitus senovės išminčius. O savo giliu tikėjimu pomirtiniu atlyginimu ir neieškojimu išsigelbėt nuo mirties neteisėtu keliu Sokratas visiems amžiams yr palikęs skaisčiausią tikro dvasios didvyrio pavyzdį.

Drauge jo turėta gilesnio mokslo ir apie šį regimąjį pasaulį. Jo žinota, kad žemė yra apvali (47 p.), kad ji nereikalinga jokios paramos ir laikos nekrisdama dėl pasaulio pusiausvyros, kad žemė „yra padėta gryname danguje, kur ir žvaigždės" (47 p.), kad ji „visai ne tokia ir ne tokio didumo, kaip mano pratę apie ją kalbėti žmonės" (46—47 p.) ir t. t.

Tiek apie patį „Fedono" turinį. Dėl lietuviško jo vertimo galiu tik tiek tepažymėti, kad jis yra prof. Račkausko atliktas labai rūpestingai ir dailiai. Jis lengva skaityti ir suprasti. Pats veikalėlis išleistas švariai, kalba taisyklinga. Nepriimtina joje tik du žodžiu: *marus* ir *nemarus* prasme *mortalis, immortalis*. Žodis *marus* nuo veiksmažodžio *marinti* reiškia gyvį, *lengvai numarinamą*. Taigi *nemarus* nebus *bemirtis, nemirus, nemirštamas,* bet tik *sunkiai numarinamas*. Mūsų filosofams reikėtų tai gerai atmintin įsidėti.

Tekste pasitaiko nemaža spaudos klaidų. Vertėjas 15 yra pats pažymėjęs, bet yra jų ir daugiau, pvz., 24 p. *būpu* vietoj būdu, 50 p.— *ežezo* vietoj ežero ir kt.

Pridėti knygos gale paaiškinimai daug kur žymiai palengvina teksto supratimą.

Išleisdamas „Fedono" lietuvišką vertimą, prof. M. Račkauskas yra atlikęs nemažą patarnavimą mūsų visuomenei. Nuoširdžiai tariam jam ačiū už tai.

ŠVENTAS AUGUSTINAS
(354—430)

I

Jo gyvenimas

Kai visuomenė tam tikru laiku pergyvena didelę krizę, kai jos iki tol gyventi idealai sudūžta, ji ieško naujų gyvenimo formų, naujų idealų. Tuo metu visuomenė kaip tik pasigenda didelių asmenybių, kurios galėtų jai sukurti bei suformuoti naujų idėjų, parodytų jai naują kelią, kuriuo ji galėtų toliau keliauti. Tokios didelės asmenybės, jeigu jos Apvaizdos laiku siunčiamos, suvaidina didelę rolę. Jos išveda visuomenę iš rezignacijos ir įgalina toliau gyvenimą tęsti. Tokios asmenybės tampa naujų laikų kūrėjais, žmonijos vadais. Tokia didelė asmenybė buvo Hipono miesto vyskupas šv. Augustinas, kurio 1500 metų mirties sukaktuves šiemet visas kultūringas pasaulis, ne tik Katalikų Bažnyčia, mini. Mini jį ne tiek kaipo šventąjį ir Bažnyčios kunigaikštį, bet daugiau kaipo didelį galvotoją. Jo genialusis protas aprėpė visą ano laiko mokslą, įvairias dvasios sroves ir joms suteikė naują formą, naują kryptį.

Mūsų dėmesį traukia šv. Augustinas ne tik kaip galvotojas, bet ir kaip asmuo. Jo gyvenimas iki krikšto, jo sielos odisėja yra įdomiausia „vienos sielos istorija". Tą savo gyvenimo dalį aprašė Augustinas savo veikale „Confessiones", tame veikale, kur jungiasi „romanas ir išpažintis, retorika ir malda, pergyvenimai ir dogmatika" [1]. Tai yra pirmaeilis šaltinis Augustino gyvenimui.

Šv. Augustinas gimė 354 m. lapkričio 13 d. nedideliame Šiaurės Afrikos miestuke, Tagaste vadinamame. Jo tėvas, patricijus, buvo to miesto dekurionas, sakysim, magistrato narys. Jis buvo stabmeldys, tik prieš mirdamas pasikrikštijo. Motina Monika buvo pamaldi krikščionė. Šeimos auklėjimu ji viena tesirūpino, nes tėvas visuome-

[1] *Troeltsch Ernst.* Augustin, die christliche Antike und das Mittelalter.— Historische Bibliothek.— 1915.— Nr. 36.— P. 77.

niniais reikalais tesimanė. Motina auklėjo savo kūdikius krikščioniškai. Augustinas, nors nebuvo pakrikštytas, bet, dar vaikas būdamas, gavo supratimą apie krikščionybę. Jis išmoko melstis, šiek tiek nutuokė apie Šv. Raštą, nors jo arčiau nepažino [2]. Uoli krikščionė Augustino motina norėjo savo sūnų padaryti krikščionimi. Ji įrašė jį į katechumenų skaičių [3]. Čia jis turėjo progos geriau pažinti krikščionybės mokslą, dalyvaudamas iškilmingose krikšto apeigose. Jis čia įtikėjo Kristų, kaip ir jo motina ir visi namiškiai, išskyrus tėvą. Bet motina neįstengė įkalbėti tėvui leisti vaiką pakrikštyti.

Pastebėjęs sūnaus gabumus, tėvas pasiryžo leisti jį į retorių mokyklą, kad jis vėliau taptų retorikos mokytoju. Mokėsi pirma, iki 16 metų, nedideliame Madauros miestuke, paskui 370 m. persikėlė į Kartaginą, į tuolaikinį Afrikos kultūros centrą.

Susidūrė čia su draugais, kurie mėgo lengvapėdiškai gyventi. Augustinas, būdamas iš prigimties jausmingas, tampa ištvirkusiu jaunuoliu. Lanko nepadorius teatrus; net ir vagystė jam nebuvo kokti [4]. Davęs laisvę savo jausmams [5], jis susideda su svetima moteriške (konkubinatas), kas anais laikais buvo pripažįstama kita vedybų forma ir net Bažnyčios toleruojama [6]. 372 m. jam gimsta sūnus (kuris buvo pavadintas Adeodatu).

Nors ir pamėgo jausmų gyvenimą, jis vis dėlto neužmiršo ir mokslo. Jis uoliai studijuoja retoriką. Studijuoja, norėdamas įsigyti garbės, kitaip tariant, pagarsėti [7]. Garbės troškimas ir geidulių tenkinimas — štai Augustino gyvenimo du stimulai iki 19 metų. Kas galėjo pamanyti, kad tas ištvirkęs jaunuolis ilgainiui taps tokiu dvasios milžinu, kuris toli pralenks savo amžininkus.

19 metų Augustinas pergyvena didelę sielos krizę, pirmą atsivertimą. Atsivertimas buvo labai nuostabus. Kaipo retorikos mokinys, jis gauna į rankas Cicerono veikalą, „Hortensijum" vadinamą [8]. Tas veikalas pastūmėjo jį į kitą

---

[2] *Müller K.* Kirchengeschichte.— 1929.— T. 1.— P. 650.

[3] Conf., kn. 1, sk. 11. Šv. Augustino raštus cituoju iš Migne „Patrologia latina" 32—47 tomų.

[4] Conf., kn. 2, sk. 4.

[5] Conf., kn. 3, sk. 3: „Elegans et urbanus gestiebam",— sako jis apie savo gyvenimą Kartaginoj.

[6] *Müller K.* Ten pat.— P. 660.

[7] Conf., kn. 3, sk. 3.

[8] Conf., kn. 3, sk. 4.

gyvenimą. Gaila, kad tas veikalas yra visiškai dingęs, taip kad mes negalime tikrai žinoti, dėl ko jis padarė jam didelės įtakos. Iš paties Augustino prisipažinimo mes galime tik spręsti apie to veikalo įtaką jam. Augustinas taip kalba: „Įprasta mokymosi tvarka priėjau prie Cicerono knygos, kurio kalba beveik visi buvo sužavėti. Pačios tos knygos turinys buvo paraginimas pamilti filosofiją. Knygos vardas — „Hortensijus". Ši knyga pakeitė mano geismus ir į tave, Dieve, nukreipė mano maldas; mano norus ir troškimus pakeitė ji. Menka man pasidarė kiekviena tuščia viltis ir aš su netikėtu širdies įkarščiu ėmiau nemirtingos išminties trokšti, ėmiau kilti, kad prie Tavęs, Dieve, ateičiau" [9]. Iš šių Augustino žodžių matome, kad knygos „Hortensijus" turinys buvo raginantis jaunuolius pamilti filosofiją. Dėl to ši knyga ir padarė Augustinui didelės įtakos; jis ėmė „nemirtingos išminties" trokšti. „Hortensijus" paskatino Augustiną ieškoti tiesos, pagrindė jame filosofijos meilę [10]. Jame gimė naujas linkimas, būtent pažinti tiesą. Anksčiau jis norėjo būti tik retorium, dabar jis ima stengtis susiformuoti filosofinę pasaulėžiūrą. Jis tampa tiesos mylėtoju, filosofu. Iš gašlaus jaunuolio pasidaro rimtas galvotojas. Jaunuolis paneigia kūniškus malonumus ir ima siekti aukštesnio, tobulesnio gyvenimo. Tokia prasmė buvo jo pirmo atsivertimo.

Pasukęs į kitą gyvenimo kelią, jis pasigenda krikščionybės, apie kurią iš savo motinos buvo kiek girdėjęs. Jau skaitydamas nuostabią Cicerono knygą, apgailestavo, kad joje neminimas Kristaus vardas [11]. Jis ima į rankas Šv. Raštą. Bet, nepatenkintas juo, padeda tuojau į šalį. Mat Šv. Raštas, jo supratimu, negalėjo prilygti Cicerono „Hortensijui". Negalėjo jis prilygti nei forma, nei turiniu. Šv. Rašto kalba, palyginti su Cicerono, jam atrodė sunki, nemaloni [12]. Bet ypač nepatiko jam turinys. Šv. Raštas reikalavo tikėti, nusilenkti autoritetui, dėl to, jo nuomone, jis varžė tiesos ieškojimo laisvę, kitaip tariant, neleido filosofiškai galvoti [13].

---

[9] Conf., kn. 3, sk. 4.

[10] *Holl K.* Augustins innere Entwicklung // Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte.— 1928.— T. 3.— P. 55; Conf., kn. 3, sk. 4.

[11] Conf., kn. 3, sk. 4.

[12] Conf., kn. 3, sk. 5.

[13] *Loofs.* Augustinus. Realenzyklopädie für protestantische Theologien // Kirchengeschichte.— T. 2.— P. 262; *Holl.* Ten pat.— P. 56.

Tapęs filosofu, Augustinas tapo auka vienos sektos, kuri tuo metu Šiaurės Afrikoj buvo paplitusi. Ta sekta buvo vadinama *manicheizmu*. Ta sekta nepripažino autoritetų tikybos klausimais ir leido pasitikėti protu, kuris galįs išaiškinti tikybos paslaptis. Toks „liberalizmas" patiko Augustinui. Jis tuojau su savo draugais įstojo į tą sektą. Būdamas manichėjum, jis dalyvavo sėkmingai disputuose su krikščionimis, niekino sakramentus, kritikavo drauge su savo bendratikiais Šv. Raštą, vienu žodžiu, buvo katalikų priešas.

Manichėjų sektos klusniu nariu išbuvo Augustinas devynerius metus — nuo 473 iki 482. Čia prasidėjo Augustino kita gyvenimo dalis. Jis liovėsi buvęs mokiniu. Sugrįžo iš Kartaginos į savo gimtinį miestą Tagastę. Same mieste ėmė jis retorikos mokyti. Motina Monika labai sielojosi dėl savo sūnaus paklydimo ir net nepriėmė jo į savo namus. (Tėvas Augustino mirė, einant jam 17 metus.) Metus mokęs Tagastėj, sugrįžo jis vėl į Kartaginą. Atsidėjo studijoms.

Ypač studijuoja jis žvaigždžių mokslą.

Po devynerių metų nutraukė Augustinas santykius su manichėjais. Mat jis įsitikino, kad jie negali išspręsti daugybės klausimų, ypač kosmologijos. Augustinas dabar pasidarė skeptiku. Tuo metu, anksčiausiai 383 metų pavasarį, Augustinas apleido Afriką ir persikėlė į Romą, tikėdamasis čia geresnių mokymo sąlygų susirasti. Po metų persikėlė jis iš Romos į Milaną. Čia įvyko Augustino antras atsivertimas. Milane tuo metu veikė garsus vyskupas Ambraziejus, žymus pamokslininkas. Vyskupas Ambraziejus buvo platoniko Filo ir Origeno mokinys ir sugebėjo įtikinančiai aiškinti Šv. Raštą, parodydamas jo autentiškumą [14]. (Augustinas iš manichėjų buvo išmokęs nepasitikėti Šv. Raštu, abejoti jo autentiškumu [15].)

Augustinas suėjo į santykius su šiuo vyskupu. Ambraziejus priėmė jį maloniai [16]. Augustinas ėmė uoliai klausyti jo pamokslų. Pamokslai jį žavėjo. Jis išmoko iš šio vyskupo vertinti Senąjį Įstatymą, kurį anksčiau buvo paneigęs. Paveiktas Ambraziejaus pamokslų, jis galutinai atsižada manichėjų mokslo ir tampa vėl katechumenu [17].

[14] *Holl K.* Ten pat.— P. 60; Conf., kn. 6, sk. 5.
[15] *Loofs.* Ten pat.— P. 262.
[16] *Possidius.* Vita Augustini, sk. 1.
[17] Conf., kn. 5, sk. 14.

Turbūt ne be jo motinos įtakos įvyksta šis Augustino dvasios perversmas. Augustino motina, ilgėdamosi savo sūnelio, kuris prieš jos valią buvo apleidęs ją, atvyko į Milaną ir apsigyveno prie jo.

Bet ne vien Šv. Raštas ir Ambraziejaus pamokslai vedė Augustiną į naują gyvenimą. Lemiamos jam įtakos padaro platonizmas, kurį jis gauna pažinti iš Platono komentatoriaus Plotino [18]. Platonizmas vėl pagimdo jame tiesos meilę. Jis vėl atsideda studijoms kaip ir anksčiau, būdamas manichėjum. Platonizmas atveria jam duris į dvasinį pasaulį. Jis paneigia skepticizmą ir pasidaro tiesos ieškotoju [19]. Gašlumas jam ima darytis koktus. Nors gyvena dar konkubinate, bet juo jau ima bodėtis.

Taip veikė Augustiną Milane dvi dvasios srovės: iš vienos pusės, platonizmas, iš antros — Šv. Raštas, ypač šv. Pauliaus laiškai. Galutinį perversmą jo sieloj padaro pasakojimas apie vienuolio šv. Antano gyvenimą. Apie šio vienuolio gyvenimą papasakojo Augustinui kažkoks Pontianas. Pasakojimas labai paveikė Augustiną. „Sielvartavau ir jaudinaus,— kalba jis,— iš neišpasakytos gėdos. Kad daug mano metų, beveik 12, prabėgo nuo to laiko, kai aš 19 metų, paskaitęs Cicerono „Hortensijų", buvau paragintas išminties siekti. Bet vis atidėliojau jai, žemišką laimę paneigęs, atsidėti" [20]. Paveiktas smarkiai Pontiano pasakojimo, bėga Augustinas pas savo draugą Alipijų ir jam taria tuos žodžius: „Pakyla nemokšos ir dangų užkariauja (rapiunt), o mes beširdžiai, nors ir mokyti, kur gašlaudami slankiojam?" [21] Augustinas, kaip matome, sielojosi, kad bemokslis tamsuolis Antanas galėjo išsižadėti šio pasaulio ir gyventi tikru vienuolišku gyvenimu; tuo tarpu jis, nors ir mokytas, gyvena ieškodamas kūniškų malonumų. Vokiečių mokslininkas Loofsas [22] iš šių Augustino žodžių sprendžia, kad čia pasireiškia jo savimyla. Jam buvo skaudu, kad jis nesugeba to atlikti, ką pajėgia paprastas vienuolis. Jis lyg pavydėjo vienuoliui. Bet čia pasireiškia naujas Augustino linkimas: jis vertina ne vien tik tiesą (filosofiją), bet ir pamaldų asketišką gy-

[18] Conf., kn. 7, sk. 9. Iš Plotino (romėno Viktorino versto į lotynų kalbą) sužino jis apie tą tikėjimo tiesą, apie kurią iš Jono evangelijos *(1, 1—14)* buvo žinojęs.

[19] Conf., kn. 7, sk. 20.

[20] Conf., kn. 8, sk. 7.

[21] Conf., kn. 8, sk. 8.

[22] *Loofs.* Ten pat.— P. 267.

venimą [23]. Didelę vidaus kovą pergyvena dabar šventasis. Jis puola, apsiliejęs ašaromis, po figos medžiu ir tuo metu išgirsta slaptingą vaiko balsą: „Tolle, lege! tolle, lege!“ [24] Balsą palaikė jis Dievo balsu. Atsikėlęs eina jis prie tos sode vietos, kur sėdėjo jo draugas Alipijus, ir čia randa savo paliktą knygą, Pauliaus laiškus. Jis atsiverčia atsitiktinai tą vietą, kur apaštalas ragina pamilti Kristų, užuot mylėjus kūniškus malonumus [25]. Toliau jo draugas Alipijus paskaitė jam šiuos apaštalo žodžius: „Silpną tikėjimu priimkite“ [26]. Augustinas tarėsi, kad tie žodžiai jam taikomi. Dabar jis tikrai pasiryžta tapti krikščionimi. Apie savo sumanymą praneša motinai. Ši, žinoma, labai džiaugiasi. Jis meta mokęs retoriką, apleidžia Milaną, apsigyvendamas viename dvare netoli to miesto — Kasisiake. Jis pareiškė vyskupui Ambraziejui norą krikštytis. Tai įvyko 386 metų rudenį. Apsigyvenęs dvare, Augustinas parašė pirmus savo raštus, kaip antai „Contra Academicos“ (libri III), „De beata vita, de ordine“ (libri II), „Soliloquiorum“ (libri II) [27]. 387 metų pavasarį jis buvo Ambraziejaus pakrikštytas drauge su jo sūnumi Adeodatu ir draugu Alipijum [28]. Pasikrikštijęs jis tuojau keliauja į savo tėviškę, į Tagastę. Pakeliui, Ostijos mieste (prie Romos), jį ištinka didelė nelaimė — miršta jo motina. Paskutines savo motinos gyvenimo dienas, jos mirtį ir pasikalbėjimą su ja apie dangišką gyvenimą gražiai aprašo Augustinas savo išpažinty [29]. Čia pasireiškia Augustino poetiškas genijus. Žemiška ir dangiška, reališka ir ideališka susieta į gražią harmoniją. Tai yra kilni poezija, iš kurios trykšta didelė idėja — meilė sūnaus savo motinai.

Kelionė jo buvo kiek sutrukdyta. Bet 388 m. Augustinas buvo jau savo gimtajam mieste. Jis pardavė iš tėvų paveldėtą lauką ir gautus pinigus išdalijo vargšams. Pats gyveno be jokio turto, kaip koksai vienuolis. Gyveno jis Tagastėj iki 391 metų. Čia parašė jis kelis veikalus. Augustino vardas pasklido po visą Afrikos provinciją. Kažkoks Hipo-Regia (Hipono) miesto valdininkas (agens

[23] Conf., kn. 8, sk. 12.
[24] Conf., kn. 8, sk. 12.
[25] Conf., kn. 8, sk. 12. Rom. XIII 13, 14.
[26] Ten pat: Infirmum autem in fide recipite.
[27] *Loofs.* Augustinus trinus.— P. 268.
[28] Conf., kn. 9, sk. 6.
[29] Conf., kn. 9, sk. 8, 9, 10, 11, 12, 13.

in rebus [30]), sužavėtas to šventojo mokslu, kviečia jį į savo miestą skelbti Dievo žodžio. Čia jis buvo vietinio vyskupo Valerijaus įšvęstas kunigu (391 m.). Tapęs kunigu, įkūrė Augustinas tame mieste vienuolyną, kur ir pats apsigyvena [31]. Vyskupas Valerijus — kaip graikas, nemokantis lotyniškai,— pavedė Augustinui savo vietoj skelbti Dievo žodį bažnyčioje. Savo iškalba, išmintimi traukia, žavi Augustinas minias. Jis pradeda kovoti su savo buvusiais bendratikiais manichėjais. Su manichėjų dvasininku Fortunatu turi jis 392 metais disputą. Disputas jam pavyksta. Manichėjas buvo nugalėtas [32].

Senstąs vyskupas Valerijus, bijodamas, kad koks miestas nepasikviestų jo vyskupu, pasirūpino išrinkti jį savo įpėdiniu — sufraganu. 395 metais Augustinas buvo įšventintas vyskupu. Kitais metais mirė vyskupas Valerijus ir Augustinas tapo Hipono vyskupijos ganytoju. Beveik 35 metus valdė jis tą vyskupiją. Kovojo pamokslais ir raštais su įvairiomis erezijomis, kurios tuo metu Afrikoj buvo paplitusios, kaip antai su manichėjų, arijonų, donatistų pelagiečių ir semipelagiečių. Kaip iš jo laiškų galima spręsti, jo įtaka reiškėsi ne tik Šiaurės Afrikoj, bet ir visam Vakarų Katalikų Bažnyčios pasauly.

Mirė jis 430 metais rugpjūčio 28 d., sulaukęs 76 metų, kada jo miestas buvo vandalų vado Genzericho apgultas. Jo kūnas ilsisi Šv. Augustino bažnyčioje Pavijoj, kur jis langobardų karaliaus Liutprando VIII šimtm. iš Afrikos buvo atgabentas. Augustino gyvenimą, ypač jo vyskupavimo laiką, aprašė jo mokinys vienuolis Posidijas, kuris per 40 metų buvo ištikimas šventojo tarnas [33].

Būdamas vyskupu, Augustinas parašė daug raštų įvairių įvairiausiais klausimais. Savo gyvenimo pabaigoj (apie 427 m.) parašytame veikale „Retroctiones", kur Augustinas daro trumpą savo visų raštų apžvalgą, jis priskaito 93 veikalus 232 knygomis [34]; į tą skaičių nebuvo įtraukti pamokslai ir laiškai, kurių jis yra ir daug parašęs.

(Žinomam Migne bažnyčios autorių leidiny „Patrologia latina" Augustino raštai apima 16 tomų (32—47).)

Augustino raštai buvo laikomi praktiškiems tikslams: daugiausia kovai su erezijomis, su įvairiomis dvasios sro-

[30] *Possidius*, sk. 3.
[31] *Possidius*, sk. 5.
[32] *Possidius*, sk. 6.
[33] *Possidius*. Vita S. Augustini, sk. 31.
[34] Retractiones, kn. 2, sk. 62.

vėmis, kurios tuo metu reiškėsi Afrikoj ir buvo priešingos Katalikų Bažnyčiai. Jo raštai todėl yra homiletinio bei apologetinio pobūdžio. Veltui mes ieškotume tuose raštuose sistemos, konsekvencijos, kur ryškėtų jo pagrindinė idėja. Augustino raštai yra mozaika, sulipdyta iš įvairių įvairiausių palaidų — kartais net prieštaraujančių — minčių. Turint galvoj šį Augustino raštų pobūdį, netenka stebėtis, kad jis vėlesniais laikais buvo įvairiai suprantamas, visaip aiškinamas. Augustinu rėmėsi viduramžių Romos imperijos ciesoriai, kovodami su popiežiais, juo rėmėsi taip pat popiežiai, atremdami arba puldami ciesorių imperializmą. Augustinas buvo scholastikų mokytojas ir — kas atrodo keista — vėlesniais laikais jis tapo scholastikos priešų vadovu; Augustinas buvo viduramžių mistikų įkvėpėjas. Net ir naujausiais laikais jo įtaka neišnyko. Augustinas buvo mokytojas didelių tikybos reformatorių, kaip antai Wycliffe, Huso, net Lutherio ir Kalvino. (Lutherio mokslas apie Dievo malonę paimtas iš Augustino.) Net ir naujausiais laikais viena atskala — jensenizmu vadinama — bandė gaivinti gryną augustinizmą.

Didelė Augustino įtaka buvo ir politikai. Viduramžių politinis gyvenimas buvo grindžiamas (nors dažnai klaidingai suprantamu) Augustinu. Naujausiais laikais žymus Prancūzijos (Liudviko XVI laikų) kardinolas Bossuet politines ir istoriosofines mintis sėmėsi iš Augustino. Net ir praeitam šimtmety didelis Vokietijos katalikų veikėjas J. Görres plėtojo Augustino politinę ideologiją.

II

Jo valstybės ir visuomenės mokslas

Prieš pradėdamas nagrinėti šv. Augustino valstybės ir visuomenės mokslą, padarysiu keletą bendro pobūdžio pastabų.

Šv. Augustinas kaip galvotojas gali būti suprastas tik sąryšy su savo laiku. Jis kūrė iš savo laiko ir savo laikui [35]. Jis buvo vaikas savo laiko, išaugęs graikų ir ro-

[35] Plg. *Troeltsch E.* Augustin, die christliche Antike und das Mittelalter // Historische Bibliothek.— 1915.— Nr. 36.— P. 8.

mėnų kultūroj. Į tą kultūrą jis buvo įsigilinęs, ją supratęs ir pasisavinęs. Bet tai senovės kultūrai jis suteikia naują formą — jis ją sukrikščionina. Jis įkvepia tai kultūrai naują dvasią — krikščionybę. Augustinas tuo būdu nutiesia tiltą tarp senovės ir viduramžių. Jis pats priklauso abiem laikam: senovei ir viduramžiams. Jis buvo paskutinis didelis senovės žmogus ir taip pat pirmas didelis viduramžių žmogus [36].

Lemiamos įtakos šv. Augustinui turėjo Platonas, geriau pasakius, neoplatonizmas, kaip Platono mokslas perdirbta forma tada buvo vadinamas. Platonizmas arba neoplatonizmas visiškai atitiko krikščionybę. Juk ne veltui Platonas buvo vadinamas helenišku Moze. Platonas, kaip ir krikščionys, mokė apie šio — regimo — pasaulio menkumą, netobulumą. Šis pasaulis jam buvo tik atspindys kito — tobulo, amžino ir pastovaus idėjų pasaulio. Žmogaus pažinimo objektas yra tas idėjų pasaulis. Idėjos nėra visos lygios. Yra idėjų gradacija. Aukščiausia idėja yra gėrio idėja. Gėrio idėja yra identiška dievybei. Idėjų pasaulis gali būti suprantamas tik skaisčios sielos žmonėms. Vadinasi, idėjų pasauliui pažinti reikalingas moralinis apsivalymas. Šis kilnusis Platono idėjų mokslas panėšėjo į krikščionių mokslą apie antgamtinį pasaulį.

Platono filosofijos idealizmas negalėjo nepaveikti Augustino. Jau pirmame savo rašte, dar Kasisiake parašytame, Augustinas taip kalba apie platonikus: „Kas yra tiesa, ne tik tikėjimu, bet ir protu nekantriai troškau patirti; tikiuos pas platonikus surasti, kas mūsų šventam mokslui (atseit krikščionybei) nėra priešinga“ („Contra Academicos“, 3 kn., 20 sk.). Augustinas, vadinasi, įsitikinęs, kad platonizmas nėra priešingas krikščionybei. Jis tikisi todėl platonikų moksle surasti tiesos šaltinį. Tokią nuomonę apie platonizmą turėjo ne vien tik Augustinas, bet ir kiti jo laiko krikščionys [37]. Kitoje vietoje apie Platoną ir apie jo bendramanius taip kalba Augustinas: „Jeigu šį gyvenimą drauge su mumis jie galėtų gyventi, tai, pakeitę šiek tiek kai kuriuos savo žodžius ir mintis, taptų krikščionimis, kaip daugumas vėlesnių ir mūsų laikų platonikų yra padarę“ [38]. Jis vaizdavosi platonikus kaipo

[36] *Seeberg R.* Lehrbuch der Dogmengeschichte.— 3 leid.— 1923.— T. 2.— P. 397 ir t. t.

[37] Conf., 8 kn., 2 sk.

[38] De vera religione, 4 kn., 7 sk.

krikščionis ir jų mokslas jam atrodė krikščioniškas mokslas. Gamtinio ir antgamtinio, matomo ir nematomo pasaulio vienybė, kaip mokė Platonas, atsispindi šv. Augustino valstybės ir visuomenės moksle.

Aiškiausiai Augustinas savo mintis apie visuomenę ir valstybę išdėjo garsiame veikale „De civitate Dei". Tą veikalą jis rašė nuo 413 iki 427 m. Praktiškas tikslas jam rūpėjo, kai jis šį veikalą rašė. Jis norėjo atremti krikščionių kaltinimus iš stabmeldžių ir sektantų pusės.

410 m. rugpjūčio 24 d. įsibrovė vestgotai, Alaricho vedami, į Romos miestą ir smarkiai jį nuniokojo. Tai buvo pirmas atsitikimas nuo galų užpuolimo (399 m. prieš Kr.), kada tas miestas buvo barbarų plėšiamas. Amžino miesto užgrobimas padarė didelį, žinoma, slegiamą įspūdį to laiko visuomenei. Stabmeldžiai ėmė kaltinti krikščionis, kad jie, pametę senus Romos dievus, kurie suteikė Romai didybę ir garsą, užtraukė jų bausmę: naujausis krikščionių Dievas ir kankinių kūnai negalį apsaugoti miesto nuo barbarų. Murmėjimas prieš krikščionis buvo, matyti, pastebimas visoj Romos imperijoj. Sujaudinta buvo Alariko užpuolimo ir Šiaurės Afrika, Augustino tėvynė. Čia buvo bijoma, kad Alarichas iš Pietų Italijos galįs į šį kraštą atsikelti. Jis gal ir būtų tai padaręs, kad staigi mirtis jam nebūtų sukliudžiusi.

Šiuo visuotinio krikščionių kaltinimo metu imperatoriaus tribūnas ir notaras Kartaginos mieste (Marcelinas) kreipėsi į šv. Augustiną, pranešdamas apie krikščionių kaltinimus ir prašydamas juos atremti. Tai ir buvo akstinas šv. Augustinui parašyti dideliam veikalui „De civitate Dei". Veikalas suskirstytas į 22 knygas. Pirmos 10 knygų yra neigiamo pobūdžio, čia atremia Augustinas krikščionių kaltinimus iš stabmeldžių ir klaidatikių pusės. Paskutinėse 12 knygų jis dėsto mokslą apie 2 valstybes: dangišką ir žemišką. Šioje daly šv. Augustinas nori parodyti, kad kova tarp stabmeldybės ir krikščionybės yra ne kas kita, kaip kova dviejų pasaulių — dangiško ir žemiško, arba velniško. Krikščionis jis nori paguosti rodydamas jiems amžiną pasaulį ir ragina juos nekreipti dėmesio į šio pasaulio laikinus vargus ir nelaimes. Jis ragina krikščionis gerai, šventai gyventi, ir tuo būdu jie galėsią laimingą gyvenimą susidaryti nežiūrint pasaulį siaučiančių nelaimių. „Jūs skundžiatės,— sako šv. Augustinas krikščionims,— kad blogi laikai. Mes esame laikai, kokie

mes esame, tokie yra laikai... Viskas yra gera, tik blogi žmonės daro pasaulį blogą“ [39].

Dėstydamas mokslą apie 2 valstybes, Augustinas seka žymiu donatistu Tikoniu, kuris kiek anksčiau buvo kalbėjęs apie 2 visuomenes: dievišką ir žemišką, arba velnišką [40].

Dievo valstybė (civitas Dei) Augustinui yra bendruomenė gerų, tikinčių, Dievą mylinčių žmonių, gyvenančių ne tik įvairiuose šio pasaulio kraštuose ir tautose, bet ir mirusiųjų, kurie drauge su angelais Dievui tarnauja. Vadinasi, Dievo valstybė jam yra šventųjų, arba išrinktųjų, bendruomenė. Dievo valstybė, Augustino mokslu, atitinka maždaug tą bendruomenę, kuri Katalikų Bažnyčios moksle vadinasi šventųjų bendravimas [41]. Dievo valstybės narius jungia vienas idealas — Dievo meilė arba jo troškimas [42]. Iš to, kas pasakyta, manau, bus aišku, kad klysta tie, kurie mano, jog Augustino Dievo karalystė buvo identiška Bažnyčiai (kaipo krikščionių bendruomenei). Dievo valstybė, kiek ji lietė konkretų pasaulį, tik išrinktuosius Bažnyčios narius (elitus) galėjo apimti [43]. Ne kiekvienas Bažnyčios narys, pagal Augustiną, yra jau Dievo valstybės narys. Bažnyčia yra jam mišrus kūnas (corpus permixtum), kur blogieji ir gerieji, išrinktieji ir pasmerktieji priklauso [44]. Kiekvienas žemėj gyvenąs Dievo karalystės narys yra Bažnyčios narys, bet ne kiekvienas Bažnyčios narys gali būti Dievo karalystės narys [45].

Kaip Dievo valstybė nėra Bažnyčia, taip žemiškoji, arba velnio, valstybė nėra kokia konkreti valstybė. Tiesa, kiekviena žemiška valstybė (civitas terrena sive diaboli) yra kilusi iš nuodėmės. Nusidėjėlis Kainas buvo pirmas žemiškos valstybės kūrėjas [46], tuo tarpu Abelis nekūrė jokios valstybės, nes jis buvo dieviškos valstybės atstovas.

---

[39] Sermo 81, 7—9; *Schnürer G.* Kirche und Kultur im Mittelalter.— 1924.— T. 1.— P. 58.

[40] *Schnürer.* Ten pat.— P. 55.

[41] De civitate Dei, 11 kn., 1 sk.; 14 kn., 28 sk.; *Troeltsch E.* Ten pat.— P. 55.

[42] De civitate Dei, 11 kn., 1 sk.; Ten pat.— P. 17.

[43] *Troeltsch E.* Ten pat.— P. 34.

[44] De civitate Dei, 19 kn., 26 sk.; 21 kn., 21 sk.

[45] *Beruherin E.* Mittelalterliche Zeitanschauung in ihren Einfluss auf Politik und Geschichtsschreibung.— 1918.— T. 1.— P. 115; *Troeltsch E.* Ten pat.— P. 26 ir t. t.

[46] De civ. Dei, 15 kn., 1 sk.

Per pirmąją nuodėmę išsiplatino žemiškoji valstybė. Jos požymiai yra puikumas ir gašlumas. Kadangi žemiškoji valstybė kilusi iš nuodėmės, tai ji yra bloga: godūs valdžios valdovai, užuot rūpinęsi piliečių gerove, naudoja smurtą, užuot stengęsi palaikyti teisingumą, vykdo neteisybę [47]. Kaip Dievo valstybės narius jungia Dievo meilė, taip žemiškos — savimyla. Apie tų dviejų valstybių ypatybes Augustinas taip kalba: „Dvi valstybes sukūrė dvi meilės: žemišką valstybę — savimyla, paneigusi Dievą, dangišką gi — Dievo meilė, paneigusi save" [48]. Dievo valstybės likimas yra amžinas džiaugsmas, tuo tarpu žemiškos — amžina kančia su velniais [49]. Žemiškoji valstybė jam yra pirmiausia nuodėmių žmonių bendruomenė. Kadangi stabmeldžiai yra nusidėjėliai, tai visos stabmeldiškos valstybės jam buvo žemiškos, kitaip tariant, velnio valstybės [50]. Klaidinga būtų manyti, kad Augustinas būtų neigęs kiekvieną valstybę, laikydamas ją velnio padaru. Neneigė jis nė Romos imperijos, kuri jo metu jau nebuvo stabmeldiška. Romos imperatoriai, pasidarę ištikimi Katalikų Bažnyčiai, ėmė slopinti stabmeldybę ir eretikus [51]. Stabmeldžiams ir eretikams buvo uždrausta skelbti savo mokslas. Imperatoriaus Graciano ediktas (392 metų) įsakė visiems imperijos gyventojams išpažinti katalikų tikybą (priimti Nikėjos susirinkimo (325) nutarimą). Veltui stabmeldybės atstovas Simachas dar 785 metais šaukė imperatoriui, prašydamas tolerancijos:

„Į tas pačias žvaigždes žiūrime mes, vienas dangus dengia mus, viena žemė nešioja mus. Daugiau kaip vienas kelias veda į amžiną paslaptį" [52]. Bet šauksmas buvo veltui. Katalikybė nuo IV šimtm. triumfavo; jos pusėj buvo politinė jėga.

Tokios katalikams palankios Romos imperijos Augustinas, žinoma, negalėjo neigti. Jis, kaipo Romos imperijos pilietis, negalėjo vaizduotis šios imperijos žlugimo ir atsiradimo jos vietoj kitos valstybės. Romos imperija, nors priešų naikinama ir plėšiama, turi tverti iki pasaulio galo. Tai yra paskutinė imperija šio senstančio pasaulio

---

[47] *Schnürer G.* Ten pat.— P. 56.
[48] De civitate Dei, 14 kn., 28 sk.
[49] De civ. Dei, 15 kn., 1 sk.
[50] *Schilling O.* Staats- u. Soziallehre des hl. Augustinus, (1910).
[51] *Schilling O.* Ten pat.— P. 8—25.
[52] Cituota iš *Troeltsch.* Ten pat.— P. 22.

(saeculum senescens). Šis gyvenamas laikas yra paskutinis iš 4 laikotarpių, po kurio turi ateiti pasaulio galas [53]. Romos imperija yra, vadinasi, paskutinė pasaulinė imperija. Apie jos žlugimą prieš pasaulio galą Augustinas niekur nekalba. Žinoma, ši imperija jau galėjo būti tik krikščioniška, ne pagoniška. Veltui mes ieškotume pas Augustiną tikslesnio jau krikščioniškos Romos imperijos apibūdinimo. Tas dalykas jam nerūpėjo [54]. Jo žvilgsnis buvo daugiau nukreiptas į aną pasaulį, į Dievą. Jis kalbėjo ne tiek apie šio pasaulio esmę, kiek apie jo galą bei likimą, ne tiek apie gyvenimą, kiek apie mirtį. Ši eschatologinė tendencija raudonu siūlu traukiasi per visą „De civitate Dei", ypač ryški ji yra paskutinėse knygose, kur jis kalba apie dviejų valstybių likimą [55].

Visuomeniškas gyvenimas yra blogas, nes maža yra gerų, išrinktų žmonių. Ideališkas gyvenimas yra tik vienuolynas. Vienuolynas Augustinui yra tikra krikščionių respublika, *civitas Dei* manifestacija. Čia tik galimas tikras krikščioniškas gyvenimas [56].

Klystų, kas manytų, kad Augustinas dėl savo eschatologinės tendencijos visiškai nekalbėjo apie visuomenę ir valstybę. Aktualūs valstybės ir visuomenės klausimai nebuvo svetimi didžiajam vyskupui. Jis pareiškė daug gražių — tiesa, palaidų — tuo klausimu minčių, kurios ir šių dienų visuomenei negali būti svetimos.

Tenka pažymėti, kad Augustinas šioje srity buvo mokinys didžiųjų klasikų, kaip stoikų, ypač Cicerono. Reikia todėl turėti galvoj klasikinį valstybės ir visuomenės mokslą, norint Augustiną reikiamai suprasti. Klasikinė teorija buvo pagrįsta vadinamąja *prigimtine teise* [57]. Buvo mokoma, kad tam tikros teisės normos žmogui yra įgimtos. Įstatymdavybės uždavinys yra tas teisės normas tik konstatuoti ir sudaryti sąlygas, kad jos galėtų būti įvykdytos. Kadangi teisės normos yra visiems žmonėms įgimtas dalykas, tai kiekvienas žmogus gali tomis pačiomis teisėmis

[54] Nevisiškai pateisinamas yra P. Sokolovskio (Augustin und die christliche Zivilisation. Schriften der Gel. Königsberger Gesel. 1927/28, 107 p. ir t. t.) išvedžiojimas, kad Augustinas buvęs krikščioniškas Romos imperijos klasikas.

[55] *K. Holl* ten pat, 80 p., *E. Troeltsch* ten pat, 44 p., kalba apie Augustino mokslo pesimizmą. *G. Schnürer* ten pat, 58 p., priešinasi pavadinimui Augustino mokslo pesimizmu.

[56] *Troeltsch E.* Ten pat.— P. 46.

[57] *Carlyle R. W.* A history of mediaeval political theory in he west.— 1903.— T. 1.— P. 45 ir t. t.

naudotis. Su prigimtine teise buvo nesuderinama žmonių nelygybė, ypač vergija. Dėl to klasikai, ypač stoikai, ir neigia vergiją. Žymiausias stoikas Seneka tokiais žodžiais smerkia vergiją: „Tas žmogus, kurį tu vadini savo vergu, yra išaugęs iš tos pačios sėklos, gėrisi tuo pačiu dangumi, kvėpuoja, gyvena ir miršta, kaip ir tu. Jis gali būti laisvas, o tu — vergas. Jis yra vergas, bet jis gali būti laisvas savo dvasia“ [58].

Kaip klasikai, taip ir Naujasis Įstatymas mokė apie visų žmonių lygybę. Kiekvienas žmogus yra sutvertas pagal Dievo paveikslą ir panašumą; visi žmonės yra Dievo vaikai, vadinasi, visi žmonės iš prigimties lygūs. Žmogus — pagal Šv. Raštą — negali pavergti kito žmogaus. Vergiją smerkė krikščionys, kaip ir stoikai. Reikšmingas yra tuo atžvilgiu šv. Pauliaus laiškas efeziečiams. Čia Paulius kalba, kad Dievui ir ponas, ir vergas yra lygūs. Jis ragina todėl teisingai ir švelniai elgtis su vergais, primindamas jiems, kad yra aukščiausias Ponas danguje [59]. Panašiai mokė apie vergiją ir Bažnyčios Tėvai [60].

Šventas Augustinas kalbėjo, kad pagal Dievo ir gamtos įstatymą (jis vartoja dvejopą įstatymų pavadinimą, kas aiškiai rodo, kad Augustinas rėmėsi 2 šaltiniais: Šv. Raštu ir klasikais) žmogus tik neprotingiems sutvėrimams gali viešpatauti. Dievas neleido žmogui protingiems (racionaliems) sutvėrimams viešpatauti. Vergija yra pagal Dievo (ir gamtos) įstatymus neleistina. Ji yra atsiradusi prieš Dievo valią dėl žmogaus nuodėmės. Vadinasi, žmogus kaltas, kad pasauly vergija yra. „Pirmutinė vergijos priežastis yra nuodėmė“,— sako Augustinas [61]. Žmogui nusidėjus, vergija pasidarė neišvengiama. Jis kviečia todėl vergus eiti savo pareigas ir būti ponams paklusnius [62]. Vergija po žmogaus nusidėjimo jam rodosi suderinama su Dievo teisingumu. Čia matome, kad šv. Augustino mokslas buvo visiškai konservatyvus, pateisinąs savo laiko visuomenės institucijas.

Panagrinėsiu dabar Augustino valstybės mokslą. Rodos, reikėtų laukti, kad Augustinas neigtų ir valstybę,

---

[58] De Beneficiis 1, 3 cap. 28; *Carlyle R. W.* Ten pat.— P. 22.

[59] *Ef 6, 9.* Plg. *Carlyle.* Ten pat.— P. 87 ir t. t.

[60] Apie pareinamybę N. Įstatymo ir Bažnyčios Tėvų mokslo nuo klasikų žr. *Carlyle.* Ten pat.— P. 81 ir t. t.

[61] De civitate Dei, 19 kn., 15 sk.: Prima ergo servitutis causa peccatum est.

[62] *Troeltsch.* Ten pat.— P. 145.

kaip neigė vergiją. Juk valstybė yra institucija, kur žmogus viešpatauja žmogui, arba (švelniau pasakius) žmogus pareina nuo žmogaus. Bet klasikinė teorija jam tokios išvados daryti neleido. Ši teorija mokė, kad žmogaus prigimtis yra visuomeniška. Jis yra linkęs visuomeniškam gyvenimui. Ir šitame žmogaus linkime glūdi valstybės esmė. „Kiekvienas žmogus yra žmonių giminės dalis ir jo prigimtis yra visuomeniška",— sako Augustinas [63]. Kitoje vietoje Augustinas sako, kad protingo žmogaus gyvenimas yra visuomeniškas gyvenimas [64]. Kadangi žmogus pagal dievišką gamtos įstatymą yra visuomeniškas sutvėrimas, tai pateisinama yra visuomeniška institucija, kaip valstybė. Valstybės pradžia pagal jo mokslą (kaip ir Cicerono) yra šeima [65]. Šeima jam yra kaip ir valstybės narvelis. „Žmogaus namas (t. y. šeima) turi būti pradžia ir dalelė valstybės" [66]. Iš šeimos organiškai išauga valstybė. Tai yra antroji visuomeninio gyvenimo forma. Valstybė jam yra lyg išsiplėtojusi šeima. Kadangi į valstybę jis žiūrėjo kaip į didelę šeimą, tai ir valstybės santvarka turi atitikti šeimos santvarką. Kaip šeima valdoma šeimos galvos — tėvo, kurio visi mielai klauso, taip ir valstybė turi būti valdoma vieno asmens, kurio valdiniai turi klausyti. Valstybėj turi viešpatauti tokia pat dvasia kaip ir šeimoj [67]. Valstybė, kaip šeimos tęsinys, negali būti labai didelė, aprėpti įvairias tautas ir kraštus [68]. Augustinas smerkė didžiąsias valstybes, nes jų susikūrimas yra priešingas Dievo valiai (lex divina). Didžiosios valstybės susidaro prievarta: kai kurios tautos užkariauja kitas tautas, kurios už jas yra silpnesnės [69]. Savo teoriją paremia Augustinas Romos imperijos kūrimosi istorija. Nors pats buvo romėnas, bet nesigailėjo jis karčių žodžių stabmeldiškai Romos valstybei. Tiesa, jis prisimena Romos imperijos dorybes ir kartoja Vergilijaus žodžius apie romėnus: *parcere subjectis ac debellare superbos.* Bet romėnų do-

---

[63] De bono coniugali: Quoniam unusquisque homo humani generis pars est et sociale quiddam est humana natura.

[64] De civitate Dei, 19 kn., 5 sk.

[65] *Schilling O.* Ten pat.— P. 60.

[66] De civitate Dei, 19 kn., 16 sk.: Quia igitur hominis domus initium sive particula debet esse civitatis.

[67] *Schilling O.* Ten pat.— P. 58.

[68] *Dempf Alois.* Augustin und die moderne Staatstheorie // Das heilige Feuer.— 1930.— N. 10.— P. 436.

[69] De civitate Dei, 4 kn., 15 sk.

rybės jam yra tik *splendida vitia*[70]. Apskritai Romos valstybė jam yra egoizmo ir prievartos padaras.

Smerkdamas didžiąsias, Augustinas idealizuoja mažąsias, taikoj gyvenančias su savo kaimynais (tokiomis pat valstybėmis). Jo noras yra, kad pasauly būtų daug valstybių, kaip mieste namų. Mažos valstybės, saugodamos tarpusavio taiką, galės būti laimingos[71]. Jis smerkė karą,— kai tautos stegiasi pavergti kitas tautas,— girdamas taikius kaimyniškus santykius. „Nėra abejojimo,— sako jis,— kad didesnė laimė turėti gerą kaimyną, kaip blogą kaimyną užkariauti"[72]. Kaip artimos šios Augustino mintys mūsų laikams! Prieš pusantro tūkstančio metų skelbė šventasis žmonijai tai, kas ir šiandien yra jos troškimų objektas — tautų ir valstybių santaika ir solidarumas[73]. Bet pusantro tūkstančio metų tos šventojo mintys nebuvo įgyvendintos. Ar jos bus kada nors įgyvendintos? O gal tai yra idealas, kuris negali būti įvykdytas ir žmonėms amžinai paliks tik viliojančiu miražu. Teisingai pastebi šia proga G. Schnüreris, kad šv. Augustinas pirmas nurodė tarptautinės teisės svarbą[74]. Augustino mintys apie mažąsias, sakytume, tautines valstybes jo laiku, kada Romos imperija buvo aprėpusi beveik visą žinomą pasaulį, buvo, aišku, grynai teoriškos, gyvenimui nepritaikomos.

Susipažinę su Augustino valstybės kilmės mokslu, pažiūrėkim, kaip jis apibrėžia valstybę ir kokius jai uždavinius kelia. Valstybės apibrėžimą pasiskolina šv. Augustinas ir iš klasikų, ypač iš Cicerono, šiek tiek savaip jį pakeisdamas[75]. Šv. Augustinas šiaip apibrėžia valstybę: „Valstybė yra daugelio žmonių grupė, kuriuos jungia į bendruomenę jų visų mylimas dalykas"[76]. Ne visada, tiesa, šv. Augustinas šio valstybės apibrėžimo laikėsi; kai kada jis jį šiek tiek modifikavo. Viename laiške jis sako: „Kas yra valstybė, jei ne daugybė žmonių, kokiu santaikos

---

[70] *Troeltsch E.* Ten pat.— P. 37.

[71] De civitate Dei, kn. 15: ac sic felicioribus rebus humanis omnia regna parva essent concordi vicinitate laetantia, et ita essent in mundo regna plurima gentium ut sunt in urbe domus plurimae civium.

[72] De civitate Dei, 4 kn., 25 sk.

[73] *Schnürer G.* Ten pat.— P. 70.

[74] Ten pat.

[75] *Schilling O.* Ten pat.— P. 32.

[76] De civitate Dei, 19 kn., 26 sk.: Populus (t. y. valstybė, *Carlyle* I, 166) est coetus multitudinis rationalis, rerum quas diligit concordi communione sociatus.

ryšiu susieta?“ [77] Augustino valstybės apibrėžimas tinka kiekvienai bendruomenei. Juk kiekviena bendruomenė yra ne kas kitas, kaip grupė žmonių, kuriuos jungia kokie bendri interesai arba idealai. Valstybė yra apibrėžiama kaip ypatinga bendruomenė, kuri skirtingais požymiais (kaip valdžia) išsiskiria iš kitų visuomenės grupių. Bet klasikiniam pasauliui nebuvo žinoma visuomenės grupės šalia valstybės. Valstybė buvo vienintelė visuomeninė gyvenimo forma (šalia šeimos). Štai kodėl šv. Augustino (ir klasikų) valstybės apibrėžimas atitinka mūsų dienų visuomenės apibrėžimą.

Į valstybės pagrindą šv. Augustinas deda *teisingumą* (justitia). Jis polemizuoja su Ciceronu, kuris teise (jus) buvo linkęs pagrįsti valstybę. „Be teisingumo negali būti teisės“,— sako jis [78]. Be teisingumo, tvirtina Augustinas, negali būti ir valstybės; tai bus tik kažin kokia grupė žmonių, kuri neverta valstybės vardo [79]. Jis griežtai smerkia kiekvieną valstybę, kuri nesilaiko teisingumo. „Kas yra valstybės,— sušunka jis,— be teisingumo, jei ne plėšikų gaujos! Juk ir plėšikų gaujos yra mažos valstybės“ [80]. Gobšus, neteisingus valdovus, kaip Aleksandrą Makedonietį, jis lygina su jūros plėšikais. Šia proga jis papasakoja tokį anekdotą. Kažkoks pagautas piratas į Aleksandro Makedoniečio klausimą, kam jis terorizuojąs jūrą, atsakęs klausimu, o kam jis terorizuojąs pasaulio kraštus. „Aš vadinuos piratas, nes plėšiu su laivais, tu gi vadiniesi imperatorius, nes plėši su didele kariuomene“,— atsakęs piratas [81].

Teisingumu pagrįsta valstybė turi rūpintis vidaus ir užsienių saugumu, laiduoti piliečiams nuosavybės teisę [82]. Bet tuo valstybės pareigos nesibaigia. Žemiškas gyvenimas nėra tiek žmogui, tiek valstybei aukščiausias tikslas. Vyriausias tikslas tiek žmogaus, tiek valstybės yra aukščiausias gėris — Dievas. Žemiška valstybė turi būti at-

---

[77] Epistolae 138.

[78] De civitate Dei, 19 kn., 21 sk.: ubi ergo iustitia vera non est, nec ius potest esse.

[79] De civitate Dei, 19 kn., 21 sk.

[80] De civitate Dei, 4 sk.: Remota itaque iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia? quia et ipsa latrocinia quid sunt, nisi parva regna?

[81] De civitate Dei, 4 kn., 4 sk.

[82] *Schnürer G.* Ten pat.— P. 69; *Schilling O.* Ten pat.— P. 67 ir t. t.

spindys dieviškos valstybės. Čia Augustino mokslas skyrėsi nuo klasikų. Šie mokė, kad aukščiausias valstybės tikslas yra žemiškas. Jų pažiūra į valstybę buvo pozityvi, tuo tarpu Augustino — supranatūrališka, transcendentiška [83].

Tiek valstybė, tiek visas visuomeniškas gyvenimas turi būti pranoktas teisingumo. Teisingumas turi viešpatauti santykiuose laisvo ir vergo, turtingo ir beturčio. Jis neskelbė jokių visuomenės gyvenimo reformų. Jo mokslas buvo visiškai konservatyvus. Bet senojo pasaulio visuomeniški santykiai turėjo būti pranokti nauja dvasia, būtent krikščioniškos meilės dvasia. Į senas visuomenės gyvenimo formas šv. Augustinas įdėjo naują turinį. Ir šis jo naujas turinys veikė gal labiau kaip kokia revoliucija. Nuo šv. Augustino prasideda naujas laikas — viduramžiai. Ne veltui A. von Harnackas pavadino Augustiną „pirmu naujų laikų žmogumi". Ši Harnacko charakteristika, atrodo, visiškai tiksli, ypač prisiminus, kad Augustinas buvo net ir naujųjų laikų didžiųjų reformatorių mokytojas. Augustinas yra lyg koks sėjikas, kuris keliauja per amžius ir sėja savo genijaus dovanas žmonijai. Jis sėjo savo genijaus dovanas ne tik praeity, bet jis sės, reikia tikėtis, ir ateity. Kol žmogus gyvens geresnio, tobulesnio pasaulio ilgesiu, tol jis ieškos to, kas prieš pusantro tūkstančio metų skelbė žmonijai apie aukštesnį, tobulesnį gyvenimą. O šis žmogaus ilgesys turbūt neužges, nes žmogus yra, kaip Schopenhaueris pasakė, *animal metaphysicum.*

[83] *Schnürer G.* Ten pat.— P. 69.

DANTE ALIGHIERI
(1265—1321)

Sukakus šešiems šimtams metų nuo Dante's mirties, Italija suskato iškilmingai švęsti savo poezijos tėvo jubiliejų. Pats Romos popiežius Benediktas XV savo raštu, išleistu 1921 m. balandžio 30 d. į „visų katalikiškųjų aukštųjų mokyklų profesorius ir studentus", išdėstė Dante's nuopelnus Bažnyčiai ir tikybai, pažymėdamas ypatingai jo „Dieviškosios komedijos" giliai katalikišką charakterį.

Be Italijos, šis Dante's jubiliejus rado atbalsio ir kitose šalyse. Paryžiuj buvo ne per seniai iškilmingai švęstas Dante's paminėjimas tam tikromis pamaldomis ir paskaitomis. Maž ne visi žymesnieji Europos laikraščiai yr įdėję straipsnių apie Dantę. Tai verčia ir mus pateikti „Draugijos" skaitytojams pluoštą žinių apie tą garsųjį italų didvyrį.

Gimęs Florencijoje 1265 m. riteriškai aristokratiškoj Alighieri šeimynoj, Dante, beeidamas 9 metus, pamilo platoniška meile kaimyno Falko Portinario 8 metų dukrelę Beatričę. Po 9 metų būdamas jau jaunikaitis, sutikęs ją gatvėje, dar labiau tapo sužavėtas jos grožiu ir nuo šio laiko liko jos ištikimas gerbėjas per visą savo amžių, nors ji, po kiek laiko ištekėjus už kito, greit pasimirė. Tos meilės apimtas pradėjo Dante aprašinėti savo jausmus dailiais sonetais, kurie ir atkreipė į jį anos gadynės poetų akį. To dėka jo jaunystė praslinko kultūringoje poetų, literatų, dailininkų ir giedotojų draugystėje. Pirmutinis spausdintas jo veikalas buvo „Vita nuova", sudėtas iš eilėraščių ir prozos straipsnių. Čia jis aprašo savo „naująjį" gyvenimą, kurį jame sukėlė minėtoji meilė.

Be to, dalyvavo jis ir politikoj, stodamas energingai opozicijon prieš tuometinio popiežiaus Bonifaco VIII šali-

ninkus. Bet šiems gavus viršų, buvo netrukus visam amžiui ištremtas iš gimtosios Florencijos. Ištikus tam skaudžiam smūgiui, Dante kurį laiką gyvena Paryžiuj, iš kur, grįžęs Italijon ir neturėdamas kur prisiglausti, baladojos nuo vieno draugo pas kitą ir mirė Ravenoj. Čia jis šv. Pranciškaus bažnyčioj ir palaidotas. Jo paminklui atnaujinti popiežius Benediktas XV yra šiemet paaukojęs 100 000 lirų.

Ištrėmime bebūdamas, be kitų smulkesnių raštų, yr pabaigęs savo garsiąją „Dieviškąją komediją“ ir parašęs platų, gilių minčių pilną traktatą „De monarchia“.

Pirmasai veikalas labiausiai išgarsino Dante's vardą kaip katalikiškojo poeto. Ir iš tikrųjų, būdamas karštas Dievo Trejybės garbintojas ir iš ten semdamas įkvėpimo, Dante stengės tos Trejybės atspindį ir savo poemoj kuo aiškiausiai išreikšti. Tam tikslui visa jo poema padalinta *trimis* dalimis; jų vardai žinomi: „Pragaras“, „Skaistykla“, „Dangus“. Kiekviena iš tų trijų dalių yra sudėta iš 33 giesmių, kiekviena giesmė — iš 33 strofų, kiekviena strofa — iš 3 eilių (tercinų). Tuo būdu šios poemos struktūra tikrai primena viduramžių gotiką. Turinio atžvilgiu „Pragaras“ pasižymi dramatišku judėjimu, „Skaistykla“ — švelnia ramybe, „Danguje“ dramatizmo visai nebėra, jo vietą užima mokslo protavimai. Pastarieji, kaip tolimi nuo poezijos, atrodo negalimi poetiškai išreikšti. Bet Dante yr apgalėjęs tas sunkenybes. Jis sugebėjo teologijos, filosofijos ir astronomijos teorijas apvilkti puikiu poezijos rūbu, nesumažindamas susidomėjimo pačiu pasakojimu. Poemos tema dvejopa: pirmoji atvira — parodyti sielos padėtį žmogui mirus; antra paslėpta, alegoriškoji — priminti, kad žmogus už savo darbus gaus arba užmokesnį, arba pasmerkimą. Bendras poemos tikslas parodyti, kad žmogus gali išsisaugoti nuodėmių ir stoti į kelią, vedantį išganyman. Tuo būdu Dante's poema alegoriškais pomirtinio gyvenimo regėjimais išreiškia doriškai religinio pobūdžio mintį. Bet poemoj drauge yra gyvai atvaizduotas ir tuometinis politinis Italijos būvis, įpinti jon ir asmeniški dainiaus pergyvenimai, paliesta dar ir bendra viso tuometinio pasaulio anarchiškoji suirutė.

Galop Dante's poemoj atsispindi ir visas anos gadynės mokslas, semtas jau tai iš senovės mitologijos, jau tai iš scholastiškai teologiškų spekuliacijų.

Dėlei tokios daugybės poemon įeinančių heterogeniškų elementų ji suprasti nelengva. Jai išaiškinti yra nuo senovės susidariusios atskiros draugijos, užsiimančios moksliniu jos tyrimu ir komentavimu. Tų komentarų prirašyta ištisos bibliotekos. Tas darbas dar ir šiandieną nėra visai baigtas.

Pati poema seniai jau yra išversta beveik į visas žymesnes Europos kalbas. Rusai ir lenkai turi net po keletą jos vertimų. Vien Lietuvoj Dante's poema tebėra nežinoma. Meno kūrėjų d-ja buvo pernai sumanius leisti klasikinių veikalų vertimus. Būtų geistina, kad tarp tų vertimui parinktų dalykų rastųsi ir Dante's „Dieviškoji komedija". Mums, kaip katalikiškajai tautai, ši tikra katalikiškos poezijos pažiba labai pritiktų turėti dailiai sulietuvinta.

Savo „Dieviškąja komedija" Dante padėjo pamatą italų rašomajai kalbai. Nuo jo prasideda italų poezijos atgimimas. Tuo atžvilgiu Dante's nuopelnas buvo labai didelis. Mažesnio talento rašytojas tuo gal ir būtų pasitenkinęs: radęs pasisekimo poezijoj, jis jai vienai visą amžių ir būtų betarnavęs. Dante'i, kaip universaliam genijui, to neužteko. Praskynęs naujus kelius poezijoj, jis laikė savo pareiga tarti naują žodį ir kitose žmonijos minties srityse. Taigi, be poezijos, jam rūpėjo ir filosofija, ir matematika, ir metapolitika.

Matematikoj susidomėjęs garsiu ratilo kvadratūros klausimu, Dante išranda apytikrę formulę $\pi=3+\frac{1}{10}\sqrt{2}$, kurią praeitam amžiui baigiantis buvo iš naujo išradęs mūsų matematikas vysk. Baranauskas.

Politikoj visų svarbiausiu laikė Dante visuotinės taikos klausimą. Jam išspręsti jis ir yra parašęs savo platųjį veikalą „De monarchia". Jo pamatinė mintis yra ši: Dabartinis žmonijos būvis nėra tobulas; jis tiesiog reikia laikyti anarchišku. Nes žmonija pasauly yra pasidalijus įvairiomis tautomis arba karalių valdomomis karalijomis. Bet karaliai, būdami nuo viens kito nepriklausomi, dažnai susipyksta. Iš čia kyla karai, didžiausia tautų nelaimė. Karai neleidžia žmonijai pasiekti savo tikslo, *visuotiniosios taikos.* Atskiros tautos ir atskiri žmonės turi tą tikslą laikyti irgi savo tikslu. Bet kaip jis pasiekti? Dante teranda čia vieną išėjimą — *visuotiniosios žemės monarchijos įkūrimą.* Josios valdytojas, aukščiausis monarchas pripažintas visų tautų ir jų valdovų, vaduodamasis aukštesniais

teisybės principais, galėtų būti tarpininkas įvairių tautų ir jų valdovų susirėmimuose. „Ginčams pašalinti,— sako Dante,— yra reikalingas vyriausias teisėjas. Taigi ten, kur gali kilti nesutikimų, turi būti ir teismas... Sakysime, tarp dviejų karalių, iš kurių nei katras nepriklauso nuo kito, gali kilti ginčas tai iš jų pačių, tai iš jų pavaldinių kaltės. Aišku, jog jiems reikia pastatyti teisėjas, turįs platesnę jurisdikciją, apimąs savo teise besiginčijančiųjų teises. Toks teisėjas ir bus (aukščiausiasis) monarchas... Jis savo netiesiogine ar tiesiogine ištarme išspręs bylą..."

Ši Dante's pažiūra, kaip matom, yra labai artima šiandieną iškeltai, tik, deja, vis dar neįvykdytai „tarptautinio tarpininkaujančio tribunolo" idėjai.

Siūlydamas savo visuotinįjį monarchą, Dante toli gražu nebuvo šalininkas žmonijos pavertimo vienu skruzdėlynu, kuriame dingtų visi tautiniai, rasiniai, politiniai ir kitokie skirtumai. Jis gerai suprato ir pats pabrėžė, jog valdyti visas tautas nuo pusiaujo lig ašigalių vienu įstatymų šablonu yra negalimas dalykas. Bet, iš kitos šalies, jis aiškiai matė ir pažymėjo, kad visos tautos turi bendrą tikslą — ramų sugyvenimą bei visuotiniąją taiką.

Į klausimą, dėl ko jos kol kas nėra ir kas kliudo ją įvykdyti, Dante, sekdamas Aristoteliu, atsako vienu žodžiu: „gobšumas"; jis tai ardąs teisybę, turinčią jungti visas žmonijos dalis harmoningon vienybėn. Šiandienėj terminologijoj šis pragaištingas gobšumas vadinamas ekonominiu tautų lenktyniavimu ir valdžios troškimu. Dante's išmanymu, tą visuotinės taikos ardytoją — gobšumą — galėtų suvaldyti irgi ne kas kitas, tik vienas visuotinysis monarchas. Nes jo valdžiai apimant visą pasaulį, jis nebeturėtų ko daugiau betrokšti; dėlei to jis ir galėtų geriau patarnauti teisybei tautų bei valstybių ginčuose.

Bet kas turėtų būti tuo visuotiniuoju monarchu? Pačiam Dante'i į šį klausimą nedavus aiškaus atsakymo, kai kurie liberalai, žinodami Dante's katalikiškumą, yra manę Dantę turėjus čia omenyje Romos popiežių ir dėlei to pravardžiavo jį net „klerikalu". Šis Voltaire'o ir kitų įtarimas neturi jokio pamato. Nes Dante ne tik nebuvo šalininkas sujungimo popiežiaus asmenyje dviejų valdžių — dvasinės ir civilinės, ne tik jis niekad nėr svajojęs apie atgaivinimą viduramžinės teokratijos, bet kaip tik tos teokratijos nelaimingo teoretiko, popiežiaus Bonifaco VIII, paskelbusio mokslą apie du kalaviju — dvasinį

ir civilinį, sujungtu popiežiaus rankose, visa širdžia neapkentė ir jį net savo pragaran patalpino. Be to, ir savo raštuose Dante aiškiai pabrėžia tų dviejų valdžių skirtumą. „Vyriausias vyskupas,— rašo jis,— yra tam, kad vestų žmoniją amžinan gyveniman Apreiškimo nurodymais", imperatorius gi yra tam, „kad vestų žmoniją į laikinąją laimę filosofijos nurodymais". Taigi greičiau galima pavadinti jis civilinės cezarokratijos, o ne teokratijos apaštalu.

Rašydamas apie visuotiniąją monarchiją, Dante teoriškai kalbėjo apie visas pasaulio tautas. Bet faktiškai jis turėjo omenyj pirmiausia savo anos gadynės Italiją, suskaldytą atskiromis kunigaikštijomis, nuolat viena su kita besipjaunančiomis. Taigi ir nenuostabu, kad šiandieną italai laiko Dantę *Italijos susijungimo pranašu.*

Kaip visuotinės taikos teoretiką, Dantę galima drąsiai pavadinti dar ir pirmutiniu Vakarų Europos *pacifistu.* Tiesa, jo idealas liko neįvykdytas. Bet tai nė kiek nemažina jo nuopelnų.

Darydamas visuotiniąją taiką pareinančią nuo visuotinės monarchijos įkūrimo, jis nurodė, jog ši taika yra negalima be teisėto sutvarkymo *tarptautinių santykių.* Tuo jis buvo *tarptautinės teisės, Jungtinių Europos Valstybių ir šių laikų internacionalizmo pranašas.*

Ne mažesniu Dante's nuopelnu reikia laikyti ir jo pirmąkart istorijoj iškeltoji *žmonijos tikslo* problema. Tai toli gražu ne bergždžia metafizika, bet gyvas, amžinai aktualus klausimas, tik Dante's atsakymu į jį, žinoma, negalima tenkintis. Visuotinioji taika nėra žmonijos tikslas, bet tik svarbi sąlyga tam tikslui pasiekti. Tai yra įrodęs XIX a. pradžioj lenkų filosofas Hoene-Wrońskis. Jis priėjo išvadą žmonijos tikslą esant dvejopą: teorinį ir praktinį. Teorijoj žmonijos tikslas yra pilna, nieko neišaiškinto nepaliekanti, *absoliuti tiesa,* praktikoj — pilnas, kiekvieną žmogų visai patenkinąs *absoliutus labas, apvainikuotas mirties nuveikimu ir nemirybės susikūrimu.*

Dante žmonijos tikslui pasiekti reikalavo visuotiniosios taikos, palaikomos Romos popiežiaus ir visuotiniojo monarcho; Wrońskis įrodinėjo, kad tų dviejų autoritetų čia neužtenka. Jis šalia Bažnyčios, kaip *etiškos* asociacijos doros supratimui žmonėse gilinti, ir valstybės, kaip *juridinės* asociacijos fizinei žmonių gerovei gaminti, reikalavo dar ir trečios — *mesianiškos* asociacijos, pavadin-

tos *absoliučia unija,* žmonijai prie jos galutinio tikslo vesti.

Panašią mintį yra išreiškęs ir rusų filosofas Vl. Solovjovas. Jo išmanymu, žmonijai tinkamai sutvarkyti ir tikrajam žmonijos gyvenimui kaip reikiant suorganizuoti reikia trijų autoritetų: aukščiausiojo Karaliaus, aukščiausiojo Kunigo ir aukščiausiojo Pranašo. Aukščiausiojo Kunigo uždavinys — palaikyti visa, kas buvo šventa *praeityje,* kas paveldėta tradicijos keliu; aukščiausio Karaliaus — kurti krikščioniškoji dabartis, saugoti laikino gyvenimo normalus plėtojimas, pranašų — rodyti žmonijai *ateities idealus* ir raginti ją juos vykdyti.

Sakyti, kad Solovjovas ir Wrońskis savo aukščiau išdėtas mintis yra ėmę iš Dante's, negalima; bet kad Dante šiame dalyke buvo tų dviejų slavų filosofų pranokėjas, tai yra neabejotina tiesa. Jų trijų idealai buvo visai artimi, jei ne identiški.

Iš čia dar sykį matome, kad kilni gilesnė mintis, sykį išreikšta ir įrodymais patvirtinta, nežūsta; ji eina iš vieno amžiaus į kitą rutuliodamasi, brėsdama, įgaudama kaskart tobulesnių formų ir naujų šalininkų. Šiame savo žengime per pasaulį nauja mintis gali sutikti kliūčių, peikimo, net pasmerkimo, bet tai niekis; anksčiau ar vėliau glūdinti joje tiesa išeis aikštėn ir privers pasaulį jai nusilenkti. Tai atsitiko su daug kuo; tai atsitiko ir su Dante. Gyvas būdamas, dėl savo per drąsių nuomonių jis turėjo daug priešų ir buvo ištremtas iš tėvynės. Šiandien jo priešai dingo, liko vieni jo gerbėjai, pradedant nuo popiežiaus Romoje lig pastarojo moksleivio Italijoje. Belieka tik palinkėti, kad jis rastų pagarbos ir mūsų Lietuvoje, juoba šiandieną, kuomet Italija yra parodžius mums tiek užuojautos ir palankumo.

JONAS KALVINAS
(1509—1564)

Kas yra lankęs Biržų, Švobiškio, Papilio apylinkes, tas žino, kad tose vietose šalia lietuvių katalikų esama ir lietuvių nekatalikų, išpažįstančių Kalvino mokslą. Kaipo Kalvino sekėjus, žmonės ir vadino juos *kalvinais*. Kuriuo metu yr atsiradę kalvinai, kas buvo pats Kalvinas, kaip jis gyvenęs, koks buvęs jo mokslas, apie tai ir noriu čia trumpai paaiškinti. Reikalingas tam dalykui žinias imsiu iš 1909 m. Vilniuj išleistos knygutės „Jonas Kalvinas, jo gyvenimas ir veikimas". Ją yra parašęs kalvinų kunigas *Jonas Šepetys,* Švobiškio kalvinų parapijos klebonas, 1909 metais švęstam 400 metų Kalvino gimimo jubiliejui pagerbti. Tas žinias imu tyčia ne iš katalikų raštų apie Kalviną, bet iš paties kalvinų kunigo veikalėlio, kad lietuviai kalvinai negalėtų man prikaišioti, jog aš apie Kalviną netiesą parašęs. Iš pateiktų kun. Šepečio knygelėj žinių skaitytojai pamatys, kaip nūn patys kalvinai kalba apie savo „didį mokytoją ir reformatorių".

Jonas Kalvinas yra gimęs Prancūzijoj Nuajono mieste 1509 m. liepos 19 dieną [1]. Jo senelis buvo paprastas kubilius. Bet Kalvino tėvas yra buvęs jau vyskupo sekretorius, kapitulos notaras ir sindikas. Dar būdamas kūdikiu, Kalvinas buvo tėvų paskirtas dvasiškam luomui. Savo būdu buvo „stačiokas"; jis negalėjo kęsti, kas jam atrodė esą neteisinga. Su savo draugais apsieidavo lyg koks teisėjas, „smarkiai bausdamas kiekvieną sauvalę" (5 p.)

Turėdamas keturiolika metų, išvažiavo Paryžiun toliau mokytis. Metus išbuvęs mokykloje (De la Marche), perėjo kiton (Montaigu). Draugai jo nemylėjo ir vadindavo

[1] Mums matos, čia kun. Šepečio suklysta, nes visi kiti rašytojai sako Kalviną gimus liepos 10 d., o ne 19.

„accusativus“ (skundikas). Septyniolika metų teturėdamas, kad ir nebuvo dar pašvęstas kunigu, tačiau skaitės dviejų parapijų klebonu. Evangeliją skelbti pradėjo Pont-Lévêque, savo tėvo gimtinės vietoj. Norėjo jis pradėti teologijos mokslą Sorbonos universitete, bet tėvas liepė jam mesti teologiją ir imtis teisės mokslo, kad galėtų ilgainiui tapti advokatu.

Besimokydamas teisių, Kalvinas susipažino su kai kuriais naujų mokslų skelbėjais, kaip štai su Buceriu ir Beza, bet dar nebuvo nusistatęs mesti katalikystę, „nes smarkioji Katalikų Bažnyčios vienybė, gerai pastatytoji organizacija, labai patiko Kalvinui“. 1532 metais išleidžia jis pirmutinį savo veikalą, kurį stengias „kuo greičiausiai parduoti“, kad sugrįžtų jam išlaidos, o taipogi kad knygai visame pasauly išsiplatinus taptų garbingas (10—11 p.). Netrukus po to Kalvinas virto aiškiu Katalikų Bažnyčios priešu.

„Savo pamoksluose Kalvinas niekino išpažintį, šventų vietų lankymą ir stebuklingų abrozdų garbinimą“. Jis nori iš aukšto visai Prancūzijai paskelbti „naują mokslą“ (13 p.). 1533 m. Kalvinas savo prieteliui Copui rašo prakalbą, kurioje aiškina, „jog žmogus tiktai per tikėjimą gali apturėti išganymą, o gerų darbų nuopelnas yra nieku“ (13 p.).

Katalikams dėl tos prakalbos subruzdus, Kalvinas bėga iš Paryžiaus ir „permainęs pavardę... pradeda savo nerimtą gyvenimą be tėviškės“ (13 p.). 1534 m. atsisako galutinai nuo kunigystės ir „nuo pelno, kurį lig šiolei turėjo iš parapijos“ (14 p.). 1534 m. rudenį Kalvinas vėl keliauja Paryžiun. Kadangi karalienė Margarita buvo palanki protestantams, tatai Kalvinas manė sulauksiąs gerų pasėkų. Bet tarp pačių protestantų kilo netvarka. Mat „šitame laike priviso Paryžiuje daugybė sektų“. Tų sektų šalininkai „lyg pasiutę iš savo tikėjimo“ puldavo katalikų procesijas, keldavo triukšmus bažnyčioje ir „naktimis visur ant bažnyčių ir vienuolynų durų... lipdydavo savo laiškelius, kuriuose išjuokdavo popiežių, mišias ir t. t. 1534 m. tokių laiškelių buvo tokia daugybė, kad ir metai buvo pavadinti laiškelių metais (l'année des placards). Naktį iš 17 į 18 spalių 1534 m. buvo vėl visur, o net ir ant karaliaus kabineto durų išlipdyti laiškeliai, kuriuose užgaunančiais žodžiais kalbėta apie mišias ir katalikų komuniją“ (14 p.).

Žinoma, karaliui ir „katalikams“ tokie piktžodžiavimai negalėjo patikti. Protestantai imta bausti kaip kriminalistai. Kalvinas pabėgo į Bazelį Šveicarijon. Čia 1536 m. jis parašė savo visų svarbiausiąjį veikalą „Krikščioniškojo tikėjimo išdėstymas“ (Institutio christianae religionis). Štai svarbiausieji jo mokslo tvirtinimai.

Žmogaus išganymas bei neišganymas pareina nuo Dievo valios.

Žmonės gyvuoja, kad garbintų Dievą, kuris vienus iš jų jau nuo amžių, dar prieš jiems gimus, savo gailestingumui paaukštinti yra paskyręs išganymui, kitus — savo teisybei padauginti, dar jiems nieko bloga bei gera nepadarius, yra paskyręs prakeikimui...

Dievas nuo amžių vienus yra įrašęs gyvatos, kitus — mirties knygon. Sykį įrašytas gyvatos knygon, turi malonės ir negali jos netekti, nežiūrint visų klaidų... Įrašytasai mirties knygon visuomet lieka Dievo rūstybės indu „ir viskas, net ir jo viežlyvybė ir tikėjimas, ir geri darbai veda į prakeikimą“ (17 p.).

Bažnyčia, kuriai, anot Kalvino, priklauso vien išrinktieji, „turi teisę smarkiai žiūrėti į kiekvieno gyvenimą ir bausti visus, kurie neklauso“ (18 p.). Toks tai buvo Kalvino mokslas. Jis plaukė iš Kalvino būdo. Kalvinas savo įsitikinimu „buvo aristokratas. Dievo išrinktieji — tai dangiškoji aristokratija“. Kalvinas turėjo Senojo Testamento „zokono dvasią“. „Jis pyksta, rūstauja, baudžia visiškai senų pranašų dvasioje. Dėl to ir jo Dievas buvo rūstybės ir kerštо Dievas, neturįs pasigailėjimo, be jokios žmogaus kaltybės jau nuo amžių padaro jį savo rūstybės indu“ (18 p.).

Koks buvo Kalvinas, toks ir jo padėjėjas Farelis. Jis puldavo katalikų procesijas, eidavo į bažnyčias, „nustumdavo į šalį kunigą ir, užėmęs jo vietą, pradėdavo pamokslą prieš „Rymo Antikristą““ (22 p.), t. y. popiežių. Žinoma, tokie pamokslai negalėdavo vesti žmones į dorą. Pripažįsta tai net ir pats kun. Šepetys. Kalvinų „kunigai,— rašo jis,— daugiausia griovė „Rymo Antikristą“ ir nemokėjo patobulinti pasielgimo“. Kasdien žmonės piktžodžiavo, niekindami daiktus, „kuriuos per amžius garbindavo kaip šventus. Prisidengę evangelija, žmonės tankiai darydavo bjauriausius darbus“ (23).

Kalvinas sumanė pataisyti savo sekėjų gyvenimą, tik *ne meile ir Dievo žodžiu,* bet *baudimu.* Nuo 1537 m. sau-

sio 16 d., tapęs „Genevos popiežium“, dažnai jis apsilankydavo (miesto) tarybos posėdžiuose, o taryba jo įtakoje leisdavo vis smarkesnių nutarimų ir vis aštriau bausdavo net ir už visai menkus nusikaltimus. Taip, pvz., lošėją kortomis pririšdavo prie stiebo su kortomis, prikabinėtomis aplink kaklą; jauną moterį, atėjusią bažnyčion su naujoviškai sušukuotais plaukais, sodindavo kalėjiman, o su ja ir tą, kas plaukus šukuodavo. Buvo užginti brangūs parėdai, šokiai, vakarai, pasilinksminimai.

Aštriausiai bausdavo Kalvinas už katalikų tikybos liekanas: šventus paveikslėlius, rožančius etc. (25 p.). Tais savo nežmoniškumais suerzino Kalvinas ženeviečius ir turėjo bėgti Strasburgan. Čia jisai 1539 m. buvo įsirašęs siuvėjų cechan ir vedė žmoną Ideletę Storder našlę (30—31 p.). Tačiau negalėjo užmiršti savo Ženevos. Mat „prigimtas jame viešpatavimo geidulys nebuvo panaikintas menka kunigo vieta“, tatai jis ir ilgėjos Ženevos, „kur jis galėjo tapti respublikos galva“ (31—32 p.). Kalvino prietelis Farelis taip pat nesnaudė. Jis prikalbinėjo miesto tarybą, kad pargrąžintų Kalviną. Galop 1541 m. rugsėjo 13 d. „ponas Kalvinas“ vėl grįžta Ženevon. Jam paskirta „algos 500 florenų (apie 6000 litų), 12 mierų kviečių ir du kibiru vyno“.

Sugrįžęs Ženevon, Kalvinas ima tvarkyti Ženevos bažnyčią. „Pirmą vietą naujoje tvarkoje užima konsistorija, arba vyresniųjų kolegija, sudėta iš 6 kunigų ir civilių vyrų. Kiekvienas konsistorijos narys turi daboti kiekvieno ženeviečio gyvenimą; be to, kiekvienas konsistorijos narys turėjo trejopą pareigą: jis skundė kaltininką, jis buvo liudytojas ir galop teisė kaltininką.“ Žinoma, iš tokio teismo nebuvo galima laukti bešališkumo nutarimuose. „Blogu daiktu buvo ir tai, kad konsistorijos nariai gaudavo algą iš nuobaudų pinigų“. Bausdavo konsistorija „už kiekvieną prasikaltimą prieš bažnytinius įstatymus; o tuose įstatymuose buvo aprašyta kiekvienas žmogaus žingsnis: vestuvėms ir puotoms buvo pažymėtas svečių skaičius, dovanų, valgių, drabužiams buvo pažymėtas savotiškas sukirpimas ir mada“ (36 p.).

Kalvinas manė, kad Dievui patinka tiktai tokia valdžia, kuri yra visuomet smarki ir aštri, be jokio pasigailėjimo. Kalvino išmanymu, „geriau nubausti nekaltą, nekaip palikti be pabaudos kaltą“. Taigi ir nenuostabu, kad „Kalvino zokonas“ buvo „parašytas krauju ir ugnimi“

(38 p.). Per penkerius Kalvino Ženevoj viešpatavimo metus (1542—1646) buvo 58 žmonės pasmerkti mirti, 76 ištremti iš Ženevos. Labai baisių būdavo kankinimų tardant prieš teismą, o nė vienas tardymas neapsieidavo be kankinimų. „Apskųstąjį tol kankindavo, kol prisipažindavo. Taigi Ženevos konsistorija buvo baisiausiu tribunolu." Už Dievo vardo įžeidimą buvo nustatyta didelė bausmė, o tokiu įžeidimu laikyta, jei rasdavo pas ką kryželį, šventųjų paveikslėlius ir panašius dalykus.

Bausdavo net ir už menkiausius niekniekius, kaip štai už neleistą rūbų spalvą bei fasoną ir kitką. Taip, pvz., trys piliečiai buvo pasodinti kalėjiman trims dienoms už tai, „kad suvalgė pietuose 31 pyragėlį" (39 p.).

Neturėdamas širdies jautrumo, Kalvinas neturėjo supratimo ir atjautimo gamtos grožio, poezijos, dailės ir dėl to yra užgynęs tai ir kitiems. Siaip jau mokslą taip pat „brangino žemai" (40 p.). Nenuostabu, kad esant tokiai tvarkai buvo privisus Ženevoj „paslėptų ir atvirų šnipų gauja". Šitie šnipai už paskirtą atlyginimą iš pabaudos pinigų „pranešdavo konsistorijai apie visus atsitikimus mieste" (41 p.).

Ko verti buvo patys konsistorijos nariai, ypač kalvinų kunigai? Šepetys apie juos taip rašo: „Savo pamoksluose keikdavo jie kasdien savo parapijonų ydas, bet patys negyveno be papeikimo". Puikiausiai tai yr pasirodę 1543 m., prasidėjus marui, kai vienas iš kalvinų kunigų Blanchetas, užsikrėtęs liga, mirė ir nieks daugiau nebenorėjo eiti ligoninėn. Kalvinas pasisakė pats norįs ten eiti, bet miesto taryba jo ten neleido ir liepė kunigams mesti burtą, kuris tur eiti pas ligonius. Tuomet visi kalvinų kunigai procesijoje eina į tarybos posėdį ir čia atvirai prisipažįsta, kad nors ir yra jų pareiga tarnauti parapijai gerų ir blogų dienų metu, bet jie neturi drąsumo eiti į ligoninę (42 p.).

Žinoma, toks kalvinų kunigijos pasielgimas žymiai sumažino jos autoritetą žmonėse. Ypač smarkus buvo subruzdimas prieš patį Kalviną. Kaipgi jis į tai reagavo? Gi „supykęs ant tų neklaužadų pareikalavo, kad 700 jaunikaičių būtų nuteista mirtin". Ar tas reikalavimas buvo išpildytas, kun. Šepečio knygelėj nepasakyta. Užtat 1545 m. liepos mėn. 25 d. Johnas Gruet už tai, kad pas jį rasta raštų, kur jis pajuokia Šv. Raštą, Kalviną vadina popiežium ir t. t., buvo kalaviju nukirstas. Taip pat

1555 m. gegužės mėn. buvo nužudyti dar keturi Kalvino priešai — *Berteljeras* ir jo draugai (42 p.). Kiti trys, būtent *Sébastianas Castellio,* kurs kai kurias Biblijos vietas kitaip aiškino, *Jérome'as Bolsecas,* kurs kartą pamoksle buvo puolęs Kalvino predestinacijos mokslą, ir *Gentilis,* kurs kitaip negu Kalvinas buvo supratęs Trejybės dogmą, buvo ištremti iš tėvynės.

Bet didžiausia, tikrai dangun šaukianti neteisybė tai buvo *Mykolo Serveto* Ženevoje 1553 m. spalio mėn. 26 d. sudeginimas. Kalvinas pats buvo jo skundėjas ir nedavė jam apgynėjo. Paties Šepečio pasakymu, „visa jo kaltė buvo tame, kad jis kitaip mokino apie Kristų ir Šv. Trejybę negu Kalvinas". Be to, Servetas buvo kitatautis, niekuomet Ženevoj savo mokslo neskelbęs. Taigi po teisybei Kalvinas neturėjo jokios teisės jį teisti ir bausti. Bet Kalvinas laikė save aukštesniu už visas teises ir nužudė mirties visai neužsitarnavusį žmogų.

Žiūrint į Kalviną šios dienos šviesoje, tenka jis pavadinti religiniu diktatorium, o jo valdžią Ženevoj — diktatūra. Ji buvo kuo sunkiausia. Taip nuo 1547 m. Kalvinas vargino ženeviečius, varydamas juos prievarta į dangų. Ši religinė Kalvino diktatūra tęsės iki pat jo mirties, kuri įvyko 1564 m. gegužės 27 dieną. Tuo būdu jei reformatai prieš 20 metų yr šventę Kalvino gimimo 400 metų jubiliejų, tai 1964 m. galės švęsti jo mirties 400 metų sukaktuves. Bet Kalvino garbė nuo tų iškilmių nepadidės. Anaiptol, laikui bėgant jis ateinančioms kartoms darysis vis labiau nesuprantamas ir nesimpatingas.

Aukščiau pateikti faktai rodo kalvinų tėvą ir pirmutinį mokytoją buvus gerokai nutolusį nuo Evangelijos mokslo ir beveik visai neturėjusį Kristaus dvasios. Dėl tikėjimo jis tvirtai tikėjo Dievą, bet tas jo Dievas toli gražu nebuvo tas, kurį Kristus vadino savo Tėvu. Tai iš dalies pripažįsta net ir pats Šepetys, pareikšdamas, kad Kalvinui Dievas „nepermeldžiamas ir nepasigailintis", maž tesutinka „su mūsų prasme apie meilės Dievą, kurs visiems jų kaltybes atleidžia".

Be abejo, Kalvinas norėjo žmonėms gera, savo žiauriomis priemonėmis jis daugelį ženeviečių yr sulaikęs nuo nedorų poelgių, bet tas geras tikslas negali pilnai pateisinti nei katalikų tikybos pametimo, nei Serveto sudeginimo, nei kitų Kalvino priešų nužudymo. Dėl ko Kalvinas tais negarbingais, Kristaus dvasiai visai priešingais

žygiais yr suteršęs savo vardą? Gi dėl to, kad jis, jokio aukštesnio autoriteto dvasios dalykuose nepripažindamas, laikė *save vieną neklystančiu.* Dėlei to jis tuos, kas su juo nesutikdavo, vadino „laukiniais žvėrimis", „šnypščiomis gyvatėmis", „nelemtais šunimis" ir kuriuos tik galėjo pasiekti, be pasigailėjimo žudė. Mat jis kitiems tikėjimams nepripažino jokios tolerancijos, reikalavo „bažnyčiai" (o po teisybei — sau) būtinos paklusnybės, neleido jokios savo mokslo kritikos, taigi man tiesiog sunku suprasti, dėl ko mūsų broliai reformatai tą visų didžiausį *laisvės priešininką* laiko laisvės karžygiu? Ak ir pats kun. Šepetys iš dalies pripažįsta, kad Kalvinas atnešęs žmonėms ne laisvę, bet „pančius". „Mes, reformatai,— rašo jis,— išsiveržėme iš tų pančių ir dėl to neteisingai mus vadina kalvinais" (19 p.). Jei mūsų reformatai Kalvino mokslą laiko pančiais ir nebenori net kalvinais vadintis, tai aš, kaip katalikas, galiu tuo vien tepasidžiaugti. Ir aš tikiuos, kad mūsų broliai reformatai, metę žiaurų Kalvino mokslą ir padarę naują savo tikėjimo reformą, įvykdys ilgainiui Kristaus pranašystę apie vieną Ganytoją ir vieną kaimenę. Duok, Dieve, kad tai kuo greičiausiai įvyktų!..

Iš kitos šalies, Kalvino gyvenimas rodo, kad neapykanta katalikystės ir maištas prieš Bažnyčią gali labai greitai paplisti pasauly ir daug žalos pridaryti tautoms ir katalikų tikybai. Naujas Kalvino mokslas, teatsiradęs XVI a., antroj to pat amžiaus pusėj užima beveik visą Lietuvą. Priima jį pirmiausia įžymiausi Lietuvos didikai, aristokratai, dvarininkai, ponai. Dėl ko? Gi dėl to, kad šis naujas tikėjimas ne tik nevaržė jų laisvės, bet teikė dar jiems įvairių privilegijų. Jie buvo tikri reformatų bažnyčios ponai: jie išlaikydavo savo lėšomis bažnyčias ir kunigus, jie šaukdavo sinodus, jie nustatydavo bažnyčioj tvarką... Dėlei to „kunigai buvo jų pavaldiniai" (57 p.). O kadangi XVI a. ponai turėjo savo rankose beveik neaprėžtą valdžią ir laisvę, todėl, virtę patys kalvinais, varu primetė tą naują tikėjimą ir savo baudžiauninkams kaimiečiams. Iš čia ir atsirado pas mus lietuviai kalvinai bei reformatai.

Ilgainiui patys didžiausi kalvinizmo platintojai ir šulai, kaip štai kunigaikščiai Radvilos, Sapiegos, Tarnowskiai ir kt., geriau apsišvietę tikybos dalykuose, sugrįžo Katalikų Bažnyčion; reformatais tepasiliko vien nedaugingi kaimiečiai, kurių skaičius tesiekia nūn vos 12 000.

Bet ir tie patys, pažinę geriau Kalvino gyvenimą, nebenori būti Kalvino dvasios vaikais ir verčiau nori vadintis nebe kalvinais, bet protestantais reformatais. Tuo būdu Kalvino įtaka, galinga XVI a. Lietuvoje, šiandien jau nebegali pasigirti senoviniu savo autoritetu.

Istorijos šviesoje Kalvinas pasirodo buvęs gabus teologas, geras pamokslininkas, talentingas rašytojas, energingas diktatorius, bet toli gražu *ne šventuolis, ne Kristaus sekėjas.* Todėl ir Bažnyčią bandė jis reformuoti ne Dievo, bet *savo vardu.* O tokio darbo pasėkos paprastai būna menkos. Iš jų žmonijai esti daugiau žalos negu naudos.

J. M. HOENE-WROŃSKIS — MATEMATIKAS (1778—1853)

Paskaita, laikyta 1929 m. gegužės 30 d. Didžiojo Universiteto salėj, autoriui priėmus matematikos garbės daktaro diplomą.

Jūsų Magnificencija, aukštai gerbiamas dekane, garbūs profesoriai ir malonusis jaunime!

Suteiktas man Lietuvos universiteto Matematikos ir gamtos fakulteto matematikos garbės daktaro laipsnis uždeda man malonios pareigos garbiems to fakulteto mokslo vyrams tarti čia nuoširdžiausios padėkos žodį, juoba kad, tiesą sakant, ši garbė tenka man daugiau kaip vienam iš pirmųjų Lietuvoje matematikos mėgėjų, teparašiusių lietuviškai vos keliolika trumpučių matematinių tyrinėjimų, negu kaip matematikui tikra to žodžio prasme. Tarp *matematikos mėgėjo* ir *tikro matematiko* esama labai didelio skirtumo. Tam skirtumui nušviesti aš ir pasirinkau vieną iš tikrųjų matematikų, tik, deja, šiandieną dar tinkamai neįvertintą ir kaip reikiant vis dar nesuprastą. Tas didelis ir garbus matematikas — tai *J. M. Wrońskis.*

Dėl ko iš daugybės garsiausių matematikų aš pasirinkau šį, o ne kurį kitą, tam yra keletas priežasčių. Pirmiausia tai ta, kad Wrońskis mane jaunystėj yra sužavėjęs ne tik savo matematinių išradimų gausumu, bet ir jų pagrindimo bei išvedimo filosofiškumu. Jis patraukė mane tuo, kad jis buvo ne vien matematikas, bet ir *matematikas filosofas.* Išskyrus Descartes'ą ir Leibnizą, kiti garsūs matematikai tos svarbios ypatybės, deja, nėra turėję.

Antra priežastis — chronologiška, nes pernai, rugpjūčio 24 d., yra sukakę lygiai 150 metų nuo Wrońskio gimimo. Jo tautiečiai lenkai Varšuvoje tą jubiliejų yra pažymėję savo laikraščiuose; vėliau buvo ketinę surengti didesnę iškilmę, pakviesti jon svečių iš užsienių. Ar ji įvyko ir kaip yra pasisekus, aš, deja, žinių nesu gavęs, nors jon buvau irgi kviestas.

Trečia — tai neseniai atsiradus galimybė arčiau susipažinti su matematiniais Wrońskio veikalais. Tie jo veikalai, ypač seniausieji, buvo tapę bibliografine retenybe, negaunama už jokius pinigus. Žinodama tai, garsi Hermanno firma Paryžiuj 1925 m. manuldruku yra išleidus visus seniausius Wrońskio matematinius veikalus keturiais storokais tomais. Dėl pigumo tas leidinys nepigus, nes mokama 600 frankų, bet kiekvienas vidutiniškai pasiturįs matematikas vis dėlto galės jį įsigyti ir su Wrońskio matematiniais tyrinėjimais iš jo susipažinti.

Pagaliau ketvirta — tai Wrońskio universalumas. Neperdedant Wrońskis galima pavadinti XIX amžiaus Leibnizu. Nes jis kiaurai žinojo ne tik tyrąją ir pritaikomąją matematiką, bet ir kitus mokslus, kaip štai istoriją, teologiją, socialinę ekonomiją, politiką, o užvis filosofiją. Ir tas Wrońskio enciklopedizmas nebuvo paviršutiniškas, nes jis kiekvieną mokslą mokėjo iš pamatų. Tuo atžvilgiu Wrońskis tarp XIX a. mokslininkų neturi sau lygių, nes jis buvo ne tik didis matematikas, bet ir lygiai didis astronomas, ir fizikas, ir mechanikas, ir išradėjas, nekalbant jau apie jį kaip viską apimančios absoliučios filosofijos sistemos autorių.

Iš šios pastarosios aplinkybės sveiki, tikiuos, suprasit, jog pilnos Wrońskio charakteristikos aš čia Tamstoms negalėsiu pateikti, nes tam tektų parašyti ištisą knygą. Dėlei to aš tekalbėsiu šiandieną apie Wrońskį vien tik kaip matematiką, pridėjęs vos keletą trumpų žinių apie jo gyvenimą.

I

Hoene-Wrońskis yra gimęs Poznanės apylinkėse 1778 m. rugpjūčio 24 d. Jo tėvas čekas, iš profesijos architektas, buvo grafo Raczyński'o pakviestas Lenkijon, kur ir apsigyveno vedęs lenkę Gertrūdą Gruber. Tos moterystės pirmagimis ir buvo mūsų matematikas, gavęs prie krikšto dvejopą Juozapo Marijos vardą.

Paties tėvo gerokai pramokytas, dešimties metų buvo atiduotas į Varšuvos kadetų korpusą, kuris anais laikais buvo laikomas pavyzdinga mokykla. Baigęs čia 1794 m. mokslą, šešiolikos metų jaunikaitis Wrońskis stojo puskarininkiu į lenkų artilerijos eiles. Galima spėti, kad

Wrońskis jau ir tuomet buvo gerokai apsipažinęs su balistika, nes jo seniausiuose užrašuose yra užsilikę nemaža pastabų, liečiančių tą svarbią pritaikomosios matematikos sritį. Tą pat patvirtina ir faktas, kad pirmutinis Wrońskio paskelbtas, tik, deja, neužsilikęs veikalas yra buvęs „Le bombardier polonais".

Tą artilerijos mokslą jis ne vien teoriškai mokėjo, bet ir praktikoj sugebėdavo pritaikyti. Tai rodo kad ir šis atsitikimas. Kai 1794 m. prūsų kariuomenė buvo apgulus Varšuvą, Wrońskis gerai nutaikytu šūviu uždegė Wolios priemiesty daržinę, nuo kurios smarkiai išsiplėtęs gaisras privertė prūsus trauktis iš ten šalin. Už tai iš vyriausio karo vado Wrońskis yra gavęs aukso laikrodėlį dovanų.

Atmintiname mūšy ties Maciejovicomis Wrońskis buvo prie Kościuszkos, su kuriuo drauge ir pateko rusų nelaisvėn. Sekančiais 1795 m. 17-os metų Wrońskį randame jau rusų armijos eilėse majoro laipsnio, priskirtą prie Suvorovo štabo. Garsusis feldmaršalas labai mėgo jauną karininką ir dažnai kalbėdavo su juo apie karo dalykus. Biografų liudijimu, Wrońskis būdavęs beveik kasdienis Suvorovo svečias.

Patarnavęs rusų armijoje porą metų, Wrońskis vyksta Petrapilin ir bando įstoti laivynan. Tolimos kelionės, lankymas ik šiol nematytų kraštų masino, matyt, jauną žmogų. Bet pasirodė, kad dar nesutvirtėjęs Wrońskio organizmas negali pakelti vargų, sujungtų su ilgu plaukiojimu jūroje. Taigi su mintimi tarnauti laivyne teko Wrońskiui persiskirti.

Be to, netrukus įvykusi carienės mirtis ir Suvorovo atsistatymas yra pakreipęs Wrońskio likimą kiton pusėn. Jis gavo įsakymą grįžti pulkan, kurian buvo priskirtas. Dėlei to teko jam atsisveikinti su Petrapiliu ir vykti Gardinan, o vėliau — Vilniun.

Bet čia Wrońskis neilgai gyveno. Sklindančios iš užsienių politinės žinios paragino jį išeiti iš rusų armijos. Jo atsistatydinimas priimtinas, o caras Pavlas I, reikšdamas Wrońskiui ypatingos malonės, suteikė jam teisę dėvėti rusų kariškąją uniformą, kuo Wrońskis vėliau nemaža didžiavos.

1797 m. Wrońskis vyksta į užsienius. Čia jis iš pradžių svajoja apie diplomatinę karjerą, bet Vokietijoje, arčiau susipažinęs su anų laikų vokiečių filosofija, pasiryžta visai atsiduoti mokslui, įsitikinęs, kad tuo keliu galėsiąs

daug daugiau naudos padaryti ne tik savo tėvynei, bet ir visai žmonijai.

Nuodugniai išstudijavęs Kanto, Fichte's, Hegelio, Schellingo ir kitas vokiečių filosofines sistemas, 1801 m. Wrońskis vyksta Prancūzijon. Čia jis bando supažindinti prancūzus su naująja vokiečių filosofija, patsai gi studijuoja astronomiją ir įstoja į organizuotus tuomet Prancūzijoj lenkų legionus.

Bet 1803 m. ūmai iš jų išeina, nustebindamas tuo savo draugus. Prie to žingsnio yr pastūmėjusi Wrońskį netikėtai kilusi jo dvasios krizė. Įvyko ši krizė tų pačių 1803 m. rugpjūčio 15 d. surengtame prancūzų tautos šventėje linksmam vakarėly. Wrońskis čia susyk pasijuto priėjęs didžiausį išradimą. Palikęs tat besilinksminančius draugus, jis lyg apsvaigęs bėgo su paskubiu namo, stumdydamas gatvėj praeivius, nes jo galvoj suspindo nepaprastai drąsi mintis — iš *vieno racionalinio principo bei absoliuto išvesti visas mokslas, pasiekti absoliuti tiesa visose žinijos srityse.* Kelią į tą absoliučiąją tiesą turi nurodyti absoliučioji filosofija, o josios tiesų tikrumą garantuoti matematika, kaip žemesnis ir labiau apčiuopiamas mokslas.

Bet anų laikų matematika Wrońskio nepatenkina. Jis imasi ją reformuoti, stengdamasis jos pagrindines tiesas ir bendruosius metodus išvesti iš savo atrasto absoliuto ir tuo išspręsti visas jos dar neišspręstas problemas. Darbas buvo nelengvas. Iš vienos šalies, reikėjo sukritikuoti netobulos anų laikų matematikos klaidingi metodai, o iš kitos — nurodyti kelią, vedantį matematiką į galutinį jos pagrindimą ir ištobulinimą.

Wrońskis nepabūgo to sunkaus darbo. Apsigyvenęs nuo 1801 m. Prancūzijoj ir nuo 1810 m. persikėlęs Paryžiun, jis per 50 metų su nuostabia ištverme darbuojas, galima sakyti, visose mokslo srityse, neduodamas ramybės garsiausiems anų laikų prancūzų matematikams savo giliomis kritikomis, kuo užsitraukia ir sau nemaža nemalonumų ir vargo, netekdamas kartais net duonos kąsnio. Bet ir tomis sunkiomis aplinkybėmis jis nepaliauja dirbęs mokslo darbo.

Jo nuo 1801 iki 1853 m. padaryti moksliniai išradimai, jo ginčai su anų laikų mokslininkais ir mokslų akademijomis, jo visokie politinių, socialinių, religinių ir mokslinių reformų projektai užpildo žymiausią jo biografijos

dalį [1]. Deja, visur jį lydi nepasisekimas. Jo matematikos veikalai lieka nesuprasti ir tinkamai neįvertinti, jo išrastos ir apipatentuotos mašinos neranda pripažinimo. Vienatinio šviesesnio momento jis tesusilaukė vedęs panelę Montferrier. Per ją jis susiartino su jos broliu matematiku A. F. de Montferrier, kuris, pažinęs Wrońskio matematinių išradimų svarbą, ėmės uoliai juos platinti ir populiarinti — iš pradžių savo dvitomiame matematikos žodyne „Dictionnaire des sciences pures et appliquées" (Paris, 1835), o vėliau savo keturtomėj Matematikos enciklopedijoj „Encyclopédie mathématique ou exposition complète de toutes les branches des Mathématiques d'après le principes de la philosophie des Mathématiques de Hoene-Wroński" (Paris, Amyot). Wrońskio pažiūros į matematiką išdėtos čia aiškiai ir gana populiariai. Taigi ši enciklopedija yra geriausias įvadas į matematinius Wrońskio veikalus.

Be jų, Wrońskis yra parašęs daugybę filosofinio turinio raštų. Štai žymesni iš jų:

„Philosophie critique découverte par Kant, fondée sur le dernier principe du savoir humain" (1803).

„Prodrome du Messianisme" (1831).

„Prolégomènes du Messianisme" (1842).

„Metapolitique Messianique" (1839).

„Philosophie absolue de l'histoire" (1852).

„Apodictiques Messianique ou Traité du savoir suprème" (1870).

„Nomothétique Messianique ou lois suprèmes du monde" (1881).

„Caméralistique. Economie politique et finanses" (1887).

„Adresse aux nations slaves, sur les destinées du monde" (1847).

„Adresse aux nations civilisées sur le sinistre décordre revolutionnaire" (1848).

„Les cent pages décisives pour S. M. Empereur le Russie" (1850).

„Epitre à S. M. Empereur de Russie."

„Epitre du Souverain Pontife Leon XII sur l'urgence

[1] Vienatinė Wrońskio biografija, parašyta varšuviečio matematiko S. Dicksteino „Hoene-Wroński, jego życie i prace" (Kraków, 1886), kad ir išleista Krokuvos Mokslų Akademijos, lenkų publikai nepadarė jokio įspūdžio, tik Varšuvos antisemitams davė progos be jokio rimto pagrindo pulti tos biografijos autorių.

actuelle de l'accomplissement de la religion" (1827) ir kt.

Wrońskio biografo Dicksteino apskaitymu, spausdintų Wrońskio veikalų skaičius siekia 107. Jo užsilikusių atskirų rankraščių, paminėtų Dicksteino knygoj, aš esu suskaitęs 337, tarp jų pasitaiko ir didžiatomių mokslinių tyrinėjimų.

Jausdamas beartėjant savo mirties valandą, Wrońskis, pagautas gailesio, išsitarė: „Visagalis Viešpatie! Man taip daug kas dar liko pasakyti!.." Žodžiai visai suprantami lūpose to žmogaus, kurs savo galingu protu buvo apglėbęs beveik visą žmonijos mokslą.

Mirė Wrońskis 1853 m. rugpjūčio 9 d. Jo paminkle garsusis kompozitorius Gounod, didelis Wrońskio gerbėjas, yra iškaldinęs šiuos Izaijo pranašo žodžius:

Et erit sepulchrum eius gloriosum (Isaiae 11, 10).

Ch. Gounod

II

Apsipažinę su Wrońskio gyvenimu, eikim nūn prie jo matematikos veikalų. Kaip esu minėjęs, matematika nebuvo jam tikslas, tik priemonė aukštesniems tikslams pasiekti. Šiuos pastaruosius jam buvo nurodžius filosofija. Dėlei to jis ir matematikon yra ėjęs filosofijos keliu.

Filosofiškai žiūrėdamas į fiziškąjį pasaulį, jis visų pirma skyrė jame *formą* bei jo buvimo būdą (la manière d'être de la nature) ir jo *turinį* bei *esmę* (son contenue on son essence même). Pasaulio turiniu užsiima *fizika,* jojo forma — *matematika.*

Pasaulio formą sudaro *laikas,* apimąs bendrai visas fiziškas realybes, ir *erdvė,* apimanti vien išorinius daiktus. Tuo būdu bendriausia prasme matematika galima pavadinti *laiko ir erdvės dėsnių mokslu* (science des lois du temps et de l'espace).

Bet kadangi lygindami bei matuodami laiką ir erdvę prieiname dydžio bei *kiekio* (quantité) sąvokas, tatai griežtesne prasme matematiką galime pavadinti *kiekių mokslu* (science des quantités).

Pritaikytas laikui kiekis abstrakcijos keliu veda į *skaičiaus* sąvoką, pritaikytas erdvei — gamina *tįsos* (étendue) sąvoką. Tuo remdamasis Wrońskis prieina fundamentalų matematikos paskirstymą — *į erdvės mokslą* bei *geometriją* ir į *skaičių mokslą,* kurį jis pavadino *algoritmija.*

Šiai pastarajai jis yra paaukojęs daugiausia savo jėgų ir laiko.

Algoritmijos turinin jis priskaitė įvairius matematikos veiksmus (kaip štai dėstymą, imstymą, dauginimą, dalijimą ir kt.) ir tam tikrus matematinius padarinius (kaip štai logaritmus, nesibaigiamus padaugus, netrūkstamas trupmenas, eilutes ir pan.). Šiuos pastaruosius jis trumpai vadina *algoritmais.*

Kiekvienam algoritme jis skirdavo jo prigimtį (nature) ir jo skaitmeninį dydį bei išmatavimą (mesure). Šis pastarasis teprieinamas vien tam tikru to algoritmo išrutuliojimu. Pvz., iš formulės

$$(1)\ \lg(x\cdot y\cdot z\ldots)=\lg x+\lg y+\lg z=+\ldots$$

gaunam pažinti vien to algoritmo prigimtį. Atskiro $\lg x$ dydis iš (1) yra mums neprieinamas. Kas kita, jei paimsim formulę:

$$(2)\ \lg x=x-1-\frac{1}{3}(x-1)^2+\frac{1}{3}(x-1)^3-\ldots\pm\frac{1}{n}(x-1)^n\mp\ldots$$

Davę x-ui tam tikrą reikšmę, iš antros dalies (2) formulės galim susekti ir x-o logaritmui atsakomą dydį.

Giliau galvodamas apie šį dalyką, Wrońskis pastebėjo, kad kiti yra algoritmų prigimties dėsniai ir kiti algoritmų išrutuliojimo bei apskaitymo dėsniai. Dėlei to jis visą algoritmijos mokslą ir suskirstė į dvi dali: į algoritmų prigimties mokslą, kurį jis pavadino *algoritmiškąja teorija,* ir į algoritmų išrutuliojimo bei apskaitymo mokslą, kurį jis pavadino *algoritmiškąja technija.*

Pirmuoju savo matematikos tyrimo tikslu Wrońskis laikė uždavinį *pagaminti visos algoritmijos, o ypač technijos, filosofiją.* Tai jis ir įvykdė išleisdamas savo „Introduction à la philosophie des Mathématiques et Technie de l'Algorithmie" (1811) ir „Philosophie de la Technie algoritmique". Pastarasis veikalas turėjo dvi dali: pirmoji išėjo 1815, o antroji 1816—1817 m.

Teisingu Montferrier pasakymu, tuose veikaluose išdėta pirmutinė tikra ir giliai siekianti matematikos filosofija. Jei mes ją sulyginsime su šiandienėmis matematikos filosofijomis, pvz., *Bertrand'o Russelo* „Einführung in die mathematische Philosophie" (1923) ar *H. Weylio* „Philosophie der Mathematik" (1926), tai nustebę išvysime, kad šie nauji matematikos filosofai tiesiog neturi aiškaus supratimo apie tai, kas po teisybei sudaro tikrą matematikos filosofijos objektą. Nes, pvz., Russelas tą objektą

identifikuoja su matematinės logikos pagrindais („Die Anfangsgründe der matematischen Logik"), o Weylis — su kai kuriais svarbiais iš matematikos darbo savaime aikštėn išėjusiais filosofiniais rezultatais bei žvilgsniais (einige wichtige philosophische Resultate und Gesichtspunkte, welche sich hauptsächlich aus der Arbeit der Mathematik... selbst ergeben haben).

Wrońskis eina visai kitokiu keliu. Jis visų pirma duoda filosofinį pagrindinių matematikos sąvokų pamatavimą bei dedukciją, toliau nustato organišką matematikos architektoniką, suvesdamas visą matematikos turinį į tam tikrą sistemą, kurioje kiekvienas matematinis veiksmas ir kiekvienas algoritmas randa sau atitinkamą natūralinę vietą, ir pagaliau užbaigia giliausiu ir plačiausiu algoritmiškos technijos pagrindimu, nurodydamas aukščiausius jos dėsnius ir bendriausius metodus. Šiuose savo tyrinėjimuose Wrońskis, tarp kitko, yra priėjęs ir savo aukščiausį algoritmiškos technijos dėsnį (loi suprème):

$$(3)\quad Fx = A_0\Omega_0 + A_1\Omega_1 + A_2\Omega_2 + A_3\Omega_3 + \dots$$

kur Fx veikia bet kokią x-o funkciją, Ω_0, Ω_1, Ω_2... yra pagalbinės x-o funkcijos, tam tikru dėsniu tarpusavy susietos arba ir nesusietos, o A_0, A_1, A_2... yra reiškiniai, nuo x nepareinantieji.

Šis Wrońskio aukščiausis dėsnis duoda galimumo kiekvieną išvestines turinčią funkciją išrutulioti eilute ir tuo kiekvienai x-o vertei surasti tos funkcijos dydį.

Wrońskis gerai suprato šio savo aukščiausio dėsnio didelę svarbą ir teisingai jį brangino. Taigi ir nenuostabu, jog prieš paskelbdamas savo veikalus, liečiančius matematikos filosofiją, panorėjo savo aukščiausiam dėsniui gauti Paryžiaus Mokslų Akademijos pripažinimą. Tam tikslui trumpai jį išdėjęs ir nurodęs, kad iš jo galima gauti ne tik visos anais laikais žinomos funkcijoms rutulioti eilutės (kaip štai Tayloro, Maclaurino, Burmanno, Paoli'o, Krampo, Arbogast'o...), bet ir daugybę kitų ik šiol nežinomų, Wrońskis 1810 m. pasiuntė tą savo memuarą Paryžiaus Mokslų Akademijai.

Ši Wrońskio memuarą įteikė dviem geriausiems anų laikų matematikams Lagrange ir Lacroix įvertinti ir apie jį jai referuoti. Referentai buvo labai nustebinti neapsakomu Wrońskio dėsnio bendrumu, bet nespręsdami jo iš esmės pasitenkino vien patarimu, kad Wrońskis savo naujas idėjas labiau išplėstų ir, pritaikęs jas kuriam konkre-

čiam fizikos klausimui, įrodytų jo mokslinį vaisingumą. Galop pareiškė, kad Wrońskio memuaro įvertinimas esąs nelengvas uždavinys.

Tokiu savo darbo atestavimu Wrońskis liko nepatenkintas. Jis pasiuntė Akademijos sekretoriui savo pastabų. Bet kai į jas gavo oficialų lygiai sau nepalankų atsakymą, jis tiesiog užsigavo ir nuo to laiko ėmė negerbti ne tik savo referentų, bet ir apskritai visų oficialių mokslo atstovų, vadindamas juos su pašaipa „ces messieurs de l'Académie" ir laikydamas matematikos filosofijoj, o per tai ir pačioj matematikoj visiškais nemokšais.

Šį savo patentuotų mokslininkų nebranginimą Wrońskis ėmė reikšti ne vien žodžiais, bet ir savo giliomis jų matematikos veikalų kritikomis. Iš čia 1812 m. atsiranda jo „Lagrange analitiškų funkcijų teorijos sumušimas" (Refutation de la théorie des fonctions analytiques de Lagrange); 1814 m. išeina jo „kontrpastabos" prieš nevykusias Cournot pastabas apie diferencialinio skaičiavimo metafiziką (Philosophie de l'Infini contenant des contre-réflexions et des réflexions sur la metaphysique du calcul infinitésimal), 1818 m.— „Laplace'o ženeratrisių funkcijų teorijos kritika" (Critique de la théorie des fonctions génératrices de Laplace). Šiuose savo veikaluose Wrońskis nurodo ne tik minėtųjų mokslininkų matematinius netobulumus bei negriežtumus, bet ir ne vieną svarbesnę jų padarytą klaidą, neužmiršdamas šia proga prikišti jiems jų nemokšiškumą. Panašių pasišaipymų netrūksta ir vėlesniuose Wrońskio raštuose. Skaitant tai, tiesiog daros nemalonu.

Susidarius šitokiems santykiams su Paryžiaus matematikais, Wrońskis nuo 1810 m. visai į juos neatsižvelgia ir eina savais keliais. Norėdamas pirštu prikišamai parodyti savo naujų metodų galingumą, jis savo tyrimui renkas pačias sunkiausias matematikos problemas ir jas išsprendęs triumfuodamas nurodo oficialiojo mokslo bejėgiškumą.

Savo darbą pradeda jis nuo m-ojo laipsnio lyginių (lygčių) tipo:

$$(4)\quad 0=A_0+A_1x+A_2x^2+A_3x^3+\ldots+A_mx^m$$

išsprendimo. Savo pirmutinį tuo klausimu veikalą (Resolution générale des equations de tous les degrés) jis išleidžia 1812 m. ir dedikuoja Lenkijai. Tačiau paties lyginių išsprendimo čia nėra, o yra tik trumpai nurodytas Wrońskio fundamentalinis metodas, vedantis į tą išsprendi-

mą, ir pateikta bendri m šaknų reiškiniai, kurie galima sutraukti į vieną formulę [2]

$$(4)'\quad x_m = \varrho_m \sqrt[m]{\xi_1} + \varrho^2 \sqrt[m]{\xi_2} + \varrho^3 \sqrt[m]{\xi_3} + \ldots + \varrho_m^{m-1} \sqrt[m]{\xi_{m-1}},$$

kame $\xi_1, \xi_2, \xi_3 \ldots \xi_{m-1}$ yra konstitutyvios lyginio (4) šaknų sutraukti į vieną formulę [2]

$$\varrho_\mu = \cos\left(\frac{\mu}{m} \cdot \pi\right) + \sin\left(\frac{\mu}{m} \cdot \pi\right)\sqrt{-1}.$$

Duodant reiškiniuose x_m ir ϱ_m skaičiui m reikšmes 1, 2, 3 ... m, lengvai gaunama iš (4) m šaknims m įvairių reikšmių.

Portugalų matematikas Torriani 1818 m. yra paskelbęs memuarą, kuriame tarėsi įrodęs Wrońskio (4)′ formulės klaidingumą. Vėliau 1826 m. garsusis Abelis yr paskelbęs savo įrodymą, kad aukštesnės kaip 4-ojo laipsnio lygtys algebriškai yra neišsprendžiamos [3], iš ko taipgi tektų manyti, kad ir Wrońskio (4)′ formulė negali būti tikra. Tačiau vėlesniame savo veikale „Reforme du savoir humain" [4] Wrońskis ne tiktai yra davęs savo (4)′ formulės matematiškąją dedukciją, bet ir jos pasigaudamas išsprendęs 5-ojo laipsnio anglų matematikų jam pakištą lyginį:

$$(5)\quad x^5 - x^3 + x^2 - 32 = 0,$$

apskaitydamas visas penkias jo šaknis. Be to, jis yr įrodęs (4)′ formulės pritaikomybę 2-ojo, 3-iojo, 4-ojo ir aukštesnių laipsnių lyginių išsprendimui, pažymėdamas tiktai, kad konstitutyvios šaknų dalys $\xi_1, \xi_2, \xi_3 \ldots$ *užbaigta forma teesti vien lyginiuose, ne aukštesnio laipsnio už 3-iąjį;* pradedant gi nuo 4-ojo laipsnio lyginių, tos konstitutyvios šaknų dalys tegaunamos vien iš tam tikrų nesibaigiamų eilučių, kurias Wrońskio nurodytu dėsniu sudaro lyginio koeficientai.

Iš čia matom, jog Torriani'o ir Abelio įrodymai, kad 5-ojo ir aukštesnių laipsnių lyginiai algebriškai yra neišsprendžiami, yra teisingi ne absoliučiai, bet tik ta pras-

---

[2] Tiesą sakant, ši formulė yra ne Wrońskio naujai išrasta, bet paimta iš *Bézout* ir *Eulerio* raštų, kaip apie tai pats Wrońskis liudija. Plg. taipgi *Euler L.* Drei Abhandlungen über die Auflösung der Gleichungen. Oswald's Klasiker, 1928. Wrońskio tik duota matematiškoji tos formulės dedukcija.

[3] *Abel N. H.* Oeuvres.— T. 1.— P. 28 et seq.

[4] *Wroński.* Reforme du savoir humain.— T. 2.— P. LXVI—LXVIII, CXLIX, CLV—CLVIII.

me, kad šaknų konstitutyvios dalys 4-ojo ir aukštesnių laipsnių lyginiuose *užbaigta forma nėra galimos.* Pasakius absoliučiai, kad aukštesnių kaip 4-ojo laipsnio lyginių išsprendimas esąs negalimas, būtų netiesa, nes Wrońskis, išdėdamas savo fundamentalųjį metodą, yra nurodęs lyginių koeficientų nesibaigiamas eilutes, iš kurių visuomet galime apytikriai apskaityti konstitutyvias šaknų dalis ir, traukiant iš jų m-ąją šaknį, gauti kiekvienai lyginio šakniai atsakantį apytikrį dydį. Tiesa, tose eilutėse šalia konvergencijos gali pasitaikyt ir divergencijos, ir tuomet galutiniai apskaitymo rezultatai gali išeit netikri. Wrońskis tai numatė ir nurodė kelius, kaip tos negeistinos divergencijos išvengti [5]. Tad (4)′ Wrońskio formulė tenka laikyti tikra. Be to, Wrońskis yra išradęs ir kitą — *teleologiškąjį metodą,* vedantį į *m* laipsnio lyginio suskaidymą *m* daugikliais, todėl ir į išsprendimą m-ojo laipsnio lyginio. Kad šis antrasis metodas aukštesnių laipsnių lyginių sprendime duoda tikrų rezultatų, įrodė tai įvairūs matematikai, kaip štai Wrońskio mokinys Bukaty [6], Montferrier [7], Krauze [8], Dicksteinas [9] ir kt.

Šis antrasis Wrońskio metodas yra pagrįstas naujomis Wrońskio išrastomis simetriškomis funkcijomis *alef,* taip pavadintomis dėl to, kad Wrońskis yra jas žymėjęs hebraiška raide *aleph.* Joms apskaityti užtenka keturių pirmųjų aritmetikos veiksmų. Dėlei to Wrońskis ir laikė šį savo metodą tikslingiausiu ir visų lengviausiu.

Suradęs kelią aukštesnių laipsnių lyginiams spręsti, Wrońskis imasi kitos ne mažiau sunkios problemos — m-ojo laipsnio kongruencijų išsprendimo. Pasigaudamas tų pat funkcijų *aleph,* jis ne tiktai teoriškai ją išsprendžia, bet ir konkrečiais skaitmeniškais kongruencijų pavyzdžiais savo išsprendimo tikrumą patvirtina [10], tuo papildydamas ir praplėsdamas garsaus toj srity Gausso tyrimus.

Kadangi iki XIX a. neapibrėžti lyginiai temokėta spręs-

---

[5] *Wroński.* Op. c.— T. 2.— CL et seq.
[6] *Wroński.* Op. c.— T. 2.— P. 150—154.
[7] *Montferrier.* Encyclopédie math.— T. 3.— P. 441—443.
[8] Krauze. Metoda teleologiczna H. Wrońskiego // Wiad. matem.— T. 3.— S. 110—125.
[9] *Dickstein.* Uwagi o metodzie teleologicznej // Wiad. mat.— S. 126—129.
[10] Plg. Reforme du s. h.— T. 1.— P. 76 et seq.

ti vien tik 1-ojo ir 2-ojo laipsnio, tatai Wrońskis pateikia metodą bet kurio laipsnio ir su bet kokiu nežinomųjų skaičium neapibrėžtiems lyginiams išspręsti [11]. Tarp kitko, jis išsprendžia lyginį:

$$(6)\quad z^n - Ny^m = Mu^n$$

iš čia išveda negalimumą Fermat lyginio:

$$(7)\quad x^n + y^n = z^n$$

prie x, y, z sveikų skaičių ir $n > 2$.

Wrońskio laikais, kaip ir šiandieną, diferencialiniams lyginiams integruoti vartota įvairiausi metodai. Būdamas tuo nepatenkintas, Wrońskis išranda bendrus metodus bet kuriems diferencialiniams lyginiams integruoti. Daugelis matematikų dar ir šiandien laikosi tos nuomonės, kad tokie bendri integravimo metodai nėra galimi, o jei ir būtų teoriškai galimi, tai turėtų būti taip painūs, kad praktikoj būtų visai nepritaikomi.

Norėdamas tuo įsitikinti, prancūzų matematikas E. Westas pritaikė Wrońskio bendruosius integravimo metodus konkretiems klausimams ir be didelio vargo gavo visai gerų rezultatų, ką ir pažymėjo savo 1886 m. išleistame veikale „Exposé des methodes générales en Mathématiques d'après H. Wroński". Apie šiuos bendrus Wrońskio metodus E. Westas rašo: „Le lecteur qui aura intérêt à aprofondir ces procédés nouveaux se convaincra qu'ils n'offrent rien d'illusoire et qu'ils peuvent entrer immédiatement et facilement dans la pratique" (Op. c., VII p.).

Savo veikale „Introduction à la philosophie des Mathematiques" Wrońskis, dėstydamas savo neapsakomai įdomią logaritmų teoriją, tarp kitko, yra priėjęs formulę [12]:

$$(8)\quad \pi = \frac{2\infty}{\sqrt{-1}}\left[(1+\sqrt{-1})^{\frac{1}{\infty}} - (-\sqrt{-1})^{\frac{1}{\infty}}\right],$$

kurią jis laikė galutiniu ratilo kvadratūros išsprendimu. Ir iš tikrųjų, jei jau kubinės šaknies geometrinis nubrėžimas skriestuvu ir tiesikle yra negalimas, tai apie nubrėžimą (8) formulėn įeinančių begalenybiškų radikalų nėr kas nei kalbėti. Savo senoviška išvaizda formulė (8) atrodo keistoka, bet josios teisingumas lengva patikrinti išrutuliojus kabėse stovinčius reiškinius Newtono binomo

[11] Plg. op. c.— T. 1.— P. 214—216 et alibi pasiim.
[12] Op. c.— P. 26.

dėsniu. Tai padarius, ženklai ∞ ir $\sqrt{-1}$ išnyksta ir dešinioji (8) formulės pusė virsta žinomąja Leibnizo eilute:

$$\frac{4}{\pi} = 1 - \frac{1}{3} + \frac{1}{5} - \frac{1}{7} + \dots$$

Savo (8) formulę Wrońskis labai brangino dėl to, kad ji išreiškia π *užbaigta forma* ir *vienais elementariais algoritmais.*

Šalia logaritmų teorijos Wrońskis yra bandęs ir logaritmų praktiką bei vartojimą sureformuoti. Tam tikslui paskirstęs logaritmuotiną skaičių trimis dalimis, jis parodė, kaip kiekvienos jų logaritmas apskaitomas skyrium ir kaip iš dalių logaritmų galima gauti viso skaičiaus logaritmas. Šituo keliu eidamas, Wrońskis gavo galimumo visą skaičių logaritmų knygą sutraukti į vieną nedidelį puslapėlį. Tiesa, skaičiaus logaritmui iš tos Wrońskio lentelės gauti reikia truputį daugiau laiko, bet ji tuo gera, kad ji visur su savim lengva pasiimti ir padaro storų logaritmų knygų vartymą nebereikalingą.

Be to, apskaitymams palengvinti Wrońskis buvo išradęs įvairių prietaisų, kaip štai aritmetiškąjį žiedą, pastovų ir judamąjį aritmoskopą, visuotinįjį kalkuliatorių ir kt.

Negalima nutylėti ir to, kad jis mažybinį skaičiavimą yra praplėtęs, įvesdamas naują to skaičiavimo rūšį. Šiam naujam skaičiavime kintamasai dydis ir funkcija didėja ne tam tikrus priedus Δx ir Δy įgaudami, bet *savo laipsnį tam tikru priedu padidindami.* Pvz., iš

$$(9)\quad y = \varphi(x)$$

tuo nauju keliu gaunama

$$(10)\quad y^{1+|\overline{y}} = \varphi(x^{1+|\overline{y}})$$

iš kur (10) reiškinį dalijant (9)-uoju randama

$$y^{|\overline{y}} = \frac{\varphi(x^{1+|\overline{x}})}{\varphi(x)}.$$

Jei laipsnio priedai $|\overline{x}$, $|\overline{y}$ yra begaliniai maži, tuomet žymint juos raide g gaunama

$$(11)\quad g\varphi(x) = \frac{d\mathrm{L}\varphi(x)}{\mathrm{L}\varphi(x)}.$$

Gautus dydžius $|\overline{x}$, $|\overline{y}$ Wrońskis vadina *laipsniais* (grades), o begaliniai mažus laipsnių priedus gy, gx —

laipsneliais (gradules) [13]. Deja, mokslininkai mažai tekreipė dėmesio į tą laipsnelių skaičiavimą, nors jis duodas visokioms funkcijoms lygiai gerai pritaikomas kaip ir paprastas diferencialinis skaičiavimas.

Praplėtęs yr Wrońskis taipgi matematiką ir naujų funkcijų jon įvedimu. Jo išrastas funkcijas *aleph* jau esam aukščiau minėję, kalbėdami apie aukštesnių lyginių išsprendimą. Kitas Wrońskio įvestas funkcijas šian mokslas yr pagerbęs, duodamas joms *wronskianų* vardą. Yra tai tam tikrų funkcijų determinantas [14].

Ne mažiau įdomios ir svarbios yra naujos funkcijos, Wrońskio pavadintos *aukštesnių laipsnių sinais bei kosinais* (sinus et cosinus des ordres supérieurs). Jos yra taip pat periodiškos kaip ir paprasti sinai bei kosinai, tuo tik skirtumu, kad paprasti sinai bei kosinai, perėję savo kitimo periodą, grįžta prie tų pat dydžių, o aukštesnių laipsnių sinai ir kosinai su kiekvienu kitimo periodu įgauna vis didėjančių dydžių. Wrońskis laikė tas funkcijas ypatingai tinkamomis dangaus kūnų judėjimams matematiškai išreikšti. Savo veikaluose jis po keletą kartų prie tų funkcijų grįžta papildydamas jų teoriją naujais daviniais [15].

---

[13] Žr. „Introduction à la philosophie des Mathématiques", 48—61 p.

[14] Lietuvos universiteto profesorius dr. O. Volkas wronskianų esmę ir svarbą apibrėžia šiais žodžiais:

„Die Wronski'sche Determinante ist diejenige Determinante, die aus den Funktionen $Y_1(x)$, $Y_2(x) \dots Y_n(x)$ und ihren $n-1$ Ableitungen gebildet ist:

$$W = \begin{vmatrix} Y_1, & Y_2, \dots & Y_n \\ Y_1' & Y_2', \dots & Y_n' \\ \dots & \dots & \dots \\ Y_1^{(n-1)}, & Y_2^{(n-1)}, & Y_n^{(n-1)} \end{vmatrix}$$

Ihre Bedeutung liegt darin, dass ihr Verschwinden die notwendige und hinreichende Bedingung dafür darstellt, dass die n Funktionen $Y_1, Y_2, \dots Y_n$ von einander linear abhängen, also eine Beziehung von der Form besteht:

$$a_1Y_1+a_2Y_2+\dots+a_nY_n=0,$$

wo $a_1, a_2 \dots a_n$ Konstante bedeuten. Von besonderem Werte ist ihre Anwendung in der Theorie der linearen Differentialgleichungen; das Nichtverschwinden von W ist die notwendige und hinreichende Bedingung dafür, dass n partikuläre Lösungen ein Fundamentalsystem bilden und somit die allgemeine Lösung bestimmen".

[15] Jų teorija geriausiai yra išdėta veikale „Reforme du s. h." (t. 1, CIII—CXII p.).

Bet atskiros funkcijos buvo Wrońskiui vien atskiri matematikos faktai. Jais jis domėjos, bet žiūrėdamas į matematiką filosofiškai, jis užvis ieškojo aukščiausių ir bendriausių jos dėsnių. Jų jis yr suradęs tris. Pirmas — tai jau aukščiau minėtasis *aukščiausiasis dėsnis:*

$$Fx = A_0\Omega_0 + A_1\Omega_1 + A_2\Omega_2 + A_3\Omega_3 + \ldots,$$

apimąs visus dydžių darymosi (génération) būdus. Wrońskis iš jo yr išvedęs įvairiausias funkcijoms išrutulioti eilutes bei visą, anot jo žodžių, matematiką.

Antras — tai *universalinė problema.* Jai Wrońskis yr davęs šią išraišką:

$$(12)\quad 0 = fx + x_1 f_2 x + x_2 f_2 x + x_3 f_3 x + \ldots,$$

kur fx, f_1x, f_2x... reiškia bet kokias x-o funkcijas, o x yra dydžių x_1, x_2, x_3... funkcija. Kadangi matematikos uždaviniai duodas suvedami į tuos ar kitus lyginius, tatai Wrońskis ir tvirtino, kad jo universalinė problema apima visus atskirus matematikos uždavinius, išskyrus tik klausimus, liečiančius skaičių teoriją. Šios užbaigimu jis laikė trečią dėsnį, išreikštą m laipsnio kongruencijos forma:

$$(13)\quad x^m = a (\text{mod. } M).$$

Iš aukščiau pateiktų faktų sveiki, tariuos, būsit jau įgiję bent apytikrį supratimą apie milžiniškus Wrońskio darbus, nuveiktus tyrosios matematikos srity. Bet jais jo mokslinis veikimas toli gražu nėr išsibaigęs. Didis tyroje matematikoje, Wrońskis ne mažiau buvo didis ir pritaikomoje.

III

Pritaikomosios matematikos uždaviniu Wrońskis laikė išaiškinimą šių trijų klausimų:

1) kaip pasaulis yra susidaręs iš dangaus kūnų;
2) kaip dangaus kūnai yra susidarę iš materijos ir
3) kaip materija yra susidarius iš elementarių, primityvių jėgų?

Pradėkim tat ir mes nuo pirmojo klausimo, t. y. nuo astronominių Wrońskio veikalų.

Laplace'o bendradarbis Wrońskis buvo vienatinis matematikas, kuris gerai suprato Laplace'o dangaus mechanikos netobulumus ir net klaidas. Tuo remdamasis Wrońskis ir imasi jau nebe reformuoti senąją, bet tiesiog kurti naują, tobulą dangaus mechaniką. Jos pamatan jis deda savo *à priori* išvestą dėsnį:

$$(14)\quad Gdx = -\omega d\varphi.$$

Šį dėsnį jis išveda iš tarpusavio dangaus kūnų jungimosi (jonction) jėgos G ir jų skyrimosi (séparation) jėgos H veikimo. Tos jėgos lygios ir sau priešingos, taip kad $G=-H$. Pirmos veiksmą laiku dx Wrońskis išreiškia padaugu Gdx, o antrosios — padaugų $wd\varphi$, kur w reiškia teleologinį ryšį bei greitį, o $d\varphi$ — kūnus jungiančio vektoriaus r kampinį pasisukimą laiku dx [16].

Iš to savo pamatinio dangaus mechanikos dėsnio Wrońskis išveda visus Keplerio ir Newtono dėsnius ir tuo remdamasis didžiuojas dangaus mechaniką iš *empiriško mokslo* padaręs *tikru racionaliniu*, o pakeisdamas jame Laplace'o trikdančias jėgas (forces perturbatrices) savo trimis organiškomis jėgomis, astronomiją iš *netvarkos mokslo* (science de désordre) pavertęs *tvarkos mokslu*.

Jis duoda nurodymų ir garsiai astronomijoj trijų kūnų problemai išspręsti [17], ir formulę Urano judėjimams apskaityti, prikaišiodamas Leverrier, kad šis savo apskaitymams pasinaudojęs jo formulėmis, nieko apie tai neprisimindamas [18].

Tikrai tenka stebėtis Wrońskio darbštumu šioje srity. Jo rankraščiuose yra užsilikę penki stori tomai, skirti dangaus mechanikai. Ištraukos iš tų veikalų buvo iš dalies paskelbtos spausdintuose Wrońskio raštuose, kaip štai „Prolégomènes du Messianisme", „Reforme du savoir humain", t. 1, „Epitre à S. M. l'Empereur de Russie" ir kt. Bet tos ištraukos toli gražu neduoda pilno supratimo apie Wrońskio nuopelnus ir išradimus dangaus mechanikos moksle.

Šalia dangaus mechanikos Wrońskiui rūpėjo ir paprastoji žemės mechanika, ypač hidrodinamika bei skysčių teorija.

Bendroj skysčių teorijoj iki Wrońskio tebuvo žinomi tik du dėsniu:

$$(15)\quad 0=Pdx+Qdy+Rdz$$

$$(16)\quad 0=P\left(\frac{dR}{dy}\right)+R\left(\frac{dQ}{dx}\right)+Q\left(\frac{dP}{dz}\right)$$
$$-R\left(\frac{dP}{dy}\right)-Q\left(\frac{dP}{dx}\right)-P\left(\frac{dQ}{dz}\right)$$

[16] Epitre à S. M. l'Empereur de Russie.— P. 30 et seq.
[17] Reforme du s. h.— T. I.— P. DLII et seq., form. (181).
[18] Op. c.— T. 1.— P. CLXXXIII—CXCVIII.

kame x, y, z — skysčio punkto koordinatės, o P, Q, R — tam tikri veikimai į tą punktą koordinačių kryptimi. Tuodu dėsniu tinka skysčiams tiek judėjimo, tiek rimties būvy.

Šalia šių dviejų Wrońskis išrado *skysčių pusiausvyrą nustatančius* tris naujus dėsnius, būtent:

$$(17)\quad 0=PZ-RX$$
$$(18)\quad 0=QZ-RY$$
$$(19)\quad 0=PY-QX,$$

kame

$$X=P\left(\frac{dP}{dx}\right)+Q\left(\frac{dP}{dy}\right)+R\left(\frac{dP}{dz}\right)$$
$$Y=P\left(\frac{dQ}{dx}\right)+Q\left(\frac{dQ}{dy}\right)+R\left(\frac{dQ}{dz}\right)$$
$$Z=P\left(\frac{dR}{dx}\right)+Q\left(\frac{dR}{dy}\right)+R\left(\frac{dR}{dz}\right)$$

ir du *skysčių pastovumą tvarkančiu dėsniu:*

$$(20)\quad 0=P^3\left(\frac{dU}{dA}\right)+Q^3\left(\frac{dV}{dA}\right)+R^3\left(\frac{dW}{dA}\right)$$
$$(21)\quad 0=P^3\left(\frac{dU}{dB}\right)+Q^3\left(\frac{dV}{dB}\right)+R^3\left(\frac{dW}{dB}\right)$$

kame A ir B yra konstantos, gautos integruojant punkto trajektorijos lyginius:

$$0=Qdx-Pdy$$
$$0=Rdx-Pdz,$$

o U, V ir W yra nustatytos lyginiais:

$$U=\left(\frac{S}{P}\right)_x,\quad V=\left(\frac{S}{Q}\right)_y,\quad W=\left(\frac{S}{R}\right)_z$$

kur

$$S=(P^2+Q^2+R^2)\Delta$$

ir Δ reiškia pastovų bei kintamą skysčio tirštumą.

Remdamasis šiais savo naujais dėsniais, Wrońskis nurodė, kad visos trys ik tol buvusios Newtono, Huygenso ir Clairaut žemės elipsoido teorijos yra klaidingos, nes prieštaraujančios skysčių pusiausvyros dėsniams. Jų vieton jis stato savo žemės elipsoido teoriją, duodančią jam galimumo nustatyti bet kuriame žemės vidurio punkte jos masės tirštumą [19].

[19] Žr. Prolégomènes du Mess. form., LXXI ir LXXII.

Su geofiziniais Wrońskio tyrinėjimais glaudžiai siejas jo labai smulkmeniškai išdirbta ir, rodos, galutinai užbaigta jo antplūdžių ir atoslūgių teorija, išdėta veikaluose „Véritable science nautique des marées" (Paris, Amyot, 1853), „Application nautique de la nouvelle théorie des marées" (Paris, Gauthiers Villars, 1886) ir kitur. Wrońskis čia yr nurodęs ne vieną Laplace'o klaidą šiuo klausimu.

Kadangi garas yra tam tikras skysčių padaras, tatai šalia tyrinėjimo skysčių dėsnių Wrońskis nemaža yra pasidarbavęs ir garo teorijai. Mat jis gyveno pačioj garo mašinų plėtimosi ir gelžkelių Prancūzijoj tiesimo pradžioj. Suprantamas dalykas, jog tiek pirmosios garo mašinos, tiek gelžkelių ir lokomotyvų konstrukcija, būdamos labai netobulos, negalėjo Wrońskio patenkinti. Jis visa tai tiesiog vadino *barbarybe* ir savo papročiu ryžosi tą dalyką saviškai sureformuoti. Tam tikslui 1834—1835 m. išleidžia platoką veikalą „Nouveaux systèmes de machines à vapeur fondés su la découverte des vrais lois des forces mécaniques", kur jis duoda naujus garo ir apskritai dujų dėsnius, nurodo jų pritaikomybę lokomotyvų ir šiaip jau garinių vežimų judėjimui, nustato maksimalų jų greitį (462,4 metro per sekundę gelžkeliuose ir 101,7 metro per sekundę paprastuose vieškeliuose), kalba pagaliau ir apie galimumą pritaikyti tuos garo dėsnius ir beplaukiojantiems jūroj laivams.

Nesitenkindamas teorija, Wrońskis imas ir pats konstruoti įvairių naujų garo mašinų modelius, išradinėja įvairiausias ratų sistemas (roue vive, roue accomplie, roue dynamogène, roue à rails mobiles...). Iš jų ypač įdomūs *ratai judomais relsais*. Matydamas, kiek pinigų tenka sukišti į bet kurį ilgesnį gelžkelį, Wrońskis buvo sumanęs tą keblumą pašalinti tokia garvežimių konstrukcija, kad jie dėl važiavimo važiuotų geležiniais relsais, tik ne pastoviai kely padėtais, bet sujungtais su besisukančiais ratais, taip kad garvežimis, vieną savo relsą pravažiavęs, automatiškai pasidėtų kitą, tą pravažiavęs, pasitiestų pirmąjį ir t. t. Šiąja savo ratų judomais keliais sistema Wrońskis norėjo visus Prancūzijos vieškelius paversti gelžkeliais [20].

[20] Kadangi šiandienių *tankų* konstrukcija remias ratų judomais relsais principo pritaikymu, tatai Wrońskis galima laikyti ir tankų iniciatorium. Žr. apie tai prof. *P. Chomiczo* brošiūrėlę „Hoene-Wroński jako wojskowy" (Warszawa, 1928, 12 p.).

Antras jo išradimas — tai originalus garo generatorius bei *pneumatogenas*. Milžiniški ir gramozdiški lokomotyvų pečiai garui gaminti Wrońskiui negalėjo patikti. Svarbiausiu jų netobulumu Wrońskis laikė tai, kad jie garui gaminti vartoja vien pašalinę šilumą. Wrońskis įrodė, kad sunaudojant vidujinę garo šilumą galima generatoriaus talpumas sumažinti iki minimumo ir tuo padaryti jis lengvai pritaikomas paprastiems vežimams. Tuo savo išradimu Wrońskis yr padėjęs pamatą laisvam važinėjimui paprastais vieškeliais ir todėl jis galima pavadinti šiandieninio *automobilizmo pranokėju*. Tik, deja, jo išradimai liko tinkamai neįvertinti. Prancūzijos valdžia, kuriai Wrońskis siūlė savo gelžkelių reformos projektus, laukė, ką pasakys apie tai Paryžiaus akademikai, o kadangi šie Wrońskiui buvo nepalankūs dėl jo aštrių kritikų jų matematikos veikalų, tatai jie savo nuomonės apie Wrońskio išradimus lokomocijos srityje neskubėjo reikšti, o jei kur ir reiškė, tai neigiama prasme. Tuo būdu Wrońskio siūlomos valdžiai gelžkelių reformos liko nepriimtos.

Aukščiau mes pavadinom Wrońskį šiandienio automobilizmo pranokėju. Nė kiek neperdėsime ir pavadinę jį šiandienės aviacijos iniciatorium. Nes tame pat savo veikale „Nouveaux systèmes de machines à vapeur" jis sakosi turįs savo išrastą ir apipatentuotą *valdomo aerostato modelį*. Kalbėdamas apie tai, Wrońskis pažymi, kad jo laikais valdomojo aerostato klausimas laikytas neišsprendžiamu. Wrońskis matematiškai sugriauna tą nuomonę įrodydamas, kad valdomas skraidymas ore yra taip pat galimas kaip ir valdomas plaukiojimas vandeny. Jis pateikia net valdomojo aerostato ribiniam greičiui formulę:

$$(22)\quad v=2g\sqrt[3]{3(\sqrt{2}-1)\frac{p}{g}},$$

kur p yra aerostato skersinis, o g — žemės traukimo konstanta.

Iš tos formulės (22) jis randa, jog apskritai aerostato greitis yra proporcingas kubinei šakniai iš aerostato skersinio ir kad maksimalus tokio aerostato greitis bus 203 metrai per sekundę [21] bei 730,8 km per valandą.

Toliau tam pačiam veikale susiduriam su dar nuostabesniais dalykais: Wrońskis kalba apie aerostatus *me-*

[21] Op. c.— P. 24—25.

taliniais paviršiais, varomus garo jėga. Iš metalų jis renkas geležį bei varį. Jo apskaitymu, metalinės skardos vieno milimetro storio tam tikslui visai užtektų. Toks metalinis 40 metrų skersiniu aerostatas, pripildytas vandenilio, galėtų pakelti 4000 kilogramų.

Iš šių apskaitymų sveiki matot, kad visas cepelinų klausimas jau 1835 m. Wrońskio buvo beveik visai išspręstas. Šiandienė technika tepridėjo prie jų vien tik naujoviškus, patobulintus motorus.

Laisvą susisiekimą žeme, vandeniu ir oru Wrońskis teisingai laikė neapsakomos svarbos dalyku. Jis vadino jį vienu žodžiu *lokomocija.* Tos lokomocijos dėsniams nustatyti, jos netobulumams pašalinti, jos reformai įvykdyti Wrońskis yra parašęs net 37 didesnius bei trumpesnius mokslo veikalus.

Kadangi šoviniai sudaro irgi tam tikrą judančių kūnų rūšį, tatai Wrońskis nemaža yra pasidarbavęs ir balistikos srityje, kaip tai liudija jo užsilikę rankraščiuose veikalai, kaip štai „Nouvelle Ballistique ou théorie générale des projectiles", „Calculs pour l'action de la poudre à canon" ir kt.

Kaip žinom, iš savotiškų judėjimų susideda ir muzikos fenomenai. Savo esme jie priklauso akustikai. Besidarbuodamas joje, jis ne tik filosofiškai yr nušvietęs balsų ir tonų esmę, bet ir muzikinę gamą buvo padaręs savo matematinių tyrinėjimų objektu. Pažymėtinas čia jo surastas *estetiško tonališkumo* dėsnis

$$(23)\quad \left(\frac{1}{2}\right)^{\wedge\left(\frac{m}{n}\right)} = \frac{m}{n},$$

kur m ir n reiškia abiejų tonų virpėjimo skaičius, o $\wedge$ — logaritmą, kurio pamatu yra skaičius 2 [22].

Nesvetimos buvo jam ir kitos fizikos šakos, kaip tai matyt iš jo rankraščių apie jo išrastus naujus areometrus, pantermometrus, teleometrus, mikrometrus, pirometrus ir kitokius fizikos prietaisus. Rengės jis išleisti dar ir atskirą fizikos filosofiją, bet, deja, nesuskubo jos užbaigti.

Netrūksta pas Wrońskį matematikos pritaikymų net ir tokioms iš pažiūros nuo matematikos nutolusioms sritims, kaip socialinė ekonomija. Išreiškęs matematiniais simboliais gaminančias ir reproduktyvias ekonomines jė-

[22] *Henry Ch.* Wrońskiet l'Esthétique musicale.— Paris: Hermann, 1887.

gas, ekonomiškąjį produktyvumą, ekonomiškąjį prieaugį ir kitas ekonomikos sąvokas, Wrońskis yra gavęs ištisą eilę matematinių formulių pamatiniams socialinės ekonomijos dėsniams nustatyti, iš kurių jis yra ištraukęs labai įdomių išvadų apie šalies turtų augimą bei mažėjimą, apie jų dalijimosi sistemas, apie iš to dalijimosi plaukiančias socialines pasėkas ir t. t.[23]

Pagaliau Wrońskis yr pritaikęs matematiką net ir politinių partijų kovoms apibrėžti. Jis iš savo gautų matematinių formulių yr parodęs, kaip tos kovos vienomis sąlygomis gali nuvesti šalį į anarchiją, kitomis — į despotizmą[24]. Wrońskio išmanymu, nėra tokio mokslo, kuris nesiduotų sumatematizuojamas. Ir juo kuriam moksle matematikos daugiau, juo jis, Wrońskio išmanymu, yr pasiekęs aukštesnio laipsnio ir tobulumo[25].

Taip žiūrėdamas į matematiką ir aukštai brangindamas jos pritaikymų universalumą Wrońskis ir pats buvo matematikas universalistas. Nebuvo tos matematikos šakos, kurioj jis nebūtų dirbęs ir net žymių išradimų joje nepadaręs. Bet kadangi tiriamojo dalyko kiaurai nepažinus išradimai daryti negalima, tatai tuo remiantis yra pagrindo manyti Wrońskį žinojus visą anų laikų matematiką.

Turėdamas gi ją visą savo galvoje, jis buvo sumanęs parašyti ir *filosofiškąją matematikos istoriją,* bet, deja, to sumanymo nesuskubo įvykdyti. Paliko tik nemaža medžiagos tam darbui savo istoriniame manifeste[26] ir angliškai parašytame „Įvade į matematikos dėstymą". Šiame pastarajame jis visą matematikos istoriją skirsto penkiais laikotarpiais.

Pirmame (kur daugiausia pasireiškia Rytai ir Egiptas) matematikos tiesos tirta *konkrečiai,* nes pačių tų tiesų abstrakčiai suprasti neįstengta. Jos jungta su tam tikrais gamtos bei žmogaus padarais. Pvz., žinota, kad, išmatavus trikampio kampus ir matavimo rezultatus sudėjus krūvon, visuomet gaunama du stačiuoju kampu. Bet dėl ko taip yra ir net turi būti, to nežinota.

---

[23] Žr. Adresse aut nations civilisées.— Paris, 1847.— P. 19—58.

[24] Žr. Epitre secrète à S. A. le prince Louis Napoleon.— Metz, 1851.— P. 5, 9.

[25] Žr. Wstęp do wykladu matematyki przez H. Wrońskiego.— Wydawca L. Niedzwiecki, Paryž, 1886.— P. 1 et seq.

[26] Žr. Reforme du s. h., t. 2: „Manifeste historique consernant cette reforme du savoir humain", p. I—CCXXIII.

Antrame (Graikijoj) susekta daug gilių abstrakčių matematikos tiesų, bet jos dar tebuvo atskiri mokslo faktai ir neturėjo *bendrų dėsnių* reikšmės. Pvz., į kūgio pjūvių (ratilo, elipsės, parabolės, hiperbolės) ypatybes žiūrėta kaip į atskiras, nuo kita kitos nepriklausomas tiesas, bet tos ypatybės neapimta vienu bendru dėsniu.

Trečiame (Vakarų Europoj) matematika Cardano, Descartes'o, Fermat, Keplerio veikaluose yra jau pasiekus aukštų bendrų dėsnių, ištobulindama algebros mokslą. Bet gautieji šiuo laikotarpiu matematikos rezultatai, kad ir labai bendri, visgi tam tikru atžvilgiu turėjo savų *individualumo* žymių. Pvz., buvo rasta 3-iojo ir 4-ojo laipsnio lyginių šaknims bendri reiškiniai, bet neturėta jokio supratimo apie universalinį tų šaknų *darymosi dėsnį* ir net apie tai, ką mes šiandien vadinam išrutuliojimu eilutėmis.

Ketvirtame (naujosios matematikos) laikotarpy tas universalinis dydžių darymosi dėsnis apsireiškė pagaliau Newtono ir Leibnizo sukurtame diferencialiniame skaičiavime. Čia tai matematikai, tapę mažybinių kiekio elementų viešpačiai, galėjo jau žengti į naudingą savo mokslo pritaikymą įvairiausiems gamtos apsireiškimams tirti. Nesuskaitomi to pritaikymo rezultatai, ypač dangaus mechanikoj, nustebino pasaulį. Bet nežiūrint tų pritaikymų vaisingumo, vienatinis galingas tos naujos matematikos įrankis — eilučių vartojimas, nustatytas Tayloro teorema, ilgą laiką lieka vienintelis. Ir tik vėliau Wallis, įvesdamas savo nesibaigiamus padaugus, Euleris — savo netrūkstamas trupmenas, Lagrange — savo ne visai vykusias analitiškas funkcijas, pastumia matematiką pirmyn, labiau jos ribas praplėsdami.

Tačiau kad ir priėjus tuo keliu aukšto tobulumo ir bendrų kiekio darymosi dėsnių, matematika vis dar tebelieka sąlyginumo (reliatyvumo) stadijoj. Tai parodo kad ir pati aukščiau paminėtoji kiekio darymosi priemonių daugybė. Dar didesnė yra matematinių iš vienos kitų išvesti nesiduodančių teoremų daugybė. Visa tai, Wrońskio išmanymu, parodo, kad matematikai dar trūksta absoliučių principų. Juos jai pagaminti Wrońskis ir laikė savo uždaviniu.

Nuo tų absoliučių matematikos principų paskelbimo ir yra prasidėjęs penktasis ir paskutinysis matematikos istorijos laikotarpis.

Tuo būdu pereidama iš pirmojo laikotarpio antrajan, matematika yra pasistūmus nuo *konkretumo į abstraktumą;* pereidama iš antrojo trečiajan, ji yra pašokus nuo *atskirumo į bendrumą;* pereidama iš trečiojo ketvirtajan, ji yra pakilus nuo *individualumo į universalumą* ir pagaliau, kad ji galėtų pereiti iš ketvirtojo penktajan, ji turi pakilti nuo *sąlyginumo* bei *reliatyvumo į absoliutumą.*

IV

Absoliutas, absoliutumas, kaip žinom, buvo Wrońskio idealas. Šiaip jau tiesa jo nepatenkindavo: jis visur ieškojo galutinės, absoliučios tiesos, išvestos iš absoliučių principų. Tas absoliutumo siekimas buvo Wrońskio ir stiprioji, ir drauge silpnoji pusė. Laikydamasis savo absoliutu pagrįsto *kūrimo dėsnio* (loi de création), jis matematikoj lengvai yr priėjęs daugybę naujų svarbių tiesų, kurių šiaip jau matematikas arba visai nebūtų suradęs, arba tepriėjęs jas vos po ilgų studijų ir įtempto galvojimo. Wrońskis, remdamasis tuo kūrimo dėsniu, ne tik be vargo yr sutvarkęs visą algoritmiją ir abi jos dali — teoriją ir techniją,— bet ir geometriją, ir mechaniką, ir astronomiją, ir fiziką, ir filosofiją, ir teologiją, ir apskritai visas žymiausias pasaulio realybes [27].

Bet, iš kitos šalies, tas absoliutumo siekimas yra nuvedęs kartais Wrońskį į per drąsius apibendrinimus, kurie, tikrumo sąlygų griežtai nenustačius, tarp vėlesnių matematikų yra sukėlę rimtų abejojimų. Pavyzdžiu čia gali būti kad ir Wrońskio universalinė problema, aukščiau nurodytas pamatinis astronomijos dėsnis (14) ir kai kurie kiti dalykai. Suradus naujesniais laikais funkcijų, neturinčių išvestinių, kilo rimto abejojimo, ar bepritaikomas toms funkcijoms net aukščiausis Wrońskio dėsnis. Žinoma, atmesti tuos dėsnius *à priori* nebūtų moksliška. Jų klaidingumui nustatyti reikėtų įrodyti, kad tam tikrais konkrečiais atvejais jie veda į klaidingus rezultatus. Bet jau pats faktas, kad tokių abejojimų tarp naujesnių matematikų yra kilę, yra labai reikšmingas. Net ir didžiausiam Wrońskio gerbėjui šiandieną jau nevalia jo matematinių teigimų imti be kritikos. Pats kritikavęs žymiausių

[27] Žr. jo: Apodictique messianique fondant peremptoirement la verité sur la terre ou developpement génétique de toutes realités par la loi de création.— Paris, 1876.— P. 384 in-4.

matematikų raštus, Wrońskis savo pavyzdžiu ragina ir savo raštų skaitytojus imtis griežtos mokslinės jų kritikos. Jei ta kritika ir konstatuotų pas Wrońskį tų ar kitų klaidų buvimą, ji betgi negali paneigti milžiniškų Wrońskio nuopelnų matematikos mokslui. Klaidų yra darę ir Euleris, ir Laplace'as, ir kiti. Nebuvo neklaidingas ir Wrońskis. Kai kurias savo klaidas jis pats yra nurodęs. Bet, iš kitos šalies, teisybė verčia mus pasakyti, kad vargiai bau rasis pasauly kitas matematikas, kurs tiek originalių ir svarbių idėjų matematikon būt įnešęs, kiek yr įnešęs Wrońskis.

Jei lenkai apie Mickevičių sako, kad jis yr kentėjęs už milijonus, tai apie Wrońskį drąsiai galima pasakyti, kad jis *galvojo už tūkstančius* ir už tai yra vertas didžiausios pagarbos. Deja, tie jo galvojimų rezultatai, ypač liečiantys matematiką ir fiziką, dauguma tebėra nepaskelbti. Jie guli sukrauti Krokuvos Mokslų Akademijos knygyne. Tos Akademijos pareiga — kuo greičiausiai išleisti visus dar neišspausdintus Wrońskio matematikos veikalus, o jei tai susyk padaryti nebūtų galima, tai pradėti leisti dalimis bent pačius žymesniuosius. Įvykęs pernai Wrońskio 150 metų gimimo jubiliejus duoda kaip tik geros progos tam darbui pradėti. Ar Krokuvos Mokslų Akademija tą savo pareigą supras, negaliu pasakyti. Aš žinau tik tiek, kad visų matematinių Wrońskio veikalų išleidimas turi šiandien mokslui pirmaeilės svarbos. Suprato tai garsi Hermanno firma Paryžiuj, išleisdama visus seniausius matematinius Wrońskio veikalus. Bus tikra gėda, jei Krokuvos Mokslų Akademija, kaip Puškino „Sykštusis raitelis", pasitenkins vien Wrońskio veikalų saugojimu.

Iš to, kas aukščiau buvo pasakyta, tariuos, Tamstos jei nepilnai, tai bent iš dalies būsit pažinę Wrońskį kaip pirmaeilį matematiką. Nūn tenka dar bent trumpai nušviesti klausimas, dėl ko Wrońskis pas bendralaikius nėra radęs pripažinimo. Tam buvo keletas priežasčių.

Pirmiausia — tai Wrońskio moksle užimtoji nauja pozicija. Savo svarbiausius matematikos išradimus jis rėmė ne tiek matematiniais, kiek aukštesniais filosofiniais pagrindais, imtais daugiausia iš kritiškos Kanto filosofijos. Prancūzai gi, ypač anų laikų Paryžiaus matematikai, tos filosofijos nežinojo ir nesuprato. Iš čia jie ir prikaišiojo Wrońskiui, kad jis savo matematines tiesas daraąs galvosūkiais, nes pateikiąs be matematinių įrodymų. Priekaištas neteisingas, nes kas yr kiek dirbęs matematikoj, tas žino,

jog įrodinėti kiekvieną matematinį išvedžiojimą nėra galima. Čia užtenka nurodyti tik kelias, kuriuo nauji rezultatai prieita ir kuriuo eidamas kiekvienas matematikas tų rezultatų gali prieiti. Pas Wrońskį jo filosofiniai keliai visuomet esti nurodomi.

Antra Wrońskio nepasisekimo priežastis — tai jo kietas, per griežtas būdas. Užsigavęs sykį tuo, kad prancūzai matematikai tinkamai neįvertino jo aukščiausiojo matematikos dėsnio, jis per visą savo gyvenimą juos niekino laikydamas nemokšais, smarkiai kritikuodamas jų mokslinius veikalus. Tiesa, tose savo kritikose nuo objektyvios tiesos jis nenukrypdavo, tačiau, nurodinėdamas jų klaidas, juos nuo savęs galutinai atstūmė.

Trečia — tai dažnai pas Wrońskį pasitaikąs painiojimas mokslo klausimų su filosofijos ir net politikos dalykais. Pvz., savo svarbiausius išradimus astronomijoj jis yra išdėjęs ne moksliniame traktate, bet atvirame laiške rusų carui Nikolajui I ir kunigaikščiui Czartoryski'ui. Savaime aišku, jog tikri mokslininkai nė vieno tų laiškų nėra skaitę. Vadinas, kelias naujoms tiesoms skelbti Wrońskio buvo pasirinktas nevykęs.

Kitur, kaip šit savo derybose su Londono matematikais, Wrońskis tyčia pakišo jiems klaidingą formulę, norėdamas ištirti, ar jie tą klaidą suras. Šiems klaidą suradus, Wrońskis ne tik neatsiprašė, bet dar labiau išniekino juos, išvadindamas „žąsiukais" (oisons). Einant šitokiu keliu Wrońskiui, žinoma, sunku buvo rasti simpatijų ir pasitikėjimo mokslo pasauly.

Tačiau tos ir panašios Wrońskio žmogiškos silpnybės negali nustelbti tikrų Wrońskio nuopelnų matematikos srityje.

Jis visuomet pasiliks didis, nes pirmutinis buvo tikras matematikas filosofas.

Jis pasiliks didis, nes visas tyros ir pritaikomos matematikos šakas buvo kiaurai iš pamatų ištyręs.

Jis pasiliks didis, nes daugybę svarbiausių matematikos klausimų savo naujais metodais yra išsprendęs ir daugybe matematinių išradimų matematikos mokslą praturtinęs.

Jis pasiliks didis, nes šalia giliausio mokslo jis turėjo ir giliausį tikėjimą, kaip tai matyt iš to, kad jo rankraščiai dažnai yra užbaigti krikščioniška keturių raidžių A. M. D. G. emblema, kas reiškia *ad majorem Dei gloriam.*

Jis didis tuo, kad visą savo gyvenimą mokslui buvo paaukojęs, dirbdamas ne sykį labai sunkiomis materialinėmis sąlygomis.

Jis didis dar ir tuo, kad mokslą yra aukščiau iškėlęs už tautybę, nes kad ir buvo karštas lenkas patriotas, tačiau savo veikalus rašė svetima prancūzų kalba, lenkiškai nė vienos mokslo studijos nepaskelbdamas.

Tuo aš ir baigiu savo pranešimą apie Wrońskį kaip matematiką. Jis, žinoma, toli gražu nepilnas ir netobulas. Trumpoj paskaitoj vispusiškiau charakterizuoti Wrońskio matematiniai nuopelnai buvo beveik negalima.

Aš būčiau tikrai laimingas, jei tarp jūsų, jauni klausytojai, atsirastų bent vienas, kurs Wrońskio pavyzdžiu pasiryžtų visą savo gyvenimą paaukoti mokslui ir tuo patarnauti ne tik Lietuvos garbei, bet ir visos žmonijos naudai.

Wrońskis, kaip jau žinom, buvo karininkų profesijos. Bet jis suprato, kad anais laikais kardu Lenkijos nepakels ir jai laisvės prarastos neatgaus. Tatai remdamasis Evangelijos žodžiais: „Pažinkite tiesą, ir ji jus atvaduos", Wrońskis ir pasiryžo visą savo gyvenimą paaukoti *pilnai, absoliučiai tiesai pažinti.* Šis Wrońskio pavyzdys įsidėmėtinas ir mums, lietuviams. Kardu, ginklais mes Lietuvą garsią nepadarysim, bet giliu galvojimu, aukštu mokslu, kilnia kūryba mes galim tarti pasauliui savo žodį. Tik čia visiems, o ypač jums, mieli jaunuoliai, reikia giliai atmintin įsidėti, kad tas žodis — dėl to, kad *naujas,*— negali būti skolintas iš senų Marxo ar Lenino raštų. Jis tur eiti iš jūsų jaunos dvasios, iš karšto noro daryti gera savo broliams, žadinti juose gerų jausmų, pamilti absoliučią tiesą ir Wrońskio pavyzdžiu visiškai jai pasiaukoti.

DU DIDŽIAUSIU SLAVŲ FILOSOFU — Vl. SOLOVJOVAS ir J. M. HOENE-WROŃSKIS [1]

J. M. Hoene-Wrońskis yra miręs 1853 m. rugpjūčio 9 d. Tais pat 1853 m. sausio 28 d. yra gimęs didžiausias rusų mintytojas Vl. Solovjovas. Jei pripažinsime, kad garsiausi žmonės, kaip ypatingi Dievo išrinktiniai, yra siunčiami šian pasaulin ypatinga Jo valia, tai norom nenorom teks pripažinti, kad ir šis chronologiškas sutapimas toli gražu nėra aklo atsitikimo padaras.

[1] Straipsny „Šalin siauraprotystę" esam nurodę, kiek pikta padaro žmonijai mintytojai savo siauromis pažiūromis į pasaulį. Taigi kas ieško pilnos, plačios, gyvos tiesos, turi eiti visašališkų, plačiapročių galvotojų pėdomis, o nuo siaurapročių būti kuo toliausiai. Nes skirtumas tarp vienų ir kitų yra tas, kad pirmieji ieško *gyvos išminties,* antrieji tenkinas vien *šaltu mokslu;* pirmieji stengias savo tyrimuose prieiti *pirmą viso ko priežastį,* antrieji dažniausiai tą priežastį arba visai atmeta, tenkindamies antrykščių priežasčių tyrimu, arba pažinę pirmą priežastį ignoruoja antrykščias. Pirmieji rūpinas viską sąžiningai sutraukti plačion sintezėn ir todėl atsižvelgia į visus jiems žinomus faktus; antrieji tenkinas kurį vieną klausimą išsprendę, kurią vieną faktų kategoriją išaiškinę ir iš to siauro matymo kampo stengias viską aprėpti. Tarp siaurapročių ir plačiapročių mintytojų yra beveik tas pat skirtumas, kaip tarp eretikų ir tikrų katalikų. Katalikas jau tai *fide explicita,* jau tai *fide implicita* pripažįsta *visas* Dievo apreikštas tiesas. Eretikas tų tikėjimo tiesų sritį savavališkai *susiaurina:* vienas priima, kitas atmeta. Todėl kaip daug yra eretikų, taip dar daugiau siaurapročių mintytojų; tuo tarpu tikrų plačiapročių mintytojų tėra vos nedidelis būrelis. Jam priklauso Aristotelis, Platonas, šv Augustinas — iš senovės mintytojų, šv. Tomas Akvinietis, Descartes, Leibnizas — iš vėlesniųjų ir Hoene-Wrońskis ir Solovjovas — iš naujesniųjų. Ypač tuodu pastaruoju yra verta kiekvienam mūsų inteligentui pažinti, nes, remdamies visais savo pranokėjais, pateikia taip plačią ir aukštą krikščionišką pažiūrą į pasaulį, kad joje galima rasti beveik visų svarbiausiųjų klausimų išsprendimą. Todėl ir drįstu paduoti čia skaitytojams bent trumpą žinutę apie tuodu slavų filosofu, turinčią ne kritišką, bet vien *informacinį* pobūdį. Šis straipsnis pirmiausia buvo parašytas rusų kalba ir įdėtas laikraštin „Putj" (1903, Nr. 12) vardu „Polskij predšestvennik Vl. Solovjova J. M. Hoene-Wrońskij". Čion dedamas sutrumpinta forma.

Ar žinojo Vl. Solovjovas apie Hoene-Wrońskį ir jo viską apimančią filosofinę sistemą, mes tikrai negalim pasakyti. Tačiau kad abu kalbamuoju filosofu teoriškosios ir praktiškosios filosofijos klausimais yra priėję nesyk, kad ir įvairiais keliais, tų pačių arba bent visai artimų išvadų ir įsitikinimų, šiandieną dėlei to negali būti jokios abejonės. Artimesnis su Vl. Solovjovo ir H.-Wrońskio veikalais susipažinimas tai visiškai patvirtina. Žemiau mes dedame aiškių to dalyko įrodymų. Štai jie.

1. Kaip žinoma, Vl. Solovjovas į savo filosofinės sistemos pagrindą yr paėmęs *absoliutaus principo,* kaip esamojo, *sąvoką* (poniatije absoliutnogo načala, kak suščego). Tas pat reikia pasakyti ir apie filosofinę Wrońskio sistemą. Lenkų filosofas ne tik visas savo smulkesnes išvadas, bet ir visus savo išradimus tyrųjų mokslų (matematikos, astronomijos, fizikos ir kt.) srityje laikė tiesiog logiškomis pasėkomis, savaime plaukiančiomis iš jo atrastos *absoliuto* idėjos. Galutinį išaiškinimą klausimo apie tai, *kas yra absoliutas,* Wrońskis laikė visų didžiausiu savo išradimu. Dėlei to ir savo filosofinei sistemai jis yra davęs vardą „Messianisme ou *philosophie absolue*". Wrońskio išmanymu, jo *absoliučioji filosofija* esanti galutinis žmogiškosios minties užbaigimas. Toliau jau nėra kur beeiti. Absoliučioji gryna tiesa, kiek ji žmogui yr prieinama, jau atrasta; taigi būsimoms mintytojų kartoms belieka vien tik plėtoti, aiškinti ir imti visokeriopo teoriškojo ir praktiškojo žmogaus triūso pagrindu. Įdomu, kad ir Vl. Solovjovas savo gyvenimo pabaigoj panašiai protavo tvirtindamas, kad dabar „sunku ką nors tikrai nauja pasakyti" [2].

2. Apie filosofinę Vl. Solovjovo sistemą Bulgakovas [3] taip sako: „Filosofijos istorijoj visai negalima rasti filosofinės sistemos, kuri būtų taip visašališka, kaip solovjoviškė: nekalbant jau apie tai, kad visa naujausioji filosofija, pradedant Descartes'u, pasirodo vien reikalinga jai prieranga, nėra nė vieno didesnio filosofijos bei religijos mokslo, kuris nebūtų sunaudotas kaip medžiaga šiai visašališkajai sistemai: graikų filosofija, apvainikuota Platonu ir neoplatonikais, budizmas ir krikščionybė, kabalistiškoji filosofija — visam kam čia nustatyta atitinkama vieta".

---

[2] Žr. jo „Tri rozgovora".

[3] *Bulgakovas.* Ką duoda dabartinei sąmonei Vl. Solovjovo filosofija? // Voprosy filosofiji i psichologiji.— 1903.

Tas pat reikia pasakyti ir apie Wrońskį. Jo sistema kad ir skiriasi savo forma, bet nė kiek nenusileidžia solovjoviškei savo platumu. Visam kam joje paskirta savo vieta: ir Dievui, ir žmogui, dvasiškam ir žemiškam gyvenimui, filosofinėms ir religinėms sistemoms, tikybos dogmoms ir mokslų tiesoms, proto kombinacijoms ir aiškiems faktams, dailei ir politikai, net ir dorinio sugedimo ir žmogaus paklydimų sritis ir ta aiškinama aplamais dėsniais. Gana peržiūrėti Wrońskio filosofinius veikalus, kaip štai jo *„Nomothétique"*, *„Prolégomènes du Messianisme"*, *„Reforme du savoir humain"* ir kt., kad įsitikintumėm, jog visa, kas aukščiau pasakyta, yra tiesa. Vl. Solovjovas teisingai yra pavadinęs savo sistemą „pilnutinio žinojimo filosofija" (filosofija celnogo znanija). Wrońskis savo veikalais stengės įrodyti, kad jo filosofinė sistema ne tik duoda jam galimumo aprėpti visą mokslų sritį, bet ir eiti dar toliau ir kiekvienoje mokslo šakoje daryti naujų mokslinių išradimų.

3. Lygiai kaip ir Vl. Solovjovas, Wrońskis buvo ne tiktai įsitikinęs spiritualistas ir giliai tikįs krikščionis, bet ir labai dievobaimingas žmogus. Tai įrodo tiek jo daugingi veikalai, kuriuose jis apie Dievą ir tikėjimą kalba su didžiausiu nuolankumu, tiek ir daugelis jo rankraščių, pažymėtų kiekvienam apšviestam katalikui gerai žinoma anagrama A. M. D. G., kas reiškia *ad majorem Dei gloriam*. Taigi aišku ir suprantama, kad tikėjimas ne tik nepašalinamas iš filosofinės Wrońskio sistemos, bet anaiptol, įeina jon, kaip ir pas Solovjovą, kaip reikalingas ir net svarbiausis elementas. Anot Solovjovo, tikroji filosofija turi būti „viską apimanti", t. y. *būti* pilnutinė *tyrojo mokslo, teorinės filosofijos ir tikros teologijos sintezė*. Lygiu būdu ir Wrońskis savo mesianizmą apibrėžia kaip *„union finale de la philosophie et de la religion, constituant la philosophie absolue"* [4]. Užtat nenuostabu, kad abu tuodu slaviškuoju filosofu labai domėjos religijos klausimais apskritai, o ypač Vakarų ir Rytų Bažnyčių susijungimo klausimu. Kaip ir Solovjovas, Wrońskis aiškiai matė to klausimo išsprendimo sunkumą, tačiau nelaikė jo neišsprendžiamu: anaiptol, tikėdamas galutiniu teisybės žemėj laimėjimu, jis tikėjo ir galutiniu Bažnyčių susijungimu ir todėl dažnai savo veikaluose tą klausimą judino [5],

[4] Plg. Prolégomènes du Messianisme, 64 p. et alibi passim.
[5] Plg. Ten pat.— P. 496—500.

nors ir negvildeno jo taip išsamiai ir su tokiu dalykų pažinimu, kaip tai yr daręs Solovjovas savo „Didžiajame ginče", „La Russie et l'Église universelle" ir kitur. Be to, tarp Solovjovo ir Wrońskio buvo čia ir principinio skirtumo: mat pravoslavijoj gimęs, augęs Vl. Solovjovas linko visa siela Katalikų Bažnyčion, o katalikystėje gimęs, augęs ir gyvenęs Wrońskis ateities Bažnyčia laikė pravoslaviškąją, nes ji atrodė jam labiau branginanti krikščioniškąją žmogaus laisvę ir nesanti tiek nugrimzdusi misticizman, kaip katalikiškoji. Šis Wrońskio kaltinimas yra neįrodytas, jo pažiūra siaurai subjektyvi ir vienašališka. Platesnę tos pažiūros kritiką žr. lenkiškame Wrońskio „Prolegomenų" vertime (2 t., 62—63 p.).

4. Vl. Solovjovas tam tikram žmonijos doriškojo sutvarkymo išsiplėtimui yra pripažinęs tris aukščiausius tarnavimus: aukščiausiojo kunigo, karaliaus ir pranašo. Anot Solovjovo, „tikrasis pranašas yra visuomenės veikėjas, visai nepriklausomas ir nieko iš šalies nesibijąs" [6]; jo pašaukimas — būti „visuotiniosios laisvės skelbėju", tačiau tąja sąlyga, kad toji laisvė būtų pasiekta „vidaus heroizmu". Tąja prasme Solovjovas ir pats save laikė pranašu. Į visą savo literatiškąjį besidarbavimą jis žiūrėjo vien kaip į tarnavimą Dievui, vykdymą Dievo valios krikščioniškuoju heroizmu. „Dievo valią vykdydamas", garbus rusų filosofas per visą savo gyvenimą nepaliovė žodžiu „deginęs žmonių širdis", visai nežiūrėdamas to, kaip tą jo žodį priims įvairūs „staugiančiojo ir kriuksinčiojo" pseudopatriotizmo atstovai.

Wrońskis šiąja kryptim irgi labai panašus į Solovjovą. Pripažindamas, kad žmonijos doriškajam sutvarkymui neužtenka dviejų esamųjų draugijų: *juridiškosios,* t. y. valstybės, ir *etiškosios,* t. y. Bažnyčios, Wrońskis tolydžio nurodinėjo reikalingumą trečios draugijos — *mesianiškosios,* kurią jis vadino *„absoliučiąja unija"* (union absolue). Wrońskio išmanymu, toji draugija, susidedanti iš įvairių civilizuotų tautų žymiausių vyrų, būtų lyg kaip ir „organizuotoji pranašybė". Toji draugija turėtų vesti tautas pažangos keliu geresnėn ateitin, nurodydama aukščiausius ir galutinius žmonijos žemėj gyvavimo tikslus. Wrońskis manė, kad tąją draugiją įkurti Apvaizda yra skyrusi slavų tautas, o Rusija turinti būti tos „absoliučios unijos" globėja.

[6] Plg. *Solovjov Vl.* Opravdanije dobra.— P. 477.

Būdamas tvirčiausiai įsitikinęs visišku savos filosofinės sistemos tikrumu ir pripažindamas ją galint išspręsti ne tik metafizinius ir mokslinius, bet ir politinius klausimus, Wrońskis, nesant „absoliučios unijos", laikė savo pareiga kreiptis savo vardu į įvairius pasaulio valdovus ir Europos visuomenės atstovus su patarimais, kas reikia daryt beveik visur tuomet Vakarų Europoj įsigalėjusiam revoliuciniam judėjimui pašalinti. Tatai rašė atvirus laiškus popiežiui Leonui XII, carui Nikolajui I, kunigaikščiui Czartoryski'ui ir kitiems. O kai su širdies skausmu įsitikino, kad jo kaip nepripažinto pranašo balsas pasilieka Europos visuomenėje šaukiančiojo tyruose balsu, jis dažnai kartodavo taikydamas sau šias Schillerio eiles:

Dein Orakel zu verkünden
Warum warfest du mich hin
In die Stadt der eurig blinden?..

5. Pagaliau Wrońskis, lygiai kaip ir Solovjovas, buvo įsitikinęs slavofilas. Tautinis Rusijos klausimas, klausimas apie istoriškąjį rusų tautos ir valstybės pašaukimą, labai Solovjovui rūpėjęs ir paraginęs jį parašyti ne vieną apie tai straipsnį, dominusį taip pat ir Wrońskį. Su tuo klausimu susitinkame jau Wrońskio veikale „Prolégomènes du Messianisme", kurio pilna antraštė yra išreikšta žodžiais „Le destin de la France, de l'Allemagne et de la Russie", ir kai kuriuose vėlesniuose jo veikaluose. Greta su šiuo Wrońskis kaip lenkas, žinoma, domėjos ir istoriškuoju Lenkijos pašaukimu. Savo pažiūrą į tą dalyką jis yr išdėjęs atvirame laiške kunigaikščiui Czartoryski'ui [7]. Wrońskio išmanymu, lenkai tegali pasiekti savo istoriškąjį pašaukimą eidami vien ramios civilizacijos keliu, nekeldami jokių maištų prieš valdžias, tarp kurių Lenkija buvo padalinta. Nes viltis atgauti Lenkijos *nepriklausomybę ginklu esanti apgaulinga* (espérance illusoire) [8].

[7] „Non, comme a la suite de l'invasion de Napoléon qui trainait aussi avec lui l'Europe entière, la Russie sortirait victorieuse de cette lutte en aparence inégale. Et voulez-vous savoir pourquoi? Parce que la Providence a formé et constitué la Russie telle, quelle est, pour ne pas laisser effacer sur la terre le nom et l'idée de Dieu... Remarquez, Prince, qu'il suffit de croire en Dieu pour comprendre qu'il ne saurait pas en être autrement" (Epitre à S. A. le prince Czartoryski, p. 20—21).

[8] Quelles sont done, me demanderez-vous enfin, Prince, ces

Wrońskis gerai žinojo, kad lenkų emigrantų pažiūros yra visai priešingos, todėl neneigdamas, kad revoliucinis judėjimas yr užliejęs ne tik visą Europą, bet net ir kai kurias Azijos valstybes, kaip štai Persiją ir Turkiją, jis klausia: „Ar, tamsta, tiki Rusiją žlugsiant"? Ir tuojau kategoriškai atsako: Ne! Nes, anot Wrońskio, Rusija esanti pačios Apvaizdos palikta, kad Dievo vardas ir idėja nepranyktų pasauly [9].

Suprantamas dalykas, kad toks kategoriškas lenkų emigracinės partijos revoliucinių svajonių pasmerkimas iš vienos šalies, o iš kitos — toksai gilus tikėjimas į Rusijos neįveiktinumą ir aukštą jos istoriškąjį pašaukimą buvo pakankama priežastis, kad Wrońskio vardas tarp lenkų taptų nepopuliariausis.

Aukščiau paduotosios ištraukos, rodos, gana aiškiai parodo, kad žingeidus skaitytojas Wrońskio veikaluose gali rasti nemaža įdomių ir žinotinų minčių. Aukščiau mes esame nurodę, kad filosofinė Wrońskio sistema ir savo pamatiniu punktu, ir savo pilnumu, ir panašumu besprendžiant bažnytinius ir apskritai slaviškuosius klausimus turi didelio panašumo į filosofinę Vl. Solovjovo sistemą. Mes esam giliai įsitikinę, kad geriau ištyrus ir sulyginus tiedvi sistemas tamsios jų pusės galėtų paaiškėti iš viena antrosios ir atvirkščiai.

Sulyginamasis tų sistemų tyrimas priklauso ateičiai. Tačiau kad tas tyrimas būtų galimas, reikia, kad būtų kri-

---

mysterieuses destinées de la Pologne? Je vais avoir l'honneur de les dévoiler à Votre Altesse.

Avant tout, permettez moi, Prince, de prévenir que, pour arriver à l'accomplissement de ces destinées de la Pologne encore inconnues aujourd' hui et les seules propres au salut de notre patrie, toute violence, surtout toute révolte des nations slaves contre leurs souverains respectifs, doivent désormais etre ecartees religieusement. La legale soupectifs, doivent desormais être esartées religieusement. La legale soumission politique est la seule voie praticable pour arriver aux destinées dont il s'agit. Bien plus, les procédés qui conduiront à ces restinées doivent s'exercer au grand jour; toutes démarches, occultes ne pourraient que nuire au libre developpement du progrés public qu'il faudra suivre.

En outre, il faut renoncer sincérement à l'éspérance illusoire que, dans la présente tourmente revolutionnaire, surtout dans la conflagration universelle qui pourra en résulter, et qu'il faudrait conséquement chercher à provoquer, l'indépendance de la Pologne surgira au milieu de ces ruines politiques.

[9] Kaip matyt iš kitų vietų, Wrońskis kalba ne apie biurokratiškąją Rusiją, bet apie Rusiją, atgimusią per tikrą mokslą ir tikrą tikėjimą.

tiškai atspausdintas *pilnas Wrońskio veikalų rinkinys.* Krokuvos Mokslų Akademija, kaip matėm, tuo darbu ik šiol neužsiima. Ar negalėtų pradžią šiam svarbiam darbui padaryti naujai įkurtoji Vilniaus „Towarzystwo Przyjacioł Nauk"? Jei pati viena ta draugija ir neįstengtų išleisti visų Wrońskio veikalų, tai jau vienu to klausimo pajudinimu nusipelnytų nemaža garbės, nes jos žodis rasit sujudintų ir kitas Krokuvos ir Varšuvos apsileidusias mokslo draugijas. Kadangi Wrońskio veikalai visi rašyti nelenkiškai ir turi svarbos visoms mokslo įstaigoms, tai, mums matos, bent tame dalyke prie vilniškės lenkiškos „Mokslo prietelių draugijos" galėtų prisidėti ir mūsiškė „Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija". Ypač šiuo tautiško šovinizmo laiku įsigilinimas veikaluosna tokio plačiaprotio filosofo, kaip Wrońskis, iškėlusio mokslo meilę aukščiau už siaurus tautiškus polonizmo idealus, būtų, mūsų išmanymu, labai naudingas jei ne sukietėjusiems savo litvofobijoj mūsų endekams, tai bent visiems geros valios Lietuvos lenkams.

Vl. SOLOVJOVAS
(1853—1900)

Būdamas 1880—1881 m. Peterburgo universiteto Fizikos ir matematikos fakulteto studentas, aš turėjau laimės klausyti visų fakultetų studentams skaitytų Vl. Solovjovo filosofijos paskaitų. Vėliau studijuodamas genialius jo raštus, aš stiprinau jais savo katalikiškus įsitikinimus. Jo veikalai yr man nušvietę pagrindinius religijos ir krikščioniškojo gyvenimo klausimus. Taigi galiu tarti, kad joks katalikų apologetas, joks kitas krikščioniškas filosofas nėr mano dvasiai suteikę tiek šviesos, kiek Vl. Solovjovas.

Labiausiai brangi man buvo jo dvejopa — pravoslavijos ir socializmo — kritika. Pirmojoj jis grynai teologiškai yr įrodęs, kad rusų pravoslavija, kurios įsikibę laikės anų laikų reakcionieriai ir carizmo šalininkai, yra ir bus bejėgė, kol nepripažins Romos Šv. Tėvo primato. Antrojoj, remdamasis ekonominio intereso idėja, jis yra pirštu prikišamai išaiškinęs, kad socializmas, už kurį guldė galvas visi anos gadynės revoliucionieriai bei carizmo priešininkai, yra „didžiausia neteisybė", kurios pamatais žmoniška valstybinė tvarka sukurti taip pat negalima.

Pigu suprasti, kad šios pažiūros tegalėjo pagaminti Vl. Solovjovui vien priešų. Ir iš tikrųjų rusų pravoslaviškoji dvasiškija, apšaukus Vl. Solovjovą pravoslavijos atskalūnu, buvo jam absoliučiai uždraudus berašyti ką nors Bažnyčios klausimais. Dabar gi socializmo vykdytojai bolševikai, laikydami ne be pamato Solovjovo filosofiją nesutaikoma su komunizmu, visus jo raštus yra paskelbę draustinais. Tuo būdu šiam krikščioniui filosofui gyvam esant yr čiaupę burną rusai reakcionieriai, dabar, jam mirus, tą pat daro laisvo žodžio lygiai neapkenčią rusai komunistai.

Žinodamas tai ir prisiminęs, kad niekuo ik šiol nesu dar atsilyginęs šiam garbiam savo mokytojui, aš laikiau savo pareiga bent per šias 25 metų jo mirties metines[1] pagerbti jį, pateikdamas mūsų visuomenei bent platesnį jo gyvenimo aprašymą. O kadangi tas jo gyvenimas yr buvęs pilnas aukštų siekimų ir krikščioniško pasišventimo, tai ir skiriu šią biografiją ypatingai idealų ieškančiai mūsų jaunajai kartai. Pažinus arčiau tą tikrai ideališką, sakyčiau, net šventą žmogų[2], ji, tariuos, panorės eiti Vl. Solovjovo pėdomis ir sužadins savyje norą tapti naujos gadynės pranašais, Dievo karalystės žemėj skelbėjais.

I

Vl. Solovjovas yra gimęs Maskvoj 1853 m. sausio 16(28) d. Rusų cerkvė mini tą dieną šv. Petro apaštalo pančius. Gimusiam duota šv. Vladimiro, rusų apaštalo, vardas.

Savo laiške S. Lukjanovui Vl. Solovjovas sakosi gimęs pirm laiko, vos 7 mėnesius teturėdamas, todėl pirmąją dieną „negalėjęs net rėkti, tik tyliai žiobčiojęs kaip žvirblytis".

Tačiau augo sveikas. Mat gyvenimo sąlygas turėjo kuo geriausias tiek dvasios, tiek turto atžvilgiu, o tėvas Sergejus Solovjovas buvo Maskvos universiteto profesorius, daugiatomės Rusijos istorijos autorius. Nebuvo tai sausas specialistas, bet plačiai apsišvietęs žmogus, mėgęs domėtis tikybos, mokslo ir politikos klausimais.

Nepaprastos dvasios gabumus galėjo jaunutis Vladimiras paveldėti ne tik iš tėvo, bet ir iš motinos, iš namų Romanovos, kilusios iš senos talentingos mažarusių šeimos, turėjusios tarp savo narių garsųjį ukrainiečių filosofą *Grigorijų Skovorodą*[3]. Pats Vl. Solovjovas mėgdavo nurodinėti, kad jis yr kilęs iš dvasiškių luomo, nes jo senelis Nikolajus Solovjovas yra buvęs šventikas.

---

[1] Ši biografija pradėta rašyti 1925 m. ir, autoriui tuomet jos neužbaigus, liko atidėta vėlesniam laikui ir užbaigta vos 1929 m.

[2] *Soloviev anima candida, pia ac vere sancta est,*— taip atestuoja jį garsusis vysk. Strossmayeris savo laiške nuncijui Vonutelli Vienoj (1886 m. spalio 12 d.).

[3] Mėgdavusį juokais girtis, kad „pasaulis jį gaudęs, bet nepagavęs".

Talentinga buvo ir visa Solovjovų šeima. Vladimiro brolis Vsevolodas yr pagarsėjęs istoriniais romanais, o sesuo Poliksena — dailiais eilėraščiais.

Pačiame Vladimire jau nuo pirmų metų reiškės jo būsimas nepaprastas pašaukimas. Kas tik pažvelgdavo į šį ryškiu veideliu, tankiais tamsiai gelsvais plaukais, slaptingai giliomis akutėmis berniuką, pigiai atspėdavo, kad čia auga didžiulė dvasios jėga ir savotiškai tvirtas būdas. Iš vienos šalies, buvo žymu jame daugiau susivaldymo ir savin gilinimosi, iš antros — jo stipriau ir giliau jausta. Būdamas kelerių metų, jis atmintinai mokėjo daugybę rusų liaudies dainų ir žymesnių rusų poezijos eilėraščių. Yra užsilikę pasakojimų, kad jis ištisas valandas išsėdėdavęs priešais kėdę, reiškusią jam arklį, dainuodamas Kolcovo dainelę: „Na, širmukai, stumkis". Buvo tikrai įsimylėjęs tėvo vežėją, tvirtą ilgabarzdį berną. Vos tik ištrūkdavo į kiemą, bematai atsidurdavo daržinėj, puldavo jam ant krūtinės, glamonėdavo ir bučiuodavo jį... Elgetas mylėdavo tiesiog mistiška meile. Nuo to laiko, kai pradėjo turėti savo pinigų, jie visada buvo skiriami išmaldos prašytojams.

Į to pat amžiaus draugus nelinko ir jų neieškojo, nes jau anksti buvo juos dvasia pralenkęs. Užtat visa, ką aplink save matydavo, jis taip giliai atjausdavo, kad įasmenindavo net negyvus daiktus. Pvz., savo mėgstamąją veršenaitę su knygomis vadindavo Grigeliu, o paišelį, kurį ilgu šniūreliu per petį persirišęs lyg kardą nešiodavos, buvo praminęs Andreliu. Šis jo vaikiško būdo polinkis yr vėliau pasireiškęs pačioje jo filosofinėje sistemoje, nes, įasmeninęs gamtą, jis įrodinėjo, kad pasaulis turi atskirą sielą. Tai „pasaulio sielai" jis yra net ne vieną dailų eilėraštį parašęs.

Nelengva nustatyti laikas, kuomet jis ėmė gamintis žinių iš humanitarinių mokslų. Iš kai kurių davinių tenka spėti, kad tai turėjo įvykti labai anksti, nes 6—7 metų būdamas, jis mėgo to pat amžiaus sesytei Nadei pasakoti viduramžio Kastilijos istorijas ir pats raitydavo savo rūbų skvernus, kad labiau panėšėtų į ispanų idalgą.

Tėvas atidžiai sekė savo nepaprasto sūnelio dvasios rutuliojimąsi. Jis iš anksto atspėjo, koks dvasios maistas vaikui labiausiai tinka. Taigi su tėvo priežiūra Vladimiras, vos septintus metus beeidamas, yra išmokęs šventosios istorijos ir perskaitęs šventųjų gyvenimus. Ir ne tik jis

juos skaitė, bet ir sekti jais stengės. Tam tikslui ėmė grūdinti savo valią, numesdamas nuo savęs žiemos metu apklotą ir tyčia šaldamas. Kai motina ateidavo jį apkloti, manydama, kad jam bemiegant apklotas nuslinkęs žemėn, jis prašydavo nekliudyti jam elgtis, kaip jis randa reikalinga. Šis asketizman palinkimas yra ypatingas Solovjovo būdo bruožas. Lyg raudonas siūlas jis tęsės per visą jo gyvenimą. Daug kas iš to, ką jis vėliau yr sakęs ar parašęs, yra neabejotinai užsimezgę tais jo jaunystės metais.

Į mokslą turėjo jis begalinį palinkimą. Būdamas aštuonerių metų, gerai mokėjo istoriją ir geografiją, tuodu savo mėgstamiausiu dalyku.

Eidamas devintus metus, buvo karštai pamilęs to pat amžiaus savo draugę Julytę. Su ja viena jis težaisdavo ir tebėgiodavo. Bet ši jį apleido pasirinkdama sau kitą berniuką. Būsimasis filosofas giliai tai atjautė ir savo vaikiškame dienyne tą dieną užrašė: „Visą naktį nemiegojau, vėlai kėliau ir vos bejstengiau užsimauti blauzdines". Šią savo pirmąją meilę jis pusiau juokais, pusiau rimtai yr aprašęs eilėrašty „Trys pasimatymai".

Vienuoliktais savo gyvenimo metais jis įstojo į V Maskvos gimnaziją tiesiog trečion klasėn. Čia ne tik gerai mokės, bet ir daug skaitė stengdamasis kiekvieną klausimą suprasti lig dugno. Turėjo labai gerą atmintį, buvo didelių gabumų, tai jo dvasios plėtojimasis ėjo labai sparčiai. Sykį, dar vienoj žemesnių klasių tebūdamas, jis pasiprašė, kad tėvas pasiimtų jį su savim į labai rimtą viešą paskaitą, ir sugrįžęs namon atpasakojo beveik visą.

Gimnazijoj jis greitai brendo, tapo linksmas, sąmojingas, draugiškas, o pradžioj net buvo linkęs siausti. Kurį laiką jis buvo net užsikrėtęs vaikišku militarizmu: išgirdęs kareivius gatve einant, puldavo prie lango, vaikščiodavo žiūrėti karišku iškilmių, manevrų ir mėgdavo karštai įrodinėti, kad narsumas — tai pamatinė vyrų dorybė.

Vyresnėse klasėse jis yr pergyvenęs skaudžių abejojimų ir fanatiško neigimo laikotarpį. Mat buvo karštai atsidavęs nihilizmui ir materializmui, atidžiai ir uoliai studijavo įvairias teorijas, griaunančias krikščionybės pagrindus. Kokį laiką didžiausiu filosofu laikė Spinozą, o didžiausiu rusų rašytoju — socializmui palankų Pisarevą.

Nežiūrėdamas giminių ir gimnazijos vyresnybės draudimo, jis užsiaugino ilgus plaukus, kaip pirmeivystės ženklą, ir naiviai bandė vykdyt savo naujus įsitikinimus.

Prisiginčijęs vieną vakarą su draugais, jis, nukabinęs nuo sienos šventųjų paveikslus, buvusius jo karštų vaikiškų maldų liudytoju, išmetė lauk į sodną.

Paveiktas vieno savo menkaverčio draugo nihilisto, 15-os metų Solovjovas su kažkokiu liguistu pasigėrėjimu tyčiojos iš šventų daiktų ir tikybos tiesų, kurių jo karštas ir bet kuo nesitenkinąs protas nenorėjo priimti.

Tėvas atidžiai sekė sūnaus dvasios klaidžiojimą, bet nevartojo jokių spaudimo priemonių, laikydamas tai paprasta proto augimo liga [4]. Tik kada ne kada pašiepiamai stabdydavo ir gėdindavo išdidusį jaunikaitį. Pvz., sykį sūnui apie vieną prancūzų knygą išsitarus: „Na, ten gerai suduota krikščionybei", senis istorikas truputį senovišku būdu jam atsakė: „O tau už tai vertėtų gerai ausis patampyti!.."

Daugeliui jaunimo bedievystės ir plikojo materializmo laikotarpis paprastai sutampa su pirmais girtavimo ir paleistuvavimo bandymais. Apie Solovjovą to pasakyti negalima. Nuo moterų jis šalinos ir žiūrėjo į jas pašiepiamai ir net piktai. Iš čia savaime aišku, kad jo abejojimai ir dvasiško gyvenimo pagrindų neigimas yra gimę ne iš kylančių aistrų, bet buvę tam tikras jo dvasios augimo etapas. Jame glūdėjo gyvas tiesos troškimas ir kalės pirmieji diegai to idealo, kuriam jis vėliau taip didvyriškai tarnavo. Jis liūdėjo dėl prarasto, jam gaivalingai reikalingo tikėjimo, bet drauge negalėjo ir nenorėjo atmesti ir savo nesukalbamojo proto reikalavimų.

Dėlei to iš pradžių jis sunkiai kentėjo; vėliau, ieškodamas išeities iš tos kankynės, jis pasiryžo sutaikyti tikybą su protu savyje, o paskui stengės prote rasti paramos tikybai ir nurodyti jon platų kelią kitiems. Šis aukštas uždavinys reikalavo iš jo nesibaigiamo, karšto ir didelio jėgų įtempimo ir tokio savin įsigilinimo, kuris vien tik Dievo išrinktiesiems yra teprieinamas.

Uoliai tiesos beieškodamas, jis gan greit išvydo materializmo klaidingumą ir palengvėl, nejustinai sugrįžo krikščionybėn. Paprastiems žmonėms tas grįžimas būna savotiškas kompromisas: protas nusileidžia, tikyba drungnėja, suliepsnodama tik netikėtoms nelaimėms užgriuvus.

[4] Psichologas à la Gobys pasakytų — „ne proto, bet, tikriau, lyties brendimo įtaka". Be to, Solovjovą pastūmėti netikėjiman galėjo ir negavimas iš mažens sistemingo tikėjimo pagrindų nušvietimo, pati jo į kraštutinumus linkusi prigimtis, o užvis jo netikinčio draugo įtaka.

Solovjovui, tuomet dar 16 metų jaunikaičiui, priešingai, tų dviejų elementų sutapimas dešimteriopai padidino jų jėgą ir įtempimą. Darbas jam virte virė, kliūtys ir pagundos, kuriose kiti grimzta, buvo šalin nustumtos ir jo siela diena iš dienos augo aukštų idealų besiekdama.

Namiškiai nė nepastebėjo, kuomet ir kaip yra dingus jo bedievystė. Jie matė tiktai, kad dar gimnaziją belankydamas jis pripažino religijos būtinumą, uoliai studijavo religijų istoriją, buvo sužavėtas budizmu, paskui Schopenhaueriu ir Hartmannu ir susiartinęs su slavofilais. Įstojęs 17-os metų universitetan, jis jau buvo sąmoningai tikįs krikščionis, nors ir užsikrėtęs iš slavofilų skolintu nepalankumu katalikystei.

Sėkmingai nugalėjęs dvasios krizę, Solovjovas susilaukė ir kitų pasisekimų; jo vardas buvo įrašytas vadinamojon „aukso lenton". Kadangi tuo laiku jis sapne pakartotinai buvo girdėjęs slaptingą vidujį balsą: „Mokykis chemijos", tatai jis ir buvo įstojęs Fizikos ir matematikos fakultetan, kur uoliai studijavo gamtos mokslus. Bet baigęs du kursu jis neišlaikė kvotimo iš fizikos, neatsakęs į kai kuriuos visai elementarius klausimus. Vėliau jis juokingai pasakodavo apie tą ištikusį jį kvotimų metu „proto aptemimą", pridurdamas, kad gamtos mokslai yra jam nemaža padėję išnarpliot tikybos klausimus ir ją sustiprinti. Savo draugui poetui Veličkai jis ne kartą sakydavęs, kad į Dievažmogį reikia žiūrėti ne tik kaip į Dievo malonės apsireiškimą, bet ir kaip į istorinį faktą, parengtą ištisos žinomų ir patikrinamų įvykių eilės.

Kaip matyt iš jo laiškų, vėliau jis yra supratęs, kad anie slaptingi balsai: „Mokykis chemijos", reiškę ne materialinę, tik dvasiškąją chemiją, t. y. vidujį šiaip jau nesujungiamų pravoslaviškų Rytų su katalikiškais Vakarais sujungimą. Dėlei to iš II Fizikos ir matematikos fakulteto kurso jis perėjo į III Istorijos ir filosofijos fakulteto, nustebindamas tuo savo tėvus. Darydamas šį pakeitimą, jis nepatyrė jokių sunkenybių, nes iš gimnazijos laikų buvo gerai pasirengęs, išmokęs visas svarbesniąsias Europos kalbas. Baigdamas universitetą, uoliai klausė taipgi paskaitų Maskvos dvasinėje akademijoje, kur mokinos Bažnyčios istorijos ir studijavo originale Šv. Tėvų raštus. Šios pastarosios studijos buvo jam beveik pačios reikalingiausios, nes jis iš tiesų visą savo amžių darbavos kaip teologas bei Dievo tiesos skelbėjas. Savo laiške generolui

A. Kirejevui jis pats sakosi „neskiriąs etikos nuo religijos, religijos neskiriąs nuo pozityvaus apreiškimo, pozityviojo apreiškimo neskiriąs nuo Bažnyčios“. Iš čia pigu suprasti, kokia milžiniška darbo daugybe buvo užpildyti jo jaunystės metai.

II

Puikiai baigęs universiteto studijas, Solovjovas, beeidamas 20-tus metus, buvo paliktas prie universiteto kandidatu į profesorius. Bet profesoriui reikia turėti mokslo laipsnis. Taigi Solovjovas ir imas rašyti disertaciją magistro laipsniui.

To amžiaus jauni žmonės paprastai svajoja apie pasisekimą, meilę, karjerą. Solovjovo siekimuose karjera nevaidino jokios rolės; meilę jis brangino, bet statė ją antron vieton po savo idealų. Pirmiausias jo idealas buvo tarnauti „amžinai Kristaus tiesai“. „Aš ne tik tikiuos, bet ir esu tikras, kaip kad aš esu, jog mano pažintoji tiesa anksčiau ar vėliau bus pripažinta visų ir tuomet savo vidujine jėga priduos kitą išvaizdą visam tam melo pasauliui ir panaikins visą gyvenimo neteisybę, liaudies tamsumą, inteligentijos moralinį iškrikimą, kumščio teisę tarp valstybių ir tą tamsos, purvo ir kraujo bedugnę, kurioj žmonija ik šiol kankinasi. Visa tai pranyks kaip nakties šmėkla prieš kylančią sąmonėj amžiną Kristaus tiesą, ik šiol nesuprastą ir žmonijos atmestą...“

Taip yr rašęs Solovjovas savo draugei giminaitei Katerinai Romanovai 1873 m. liepos 25 d. dar universitete bebūdamas. O kiek vėliau (1873 m. rugpj. 2 d.) šios paklaustas apie savo užsiėmimą, šiaip jai atsakė:

„Nuo to laiko, kai aš esu pradėjęs galvoti, aš supratau, kad esamoji visuomenės tvarka ir žmonių savitarpiai santykiai, nustatą visą žmonių gyvenimą, yra toli ne tokie, kokie turėtų būti, kad ši tvarka yra pagrįsta ne protu ir teise, bet daugiausia kvailu likimu ir akla jėga, egoizmu ir grynu pavergimu. Praktikos žmonės kad ir mato tos tvarkos netikumą, bet taikos prie jos, nes randa sau šiltą vietelę ir gyvena kaip tinkami. Kiti, negalėdami susitaikyti su pasaulio blogiu, bet laikydami jį būtinu ir amžinu, tenkinasi bejėge esamosios tikrenybės neapykanta ir keikia ją à la Byronas. Tai labai taurūs žmonės, bet nuo jų taurumo niekam nei šilta, nei šalta. Aš nepriklausau nei vienai, nei antrai jų rūšiai. Sąmoningai įsitikinęs, kad

dabartinis žmonijos būvis ne toks, kaip turėtų būti, aš manau, kad jis turi būti pakeistas, sureformuotas. Aš nepripažįstu esamojo blogio amžinu... Pripažindamas perkeitimo reikalą, aš tuomi pat pasižadu paaukoti visą savo gyvenimą ir visas savo jėgas tam, kad šis perkeitimas tikrai įvyktų... Aš žinau, kad kiekviena reforma turi prasidėti viduje, iš žmogaus proto ir širdies. Žmonės vaduojasi savo įsitikinimais, vadinas, reikia veikti įsitikinimus, įtikinti žmones, kad priimtų tiesą. Pati tiesa, t. y. krikščionybė, mano sąmonėj yra savaime aiški, bet kyla klausimas, kaip ji *įvesti visų sąmonėn,* kuriems ji šiandieną yra kažkokia baidyklė, dalykas visai svetimas ir nesuprantamas... Kai krikščionybė apsireikš kaip šviesa ir išmintis, kai ji taps tikru įsitikinimu, t. y. tokiu, kuriuo žmonės gyvens ir įvykdys, tuomet viskas pakitės... Bet lig šio praktiško krikščionybės įvykdymo dar labai toli. Dabar tenka dar gerai padirbėti, kad jos teoriškoji pusė, t. y. teologiškasis mokslas, būtų nušviestas. Tai yra dabartinis mano uždavinys".

Vadinas, Solovjovo dar prieš viešumon išeinant jau turėta rimto nusistatymo kovoti visomis jėgomis su blogio pasauly viešpatavimu ir steigti Dievo karalystę žemėje. Dėlei to ir nenuostabu, kad jis turėjo drąsos savo draugei pareikšti: „Aš myliu tave, kiek tik žmogus gali mylėti, bet aš priklausau *ne sau, tik tam uždaviniui, kuriam aš tarnausiu ir kuris neturi nieko bendra su asmeniškais jausmais, su asmens gyvenimo reikalais ir tikslais".*— „Daugeliui,— rašo jis jai kitame laiške,— viskas baigiasi meile ir šeimos laime. Tai — jų svarbiausis tikslas. *Ašai gi turiu visai kitokį uždavinį, kuris man diena iš dienos vis labiau aiškėja ir rimtėja."*

Suprantamas dalykas, kad, Solovjovui taip nusistačius, jo moterystė su „mieląja Katriute" neįvyko. Ji ištekėjo už Selenino, jisai nuėjo toliau savo pasirinktu krikščioniškojo „pranašo" keliu ir pasiliko *visą amžių nevedęs.* Jojo dvasiškąja sužadėtine nuo to laiko buvo vien „Dieviškoji Išmintis — Sofija" bei aukščiau minėtoji „pasaulio siela". Taigi ir nenuostabu, kad jo protas sparčiai augo ir brendo. Jo pažiūrai į pasaulį susikristalizuoti nemaž padėjo ir gyvenimo aplinkybės. Jo tėvas buvo žmogus nepartinis, mokąs gerbti kitų įsitikinimus. Taigi jaunam Solovjovui savo tėvo namuose tekdavo susidurti su anų laikų minties galiūnais, klausytis jų įdomių šnekų ir pačiam neretai dalyvauti ginčuose su ne vienu iš jų. Ypač artimesni san-

tykiai su Maskvos universiteto profesorium P. Jurkevičium ir Maskvos dvasinės akademijos profesorium Kudriavcevu yra padarę jaunam filosofui teigiamos įtakos. Tai žymu tiek jo raštuose, tiek pačioj jo dvasios sudėty.

Troškimas pagauti abstrakčią tiesą jungės jame nuo jaunystės su troškimu ją tuojau realizuoti. Tuo, be kitko, galima išaiškinti jo atsidavimas spiritizmui, kurin jis bestudentaudamas buvo įsitraukęs. Susiartinęs su Lapšinų šeima, jis buvo tapęs „rašomuoju medijum"; mat jį žavėjo realus, kaip jam rodės, susidūrimas su „užkarstiniu pasauliu". Bet vėliau, apsikrovęs kitais darbais, nebeturėjo laiko spiritizmu beužsiimti. Bent taip jis pats juokais yra sakęs savo draugui Veličkai.

Įtemptas proto darbas ir erziną spiritistinių seansų įspūdžiai yra pakenkę Solovjovo sveikatai, padarydami jį nekantrų, kiršingą. Jis lengvai supykdavo, bet greit ir atsileisdavo. Po kiekvieno tokio išsišokimo jis tuojau gailėdavos ir atsiprašydavo.

Nežiūrint tų silpnybių, Solovjovas turėjo didelio pasisekimo žmonėse. Jo rimtas, malonus veidas, gilios akys, tamsūs ilgi plaukai traukte traukė prie jo visų jį arčiau pažinusių širdis. O tarp jaunesnių moterų ir mergaičių nemaža buvo tokių, kurios jį tiesiog dievindavo.

Ne mažiau sekės jam ir mokslo darbai. Daug ir giliai jis tuo laiku yra mąstęs apie erdvės ir materijos esmę ir priėjęs žymių pozityvių išvadų. Savo disertaciją magistro laipsniui jis yr pabaigęs per kelis mėnesius, pasigaudamas stenografo. Disertacijos tema buvo „Vakarų filosofijos krizė". Klausimas drąsus ir nelengvas, tačiau jaunas filosofas išsprendė jį nuostabiai puikiai. Savo giliai siekiančia argumentacija jis visai sugniuždė anų laikų stabuką — pseudomokslišką ir pusiau materialistiškąjį pozityvizmą. Šio gynėjai Lesevičius ir Wolfsonas, negalėdami viešajame dispute atremti jauno magistranto įrodymų, tik griežė dantimis. Rimtesni oponentai — profesoriai Karinskis, Sreznevskis, Vladislavlevas — prisipažino nuveikti ir sužavėti Solovjovo įrodymais. Ne mažiau buvo nustebintas ir žymus akademikas istorikas Bestuževas-Riuminas. Jis tiesiog yr parašęs vienai savo pažįstamai: „Galim pasveikinti Rusiją susilaukus genialaus žmogaus. Solovjovo disputas yr virtęs tikru triumfu. Ir pats jo veikalas, įrodęs pozityvizmo klaidingumą ir jo vieton pastatęs mistiškai filosofiškąją srovę, ir drąsus gynimas ne mažiau

drąsių tezių — visa tai yr padarę gilaus įspūdžio mokslo ir visuomenės atstovams. Daugelis jautė, kad nuo šio jaunučio filosofo prasidėsiąs naujas rusų filosofijoj laikotarpis...“

III

Apgynęs savo disertaciją, Solovjovas buvo paliktas prie Maskvos universiteto tobulintis filosofijos dalykuose ir rengtis profesūrai. 1874 m. gruodžio 19 d. jis buvo išrinktas ir patvirtintas filosofijos docentu. 1875 m. sausio 27 d. jis paskaitė pirmutinę savo paskaitą, skirtą metafizikai apginti ir pateisinti. Bet neilgai jis tedocentavo, nes vos pusmečiui tepraslinkus buvo valdžios pasiųstas į užsienius „susipažinti su Indijos gnostikų ir viduramžių filosofija“.

Pirmiausia savo studijų vieta pasirinko jis Londoną. Čia garsiame Britų muziejuje per penkis mėnesius uoliai darbavos skaitydamas tam tikrus, retai kur kitur berandamus veikalus.

Londonas jam labai patiko. Jis laikė jį sveikiausiu miestu pasauly. Nusiskundžia tiktai, kad esąs priverstas dėvėti aukštą cilinderį, nes „pasirodyti gatvėj be cilinderio esą lygu pasirodymui be kelnių“.

Londone jis susipažino su Rusijos tyrėju Rolstonu ir gamtininku Wallace'u. Motinai juokais praneša, kad angliškai besimokąs iš gatvės vaikų ir batų valytojų. Šie pastarieji ypatingai jį stebino, nes Rusijoj jų nebuvo.

Gyvenimas Londone jungės su nemažomis išlaidomis. Joms padengti reikėjo pinigų, kurių jaunas filosofas ne kartą stigdavo, nes vienam laiške motinai „su didžiausiu širdies skausmu“ praneša, kad jo „kapitalai pirm laiko yra galą gavę“. Kitame trumpai tepažymi: „Arbatą geriu, kai noriu, o kaip, tai nesvarbu“. Matyt, pasitaikydavo jam gerti ir be užkandos. Be arbatos, gerdavęs dar porterį ir alų, bet labiausiai nudžiugęs, kai suradęs Londone sidrą — gėralą, panašų į rusų „kvasą“.

Kaip matyt iš laiškų kunigaikščiui D. Certelevui, Solovjovas Londone yr bandęs arčiau susipažinti ir su spiritizmu. Bet anų laikų anglų spiritizmas yra jam padaręs tokio pat neigiamo įspūdžio kaip ir prancūziškasis, su kuriuo jis jau pirmiau buvo susipažinęs. „Iš vienos šalies,— sako Solovjovas,— stovi šarlatanai, iš antros — aklai tikį, o vidury — mažytis tikrosios magijos grūdelis, ku-

ris toj srity visai negalima pažinti." „Aš dalyvavau,— rašo jis toliau,— garsaus Williamso seanse ir radau, kad tai yr labiau įžūlus negu gabus klėčius. Egipto tamsybių pridaryti jis pridarė, bet jokių stebuklų neparodė. Kai tamsoj skrajojęs varpelis nusileido man ant galvos, aš pagavau ne tik jį, bet drauge ir raumeningą ranką, kurios savininkas betgi atsisakė pasiskelbti dvasia. Po to visos smulkmenos visai nebeįdomios. Apsireiškęs seanse Johnas Kingas tiek buvo panašus į dvasią, kiek aš — į dramblį."

Iš šio ir kitų laiškų Certelevui matyt, kad Solovjovas buvo susipažinęs beveik su visais garsiais anų laikų medijais (Hume'u, Kate Fox, Williamsu). Bendra jo išvada yra ši: „Vietos spiritizmas (o drauge ir bendrasis, nes Londonas — jo centras) yra visai niekingas daiktas (nečto vesma žalkoje)". „Aš esu matęs,— sako toliau Solovjovas,— pačius garsiuosius medijus ir garsiuosius spiritistus, bet nežinau, kuris jų yra niekingesnis."

Garsiems spiritistams — fizikui Crookesui, gamtininkui Wallace'ui — Solovjovas teisingai prikiša naivumą ir nekritiškumą jų spiritiškuose eksperimentuose. Apie kitus, mažiau pagarsėjusius spiritistus jis ironiškai atsiliepia, kad jie esą verti „nebent nutylėjimu pagerbti".

Šis artimesnis susipažinimas su spiritizmo praktika greičiausiai ir bus išgydęs Solovjovą nuo užsikrėtimo tąja tikrai pavojinga dvasios liga. Vėliau savo laiškuose N. Strachovui jis atvirai prisipažįsta, kad *„religinių tiesų spiritizmo būdu nėra galima įrodyti"*.

Iš kitos šalies, *dvasių buvimo* įrodymas Solovjovui ir nebuvo reikalingas, nes jis jų buvimu niekuomet nėra abejojęs. Viename savo laiškų tam pačiam Strachovui jis pusiau rimtai, pusiau juokais rašė: „Kad ir esama, kaip sako, religijos be Dievo (budizmas), bet religijos be angelų ir velnių nebuvo ir negali būti. Dar galima valstybė be caro (pvz., prancūzų respublika), bet valstybės be valdininkų ir piktadarių negalima nė įsivaizduoti". O kitam laiške jis kategoriškai pareiškia: „Aš ne tik tikiu visa, kas antgamtiška, bet, tiesą pasakius, aš vien tik tai ir tetikiu".

Be spiritizmo, Solovjovas Londone su ypatingu susidomėjimu yra studijavęs G. Gichtelio, G. Arnoldo, Johno Pordage'o monografijas apie Dieviškąją Išmintį (Sofiją) ir liko tuo mokslu persiėmęs visam amžiui.

Šias studijas Britų muziejuje Solovjovas laikė vienu iš svarbiausių savo gyvenimo įvykių. Bet turėdamas laiko nedaug, po penkerių mėnesių gavo keliauti toliau.

Taigi per Prancūziją ir šiaurinę Italiją nuvyko Egiptan. Apsigyvenęs Kaire, darė ekskursijas į jo apylinkes, maudės Nile, lipo į šimtą sieksnių aukštą Cheopso piramidę, leidos į šimtą sieksnių gilų Juozapo šulinį, stebėjos garsiu sfinksu, lankė vietos muziejus, studijavo musulmonų sektas, ieškojo senų Egipto krikščionybės pėdsakų. Sykį buvo pats vienas nuvykęs net į tyrus, kur beduinai vos jo nenudėjo palaikę velniu...

Grįždamas iš Egipto 1876 m. pavasarį, jis apsistoja kelioms savaitėms Paryžiuj ir rašo čia savo pirmutinį prancūzų kalba veikalą „Principes de la religion universelle". Prancūzai, matyt, jam buvo pridarę daug nemalonumų, nes jis savo laiške motinai vadina juos „prakeiktais, piktesniais negu anglai ir Egipto juodukai". Tų nesmagumų greičiausiai bus patyręs Solovjovas beieškodamas leidėjų minėtam savo veikalui. Išeiti jis neišėjo, bet svarbiausios jo mintys nežuvo, nes buvo panaudotos vėlesniame Solovjovo veikale „La Russie et l'Église universelle".

Grįžęs Rusijon ir lygindamas ją su tik ką matytąja Vakarų Europa, Solovjovas pastebi didelį skirtumą Rusijos nenaudai. Taigi savo laiške tėvui 1877 m. gegužės 4 d. rašo: „Peterburgas visai nesidomi didžiais dalykais; atrodo, lyg istorija rutuliotųs kažkur Atlantidoje. Aš visai įsitikinau, kad Peterburgas tėra vien tolima kolonija, laikinai tapusi valstybės centru".

Baigęs savo studijas užsieniuose, Solovjovas pradeda skaityti paskaitas Maskvos universitete. Bet jau 1877 m. vasario 14 d. jis atsistatydina. Mat tuo laiku tarp Maskvos universiteto profesorių buvo kilę ginčų dėl universiteto įstatų pakeistinumo.

Praslinkus aštuoniolikai dienų, Solovjovas buvo paskirtas prie Švietimo ministerijos esamosios Mokslo komisijos nariu. Jos uždavinys buvo mokslo vadovėliai vertinti.

Šį naująjį savo užsiėmimą Solovjovas savo draugui Certelevui šiaip charakterizavo: „Nuobodumas neapsakomas, kvailumas neišsemiamas; gera tik, kad nedažnai..." Iš to laikotarpio užsiliko kelios Solovjovo parašytos logikos bei filosofijos vadovėlių recenzijos.

IV

Nuo šio laiko yra prasidėjęs peterburgiškis Solovjovo gyvenimo laikotarpis, gausus mokslo darbais ir pedagogišku jo veikimu. Tačiau jis vos neliko laikinai sustabdytas. Mat prasidėjus tuomet rusų ir turkų karui, Solovjovas, kaip karštas slavofilų šalininkas, buvo sumanęs laikraščio „Moskovskije vedomosti" korespondentu vykti veikiančiojon armijon Balkanų pusiasalin. Buvo jau gavęs ir leidimą, bet dėl susidėjusių aplinkybių į karo lauką nepateko. Likimas sulaikė jį Peterburge.

Čia jis išbuvo beveik ketverius metus, bedocentaudamas Peterburgo universitete. Jo paskaitų teko ir man klausyti. Dėstė jis mums metafiziką. Kalbėdavo labai iš lėto, užbaigęs sakinį stabteldavo, lyg galvodamas, kol pasakys kitą. Mėgstantiems užsirašinėti tai buvo labai patogu, nes jie Solovjovo paskaitas galėdavo užsirašyti žodis į žodį. Klausantiems tie nuolatiniai kalbos pertraukinėjimai dalinai kliudė pagauti profesoriaus mintį. Savo paskaitas Solovjovas baigdavo keliomis minutėmis prieš varpelio atsiliepimą. Tuomet, nulipęs nuo katedros ir studentų apsuptas, klausinėjo jų, gal kas ko nesupratęs ar beneturįs kokių priekaištų. Į tai studentai viens po kito keldavo jam visokių klausimų, į kuriuos jis čia pat mielai atsakinėdavo. Šitokie laisvi profesoriaus su studentais pašnekesiai Peterburgo universitete buvo naujiena. Jie studentams be galo patiko ir padarė Solovjovą visų mylimiausiu profesorium.

Be universiteto, Solovjovas dėstė filosofiją ir Aukštesniuosiuose moterų kursuose, kur lygiai turėjo geriausio pasisekimo. Apie savo klausytojas viename savo laiške jis yra padaręs juokais šią pastabą, kad jos stebiną jį „daugiau savo skaičium negu grožiu". Darydavo jis nemaža ir privačių viešų paskaitų, mielai lankomų plačios publikos. Tuo pačiu laiku jis yr parašęs ir išspausdinęs tris žymius filosofinius veikalus: „Skaitymai apie teandrizmą", „Filosofinio pilnutinio žinojimo pagrindai" ir „Atitrauktinių principų kritika".

Pirmame Solovjovas nurodo, kad žmonija savo istoriniame procese — nuo gamtos bei nuo to, kas nėra Dievas,— ėjo prie absoliutaus principo, prie to, kas tikrai yra Dievas. Ir tas Dievo ieškojimas neliko bevaisis. Pasiro-

džiusiame žemėj Kristuje žmonija rado savo tikrąjį Dievą ir susijungime su Juo — savo galutinįjį tikslą.

Antrasis veikalas skirtas nurodymui, kas yra pilnutinis žinojimas. Materialistai mano, kad pilnutinę tiesą tegalįs mums atskleisti vien gamtamokslis. Racionalistai tiki tą pilnutinę tiesą suseksią besigilindami racionalinėn filosofijon. Teologai yra tikri absoliučią tiesą yra radę Apreiškime bei pozityvioj teologijoj. Solovjovas neniekina nė vieno iš tų mokslų, bet nurodo, kad žinojimas, gautas iš kurio nors vieno iš šių trijų mokslų, yra dalinis, netobulas, nepilnas; norint prieiti pilnutinis žinojimas, reikia teologiškoji tiesa nušviesti racionalinės filosofijos ir pozityvaus mokslo šviesa. Solovjovo išmanymu, pilnutinį žinojimą sudaro pozityvaus mokslo, racionalinės filosofijos ir krikščioniškojo Apreiškimo organiškoji sintezė. Tokį pilnutinį mokslą jis vadino *laisvąja teosofija.*

Trečiame veikale pagaliau Solovjovas pateikia originalią savo filosofijos sistemą, išvesdamas ją iš absoliutaus principo bei Dievo. Pastarasai veikalas buvo įteiktas universiteto valdybai kaipo daktariškoji disertacija. 1880 m. balandžio 6 d. Solovjovas ją puikiai yra apgynęs. Tačiau profesoriaus vietos negavo.

Netrukus po to pasibaigė ir visas jo pedagoginis veikimas. Mat 1881 m. kovo 28 d. po caro Aleksandro II nužudymo savo viešoj paskaitoj Solovjovas yra paskelbęs nuomonę, kad, einant aukštesniais krikščionybės principais, reikėtų caro užmušėjams dovanoti ir jų mirtimi nebausti. Šitie žodžiai vieniems klausytojams sukėlė nemalonaus nustebimo, kitiems sužadino dideliausio entuziazmo. Rusų valdžia dėl šito incidento kad ir nedarė Solovjovui jokio spaudimo, tačiau Solovjovas pats yra priėjęs įsitikinimą, kad geriau būsią iš universiteto pasitraukus. Tatai 1881 m. lapkričio 6 d. jis įteikė ministeriui savo atsistatydinimo prašymą ir lapkričio 11 d. buvo atleistas. Nuo to laiko, išskyrus porą paskaitų 1882 m. pradžioje, Solovjovas jokių paskaitų nebeskaitė. Savo tolesnio veikimo objektu jis pasirenka publicistiką. Čia jis su savo plunksna stoja į kovą su viešuoju melu ir blogiu, griauna viešpatavusius anuomet visuomenėj rusiško nacionalizmo stabus ir skelbia kilnius geresnės ateities idealus. Tam didžiam darbui jis aukoja paskutiniuosius aštuoniolika savo gyvenimo metų.

V

Šis pastarasis laikotarpis (1882—1900) galima padalinti į tris trumpesnius periodus. Pirmame (nuo 1882 iki 1888) Solovjovas labiausiai domėjos religiniais ir bažnytiniais klausimais. Ypač daug pajėgų ir laiko jis yra paskyręs kilniam Rytų ir Vakarų Bažnyčių susijungimo klausimui. Imdamasis to milžiniško darbo, Solovjovas neturėjo jokių iliuzijų. Jis gerai žinojo, jog pakreipti Rytų į Vakarus, Maskvos į Romą jis neįstengs. „Gyvojo savo būsimųjų darbų vaisiaus,— rašė jis savo mylimai K. Romanovai,— aš, be abejo, nepamatysiu. Sau aš nieko gera nelaukiu. Jei mane palaikys pamišėliu, tai dar bus geriausia. Bet aš apie tai maž tegalvoju. Anksčiau ar vėliau pasisekimas ateis, man to ir užtenka." Vadinas, Solovjovas matavo pajėgas sumanymais, o ne sumanymus pajėgomis; jis dirbo ne tai, kas pasiekiama, bet tai, ką sąžinė jam yra nurodžius. Nusikratęs katalikystei nepalankios slavofilų įtakos, Solovjovas yr priėjęs išvadą, kad jie, o ypatingai jų teologas Chomiakovas klysta laikydami Rytų ir Vakarų Bažnyčių susijungimą negalimu. Savo laiškuose generolui A. Kirejevui jis skelbia priešingą nuomonę, po kelissyk pakartodamas: *„Caeterum censeo: primum et ante omnia Ecclesiae unitas instauranda, ignis fovendus in gremio sponsae Christi"*. Ši išvada suartino Solovjovą su katalikais ir atstūmė nuo jo pravoslavus, ypač tuos, kurie dogmatiškame Bažnyčios besirutuliojime matė ereziją.

Tuo laiku jis yra parašęs savo „Religinius gyvenimo pagrindus" — puikų, originalų krikščioniškos asketikos vadovėlį — ir „Teokratijos istoriją ir ateitį". Šis pastarasis veikalas buvo sumanytas labai plačiai; jo turėjo išeiti net trys tomai, bet išėjo tiktai pirmasis, kuriame pateikta neapsakomai įdomi ir gili „Šventosios istorijos filosofija". Aplenkta čia tik vienas Naujojo Įstatymo svarbus — šv. Petro ir jo įpėdinių primato — klausimas, gal dėl to, kad šiam klausimui Solovjovas yra paskyręs atskirą, prancūziškai parašytą veikalą „La Russie et l'Église universelle" (1884).

Jo laiškuose iš to periodo randam nusiskundimų dėl rusų cenzūros varžymų. Iš ten matyt taip pat, kad rusų dvasiškija iš pradžių yra bandžius Solovjovą geruoju patraukti savo pusėn, nes jis laiške N. Strachovui yra prasitaręs šiais žodžiais: „Man tenka turėti reikalo ir su

gyvais „monachais“, kurie man labai meilinasi (uchaživajut) tikėdamiesi, matyt, mane pigiai nupirkti, bet aš ir už brangią kainą jiems neatsiduosiu“.

Nuo 1888 iki 1895 m. Solovjovas užsiima daugiausia politikos klausimais, ypač tautybės idėjos nušvietimu. Mat tuomet kaukiąs ir kriuksįs (zavyvajuščij i chriukajuščij) rusų patriotizmas buvo bepradedąs kelti galvą, reikalauti, kad valdžia kitatikiams ir kitataučiams Rusijoj neduotų jokios laisvės ir jokių teisių. Laikydamas tą nusistatymą nekrikščionišku, Solovjovas su visu širdies karščiu užsistojo už nepravoslavus ir nerusus savo plačiame veikale „Tautiškasis klausimas Rusijoj“. Čia jis įrodė, kad branginimas vien tik to, kas rusiška, kas savo, nėra tikras patriotizmas, kad tarp nacionalistiško šovinizmo ir tikrojo patriotizmo esama tokio pat skirtumo kaip tarp šlykštaus egoizmo ir krikščioniškos savęs ir artimo meilės. Mat Solovjovui rūpėjo, kad visuomenės gyvenimas Rusijoj neitų sau, o krikščionybė sau, teišeidama aikštėn vien šventadieniais, bažnyčios sienose. Jis reikalavo, kad krikščionybės dėsniai būtų vykdomi gyvenime ne tik atskirų asmenų, bet ir visų kolektyvų — šeimoj, visuomenėj, valstybėj, darbo ir pramonės srityje ir t. t. Dvasiškai cenzūrai uždraudus jam rašyti Bažnyčios klausimais, Solovjovui, tiesą sakant, nieko kita neliko, kaip užsiimti publicistika ir bėgamosios politikos klausimų kritika. Tą jis ir darė.

Pagaliau pastarajame trečiame periode (nuo 1895—1900 m.) Solovjovas grįžta vėl prie mokslo ir filosofijos klausimų. Jis verčia Platono veikalus, pateikia gilų blogio klausimo išsprendimą savo „Trijuose pašnekesiuose“, imasi rašyti gnoseologijos traktatą, bet nesuskumba jo užbaigti; pagaliau išleidžia platoką etikos sistemą vardu „Labo pateisinimas“. Čia jis nušviečia daugybę doros klausimų, sumuša ne vieną anuomet plačiai Rusijoj paplitusį sofizmą. Ypač nemaža vietos jis čia skiria pragaištingam L. Tolstojaus „moraliam amorfizmui“: iš pamatų griauna jo žalingą „nesipriešinimą blogiui“, aiškina krikščioniškąją karo prasmę ir pareigą tarnauti kariuomenėj, ko Tolstojus visai nepripažindavo; priešais Tolstojaus tvirtinimą „valstybė — tai organizuotas plėšimas“ kelia savąjį „valstybė — tai organizuotas gailestingumas“... Ši polemika su Tolstojaus mokslu yra anonimiška: Tolstojaus vardas niekur neminimas, bet pragaištingi jo teigimai Solovjovo objektyviai nušviesti, išnagrinėti ir parodyti visoj savo atstumiamoj nuogumoj. Iš šalies tai buvo didelis

pilietiškas patarnavimas anų laikų rusų visuomenei, visokių Tolstojaus sekėjų energingai kvailinamai.

„Labo pateisinimas“ yra vienas iš svarbiausių Solovjovo veikalų. Šį perskaitęs patsai Solovjovas sakydavęs bejaučiąs savy noro pagerėti, patobulėti. Šiuo savo veikalu jis yr davęs giliausią ir gražiausią doros filosofiją. Jon įdėjo jis tiek sveikų ir gražių minčių, kiek jokiam kitam veikale nerasi. Jei čia kas galima beprikišti, tai nebent Solovjovo neigiamas atsiliepimas apie tarptautinės kalbos reikšmę. Jos Solovjovas, deja, visai nesuprato.

Pilnumo dėlei tenka dar pažymėti, kad be proza rašytų raštų Solovjovas yr palikęs ir gana storoką kilnių ir dailių eilėraščių rinkinį. Mat jo turėta ir nemenko poetinio talento. Jo poezija dažniausiai buvo alegoriškai mistiška, skirta slaptingai pasaulio sielai bei Solovjovo ypatingai numylėtai Dievo Išminčiai — Sofijai. Štai jų keletas:

1

Drauge miels, aš netikiu pilniausiai
Nei žodeliais, nei akim tavom
Ir nei savim, tiktai tikiu tvirčiausiai
Ten danguj žvaigždelėm žėrinčiom.

Jos nuo paukščių kelio aukštumoje
Siunčia sielon svajones tikras
Ir daigin beribės tyrumoje
Man gėles, kurių čion nieks neras.

Ir tarp tų gėlelių, amžinybėj,
Lyg sidabro aplieta šviesa,
Kaip graži tu — ir dangaus šviesybėj,
Lygiai meili, skaisti ir liuosa...

2

Viena, viena baltajai žemei žiba
Žvaigždė dausos.
Ir gundo žengt į tolimąją ribą,
Pakilt prie jos.
Kam to? Viską Dievas aky subūrė,
Kas yr ar bus:
Čia ir slapta visos gyvybės jūrė,
Čia ir dangus.
Ir žvilgsnis tas taip artimas, malonus,
Žiūrėk į jį!
Tu pats tapsi pasaulio šio valdovas
Jo atspindy.

3

Traukinyje iš ryto

Oras ir langelis, sunkiai atkovotas,
Beržas, geltonuojąs tarp pušų tamsiųjų,
O už jų dangužio mėlynasis plotas
Ir lovelės minkštos želmenų jaunųjų.

Negyvais perkūnais trenkdams bėga, skrieja
Sunkiai atsidusdams garvežys įkyrus.
O gamta mums sielon tyliai meilę lieja
Nejudrioj šviesoje, tartumei apmirus.

Tam nesutarimui ar nebus jau galo?
Ar gal yr, kas turi jį nuveikt galybę?
Ir susieis iš vieno meilėj idealo
Judinys negyvas — nejudi gyvybė? . .

4

Drauge miels, ar nematai tu,
Jog vis, ką mūs akys mato,
Yr vien atspindys, šešėliai
Nuo nematomybės rato? . .

Drauge miels, ar negirdi, jog
Triukšmas žemės nuodėmingos
Yr vien atbalsis iškrypęs
Viršharmonijos slaptingos.

Drauge miels, ar nejauti tu,
Jog viena tėr brangenybė,
Ką širdis apreiškia širdžiai
Per tylėjimo ramybę.

5

Taip graudžiai iš vakarų
Vėjas mums niūniuoja;
Verkia dangus ir giria,
Pušys jos siūbuoja.

Tai iš mirusių šalies
Brangios vėlės šaukia.
Girdžia virpanti širdis,
Ašaros tik plaukia.

Vėjas pūtęs liovėsi,
Dangus palinksmėjo,
Bet iš mirusių šalies
Širdis neparėjo. . .

6

Kai pūvančioje Bizantijoj
Ugnis užgeso pašvęsta
Ir nusigrįžo nuo Mesijo
Karalius, kunigas, tauta,—

Jis iš Rytų gaujas sukėlė,
Ir skyrė bausmės rykšte būt...
Skaudi lėmimo valandėlė —
Ir antras Rymas gavo žūt...

Mus žlugusiosios Bizantijos
Vis nepamoko dar likimas.
Saukt daug kas Rusijai nebijos:
Tu — trečias Rymas, trečias Rymas!

Na, ką gi?! Dievas nepritrūko
Baudimo priemonių... Antai
Naujus smūgius jau rengia, suka
Tautų atbudusių tuntai.

Vadai jų nuo Rytų salynų
Ir nuo Altajaus ir toliau,—
Pasieniuos nuveiktųjų kinų
Pulkus surinko savo jau...

Jie kaip skėriai nesuskaityti,
Jie ir besočiai kaip skėriai,
Jėgos nežemiškos atvyti,
Ein šiaurėn, plėšdami žiauriai.

O, rusai, jūs garbė yr dingus.
Dvigalvis aras gul purve.
Jūs vėliavų skutus garbingus
Vaikai bevalkioja gatvė!..

Drebėti gaun, kam nerūpėjo
Malonės įsakas garbus:
Va, trečias Rymas subyrėjo,
O jau ketvirto nebebus!..

Taip savo poezijoj, taip ir prozos raštuose Solovjovas neieškojo nei garbės, nei savo proto užgaidų patenkinimo: į visą savo literatiškąjį darbą jis žiūrėjo kaip į Dievo jam uždėtos pareigos ėjimą bei Dievo valios vykdymą (poslušanije).

Taip pat jis niekuomet nebuvo šalininkas *kūrybos dėl kūrybos*. Kai N. Strachovas vienam laiške Solovjovui buvo išsitaręs, jog užvis svarbu, „kad mintis būtų įvesta gyvenimam, įkūnyta tikrenybėje“, tai šis atsakė: „O man rodos, kad reikia dar žinoti, ar mintis *verta* įkūnyti“? Vadinas,

jis brangino tik tokią kūrybą, kurioj matė moralinę vertybę.

Lygiai neigiamai žiūrėjo jis ir į *mokslą dėl mokslo.* Kad ir buvo jaunystėj studijavęs gamtą, tačiau anksti yr priėjęs įsitikinimą, kad „tyrinėti pašalinių apsireiškimų vaidiniai (priznaki) yra dar kvailesnis darbas negu tais vaidiniais gyventi", juoba kad mokslas nepasiekiąs savo tikslo: „Žmonės žiūrinėja per mikroskopus, pjausto nelaimingus gyvulius, virina cheminėse retortose visokį brudą ir mano betyrinėją gamtą". Iš tiesų jie „užuot gyvos gamtos tebučiuoja vien jos negyvą skeletą". Ir Solovjovas juos už tai teisingai vadina „asilais", nes „ko žmogus savo dvasia neatspėja, to jis jokiomis mašinomis iš gamtos neiškvos".

Nebrangindamas mokslo ir kūrybos dėl kūrybos, Solovjovas savo kūryboj visuomet yra turėjęs aukštesnį tikslą. Koks gi jis buvęs? Į tai Solovjovas pats atsako, jog savo veikalais jis „nesistengęs nei bet kam patikti, nei bet ką įtikinti": jam terūpėję vien „liudyti apie tiesą, kurią jis tikėjęs, ir apie sielą, kurią matęs". Tikslas tikrai krikščioniškas, rekomenduotinas kiekvienam kūrėjui katalikui.

Skirdamas krikščioniškoj valstybėj trejopą tarnavimą: karališką, kunigišką ir pranašišką, Solovjovas ne be pamato laikė ir save naujų laikų pranašu. Atiduodamas, kas pridera karališko ir kunigiško tarnavimo atstovams, jis savo sąžinėj atidžiai klausė Dievo balso ir to balso skatinamas drąsiai nurodinėjo savo tautiečiams jų nukrypimus nuo krikščionybės idealo tiek kasdieniame gyvenime, tiek literatūroj, tiek socialiniame veikime, tiek pagaliau pačioje politikoje.

Drąsus jo balsas, žinoma, nepatikdavo galiūnams ir didikams. Ypač turintieji savo rankose valdžią žiūrėjo į jį kaip į nesukalbamąjį keistuolį. Kiti tiesiog jo neapkentė kaip nepataisomo viešos ramybės ardytojo. Didžiausių priešų jis turėjo tarp rusų teologų ir archijerie jų, laikiusių jį pavojingiausiu pravoslavijos priešu, pikčiausiu tikybos griovėju ir didžiausiu eretiku. Pigu suprasti, kiek jautrioji Solovjovo širdis dėlei šių neteisingų priekaištų turėjo iškentėti.

Iš kitos šalies, nestigo Solovjovas ir draugų. Šių buvo net daugiau kaip priešų. Vienas Solovjovo draugas juokais lygindavo Solovjovo širdį su Nojaus arka. Nes kaip į šią veržės visokie gyviai, taip ir aplink Solovjovą spietės įvairiausi žmonės. Stodamas prieš priverstinę rusifikaciją

Rusijos vakaruose ir skelbdamas Rytų ir Vakarų Bažnyčių susijungimo reikalą, jis patraukė savęsp daugybę lenkų, lietuvių ir kitų tautų katalikų. Gindamas žydus nuo juodašimčių ir antisemitų puolimų savo veikale „Žydai ir krikščionių klausimas“ (1884) ir užstodamas net jų Talmudą straipsny „Talmudas ir naujausioji polemiškoji literatūra apie jį Austrijoj ir Vokietijoje“ (1886), Solovjovas susilaukė tarp žydų karščiausių sau prietelių ir gerbėjų. Savąja puikia ir objektyvia Mahometo biografija „Mahometas, jo gyvenimas ir religinis mokslas“ (1896) jis įgijo nemaža draugų net ir tarp kultūringų mahometonų. Dėlei to kai kurie jo draugai ne be pamato vadindavo jį *visuotiniu žmogum* (vsečelovek), o kiti — *visuotiniu krikščioniu* (vsechristijanin). Ir tame posaky buvo nemaža tiesos. Kiekvienoje tikyboje jis brangindavo tą tiesos dalį, kurią ten rasdavo. Kokios gi religijos laikės pats Solovjovas?

Savo laiške V. Rozanovui jis vadina ją „dvasios religija“. Jis laiko ją „laisva tiek nuo lotyniško, tiek nuo bizantiško vienpusiškumo (ograničennosti), platesne ir turiningesne už visas atskiras religijas“. Tačiau ji nesanti „nei jų suma, nei ekstraktas, kaip gyvas žmogus nėra suma nei ekstraktas atskirų savo organų“. Tos Solovjovo religijos pagrindu buvo Kristus, Dievažmogis ir jo iš numirusių atsikėlimas. Per Kristų, pirmąjį mirties nugalėtoją, žmonija turinti siekti nemirybės. Nemirybė — tai žmonijos tikslas. Kaip gyvulių pasaulis svyra į protą, taip žmonija svyranti į nemirybę. Pasaulio proceso prasmę sudaro žmonijoj kova su chaosu ir mirtimi. Kristaus atsikėlimas yra toks pat stebuklas, kaip pirmos gyvos akelės pasauly atsiradimas. Bet mirčiai nugalėti reikia vidaus dvasios tobulybės. Ją aukščiausiu, nes begaliniu laipsniu yr turėjęs Kristus. Dėlei to Jis ir savy nugalėjo mirtį, ir suteikė galimumo ją nugalėti kiekvienam, kas tik tikru tikėjimu ir gyva meile bus susijungęs su Juoju. Savo laiške Kristaus atsikėlimo neigėjui L. Tolstojui Solovjovas sakosi nė kiek neabejojęs Kristaus atsikėlimu; visi priekaištai tai tiesai savo silpnumu tik stiprina jo tikėjimą ja. Geriau pažinęs krikščionybės tiesas, Solovjovas sakosi radęs „jose ne vien visų širdies reikalavimų patenkinimą, bet ir visų proto problemų ir mokslo uždavinių išsprendimą“. Ir šis posakis tenka laikyti ne tuščiu žodžiu, bet giliausiu Solovjovo įsitikinimo išreiškimu.

Taip žiūrėdamas į krikščionybę, Solovjovas ir rūpinos jos įsakymams niekuomet nenusidėti. Kad ir gerai buvo pažinęs savo kritišku protu žmonių vertę, nes „užuot Dievo ir žmogaus paveikslo dažnai juose pastebėdavo įvairių gyvulių (kaip štai vilko, lapės, kiaulės, hienos, asilo ir kt.) paveikslus", tačiau krikščioniškąjį artimo meilės įsakymą jis stengdavosi visuomet vykdyti. Nė vienas pavargėlis nelikdavo jo nesušelptas. Dėlei to, kur tik Solovjovas beeidavo, visur paskui jį sekdavo visokie elgetos ir net nesąžiningi išnaudotojai. Prašančiam pašalpos jis neturėdavo drąsos neduoti. Per tai ką tik turėdavo, neretai visa išdalindavo ir gaudavo maitintis kaip Dievas davė, pusbadžiai.

Tiesą sakant, maistui jam nedaug ir tereikėdavo, nes mėsos šiaip jau nevalgydavo, nors ir nebuvo vegetaras. Visas jo valgis būdavo arbata, duona ir daržovės.

Svaiginamųjų gėralų negerdavo, bet mieloj draugijoj nuo vyno stiklelio neatsisakydavo. Šiame dalyke jis laikydavos pažiūros: kas yra žmogus negėręs, tas išgėręs daros dar žmoniškesnis; o kas šiaip jau yra galvijas (skot), tas išgėręs daros dar didesnis gyvulys (skotina).

Solovjovo biografai vienu balsu pažymi nepaprastą Solovjovo širdies gerumą, norą padėti artimui, o ypač prispaustiems ir persekiojamiems, kaip štai žydams, katalikams, vargšams. Aukštai taip pat brangino jis ir mandagumą ir pats stengėsi tai dorybei niekuomet nenusidėti. Supykti, tiesa, supykdavo, bet jo noras susitaikyti visuomet būdavo stipresnis negu laikini nekantrumo išsiveržimai.

Šalia to jis buvo labai sąmojingas, linksmas. Užsiliko nemaža jo parašytų juokingų eilėraščių [5]. Todėl draugijoj

---

[5] Štai keletas pavyzdžių:

I

Izrailia vedia stezej čudesnoi
Hospod zaraz dva čuda sotvoril:
Otverz usta oslice bezslovesnoi
I govorit proroku zapretil.
Daliokoje griaduščeje tailos
V sich čudesach pervonačalnich dnei,
I nyne kazn Moaba soveršilas
Uvy! nad bednoi rodinoi mojei.
Gonima, Rus, ty bespoščadnym rokom,
Chotia za grech inoi čem Bileam:
Zagraždeny usta tvoim prorokam,
A slovo volnoje dano tvoim oslam.

būdavo visų karštai pageidaujamas. Jis būdavo mielas svečias ir Austrijos bei Anglijos pasiuntinių salonuose, ir savo mokslo draugų bei literatų kabinetuose. Jo paties kambarys viešbuty, kur jis dažniausiai gyvendavo, būdavo kimšte prikimštas žmonių, kurie tarpusavy neturėdavo nieko bendra, išskyrus susidomėjimą Solovjovo asmeniu.

Tokiomis sąlygomis Solovjovo darbo diena paprastai būdavo nenormali. Dieną svečių sukliudytas, darbui gaudavo skirti didesnę nakties dalį, sutrumpindamas savo

---

2

Cvet lica hemoroidnyj,
Volos padajet sedoi,
I grozit mne rok obidnyi
Preždevremennoi bedoi,
Ja na vsio, sudba, soglasen,
Tolko plešju nedari:
Golyi čerep, achh! užasen,
Čto ty tam ni govori!
Znaju bezvolosych mnogo
Mež sviatych otcov u nas;
No ved mne ne ta doroga,
V dele sviatosti — ja pas.
Preimuščestvom falšivym
Ne choču ja ščegoliat
I k glavam mirotočivym
Grešnyj čerep pričisliat...

3

Skoro, skoro, drug moi milyi,
Budu vypuščen v tiraž.
I vozmu s soboi v mogilu
Ne blistatelnyi bagaž.
Mnogo driani za dušoju
Ja imel na sei zemle —
I s bespečnostju bolšoju
Byl netviord v dobre i zle.
Ja v sebe podobje Božje
Ne preryvno oskorblial,
Liš s obščestvennoju ložju
V blud korystnyi nevstupal.
A zatem, chotia premnogo
I besputno ja liubil.
Nikovo zato, jei Bogu,
Ne rodil i ne ubil.
Vot i vse moi zaslugi,
Vse zaslugi do odnoi.
A tepier proščaite, drugi,
So sviatymi upokoi!

miego valandas iki minimumo. Tai, žinoma, negalėjo eiti jam į sveikatą. Atsigaudavo šiek tiek, apsigyvendamas kur pas draugus, bet tai tęsdavos neilgai. Be to, jis dažnai ir nepavalgydavo kaip reikiant. Draugams jį už tai barant, juokais atsakydavo, kad „valgyt kasdieną pietus esąs blogas papratimas". Jis jų reguliariai ir nevalgydavo, kad tuo galėtų duoti galimumo valgyt pietus kasdien kitiems.

Reikia dar pridurti ir tai, kad jo gyvenime pasitaikydavo ir labai sunkių valandų. Apie vieną tokį momentą jis savo draugui Certelevui taip rašė: „Apie save galiu tepasakyti, kad esu labai patogioj padėty, būtent man dabar visais atžvilgiais taip bloga, kad blogiau nė būti negali. Todėl turės būti geriau..."

Taip tai nuo nemigos, nuo neužtektino maitinimos, nuo netvarkingo įtempto darbo, „kurio visad turėdavęs daugiau negu laiko", netvirta Solovjovo sveikata (jis beveik visuomet sirguliuodavo) ėmė palengvėl eiti silpnyn. Jis į tai nekreipė dėmesio ir nesišaukė gydytojų. Maža to, būdamas nesveikas, išsirengė tolimon kelionėn į Ukrainą. Mat norėjo nuliūdusį dėl sūnaus mirties savo draugą Certelevą aplankyti ir paguosti.

Bet Maskvon jam atvykus, sveikata visai pablogėjo. Tačiau to nežiūrėdamas jis užsuko pas kitą savo draugą kunigaikštį Trubeckojų, gyvenusį netoli nuo Maskvos kaime Uzskoje. Čia tuojau paaiškėjo Solovjovą nebepagysiant. Todėl buvo prie ligonio pakviestas vietos šventikas, kuris ir suteikė mirštančiam filosofui paskutinius sakramentus. Prieš mirdamas Solovjovas kalbėjo hebrajiškai Dovydo psalmes, iš ko kunigaikštis Trubeckojus padarė išvadą Solovjovą meldusis už žydų tautą. Bet šis spėjimas vargiai bau yr teisingas. Nes Dovydo psalmes kalba ne vien žydai, bet ir katalikai, ir pravoslavai. Taigi Dovydo psalmes galima laikyti bendru dvasišku ryšiu, jungiančiu ir Senojo, ir Naujojo Įstatymo išpažinėjus. Dėlei to kur kas panašiau į tiesą, jog Solovjovas, kaip dvasiško visos žmonijos vienijimos apaštalas, kalbėdamas hebrajiškai Dovydo psalmes, meldės už visą žmoniją, o ne vien tik už žydus.

Remdamiesi tuo, kad Solovjovas paskutinius sakramentus yr priėmęs iš pravoslavų šventiko rankų, daugelis rusų mokslininkų mano Solovjovą buvus visą amžių ištikimą pravoslavų Bažnyčios narį. Tai toli gražu nepilna tiesa.

Visų pirma čia reikia pažymėti, kad Solovjovo pažiūros į Bažnyčią ne visada buvo vienodos ir pastovios. Savo jaunystėje, kaip matėm, jis slavofilų įtakoje buvo kraštutinis pravoslavas, persiėmęs šių prietarais, prikaišiojęs katalikystei romanizmą, jėzuitizmą, dvasiško autoriteto išnaudojimą. Vėliau, geriau pažinęs Katalikų Bažnyčią, virto jos karščiausiu apologetu, o į pravoslaviškąją ėmė kritiškiau žiūrėti. Šioje pastarojoje jis skyrė nepriklausomą rusų Bažnyčią nuo Rytų Bažnyčios, pripažįstančios Konstantinopolio patriarcho valdžią. Kadangi didžiausi Bažnyčios skilimo kaltininkai yra buvę Konstantinopolio patriarchai, tatai Solovjovas ne be pagrindo laikė jų Bažnyčią popiežių ekskomunikuotą ir nuo visuotiniosios Bažnyčios atskirtą.

Apie rusų Bažnyčią, Solovjovo išmanymu, to pasakyti negalima, nes ji Bažnyčios skaldyme nėra dalyvavus; savo tikinčiose liaudies masėse ji neatmeta nė vienos katalikų pripažintos dogmos: jos sakramentus popiežiai laiko tikrais, jos liturgiškas apeigas — brangintinomis. Todėl *rusų tauta savo daugumoj priklausanti tikrai visuotinei Kristaus Bažnyčiai;* tos Bažnyčios nariais nėra vien tik tie rusų dvasiškiai ir teologai, kurie viešai atmeta „naująsias" katalikų dogmas, kaip štai popiežiaus primatą ir tikybos dalykuose neklaidingumą, Švenč. Marijos Mergelės Nekaltąjį Prasidėjimą, Šv. Dvasios ėjimą ir iš Sūnaus. Kadangi Solovjovas tas dogmas tikėjo ir jas viešai gynė, tatai jis tos visuotiniosios Kristaus Bažnyčios nariu laikė ir save ir todėl savo religinėse praktikose laikėsi rusų pravoslavų cerkvės apeigų ir nematė rimto reikalo padaryt susijungimo aktą su Roma. Be to, tam žingsniui nedaryti jis turėjo ir rimtų motyvų. Mat kol jis išviršinai priklausė pravoslavų Bažnyčiai, jis buvo rusų laikomas savo žmogum, todėl ir jo žodžiai katalikystės naudai darydavo jo broliams rusams didesnio įspūdžio ir turėdavo didesnės reikšmės. Viešai gi susijungęs su Roma, jis būtų buvęs apšauktas pravoslavijos atskalūnu, eretiku, rusų tautos išdaviku; jo raštai būtų netekę savo svarbos ir nieks iš rusų pravoslavų nebebūtų jų skaitęs.

Atsižvelgiant į tai, yra manančių, kad Solovjovas yra pasilikęs išviršinai pravoslavu, *Romai tai leidus ir tam pritarus*[6]. Bet, iš kitos šalies, yra žinių, kad Solovjovas,

[6] Tokių faktų prieš karą yra buvę ne vienas.

būdamas Zagrebe, kasdien lankydavęs vietinę gotiškąją katalikų baziliką, o vėliau net ir pats prisijungęs prie Katalikų Bažnyčios. Apie tai liudija virtęs kataliku ir vėliau priėmęs kunigystę rusas *Nikolajus Tolstojus* savo paskelbtame rusų laikraščiuose laiške. Štai jo žodžiai:

„Kad Solovjovas buvo dvasioj katalikas, liudija jo raštai..., kad jis yra prisijungęs ir *prie Katalikų Bažnyčios kūno* ir yra priėmęs Šv. Komuniją iš katalikų kunigo rankų, tam yra gyvų liudytojų, būtent kunigaikštytė Dolgorukova, Vilniaus gubernatoriaus duktė, Dimitrijus Nevskis, Uspenskio soboro protopresbiterio anūkas. Tai įvyko 1896 m. vasario 18 d. 9 val. ryto Prečistenkoj, Vsevoložskoj gatvelėj Sobolevo namuose, antrame aukšte, naminėj lurdiškės Dievo Motinos koplytėlėj, jo tikėjimo išpažinimą priėmusio kunigo (Tolstojaus) bute. Be minėtų asmenų ir namų tarnų, šiame akte dalyvavo tiktai vien intymiausi Solovjovo draugai.

Taigi šis Solovjovo prisijungimas yr įvykęs ketveri metai prieš jo mirtį. Solovjovas nematė reikalo skelbti apie tai žmonėms, kurie galėjo to žingsnio tinkamai neįvertinti. Bet tarp rusų katalikų visi apie tai žinojo, kaip štai kunigaikštienė Volkonskaja, autorė veikalo „Apie Bažnyčią", kurį Solovjovas yra redagavęs, hofmeisteris Žerebcovas, autorius knygos „Šv. Dvasios kilimas", N. Ušakovas, Solomirskis ir kt. Užsieniuose žinojo apie tai vysk. Strossmayeris, kai kurie kardinolai ir Bažnyčių susijungimo klausimu labiau susidomėję vyskupai".

Faktas, kurio taip griežtai yra pažymėtas laikas ir vieta, tenka laikyti tikru ir neabejotinu, juoba kad jis visai atitinka Solovjovo psichologiją ir įsitikinimus. Priėmimas paskutinių sakramentų iš pravoslavų šventiko rankų nė kiek tam neprieštarauja, nes mirties valandą Solovjovas turėjo pilną teisę pasinaudoti ir pravoslavų šventiko patarnavimu.

Kita versija apie Solovjovo asmeniškąjį unijos aktą su Roma eina iš aukštų katalikiškų Peterburgo sferų. Pagal ją, Solovjovas po viešo išpažinimo savo veikale „La Russie et l'Église universelle", jog priima visas Katalikų Bažnyčios dogmas, nejautęs reikalo daryti formalų unijos aktą su Roma, kaip to reikalauja dogmatiškoji ir moralinė teologija. Taigi reikėję, kad koks žymus žmogus jam tą pareigą primintų. Tas žmogus ir buvęs Leonas XIII. Kai 1888 m. Solovjovas buvęs Romoj ir gavęs Vatikane privačią audienciją, Leonas XIII, laikydamas rankoj Solovjo-

vo veikalą „La Russie et l'Église universelle", mandagiai šypsodamas taręs: „Taip kilniai atjausdamas ir kitiems įrodydamas rusų cerkvės su Romos Bažnyčia unijos reikalingumą, Tamsta turėtumei savo tautiečiams ir pats duoti tos unijos pavyzdį". Vykdydamas tą patarimą, Solovjovas ir atlikęs unijos aktą Tolstojaus koplyčioje, turėdamas Romos leidimą viešai pasilikti vienybėje su pravoslaviškąja cerkve. Tą teisę turėjęs ne vien Solovjovas, bet ir kunigaikštis Beloselskis-Belozerskis ir kiti, tiek civiliai, tiek ir dvasiškiai rusai. Tatai ir paskutinius sakramentus galėjęs Solovjovas teisėtai priimti iš pravoslavų šventiko.

Ir viena, ir antra versija tvirtina Solovjovą oficialiai prisijungus prie Katalikų Bažnyčios, bet tikrų to prisijungimo įrodymų, deja, kol kas nėra. Jei tas prisijungimas tikrai būtų įvykęs, tai turėtų būti ir to prisijungimo *Solovjovo pasirašytas dokumentas.* Bet apie jį nieks nemini ir nieks nėra jo matęs.

Taigi bene bus panašiausias į tiesą L. Kobilinskio—Elliso pranešimas, kad visas Solovjovo prisijungimas teapsireiškęs vien tuo, kad Solovjovas Tolstojaus koplyčioj *iškilmingai yra perskaitęs Katalikų Bažnyčios „Credo", laikydamas rankoj degančią žvakę* ir tuo parodęs viešai, kad būdamas Rytų Bažnyčios narys nori drauge būti ir Katalikų Bažnyčios sūnus. Laikyti tą aktą perėjimu iš pravoslavijos katalikystėn tegalima nebent visai nesuprantant Solovjovo pažiūrų į Bažnyčią. Toks perėjimas, vaizdingu Kobilinskio pasakymu, jam būtų buvęs taip pat negalimas kaip ir „perėjimas iš Maskvos Rusijon". Žr. „Monarchia S. Petri. Aus den Hauptwerken von Vl. Solowjews systematisch gesammelt, übersetz und erklärt durch L. Kobilinski—Ellis" (Grünewald Mainz, 1929, S. 1—2).

Mirė Solovjovas 1900 m. liepos 31 d.

Jo kūnas iš kaimo Uzskoje buvo pergabentas Maskvon ir palaidotas šalia jo tėvo kūno Novodevičjės vienuolyno kapuose. Iki karo jo kapas dažnai buvo lankomas jo gerbėjų ir gausiai puošiamas gyvomis gėlėmis. Kaip jis atrodo dabar, deja, žinių neturime. Viena tik aišku, kad to žmogaus vardas ir atmintis pergyvens ilgus amžius, nes jis ne tik kentėjo, bet ir mąstė už milijonus savo tautiečių.

Ši trumpa ir nepilna Solovjovo biografija tesie man leista užbaigti savo eilėraščiu, parašytu gavus pirmąją žinią apie jo mirtį:

Tikruose rusuos — tai buvo žmogus,
Tarp pravoslavų — tikras krikščionis;
Vedė į gera tautiečius blogus,
Rodė jiems kelią tiesos, malonės.
Šaukė: pameskit seną aklybę!
Atskalos siena tegu sugriūna!
Viešpats mylėt juk liepė vienybę,
Vienas Bažnyčioj piemuo tebūna!
Žemės valdovams vėl taip kalbėjo:
Skriausti nedrįskit tautų silpnųjų,
Nes Dievą patį tur Apgynėją
Minios vargdienių ir nuskriaustųjų!
Šio amžiaus mokslą ištyręs visą,
Jis Dievo žodį giliai suprato,—
Tarti nykštukams bedieviams drįso:
Aklas, kurs Dievo protu nemato!..
Taip visą amžių pranašo būdu
Vykdė ir skelbė Viešpaties valią:
Biro jo žodis tyriausiu grūdu,
Tik... į kiečiausio granito kelią...

Literatūra

Solovjev Vl. S. Sobranije sočinenij, 9 tomai.
Solovjev Vl. S. Pisma, 3 tomai.
Salovjev Vl. S. Stichotvorenija.
Veličko V. L. Vlad. Solovjev. Žizn i tvorenija.— Izd. 2-e.— SPB, 1903.
Radlov E. L. Vlad. Solovjev. Žizn i učenije.— SPB, 1913.
Trubeckoj N. E. Mirosozercanije Vl. S. Solovjeva, 2 tomu.
Herbigny M. de S. J. Un Newman russe. Vladimir Soloviev.— Paris, 1911.
Lange E. M. Vladimir Solovjew. Eine Seelenschilderung.— Mainz. Grünewald, 1923.
Tamošaitis Iz. Vl. Solovjovo pažinimo teorija.— Logos.— 1923.— P. 50—68.
Šalkauskis St. Vl. Solovjovas ir jo pasaulio sielos koncepcija.— Logos.— 1926.
Šalkauskis St. L'âme de monde dans la philosophie de Vl. Solovjev, mag. disertacija.
Dr. Ambrozaitis. Staatslehre Wl. Solowjews.— Paderbon, Schöningt, 1927.— 112 p. in 8.
Prof. Szilkarski Wlad. Solowjews All-Einheitslehre im Lichte seiner Dichtung. „Der Graal" Sonderheft Wlad. Serg. Solowjew.— August 1928 m.
Prof. Šilkarskis Vl. Levas Tolstojus ir Vl. Solovjovas brošiūroj „Ateizmas ir mokslas".
Dr. Bistras L. Das Gute. Solowjews Etik.— Kaunas, 1922.

L. TOLSTOJUS
(1828—1908)

I

1908 m. rugpjūčio 28 d. garsiam rusų rašytojui L. Tolstojui sukako 80 metų. Dėl tos priežasties ne tiktai iš Rusijos, bet ir iš tolimiausių užsienių pasipylė nesuskaitoma daugybė telegramų, adresų ir kitokių pasveikinimų. Viso pasaulio laikraščiai buvo pilni straipsnių apie Tolstojų. Pagyrimų tikrai nesigailėta: kelta jubiliatas į padanges ne tiktai kaip genialus rašytojas, bet ir kaip visuomenės veikėjas, ir net kaip gyvenimo mokytojas. Tarp tų pagyrimų ir charakteristikų, žinoma, toli ne viskas teisinga. Tolstojus tikrai yra pagirtinas kaipo autorius romanų „Karas ir taika", „Ana Karenina", „Atsikėlimas" ir kitų dailių apysakų ir vaizdelių, kuriuose jis be galo gyvai ir plastiškai yr nupiešęs rusų gyvenimą kuo plačiausiose ribose. Pagirtinas yra taip pat ir apskritai kaip publicistas, kursai turėjo gana drąsos pasakyti viešai savo kritikos ir papeikimo žodį apie įvairius visuomenės ir religinio Rusijos gyvenimo netobulumus ir nukrypimus nuo krikščioniškojo idealo. Tolstojaus kritiškose pastabose visada randama daug tiesos. Bet ten, kur jis bando išreikšti savo pozityvius idealus, paprastai parodo užuot genijaus vien tik savo nuostabią *siauraprotystę*. Būdamas iš prigimties artistas rašytojas, Tolstojus nemoka galvoti idėjomis; jis galvoja vaizdais ir jausmais, užmiršdamas paprastai, jog kas kita idėja, kas kita — konkretus vaizdas, ir jog per tai *comparaison n'est pas raison*. Todėl neturįs sau lygaus kaip artistas, Tolstojus jokios kritikos neišlaiko kaip filosofas, nekalbant jau nieko apie jo teologiškas teorijas, kurias garsusis rusų filosofas Vl. Solovjovas visai teisingai yr pastatęs šalia akliausių „dyromolų" tikėjimo. Ir iš tikrųjų visa Tolstojaus krikščionybė, be dogmų, be hie-

rarchijos, be apeigų, sutraukta į vieną bergždžią individualinį morališkumą ir teizmą, yra *lyg didelė skylė arba tuštuma,* niekuo neparemta. Nors tai kam ir bus nuostabu, tačiau, mūsų išmanymu, Tolstojus ne tiktai *nerado tikros objektyvios tiesos,* bet ir *rasti jos negalėjo, nes jis,* tiesą sakant, visai jos *nemylėjo.* Jis visur ir visuomet mylėjo *vien tik save,* būdamas visame savo gyvenime *kraštutiniausis individualistas:* jam *tiesa* buvo tai, *ką jis subjektyviai jautė, ką jis manė, apie ką jis svajojo.* Priimti ką nors iš visuomenės, iš žmonijos ir pritaikyti tai savo gyvenimui jis laikė pažeminimu savęs: todėl visa ką jis stengėsi prieiti visuomet pats *„savo protu".* Praeitis, tradicija jo akyse neturėjo jokios pozityvios vertės. Nepripažindamas jokių ryšių nei su valstybe, nei su Bažnyčia, jis jautėsi esąs *ne žmonijos narys,* bet *jos vadovas,* turįs teisės vesti ją ten, kur jam patinka. Būti paprastam *žmogui ir krikščioniui* jam rodės per maža, jis troško būti *viršžmogis ir viršKrikščionis,* bet iš tikrųjų buvo tiktai pilnas *viršegoistas.* Per tai jis ir gyvenime prie nieko negalėjo tvirtai prisirišti: nuolat lyg ligonis lovoje mėčiojosi iš vieno padėjimo kitan, nuo vieno užsiėmimo prie kito: buvo jis ir paleistuviu, ir asketu, ir karininku, ir valdininku, ir mokytoju, ir artoju, ir kurpium, ir beletristu, ir filosofu, ir teologu, ir sociologu, ir Dievas žino kuo, bet visur ir visada, prisilietęs *poniškai* prie kokio darbo, tuoj jį mesdavo ir ieškodavo kito, su kuriuo pasikartodavo ta pati istorija. Jaunystėje jis jokio aukštesnio mokslo nebaigęs, suaugęs irgi jokio mokslo nuodugniai neištyrė. Tatai ir visi jo neva moksliški veikalai pasižymi tikru dilentantizmu ir nuostabiu paviršutiniškumu, kurį rusai teisingai vadina „verchogliadstvo". To paviršutiniškumo neva „moksliškuose" Tolstojaus veikaluose nematyti tegali tik panašūs į jį nepilnamoksliai diletantai, nemokantieji atskirti tiesos nuo dailiai skambančių sofizmų. Šiandieną pripažįsta tai iš dalies net ir patys rimtesni Tolstojaus garbintojai, nes kad ir vadina jį savo telegramose ir straipsniuose „garbiu mokytoju", tačiau nieks iš jų Tolstojaus mokslo nebando priimti *visoje jo pilnybėje* ir tapti jo sekėju. Todėl *vadovu tieson* Tolstojus nebuvo ir nebus, bet už tai buvo ir bus nesulyginamas *žadintojas gerų jausmų žmonių širdyse.* O tuo žadintoju jis yra ne ten, kur jis *ex professo „moralizuoja",* bet ten, kur jis, artistiškai piešdamas realinį gyvenimą su visomis jo neteisybėmis ir netobulumais, savaime, nejaustinai lyg verste verčia skaitytoją pasibjau-

rėti tomis neteisybėmis ir tuo būdu kelia žmonių širdyse norą geresnio, tobulesnio gyvenimo, paremto meile ir teisybe. Tuo atžvilgiu Tolstojaus apysakos ir net smulkesni jo beletristiški veikalėliai visados galės būti visų skaitomi su tikra nauda. Todėl duok, Dieve, kad garbus Jasnos Polianos jubiliatas ilgai dar gyvuotų ir, metęs visai bergždžią moralizavimą ir menką savo filosofiją, daug dar pagamintų puikių, tikrai artistiškų veikalų, kuriems rašyti ir yra jam Dievo duotas tikrai nepaprastas talentas.

II

Sukakus šimtui metų nuo L. Tolstojaus gimimo, pasaulis vėl yra prisiminęs Jasnos Polianos atsiskyrėlį. Jam pagerbti šiauliškė „Kultūra" yra išsivertus ir paskelbus jo „Žodį dvasininkams". Tame žody paniekintas visas Šv. Raštas, atmesti ne tik Senojo, bet ir Naujojo Įstatymo stebuklai, paneigtos visos krikščionybės dogmos, tepalikta vien evangeliškieji dorovės principai. Šitokia „krikščionybe", iš kurios pašalintas visas antprigimtinis turinys, Tolstojus norėjo apšviesti rusų tautą, padaryti ją persiėmusią artimo meile, blaivią, nerūkančią, branginančią ne tik žmonių, bet ir gyvulių gyvybę, atsisakiusią net karo metu šaudyti į besiveržiančius priešus. Tolstojaus norai atrodo gražiausi ir Rusijai naudingiausi. Bet kadangi iš jo „krikščionybės" buvo visai pašalintas Kristus ir Dievo apreiškimas, tatai jis savo mokslu įvedė rusų tauton ne šviesą, bet bjauriausią laisvamanybę ir nutiesė kelią bolševizmui. Griaudamas valstybės ir tikybos pagrindus, Tolstojus virto bolševikų bendradarbiu, jų tikslų vykdytoju. Taigi ir nenuostabu, kad bolševikai 1928 m. Maskvoj šventė šimtametį Tolstojaus gimimo jubiliejų.

Jau tas vienas faktas parodo, kad Tolstojus mums, lietuviams, nėra ir *negali būti dvasios vadas*. Dėl turėjimo jis yra turėjęs nemažą rašytojišką talentą, jo apysakos plačiai yra pagarsėjusios pasauly, bet ir jas gadina Tolstojaus kreivos pažiūros į pasaulį, o kai kur (kaip šit jo „Atsikėlime") įpintos net bjaurios blevyzgos prieš Švenč. Sakramentą. Visi gi jo teologiniai ir filosofiniai raštai neturi jokios vertės. Nors jis ir kalba dažnai apie mokslą, nors jis vardan mokslo yra atmetęs Dievo apreiškimą ir Šv. Raštą, tačiau pats jis jokio mokslo nebuvo rimtai ištyręs. Būdamas ponas, jis visą amžių liko lengvabūdžiu ponu, nes ėjo ten, kur lengviau. Lengviau netikėti negu

tikėti, jis ir netikėjo į pamatines krikščionybės tiesas; lengviau paviršutiniškai prašliaužti negu gilintis į mokslą, jis ir nesigilino; lengviau skelbti išdidžiai, ko gerai nežinai, negu prisipažinti neištyręs to dalyko, jis ir skelbė skleisdamas įvairiausias religines nesąmones. Kaip seniau ponai primesdavo savo religinius įsitikinimus (pvz., mūsų senovės Radvilos, paversdami daugybę katalikų kalvinais), taip ir Tolstojus visą amžių stengės primesti rusams savo klaidingus įsitikinimus.

Kiek jis tuo savo nelemtu apaštalavimu pridirbo žmonijai žalos, sunku ir apsakyti. Pridengdamas visas savo nesąmones artimo meilės skraiste, jis sėkmingai klaidino mažo mokslo inteligentus ir kaimiečius. Turėdamas silpną galvą, nesugebančią logiškai galvoti, jis savo tariamiems įrodymams vartojo dažniausiai palyginimus bei pasakas. Tuo jis daugiausia suviliodavo jaunimo. Net ir mūsų katalikiškam jaunime yra Tolstojaus suviliotųjų. Sykį „Literatūros" knygyne teko man matyti šitokią sceną: studentas lietuvis prašo parodyt visus Tolstojaus veikalus. Pardavėjas parodo. Bet kaina studentui neprieinama. Jis tiek pinigų neturi. Reikėjo matyt studento kovą su savim. Taip jis atrodė betrokštąs visus Tolstojaus veikalus turėti, nes manė rasiąs juose visą gyvenimo gudrybę... Bet Tolstojus brangus. Iš kur gauti tiek pinigų jam nusipirkti?! Taip ir palikau besikamuojantį studentėlį tolstojistą.

Gaila man buvo to vaikino. Jis greičiausiai ir liks visą gyvenimą suklaidintas, netekęs tikėjimo nei tikro gyvenimo tikslo. Taigi dabar tiesiog nežinau, kas daugiau pasauliui yra pridaręs žalos: ar sunkiai suviršinamas Marxas, bolševizmo įkūrėjas, ar švelniakalbis Tolstojus, mokėjęs pateikti skaitytojams baisiausių dvasios nuodų savo talentu pasaldinta forma.

Jei juodu matuotume griovimo laipsniu, tai Tolstojus greičiausiai laimėtų pirmenybę. Nes nėra beveik nė vieno žmonijai brangaus daikto, kurio jis būtų nemėginęs griauti. Griovė jis ne tik religiją ir valstybę, bet ir daugybę kitų daiktų, kaip štai mokslą, meną, kultūrą, tėvynę, patriotizmą, kariuomenę ir t. t., ir t. t. Būdamas griovėjas iš prigimimo, jis yra tapęs didžiausias revoliucionierius. Revoliucionieriai jį ir tegarbina. Mums, katalikams, jis yra didžiausias priešas, taigi nė vienas katalikas neturi jo už ką nei branginti, nei gerbti. Jei kas iš mūsų jį gerbtų, tai būtų žymė, kad nesižinąs, nei kas esąs, nei ką daręs.

Kun. dr. LUIGI CEREBOTANI
(1847—1928)

I

Laikrašty „Muenchener Neueste Nachrichten“ 1928 m. 288-ame numery radom šią liūdną žinią:

„Iš Veronos atėjo pranešimas, kad š. m. spalių 19 d. vakare yra miręs monsinjoras prof. dr. Luigi Cerebotani. Garsus šis mokslininkas ilgai gyveno Muenchene ir čia įvairiuose visuomenės sluoksniuose plačiai buvo žinomas.

Mažo ūgio, akin puolančia galva, gyvais, pietų gyventoją išduodančiais veido bruožais, banguojančiais žilais plaukais jis kreipdavo į save kiekvieno praeivio dėmesį.

Gimęs Lonatoj 1847 m. sausio 11 d., jis savo jaunystę praleido Veronoj, kur 1869 m. rugsėjo 7 d. buvo pašvęstas kunigu. Kiek vėliau, gavęs teologijos ir filosofijos daktaro laipsnį, jis iki 1873 m. ėjo įvairias pareigas Vatikane. 1877 m. tapo kardinolo kunigaikščio Hohenlohe's sekretorium ir vienos tarptautinės auklėjimo įstaigos vedėju. 1883 m. grįžo Veronon ir čia per penkerius metus profesoriavo vietos seminarijoj. 1889 m. drauge su Apaštališkojo delegato titulu gavo pareigą būti Muenchene gausingai gyvenusių italų ganytoju.

Šalia tų grynai kunigiškų darbų monsinjoras Cerebotani užsiiminėjo ir tyru mokslu, ypač fizika. Šioj srity daug jis yra įvykdęs įdomių eksperimentų ir padaręs nemaža svarbių išradimų. Savo išrastam prietaisui, kuriuo buvo galima telegrafiškai persiuntinėti ne vien raštą, bet ir vaizdus, jis jau prieš 20 metų buvo paėmęs valstybinį patentą, tik nepatogios aplinkybės neleido jam tą savo išradimą įvesti praktikon. Be šio, jis buvo išradęs teletopometrą bei universalų geodetiškąjį aparatą, autotelemetorografą, spiralografą, teleautografą, įvairius multiplek-

sinius aparatus, elektrinį laikrodį be vielų, automatinį telefonų įtaisymą ir kt.

Nemaža išleido jis ir veikalų, kuriuose daugiausia aprašinėjo savo išradimus. Rašė jis ir religinėmis temomis. Mielai laikydavo paskaitas Muencheno politechnikos, žurnalistų ir rašytojų draugijose, kurių jis yra buvęs narys. Nesišalino ir nuo bendresnės reikšmės literatūros klausimų.

Turėjo jis pasisekimo ir Paryžiuj, kur skaitė apie savo naujus išradimus, kaip štai apie telegrafišką vaizdų persiuntimą, apie aparatą bevielių telegramų paslapčiai užtikrinti, apie minų sprogdinimą, apie sustojimo signalų statymą gelžkeliuose. Paryžiaus specialistai tais jo išradimais labai domėjosi. Kad ir nepavyko jam įvesti juos praktikon, tačiau jie pažadino ne vieną ieškoti praktiško jų pritaikymo.

Monsinjoras Cerebotani buvo Popiežiaus Mokslų Akademijos tikrasis narys ir Vokiečių muziejaus komisijos nuolatinis narys. Tame muziejuj sudėti kun. Cerebotani'o išrasti aparatai. Dėlei savo malonaus būdo mirusysis mokslininkas buvo aukštai gerbiamas visų, su kuo tik susidurdavo".

II

Iš to, kas aukščiau pasakyta, matom, jog a. a. kun. Cerebotani yra buvęs gilus fizikos tyrėjas. Bet drauge jis buvo geras ir scholastiškosios filosofijos žinovas. Visą pastarąjį 15-os metų laikotarpį jis užsiiminėjo šiandienės fizikos ir senos scholastiškosios filosofijos susintetinimu. Jo norėta mūsų dienų fizikos principai nušviesti tomistiškosios metafizikos šviesa. Savo mintis tuo dalyku jis išdėjo savo pastaruosiuose pašnekesiuose (Soliloquien): I. „Mein individuelles Dasein", 1915, II ir III. „Das Problem der Materie", 1916—1917, IV. „Wissenschaft und Mystik", 1922. Visi šie veikalai yra išėję Muenchene. Juose išdėta pagrindai naujai mokslinei ontologijai ir kosmologijai. Autorius skina čia kelius ne vien fizikai, bet ir pačiai tomistiškajai metafizikai. Pagailestavęs, kad šiandieniai mokslininkai teužsiima vien materijos apsireiškimų tyrimu, jis teisingai pastebi, kad jie visai nežino, nė *kas yra materija.* Nes materijos apsireiškimai, jo įsitikinimu, tėra vien jos *matomybė* (Sein-Schein), o ne jos tikrenybė (Sein). Iš kitos šalies, tamsokai scholastikų *ma-*

teriae primae sąvokai jis teikia konkretesnio turinio, laikydamas ją tuo, ką šių dienų fizika vadina *energija.* Iš tos energijos jis išveda ne tik *judėjimą ir nejudėjimą* bei *rimtį,* bet ir pačią *erdvę* [1]. Tuo būdu šita kun. Cerebotani'o pažiūra į erdvę beveik sutampa su garsaus Einsteino teorija, tvirtinančia, kad erdvės tik ten tesama, kur yra materijos.

Laikydamas materialinės gamtos apsireiškimus vien materijos matomybe, kun. Cerebotani kelia drąsų tvirtinimą, kad materijos *judėjimo* matomybę tikrumoje bei mūsų jutimus neprieinamoje energijos esmėje gali atitikti ne *judėjimas,* bet *rimtis.* Tuo remdamasis jis nemato negalimumo ir tame, kad matomą žemės judėjimą aplink saulę tikrumoj bei viršjutiminiame energijos pasauly gali atitikti ne judėjimas, bet rimtis, kitaip sakant, žemė gali ir nejudėti, nors mūsų akims ir atrodo judanti.

Pastarasis autoriaus pašnekesys „Wissenschaft und Mystik" susideda iš trijų dalių: pirmojoj kalbama apie „gamtą ir gamtamokslį", antrojoj — apie „ontologiškuosius elementus elektros apsireiškimuose" ir trečiojoj — apie „materiją ir dogmą". Visose jose yra išreikšta daug įdomių minčių, apie kurias vietos trūkumas neleidžia mums čia plačiau kalbėti.

Turim tik pažymėti, kad kun. Cerebotani'o „Pašnekesiai" yra gana sunkiai paskaitomi. Ne vienas sakinys, norint gerai suprasti, tenka po du, triskart skaityti. Mat norėdamas išdėti savo mintis kuo trumpiausiai, gerbiamas mokslininkas vienan sakinin sudeda daug minčių. Iš kitos šalies, laikydamas savo skaitytojus aukštais inteligentais, jis daug dalykų, reikalingų paaiškinimo, palieka neišaiškintų. Tačiau kas apgalės jo raštus, ras juose ne vieną brangų minties perlą. Dėlei to kun. Cerebotani'o „Pašnekesius" rekomenduojam kiekvienam inteligentui katalikui, ypač gerbiamiems ontologijos ir kosmologijos profesoriams ir studiozams.

Tesie garbė šiam kunigui — mokslininkui! Tešviečia jis savo pavyzdžiu ir mūsų jaunai dvasiškijai!..

---

[1] „In meinem Denken thronte immerwährend die Idee, dass die Welt Energie sei und folglich, dass auch die Bedeutung von *Ruhe* und *Raum* in dem Begriff *Energie* zu suchen sei" (Soliloquien II, S. 6).

SVETIMŲ KALBŲ TEKSTŲ VERTIMAI

p. 9 poezija ir tiesa *(vok.)*.
„anglikonų judėjimas“ *(vok.)*.

p. 24 Plg. būdingą pirmųjų trijų Pradžios knygų skyrių istoriją *(lot.)*.

p. 43 „Krikščioniškasis socializmas! Krikščionybės ir socializmo susitaikymas. Visuomenės sistema pagal prigimtinės teisės ir dorovės dėsnius“ *(vok.)*.

p. 48 „Ši religija yra mesijinio pobūdžio. Ji grindžiama Dievo karalystės skelbimu, kurį vykdo išrinktoji proletariato klasė. Jos Credo pirmą kartą viešai buvo paskelbtas 1848 m. sausio mėn. „Komunistų partijos manifeste“. Tai naujosios religijos Evangelija, išplėtota Karlo Markso ir Lenino darbuose, ypač „Kapitale“, tikrojoje jos biblijoje. Šie šventieji marksizmo raštai davė pradžią pastaboms, komentarams, išplėstiniams aiškinimams, kuriuos parašė TSRS daktarai, teologai ir egzegetai: Markso ir Engelso institutų, raudonųjų profesorių institutų dėstytojai, komunistų akademijų — tikrų partijos seminarijų — nariai. Jų pastangos racionaliai pateisinti marksizmo tikybą remiantis oficialiąja filosofija, laikoma galutine dialektinio materializmo filosofija, pagimdė naują scholastiką, apimančią du dalykus: bandymą racionaliai pateisinti marksizmo religiją remiantis šia filosofija, bandymą dialektinio materializmo požiūriu susisteminti visas teorines ir praktines žinias. Ši scholastika galų gale prilygsta XII ir XIII a. sąvadams: tai „Didžioji tarybinė enciklopedija“, „Mažoji tarybinė enciklopedija“, dialektinio materializmo vadovėlis aukštosioms mokykloms, Markso ir Engelso institutas Charkove.

Religinę ir filosofinę marksizmo ortodoksiją nustato Bažnyčios vyresnybė, partijos Centro Komitetas ir ypač organas, kuriame sutelkta valdžia, būtent Politbiuras. Jos didysis žynys — Stalinas, kurio kalbos ir priesakai — tikros enciklikos. Ji turi savo Inkvizicijos Tribunolą — GPU,— kuriam pavesta vykdyti nuosprendžius ir atskirti eretikus nuo tikratikių. Ji turi savo misionierių ordinus, jaunimo globotojus, savo apeigyną, savo kalendorių, savo šventes ir savo kankinius. Štai tokiu būdu privačiuose namuose ikonas pakeitė Lenino kampelis, kuriame rasite Lenino, Karlo Markso, Hėgelio biustus; tai primena lararіumą senovės romėnų namuose“ *(pranc.)*.

p. 56 valstybės visagalybės doktrina *(vok.)*.

p. 60 Karai slegia priešus *(lot.)*.

p. 64 gražios kunigų karių figūros *(pranc.)*.

p. 74 tegu ilsisi ramybėje *(lot.)*.

p. 78 linksmumo požiūriu *(lot.)*.

p. 81 Kančios atveju ieškoma dviejų dalykų, t. y. ryšio su blogiu ir jo suvokimo *(lot.)*.

p. 82 bjaurėjimasis gyvenimu *(lot.)*.

p. 102 Nuo mirtinos ligos nėra sode vaisto *(lot.)*.

p. 114 Skaistykla yra *vieta* ir *būvis (lot.)*.

p. 135 kraštutinumai susiliečia *(lot.)*.

p. 137 „Trečioji teologų grupė mano, jog mes jokioje srityje neturime pakankamai pagrindo, kad galėtume teigti kažką tikra" *(vok.)*.

p. 146 „tikiu, nes tai absurdiška" *(lot.)*.

p. 162 „už Dievą" *(lot.)*.

p. 195 „Šios sąvokos prigimtis rodo, kad ji yra tik gryna ir visiškai savita proto sąvoka, kuri negali būti paaiškinta nei pavaizduota ieškant jos panašumų su dvasine ar jusline būtybių veikla" *(vok.)*.

p. 196 „...tai mes turime tik vieną Dievą Tėvą, iš kurio yra visa ir jam esame mes, ir vieną Viešpatį, Jėzų Kristų, per kurį yra visa ir mes esame per jį" *(1 Kor 8, 6) (gr.)*.

p. 198 pagal matą, svorį ir skaičių *(lot.)*.

p. 217 „Taigi, pasak šventų Šventojo Rašto žodžių, nemirtingumas yra *dvasinis* žmogaus *atsinaujinimas,* kuris turi būti *jo paties kūrinys* (jūs turite gimti iš naujo — *lot.*), tai yra paties žmogaus kūrinys" *(pranc.)*.

„Šis keblumas yra perdėm tariamas; juk tai, ką turi sukurti žmogus, nėra tai, kas sukurta jame. Nemirtingumo, kurį jis turi susikurti savo darbu, nėra tarp savybių, gautų iš Kūrėjo. Šios sukurtosios savybės, tiesą sakant, yra tik organai, kuriais žmogus gali susikurti nemirtingumą, kurio jis dar neturi; tiesą sakant, tai, kas sukurta žmoguje, sudaro tik sugebėjimus, kuriais žmogus gali *sukurti save*" *(pranc.)*.

„Kūrėjas negalėjo sumanyti nieko kito, kas būtų vertas jo, išskyrus besąlygiškas esybes, kurios jo pavyzdžiu nekurtų pačios savęs ir kurios, „sukurtos pagal jo paveikslą", kaip skelbia Šventasis Raštas, nesuteiktų, kaip ir jis, sau nemirtingumo. Bet ši dangaus dovana, kurią mums žada religija, t. y. *pati būtis,* nes būtent šitai sudaro *nemirtingumą,* iš prigimties yra įmanoma tik pati per save". Plg. *Wroński.* Žmogiškojo pažinimo reforma.— T. 2.— P. 407, 425—426, 476—477 *(pranc.)*.

p. 220 Dievo darbai per žmones *(lot.)*.

savo paties kūrimas *(pranc.)*.

p. 229 Per mirties ir gimimo kovą Dievas sukūrė begalinę kūriniją, pasaulio tąsą, amžinojo gyvenimo triumfą *(rus.)*.

p. 232 „grynai zoologiškai" *(vok.)*.

p. 234 nežinoma žemė *(lot.)*.
„Prancūzijos, Vokietijos ir Rusijos likimas kaip mesianizmo prolegomenai" *(pranc.)*.

p. 239
Apdovanota Tėvo šlove,
Apšlakstyta Sužadėtinio malone,
Gražiausioji Karaliene *(lot.)*.

p. 245 „tas, kuris atsiskyrė, ir tas, kuris atskiria" *(pranc.)*.

p. 246 ir bendrininkai *(lot.)*.

p. 259 „Atskirų krikščionių susivienijimas, pirmiausia Vokietijoje" *(vok.)*.

p. 280 nuoširdžiai, sąžiningai *(lot.)*.

p. 291 ne dėl įrodymo... dėl papasakojimo *(lot.)*.

p. 293 švari lenta *(lot.)*.

p. 298 žavus ir išsilavinęs aš mėgavausi... *(lot.)*.

p. 302 „Pakelk, skaityk! Pakelk, skaityk!" *(lot.)*.

p. 311 „Apie santuokos gėrį" *(lot.)*.
pasigailėti nuolankiųjų ir nukariauti
išdidžiuosius *(lot.)*.

p. 312 spindinčios ydos *(lot.)*.

Taigi, esant sėkmingiems žmogiškiems dalykams, visos mažos valstybės džiaugtųsi esančia santarve ir pasaulyje būtų daug valstybių, kaip kad mieste yra daug piliečių namų *(lot.)*.

p. 314 metafizinis gyvūnas *(lot.)*.

p. 334 Ir jo kapas bus garbingas *(Iz 11, 10)* *(lot.)*.

p. 337 tie ponai iš Akademijos *(pranc.)*.

p. 340 „Skaitytojas, panorėjęs pagilinti šiuos naujus metodus, įsitikins, kad jie nėra iliuziški ir kad jie gali nedelsiant ir nesunkiai būti pritaikyti praktikoje" *(pranc.)*.

p. 342 „Wronskio determinantas — tai tas determinantas, kuris sudarytas iš $Y_1(x)$, $Y_2(x)\ldots Y_n(x)$ funkcijų ir jų $n-1$ vedinių.

Jų reikšmė yra ta, jog jų išnykimas sudaro reikalingą ir pakankamą sąlygą, kad n funkcijos Y_1, $Y_2,\ldots Y_n$ priklauso viena nuo kitos linijiniu būdu, vadinasi, egzistuoja formos ryšys:

$$a_1Y_1+a_2Y_2+\ldots+a_nY_n=0,$$

kur a_1, $a_2\ldots a_n$ reiškia konstantas. Ypač svarbų vaidmenį atlieka jų taikymas linijinėje diferencialinių lygčių teorijoje; W neišnykimas yra reikalinga ir pakankama sąlyga, kad n

partikuliariniai sprendimai sudarytų fundamentalią sistemą ir tuo būdu nustatytų visuotinį išsprendimą“ *(vok.)*.

p. 346 gyvas ratas, užbaigtas ratas, varomasis ratas, ratas, perkeliantis bėgius *(pranc.)*.

p. 353 išplėstu tikėjimu; susiaurintu tikėjimu *(lot.)*.

p. 354 didžiausiai Dievo garbei *(lot.)*.

p. 356 „Mesianizmas arba absoliučioji filosofija“ *(pranc.)*.

p. 357 „galutinę filosofijos ir religijos sąjungą, sudarančią absoliučiąją filosofiją“ *(pranc.)*.

p. 359 skelbti tavo pranašystę, kodėl meti tu mane į amžinai aklą miestą *(vok.)*.

p. 359 —360 „Ne, kaip atrodo, įsiveržus Napoleonui, kuris su savimi tempiasi ir visą Europą, Rusija iš šios pažiūrėti nelygios kovos gali išeiti nugalėtoja. O norite žinoti kodėl? Todėl, kad Apvaizda sukūrė Rusiją tokią, kokia yra, tam, kad neleistų nušluoti nuo žemės Dievo vardo ir idėjos... Atkreipkite dėmesį į tai, kad užtenka vien tikėti Dievą, jog suprastum, kad kitaip nebus (Laiškas Jo Aukštybei kunigaikščiui Čartoryskiui).

Taigi pagaliau galite manęs paklausti, kunigaikšti, kokia gi paslaptinga ateitis laukia Lenkijos. Netrukus turėsiu garbės ją atskleisti Jūsų Aukštybei.

Pirmiausia leiskite man perspėti jus, kunigaikšti, kad norint pasiekti tą šiandien dar nežinomą ir vienintelę išganingą mūsų tėvynei Lenkijos ateitį, reikia skrupulingai atmesti bet kokią prievartą, ypač bet kokį slavų tautų maištą prieš atitinkamus valdovus. Teisėtas paklusnumas yra vienintelis įmanomas kelias į tą ateitį, apie kurią kalbama. Maža to, veiksmai, kurie nuves į tą ateitį, turi būti atliekami viešai; kiekvienas slaptas veiksmas gali tik pakenkti laisvam visuomenės pažangos vystymosi keliui, kurį reikės nueiti.

Be to, reikia nuoširdžiai išsižadėti apgaulingos vilties, kad dabartinėje revoliucijos audroje, ypač per pasaulinį gaisrą, kuris dėl to gali įsiliepsnoti ir kurį todėl reikia stengtis sukelti, rasis Lenkijos nepriklausomybė vidur politinių griuvėsių *(pranc.)*.

p. 363 Pasak Solovjovo, siela yra šviesi, pamaldi ir iš tiesų šventa *(lot.)*.

p. 376 Taigi sakau: pirmiausia ir visų pirmiausia reikia atnaujinti Bažnyčios vienybę, saugoti ugnį Kristaus sužadėtinės krūtinėje *(lot.)*.

p. 390 palyginimas — ne įrodymas *(pranc.)*.

p. 391 išmanydamas dalyką, profesionaliai *(lot.)*.

p. 396 „Mano mąstyme nuolatos viešpatavo idėja, kad pasaulis yra energija, o tai reiškia, kad *rimties* ir *erdvės* reikšmės reikia ieškoti *energijos* sąvokoje“ *(vok.)*.

REDAKCINĖS IR BIBLIOGRAFINĖS PASTABOS

Antrajame A. Jakšto „Raštų" tome spausdinami darbai, kurie yra tiesiogiai arba netiesiogiai susiję su autoriaus požiūriu į etikos problemas bei etiniu kai kurių mokslo ir tikėjimo klausimų vertinimu. Pirmiausia čia ištisai pakartojami stambiausi A. Jakšto leidiniai — „Pikto problema" (1935 m.) ir „Aukščiausis gėris" (1937 m.). Kai kurios šių publikacijų vietos pakartoja rinkinio „Mokslas ir tikėjimas" (1930 m.) straipsnių argumentus, ginančius tikėjimą kaip svarbiausią žmogaus moralinio elgesio pagrindą.

Be šių dviejų A. Jakšto etikos knygų, čia spausdinama keletas straipsnių iš rinkinio „Ką yra pasakęs Jakštas?" (1930 m.) bei prieškarinės periodikos.

„Raštų" priede surinkti A. Jakšto darbai, skirti personalijoms, kurios savo kūrybine veikla daugiau ar mažiau yra prisidėjusios prie filosofijos ir religijos raidos. Tai daugiausia publikacijos iš rinkinio „Užgesę žiburiai" (1930 m.) ir viena kita — iš prieškario periodikos.

Šis „Raštų" tomas parengtas pagal tokius pačius principus kaip ir pirmasis. Kalbos redagavimas buvo minimalus: taisytos tik aiškios korektūros klaidos, kai kurios tarmybės, svetimybės, pakoreguota viena kita netaisyklinga sakinio konstrukcija, pasenusi žodžio forma (pvz., *disputa, metoda, citatė, formula, herezė* ir pan.), keisti priešdėliai (pvz., *užsipelnyti, atsiekti, pramatyti* ir pan.). Be to, suvienodinta vardų, santrumpų rašyba bei atskirų žodžių ir terminų vartosena.

A. Jakšto tekstuose pasitaikančius neišverstus svetimų kalbų žodžius, posakius, citatas į lietuvių kalbą išvertė *dr. Eugenija Ulčinaitė* (iš lotynų k.) ir *Petras Račius* (iš prancūzų k.). Atrinkti tekstus savo patarimais ir bibliografinių šaltinių paieška daug padėjo *Ipolitas Ledas*.

* * *

„Pikto problema" — pirmoji publikacija atskiru leidiniu 1935 m. Žr. Ign. Česaičio recenziją: Židinys.— 1936.— Nr.— 3.— P. 247—249.

„Aukščiausis gėris" — pirmoji publikacija atskiru leidiniu 1937 m. Žr. A. Maceinos recenziją: Židinys.— 1937.— Nr. 10.— P. 376—379.

„Pašnekesys apie nuosavybę" — pirmoji publikacija: Vienybė.— 1928.— Nr. 25. Spausdinama iš straipsnių rinkinio: Ką yra pasakęs Jakštas? — Kaunas, 1930.— P. 51—53).

„Klaidi sąžinė" — spausdinama iš „Ką yra pasakęs Jakštas?" (p. 132—134).

„Autoritetas ir laisvė" — pirmoji publikacija: Mokykla ir visuomenė.— 1934.— Nr. 5/6.— P. 212—214.

„Koks moters grožis labiausiai gerbtinas?" — pirmoji publikacija: Naujoji Romuva.— 1931.— Nr. 2.— P. 44.

[Platono „Fedonas"] — pirmoji publikacija: Vairas.— 1930.— Nr. 7.— P. 376—379.

„Šventas Augustinas" — pirmoji publikacija: Vairas.— 1930.— Nr. 9.— P. 502—508; Nr. 10.— P. 19—27.

„Dante Alighieri" — spausdinama iš A. Jakšto straipsnių rinkinio: Užgesę žiburiai.— Kaunas, 1930.— P. 331—337.

„Jonas Kalvinas" — pirmoji publikacija: Vienybė.— 1909.— Nr. 27—28. Spausdinamas pataisytas variantas iš „Užgesę žiburiai" (p. 491—499).

„J. M. Hoene-Wrońskis — matematikas" — spausdinama iš „Užgesę žiburiai" (p. 395—422).

„Du didžiausiu slavų filosofu — Vl. Solovjovas ir J. M. Hoene-Wrońskis" — pirmoji publikacija: Draugija.— 1907.— Nr. 9. Spausdinama iš „Užgesę žiburiai" (p. 423—429).

„Vl. Solovjovas" — spausdinama iš „Užgesę žiburiai" (p. 365—394).

„L. Tolstojus" — straipsnis sudėtas iš dviejų dalių: pirmoji buvo skelbta: Draugija.— 1908.— Nr. 12; antroji dalis: Vienybė.— 1928. Spausdinamas iš „Užgesę žiburiai" (p. 360—364).

„Kun. dr. Luigi Cerebolani" — pirmoji publikacija: Rytas.— 1928.— Nr. 246. Spausdinama iš „Užgesę žiburiai" (p. 430—433).

VARDŲ RODYKLĖ

Aaronas 251
Abel N. H. 338
Abelis 108, 307
Abraomas 244
Adeodatas 298, 302
Adomas 22, 24, 26, 107, 145, 183, 220, 222—224, 238
Alarichas 306
Albertas Didysis 157
Aleksandras II 375
Aleksandras Makedonietis 313
Alipijus 301—302
Amalekas 251
Ambraziejus 67, 127, 214, 300—302
Ambrozaitis K. 389
Antanas 301
Arbogast L. F. A. 336
Argelander F. W. A. 204
Aristotelis 105, 157, 229, 249, 318, 355
Arnold G. 372
Augustinas 5, 16—17, 19, 24, 29, 33, 38, 68, 105, 115—116, 129, 149, 155, 214, 217, 229, 297—314, 355

Bakuninas M. 281
Baranauskas A. 196, 317
Baruchas 169
Bazilijus 108—109
Beatričė 315
Bebel A. 41, 43
Bellarmin R. 115
Beloselskis-Belozerskis 388
Benediktas XV 257, 315—316
Benson R. H. 75
Berdiajevas N. 10, 122, 151
Bernardas 161
Berteljer 326
Beruherin E. 307
Bestuževas-Riuminas K. 370
Beza T. 322
Bézout E. 338

Bistras L. 389
Blanchet 325
Blavatskaja J. 109
Bolsec J. 326
Bonaventūra 25, 213, 215
Bonifacas VIII 315, 318
Bonsels W. 164
Bossuet J. B. 304
Bucer M. 322
Buchberger M. 127
Būčys P. 8, 253
Buda 90, 93, 151
Bukaty 339
Bulgakovas S. 356
Burmann 336
Byron G. N. 368

Cardano H. 350
Carlyle R. W. 309—310, 312
Carlyle T. 13
Carrel A. 233, 236—237, 271
Castellio S. 326
Cerebotani L. 394—396
Certelevas D. 371—373, 385
Cezarijus Arlietis 115
Chocornac 204
Chomiakovas A. 216, 376
Chomicz P. 346
Ciceronas 298—299, 301, 309, 311—313
Clairaut A. C. 345
Comte A. 49, 227, 237
Coppée F. 86, 144
Corelli A. 27
Cournot A. O. 337
Crookes W. 372
Czartoryski A. J. 353, 359

Damijonas 253
Danielius 123
Dante A. 109, 120, 145—146, 151, 180, 315—320
Dempf A. 311.
Denzinger H. J. 113
Descartes R. 329, 350, 355—356
Desoqs P. 46
Dickstein S. 333—334, 339
Dietzgen J. 43
Dolgorukova 387
Donatas J. 209
Donoso Cortés 221
Dostojevskis F. 55, 81, 86
Dovydas 87, 107, 385

Efraimas 115
Einstein A. 205, 212, 396

Elena 61
Elijas 242
Emanuelis 184
Engels F. 41, 48
Epifanijas Kiprietis 38
Epikūras 21, 30, 36—37, 149, 247
Erodas 21
Eucherijus Lionietis 214
Euler L. 338, 350, 352
Eulogijus 253
Ezdras 169

Faber T. 70
Farel G. 323—324
Faure A. 175
Fermat P. de 340, 350
Feuerbach L. 42
Fichte J. G. 332
Filas 300
Filonas 24
Fiodorovas N. 27, 229
Fortunatas 303
Fox K. 372
Freud S. 216

Gauss K. F. 339
Gentilis 326
Gerholz A. 259
Genzerichas 303
Geyer 157
Gichtel G. 372
Gintila J. 108, 174
Goethe J. W. 9, 101, 106
Gogolis N. 55
Gorkis M. 86
Gorsman 256
Görres J. 304
Gounod Ch. 334
Gracianas 308
Gratry A. 195, 270
Grigalius Didysis 115, 128
Grigalius Nysietis 38, 216
Gruber G. 330
Gruel J. 325
Guyau G. 68

Haas W. J. de 212
Haeckel E. 211
Hamletas 168
Harnack A. von 314
Hartmann N. 367
Hegel G. W. F. 48, 332
Hello E. 245
Henry Ch. 348

Herakleitas 194
Herbačiauskas J. A. 285
Herbigny M. de 389
Hering G. I. 69
Hermann 352
Herostratas 199
Herschel F. W. 204
Hieronas 164
Hillelis 66
Hitler A. 9, 50, 56, 62, 147, 263—264, 272
Hoene-Wroński J. 6, 25, 216—218, 220, 229, 234—236, 249, 270—271, 319—320, 329—361
Hohenlohe G.-A. 394
Holl K. 299—300, 308
Hopkins J. 234
Hugo V. 168—169, 269
Hugueny T. E. 141
Hume 372
Hummelauer T. von 214
Huras 251
Hurter H. 127, 215
Hus J. 304
Huygens K. 345

Ieva 22—24, 26, 149, 222—224
Ismaelis 174
Ivanas Rūstusis 21
Izaijas 32, 184, 334

Jahvė 168
Jakštas A. 27
Jaroslavskis J. 45
Jeremijas 242
Jeronimas 38, 127
Jėzus Kristus 7, 9—10, 18, 20, 24—25, 27—28, 32, 36, 42, 53—55, 57—58, 61, 66—67, 70, 72, 76—77, 86—88, 90—84, 98, 102, 114, 118, 124, 126—127, 132—133, 138—143, 145—146, 150, 152, 160, 186—188, 190—192, 196, 198, 219, 227—228, 230, 237—246, 249—250, 253, 255—257, 261—262, 264, 267—268, 271—272, 298—299, 302, 326—328, 368, 375—376, 382, 386, 392
Jobas 85, 88—89
Jona 138
Jonas 15, 82, 169, 175, 185—187, 191, 217, 301
Jonas Auksaburnis 214
Jonas Boskas 105
Jonas Damaskietis 127, 214
Jonas Krikštytojas 242
Judas 21, 53—54, 115, 136, 141, 152
Judas Makabiejus 115
Jung K. G. 216
Juozapas 31, 87, 373
Jurkevičius P. 370

Kainas 21, 25, 223—224, 307
Kalvinas J. 114, 255, 304, 321—328
Kamenevas S. 246
Kant I. 332—333, 352
Kardec A. 109
Karevičius Pr. 8
Karinskis M. 370
Karsavinas L. 260—261
Katarinas 127
Kaulen F. 213
Kautsky K. 41
Kebetas 294—295
Keller J. von 43
Kepler J. 344, 350
Kerularis M. 255
King J. 372
Kyras 85
Kirejevas A. 368, 376
Kirilas Jeruzalimietis 114
Klein J. 43
Kobilinskis L. 388
Kobold H. A. 204
Kolcovas A. 364
Kopernikas M. 105, 201, 270
Kościuszko T. 331
Kral J. 43
Kramp 336
Krauze W. 339
Krezas 85
Kropotkinas P. 281
Kudriavcevas P. 370
Kuraitis P. 159
Kurdiumovas M. 141
Kurkauskas A. 65—66, 77

Lacroix S.-F. 336
Lagrange J. L. de 336—337, 350
Laktancijus 37
Laplace P. S. 337, 343—344, 346, 352
Lapšinai 370
Lange E. M. 389
Leibniz G. W. 30, 229, 329—330, 341, 350, 355
Leninas V. 21, 41, 44, 48, 354
Leonas XII 217, 333, 359
Leonas XIII 257, 387
Leopardi D. 30
Lépicier A.-H.-M. 110, 151
Lesevičius V. 370
Leverrrier U. 344
Liebknecht K. 43
Lindbergh Ch. O. 277
Liudvikas XVI 304
Liutprandas 303
Loofs 299—302

Loyola Ignaco 228
Lukas 53, 173
Lukjanovas S. 363
Lunačarskis A. 44
Luther M. 114, 117, 255, 259, 304
Luxemburg R. 41

Maceina A. 34
Maclaurin K. 336
Magdalena de Pazzis 33
Mahometas 382
Maimonidas 174, 269
Maironis 63, 87
Makabiejai 168, 196
Makarijas Aleksandrietis 214
Maliauskis A. 159
Manis 18
Marcelinas 306
Marcinkowski J. 94
Margarita 322
Marija 141, 180, 223, 261, 386
Martišius K. J. 51
Marx K. 40—43, 47—49, 53, 56, 150, 354, 393
Matas 242
Matulevičius G. 213, 215, 218
Menelajas 61
Menšikovas A. 54
Merkelbach B. H. 67
Mickevičius A. 81, 352
Mikalojus 253
Mykolaitis-Putinas V. 285
Milton J. 23
Molochas 49, 69
Montferrier A. F. de 333, 335, 339
Montier Ed. 110, 151
Monod M. W. 157
Montyon 286
Morawski A. 98
Mozė 108, 168—169, 180, 251, 305
Müller K. 147, 298
Mussolini B. 56

Napoleon L. 349, 359
Neronas 21
Nevskis D. 387
Newcomb S. 204
Newton I. 105, 167, 340, 344—345, 350
Nikanoras 260
Nikolajus I 353, 359
Noldin 125
Nowakowski P. 213—215

Origenas 24, 38, 300

P. L. 70
Pakštas K. 52
Palamas K. 216
Paoli P. 336
Paulius 34, 91, 106, 116, 124—125, 151, 172, 176, 191, 196, 219, 240, 301—302, 310
Pavlas I 331
Pellowski L. 62
Perroneau J. B. 127
Pesch H. 215
Petavijus 213
Petras 192, 242—244, 249, 263, 363, 376
Petruitis J. 65
Piazzi D. 203
Pijus IX 257
Pijus X 257
Pijus XI 57, 68, 248, 257—258
Pilypas 242
Pisarevas D. 365
Platonas 11, 105, 258, 291—292, 295, 301, 305—306, 355—356, 377
Plaušinaitis 66
Plotinas 301
Pontianas 301
Pordage J. 372
Portinari F. 315
Posidijus 300, 302—303
Pranaitis J. B. 222
Pranciškus Asyžietis 33, 89, 105, 316
Priamas 61
Ptolemajas 201
Puckering 111—112
Puškinas S. 90, 352
Putinas — *žr.* Mykolaitis-Putinas V.

Raczyński 330
Račkauskas M. 291, 296
Radlovas E. 389
Radvilos 327, 393
Regout R. 68
Reklius 281
Renouvier Ch. 13
Riemann B. 212
Rockefeller J. D. 234
Rolston 371
Romanova 363
Romanova K. 368, 376
Rougier L. 48
Rousseau J. J. 96
Rozanovas V. 382
Russel B. A. W. 335

Saliamonas 169
Sapiegos 327
Scheeben M. J. 195, 213, 215, 221, 270

Schelling F. W. J. 332
Schiller F. 359
Schilling O. 308, 311—313
Schnürer G. 307—309, 312—314
Schopenhauer A. 30, 314, 367
Schröder J. F. 108, 128
Seeberg R. 305
Seleninas 369
Seltmann C. 259, 272
Seneka 106, 310
Sertillanges A.-G. 145
Servetas M. 326
Setas 108
Simachas 308
Simonas Petras 242
Simonidas 164
Skovoroda G. 363
Skvireckas J. 186, 213
Slavėnas P. 205
Sobolevas 387
Sokolovskis P. 309
Sokratas 11, 105, 291—296
Solomirskis 387
Solovjova P. 364
Solovjovas N. 363
Solovjovas S. 363
Solovjovas Vl. 26, 54, 58, 75, 189, 190, 216, 240, 249, 264, 270, 279, 320, 355—360, 362—378, 380—390
Spencer J. 253
Spillmann 86
Spinoza B. 365
Sreznevskis I. 370
Stalinas J. 41, 48—50, 53, 144
Strachovas N. 372, 376, 380
Strossmayer J. J. 363, 387
Struve O. 204
Stumpe 204
Suárez F. 127, 136
Suvorovas A. 331
Swedenborg E. 109

Šalkauskis Šl. 389
Šepetys J. 321, 323, 325—327
Šilkarskis Vl. 389
Šimkus J. 66
Štorder I. 324

Tamošaitis Iz. 389
Tanquerey A. 114, 117, 125—126, 168
Tarnowskiai 327
Taylor B. 336, 350
Teodora 108—109, 114, 151
Teofilijas Aleksandrietis 38
Teresė 33, 37

Teresė Neumanaitė 33
Tertulianas 114
Tichonas 253
Tikonis 307
Timotiejus 176
Tobijas 176
Tolstojus A. 229
Tolstojus L. 54, 282, 377—378, 382, 389—393
Tolstojus N. 387—388
Tomas Akvinietis 5—6, 15—17, 19, 32—33, 81, 127, 129, 131, 145, 149, 157, 178, 182, 200, 213, 215, 229, 270, 355
Torriani 338
Trockis L. 21
Troeltsch E. 297, 304, 307—310, 312
Trubeckojus N. 385, 389

Ušakovas N. 387

Vache 27
Vaitkus M. 8, 70
Vaižgantas 285
Valančius M. 116
Valerijus 303
Velička V. 367, 370, 389
Vergilijus 311
Viktorinas 301
Vladislavlevas M. 370
Volkas O. 342
Volkonskaja 387
Volkonskis A. 191
Voltaire 318
Vonutelli 363
Vyšeslavcevas B. 216

Wallis J. 350
Wallace A. R. 371—372
Weyl H. 129, 335—336
West E. 340
Williams 372
Wolfson 370
Wrońskis — *žr.* Hoene-Wroński J.
Wycliffe J. 304

Zetkin K. 41
Zimmermann O. 137
Zinovjevas G. 246

Žerebcovas 387

TURINYS

B. Leskauskaitė. Adomo Jakšto etikos bruožai 5

PIKTO PROBLEMA

ĮŽANGA 9
Pirmas pašnekesys. Pikto esmė ir kilmė 13
Antras pašnekesys. Kam Dievas leido pikta pasauly? 29
Trečias pašnekesys. Didžiausiojo pikto kalvė — bolševizmas 40
Ketvirtas pašnekesys. Žiauriausioji piktenybė — karas 60
Penktas pašnekesys. Kentėjimų prasmė 80
Šeštas pašnekesys. Neišvengiamoji piktenybė — mirtis ir pomirtinė vėlių būklė 101
Septintas pašnekesys. Nesibaigiamoji piktenybė — pragaras .. 120
Literatūra 148
Turinys 149

AUKŠČIAUSIS GĖRIS

ĮŽANGA. Kas yra Dievas 155
Pirmas pašnekesys. Dievas vienas 164
Antras pašnekesys. Dievas triasmenis 180
Trečias pašnekesys. Dievas ir pasaulis 193
Ketvirtas pašnekesys. Dievas ir žmogus 211
Penktas pašnekesys. Dievas ir žmonija 227
Šeštas pašnekesys. Dievas ir bažnyčia 239
Sekmas pašnekesys. Dievas ir kitos tikybos 255
Turinys 269

STRAIPSNIAI

PAŠNEKESYS APIE NUOSAVYBĘ 275
KLAIDI SĄŽINĖ 278
AUTORITETAS IR LAISVĖ 281
KOKS MOTERS GROŽIS LABIAUSIAI GERBTINAS? 285

PRIEDAS

APIE FILOSOFUS

[PLATONO „FEDONAS“. Vertimo recenzija] 291
ŠVENTAS AUGUSTINAS (354—430) 297

DANTE ALIGHIERI (1265—1321) 315
JONAS KALVINAS (1509—1564) 321
J. M. HOENE-WROŃSKIS — MATEMATIKAS (1778—1853) .. 329
DU DIDŽIAUSIU SLAVŲ FILOSOFU — Vl. SOLOVJOVAS IR J. M. HOENE-WROŃSKIS 355
Vl. SOLOVJOVAS (1853—1900) 362
L. TOLSTOJUS (1828—1908) 390
Kun. dr. LUIGI CEREBOTANI (1847—1928) 394
Svetimų kalbų tekstų vertimai 397
Redakcinės ir bibliografinės pastabos 401
Vardų rodyklė 403

Jakštas, Adomas

Ja219 Raštai / Adomas Jakštas; sudarė Antanas Rybelis.— Vilnius : Mintis, 1995 — . — (Iš Lietuvos filosofijos palikimo: LFP)

Kn. taip pat: Adomas Jakštas — teologas, filosofas, mokslininkas / Bronė Leskauskaitė, t. 1, p. 5—12.
ISBN 5-417-00698-X

[T.] 2: Etika.— 1996.— 414 p.: portr.— Bibliogr., p. 148, 389 ir išnašose.— Vardų r-klė: p. 403—411.

ISBN 5-417-00718-8

Antrasis A. Jakšto filosofijos raštų tomas skirtas jo darbams etikos klausimais. Čia spausdinamos dvi jo knygos — „Pikto problema" (1935 m.) ir „Aukščiausis gėris" (1937 m.) bei pluoštelis straipsnių etikos problemomis iš periodikos ir kitų rinkinių. „Raštų" priede pateikiami A. Jakšto studijiniai straipsniai apie įvairius žymius filosofus (Platoną, Augustiną, Vl. Solovjovą, J. M. Hoene-Wroński, J. Kalviną ir kitus).

A. Jakštas, aptardamas gėrio ir blogio problemas, nesileidžia į teorinius šių kategorijų svarstymus, o remdamasis tomistinės filosofijos postulatais siekia apginti ir įdiegti dorovines katalikybės vertybes praktiniame žmogaus gyvenime.

UDK21(474.5):929 Jakštas+17

Serija „Iš Lietuvos filosofijos palikimo"

Adomas J a k š t a s
R A Š T A I, t. 2

Etika

Dailininkas *Sigitas Šniras*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Techninė redaktorė *Danutė Navickienė*
Korektorės: *Irena Čupalienė, Aleksandra Gobienė, Marijona Rėzienė*

SL 255. 1996 04 17. 23,24 aps. leidyb. l. Tiražas 2000 egz.
Užsakymas 423.
Išleido „Minties" leidykla, Z. Sierakausko g. 15. 2600 Vilnius
Spaudė Poligrafinių paslaugų įmonė, Strazdelio g. 1, 2600 Vilnius
Kaina sutartinė

ISBN 5-417-00718-8
ISBN 5-417-00698-X